

BIBLIOTHECA BUDDHICA. I.

CIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

Cecil Bendall M. A.

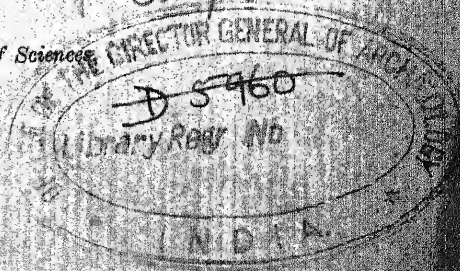
PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON;
UNIVERSITY LECTURER IN SANSKRIT, AND FORMERLY FELLOW OF GONVILLE
AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

Published by the Imperial Academy of Sciences

BSa 3
Sān/Ben

Ref 294.32
Sān/Ben

ST.-PÉTERSBOURG, (1897—)1902.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker à St.-Petersbourg,	N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou, Varsovie et Vilna,
N. Oglobline à St.-Petersbourg et Kief,	N. Kymmel à Riga,
M. Klukine à Moscou,	Luzac & Cie. à Londres,
E. Raspopof à Odessa,	Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipzig.

Prix: 4 Rbl. = 10 Mk.

**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.**

Acc. No. .... 9279 .....

Date..... 5-8-57 .....

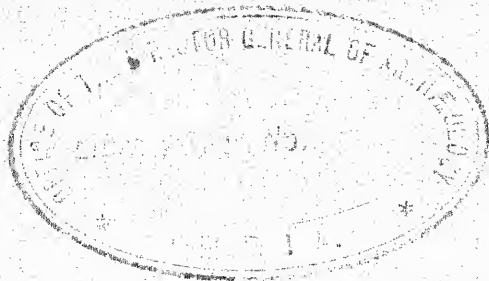
Call No. .... 65a3 .....

Sam / Ben

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Novembre 1902.

N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

TO *

EDWARD BYLES COWELL

गुरुवे । कल्याणमित्राय ।

AFFECTIONATELY DEDICATED

BY HIS PUPIL

THE EDITOR.

СОБРАНИЕ
БУДДИЙСКИХЪ ТЕКСТОВЪ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІЕЮ НАУКЪ.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA.

С. Бендалль.

ТИПОГРАФИЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 дмн., № 12.

1902.

CONTENTS.

General title-page.

Photographic plate (frontispiece).

Dedication.

	pag.
Preface	i*—iv*
List of Abbreviations	v*—vi*

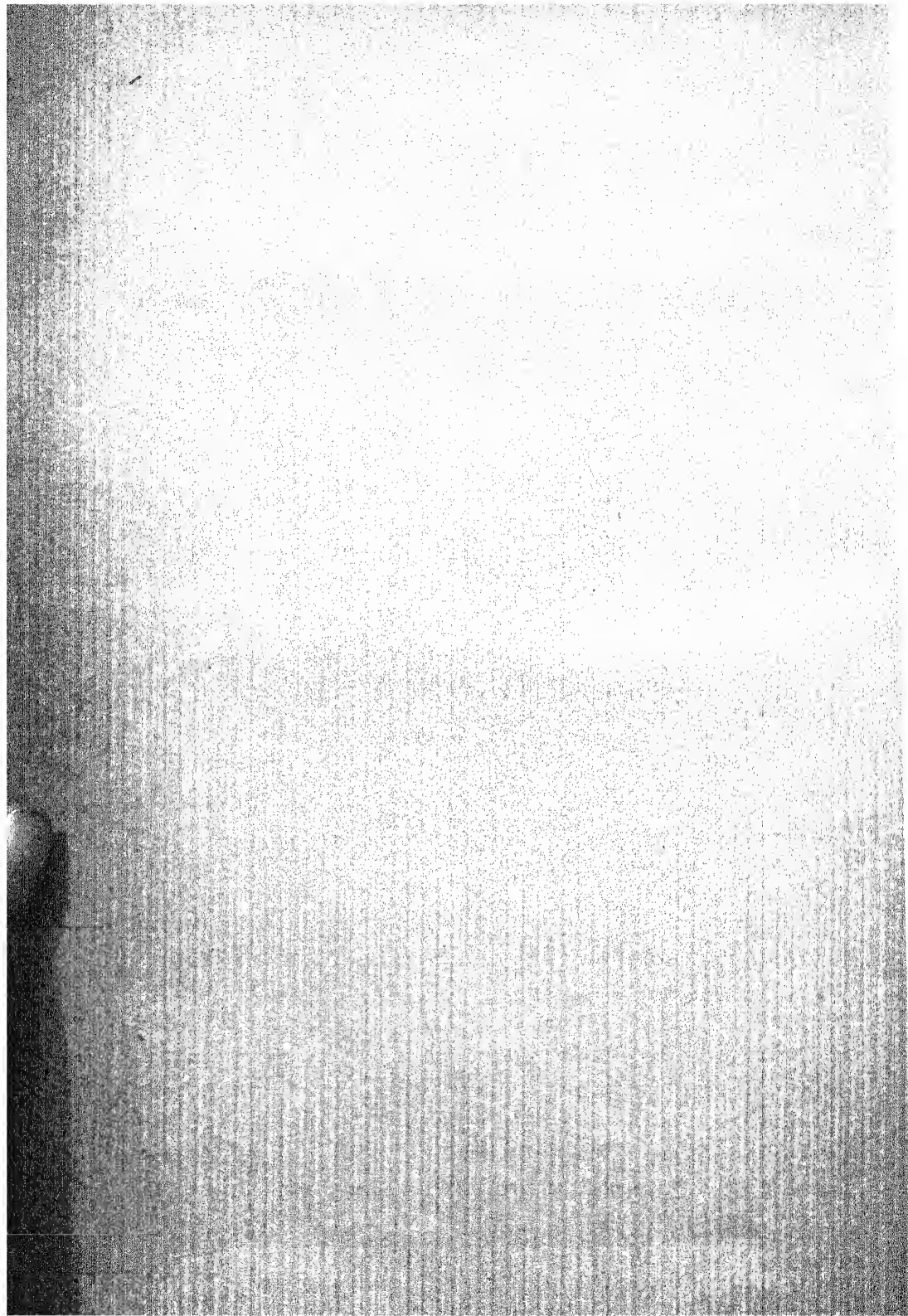

Introduction: § 1. General character and plan of the work	I
§ 2. Authorship and date	III
§ 3. Relations to Buddhist literature	VI
§ 4. Language (Dialect, grammar etc.)	XIII
§ 5. Lexicography }	
§ 6. Prosody and metre }	XVII
§ 7. The MS. and versions (with description of the Plates)	XXIV
Summary	XXXI
Kārikās (memorial verses) in Sanskrit, Tibetan and English	XXXIX—XLVII
Text	1—366
Index I (works quoted)	367
Index II (words)	372
Additional Notes	394
Typographical errors	417

(The preliminary Introduction to Fasc. I, if preserved, should be bound at the end
of the book).

PREFACE.

As the Introduction gives all that I have at present to say on the text itself, the present remarks are confined to some explanations of my own work upon it.

The Introduction deals with the text from several points of view; but one important aspect is left untouched: namely, its value as an exposition of Mahāyāna-teaching. In spite of the difficulty in getting Oriental translations published I am continuing the preparation of a translation of the text, and I hope either in connection with this, or as a separate essay, to bring out the more important doctrinal features of the book, feeling as I do that it contains much matter likely to interest a wider circle of readers than a publication such as the present can command. The argument of the book, however, will be at once gathered from the Summary, which follows the Introduction; and it is hoped that the notices of subject-matter added in Index I will also serve to illustrate not only the *Çikshāsamuccaya* but also the numerous works (mostly lost in their original text) from which it draws its inspiration.

The considerable bulk of the 'Additional Notes' constitutes a rather heterogeneous feature in the work. My object in writing foot-notes was to render the study of this often difficult text as

attractive as might be to students acquainted with non-Buddhistic Sanskrit only: — *lokāvarjanāya* as Çāntideva would say. My desire was to spare such readers the annoyance of turning to a commentary as well as to a glossary at the end of the book. A further advantage has accrued from this arrangement in the shape of various criticisms that the notes have received during the progress of the edition, so that I have been enabled to correct and to supplement. For this reason and more especially on account of the great progress made in Buddhistic studies during the seven years occupied in the work, I have after all to request my readers to refer to the Additional Notes as well as to the foot-notes, particularly in the early part of the book.

The Glossary (Index II) follows the same lines as the notes. I have included in it some rare words even though registered in the two dictionaries of Böhtlingk. In the hope of advancing the interpretation of Buddhistic terminology I have often preferred to the discreet silence of the mere *index verborum* an explanation which I felt to be only provisional and liable to correction in the light of future research. Both Index II and Introduction § 4 are of course to be regarded as contributions merely, not as exhaustive catalogues of the lexical and grammatical peculiarities.

There remains now only the pleasant duty of acknowledging varied help received. My friend Serge d'Oldenburg, who some eight years ago induced me to undertake this edition, has aided me from first to last by many useful suggestions and by unobtrusive help the more appreciated because given by him often during times of great personal affliction. His place as acting editor was occasionally taken by Dr. C. Salemann, whose sympathies and knowledge extend beyond the Iranian studies by which he is best known.

Professor E. B. Cowell to whom the work is dedicated, gave me much help and encouragement in the earlier stage of the work.

Help from Chinese Sources from the late Thomas Watters, acknowledged in the Introduction to Fasc. I, was continued up to my friend's lamented death in January 1901. By an extraordinary piece of good fortune my help from the Far East did not end here. For in the same year Prof. Leumann read a portion of Fasc. I with his Japanese pupil Mr. U. Wogihara, and put me into communication with this gentleman whose dexterity in handling the vast Chinese literature of translations from the Sanskrit is astonishing. The results of his identifications of many passages are registered in Index I and in Additional Notes. His skill in finding his way through literary jungles is only equalled by his courteous promptitude as a correspondent.

Prof. Leumann himself has been good enough also to read the proofs of § 4 of the Introduction. My friend and former pupil Mrs Bode was kind enough to write out for press the Indices, which I had jotted down, very roughly; and most kindly volunteered for the dreary labour of verifying each index-reference in the proofs.

Last but not least comes my γνήσιος σύζυγος, associated both as an editor of *Āntideva* and in the present *Bibliotheca*, Louis de la Vallée Poussin. His keen interest in the Mahāyāna no less than his friendly sympathy for my work have made him my most active helper¹⁾, and every sheet of the book has in some way profited by his suggestions. The intimate relation of his commentator Prajñākaramati to the *Çikshāsamuccaya* is explained in the Introduction § 3; and if this worthy has sometimes deceived his readers by a parade of 'borrowed plumes' of erudition, I can only say with the poet:

Utiliter nobis perfidus ille fuit.

I cannot conclude these remarks without once more referring to the liberality of the Imperial Academy of Sciences in the D-

---

1) Other literary help is acknowledged in the notes; but I must add a word here as to aid in photography from my friends Dr. F. J. Allen and Miss E. Ridding.

ception and carrying out of the present international series. The Academy worthily maintains its great traditions of patronage for Oriental learning, and sets a noble example to all nations, especially such as number amongst their-fellow subjects adherents of Oriental faiths, amongst which the 'Good Law' of Buddha must ever take a prominent place.

Cambridge, August 1902.

Cecil Bendall.

Abbreviations and list of chief works cited.

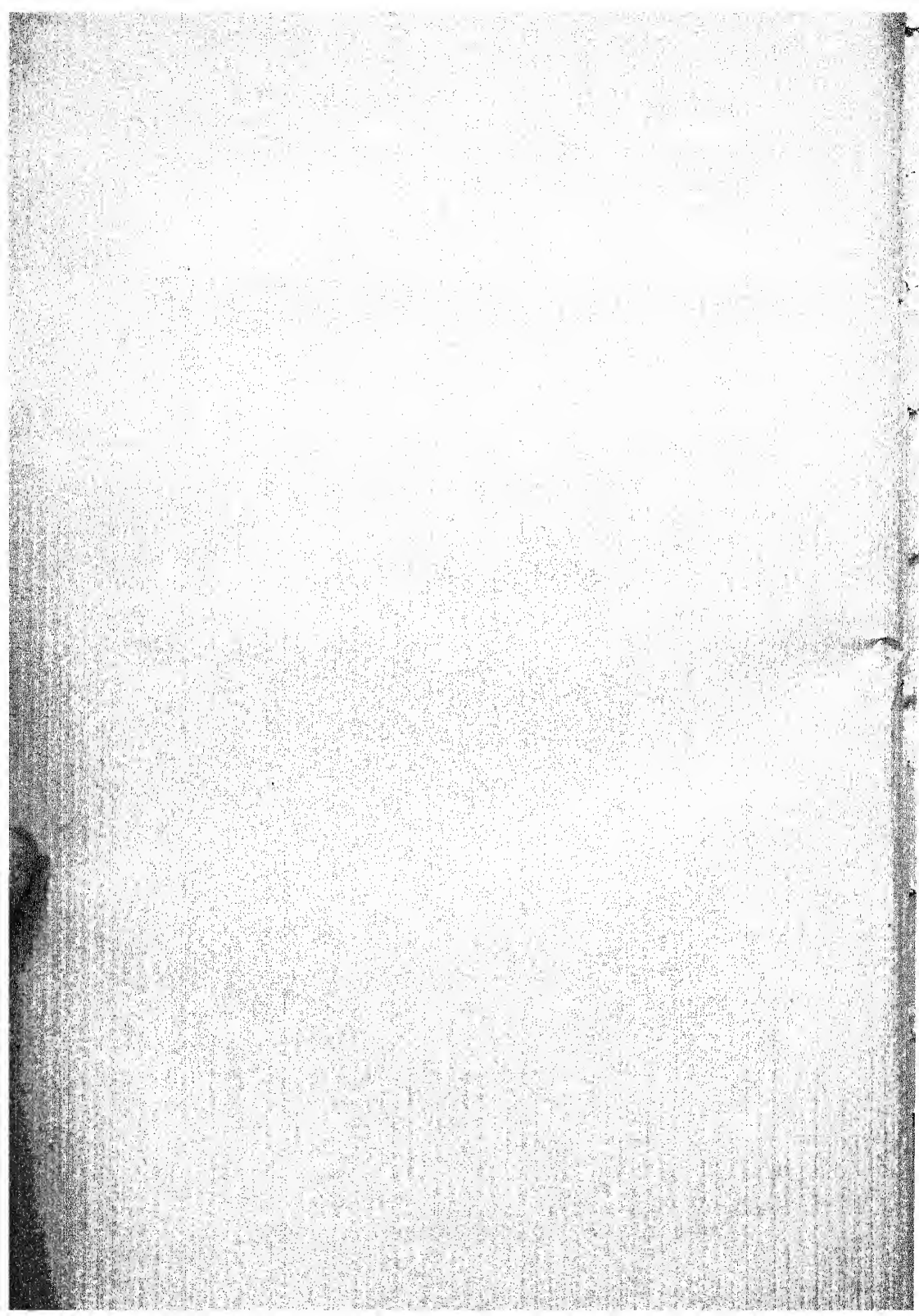
A.	= The archetype -MS when compared with other MSS.; elsewhere called simply «MS».
Ang.-n.	= Anguttara-nikāya.
app.	= 'apparently'.
Asht-P.	= Ashtasāhasrikā-Prajñāpāramitā, ed. <i>Bibl. Indica</i> .
Atthasāl.	= Atthasālinī, comm. on Dhammasaṅgani, ed. PTS.
B. & R.	= Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
B ² or W. K. F. }	= Böhtlingk's abridgment of the same (Wörterbuch in kürzerer Fassung).
B. Sk.	= Buddhist Sanskrit.
Bodhic.	= Bodhicaryāvatāra, ed. Minaev in 'Zapiski' tom. IV and reprinted in J. B. T. S. India.
Bodhic. ũkā or Bep. (IX) }	= Commentary on Canto IX of the last; ed. by L. de la Vallée-Poussin in his <i>Bouddhisme. Études</i> .
Bep.	= Bodhicaryāvatāra-pañjikā, the whole commentary edited by the same scholar in <i>Bibl. Indica</i> (available for latter part of text only, and for Introduction and Index).
Camb. Cat.	= Catalogue of Buddhist Skt. MSS in the Univ. Library, Cambridge by C. Bendall. 1883.
Ch.	= Childers's Pali Dictionary.
Dh.-p. or Dhammap. }	= Dhammapada.
Dh.-s. and Dh.-saṃgr. }	= Dharmasaṃgraha (Anecd. Oxon. Aryan Series I. 5).
Dh.-sṃi	= Dhammasaṃgani.
Divy.	= Divyāvadāna.
ed.	= 'edition', or 'edited by'.
Itiv.	= Itivuttaka.
JBTISI	= Journal of the Buddhist Text Society of India (other well-known Journals similarly cited by initials).

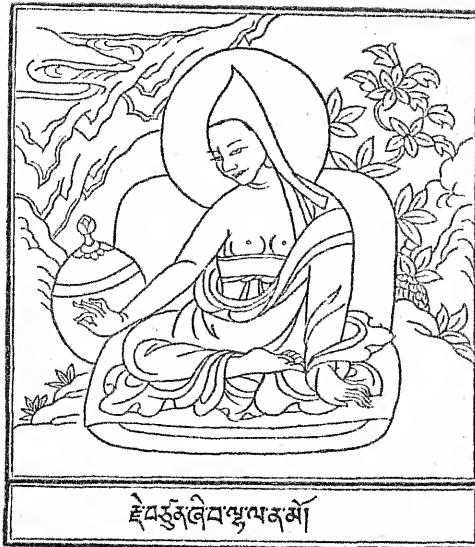
- Kāraṇḍa-v. = Kāraṇḍavyūha. Calcutta, 1873.
 K. F. = Analyse du Kandjour... par L. Feer (Annales du Musée Guimet tom. 2).
 Lal.-v. = Lalitavistara, ed. *Bibl. Indica*.
 Mādhy.-vr̥ = Mādhyamika-vṛtti ed. BTSI (Poussin's edition only available for Index).
 Majjh.-n. = Majjhima-nikāya.
 marg. = the marginal annotations of the archetype.
 Mhv. = Mahāvastu.
 Mil.-P. = Milinda-pañha.
 MS = the archetype; see above (A.).
 M.-Vyutp. = Mahāvvyutpatti ed. Minaev (Vol. I. ii. of his 'Buddhism'. 1887).
 Nanjio = Catalogue of the Chinese translation of the..Tripiṭaka 1883.
 Nep. B. L. = Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra 1882.
 Pischel or } = Grammatik der Prakrit-Sprachen von R. Pischel (*Grund-*
 Pischel, Gr. Pk. } *riss*, I. 8).
 Pugg.-p. = Puggala-paññatti.
 Rāstrap. = Rāstrapālapariṣcchā, ed. *Bibl. Buddhica*.
 Saddh.-p. = Saddharmapundarika.
 Tāran. = Tāranātha's Geschichte des Buddhismus, tr. Schiefner.
 Trigl. or } = Buddhistische Triglotte (St. Petersburg, 1869; cf. Pavolini in
 B. Trigl. } *Giorn. Soc. Asiat.* XIII. 87).
 tr. = 'translation' or 'translated by'.
 Vajracch. = Vajracchedikā.
 Vis.-M. = Visuddhi-magga.

INTRODUCTION.

Traditional portrait of Āntideva. ¹⁾

§ 1. General character and plan of the work.

The Āntideva is, as its name implies, a 'Compendium of doctrine'. The doctrine is that of the Māhāyāna school of Buddhism; and there is thus a singular fitness in its having been in part at least the first to appear in a series designed to furnish the original texts mainly, if not exclusively, belonging to this school.

The form of the book is one familiar to students of Indian literature: an author's commentary on *Kārikās* or memorial verses written by himself.

These *Kārikās*, twenty-seven in number, are printed ²⁾ at

1) See below § 7 ad fin.

2) So far as the actual words of the *Kārikās* exist (for they are not all quoted in full), it would have been desirable to print them far more prominently *in the text*; but I only became aware of their separate existence in the course of my study of the Tibetan version, which at first (in the absence of any guide to my attempts at Tibetan study) I ventured to use only sparingly. My friend la Vallée-Poussin had previously seen from his studies of the Bodhicaryāvatāra-commentary that some kind of *mūla* must exist.

the end of the present Introduction and constitute a kind of formal framework to the book.

At first sight it would seem natural to suppose that the *Kārikās* were written first and the book or quasi-commentary afterwards. I am however by no means sure that this was so. Both seem to me a practically simultaneous result of the author's general reading of Buddhist literature.

One curious feature of the *Kārikās*, which has helped me to this conclusion, is that in several cases they themselves acknowledge their dependance on earlier literature. Thus, Kār. 9 contains an old traditional saying of the Master which is met with as early as the *Samyuttanikāya*¹). Kārikā 12 goes a step further and actually proclaims the source of its inspiration. Kār. 14 line 1 must also be an old saying, though I have not succeeded in verifying it.

Again, the phraseology of a Kārikā is sometimes suggested by a passage which appears to be quoted in support of it: for example, Kār. 27 (356. 8, 9) is clearly inspired by the quoted passage at 357. 4-11²).

It will be seen from the outline-summary of the whole work, which is also subjoined to the present Introduction that the general argument or groundwork of the treatise is very simple, consisting of introductory matter on the essential duty (faith and self-renunciation) of a Bodhisat, followed by three aspects of his life each regarded from three points of view.

Beyond the *Kārikās*, which as we have seen are not wholly original, a very small proportion of the book is the work of the compiler himself. Besides a short poetical exordium and a post-script (the latter of not unquestionable authenticity, wanting in

---

1) And elsewhere; see 'Additional Notes' to 119. a.

2) It will be also seen that both the *Bodhicaryāv.*-commentary and *Dīpaṃkara* (cited below § 8) quote the *Kārikās* as from the *Śikshūsamuccaya*, not as a separate work.

the Tibetan version; see § 7, below) he contents himself with the briefest possible explanations, generally in prose, and makes the scriptures that he quotes, or groups round his Kārikās, tell the story of the religion as viewed by him.

Thus the scheme of the book is similar to that of a standard work from which many of us gained our early notions of the doctrines of Greek philosophy: Ritter & Preller's *Historia Philosophica*¹⁾ *græco-romanae ex fontium locis contextu*.

§ 2. Authorship and date.

The unique MS²⁾ on which the present edition is founded nowhere gives the name of the author. But the Tibetan version (Tanjur, Mdo 31) attributes both the Kārikās and the work itself to རྒྱ་འཕྲུལ་ or Çāntideva. This attribution is fully confirmed by the Mahāyāna doctor Dīpaṃkara Çrijñāna (Atiça) who frequently refers to Çāntideva and quotes from our text as a composition of his. See below (§ 3) as to this and the further evidence from the Çikshāsamuccaya-abhisamaya.

Tāranātha³⁾ represents Çāntideva as having been born a prince of Saurāshtra in the days of Çīla son of Çriharsha. It is true that neither this 'Çīla' (if that be his real name) nor any other son of Çriharsha is known to either Indian or Chinese⁴⁾

1) A more recent and familiar instance of a work on — this plan is the late Mr. H. C. Warren's «Buddhism in Translations». Here, however, the connecting matter contributed by the author is added not *pari passu*, but in the «Introductory Discourse» at the head of each Section of the Book.

2) For notes on the MS. and other materials of the present edition see § 7.

3) 'Geschichte' pp. 146, 163; where Çā. appears as a younger and ecclesiastically junior (pp. 162, 164) contemporary of Dharmapāla (early VIIIth cent.: I-tsing).

4) See Sylvain Lévi in J. As. (Sième série) 1892, tom. XX. 337. My lamented friend Mr. Watters also examined the Chinese records, especially the T'ang Shu from which Ma-touan-lin's account is taken *verbatim*. All agree in placing a usurping minister as Çriharsha's successor, but Mr. Watters could not accept M. Lévi's restitution 'Arjuna' as correct; since all the records including T'ung-chien-kang-mu ('mirror of history') have the form 'A-lo-na-shun'.

records. Tāranātha also mentions two¹⁾ other works of Āntideva, the Sūtrasamuccaya and the Bodhicaryāvatāra, stating that the last was written *after* the other two. The Tibetan Chronicler's statement as to the *common* authorship of the Āikshās. and Bodhicaryāvatāra is confirmed by two pieces of internal evidence: 1) in the poetical exordia of the two works there are several stanzas in common; 2) in Bodhic. V. 105, 106 we find the repeated study of the Āikshāsamuccaya or Sūtrasamuccaya, especially of the former, enjoined on the student²⁾.

---

1) The attribution to Āntid. of a fourth work (*Āripitra . . ashtaka*) in the Tanjur-Index (Berlin copy; verified also at India office) seems to be doubtful. See Huth in Sitzb. K. Pr. Ak. Wiss. (Phil.-II.) Berlin. 1895. Bd. XV pp. 284, 272. The text of vol. 123 of the Tanjur is unfortunately missing at the India Office. It will be seen in Tāranātha p. 166 that the legend lays stress on these *three* works only. In Wassiljev, Buddhismus p. 310 (340) 'Āntideva' is a slip for Vinayadeva. See the Tib. equivalent and compare *ibid.* p. 232, note. In Tanjur, Rg. 48.1. I find a short hymn (Sahajagīti) attributed to Āntideva.

2) Several interpretations of these stanzas have been proposed:

1) that of Prajñākaramati the commentator, who asserts the existence of four books, a Āikshās° and Sūtras° by Āntideva and another pair of the same name by Nāgārjuna. No trace of or allusion to a Āikshās° by N. has been found and I do not see how *dvitīyam* can be reasonably made to mean 'a second pair'. I may mention that I have collated the Tib. version and find that it fully agrees with the Sanskrit text of Prajñā's comm. on these stanzas.

2) that of Prof. Kern ('Manual', p. 127 n. 5), who makes the passage refer to two books only, both by N. This seems to me equally untenable as a rendering of the passage and is even more at variance with facts, for the reasons stated below, regarding the authorship of the present work.

3) that Āntideva is referring to three books, a Āikshās° and Sūtras° by himself and a Sūtras° by N. This goes very well with the Sanskrit text and agrees with Tāranātha; according to it *dvitīyam* ca has the very natural meaning: «and the second Sūtras°, that composed by N.» The objections to it are (a) the absence (as yet) of any trace of a Sūtras° by Ā.; & (b) the difficulty of supposing that Ā. would describe the work of a celebrated ancient author as «second» to his own of the same name. I do not regard these objections as fatal, but to any scholar who feels them so I would suggest as an alternative rendering:

4) to render: «let him look at the Sūtras.° which was composed by N. and which is his (the pupil's) second study». This would agree well with Tanjur, where we actually find that the *samkshēpa* of the Sūtras° (ff. 80) does form a contrast to the *vistara* of the Āikshās° (ff. 216).

This would hardly have been written, if the borrowing of verses in the exordium had formed a case of plagiarism.

Prajñākaramati, the commentator on the Bodhicaryāvatāra, of whom I shall have more to say later on, agrees with Tāranātha as to the common authorship of the Āikshāsamuccaya and Bodhicaryāvatāra¹).

I have found nothing in the text itself to contradict the statement of Tāranātha as to the age of Čāntideva. One point notably confirms it. The pandits who translated the book into Tibetan were three in number: two Indians, Jinamitra and Dānaçila, and one Tibetan Ye-çes-sde²) (Jñānasena). Of these the last two³) flourished under the celebrated Tibetan king Khri-lde-sron-btsan who reigned 816—838 A. D. A century and a half seems to me an interval just such as one would expect between the composition of a book of this kind and its translation for the use of the Tibetans, whom one would naturally suppose to have been more anxious in the early days of their conversion for the old scriptures than for quite new works. In any case 800 A. D. will be admitted as the latest possible *terminus ad quem*.

The *terminus a quo* is somewhat more difficult to determine.

Unlike the commentator of the Abhidharmakoçavyākhyā Čāntideva quotes only Buddhist authors; and of their chronology we know but little. It must suffice to say that Čāntideva represents an advanced stage of Buddhism, in a somewhat scholastic

1) Besides the passage quoted in the last note compare Bep. ad I. 25 (p. 32 of Poussin's edition in the *Bibl. Indica*) and Bep. ad V. 104 quoted below in Additional Notes (to 66.15), where the Āikshās° is cited as the work of Čāstrakṛt (°kāra), a natural description by a commentator of his author.

2) A portrait of this worthy is given at the beginning of the volume of the Tanjur (India Office copy) containing the present work.

3) See G. Huth in Sitzungsab. der K. Preuss. Akad. der W., Phil.-hist. Kl., Bd. XV (1895) pp. 274—75.

aspect, but with very slight references to 'Tantrism'¹⁾ and these too uncontaminated by the peculiar mystic hedonism²⁾ which dragged down some of the later literature to the level of very thinly veiled *Kāma-gāstra*.

In spite therefore of the miraculous details³⁾ with which Tāranātha has overlaid his account of our author, I consider that the period indicated by him, from the age of Dharmapāla till shortly after the death of Āṛiharsha, i. e. the middle of the VIIth century, as substantially correct.

It will be seen from the extracts from Dīpaṃkara below (§ 3) that Āntideva was regarded by an Indian Buddhist scholar early in the XIth century as one of the greatest Mahāyāna doctors; while to Tāranātha and the other Tibetan writers who form the authority of Wassiljev (*Buddhismus*, pp. 290, 314, 326) his name is equally familiar.

§ 3. Relations to extant Buddhist literature.

The present work being practically an anthology, it is most important to consider the accuracy of quotation shown by the author.

Especially when compared with the vague and loose way in which Brahmanical commentators often cite their authorities, it

1) It is perhaps characteristic of the Buddhism of Tibet in the 9th century (as I have found it in Nepal at the present time) that precisely one of these few mystic passages in the book (139.4—140.12) which *we* should most gladly (for Āntideva's credit) have passed over lightly, is selected by the Tibetan translators for repetition at the end of the book. It is evidently meant as a kind of devotional exercise in connection with the reading of the book, like the '*dhyaṇas*' printed in native editions with the *Bhagavadgītā*. Minaev (*Zap. IV.* 226) emphasizes the non-tantric character of Āntideva's works.

2) Poussin *Bouddhisme* Ch. V, § 2; some extracts of this kind occur in the *Subhāshita-saṃgraha* (see p. VIII below).

3) *Geschichte* pp. 165—167. Tāranātha's naïve confession (p. 167.18) of absence of topographical confirmation of one of his statements, reads as though he had made some attempt to verify his sources.

may be maintained that Çāntideva's bibliographical standard is a remarkably high one. He not unfrequently cites chapter¹⁾ as well as treatise.

In the case of all extant works I have collated his quotations²⁾ with MSS. Even when these have been early palm-leaf copies, it will be seen, I think, from my notes that the readings preserved in the anthology are better than those of the original MSS.

Different recensions from those which we possess have been in some cases used.

An interesting case is the extract (57. note 2; compare Add. Notes) from the Saṃgharakṣitāvadāna, a tale included in the collection now called Divyāvadāna. It is a case of a 'textus ornatior'.

The short extracts from the Avalokanā-sūtra (89, 90) a work incorporated in the Mahāvastu under the title Avalokita-sūtra, have likewise a bibliographical interest, as they represent a text quite independent of that preserved in the somewhat modern MSS. on which M. Senart has had to rely for his admirable edition (Mhv. II pp. 362, 369). In one case, that of the Daṣabhūmi, we have fragments of a MS³⁾ at least as old as Çāntideva's time. Here too our author's accuracy comes out well.

It would be incorrect, however, to suppose that the whole of the extracts were specially made by Çāntideva for the book. The evidence of the Madhyamaka-vṛtti and Mahāvṛt-

1) In some cases he has unfortunately omitted the name of the book and named only the chapter-title. An instance occurs at 134.7, where the identification is given in «Additional notes» ad loc. Unidentified cases probably occur at: 165.17 313.1; but see 52, note 1.

2) Except a few of the shorter extracts from the Saṃādhi-rāja (Candrapradīpa), and one or two passages in the Gaṇḍavyūha, where there is no chapter-division to guide one.

3) See 291 note 7 and the plates appended to the present work. I hope to return in the future to the criticism of this fragment.

patti¹⁾ seems to show that certain passages from authoritative books were regularly quoted and requoted as stock-pieces. I have called attention to several cases of this in the Summary of Contents, and in Index I by the use of the expression 'locus classicus'.

Kindred to this subject is the relation of these Sanskrit Mahāyāna books to the other Buddhist writings. I have elsewhere (JRAS. 1898 p. 870) pointed out in detail the position of Mahāyāna writers in regard to the older documents of the religion, taking as my chief text the extracts at pp. 210—222, which are neither translated nor adapted from the corresponding Pāli passage, but represent the Mahāyānist's handling of the «common tradition of Buddhism»²⁾.

Quotations from Āntideva in Sanskrit.

It will hardly be expected that many allusions should be made in extant Sanskrit literature to an author so late in Indian Buddhist history as ours. I have however found two quotations from him in the Subhāshita-saṃgraha an anthology³⁾ discovered by me which I propose shortly to publish. These are some extracts from the Bodhic. IX (Subh. 28. 6): and later on (96. 5) another passage or passages not identified⁴⁾. Both are introduced by the phrase: *Āntideva-pādair apy uktam*.

The relation of Prajñākaramati, the author of the commentary on Āntideva's Bodhicaryāvatāra, at present in course

---

1) Cf. 67 n. 2. I generally exclude the testimony of the Bodhicaryāvatāra-commentary as to which I speak below; on the other hand the works described below (pp. X—XII) sometimes quote these stock passages. Atiṣa (Tanj. 31. 308a) cites others.

2) Another parallel is the quotation at 76. 7—15; compare Aṅg-n. VII. xlvii.

3) I showed to my friend la Vallée some passages; and some of these he printed in Le Muséon N. Sér. Tom. I.

4) I quote the opening stanza:

yathā gāruḍika[h] stambham sādhayitvā vinācyati |
sa tasmīṃś cīranūṣṭe'pi viśādam upaṣmayet ||

of publication¹⁾, to the *Çikshāsamuccaya* is, I believe, unexampled even in Indian literature. *Prajñākaramati* frequently refers to the *Çikshās.* by name, quoting as from it, not only the original portions of the work, but also in some cases the passages quoted by *Çāntideva*, and this too without indication of their ultimate origin. The curious feature, however, of the book is that not only these (exceptional) instances of specified quotation from *Çāntideva*, but also the whole number of the very abundant quotations in the work from named *sūtras* are, with two or three exceptions, taken direct from the *Çikshās.* I say 'direct' advisedly, because in several instances not only are groups of quotations²⁾ reproduced in the same order, but even the actual words used by *Çāntideva* in introducing or coordinating them³⁾.

References to *Çāntideva* by Indian authors preserved in Tibetan.

The *Mahāyāna*-literature preserved in the Tanjur also supplies a number of references to *Çāntideva* and his works. I have noted several in three of the other works included in the volume of the Tanjur (Mdo. 31), at the head of which stand the *Çikshāsamuccaya-kārikās* and the *Çikshāsamuccaya* itself.

1) The *Çikshāsamuccaya-abhisamaya*, a short tract standing next to the *Çikshās.* in the Tanjur (221—222 a) and doubtless meant to be read as a pendant to it.

The opening verse states that «*Çāntideva* touched the feet

1) Paricch. 9 printed in «*Bouddhisme: Etudes*» pp. 234 sqq. London, 1898 (from «*Mémoires couronnés*». Acad. royale de Belgique. Tom. LV); Par. 1—5 etc. in *Bibl. Indica*. N. Ser. n° 988—; both publications by L. de la Vallée Poussin.

2) See 'Additional Notes' to 8.15, 9.3, etc., etc.

3) Compare *Çi.* 120. 3, 5 with *Bcp. ad. V.* 54 and *Çi.* 144. 9 with *Bcp. ad V.* 87. A full index of quotations will appear in la Vallée's forthcoming edition. English readers will recall the use made by later writers of that curious «*Çikshāsamuccaya*», Burton's «*Anatomy of Melancholy*».

of Mañjuḥośa [having] collected from all the *sūtrāntas* passages for teaching»¹).

The author of this tract is called in the short title at the commencement simply 'the (man) of Suvarṇadvīpa'²), but in the colophon 'Suvarṇadvīparāja-Ḥṛīmad-Dharmapāla'³). The book was 'recited'⁴) (?) to Kamala, the traditional⁵) *guru* of Dīpaṃkara in Bengal and to Dīpaṃkara himself. It would thus be not later than the beginning of the XIth century. In view of the assertion that the attribution of the *Çikshās.* to Çāntideva rests on an erroneous 'Tibetan record', it is worth noting that the book is thus the work of a stranger to Tibet, and was 'translated' (into Tibetan) by Dīpaṃkara and the *bhikṣu* Thsul-khrims-rgyal-ba.

2) The *Çikshākusumamañjarī* (ff. 222 a—246 a) by the 'great pandit Vairocanarakṣita⁶) of Vikramaçilā', in Bengal),

1) 221. a. 3—4: འཇམ་པའི་དབྱངས་ཀྱི་ནམས་གདུགས་ནི་བའི་ལྷས།

བསྐྱབ་པའི་གནས་རྣམས་མདོ་སྡེ་ཀུན་ལས་བདུས།

The reference to the *Çikshās.* is unmistakeable, as its Tib. title is བསྐྱབ་པ་ཀུན་ལས་བདུས་པ།. The homage to Mañjuḥośa may well refer to the closing words of the *Çikshās.* which, though wanting in our Tib. translation, are preserved also in the Chinese. Compare also Bodhic. X. fin.

2) གསེར་གླིང་པ།

3) གསེར་གླིང་ཀུལ་པོ་དཔལ་ལྷན་ཆོས་གླིང་། Compare Sarat Ch. Dās, JBTS. vol.

I. i. 8 note ‡, a passage apparently taken from some book which (as so often!) he does not specify.

4) གསུངས།; but Sarat Ch. *ibid.* p. 31 and (with him) Waddell 'Lamaism' p. 86 say «delivered».

5) Sarat Ch. *op. cit.* p. 8, note †.

6) The form is certain as it appears in translation at the beginning, and in transcription at the end, of the book. Our copy has Vikramaçilā.

an author of whom I have found no other mention than the notice in the «Life of Atis'a»¹⁾ that he studied under A. at Vikramaçilā.

This work, as its name suggests, is written on lines similar to the Çikshās.; and for the most part may be regarded as a direct imitation of it. It quotes from the same *sūtras*²⁾, and discusses *çikshā* under the same nine-fold classification adopted by Çāntideva.

It will be seen from the comparative table below³⁾ that the whole plan and framework of our book are most closely followed.

Later in the work we find actual plagiarism; for at f. 243. a. 3 not only is Kārikā 23 b of the Çikshās. borrowed, but followed by the identical quotation (from the Vajracchedikā) with which Çāntideva illustrates (Çikshās. 275. 10-13) his memorial verse. On the same page Kārikā 24 b is also borrowed, or adapted⁴⁾, and illustrated by a reference to the dialogue of Sudhana and Maitreya, with the omission (*as also in Çāntideva*, Çi. 276. 13; cf. Bodhic. I. 14) of the name of the book (Gaṇḍavyūha) where the dialogue is given.

1) Translated by Sarat Ch. Dās in JBTS. vol. I. See p. 17.

2) e. g. *Candrapradīpa* 238. a. 2; *Akshayamatisūtra* 229. a. 2; *Ugraparipṛ.* 229. a. 5.

3) Çi-kus. 225a. on <i>ātmabhūvarakshā</i> and <i>bhoga-r°</i>	} Çi.-s. Ch. II sq.; Ch. XIV.	
» 229a. on <i>çruta</i> with quotation from <i>Ugraparipṛ.</i>		» » XI (cf. ref. to <i>Ugrap°</i>).
» 229, 230 on the <i>aranyavāsa</i> wild beasts, visit of king (230 a 4).		» » » (cf. p. 197).
» 234b-238a on <i>smṛtyupasthāna</i> .		» » XIII
» 241 <i>ātmabhūvaçuddhi</i> , <i>bhoga-ç°</i>		» » VIII
» 242 <i>punya-çodhana</i> .	» » XV	} Kārikās 17, 21.

The three *vardhanas* are discussed 243 — ad fin.

4) The lines are: ཐོས་མར་སྒྲིང་རྩེ་བསྐྱེད་ནས་སྤྱུ།
རྟོ་བ་འབད་བས་སྤྱེལ་བར་བྱ།

which may be compared with the Tib. of Kār. 24 b printed below, just before the text.

That the *Āṅkshāsamuccaya* is not referred to by name will surprise no one acquainted with Indian literature¹).

3) The *Bodhimārgadīpa-pañjikā* (ff. 273 b—334 a) by *Dīpaṅkara* called *Atiṣa* (first half of XIth century).

In this book *Āntideva* is repeatedly referred to, and mentioned amongst the chief *Mahāyāna*-doctors²). Besides the lists detailed in the note there is a list of doctors who 'elucidated the meaning of *Sūtras*', worth quoting here: *Nāgārjuna*, *Āryadeva*, *Candrakīrti*, *Āntideva*, *Bhavya*, *Aṣvaghosha* and *Candragomin*: (324 b)³).

Numerous quotations are made from *Āntideva*'s works. Of these the most important occurs at 303 a where we read: «*Ācārya Āntideva* in the *Āṅkshāsamuccaya* [says:] 'following all *Buddha*'s word' (etc., *Kār.* 19 b)⁴)»; later on (317. a. 7) we find mention of «the *sūtrāntas* and [works] made to illustrate the meaning of other *sūtrāntas*: *Sūtrasamuccaya*, *Bodhisatva*-

1) «The normal attitude of a Hindu towards his sources is silence», E. W. Hopkins, 'The great Epic of India', p. 68.

2) In the opening verses we find an enumeration: *Lama Gser-glin*, *Āntideva* (associated with the *Bodhisat Mañjuśhoṣa* cf. note 3 below, and *Bodhibhadra* (བྱང་ཆུབ་བཟུང་); at 319 a. 7: *Nāgārjuna*, *Āryadeva*, *Candrakīrti*, *Bhavya*, *Āntideva*, *Bodhibhadra*.

3) Just below we are told that *Āntideva* too according to the precept of *Nāgārjuna*, having gained the inner meaning of *Mañjuśhoṣa* saw the truth'.

སློབ་དཔོན་གྱི་ཉ་ནི་བ (thus carelessly transcribed, not translated, here and just before) ཡང་འཇགས་པ་ལྟ་སྟེ་མཉན་དག་གི (read གིས, as in previous clauses) འཇགས་པ་འཇམ་པའི་དབྱངས་ཀྱི་གནད་པ (read རེ, or, better, གནད་པ 'permission', with St. Petersburg Tanjur) མོས་པར་བྱས་ཏེ་བཞུགས་པ་གཞིགས་པ་ཡི་[ན]ཏི། Cf. Tāran. 165. 1. 2.

4) སློབ་དཔོན་ནི་བ་ལྟ་སྟེ་བསྟེན་པ་ཀུན་ལས་བདུས་པར། རྟོགས་སངས་རྒྱལ་གསུངས་རྒྱུ་ལྟ། འཇགས་པ་མཉན་དག་སོང་འགོ། Compare the Tib. text of the *Kārikās*, below.

bhūmi, [Bodhi-]caryāvatāra, and Çikshāsamuccaya». The selection of these four works seems to me significant especially as the order appears to be mainly chronological.

§ 4. Language

(Dialect, grammar, word-formation).

The literature of Buddhism rests, as all scholars will admit, on a basis originally vernacular. With the rise of the varied divisions in the church the linguistic aspect of the literature becomes more complicated. In the days of Açoka only slight dialectic variations are necessary to make the official language of the edicts intelligible in the several localities where they are promulgated.

In the case of the Sthaviravādins (and possibly other sects) who adopted the Pali, descended from the vernacular and underlying, or represented by, the language of the Edicts, the stages seem clearer. We get an early form in the newly-discovered Dharmapada¹), an intermediate stage or stages in the older verses of the Pali Piṭakas and a later stage in the ordinary Piṭaka-prose.

The linguistic history of the numerous other sects is not so easy to trace.

The statement of Wassiliev (Buddhismus, 294 [267]), founded on Tib. authorities, that the several schools of Buddhism identified themselves with special forms of speech is very credible²).

In any case it is abundantly clear that the Buddhists who wrote Sanskrit, did so with Pali-Prakrit originals, whether spoken

---

1) Le manuscrit kharoṣṭhi par E. Senart J. As. Sept. 1898.

2) Of the Buddhistic Apabhraṃṣa attributed by him to one school, I hope shortly to publish specimens discovered by myself, with verification from the Tanjur.

or written, as their sources and models, lying in the earlier periods close behind them.

A curious instance of the consciousness of something else than Sanskrit as the real underlying sacred language is found in the charm occurring at 142.15 quoted from the Vidyādhara-piṭaka where the conclusion is practically a sentence of Pali. This is no doubt used as a liturgical and thaumaturgic language just as Sanskrit in its turn is used in the far East; or as Latin¹⁾ is used in the West. Childers in his Pali Dictionary makes much (sometimes a good deal too much) of the alleged ignorance of 'Northern' Buddhists in misunderstanding of Pali (and Prakrit) forms. Some of these were no doubt wrongly²⁾ Sanskritised in course of time. One of his instances is *phāsum*. This word occurs in a sūtra (of some antiquity)³⁾ quoted in the present work; see p. 129.5. In the note on this passage I refer⁴⁾ to 32.2 to show how *phāsu* came in Buddhist usage to have this meaning. One sees here that the word, standing side by side with *sukham* which is quite sufficient for the sense, is simply put in for its pleasant archaic ring to the ears of the faithful.

Another good instance is the form *gahanatā*, occurring at 172.3 in a kind of Decalogue belonging to the very earliest material of Buddhism. Here the old vernacular form was clearly kept for its venerable associations. It could deceive no Indian Buddhist reader from the clearness of the context, in spite of its

1) Compare Shakspeare, Hamlet I. i. 42. The belief in the efficacy of Latin for laying ghosts survives amongst Roman Catholics in England.

2) When I find how wonderfully well even as late as the IXth century the paṇḍits who translated the Prakrit Dohakośhas into Tibetan understood the extremely difficult forms of that work, I must unhesitatingly reject Childers's supposition (Dict.) p. 536 et al., that the 'Northern Buddhists' were misled by ignorance of Pali.

3) p. 55 n. 3.

4) I had not seen Dr. Hönle's instructive parallels from Jain usage with his optional explanation (*sparṣanārha*); since adopted by Dr. Pischel (Gr. Pr. § 208). See also Dr. Leumann's review in WZKM. III. 342 sq.

formal¹⁾ resemblance to *gahana* 'deep'; that the Tibetan translators were not deceived is observed in my note on the word. Another case of retention of Prakrit sounds (*vedh*-for *vyath*-) is noticed at 35. n. 11. Moreover if the forms *saṃkalikā*, *saṃkalībhūta* at 211.9, 11 be compared with the corresponding Pali *saṃkhalikā* at Majjh. I. p. 58, med., it will be found that the confusion of forms is sometimes on the side of the Pali tradition²⁾ and that the Sanskrit-writing Buddhism preserves the etymological one.

Under the head of sandhi note *puno'pi* (194. 14) and *yathariva* (304. 10).

Under noun-forms³⁾ note the instrumentals in *-eno* and genitives in *-asyo* at 194.7 and 195.11 (verse passage). With the former we may compare the Pkt *-enan*, and note as an analogy (if there be no actual reminiscence) the Vedic verse-form *-enā*⁴⁾. *svastinā* occurs at 104.11 (and note 5) and 116.2 (prose). In noun-genders we find *dhātu* as a feminine (138 n. 3) as often in Pali; *palāṇa* as a masc. (242.8); and possibly (but see Pischel, Gr. Pr. § 379) *ādi* no longer neuter in the phrase *ādim krtvā* 292.5 (note 2).

Pronouns *ayu* for *ayam* (in verse) 103.5; 206.2 *si* 'his' 302.5 and note. *ettaka* 174 n. 3; *tātuka*, *yātuka* 346.16 (similar forms in Pischel § 153).

1) I was at first disposed to alter the form to *gahanatā*; but the subsequent discovery (see Additional Notes) of another quotation of the same passage confirms the text as I left it.

2) See Senart cited in my note. The curious double form of *ṣṛīkhalā* in Prakrit with *kh* or *k* (Pischel § 213) may have helped in the confusion.

3) I have not tabulated here the forms *ṛśābhīḥ* . . *ṛśhānām* occurring together in the Dharanī quoted at 331.8, 9 as these read to me like a deliberate sacrifice of grammar to metre. Cf. gen. pl. *-āna* in verse (17.1, etc.). The MS. (*valeat quantum*) actually reads a form in *-enā* at 347.5, which I have preserved.

4) Similarly in the genitive Whitney allows for three passages of the Veda a form in *-asyā* (*-asiā*) (e. g. Rv. I. 162.19). The above two forms are confirmed by MSS. of the book quoted (cf. Add. Notes ad loc.). With *bhikṣusya* (155.1) cf. Franke, Pali u. Sk., p. 66; and with *balāto* (4.1) *ibid.* p. 122.

Verb-forms. The imperative 2nd pers. plural uses, as regularly in Pkt. (Pischel § 471), the 2^d pers. of the indicative; see 61 n. 1. The incorrect present-form *dadanti* (335.10) occurs also frequently in the late portions of the Mbh.¹⁾ More interesting is the future form *kāhiti* (101.6) from *kr*; cf. Pischel § 533 ad fin. *siñcishyati* (155.1) *yuvijishyāmi*²⁾ 201.4; and *bhesyanti* (45.12, 46.16) though phonetically nearer Skt., are also formed on Prakrit principles. The potential *stiya* = *syāt* (115.2) is a curious and indeed questionable form; the more usual *siya* occurs at 302.3. Of the s-aorist (cf. Pischel § 516) examples are *krīdishu* 92.12 and the curious form *mucyishu* from the passive base. Perhaps also *ṣṇūshu* (94.21). °*tāpsīs* 20.7.

For the gerunds the distinction between-*tvā* and °*ya* is not observed, as happens also in Pkt. (Pischel § 581) and occasionally in Sanskrit (Whitney § 990 a). Examples: *parivarjayitvā* 113.18; *vinivartayitvā* 130.13; *adhyāvasitvā* 200 n. 3. *daditvā* occurs (302.7) also in Pali.

Amongst forms in -*ya*, *viyahya* occurring twice in 106.11 is noteworthy. Possibly to make metre we ought to read one or both forms *viyahāya*, according to Prakrit usage (Pischel § 591). The passive participle *jighatsita* used actively (274.7) is an example of the later Buddhist (and vernacular) usage, of which the stock-example is the name Avalokiteṣvara.

Amongst exceptional causals note *dhamayati* (178.3) Pali *dhameti*, and *dañḍāpayati* (63.13; 67.10) with which compare Pischel § 552 and Whitney cited at 64 note 4.

The compound verb *pattīya-* (174.7 and note) is, as noted, thoroughly Prakritic.

Under the head of word-formation we may note the Pkt. suffix -*ima* (Pischel § 602) in *purima* 177.7, 193.9.

1) Hopkins, 'Great Epic' 265.12. In verse plural-forms like *pūjāyi* (4.16) occur.

2) A prose-passage, and from the same archaic sūtra as referred to above à propos of *phāsu*.

-kā in *ghātikā* 269.2 *prekshikā* 52.13, 267.15 seems to be used like -tā to express a state. Another class of formations which I have not as yet found elsewhere are the abstracts in -tā, -nā, -anātā formed not direct from verbal roots after gunation, but directly from the present-stem. Such are: *anutsrjanatā* (*srjat*) 183.9; *vipaṣyanā* 108.16; *avamanyanā* (*manyate*) 9.7 (*sic lege*), 92.6; *akrudhyanatā* 35.9; *aparitasyanā* 36 n. 1; *anācchindanatā* 126.15; and even *pratihanyanā* 251.14, which must come from a Passive base¹).

In the common compound word *hrīrapatrāpya* the retention of the nominative form in the first member (sometimes allowed even in Class. Skt. for nouns in ṛ; Whitney 1250. f., cf. Pāṇ. VI. iii. 25), is due, no doubt, to a reminiscence of the Pāli-Prākṛt *hirottappa*.

§ 5. Lexicography.

The vocabulary (Index II.) has been arranged to include the chief words of rarity, difficulty or linguistic interest.

It may, however, not be out of place here to call attention to several verbal roots occurring which appear to be new to be literature either as to form or meaning, although registered in the Dhātupāṭha. See the entries under the roots *kutt*, *cagh*, *jhash*, *pams*, *pac*. Derivatives from *sphand* (172 n. 1) and probably from **cip* (182 n. 1) also occur.

§ 6. Metrics.

No essay has been as yet written on the metre and prosody of Buddhist literature as a whole. Nevertheless, the subject is one of great importance to the editor of texts, as well as to the

---

1) Since writing the above I find that this very class of formations provoked the wrath of Kumāṛila. See *Tantravārttikā* p. 173.19 quoted by Poussin JRAS. '02, p. 371 note, where *paṣyatā* (not as yet found) is given as an example of barbarism. Cf. also *vikīraṇa* Av.-ç. 96.7 and Speyer ad loc.

critical student. This has been recognized by Prof. Fausbøll in the valuable appendix to his first edition of the Dhammapada (p. 436 sqq.), while in the short preface (pp. VI, VII) to his new edition he expressly pushes further the results obtained by metrical criticism.

One must not ask too much of the pioneer who brings out an *editio princeps*. But it certainly would have been well if editors of verse-texts both Sanskrit¹⁾ and Pāli had paid more attention to metre. Is it too exacting to propose as a canon for the editor of the future that no one has a right to print as verse, without note or comment, lines that will not scan? If new rules are required let him enunciate them in his preface. (The present remarks are an attempt in this direction). If after every deduction has been made, the 'legitimus sonus' does not appear, then let him note the fact in his commentary. This will be tantamount to an admission that the true text has not been preserved, or to an invitation to the critical ingenuity of the scholarly reader.

Prosody.

In Buddhist Sanskrit poetry the general rule that any two consonants suffice to make the preceding vowel 'long by position', does not apply.

It seems to me not improbable that the former existence of a very large body of Buddhist poetry²⁾, where less prosodial strictness prevailed, may account for some of the discrepancy in the native authorities on Prosody, as to what constitutes 'position'³⁾.

A good typical passage for the study of these metrical usages is the extract from the Gaṇḍa-vyūha at pp. 101—04,

---

1) In Buddhist literature the most flagrant instances are the editions of the Buddhist Text Society of India. As to Epic literature compare Hopkins, Great Epic Ch. IV.

2) And possibly also popular song-literature, less strictly composed.

3) See the valuable essay of Weber, *Ind. Studien* VIII. 219 sqq.

especially as here we have been able to control the readings of our MS by an ancient Codex of the sūtra quoted.

Here, then, in a single line (102.5) we find vowels short before mute + *r* or *l* (*dharmātri ripūkleṣa*) and at 102.8 before mute + *v*, (*varādvīpa*)². It may be noted that all the examples from the Gaṇḍavyūha, if not vowels at the end of a word (cf. Weber, Ind. St. VIII. 226. 1) occur all at the end of members of a compound. The case of *ādvitīya* (195.16) seems to go a step further.

The licence however extends beyond the case (familiar from Latin usage) of a mute followed by a liquid. In a single line (103.2) we find two short vowels before sibilant + nasal (*maitrī snehāsmṛti*). Soft mute + nasal: *priyājñ* (Rāṣṭrap. 21. 6). Nasal + semivowel *sāmyak*³ (18. 11, where my note is unnecessary).

Many of these licences are possibly to be explained by reference to a Prākṛt original, which would of course give forms such as *adutiya*, *sati* and so on.

A similar influence is probably traceable in some curious cases where double consonants seem to be quite disregarded, a phenomenon with which we may compare in ancient times the spelling of the Aṣoka inscriptions, or in modern times our own ordinary careless English pronunciation of double letters as compared with that of Italian³. See *tānnimna* 54.1 (which should have been printed as a Trishtubh: see Add. Notes; 106. 13, *ūjjvāl*³ (si vera lect.) 103. 3. To the same category belongs a scansion such as the remarkable

ākṣāyākshāntī ākshobhya 328.3, where *aksh*³ is common, being pronounced indifferently as *ākḥh* or *ākḥ*.

1) A licence exceptionally allowed in Classical Sanskrit poets. See Bollensen in ZDMG. xiv. 291.

2) So too *priyādvēsha* 206. 4 (from Lalit.-v.), and compare Bollensen ZDMG. xiv. 292.

3) Max Müller gives an analogous case from the R̥gveda. 'Vedic Hymns' (S.B.E. vol. 32) p. cix.

Not less suggestive of Prākritic influence is the case where a short vowel is scanned *long* before a consonant — e. g. *parī-grhītā* 43. 6, 8.

Anusvāra. As early as the Pāli Canonical texts we find *anusvāra* regarded in two opposite lights:

1) an evanescent sound liable (α) to be dropped or (β) to be elided with the preceding vowel like final *m* in Latin. See Dhammap. v. 74 and the exx. cited by Fausböll (ed. 1. pp. 268—9) ad loc. As to analogous Vedic usage see F. M. Müller, 'Vedic Hymns' (S. B. E. vol. 32) p. CXVII;

2) a strongly pronounced nasal, which may be scanned long irrespectively of the natural quantity of the preceding vowel. Example: *Majjh.-n. I*, p. 168. 7.

Of 1 (α) examples are quite common. It will suffice to cite the genitive plural in *-ānā*, often found in verses both in Buddh. Skt. and also in Pāli. 1 (β) is rare, but I think not unexampled in Buddh. Skt. Of 2) examples are quite common in at least one poem the *Bhadracaripraṇidhāna* [297. 3 (twice), 5 and note] and the usage occurs occasionally elsewhere¹). In Prākṛt it is frequent²).

Metre.

It will hardly be expected from the editor of a collection like the present which is only partly in verse, and verse of widely varying dates, to give a minute metrical analysis of all the verse-passages here quoted. Still in the absence of any work even on Sanskrit metres in general (still less on the metres of Buddhistic poetry) at once comprehensive and practical³), a short classified

1) e. g. *Samādhirāja* (*Candrapradīpa*): so that at 194. 13 the text, which I now find to be confirmed by the R.A.S. Hodgson MS., may stand, and need not be amended as I suggested in the note. Compare also 17. 4 (from the same work).

2) Exx. in *Hāla*, Weber's ed. 1, Intr. p. 47. See also Pischel, *Gr. Pr.* §§ 348—350 on the whole question, comparing §§ 178, 179.

3) i. e. to occupy the same relation to the native authorities and to usage that Whitney's *Grammar* does in matters of language.

summary of the chief metrical features of the present work may be acceptable.

The metres may be thus arranged:

I. *Śloka*, and

II. *Trisṭubh-Jagatī* — the two commonest metres.

III. Fixed metres (*akṣarachandas*)—to which group indeed the greater part of class II really belongs. Here we may subdivide thus:

1. A new metre 242—3.
2. *Dodhaka* 2, 256, 297, 327—347.
3. *Ṭoṭaka* 203—207.
4. *Rathoddhatā* 101.
5. *Vasantatilaka* 1, 217. 12.
6. *Çārdūlavikrīḍita* 259.
7. *Mālīnī* 366 (last stanza; not in Tib.).
8. *Pramitākshara* 195, 318—320.

IV. The intermediate class called *Ardha-samavṛtta*.

1. *Pushpitāgra* 195.6—11, 257.
2. *Aupacchandāsika* 1.
3. *Vaitāliya* 237—241.

V. *Mātrachandas*.

1. *Āryā* (ordinary type) 155.4—9.
2. a new variety (?) 262.

VI. Metrical prose (?) 164.3—7, 262.

I. As to the *śloka* the passages quoted in this metre are mostly of the ordinary type. On reading the excellent chapter on Epic metres in Prof. Hopkins's 'Great Epic' I perceive that certain corrections which I had proposed on metrical grounds become unnecessary in view of the usage of the earlier *śloka*-writers. Thus at pp. 14, l. 8 the reading of the MS. (see note 1) may stand. It is merely a case of a hypermetre (here with the

third *vipulā*) really common in early *ḥloka*s, just as I had myself found it in the *tristubh*-group (p. 92, note 4) later extending it (p. 160, n. 5) to the *ḥloka*. See Hopkins op. cit. p. 253. Similarly at p. 45.1, nothing need be altered, if we regard it merely as hypermeter with the second *vipulā*¹⁾.

II. It would certainly have been clearer if I had from the first treated the *Tristubh-Jagatī* class as a more or less free metre, instead of attempting, as I did more especially in Fascic. I., to make the lines conform to the classical norm of *Indravajra*. As a matter of fact the great majority of the lines do conform to this norm, but traces of earlier usage, analogous to those occurring in the *Mahābhārata*, are constantly found. To the frequent hypermetron we have already referred: and in the same note (p. 92, n. 4) I point out the easy²⁾ transition to *Jagatī* (*Vamçastha*). The resolution indicated at 217 n. 4 seems unusual, nor have I found even in the numerous Epic forms of *Tristubh* collected by Hopkins an exact parallel for the development noted at 299 n. 2.

III. On the not very numerous metres of this class not much need be said.

We may take first the unidentified or new metre occurring at pp. 242, 243. As there observed (note 5) the arrangement of syllables occurs as the first *pāda*³⁾ of a longer metre (*Upasthita-pracupita*). In the passage before us we also find line broken by two *cæsuras*: and moreover the initial long syllable, as so frequently, is liable to resolution. Thus the final result is:

— | — — — — — | — — — ||

1) An example of the fourth *vipulā* 'almost completely absent in Classical writers' (Hopkins) occurs at 127.10. 53.9 is a rare *ḥloka*-form. See Hopkins p. 457. (N° 45).

2) Accordingly the correction at 80.8 seems superfluous.

3) It also occurs as the first *pāda* of two stanzas in the *Mahābhārata*; Hopkins, Gr. Epic p. 352.

Only nr. 2 the simple dactylic Dodhaka can be called a favorite. In the last of the passages cited (p. 327 sqq.) it is handled with some freedom, dactyls (---) being frequently resolved into ----.

3. Toṭaka is closely analogous to the last with 4 anapaests in each pāda in place of the 3 dactyls and spondee.

4—7. Of Rathoddhatā, Vasantatilakā, Ārdulavikṛīḍita and Mālīnī we have, as will have been seen, only a few examples. The second occurrence (217. 13. 14) of Vasantatilaka is interesting as coming after a trishtubh, thus illustrating the development of the stanza (noted by Hopkins p. 333) from the hypermetric trishtubh.

8. Pramitākshara. I take this metre last, because, as will be seen from 318 note 3 and the notes (esp. 321 note 1) and variants in the succeeding pages, the free treatment of the metre places it as a transition between this class and classes IV and V. It is of interest to note that the few pramitāksharas occurring in the Mbh. are associated with lines of the latter class (Hopkins p. 353).

Summarizing the usage of this class (fixed metres) as whole, we may note that none but the Dodhaka (no. 3) is much used and that this is handled in the free manner characteristic of early poets.

IV. *Ardhasamavṛtta*, metres of unequal pādas. Of Pushpitāgra we have two examples which call for no remark¹).

The only example of Aupacchandāsika occurs in the few verses in the introduction, doubtless by Āntideva himself.

Of Vaitāliya closely allied to the last we have a more interesting example, pp. 237—241, and as it is taken from the Lalitavistara, of which MSS are at least numerous though none are ancient, one can discuss its details with increased confidence.

---

1) See Add. Note to 195. 12, 13 as to what seemed a variety of Pushpitāgra. The variants illustrate the difficulty of dealing with metre on the basis of a single MS., even a good one.

It will be seen from the notes that the metre is handled with considerable freedom, though not more so on the whole than in the 30 instances occurring in the Dhammapada analysed by Fausböll (ed. I, p. 441).

V. *Mātrachandas* (Āryā etc.).

There are very few examples of Āryā in the book.

1. The three stanzas on p. 155, ll. 4-9 are possibly Çānti-deva's own.

2. The passage at p. 262 is more interesting, surrounded as it is by what looks like metrical prose. I have called attention in the note (3) to the peculiarities, but the passage is too short to found elaborate theories on it, though it has a somewhat primitive appearance, metrically speaking.

VI. I have ventured to call p. 262 lines 9—12 and probably also ll. 1, 2 of the same page, 'metrical prose'. I place provisionally 164.3-7 under the same heading; though possibly the future editor of the *Suvarṇa-prabhāsa* (in the present series, I hope) may have more to say about it.

§ 7. On the MS. and the versions, Tibetan and Chinese

(with a description of the Plate and of the portrait [p. I]).

The unique MS.¹⁾ on which the text of the present edition mainly depends is written on stout paper, of the kind generally employed (in cases where palm-leaf was discarded) in Nepal from the XIVth to the XVIth century. It has no glaze and is of a brownish white colour, the edges being smeared with yellow²⁾. The MS. is written by two scribes, as is shown in the Plate fig. 1 which

---

1) Cambridge University Library (Wright Collection) Add. 1478, described in my printed Catalogue at p. 106. The India Office MS. is, as I have stated in the preliminary Introduction (to fasc. I), a mere copy of this MS.

2) The same applies to a part of the body of the last page shown in Plate fig. 2, where the yellow portion appears darker in the photograph.

reproduces the pages where the second scribe finished his task and the first resumed. In my description of the MS. (Catalogue p. 106) I estimated the age of these writings as 'XIV—XVth century'.

In the writing of the first scribe the following early features should be noted:

The curve generally (though not invariably; modern form °*napatiḥ* Plate, fig. 1 l. 2. col. 2) used for medial *i*.

The short form (without flourish) of medial *ū* (Fig. 1 l. 2 *sūpa-dyate*, *qūro*).

Initial *I* and *ī* (Fig. 2 l. 1. *Iti*; Fig. 1. 4. *īṣvaraḥ*).

Dh ¹⁾ (Fig. 2. 1 *dharmā*) and *ç* (*çreṣṭhā* Fig. 1. 2).

These four forms all show forms distinctly earlier than the Bengali MSS. of the XVIth century²⁾.

Bengali MSS. of the XVth century are not common.

The best example is that reproduced at Pl. 33 of the Pal. Soc. Or. Ser. In this document *I* (initial) presents a different form from our MS., and *p* is a little nearer to the Nāgarī (in itself a mark of antiquity); but *i* (medial) and *dh* are notably more modern than our MS., and *ç* slightly so.

Rāj. Mitra's MS. (in «Notices» V. Pl. ii) belonging to Çaka 1417 also comes at the end of this century (1495) but is markedly more modern³⁾.

Of the XIVth century we have unfortunately no MSS. in Bengali hand to compare⁴⁾, and can thus only be guided by the forms of certain letters which (notably *i* medial, *dh* and *ç*) resemble

1) In inscriptions this form (d) last occurs early in the XIth century according to Bühler, *Ind. Paläographie* Tafel V, cols. xvi, xvii.

2) To this century belong several of the MSS. reproduced (rather roughly) in Rāj. Mitra's «Notices» vol. 5 etc. See also Palæographical Society, Or. Ser. Pl. 82, № 1, in spite of my doubts at the time when I edited the plate. Very numerous MSS. since discovered and mostly examined by myself have left no doubt as to the meaning of the abbreviation «la. sam.». Accordingly the date of this MS. is Lakṣmaṇa Samvat 452 (A.D. 1571).

3) The date on Rāj. Mitra's Pl. i. of his vol. VI seems to me doubtful.

4) Rāj. Mitra's MS. reproduced in «Notices» V. pl. iv. looks at first sight like an exception, but any one who will read the second line of the colophon (including the chronogram), not merely the figures, will see that he has mistaken Çaka for Vikrama.

more closely our earliest Bengali MSS. (Pal. Soc. Or. Ser. pl. 81; end of XIIth cent.). Of the second scribe I have less to say because he writes a more conventional and less progressive hand, the 'Lantsa'. On the other hand it will be seen from the 'Table of Letters' that there is a certain amount of progressiveness in the writing even of the Lantsa type. There is, for example, no certain case of *dh* formed like Nagari ढ after A. D. 1216¹). So that the evidence of this test-letter as formed by *both* scribes brings us to about the same time, the end of XIIth or beginning of the XIIIth century. If, therefore, any correction be necessary, it would be in the direction of making the MS. older and describing it as 'XIII—XIVth century'. Against this conclusion it must not however be forgotten that paper is very rare in Nepal at so early a date²).

Regarding the punctuation and sandhi of the MS. I made some observations in my preliminary Introduction [to Fasc. I]³). On the latter point I may here note that from Fasc. II of the text onwards I adopted (often for the sake of clearness) what seemed to be a fairly consistent⁴) usage of the MS., the extension of the use of *avagraha* to the case where initial *ā* follows final *ā* (not merely *e* or *o*).

On the marginal notes in the MS. see the preliminary Introduction p. V.

There are two colophons, which can be read in the Plate, fig. 2.

---

1) Cambr. Add. 1648; exact date verified by Prof. Kielhorn. 'Lantsa' is Hodgson's name (As. Res. XVI, Plates).

2) See my Cambridge Catalogue p. xxviii; and on the whole question of paper in the several parts of India, compare Hörnle in JASB for 1900; LXIX. i. 121. A. D. 1854 is there given as the date of the earliest paper MS. in the Maithili writing.

3) On the dot in the punctuation of Buddhist Sanskrit MSS., see also Kern Jāt-m., preface p. viii.

4) Consistency is not, however, a virtue of our scribes; even the spelling *dushkha* (Prelim. Introd. p. IV. n. 2) which I considered quite settled, is not adopted by the second scribe.

As to the first, in the handwriting of the chief scribe of the MS, I know nothing of the Mahayanist Jāgaddala-panḍita-Vibhūticandra who gave the MS. as a pious gift.

The second colophon, written in writing of the XIXth century and blurred in the photograph for the reason already mentioned, refers to the ownership of the MS. in much later times. Niramuni living at the celebrated Yampi-vihāra (cf. *Cat.* 77, 173) in Lalit-Patan is identical with the paṇḍit who made (in 1832) the copy of the Bhadrakalpāvadāna now in the Wright-collection at Cambridge (Add. 1411; *Cat.*, pp. 88—91). The handwritings agree, as I find on comparison with that MS.

Fig. 3 of the Plate has been selected as a specimen of the secondary authorities, the MSS of the now extant sūtras quoted by Āntideva. The negative is one of a considerable number taken by or for me from a mass of fragments, which I discovered in the library of H. E. the Mahārāja of Nepal and subsequently obtained on loan at the India Office for my use. I propose to describe the collection in some detail in the full account of my Journey, which I have still to publish. At present I may say that I consider this fragment as the finest example of calligraphy among the palm-leaves of the early period (IV—VIIth cent.) yet discovered. The squareness and regularity of the letters bring it nearer to the standard of a well-cut Gupta inscription than any example of penmanship that I have seen. It will be especially instructive to compare it with a good example of the Nepalese Gupta inscriptions, such as that of Amṣuvarman with date equivalent to A. D. 635 forming Plate I in my 'Journey ... in Nepal'.

The agreement of the two documents in several of the more important «test-letters» is perfect; e. g. *y* (characteristically Nepalese) *k*, *śh*, *s*; also *ū* medial. As archaisms in the MS. note the forms of 1) *I* (initial) which disappears at beginning of VIth cent. 2) *E* (initial) with apex to left; cf. Bower-MS. 3) *h* formed like Roman J, III—Vthcent. only.

On the whole therefore, allowing for the more archaic character of epigraphic writing as compared with MSS., the sixth century seems the latest possible date.

The Plates.

It should be here noted that in the photographic plate figures 1 & 2 are photographed to exactly half the size of the original. Fig. 3 is rather under half-size, as the MS measured (on the average of its much frayed and broken leaves) about 19 inches (48 to 49 centimètres).

The smaller plate at p. I. gives the traditional portrait of Çāntideva, reduced ($\frac{1}{8}$) from a drawing by a native artist (early XIXth cent.) contained in an Album belonging to the Asiatic Museum (St. Petersburg) which is to be published by d'Oldenburg in the present *Bibliotheca*. It is most interesting to note that the second portrait of our author mentioned below as existing in the Tanjur (London copy; not in the St. Petersburg copy) represents substantially the same physiognomy and costume, with some varieties of detail. The head forms in the opposite direction, but is covered by a similar cap, to which three horizontal stripes are added. The right hand instead of forming a *mudrā* (?) holds a small *pātra* like that figured by Gruenwedel in *Myth. B.* p. 114. The throne is rather more ornate in the Tanjur, and is sloped so that the feet there almost assume (in allusion to Çāntideva's princely origin?) the forbidden *rājatilā*-pose (*infra* 385.15).

The Tibetan version.

The copy of the Tibetan version employed is contained in the block-print forming vol. *kī* (31) of the Tanjur (Mdo) in the India Office.

On the first page are portraits of Çāntideva and of the Tibetan translator Ye-ḡes-de (see p. V.).

The translation seems to be fully up to the standard of intelligent literalness, characteristic of these works. So that its value to the editor of a unique MS. would be hard to overrate.

Besides this it has the advantage of representing an unabridged and consequently older recension of the text. Besides variants mentioned in the notes, I would call attention to the extract at p. 178.9 sqq. from a sūtra (Upāli-paripṛcchā) of which I have succeeded in discovering a fragment of the Sanskrit original. Here it is instructive to find that the Tib. agrees with the original text, reproducing all its (unnecessary) repetitions and verbiage, whereas our recension of the Āikṣhā-text at ll. 12—13 makes a judicious abridgement *evam yāme yāme*^o. Here the Tib. plods wearily through each watch! So too at 196 (note 5) the Tib. quotes at greater length. On the date of the version see p. V. above.

The Chinese version.

In Nanjio's Catalogue its identity is concealed in a strange manner. The title (no. 1298) is rendered 'Mahāyāna-saṃgītibodhisattva-vidyāśāstra'. The author is said to be 'the Bodhisattva Dharmayaśas'¹⁾ (i. e. doubtless Dharmakīrti) and it was translated A. D. 1004—1058. It was no doubt the imperfection of this description that prevented my lamented friend Mr. Watters from finding the version, in spite of my repeated enquiries as to anthologies in general. As it is, I am entirely indebted for such knowledge as I have of it to my friend Prof. Leumann, through whom I first learned its existence, and to his Japanese pupil Mr. U. Wogihara who has spared no pains in sending me every detail regarding the book that I enquired of him. As the discovery was only made during the printing of the last Fasciculus, the bulk of the information concerning it is necessarily relegated to the 'Additional Notes'.

The Chinese version, two centuries later than the Tibetan, agrees more closely with our present text than the earlier version

---

1) The same 'Dharmayaśas' is credited with the authorship of the Vajrasūci, elsewhere always ascribed to Ācāryaśa.

does, as regards the compass of the text translated. See for instance Add. Notes to 195 n. 7, 199 n. 1, 235 n. 5, 250 n. 1 and other passages where the Chinese *agrees* with our Sanskrit in reproducing an *abridgement* of a longer version preserved in the Tibetan. On the other hand, the *namaskāra* to Mañjuṣrī at the end of the whole work, wanting in the Tibetan, is reproduced in the Chinese¹⁾.

In a few cases (less numerous than those just noticed) the two versions agree with one another in excluding passages found in our Sanskrit. A case in point is the passage 269.10—270.7 [compare 269 n. 4 and Add. Note]²⁾. Still more interesting is the first line of Chapter XV (cf. Add. Notes), which reads almost like a criticism on Āntideva inserted by a later redactor of the text.

We can thus distinguish at least three stages in the text: 1) the IXth cent., the date of the Tibetan version, 2) the XIth cent., that of the Chinese version, 3) XIVth cent., approximately the date of our MS.

---

1) It is probably referred to in other documents preserved in the Tanjur see p. X. n. 1 above.

2) Compare also 283 n. 2 and Add. Notes.

SUMMARY.

Chapter 1 ¹⁾ (Proem and Kārikās 1—4).

Introductory
portion.

Exordium in verse, extolling the merit of hearing the Word. The author has no new tale to tell nor is he striving to explain another's meaning, but to speak his own mind ²⁾ (1). The auspicious moment must be chosen, though this is hard to find.

Preliminaries of the religious life: self-abnegation for others' good, faith, and the quest of enlightenment (Kār. 1, 2). Poetical eulogies on faith (2—5).

On *bodhicitta* (direction of the mind towards enlightenment) Illustrative quotations. Parable of the *paçurathagatika* bodhisat (7). Four causes for *bodhicittotpāda* and two subdivisions of *bodhicitta* (8. 8—15). *Bodhicitta* valuable in itself apart from conduct (*caryā*) (9). The vow ³⁾ (*saṃvara*) of the bodhisat

---

1) In this abstract I have emphasized the *Kārikās* discussed, as these give the best key to the work as a whole, as well as to the chapter-division. The *names* of the chapters (not invariably forthcoming in the MS.) are here neglected as unsatisfactory, since they often reflect only the latter portions of the chapters, not the whole of each. The large numbers in parentheses refer to the pages of the text.

2) So I understand *svamano bhāvayitum* «to exhibit or show forth the products, not *primarily* of others' invention, but of my own; namely my original *Kārikās*, which the quotations from other authors merely illustrate». The Tib. takes the phrase: 'meditate in (or, on) my own mind' 4. b. 3).

3) Here begins really the discussion of Kār. 3 (see below). The *Kārikā* is never fully quoted and only alluded to quite at the end of the present discussion (17. 9, 10). From the Tib. I have suggested an English translation and a partial restoration in the table of *Kārikās*, which I have printed at the end of this Introduction, that it may immediately precede the main text itself.

can be taken even by one who has not entered on the *bhūmis* (stages of enlightenment). The taking of the vow, its conditions and its solemnity (11. 15, 16). In taking it one must not be content with the *prātimoksha* merely, but must learn its vital points from the scriptures (Kār. 3; pp. 17.5—12).

On self-abnegation: several extracts on the duty of abandoning for the good of others, not only material things, but also one's past and future *Kuṣalamūla*.

Main Argument.

Part I.
On Preservation.
I, § 1.

Chapter 2 (Kār. 5, 6).

The duty of self preservation (Kār. 5); because (Kār. 6) only thus can one preserve others.

This self-preservation is to be effected (1) by never giving up the *kalyāṇamitra* (true friend) (34—41); and (2) by study of the scriptures (41—44).

Chapter 3 (Kār. 7a).

On the different means of self-preservation.

The avoidance of evil (*anartha*); Kār. 7a. General topic (45—47). Special means: by avoiding frivolity (47—49). Māra's machinations (49—51). Avoid also: bad friends, forgetfulness of *bodhicitta*, despondency¹), want of enthusiasm (51—55); also avoid evil by active service (*vaiyāvṛtya*) of man, and of the Church.

Chapter 4 (same topic).

Other kinds of evil. *Locus classicus* on sin and confession (59—66). Five sins (*mūlāpatti*) of a sovereign; eight of an *ādī-karmika bodhisatva*.

Memorial verses by Çāntideva on the same subject (66—7). The ten great transgressions (*akuṣala karmāpatha*) and there

---

1) Thus hope by implication is also a Buddhist virtue.

future expiations in hell (69—73). Avoidance of carnal passion (73—78).

Duties of married life (78); more as to carnal passion (78—83).

Sin of not helping the Faithful. Honour to bodhisats and to the laity (87 sq.). Attempts for their salvation; how to be “fishers of men” (94—5). Sin of opposing religion (95—97).

Chapter 5 (same topic; and Kār. 7b).

Special means for avoiding evil; making solemn resolve (*samādāna*) (97—99). Other instances of resolve (100—101). Avoidance of covetousness and of five *ārāmas* (102—115).

‘How to secure all this avoidance? By avoiding all fruitless waste’ (Kār. 7b; 116). The bodhisat must act only in the interest of others. His mind must have no ‘leakage’ (*achidracittatā*); but without the abandonment of the active duty (*caryā*) of a bodhisat be associated with ‘vacuity’ (*śūnyatā*).

Chapter 6 (Kār. 8—13).

The last-named avoidance is secured by mindfulness (Kār. 8a). Twelve varieties¹⁾ of this (118). Enthusiastic observance of this rule leads to quietude of mind (Kār. 8b). Concentrated thought (*samādhi*) as a means to knowledge, leading both to *prajñā* and *samprajanya* (119, 120). Such *samādhi* joined with *śīla* (for these are mutually helpful) leads to the preparation of the mind (*citta*) on which all depends, to *dharma* (in all senses) and hence ultimately to *bodhi* (121—23). One must therefore keep the mind in quietude and steadiness (Kār. 9b, 10) fearless of a

1) Referred to as if a *locus classicus* in Bcp. ad V. 29 (111, 14).

doomed world's contempt (Kār. 11); one must succour all beings (Kār. 12), causing no scandal (125), using kindly speech (126), by gifts of medicine (cf. Kār. 13) food etc., (127—143). Medicine includes use of spells; specimens at 140—42.

Part I, § 2.

Chapter 7 (Kār. 14—16).

Not only one's bodily faculties, but their due [exercise and] enjoyment (*bhoga*) must be maintained (Kār. 14). We must accumulate so as to have a store from which to give to others. How to give. (144—46).

Part I, § 3.

Preservation of merit (*puṇyarakshā*) (Kār. 15a).

The true motive for meritorious action is neither hope of heaven nor fear of hell. Good action, especially giving, must be ungrudging¹ and unostentatious (Kār. 15b). He who desires merit must be (Kār. 16) free from covetousness and pride, contented and unquestioning as to the Faith. Absence of covetousness and of pride exemplified (149—51). The contrary deeds are works of Māra (151—2), classified in ten groups. Humility and devotion to teachers (153—7). Charity (*maitrī*) and modest courage.

Part II.
On Purifi-
cation.

Chapter 8 (Kār. 17—19).

Part II, § 1.

Purification of the bodily frame and faculties (Kār. 17). 'Animals, who once were men, may eat my corpse; and ultimately after rebirth attain heaven and nirvāṇa'. Purity of person (159—60). Purification from sin (Kār. 18, 19). Four remedies against influence of accumulated bad *Karma* (160): 1) self-accusation and confession (160—171); 2) outweighing the past evil action by good acts, e. g. by *cūṇyatādhimuktī* regarding the

1) In Pauline language: μὴ ἐκ λύπης (cf. *paṇcāttāpa*) ἢ ἐξ ἀνάγκης. (II. Cor. ix. 7).

great sins (171—2), by mystic vision in dreams and by ritual-offerings (173), by the virtue of meditation on sacred Names and by fasting (174—5); 3) expiation, especially by abstention from taking life and from stealing (176—77); 4) by 'taking refuge' and purifying the heart.

Chapter 9 (Kār. 20).

The virtue of patience for accomplishing the four objects mentioned in Kār. 20. Indifference to worldly conditions (180); patience even under tortures and attainment of a certain form of *samādhi* (181—2). On the state called *muditā* (183—4). Three aspects of patience (184—8).

Chapter 10 (Kār. 20a pāda 1).

On hearing the word (*śruta*). Eighty forms of this (190); definition of *dharmasambhārayoga* (191). Certain *śāstras* to be avoided (192).

Chapter 11 (Kār. 20a, pāda 2).

Praise of the forest-seclusion (193—6); its conditions and the duties of the recluse (196—201). Visits from kings and others (197). Characteristic objects of dread to the recluse (198—200). He must think that though he is alone, the Buddhas know his thoughts.

Chapter 12 (Kār. 20b).

Special subjects of meditation for the forest-life. On the *dhyāna-pāramitā*. Meditations on the impurity (*aśubha*) of the body (Kār. 20b pāda 2) as a cure for the vice of passion (206—212). Benevolence and pure affection as a cure for the vice of hatred (*dvesha*) (212—219). Meditation on the theory of causation as a cure for the vice of 'confusion' (*moha*).

Chapter 13 (Appendix to Kār. 20).

Apparently as an appendix to the foregoing, the four *smṛtyu-pasthānas* (subjects of mindful reflection) are treated: 1) on the body as impure (228—232: cp. supra 206—212); 2) on the sensations (*vedanā*); 3) on thought (*citta*) (233—6); 4) on the conditions of existence (*dharma*).

Chapter 14 (same topic).

A further digression (suggested by the closing section of the last chapter) on *śūnyatā* 'the vacuity of things'. *Locus classicus* on the nature of the *dharmas* and *karmaphalasambandha* (244—256). Further extracts as to the doctrine of vacuity (257—64). Such doctrine embodies the *prajñāpāramitā* and conduces to 'purity of thought' (264). To the same end contribute 'self-disdain' and avoidance of [evil] communications (265, 266).

Part II,
§§ 2, 3.

Chapter 15 (Kār. 21).

Purity in respect of enjoyment (Kār. 21a), and of religious action (*punyaṣoḍhana*, *caryāpariśuddhi*) (21b) under the aspects of 1) liberality (270—1); 2) virtuous action (271—3) in general, all the *pāramitās* being implied.

Part III.
On Increase.

Chapter 16 (Kār. 22—25a).

- Part III, § 1. On increase in general (Kār. 22). Increase of bodily and mental vigour (Kār. 23a) Ten ways in which a Bodhisat shows power (273—75). Increase of enjoyment (Kār. 23b; 275).
- Part III, § 2.
- Part III, § 3. Increase of holiness which is the 'root of all increases' (Kār. 24). For this he must strive with firm resolve, and must 'do good to the unthankful and evil' (276—284). How to

strengthen the resolve; more as to the resolve itself (284—86), which should be linked together for mutual support with compassion (286—289). The value of religious observance and of worship (Kār. 25a). Confession and penitence, as already described, and other observances (289—91). *Locus classicus* on the ten *mahā-praṇidhānas* (solemn aspirations) (291—295). On *pariṇāmanā* (296—7).

Chapter 17 (Kār. 25a, contd.).

How do such observances produce merit? Advantages of various acts of veneration, especially to *stūpas* (297—309). On veneration of a Buddha; on 'meeting with and seeing' him (*samavadhāna*, *darṣana*) (309), even by pictures or book-illustrations (311). Preservation of *caityas* etc. (311—12). Means of increasing holiness in general, both inward and outward.

Chapter 18 (Kār. 25b).

One must practise faith and three other virtues (Kār. 25b, pāda 1) namely: reverence, humility and courage. These 'lead to distinction' (*viśeṣhaḡāmitāyai*). One may also cultivate the «five moral qualities» or the «five moral forces» (each set beginning with faith) (316—317). Also one should be mindful (Kār. 25b, pāda 2) of Universal Love (*maitrī*) and of Buddha (317—322); also of 'the Law' and the 'Church' (322—327); likewise of the virtues of Bodhisats in general (327—347).

Chapter 19 (Kār. 26, 27).

Increase of holiness furthered in three ways: (1) by care for the weal of all beings under all conditions (Kār. 26a, pāda 1). The salvation of the world must be our thought when making votive offerings, and at other times (348—50). (2) by gifts in

sincerity (Kār. 26a, pāda 2). The spirit in which offerings, both substantial and in the form of teaching, are to be made. Auspicious formulas for the preacher. (3) by the 'mind of enlightenment' (see Ch. 1), which really implies all the rest (356).

How to attain perfection (Kār. 27). It comes (1) by watchfulness, (2) mindfulness, (3) thorough understanding.

357—364. Epilogue (365: *namaskāra* to Mañjuçrī).

When both my neighbours and myself
 hate fear and pain, what difference then
 has that Self really, so that I
 preserve it, not my fellow man? ¹⁾

He who would make an end of pain
and gain joy's furthest end, must fix
full firm faith's root and set his mind
firm on enlightenment of heart

The bodhisat's vow of restraint
from the Great Way is manifest;
hence one must know its vital points
and thus be void of all offence.

འདྲིལ་པ་མདག་དང་གཞན་གསལ།
འདྲིལ་པ་དང་ཕྱག་ཕྱག་མེ་འདྲིལ།
མདག་དང་ཕྱག་ཅི་ཡོད་ཕྱི།
གང་དེ་ཕྱུང་ལ་གཞན་མེ་ཕྱུང།

ཐུག་པ་ཐུག་པ་མཐར་འཁྱིལ་འདོད་པ་དང་།
 བདེ་པའི་མཐར་ཡང་འཁྱོལ་འདོད་པས།
 གྲ་པའི་ཐུག་པ་བརྟན་ལྷན་ནི།
 ཟུང་ཚུགས་པ་ཡང་ཁྲིའི་བརྟན་ནི།

सुःकुपशेखरपदश्लेषनि
 कुशपदश्लेषपदश्लेषमुद
 ननश्लेषपदश्लेषमुद
 ननश्लेषपदश्लेषमुद

1. यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।
तदात्मानः को विशेषो यत्ने रत्नाणि नेतरे ॥ १)

2. दुष्खात् कार्त्तुर्कामेन सुखात् गन्तुमिच्छता ।
अद्भ्यमूलं दृढेकृत्य बोधौ कार्यो मतिर्दृढा ॥

३. [.....महयानाद्] बोधिसवस्य संवाः ।
ममस्थानान्यतो विद्याद्येनानापत्तिको भवेत् ॥

1) Contrast the teaching of the Mbh. (Udy.-p. 37.18; = Manu VII. 213), quoted in Pāñca-tantra.

4. आत्मभावस्य भोगानां त्र्यध्वतेः शुभस्य च ।

उत्सर्गः सर्वसर्वोभ्यस्तद्भा शुद्धिवर्धनम् ॥ १)

17, 13, 14.

Main work.

Part I. Section 1. (Kār. 5—13).

5. परिभोगाय सवानामात्मभावादि दीयते ।

धरा निते कुतो भोगः । कं दत्तं यन्न भुज्यते ॥

34, 11, 12.

6. तस्मात्सर्वोभयोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ।

कल्याणमित्रानुत्सर्गात् सूत्राणां च सदेव्यात् ॥

34, 13; 41, 9, 10.

यद्वागैर्लुषन्निन्दन्त्येव श्रुतं ।

द्वयोऽपि दुःखं श्रुत्वा श्रुत्वा दुःखम् ।

श्रेयसात्तु दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ।

देवश्रुतं तदा यत्नं यत्नं ।

श्रेयसात्तु दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ।

लुषन्निन्दन्त्येव श्रुतं यत्नं ।

द्वयोऽपि दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ।

श्रेयसात्तु दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ॥

देवश्रेयसात्तु दुःखं श्रुत्वा यत्नं ।

द्वयोऽपि दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ।

श्रेयसात्तु दुःखं श्रुत्वा यत्नं यत्नं ।

लुषन्निन्दन्त्येव श्रुतं यत्नं यत्नं ।

Give freely for all creatures' sake
thy person, thy enjoyments too
thy merit's store throughout all time;
guard each and grow in holiness.

For the enjoyment of all beings
one's frame and all beside are given²⁾;
if unpreserved, how then enjoyed?
what gift is given, if unenjoyed?

Therefore that creatures may enjoy,
guard thine own frame and all beside;
by never leaving the Good Friend,
and studying alway scripture-lore.

1) *utsargaḥ* is nomin. to an implied sentence in answer to the question at 17. 11. *taḥ rakṣā* = *teskāṃ tryāṇāṃ rakṣā*. The word-
ing of the last pāda forms an anticipation of the triple division (*rakṣā*,
vidyā, *vardhana*) of the main work.

2) The Tib. appears to have had a reading like *pālayet* (Kār. 6);
but the connection of *āyate* and *dattam* seems intentional.

7. तत्रात्मभावे का रक्षा यदनर्थविवर्धनं ।

केनैतल्लभ्यते सर्वं निष्फलस्यदवर्धनान्तं ॥

44. 19; 116. 12.

8. एतत्सिद्ध्येत्तस्य स्मृत्या स्मृतिस्तीव्रादराद्वेतु ।

अदरः शममाकृत्यं ज्ञावातापेन ज्ञायते ॥

118. 8; 119. 1-8.

9. समाहितो यथाभूतं प्रज्ञानातीत्यवदन्मुनिः ।

शमाच्च न चलेक्षितं बाह्यचेष्टानिवर्तनान्तं ॥

119. 9 (and Add. Notes ad loc.); 123. 13.

देवांशुस्यसुदगाददेव ।

गर्हित्यममम्युदयसुदयसु ।

देवगुणानांशुसुदयसु ।

अस्य सुमेदयसुदेवसुदयसु ॥

देवदन्तुदुदयसुदयसु ।

दयसुदेवदुदयसुदयसु ।

यसुदेवदेवदेवदेवदेव ।

देवदन्तुदुदयसुदयसुदेव ।

अनुमन्तुदुदयसुदेवदेवदेव ।

देवदन्तुदुदयसुदेवदेवदेव ।

देवदन्तुदुदयसुदेवदेव ।

देवदन्तुदुदयसुदेवदेव ।

'Herein how do I guard my frame'?

'It means, to shun the way of ill'.

'And that how must I quite secure'?

'By ever shunning fruitless waste'.

This aye complete by mindfulness;

devotion keen gives mindfulness.

Devotion wisely bred of zeal

is the great soul of inward peace.

"Whoso hath fixed mind knows well"

"all as it is", thus said the Sage;

from inward peace move not thy heart,

turning away from outward acts.

10. सर्वत्राचपलो मन्दमतिस्त्रिगुधाभिभाषणात् ।

श्रवणैर्पेक्षानं भव्यमादेयश्चापि ज्ञापते ॥

124. 8 (and Add. Notes).

11. श्रवादेयं तु तं लोकः परिभूय जिनाङ्कुरं ।

भस्मच्छन्नो यथा वह्निः पथ्येत नरकादिषु ॥

124. 10.

12. रत्नमेघे विनोक्तस्तेन संतिपतंवराः ।

येनाप्रसादः सबानां तद्यत्नेन विवर्जयितुं ॥

124. 13.

गुह्यं दुर्मौक्तं नृपस्य च ।
नृपैर्न मन्दैर्न यमस्य च ।
ज्ञेयं तद्वै नृपैर्नृपस्य च ।
गुह्यं यमस्य च नृपस्य च ॥

नृपैर्नृपैर्नृपस्य च ।
नृपैर्नृपैर्नृपस्य च ।
यमस्य च नृपस्य च ।
यमस्य च नृपस्य च ॥

रत्नैर्नृपस्य च नृपस्य च ।
यमस्य च नृपस्य च ।
यमस्य च नृपस्य च ।
यमस्य च नृपस्य च ॥

Steadfast in all, with loving speech
gently win over worthy folk.
For thus the bodhisat becomes
unto all men acceptable.

The worldling that contemns the scion
of Jina, and accepts him not,
shall burn alive in all the hells
like fire that smoulders under ash.

Therefore the essence of the Vow
Jina in Ratnamegha tells:
All that destroys men's seated faith,
that one should strenuously eschew.

13. एषा रतात्मभावस्य भेष्यवसनादिभिः ।

आत्मतृणोपयोगात्तु क्लिष्टापत्तिः प्रज्ञायते ॥

143. 1, 3.

Part I. Section 2.

14. सुकृतास्मिन्ना भाव्यं मात्राज्ञेन च सर्वतः[१] ।

इति शिक्षापदस्य भोगरत्ना न दुष्करा ॥

143. 18.

Part I. Section 1.

15. स्वार्थविपाकवैतृषयाच्छुभं संरक्षितं भवेत् ।

पश्चात्तापं न कुर्वति न च कृत्वा प्रकाशयेत् ॥

146. 21; 147. 18; 148. 2, 3.

द्वैतैवत्वात्पुनश्च्युतमज्ञे ।
स्वैरुदयोगेनवाञ्छिगस्यस्य
मत्वावाञ्छितंमस्यविदंश्च्युतं ।
रुक्मिणस्यस्यमस्यविदंश्च्युतं ।

वेगस्युत्तरेणवाच्यमस्य ।
समस्युत्तरेणवाच्यमस्य ।
देवस्यस्यमस्यविदंश्च्युतं ।
देवस्यस्यमस्यविदंश्च्युतं ।

मदंरुक्मिणस्यविदंश्च्युतं ।
नयेनपुनश्च्युतमस्य ।
मस्यमस्यविदंश्च्युतं ।
सुस्यमस्यविदंश्च्युतं ।

Thus duly to preserve one's frame
by raiment and by medicine comes;
but to indulge one's own desires
leads to the fall of sinful men.

"Put still thine hand to noble deeds
and know withal the golden mean".
This precept should not make it hard
to guard the power well to enjoy.

Thy merit guard by taming thirst
for seeing fruit of thine own acts
mature; resign it, ne'er repent
nor blaze abroad thy goodly deed.

1) So the Tib. of the Kārikās (I. O. and St. Pet. copy); in the text (= 143. 18) the I. O. copy seems to read सु.

16. लाभसत्कारभीतः स्यादुन्नतिं वञ्चयेत्सदा ।

बोधिसत्त्वः प्रसन्नः स्याद्धर्मं विमलमत्सृजेत् ॥

148.6, 7.

Part II. Section 1.

17. शोधितस्यात्मभावस्य भोगः पथ्यो भविष्यति ।

सम्यक् सिद्धस्य भक्तस्य निष्कणस्यैव देहिनाम्॥

118. तृणच्छन्नं यथा शस्यं रोगैः सोदति नैधते ।

बद्धाङ्गस्तथा बद्धिं क्षीयच्छक्नो न गच्छति ॥

159. 19.

1) Text (Tib. of 148. e) རྟེན་པ་ ?).

ཕྱི་དང་པག་མེས་འཇུག་མཉམ་པུ་ནིང་།

CHILLY

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

सुखं भवति तदा

ॐ नमः शिवाय नमः शिवाय नमः

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

五
三
七
六
七
八
九
十

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

19. आत्मभावस्य का शुद्धिः पाणक्तेशविशोधनं ।

संबुद्धोत्तयर्थसरेण गताभावे त्वपायगः ॥

160. 2.

20. तमेत श्रुतमेषेत संश्रयेत वनं ततः ।

समाधानाय युज्येत भावयेद्भुमादिकम् ॥

179. 5-9.

Part II. Sections 2, 3.

21. भोगशुद्धिं च ज्ञानीयात्सम्यग्भाज्ञोविशोधनात् ।

शून्यताकारणगर्भचिह्नितात्पुण्यशोधनम् ॥

267. 11; 270. 8.

ལུས་ཀྱི་རྟག་པ་གང་ནི་ན།

རྟོག་དང་ཉེན་མེད་མ་རྟོང་ཡིན།

རྟོག་མ་རྟོང་མ་རྟོག་ཀྱི་སྤངས་འཁྱུ་རུ།

འཕྲུག་པ་མེད་ན་ནོན་མོང་འབྲེ།

མཐོན་ལུ་ཤེས་པ་པུལ་པ་རུ།

དེ་ནས་ནག་མཁུ་ལུ་གནས་པ་རུ།

མཁུ་པ་རུ་པུན་པ་ལ་པུན་ལུ་འོད།

མི་ལུ་གལ་མེད་པ་ཤེས་པ་རྟོག་པ་རུ།

ཡང་རྟག་འཆོལ་ལུ་སྤངས་པ་ཡིན།

ལོངས་ལུ་རྟག་པ་ལ་ཤེས་པ་རུ།

མུང་པ་ཤེས་པ་འོད་ཀྱི་སྤངས་པ་ལ།

པུན་པ་ལ་པུན་པ་ཤེས་པ་རྟག་པ་རུ།

What means 'to purify our frame'?
The purging it from ill and sin,
following all Buddha's word implies
strenuously, — else to hell we go.

Be patient, seek to hear the Word,
then to the forest-cell repair;
centre thy mind on thought intense,
fix it too on the 'Impurities'.

How purely to enjoy discern,
till ¹⁾ all thy life is fully pure.
Make pure thy merit through thine acts,
fulfilling mercy and the 'Void'.

1) The Tib. construes as if *ajjiva-c'* = *jīvanasya codhanena*, but *ā* seems best taken as a preposition.

Part III. Section 1.

22. गृहीतारः सुबद्धवः स्वल्पं चेदमेनेन किं ।

न चातिनृत्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

273. 13, 14.

Part III. Section 2.

23. स्रान्तमावस्य का वृद्धिर्बलानालस्यवर्धनं ।

शून्यताकरुणागर्भादानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

273. 16; 275. 10.

Part III. Section 3.

24. कृत्वादात्रेव यत्नेन व्यवसायाश्रयौ दृढौ ।

करुणां च पुरस्कृत्य यतेत शुभवृद्ध्ये ॥

276. 4, 5.

गङ्गुनयस्युपयस्यमदय
नैर्देवैर्दुन्दुबैर्देवैश्छेत्तु
मैर्दुन्दुमस्यश्चेत्तमापि
देष्टुमदुर्देवैर्दयेवाम्भु

दुश्चन्दयेवाम्भुयचन्दैर्दे
लेवाम्भेर्दुन्दुमस्यश्चेत्तमापि
दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दु
दुन्दुमस्यश्चेत्तमापि

दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दु
दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दु
दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दु
दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दुन्दु

Many there are to take from thee,
little thou hast; what boots it thee?
It gendereth not supreme content;
therefore increase it all thou may'st.

“How to increase my body's weal?”
“Increase thy vigour, scorning sloth”.
Enjoyment's increase comes from gifts
offspring of Mercy and the ‘Void’.

With effort first, before all, place
settled resolve and purpose firm;
set Mercy too before thy face
and so for merit's increase strive.

25. भद्रचर्याविधिः कार्यो वन्द्यादिः सदाशरत् ।

अष्टादीनां सदाश्यासः मित्रीबुद्धाद्यनुस्मृतिः ॥

289. 19; 316. 3 and 317. 18; 318. 3.

26. सर्ववस्थासु सत्त्वार्थो धर्मदाने निरामिषे ।

बोधिचित्ते च पुण्यस्य वृद्धिहेतुः समाप्ततः ॥

350. 20-22; 356. 1.

27. सिद्धिः सम्यक्प्रवृत्त्यानामप्रमादावियोजनात् ॥

स्मृत्याथ संप्रज्ञत्येन योनिशिक्षितेन च ॥

366. 8, 9.

यत्तदयं श्रुतं यन्निष्कण्ठं यद्वै

मुणानन्दं वा गुणायत्तम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

मुणानन्दं नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ॥

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ।

नन्दयान्निष्कण्ठं नन्दयान्निष्कण्ठम् ॥

Good Conduct's ordinance of praise
and all beside devoutly keep;
faith and the virtues cherish aye,
mindful of Love, of Buddha too.

In brief: all beings' weal always,
the pious and unworldly gift,
the mind of true enlightenment,
these increase give to holiness.

Perfection lies in self-denial;
by never leaving watchfulness
it comes by understanding full,
by mindfulness and deepest thought.

BIBLIOTHECA BUDDHICA.

ÇIKSHĀSAMUCCAYA

A COMPENDIUM OF BUDDHISTIC TEACHING

COMPILED BY

ÇĀNTIDEVA

CHIEFLY FROM EARLIER MAHĀYĀNA-SŪTRAS.

EDITED BY

C. Bendall M. A.

PROFESSOR OF SANSKRIT, UNIVERSITY COLLEGE, LONDON; FORMERLY FELLOW
OF GONVILLE AND CAIUS COLLEGE, CAMBRIDGE.

I.

ST. PETERSBURG, 1897.

Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences:

J. Glasounof, M. Eggers & Cie. et C. Ricker
à St.-Petersbourg,

N. Oglobline à St.-Petersbourg et Kief,

M. Klukine à Moscou,

N. Karbasnikof à St.-Petersbourg, Moscou
et Varsovie,

Voss' Sortiment (G. Haessel) à Leipsic.

Prix: 1 Rbl. = 2 Mk. 50 Pf.

Imprimé par ordre de l'Académie Impériale des sciences.
Août 1897. N. Doubrovine, Secrétaire perpétuel.

Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences.
Vass.-Ostr., 9 ligne, № 12.

INTRODUCTION

(preliminary).

The text of the *Āṅkshā-samuccaya*, of which the present fasciculus represents the first third is preserved in a single ancient MS. now forming part of the Wright collection of the University Library, Cambridge.¹⁾ Amongst the papers of the late Professor Minaev was found a transcript of the India Office MS. (a copy made for Mr. Hodgson of the unique codex just referred to), which he had had made apparently for quotation in his great work on Buddhism²⁾, rather than for publication.

It is in fact, especially in the portion now published, a very indifferent performance; but I have been glad to utilize it as a basis, as the labour of copying would (in view of my very limited leisure) have greatly retarded the present publication.

The only other authority for the text as a whole is the Tibetan version, for which I have used the very roughly printed

---

1) Described at p. 106 of the present writer's Catalogue of the Collection (Cambridge, 1883) and there assigned to the XIV—XVth cent. In the description for Jayadeva read *Āntideva* pupil of Jayadeva.

2) For references to the portion now published, see pp. 85, 90 (= 88.14 infra), 173 (= 68.12, 67.12, 59.10) of the translation by M. de Pompidon (Paris, 1894).

copy in the Hodgson collections of the India office. In several passages indistinct and faulty readings in this xylograph have been kindly set right by Professors d'Oldenburg and Iyanovski from a clearer copy at St. Petersburg. In cases of doubt I have often quoted the actual words of this version, not from any desire to parade Tibetan scholarship which I do not possess, but rather to afford to those whose equipment from this most valuable armoury for Buddhist research is stronger than my own, an opportunity for checking my results. At the same time I have at times ventured to add English equivalents, derived from Jäschke's Dictionary for the possible guidance of readers unacquainted with Tibetan.

Occasional help from Chinese sources¹⁾ most readily given by my friend Mr. T. Watters is acknowledged in the notes. I have also received valuable suggestions from Professors Cowell and S. d'Oldenburg.

The MS. is on the whole carefully written, though it has not been possible, owing to minor inconsistencies rather than to downright error to deduce from it a complete system of orthography²⁾. Regarding *sandhi* I have endeavoured to take a middle course, correcting what appeared to be clerical errors, but also leaving uncorrected several combinations, where a considerable alteration of form would have resulted from the application of strict rules.

---

1) *i. e.* From the Chinese versions of books cited by Çantideva.

2) A few prevalent spellings such as *dushkha*, *satva* have been regularly adopted. Senart's observations on these points in the Introduction to his *Mahāvastu* vol. I. are very valuable.

Even in MSS. of the classical Sanskrit, as Whitney¹⁾ observes some euphonic laws are commonly disregarded: can we then suppose that Buddhist authors, who in verse allow themselves such license in matters like hiatus and elision should in prose have strictly conformed to grammatical euphony?

As to punctuation, a somewhat interesting feature in the MS. is the use of single point level with the middle of the letters as a minor stop, the equivalent of our comma or semicolon, often without causing a break in the *sandhi*. Thinking however that this might be confused with *visarga*, I have replaced it by the half-*danda*, to the use of which in early MSS. I have elsewhere²⁾ called attention.

The marginal annotations of the archetype are reproduced in the foot-notes. These are partly omissions supplied³⁾ by careful readers, partly explanations⁴⁾ extracted, it may be, from commentaries⁵⁾ by previous readers, and fractures due to accidental causes such as worms I have been in many cases able to supply from the Tibetan.

I reserve further remarks for future occasions connected with the publication of the present text, as well as for the annotated translation which I have already commenced.

1) Grammar § 206 a.

2) Palaeographical Society. Oriental Series. Plate LXXXI. I have of course freely added *dandas* of all kinds, wherever such punctuation seemed required by the sense.

3) Accurately from other copies, as the Tibetan shows.

4) Cf. Tāranātha, tr. Schiefner p. 233.

5) Cp. p. 10.13 with the foot-note (4) and further explanation in *Additional*

It remains only for me to express my sense of the honour conferred on me by the distinguished Academy to which Oriental learning is already so deeply indebted, in having accepted me as the editor of this the first volume of the *Bibliotheca Buddhica*.

University College:
London, August 1897.

Cecil Bendall.

Additional notes and corrigenda.

Page 6 line 16 Read *sarvadharmāpravṛitti* and see p. 90 note 4.

» 10 » 4 The phraseology of this gloss is derived from Bodhicaryāvatāra V. 50.

» 23 note 4 Somewhat similar appears to be the use of *santāna* in Sinhalese. The word is rendered 'thought, reflection' in Clough's Dictionary; but where it occurs in the titles of Ch. 2 and 3 of the *Amavatura* (pp. 20, 32 of Jayatilaka's edition). Vikramasimha (Cat. Sinhalese MSS. B. M. p. 29) translates it 'character'.

» 26 line 13 The MS. reads: °*rūpān pratikūla*°; but the sense of the passage, as well as the Tib. (22. a. 2) *ka-na sdug* 'fair to see', support our text. The form *apratikūla* recurs at 27.2.

» 26 note 3 Cf. Burnouf. Lotus p. 289.

With pp. 26—28 generally compare the *dānādhikāra-sūtra* in the Divyāvadāna (Tale 34).

Page 33 line 12 The letters °*jīvyam* are much broken away; but the restoration is certified by the Tibetan (27. a. 2) མེས་མ་ཅན་ . . . 'ཤྱི་ཉི་པར་ ར་ཆོ་བ་

» 45 note 5 For bhavishyantii read °anti

» not » not and
dele stop after parenthesis.

» 58 line 7 Read *khalistokam*, and compare R. Morris in Transactions IXth Or. Congress. (London 1892) I. p. 482.

» 82 » 1 Scan *prasronty*. Compare notes to p. 83.

» 88 » 14 °*netrām* MS. but for this, as for Min aev's °*netrām* («Recherches», p. 90) there is no authority. Read *netram*.

Abbreviations and works often cited

(Citations by pages, unless the contrary is mentioned).

-
- A. The archetype MS. when this is compared (in the case of passages quoted from extant works) with other MSS.; elsewhere it is designated simply «MS.»
- B. R. Sanskrit-Wörterbuch von O. Böhtlingk u. R. Roth.
- Böhtl.² or W. K. F. } Böhtlingk's Abridgment of the same work (Sanskrit-Wörterbuch in Kürzerer Fassung).
- Ch. Childers's Pali Dictionary.
- Dh.-s. Dharmasamgraha. (Anecd. Oxoniensia: Aryan Series. I. 5.). Cited by sections.
- Divy. Divyāvadāna, ed. Cowell and Neil, Cambridge 1886.
- J. P. T. S. Journal of the Pali Text Society.
- K. F. Analyse du Kandjour par A. Csoma . . traduite . . et augmentée par L. Feer (Annales du Musée Guimet, tom. 2).
- Lal. v. Lalitavistara, printed in *Bibliotheca Indica*.
- marg. The marginal annotations or corrections of the archetype.
- MS. The archetype; see above (A.).
- Mhv. Mahāvastu, ed. Senart. Tom. I. II. Paris 1882—1890.
- M. Vyutp. Mahāvvyutpatti, ed. Minaev; forming part of Vol. I. pt. 2 of his 'Buddhism', St. Petersburg 1887. Cited by sections.
- Nanjio. A Catalogue of the Chinese translation of the Buddhist Tripiṭaka; Oxford 1883. Cited by sections.
- Nep. B. L. Nepalese Buddhist Literature by Rājendralāla Mitra. Calcutta 1882.
- Ord. Sk. } = ordinary (i. e. non-Buddhistie) Sanskrit.
Class. Sk. }
- tr. = 'translated' or 'translation.'
- Wassiljev. Der Buddhismus. German translation. St. Petersburg 1860. The numbers in parentheses refer to pages of this translation.
-

शितासमुच्चयः ।

दानपारमिता नाम प्रथमः परिच्छेदः ॥

नमः सर्वबुद्धबोधिसत्त्वभ्यः ॥

॥ (१) यस्याश्रवेण नरकादि - महाप्रपातदाहादिदुष्खमनुभूतमभूद्वद्विः ।

तीव्रं पुनः पुनरनन्तमशातचित्तैस्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भगधम् ॥

श्रुत्वा ~~~~~ पापमनुद्धतात्मा पूर्वार्जितं च विपुलं नपयत्यशेषम् ।

अप्राप्तपूर्वमपि सौख्यमवाप्नुवन्ति क्लान्तिं सुखाच्च न कदाचिदपि प्रयाति ॥

सम्बोधिसत्त्वसुखमुत्तममक्षय -- | --- - ऽप्यसमसंपदमाप्नुवन्ति ।

5

तद्धर्मरत्नमतिदुर्लभमप्यलब्धं लब्धक्षणाः शृण्वत सादरमुच्यमानम् ॥

आपातु च त्रिभुवनैकहितस्य वाक्यं श्रोतुं प्रसन्नमनसः सुरनागसत्त्वाः ।

गन्धर्वपक्षगर्जडासुरकिन्नरेन्द्राः प्रेतादयः श्रवणज्ञाततृषः सहर्षाः ॥

(३) सुगतान्समुतान्सधर्मकायान् प्रणिपत्यादरतो ऽखिलांश्च वन्द्यान् ।

सुगतात्मजसम्बरावतारं कथयिष्यामि समुच्चितार्थवाक्यैः ॥

10

न च किञ्चिदपूर्वमत्र वाच्यं न च संग्रन्थनकौशलं ममास्ति ।

अत एव न मे परार्थयत्नः स्वमनो भावयितुं ममेदमिष्टम् ॥

मम तावदेन याति वृद्धिं कुशलं भावयितुं प्रसादवेगः ।

यदि मत्समेधातुरेव पश्येदपरो ऽप्येनमतो ऽपि सार्थको ऽयम् ॥

1) Metre Vasantatilaka.

2) *Dushka* for *duhka* always in MS.

3) Metre Aupacchandāsika.

4) For II, 9—14 cf. *Bōdhicaryāvatāra* I, 1—6.

क्षणसम्पदियं सुडर्लभा प्रतिलब्धा पुरुषार्थसाधनी ।

यदि नात्र विचि²त्यते कितं पुनरप्येष समागमः कुतः ॥

यथोक्तमार्ग⁽¹⁾एउव्युक्तसूत्रे 'आर्यज्ञयोष्मायतनविमोत्ते ॥

डर्लभा ऽष्टक्षणनिवृत्तिर्डर्लभो मनुष्यप्रतिलभो डर्लभा क्षणसंपत्विषुडिर्डर्लभो
5 बुद्धोत्पादो । डर्लभा ऽविकलेन्द्रियता । डर्लभो बुद्धधर्मश्रवो । डर्लभं सत्पुरुषसमव-
धानं । डर्लभानि भूतकल्याणमित्राणि । डर्लभो भूतनयानुशासन्युपसंहारः⁽²⁾ । डर्लभं स-
म्यग्ज्ञावितं । डर्लभः सद्धर्मो तदनुकूलः प्रयत्नो मनुष्यलोक इति ॥

॥ तदेवंविधं समागममासाद्य संवृत्तिपरमार्थतः सुविदितसंसारदुष्खस्योपशमनमुखा-
भिलाषिणो बुद्धगोत्रानुभावात्तु यस्य महासत्त्वस्यैवं प्रत्यवेतोत्पद्यते ॥

10 यदा मम परेषां च भयं दुष्खं च न प्रियं ।

तदात्मनः को विशेषो यत्तं रक्षामि नेतरम् । इति

तेनात्मनः सत्त्वधातोश्च ॥

दुष्खात्तं कर्तुं कामेन सुखात्तं गतुमिच्छता ।

अद्वामूलं दृढीकृत्य बोधो कार्या मतिर्दृढा ॥

15 उक्तं हि रत्नोल्काधारपयाम्⁽³⁾ ॥

⁽⁴⁾अद्वयमानु जिनान्जिनधर्मान् अद्वयते चरि बुद्धमुतानाम् ।

बोधि अनुत्तर अद्वयमानो जायति चित्त महापुरुषाणाम् ॥

अद्व पुरोगतमातृजनेत्री पालिकवर्द्धिक सर्वगुणानाम् ।

1) This passage occurs in MS. Hodgson № 2 of the R. Asiatic Society f. 62 a, where the following variants are found: 1. 4 °*pratilābho*; 1. 7 °*jīvitam manu-
shyaloke* 'darlabhā dharmānūdharmapratipattiḥ.

2) For the form *anuṣāsānī* (not in lexx.) see below f. [23 b] and note there.

3) M. Vyutp. LXV. 50; CXCVII. 53.

4) Metre: Dodhaka.

5) The MS. has the corrupt and unmetric reading पूर्वज्ञमुमात्रज्ञ°. For this Prof. Cowell suggested to me पुरङ्गम°. Cf. क्षेमपुर below. But the Tib. has (5 a.4) ख्रुं

कालविनोदनि ओघप्रतारणि । अद्भ निदर्शनि [2 b] क्षेमपुरस्य⁽¹⁾ ।

अद्भ अनाविलचितप्रसादो मानविवर्जितगौरवमूला ।

अद्भ निधानधनं चरणाय पाणि यथा शुभसंग्रहमूलम् ॥

अद्भ प्रमोदकरो परित्यागे । अद्भ प्रकर्षकरी जिनधर्मे ।

अद्भ विशेषकरी गुणज्ञाने । दैशिक प्रापणि बुद्धगतो ये ॥

5

इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर्तायै । अद्भबलं अविमर्दनतायै ।

निश्रयक्लेश-अधर्षिकतायै । दैशिक अद्भ स्वयंभुगुणानाम् ॥

अद्भ असङ्गतसङ्गमुखेषु अक्षणावर्जित एकक्षणाग्रम् ।

अद्भ अतिक्रमं मारपथस्य । दर्शिक उत्तममोक्षपथस्य ॥

वोजमपूतिकु केतुगुणानां⁽³⁾ । अद्भ विरोक्षणि बोधिद्रुमस्य ।

10

वर्द्धनि ज्ञानविशेषमुखानां । अद्भ निदर्शिक सर्वज्ञानानां ॥

ये सद अद्भ सगौरवबुद्धे । ते तु न शील न शिस्त त्यजन्ति ।

ये तु न शील न शिस्त त्यजन्ती । ते गुणवांस्तुतये गुणवन्तः⁽⁴⁾ ॥

ये सद अद्भ सगौरवधर्मे । ते जिनधर्म्म अतृप्तगुणोत्ती ॥

ये जिनधर्म्म अतृप्तगुणोत्ती । ते धधिमुक्ति अचित्तिपधर्मे ॥

15

ये सद अद्भ सगौरवसंधे । ते अविवर्तिक संधप्रसन्नाः ॥

ये अविवर्तिक संधप्रसन्नास्ते अविवर्तिक अद्भबलातः ।

२३९; see Jäschke Dict. p. 101. b. For † *mātrija* cf. the Pali *mātujā*; though perhaps *mātraja* itself may stand in this sense in a *gāthā*-passage.

1) Scan (and pronounce?) as if the Pali form *khemā* cf. *guṇa* (*ḡ*)*ñāne* *ekākṣhaṇa*, etc. below. See also Senart, *Mhv.* I p. 423 *ad fin.*; and compare Windisch, *Māra* p. 35.

2) In margin उपायानां न केनचित्सह संगतया शून्यतया सङ्गस्योपायसमाधिलाम-
निमित्तं अद्भः ।

3) In margin (some letters being lost) केतुभूता गु[ण]ानां वीजं अद्भः ।

4) In margin ते गुणे स्तुतौ नेष्यालवः शीलवन्तः ।

- ये अविवर्तितक श्रद्धबलातो⁽¹⁾ इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर तेषाम् ॥
 इन्द्रियतीक्ष्णप्रभास्वर येषां तेहि विवर्जित पापकमित्राः । [3 a]
 येहि विवर्जित पापकमित्राः धार्मिकमित्रपरिग्रह तेषाम् ॥
 धार्मिकमित्रपरिग्रह येषां ते विपुलं कुशलोपचिन्वन्ति । ।
- 5 ये विपुलं कुशलोपचिन्वन्ती हेतुबलोपगताय महात्मा ॥
 हेतुबलोपगताय महात्मा । तेष उदारधिमुक्तिविशेषाः ।
 येष उदारधिमुक्तिविशेषास्ते सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिः ॥
 ये सद धिष्ठित सर्वज्ञिनेभिस्तेषुपपद्यति बोधयि चित्तम् ।
 येषुपपद्यति बोधयि चित्तं ते अभियुक्त मर्कषिगुणेषु ॥
- 10 ये अभियुक्त मर्कषिगुणेषु ज्ञातयबुद्धकुले अनुज्ञाताः⁽²⁾ ।
 ज्ञातय बुद्धकुले अनुज्ञातास्ते समयोग अयोगविमुक्ताः ॥
 ये समयोग अयोगविमुक्ताः । आशयु तेष प्रसादविशुद्धः ॥
 आशयु येष प्रसादविशुद्धः तेष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठः ।
 येष अध्याशयु उत्तमश्रेष्ठस्ते सद पारमितासु चरन्ति ॥
- 15 ये सद पारमितासु चरन्ती ते प्रतिपन्न इहो मर्क्याने ।
 ये प्रतिपन्न इहो मर्क्याने ते प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् ॥
 ये प्रतिपत्तितु पूजयि बुद्धान् तेषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या ।
 येषु अनुस्मृति बुद्ध अभेद्या । ते सद पश्यिय चित्तिय बुद्धान् ॥
 ये सद पश्यिय चित्तिय बुद्धान् । तेष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः ॥
- 20 येष न ज्ञातु न तिष्ठति बुद्धः तेष न ज्ञातु रूपायति धर्मः ।

1) The Tibetan རྒྱུ་ཤུག་ཀྱིས་ confirms this curious adverbial form.

2) The MS. has the regular, but here unmetrical, prodelision.

3) °श्यि अचि° MS.

येष न ज्ञातु रूपायति धर्मः ते सद धिष्ठित सर्वजिनेभिर् ।

इत्या[3 b]दिश्रद्धामूलो गुणविस्तरो ऽनन्तस्तत्रोक्तः । तत्परिसमाप्य संक्षेपतः पुनराह ।

दुर्लभसत्त्वपृथग्जनकाया । ये इमि अद्विधि इदं धर्मान् ।

ये तु शुभोपचिताः कृतपुण्यास्ते इमि अद्विधि हेतुबलेन ॥

यो दशनेत्ररजोपमसत्त्वान्⁽¹⁾ कल्पमुपस्थितिं सर्वसुखेन ।

5

नोत तु तादृशु पुण्यविशेषो यादृश अद्विधतो इमि धर्मान् ॥ इति ।

॥ तथार्यदशधर्मसूत्रे⁽²⁾ पि देशितं ॥

अद्वा हि परमं यानं येन निर्व्याप्ति नायकाः ।

तस्माद्वद्वानुशारिणं भजेत मतिमान्नरः ॥

अश्वाद्दस्य मनुष्यस्य शुक्लो धर्मो न रोहति ।

10

वीजानामग्निग्धानामङ्कुरो रुरितो यथा ॥ इति ।

अत एवार्थललितविस्तरसूत्रे प्रतिवेदितं । अद्वायामानन्दयोगः करणीय इदं तथागतो विज्ञपयतीति ॥ तथा सिंक्षपरिपृच्छायां⁽³⁾ अद्वाया । तपामन्तणं वर्जयतीत्युक्तम् ॥ तदेवं । अद्वा-मूलं दृढीकृत्य बोधिचित्तं दृढं कर्तव्यं सर्वपुण्यसंग्रहत्वात् तन्मथार्यसिंक्षपरिपृच्छायां ।

सिंक्षेन राजकुमारेण भगवान्पृष्ठः ॥

15

संग्रहः सर्वधर्माणां । कर्मणा केन ज्ञायते ।

प्रियश्च भोति सत्त्वानां [4 a] यत्र यत्रोपपद्यते ॥

भगवानाह । सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय चित्तं बोधाय नामयेत् ।

एष संग्रहः धर्माणां भवते तेन च प्रियः ॥ इति ।

॥ तथार्यगण्डव्यूहसूत्रे⁽⁴⁾ पि वर्णितं । बोधिचित्तं हि कुलपुत्र वीजभूतं सर्वबुद्धधर्मा- 20

1) बुद्धान् इति केचित् MS in margine a sec. manu.

2) Nanjio, 23 (9) tr. 386—534 A.D.; 29. tr. 502—557. K. F. p. 215.

3) Nanjio, 23 (37) M. Vyutp. LXV. 70, and K. F. p. 217.

4) *Vijñānam*, Minaev, but the end of the word is illegible in the MS.

णा । क्षेत्रभूतं सर्वज्ञगच्छुक्तधर्मविरोक्षणतया । धरणिभूतं सर्वलोकप्रतिशरणतया यावत्पि-
तभूतं सर्वबोधिसत्त्वारक्षणतया ॥ पेयालं ॥ वैश्रवणभूतं सर्वदारिद्र्यसंक्षेदनतया । चित्तामणि-
राज्ञभूतं सर्वार्थसंसाधनतया । भद्रघटभूतं सर्वाभिप्रायपरिपूरणतया । शक्तिभूतं क्लेशशत्रुवि-
जयाय । धर्मभूतं ⁽¹⁾ ⁽²⁾ योनिशो मनस्कारसंक्षेदनतया । खड्गभूतं क्लेशशिरःप्रपातनतया । कुठार-
5 भूतं दुष्खवृत्तसंक्षेदनतया । प्रकरणाभूतं सर्वोपद्रवपरित्राणतया । ⁽³⁾ वडिसभूतं संसारजलचरा-
भ्युद्धरणतया । वातमण्डलीभूतं सर्वावरणनिवर्णतृणविकिरणतया । उद्दनिभूतं सर्वबोधि-
सत्त्वर्चाप्रणिधानसंप्रकृणतया । चैत्यभूतं सदेवमानुषामुरस्य लोकस्य । इति हि कुलपुत्र
बोधिचित्तमेभिश्चान्यैश्चाप्रमाणीर्गुणविशेषैः समन्वागतमिति ॥

कथं पुनर्ज्ञायते । पृथग्जनस्यापि बोधिचित्तमुत्पद्यते । न वाञ्छा[4 b] त्रमेतदिति । अ-
10 नेकसूत्रात्तर्धानात् ॥ यथा तावदार्यविलकोर्त्तिनिर्देशे ⁽⁵⁾ निर्दिष्टे । सुमेरुसमां सत्कायद-
ष्टिमुत्पाद्य बोधिचित्तमुत्पद्यते । ततश्च बुद्धधर्मा विरोक्षतीति ॥ रत्नकरपुण्ड्रसूत्राच्च ⁽⁷⁾ पृथ-
ग्जनो ऽपि बोधिसत्त्व इति ज्ञायते ॥ । यथोक्तं । तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीः अपउकोषप्रलितो
तप कलविङ्कपोतो । असंभिन्नापउ अनिष्क्रातः कोषात्कलविङ्कहृतमेव मुञ्चति ॥ एवमेव
मञ्जुश्रीः अविव्यापउकोषप्रलितो पि बोधिसत्त्वो । असंभिन्नात्तदष्टिरनिष्क्रातस्त्रैधातुकाहु-
15 ङ्गहृतमेव मुञ्चति । यदिदं शून्यतानिमित्ताप्रणिहितरुतमेव ॥

⁽⁸⁾ सर्वधर्मप्रवृत्तिनिर्देशे पि कथितं । जयमतेश्च बोधिसत्त्वस्य पृथिवी विदारमदात् । स
कालगतो महानिरयं प्रापतदिति । स हि शून्यतां नाधिमुक्तवान् शून्यतावादिनि च प्रतिधं
कृतवान् ॥

1) धमचक्र° marg.

2) तमेय MS.

3) More usually वडिश «fish-hook».

4) For the -dd cf. Cambridge MS. Add. 1707 (as described in my Cat. p. 193).

5) Wassiljev, Buddhismus, 152 (164); 222 (243). M. Vyutp. LXV. 15. K. F. p. 256. Nanjio 146, 147, 149. cf. also 144, 145, 181.

6) A passage of considerable length, partly broken away and otherwise not very clear, is added in the margin as an amplification or explanation of these words.

7) Wassiljev, Buddhismus 154 (167). M. Vyutp. LXV. 84. K. F. p. 243, Nanjio, 168, 169. N. is wrong in referring to the Avalokiteṣvaragunaratnakāraṇ-davyūha, which is quite a different work.

8) Nanjio 163, 164; tr. ca. A.D. 400. K. F. p. 256. M. Vyutp. LXV. 37.

॥ नियतानियतावतारमुद्रासूत्रे ⁽¹⁾ ऽप्याख्यातं ॥ कतमः पशुरथगतिको बोधिसत्वः । तद्य-
था । कश्चित्पुरुषः पञ्चबुद्धेतेत्रपरमाणुरन्नः समान् लोकधातूनभिक्रमितुकामः स्यात् । स
पशुरथमभिरूढ्य मार्गं प्रतिपद्यते स चिरेण दीर्घेणाधना योजनशतं गच्छेत् । स तत्र मक्त्या
वातमण्डल्या पश्चात् खलु पुऽ ^a नरशीतिं योजनसहस्राणि प्रत्याकृष्य प्रत्युदावर्त्ये-
त । तत्किं शक्नुयात्स पुरुषस्तान् लोकधातून् पशुरथेनातिक्रमितुम् । यावदनभिलाप्या- 5
नभिलाप्यैरपि कल्पैरेकमपि लोकधातुमतिक्रमितुम् । आह । नो ह्येदं भगवन् । भगवा-
नाह । एवमेव मञ्जुश्रोः यः कश्चिद्बोधिचित्तमुत्पाद्य मत्पायानं । न धारयति । न पठति ।
श्रावकयानीयान् सेवते । तैश्च सार्द्धं संस्तवं करोति । श्रावकयानं च पठति स्वाध्यायति मी-
मांसते परिबुध्यते श्रौश्र पाठयति यावद्बोधयति । स तेन [ध]न्वप्रज्ञो भवति सोऽनुत्तरज्ञा-
नमार्गात्प्रत्याकृष्यते प्रत्युदावर्त्यते । यदपि तस्य बोधिसत्वस्य बोधिभावनातः प्रज्ञेन्द्रिये 10
प्रज्ञावन्तुः तदपि तस्य धन्वीक्रियते प्रतिक्रियते । अयं पशुरथगतिको बोधिसत्व इति ॥

तदेवमेषा शून्यतानधिमुक्तिर्महायानाभिरतिश्चासंपूर्णाधिमुक्तिचित्तचर्यस्यापि प्रा-
यो न संदृश्यते । प्रागेवाधिमात्राधिमुक्तिचर्यस्य बोधिसत्वस्य । स हि रत्नमेधे ⁽²⁾ सर्वबालचरि-
तविपत्तिसमतिक्रान्तः पठ्यते असंख्येयसमाधिधारणीविमोक्षाभिज्ञाविद्याविक्रीदितो । ऽन-
न्तधर्मात्मरतिनिरामिषापरान्तकल्पकोट्यनाभोगनिर्विकल्पप्रतीतिवेगालोकप्रतिलब्धश्चा- 15
प्रमेयकल्पकोटीनिपुतशतसहस्रपरममहायानप्रस्थानविचित्रभावनासंपूर्ण-परार्थप्रतिपत्ति-
निर्याण-पुण्यज्ञानसंभाराभिनिहाराभिनिर्वृतिः पूर्वयोगशतसहस्रसमृद्धश्च पठ्यते । [5 b] अ-
थैतन्नेपार्थं । कस्मादन्ये बोधिचित्तोत्पादका अस्यां भूमौ ⁽³⁾ नेष्यते । न चात्रेच्छ्या किञ्चिद्विशे-
षचिह्नं नीतार्थं कर्तुं लभ्यते । अधिमात्राधिमुक्तिचर्याधर्मता वचनाच्च गम्यते । यथा मध्यम-
डुप्रकाराप्यधिमुक्तिचर्या ऽस्त्येवेति ॥ अस्य पुनस्तथागतगुह्यसूत्रस्य को ऽभिप्रायो । पडुक्तं । 20

1) Nanjio 131, 132; tr. A.D. 542. K. F. 260.

2) Ratnamegha-sūtra, Nanjio 151, 152; tr. A.D. 503. K. F. 264—265. M. Vyutp. LXV, 12.

3) अधिमुक्तिचर्या भूमौ marg.

4) अभिसमयालङ्कारे ऊष्मादीनां मृदादिद्वादशोक्तेः marg.; a note will be added to the translation.

5) Nan., 23 (3), 1043 K.F. 214. M. Vyutp. LXV. 30. Tathāgātācintyaguhyānirdeṣa.

कस्य भगवन् बोधचित्तोत्पादः । आह । यस्य महाराजाध्याशयो ऽविकोपितः । आह । कस्य भगवन्नध्याशयो ऽविकोपितः । आह । यस्य महाराज महत्कारुणोत्पादः । आह । कस्य भगवन्महत्कारुणोत्पादः । आह । यस्य महाराज सर्वसत्त्वापरित्यागः । आह । कथं भगवन् सत्त्वा अपरित्यक्ता भवन्ति । आह । यदा महाराजात्मसौख्यं परित्यक्तं भवतीति । बोधिचित्तमात्रसत्तुष्टानां करुणाभिलाषसंज्ञननार्थमिदमुक्तं । यथा न ते तथागतशासने प्रवृत्तिता येषां नास्ति त्याग इति । एवमित्थान्यबोधचित्तनिन्द । द्रष्टव्या न तु बोधिचित्तमन्यथा नोत्पद्यत एव ॥

यथा दशधर्मकसूत्रे देशितं । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वो गोत्रस्थः सन्ननुत्पादितबोधचित्तः तथागतं वा तथागतश्चावकेण वा संबोध्यमानः संबोध्यमानः समादाप्यमानो ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधिं [6 a] बोधिचित्तमुत्पादयतीदं प्रथमं कारणं बोधिचित्तोत्पादाय । संबोधेर्वा बोधिचित्तस्य वा वर्णं भाष्यमाणं श्रुत्वानुत्तरायां सम्यक्संबोधिचित्तमुत्पादयतीदं द्वितीयं कारणम् । स सत्त्वा --- नशरणानहोपान् दृष्ट्वा कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य यावदनुत्तरायां सम्यक्संबोधिं चित्तमुत्पादयतीदं तृतीयं कारणम् बोधिचित्तोत्पादाय । स तथागतस्य सर्वाकारपरिपूर्णां दृष्ट्वा प्रीतिमुत्पाद्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधिं चित्तमुत्पादयतीदं चतुर्थं कारणमिति । तच्च बोधिचित्तं द्विविधं बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्थानचित्तं च । यथार्यगण्डव्यूहसूत्रे भाषितं । दुर्लभाः कुलपुत्र ते सत्त्वाः सर्वलोके ये ऽनुत्तरस्यां सम्यक्संबोधिं चित्तं प्राणिदधति । ततो ऽपि दुर्लभतमास्ते सत्त्वा ये ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं भिसंप्रस्थिता इति । तत्र बोधिप्रणिधिचित्तं । मया बुद्धेन भवितव्यमिति चित्तं प्राणिधानादुत्पन्नं भवति । प्रसूतं मूत्रे पि । शाखोत्पादितस्यापि बोधिचित्तस्य बुद्धवत्केतुत्वा-
भिधानात् । कः पुनर्वादः किञ्चिदेव कुशलं कृत्वा । यद्योक्तं भद्रकाल्यकसूत्रे । घोषदत्तो नाम

1) निःकृपाणां [न] बोधिचित्तं marg.

2) Nanjio 899, Cūraṅgama-samādhi tr. before A.D. 417; Wassiljev, Buddhismus 175 (191), K. F. 249. M. Vyutp. LXV, 31. C—s—nirdeṇa. Translated from the Chinese by Beal, Catena pp. 284—369.

3) Nanjio 403. Tr. 300 A.D., K. F. 220—222. cf. J. J. Schmidt, Ueber die tausend Buddhas etc. Mém. Acad. St. Pétersbourg. VI Sér. Sc. pol. hist. phil. II, 41—86.

तथागतो यत्र नत्तत्राग्नेन तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं ताम्बूलपत्रं (6 b) दत्त्वा गो-
पालकभूतेन । एवं विद्युत्प्रदीपो नाम तथागतो यत्र यशसा तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमु-
त्पादितं दशिकां दत्त्वा तत्त्वत्रायभूतेन । एवमनत्तप्रभो नाम तथागतो यत्रार्चिष्मता तथा-
गतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं तूष्णप्रदीपं दत्त्वा नगरावलम्बकभूतेन । एवं दृढविक्रमो
नाम तथागतो यत्र दुष्प्रधर्षेण तथागतेन प्रथमं बोधिचित्तमुत्पादितं दत्तकाष्ठं दत्त्वा का- 5
ष्ठहारकभूतेनेत्यादि⁽¹⁾ ॥

चर्याविकले ऽपि च बोधिचित्ते नावमन्यता कर्तव्या । तस्याप्यनतसंसारमुखप्रसव-
नत्वात् । यथार्थमित्रेयविमोक्षे वर्णितं । तद्यथापि नाम कुलपुत्र चित्तमपि वज्ररत्ने सर्व-
प्रतिविशिष्टं सुवर्णालंकारमभिभवति । वज्ररत्ननाम च न विज्ञहति । सर्वदारिद्र्यं विनि-
वर्तयति । एवमेव कुलपुत्राशयप्रतिपत्तिभिन्नमपि सर्वज्ञताचित्तोत्पादवज्ररत्ने सर्वश्राव- 10
कप्रत्येकबुद्ध्युपासुवर्णालंकारमभिभवति बोधिसत्त्वनाम च न विज्ञहति । सर्वसंसारदारिद्र्यं
विनिवर्तयतीति । इतश्च विनापि चर्या बोधिचित्तमुपकारकमिति ज्ञातव्यं । येनापरराज्ञा-
ववादकसूत्रे कथितं । यस्माच्च त्वं महाराज्ञ वज्रकृत्यो वज्रकर्णायः [7 a] । असक्तः सर्वेण
सर्वः सर्वथा सर्वं सर्वदा दानपारमितायां शित्तितुं । एवं यावत्प्रज्ञापारमितायां शित्तितुं ।
तस्मात्तर्हि त्वं महाराज्ञ एवमेव सम्यक्संबोधिक्कुन्दं श्रद्धां त्रु-⁽²⁾ प्रणिधिं च गच्छन्नापि ति- 15
ष्ठन्नापि निषण्णो ऽपि शयानो ऽपि जाग्रदपि भुञ्जानो ऽपि । पिवन्नपि⁽³⁾ । सततसमितमनुस्मर ।
मनसिकुरु भावय । सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येकबुद्धार्थश्रावकपृथग्जनानामात्मनश्चातीताना-
गतप्रत्युत्पन्नानि सर्वकुशलमूलान्यभिसंतिप्य तुल्यपित्वा प्रिएडपित्वा ऽनुमोदस्वाग्रयानु-
मोदनया यावदाकाशसमतया निर्वाणसमतया ऽनुमोदस्वानुमोद्य च सर्वबुद्धबोधिसत्त्वप्रत्येक-

1) एवं मञ्जुश्री श्रीकोर्तिनाम तथाग° यत्र गुणधत्तेन तथाग° प्र° बो° उत्पादितं ।
एकमामलकं दत्त्वा वैद्यराजभूतेन marg.

2) Nanjio 248, 249, 250. K. F. 263. M. Vyutp. LXV. 105.

3) The MS. is obliterated. The first letters of *pranidhim* are hardly legible,
but the restoration appears the more certain from the Tib. word used, རྒྱུ་ཤི་པ།

4) Senart, Mhv. i., p. 422.

बुद्धार्थश्रावकाणां पूजाकर्मणे निर्यातय । निर्यातय च सर्वसत्त्वसाधारणानि कुरु । ततः सर्व-
सत्त्वानां यावत् सर्वज्ञताप्रतिलम्भाय सर्वबुद्धधर्मपरिपूर्णाया दिने दिने त्रैकाल्यमनुत्तरा-
यां सम्यक्संबोधौ परिणामय एवं खलु त्वं महाराज प्रतिपन्नः सन् राद्यं कारयिष्यसि रा-
द्यकृत्यानि च न ह्यययिष्यसि बोधिसंभारांश्च परिपूर्यिष्यसीति ॥ अत्रैव चास्य विपाक
5 उक्तः 'स खलु पुनस्त्वं महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तकुशलमूलकर्मणो [7 b] विपा-
केनानेकशतकृत्वो देवेषूपपन्नोऽभूः । अनेकशतकृत्वो मनुष्येषूपपन्नोऽभूः । सर्वान् च देवमनु-
ष्योपपत्तिष्वाधिपत्यमेव कारयसि । न च तावत्तत्र महाराज तस्य सम्यक्संबोधिचित्तस्य
कुशलकर्मण ऊनत्वं वा पूर्णत्वं वा प्रज्ञायते । अपि च महाराज एकमपि सम्यक्संबोधि-
चित्तं सर्वसत्त्वोत्तारणारम्बणात्सर्वसत्त्वामोचनारम्बणात्सर्वसत्त्वसमाश्रान्तारम्बणात्-
10 त्सर्वसत्त्वपरिनिर्वाणारम्बणात्वादप्रमेयासंख्येयकुशलोपचयम् । कः पुनर्वादो य एवं ब-
हुलीकरोतीति ॥

एतच्च बोधिचित्तं रूपकायदर्शनोत्पन्नं 'तत्र पूर्ववदाने⁽²⁾ पठ्यते ' एवं तावत्प्रणिधिबो-
धिचित्तं वेदितव्यं । इदं तु वक्तव्यं किमभूमिप्रविष्टस्यापि बोधिसत्त्वसम्बन्धकारो ऽस्ति
न वेति । अस्तीति वेदितव्यं आकाशगर्भसूत्रे लाभसत्कारार्थं⁽³⁾ मूलापत्तिश्रवणात् ।
15 दशभूमिकसूत्रे तु प्रथमायां भूमौ दर्शितं 'न च कश्चित्सत्कार कस्यचित्सकाशात्प्रतिकान्त-
त्यन्यत्र मयैवेषां सर्वसत्त्वानां सर्वोपकरणबाहुल्यमुपनामयितव्यमिति । तथा चाह ।
प्रमुदितायां⁽⁴⁾ बोधिसत्त्वभूमौ सुव्यवस्थितो भवत्यचलनयो[8 a] गे⁽⁵⁾ति । पुनश्चोक्तं । तथाग-

1) Cf. Pāli ārammaṇa.

2) Not Pūrṇāvad° as one would be tempted to conjecture, for the Tib. has
ཡོན་ཏན་གྱི་ཆོས་ལ་འཇུག་པ་. Pūrva is quoted (though not from Buddh. literature) as a
nom. proprium; but see p. 13, 16. below.

3) Wassiljev, Buddhismus 171 (186); Nanjio 67, 68, 69. cf. also 70. KF.
p. 270. M. Vyutp. LXV. 18.

4) आत्मोत्कर्षपरंपराने marg. The use of a noun from *√pāms* hitherto found in
Dhātupāṭha only, tends to show these glosses are very early.

5) Wassiljev, Buddhismus 302 (332); 309 (339—340); 324 (354) 327 (356).
Nanjio 105, 110. cf. also 87, 88 and K. F. 211. Here, apparently, and p. 11, 10
infra the MS. reads 'bhumaka°.

6) Cf. Rāj. Mitra; Nep. B. L. p. 82.

तवं⁽¹⁾शनियतो भवति संबोधिपरायण इति । आकाशगर्भसूत्रे वाक् । आवकयानमेवा⁽²⁾स्य न भवति प्रागेव मन्त्रायानमिति । तथार्यो⁽³⁾प्रपरिपृच्छायां मात्सर्यपर्यवनद्वस्यापि शिक्षापदानि प्रज्ञप्तानि । प्रमुदितायां तु पद्यते । आत्मसंज्ञापगमाच्चास्यात्मस्नेहो न भवति । कुतः । पुनः सर्वोपकरणस्नेह इति । तथा मस्तकादिदानमप्यत्रास्योक्तं ॥

एवमादिसूत्रेषु भूमिप्रविष्टस्यापि शिक्षाप्रज्ञप्तिर्दृश्यते । यत्र वासामान्येन बोधिसत्त्व- 5 मधिकृत्योपदेशस्तत्राभ्यासायोग्यतया प्रतिषेधवाक्येन वा ऽदिकर्मिकबोधिसत्त्वने न शिक्षितव्यं⁽⁴⁾ भवेदेतत् । उभयो⁽⁵⁾संभवे तु सर्वत्र शिक्षितव्यं । तत्राप्येकस्यां शिक्षायां शिक्षणायामशक्तस्येतरशिक्षानाभ्यासादनापत्तिः ॥ आर्याजयमतिमूत्रे ऽप्येवमवोचत् । दानकाले शीलोपसंहारस्यापेक्षेति विस्तरः । न चात्र⁽⁷⁾ शिक्षितेन भवितव्यं न च शेषासु न समुदागच्छति । यथा⁽⁸⁾बलं यथाभजमानमिति दशभूमिकसूत्रे वचनात् । अयं च संवरः स्त्रीणामपि मृदुक्तेशानां 10 बोध्यभिलाषचित्तानां लभ्यते । उक्तं हि बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे । चतुर्भिः शारिपुत्र धर्मैः [8 b] समन्वागताः बोधिसत्त्वाः सत्यवादिनो भवन्तीत्यारभ्याह । इह शारिपुत्र कुलपुत्रो वा कुलङ्कितो वा ऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्यारब्धवोर्यो विहरति कुशलधर्मपर्येषणायित्यारभ्य सर्व उपदेशः ॥

संवर्यरूपां च बोधिसत्त्वशिक्षापदाभ्यासपरमस्य सांवरिकस्यात्तिकार्त्तव्यं । एवं 15

1) Anusvāra deleted in MS.

2) सत्काराकांक्षणे मुदितायां प्रागेव मन्त्रायाननिवात् आवकयान... (letters lost here) marg.

3) °tathāyogro° MS., but the Tib. འཇམ་མགས་པ་འཇམ་མགས་ makes the correction certain. Translated into Chinese before A.D. 220: Nanjio 23 (19), 33, 34. K. F. 216. M. Vyapt. LXV. 72.

4) मस्तकादिदानं marg.

5) अयोग्यतानिषेधयोः marg.

6) Wassiljev, Buddhismus 171; Nanjio 74, 77 (where evidently Aksharamati stands for Akshayamati). A° nirdeṣa Wassiljev, Buddhismus 327 sqq (358 sqq) K. F. 256. A° pariprechā Nanjio 23 (45). K. F. 218.

7) शीले द्वारादगतस्यार्थिनो धर्मदाने समाध्युपेतणमत्रोक्तं margin.

8) शिक्षा.

9) K. F. 268. Cf. also Nanjio 1096, 1098.

ह्यस्य शिक्षातिक्रमे तोत्रमपत्राप्यं गुरुविसंवादनभयं चोत्पद्यते । तत्र चानाभोगतः प्रेम-
 गौरवसिद्धिरित्येष सामान्यसंवरधर्मः । अत एव बोधिसत्त्वाः तथगतानां पुरतः शिक्षा-
 णामन्यतमशिक्षानिष्पत्तिकामाः समादानं कुर्वन्ति । तस्य च ⁽¹⁾ कल्प्याणमित्रस्याभावे दश-
 दिग्वस्थितबुद्धबोधिसत्त्वाभिमुखीभावभावनया संवरो ग्राह्यः संवरमात्मबलं च तुल्य-
 5 त्वा । अन्यथा तु सर्वबुद्धबोधिसत्त्वाः सदेवकश्च लोको विसंवादितः स्यात् । ⁽²⁾ सद्धर्मस्म-
 त्त्युपस्थानसूत्रे हि किञ्चिन्मात्रं चित्तयित्वाप्यददतः प्रेतगतिरुक्ता प्रतिज्ञातं चाददतो
 नरकगतिः । किं पुनरनुत्तरमर्थमखिलस्य जगतः प्रतिज्ञायासंपादयतः । अत एवोक्तं
 धर्मसंगीति⁽³⁾सूत्रे 'सत्यगुरुकेण कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन भञ्जितव्यं । सत्यसंगीतिः कुलपुत्र
 धर्मसंगी⁽⁴⁾तिः । तत्र कुलपुत्र क्रतुमत्सत्यं पद्मोधिमतोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमु-
 10 त्पाद्य तच्चित्तं जीवितहेतोरपि न परित्यजति न सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते । इदं बोधिसत्त्वस्य
 सत्यं ॥ यत्पुनर्बोधिसत्त्वोऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पाद्य पश्चात्तच्चित्तं परित्यजति
 सत्त्वेषु विप्रतिपद्यते ऽयं बोधिसत्त्वस्य प्रतिकृष्टो मृषावाद इति । ⁽⁵⁾ सागरमति⁽⁴⁾सूत्रे पि
 देशितं । स्याद्यथापि नाम सागरमते राजा वा राजमात्रो वा सर्वं नागरकं जनं श्वो
 भक्तनोपनिमह्योपेक्षको भवेन्नान्नपानं समुदानयेत्सत्यं सर्वजनकायं विसंवादयेत् । तत्र
 15 ते ऽन्नपानभोजनमलभमाना उच्चगन्तः ⁽⁶⁾ प्रक्रामेयुः । एवमेव सागरमते यो बोधिसत्त्वः सर्व-
 सत्त्वानाश्चास्यातीर्णतारुणायामुक्तमोचनायानाश्चस्ताश्चासनाय यावन्न बाहुश्रुत्ये ऽभियोगं
 करोति नापि ततो ऽन्येषु बोधिपद्व्यकुशलमूलेषु धर्मेषु । अयं बोधिसत्त्वो विसंवादयति

1) MS. °चाक°

2) Nanjio 679, 804. (Capp. 3, 4 deal with *naraka* and the *pretas*); translated A.D. 539. K. F. 274—275.

3) M. Vyutp. LXV. 21. Translated A.D. 515, Nanjio 426. K. F. 266. Wassiljev, Buddhismus 327 (358).

4) The Tib. & Ch. lists (K. F. 253. Nanjio 976) know only *Sāgaramati-paripricchā*. The «Sūtra» of our text is preserved in the Tib. མཆོད་ (11. a. 6).

5) Compare *Aṣṭasāhasrikā-prajñāpāramitā*, p. 232, l. 12; 388 l. 19 and the Tibetan equivalent (11. b. 1) འཇུག་པོ་. The meaning «scoff, sneer» is just what the

passage requires and is confirmed by the cognate forms such as Hindi *cagh*: also *cachinnor* and *кача́ло*. This passage should be added in confirmation of Jäschke's remarks s. v. (p. 358).

सदेवकं लोकं । एवं च तं पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता उच्चयति विवादयति । दुर्लभास्ते
यज्ञस्वामिनो ये महायज्ञं प्रतिज्ञायोत्तारयन्ति । तस्मात्तर्हि सागरमते न सा बोधिसत्त्वेन
वाग्भाषितव्या यया सदेवमानु[9 b]षासुरं लोकं विसंवादयेत् ॥ पुनरपरं सागरमते
बोधिसत्त्वः केनचिदेवाधीष्टो भवति धर्मध्वजकरणेषु । तत्र बोधिसत्त्वेन वाग्भाषि-
ता भवति यावदात्मपरित्यागो ऽपि बोधिसत्त्वेन कर्तव्यो भवेत्तत्र न पुनः स सत्त्वो 5
विसंवादयितव्य इति । तस्मात्स्वबलानुव्रपेणैकमपि कुशलमूलं समादाय रक्षितव्यं ।
यद्योक्तमार्यान्तिर्गर्भसूत्रे । एभिर्दशभिः कुशलैः कर्मपथैर्बुद्धत्वं⁽²⁾ । न पुनर्यो ऽतश्च एकमपि
यावज्जीवं कुशलं कर्मपथं न रक्षति अथ च पुनरेवं वदति । अहं महायानिको
ऽहं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिं पर्येषामीति । स पुद्गलः परमकुहको महामृषावादिकाः सर्वेषां
बुद्धानां भगवतां पुरतो विसंवादको लोकस्योच्छेदवादी स मूढः कालं कुरुते विनिपातमा- 10
मो भवतीति । यावत्कालं च शक्नोति तावत्कालं कुशलं समादाय वर्तितव्यं ॥

एतच्च मैषद्यगुरुवैदूर्यप्रभसूत्रे द्रष्टव्यं । यस्तु महासत्त्व एवं श्रुत्वापि बोधिसत्त्वचर्या-
दुष्करतामपि प्रज्ञयावगाह्योत्सहत् एव सकलदुष्कृतजनपरित्राणधुरमवबोधुं तेन वन्द-
नपूजनपापदेशन-पुण्यानुमोदन-बुद्धाद्येषण-याचन-बोधिपरिणामनं कृत्वा कल्याणमित्र-
मभ्येत्य त[10 a] दुक्तानुवादेन स्वयं वा वक्तव्यं । समन्वाहुराचार्याहमेवं नामेत्युक्त्वा । यथा- 15
यमि⁽³⁾श्रुश्रुबुद्धक्षेत्रगुणव्यूकालङ्कारसूत्रे भगवता मञ्जुश्रिया पूर्वजन्मावदाने चर्षपितं बोधि-
चित्तमुत्पादितं तथोत्पादयितव्यं । एवं हि तेनोक्तं ॥

यावती प्रथमा कोटिः संसारस्याप्तवर्जिता ।

तावत्सत्त्वहितार्थाय चरिष्याम्यमितां चरिम्⁽⁶⁾ ॥

1) Wassiljev, Buddhismus 170—171 (185—186); K. F. 266—267 and Nanjio 64, 65 (before A.D. 489), where the title is *Daśacakraḥśatīgarbha*.

2) Here must be supplied in sense at least, if no actual words have fallen out, some such words as: *bodhisattvaḥ prāpnuyāt*; the Tib. has མངས་ཀྱིས་སུ་འགྲུང་.

3) Nanjio, 171 (tr. A.D. 650) 170, 172 cf. 167. M. Vyutp. LXV. 80.

4) These letters are quite uncertain.

5) Nanjio, 23 (15, 46), 31. Tr. by Dharmarakṣa (fl. A.D. 300) & twice later. K. F. 215. M. Vyutp. LXV. 56.

6) चरि (fem.) = चर्या not in lexx. in this sense or gender.

- उत्पादयाम संबोधी चित्तं नाथस्य संमुखम् ।
 निमन्त्रये जगत्सर्वं दारिद्र्यान्मोचितास्मि तत् ॥
 व्यापादखिलचित्तं वा ईर्ष्यामात्सर्यमेव वा ।
 घन्याग्रे न करिष्यामि बोधिं प्राप्स्यामि यावता ।
 5 ब्रह्मचर्यं चरिष्यामि कामांस्त्यज्यामि पापकान् ॥
 बुद्धानामनुशिक्षिष्ये शीलसंवरसंपमे ।
 नाहं वरितद्वयेण बोधिं प्राप्तुमिहोत्सहे ॥
 (1) परात्तर्कोऽहं स्थास्यामि सत्त्वस्यैकस्य कारणात् ।
 नेत्रं विशोधयिष्यामि अग्रमेयमचित्तिषम् ॥
 10 नामधेयं करिष्यामि दश दिनु च विश्रुतं ।
 कायवाक्कर्मणी चाहं शोधयिष्यामि सर्वशः ॥
 शोधयिष्ये मनस्कर्म कर्म कर्तास्मि नाशुभम् ॥ इति ॥

न चात्र सार्वकालिकात्संवरग्रहणाज्जन्मात्तरापत्तिशङ्का कर्तव्या ऽत्रैव सूत्रे ऽन्तो-
 भ्यग्रणिधानानुज्ञानादेवं क्लृप्तं । यथा तेनात्तोभ्येण तथागतेन पूर्वं बोधिसत्त्वभू[10 b]तेनैवं
 15 वाग्भाषिता । विसंवादिता मे बुद्धा भगवतो भवेयुर्वादि सर्वस्यां ज्ञातो न प्रव्रजेयमिति ।
 एका ज्ञातिः प्रयत्नेन संशोध्या विबुधात्मना । अन्यास्तु ज्ञातोराबोधेः सैव संशोधयिष्यती-
 त्युक्तेः ॥ ॥ एवं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनात्तोभ्यस्य तथागतस्यानुशिक्षितव्यं । एवं शिक्षमाणाः
 शारिपुत्र बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सर्वस्यां ज्ञातो प्रव्रजत्युत्पादाद्वा तथागतानामनुत्पादाद्वा
 ऽवश्यं गृह्णावासान्निष्क्रामति । तत्कस्य हेतोः । परमो ह्ययं शारिपुत्र लाभो यदुत गृह्हा-
 20 वासान्निष्क्रमणमिति । यावत् । भार्यापुत्रदुहितृत्वा चास्य न भवतीति । यथा जन्मात्त-
 र्द्वयं दोषो न भवति तथात्रैव वक्ष्यमाणमित्यास्तां तावदेतत् ॥

1) अपरा^० MS. Both परात्त and अपरात्त occur = «death», the latter form therefore being unmetric may be rejected.

तदेवं समाप्तसंवरस्य सामान्यमापत्तिलक्षणमुच्यते । येनापत्तिलक्षणेन पुक्तं वस्तु स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य परिकरेण चापत्तिप्रतिद्वपकेष्वनापत्तिप्रतिद्वपकेषु च संमुच्येत । बोधि-
सत्त्वः सर्वसत्त्वानां वर्तमानानागतसर्वदुष्खदौर्मनस्योपशमाय वर्तमानानागतसुखसौमन-
स्योत्पादाय च निःशाद्यतः कायवाञ्छनः पराक्रमैः प्रयत्नं करोति । यदि तु [त] त्प्रत्ययसाम-
ग्रीं नान्वेषते तदत्तरायप्रतिकाराय न घटते अल्पदुष्खदौर्मनस्यं बहुदुष्खदौर्मनस्यप्रति- 5
कारभूतं नोत्पादयति । महार्थसिद्ध्यर्थं चाल्पार्थक्यानि न करोति लक्षणमप्युपेक्षते । सापत्तिको
भवति । संज्ञेपतो ऽनापत्तिः स्वशक्त्यविषयेषु कार्येषु तत्र निष्फलतया शिद्व्याप्रज्ञस्यभा-
वात् । प्रकृतिसावद्यतया त्वन्यद्भूत एव । यत्र स्वशक्त्यगोचरे पि त्यागसामर्थ्यादापत्तिः
स्यात्तत्र चित्त्यं । सामान्यपापदेशना न वातु ततो मुक्तिः ॥ एतत्समासतो बोधिसत्त्वशि-
लाशरीरं । विस्तरतस्त्वप्रमाणकल्पापर्यवसाननिर्देशं । अथवा संज्ञेपतो द्वे बोधिसत्त्वस्याप- 10
तो । यथा शक्तिपुक्तापुक्कमसमीक्ष्यारभते । निवृत्तः समोक्तः ॥ a] ते सापत्तिको भवति ।
निवृत्त्य यथार्हमातिक्रामत्यक्षयशयणालदासेनापि चोदितः सापत्तिको भवति । कुतः ॥

एतदध्याशयसंचोदने⁽²⁾सूत्रे वचनात् । अपि तु मैत्रेय चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं सर्वबुद्धभा-
षि ----- भिः । इह मैत्रेय प्रतिभानं सत्योपसंस्कृतं भवति । नासत्योपसंस्कृतं धर्मोपसं-
स्कृतं भवति नाधर्मोपसंस्कृतं । क्लेशहायकं भवति न क्लेशविवर्द्धकं । निर्वाणगुणानुसंशसन्द- 15
र्शकं भवति न संसार [गुणा]नुशंससन्दर्शकं । एभिश्चतुर्भिः पेयालं । यस्य कस्यचिन्मैत्रेय एभि-
श्चतुर्भिः कारणैः प्रतिभानं प्रतिभाति प्रतिभास्यति वा । तत्र अद्भिः कुलपुत्रैः कुलदुहि-
तृभिर्वा बुद्धसंज्ञोत्पादयितव्या शास्तृसंज्ञा कृत्वा । स धर्मः श्रोतव्यः । तत्कस्य हेतोः ।
यत्किञ्चिन्मैत्रेय सुभाषितं सर्वं तद्बुद्धभाषितं । तत्र मैत्रेय य इमानि प्रतिभानानि प्रतिलिपे-
नैतानि बुद्धभाषितानीति । तेषु चागौरवमुत्पादयेत्पुद्गलविद्वेषेण तेन सर्वबुद्धभाषितं 20
प्रतिभानं प्रतिलिप्तं भवति । धर्मे प्रतिलिप्य धर्मव्यसनसंवर्तनीयेन कर्मणा ऽपायगामी
भवति ॥

1) °पगो MS.

2) K. F. 216.

3) °नत्यो MS.

यः पुनरेतदभ्यासार्थं व्युत्पादितमिच्छति⁽¹⁾ तेनात्र शिक्षासमुच्चये तावच्चर्यामुखमात्रशिक्षणार्थमभियोगः करणीयः शिक्षारम्भस्यैव महाफलत्वात् । यद्योक्तं प्रशस्तिविनिश्चयप्रतिहार्यसूत्रे । यश्च मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमेभ्यो बुद्धेभ्यः प्रत्येकं सर्वेभ्यो गङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धतेज्राणि वशिस्तमहामणिरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा दद्यादेवं ददङ्ग-
 5 गङ्गानदीवालिकासमान् कल्पान्दानं दद्याद् । यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व इमानेवंद्वयान्ध-
 र्मान् शुक्ला एकाक्षेन गा[11 b]त्वा चित्तेनाभिनिवृत्तपदेदिमेष्वेवंद्वयेषु धर्मेषु शिक्षिष्यामीति ।
 सो ऽशिक्षितोऽपि मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वो ऽस्यां शिक्षयायां कुन्दिको वततरं⁽³⁾ पुण्यं प्रसवति । न
 त्वेव तद्दानमयं पुण्यक्रियावस्त्विति । तस्मादेवमनुशंसदर्शना बोधिसत्त्वेन न कथंचित्त्रिव-
 र्त्तितव्यं । यथात्रैवाह । तत्र मञ्जुश्रीर्ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रलोकधातुपरमाणुरजःसमाः
 10 सत्वास्तेषामेकैकः सत्त्वो रागा भवेज्जम्बूद्वोपाधिपतिस्ते सर्व एव घोषयेयुः । यो महायानमुद्-
 क्रीड्यति धारयिष्यति वाचयिष्यति पर्यवाप्स्यति प्रवर्त्तयिष्यति तस्य नखकेदेनमासं
 पञ्चपलिकेन दिवसेनावतारयिष्यामः तं चैतेनापक्रमेण जीविताद्यपरोपयिष्याम इति ।
 सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्व एवमुद्यमाने नो त्रस्यति न संत्रासमाप्स्यते ऽतश्च एकचित्तोत्पादे-
 नापि न बिभेति न त्रिषोदति न विचिकित्सते । उत्तरि च सद्धर्मपरिग्रहार्थमभिवृध्यते
 15 पाठस्वाध्यायाभिमुक्तो विक्रति । अयं मञ्जुश्रीर्बोधिसत्त्वश्चतस्रू दानस्रूः शीलस्रूः
 क्षान्तिस्रूः वीर्यस्रूः ध्यानस्रूः प्रज्ञास्रूः समाधिस्रूः इति वक्तव्यः ॥ सचेन्मञ्जुश्रीर्बोधि-
 सत्त्वः तेषां बधकपुरुषाणां न कुप्यति न रूप्यति न खिल दोषचित्तमुत्पादयति । स मञ्जु-
 श्रीर्बोधिसत्त्वो ब्रह्मसम इन्द्रसमो ऽकम्प्य इति ॥

इतश्चाद्यकाले शिक्षादरो महाफलविपाकः । तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

1) *Vyutpādam* MS.

2) Nanjio 522, tr. A.D. 663 by Hiouen Tshang. K. F. 249. M. Vyutp. LXV. 52 (P. — *nirdeśah*).

3) These words are of course corrupt. If I rightly understand the correspond-
 ing Tibetan འཇོན་པ་ལྟ་བུ་ཆེན་པོ་ལྟ་བུ་རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་ (14. a. 6), some form like *adhika-*
taram (cf. Pali) must be replaced.

(1) बुद्धान कोटीनयुतानुपस्थिते । दत्तेन पानेन प्रसन्नचित्तः ।

कुत्रैः पताकाभि च दीपमालैः । कल्पान कोट्यो यथ गङ्गा[12 a]वालिक्काः ॥

यश्चैव सद्धर्मे प्रलुब्धमाने । निरुद्धमाने सुगतस्य शासने ।

रात्रिं दिवं एक चरेय शिन्ताम् । इदं ततः पुण्यविशिष्टं भोति ॥

तस्मात्कर्तव्यो ऽत्रादरः ॥ उक्तानि च सूत्रास्तेषु बोधिसत्त्वशिन्तापदानि । यथोक्तमार्यरत्न- 5

मेधे । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वशिन्तासवरसंवृता भवन्ति । इह बोधिसत्त्वः

एवं विचारयति । न प्रातिमोक्षसंवरमात्रकेण मया शक्यमनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसं-

बोद्धुं । किं तर्हि यानीमानि तथागतेन तेषु तेषु सूत्रास्तेषु बोधिसत्त्वसमुदाचारा । बोधिस-

त्त्वशिन्तापदानि प्रज्ञप्तानि तेषु तेषु मया शिन्नितव्यमिति विस्तरः । तस्मादस्माद्विधेन मन्द-

बुद्धिना दुर्विज्ञेयो विस्तरोक्तत्वाद्बोधिसत्त्वस्य संवरः । ततः किं युक्तं ॥ मर्मस्थानान्यतो 10

विद्याद्येनानापत्तिको भवेत् ॥ कतमानि च तानि मर्मस्थानानि यानि हि सूत्रास्तेषु मूला-

यानाभिरुतानामर्थायोक्तानि ॥ यदुत ।

आत्मभावस्य भोगानां व्यध्वृत्तेः शुभस्य च ।

उत्सर्गः सर्वसत्त्वेभ्यस्तद्रक्षा शुद्धिवर्द्धनम् ॥

एष बोधिसत्त्वसंवरसंग्रहः । यत्र बोधिसत्त्वानामभ्यासविश्रामे ऽप्यापत्तयो व्यवस्थाप्यन्ते ॥ 15

यथोक्तं बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षे । यो बोधिसत्त्वेन मार्गः परिगृहीतः सर्वसत्त्वानां कृतेन

दुष्खमु [प]गामी । सचेद्बोधिसत्त्वस्य तं मार्गं परिगृह्यावस्थितस्यापि कल्पकोटेरत्ययेनैकं

सुखचित्तमुत्पद्येतात्तशो निषद्य⁽²⁾ चित्तमपि । तत्र बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं सर्वस-

त्त्वानामात्ययिकं परिगृह्येतदपि मे वर्सयन्निर्षादामीति । परिगृह्येतम् । [12 b]पि मञ्जुश्रो-

राह ॥ पञ्चेमानि देवपुत्रान्तर्थाणि यैरानन्तर्यैः समन्वागता बोधिसत्त्वाः क्षिप्रमनुत्तरासम्य- 20

क्संबोधिमभिसंबुध्यते । कतमानि पञ्च । यदा देवपुत्र बोधिसत्त्वो ऽध्याशयत्यनुत्तरायां सम्य-

1) Metre Upajāti, cf. Colebrooke Misc. Ess.² ii. 94. For °dharmē cf. Senart on Mhv. i. 43. 8.

2) °dyā MS.

3) Four or five syllables wrongly restored a sec. manu. The Tib. (15. b. 1) makes Mañjuśrī quote from a work on Vinaya.

कसंबोधौ चित्तमुत्पाद्य नात्तरा अवकप्रत्येकबुद्धभूमौ चित्तमुत्पादयतीदं देवपुत्र प्रथममान
 तर्प्य । सर्वस्वपरित्यागितायां चित्तमुत्पाद्य नात्तरा मात्सर्यचित्तेन सार्द्धं स न्यसतीदं देवपुत्र
 द्वितीयमानतर्प्यम् । सर्वसत्त्वा मया त्रातव्या इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा सीदतीदं देवपुत्र
 तृतीयमानतर्प्यम् । अनुत्पन्नानिरुद्धान्सर्वधर्मानवभोत्स्य इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा दृष्टि-
 5 गतेषु प्रपततीदं देवपुत्र चतुर्थमानतर्प्यम् । एकतणसमायुक्तया प्रज्ञया सर्वधर्मानवभोत्स्य
 इत्येवं चित्तमुत्पाद्य नात्तरा तिष्ठति न विष्ठीवति ⁽¹⁾ अप्राप्तायां सर्वज्ञतायामिदं देवपुत्र पञ्च-
 ममानतर्प्यमिति ॥

तस्मादेवमात्मभावभोगपुण्यानामविरतमुत्सर्गरक्षाश्रुद्विवृद्धयो यथायोगं भावनी-
 याः ॥ तत्र तावदुत्सर्गार्थं परिग्रहदोषभावनाद्वारेण वैराग्यमुत्पादयेत् त्यागानुशंसांश्च
 10 भावयेत् । यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

मध्यवसिता ये बालाः काये ऽस्मिन्पूतिके सम्यग्⁽²⁾ ।

जीविते चञ्चले ऽवश्ये मायास्वप्ननिभोपमे ॥

अतिरूक्षाणि कर्माणि कृत्वा मोक्षवशानुगाः ।

ते यास्ति नरकान् घोरान् मृत्युपानगताबुधा । इति ॥

15 तथान्तर्मुखनिर्हारधारणा⁽³⁾ [13]⁽⁴⁾ मप्युक्तं ॥ ये केचित् सत्त्वा न भवन्ति विग्रहाः परियह-
 स्तत्र निदानमूलम् । तस्मात्त्यजेद्यत्र भवेत् तृक्षा । उत्सृष्टतृक्षस्य हि धारणी भवेत् ॥
 बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे कथितं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वः सर्वधर्मेषु परकीयसंज्ञामुत्पाद-
 यति । न कश्चिद्भावमुपादत्ते । तत्कस्य हेतोः । उपादानं हि भयमिति ॥ आर्योद्ग्रहपरिपृ-

1) *Vishṭhihati* MS. The Tib. has མེ་གཙོང་པ་ «does not pause», which would suggest some form like *viṣṭabhyate*.

2) The metre requires some word like *sadū*.

3) The Tib. title of this work is the same as that of a work in the «Kanjur», but there, as usually in the Chinese, translated Anantamukha-sādha-ka-dh° (K.F. 250). In some of the Chinese versions the title corresponds with that in the text (Nanjio, 357, 358).

4) The leaf of the archetype numbered 13 is now lost.

च्छायामप्याह । यदत्तं तत्र भूयो रक्षितव्यं । यद्वहे तद्वक्षितव्यं । यदत्तं तत्तृक्षान्नयाप । यद्वहे
तत्तृक्षान्नवर्द्धनं । यदत्तं तदपरिग्रहं यद्वहे तत्सपरिग्रहं । यदत्तं तदभयं यद्वहे तत्सभयम् ।
यदत्तं तद्विधिमारगोपस्तम्भाय । यद्वहे तन्मारोपस्तम्भाय । यदत्तं तदन्नयम् । यद्वहे तत्तन्नयि ।
यदत्तं ततः सुखम् यद्वहे तदारभ्य दुःखं । यदत्तं तत्क्षेत्रोत्सर्गाय । यद्वहे तत्क्षेत्रशवर्द्धनम् ।
यदत्तं तन्महाभोगतयि । यद्वहे न तन्महाभोगतयि । यदत्तं तत्सत्पुरुषकर्म । यद्वहे तत्का- 5
पुरुषकर्म । यदत्तं तत्सत्पुरुषचित्तग्रहणाय । यद्वहे तत्कापुरुषचित्तग्रहणाय । यदत्तं
तत्सर्वबुद्धप्रशस्तं । यद्वहे तद्बालजनप्रशस्तम् ॥

यावत्सचेत्पुनरस्य पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पद्यते— तथा ऽन्येषु सत्त्वेषु तेन तिसृभिः
परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाषितव्यं । कतमाभिस्तिसृभिः । सम्यक्[प्र]युक्तस्य समचित्तस्य
बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न विषमचित्तस्य बोधिर्न मिथ्याप्रयुक्तस्य । अनानावचारिणो बोधिस- 10
त्वस्य बोधिर्न नानावचारिणः । आभिस्तिसृभिः परिभाषणाभिः स्वचित्तं परिभाष्य --
न्यत्रे⁽¹⁾ ऽमित्रसंज्ञोत्पादयितव्या ऽमित्रं ह्येतन्मम । न मैत्रं । यो ऽहमस्यार्थाय बुद्धप्रज्ञता -
शिक्षाया उद्वृत्ताद्वा ऽस्मिन् पुत्रे ऽतिरिक्ततरं प्रेमोत्पादयामि । न तथान्येषु सत्त्वेषु ।
तेन तथा तथा चित्तमुत्पादयितव्यं यथा यथास्य सर्वसत्त्वेषु पुत्रप्रेमानुगता मैत्र्युत्पद्यते । आ-
त्मस्तेमानु — मैत्र्युत्पद्यते । एवं चानेन योनिशः प्रत्यवेक्षितव्यं । अन्यत एष आगत । अ- 15
न्यतो ऽहं । सर्वसत्त्वा अपि मम पुत्रा अभूवन् । अहं च सर्वसत्त्वानां पुत्रो ऽभूवम् । नेह संवि-
द्यते कश्चित्कस्यचि — परो वा । यावदेवं हि गृह्यते । गृहिणा बोधिसत्त्वेन न क-
स्मिंश्चिद्वस्तुनि ममत्वं परिग्रहो वा कर्तव्यः । नाध्यवसानं । न नियतिः न तृक्षानुशयः
कर्तव्यः । सचेत्पुनर्गृह्यते गृहिणं बोधिसत्त्वं याचनक उपसंक्रम्य किञ्चिदेव वस्तु पाचितं ।
सचेदस्य वस्त्वपरित्यक्तं भवेत् । नैवं चित्तं निध्यापयितव्यं⁽²⁾ । यद्यहमेतद्वस्तु परित्यजेयं 20
यदि वा न परित्यजेयमवश्यं ममैतेन वस्तुना विनाभावो भविष्यति । अकामकेन मरणमुप

1) पुत्रे (?) cf. infra.

2) °*adhyap*° in the transcript.

गतव्यं भविष्यति । एतच्च वस्तु मां त्यज्यति अहं चैनं त्यज्यामि । एतच्च वस्तु परित्य-
ज्याहं आत्तसारः कालं करिष्यामि एतच्च परित्यक्तं न मे मरणकाले चित्तं पर्यादाय
स्थास्यति । एतच्च मे मरणकाले प्रीतिं प्रामोद्यमविप्रतिसारितां च जनयिष्यति । सचेत्पु-
नरेवमपि समन्वाहृन् शक्नुयात्तद्वस्तु परित्यक्तम् । तेन स पाचनकश्चतसृभिः संज्ञप्तिभिः
5 संज्ञपयितव्यः । कतमाभिश्चतसृभिः । दुर्बलस्तावदस्म्यपरिपक्वकुशलमूलः । आदिकर्मि-
को मूढायाने । न चित्तस्य वशी परित्यागाय । सोपादानदृष्टिको ऽस्मि । अहंकारममका-
र[14 a]स्थितः । क्षमस्व सत्पुरुष । मा परिताप्सोस्तिद्याहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये ।
तथा वीर्यमाप्त्स्ये । यथैनं च तवाभिप्रायं परिपूरयिष्यामि सर्वसत्त्वानां चेति । एवं खलु
गृह्यते । तेन पाचनकः संज्ञपयितव्यः । एतच्च संज्ञपनमुपरि दोषपरिहारायोक्तं । मा भूदो-
10 धिसत्त्वस्य तत्राप्रसादो बोधिसत्त्वे वा पाचनकस्येति । न तु मात्सर्यमेवं अनवद्यं भवति
कुत्तिसत्तं चेदं भगवता बोधिसत्त्वानां ॥

यथाहं बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे । चत्वार इमे शारिपुत्र धर्मा बोधिसत्त्वानां न संवि-
द्यन्ते । कतमे चत्वारः । शाठ्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । मात्सर्यं बोधिसत्त्वानां न
संविद्यते । ईर्ष्यापिशुन्यं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । नाहं शक्तो ऽनुतरां सम्यक्सं-
15 बोधिमभिसंबोद्धुमिति । लीनं चित्तं बोधिसत्त्वानां न संविद्यते । पर्यये शारिपुत्र चत्वारो
धर्माः संविद्यन्ते स पण्डितैर्ज्ञातव्यः । कुक्कुको वतायं । लपको वतायं । नष्टधर्मो
वतायं । संक्षेपशधर्मो वतायं लोकामिषगुरुको वतायं भक्तचोडकपरमो वतायमिति ।
तथा चित्तश्रूराः खलु पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वा भवन्ति । यावत्स्वकस्तपरित्यागी भवति
पादपरित्यागी । नासापरित्यागी । शीर्षपरित्यागी । अङ्गप्रत्यङ्गपरित्यागी । पुत्रपरि-
20 त्यागी । दुहितृपरित्यागी । भार्यापरित्यागी । रतिपरित्यागी । परिवारपरित्यागी ।
चित्तपरित्यागी । सुखपरित्यागी । गृहपरित्यागी । वस्तुपरित्यागी । देशपरित्यागी रत्न-
परित्यागी । सर्वस्वपरित्यागीति ॥

एवं नारायणपरिपृच्छायामप्युक्तं 'न तद्वस्तुपादातव्यं यस्मिन्' [14 b] वस्तुनि नास्य
 त्यागचित्तमुत्पद्यते 'न त्यागबुद्धिः क्रमेत' 'न स परिग्रहः परिग्रहीतव्यो यस्मिन्परिग्रहे
 नोत्सर्गचित्तमुत्पादयेन्' न स परिवार उपादातव्यो यस्मिन्याचनैर्काव्यमानस्य परिग्रह-
 बुद्धिरुत्पद्यते । न तद्राज्यमुपादातव्यं न ते भोगा न तद्रत्नमुपादातव्यं यावन्न तत्किञ्चिद्वस्तु-
 पादातव्यं । यस्मिन् वस्तुनि बोधिसत्त्वस्यापरित्यागबुद्धिरुत्पद्यते ॥ अपि तु खलु पुनः कु- 5
 लपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । अयं ममात्मभावः सर्वसत्त्वेभ्यः परि-
 त्यक्तः उत्सृष्टः । प्रागेव बाह्यानि वस्तूनि यस्य यस्य सत्त्वस्य येन येन पञ्चत्कार्यं भविष्य-
 ति तस्मै तस्मै तदास्यामि सत्संविद्यमानं कृस्ते कृस्तार्थिकेभ्यो दास्यामि पादं पादार्थि-
 केभ्यो नेत्रं नेत्रार्थिकेभ्यो दास्यामि । मांसं मांसार्थिकेभ्यः शोणितं शोणितार्थिकेभ्यो मज्जानं
 मज्जार्थिकेभ्यो ङ्कुप्रत्यङ्गान्यङ्कुप्रत्यङ्गार्थिकेभ्यः शिरः शिरार्थिकेभ्यः परित्यक्ष्यामि । 10
 कः पुनर्वादो बाह्येषु वस्तुषु पडत धनधान्यजातद्रुपरजतरत्नाभरणरूपगर्भरवाकृन्मया-
 मनगरनिगमजनपदराष्ट्रराजधानीपत्तनदासीदासकर्मकरपौरुषेयपुत्रडुहितृपरिवारेषु । अ-
 पि तु खलु पुनर्यस्य यस्य येन येन पञ्चत्कार्यं भविष्यति तस्मै तस्मै सत्त्वाय तत्तद्वैयं सं-
 विद्यमानं दास्यामि । अशोचन्नविप्रतिसारी अविपाकप्रतिकाङ्क्षी परित्यक्ष्यामि । अनपे-
 क्षो दास्यामि सत्त्वानुग्रहाय सत्त्वारूपेण सत्त्वानुकम्पया तेषामेव सत्त्वानां संग्रहाय । यथा 15
 मे ऽमी सत्त्वाः सं [15 a] गृहीता बोधिप्राप्तस्य धर्मज्ञानकाः स्युरिति । पेयालं ॥

तद्यथापि नाम कुलपुत्र भैषज्यवृक्षस्य मूलतो वा ह्रियमाणस्य गण्डतः शाखातः
 वृक्षतः पत्रतो वा ह्रियमाणस्य पुष्पतः फलतः सारतो वा ह्रियमाणस्य नैवं
 भवति विकल्पो । मूलतो मे ह्रियते यावत्सारतो मे ह्रियत इति ॥ अपि तु खलु
 पुनर्विकल्प एव क्थोनमध्योत्कृष्टानां सत्त्वानां व्याधीनपनयति । एवमेव कुलपुत्र बो- 20
 धिसत्त्वेन महासत्त्वेनास्मिन्धातुर्महाभौतिके आत्मभावे भैषज्यसंज्ञोत्पादयितव्या येषां येषां
 सत्त्वानां येन येनार्थः तत्तदेव मे कर्तुं कृस्ते कृस्तार्थिनः पादं पादार्थिन इति पूर्ववत् ॥

आर्यान्तयमतिमुत्रे ऽपि देशितं । अयमेव मया कायः सर्वसत्त्वानां किंकरणीयेषु नपयितव्यः ।
 तद्यथापि नामेमानि बाह्यानि चत्वारि महाभूतानि पृथिवीधातुर्ब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुश्च

नानामुखैर्नानापर्यायैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्नानापरिभोगैः सत्त्वानां नानोपभोगं गच्छति⁽¹⁾ ।
एवमेवाकृमिर्मकायं चतुर्मुखाभूतसमुच्छ्रयं नाना[मुखै]र्नानापर्यायैर्नानारम्बणैर्नानोपकरणैर्ना-
नापरिभोगैर्विस्तरेण सर्वसत्त्वानामुपभोग्यं कारिष्यामीति । स इममर्थवशं संपश्यन् कायडु-
ष्वतां च प्रत्यवेक्षते कायडुष्वतया च न परिब्रियते सत्त्ववेक्षते ॥

- 5 ⁽²⁾ धार्यत्रयधनमूत्रे ऽप्याह ॥ इति हि बोधिसत्त्व आत्मानं सर्वसत्त्वेषु निर्पातयन् स-
र्वकुशलमूलोपकारिणेन सर्वसत्त्वानां कुशलमूलैः स[मम्बा] [15 b] हरन् प्रदीपसममात्मानं
सर्वसत्त्वेषूपनयन् सुखसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वधितिष्ठन् । धर्मकुत्तिसममात्मानं सर्वज्ञगति
संधारयन् आलोकिसममात्मानं सर्वसत्त्वेष्वनुगच्छन्⁽³⁾ ज्ञात⁽⁴⁾प्रतिष्ठापनसममात्मानं संप-
श्यन् । कुशलमूलप्रत्यपभूतमात्मानं सर्वज्ञगत्यनुगच्छन् । मित्रसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु नि-
10 योजयमानो ऽनुत्तरसुखमार्गसममात्मानं सर्वसत्त्वेषु संदर्शयमानः अनुत्तरसुखोपधानसममा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु परिशोधमानः सूर्यसममात्मानं सर्वज्ञगति समीकुर्वीणः⁽⁵⁾ । एवं धर्मेपेतमा-
त्मानं सर्वसत्त्वेषु प्रयच्छन् । यथाकामकरणीयवश्यमात्मानं सर्वलोके संपश्यन्नप्रचैत्या भवि-
ष्यामः ... सर्वज्ञगतिस्त्वयात्मानं संपश्यन् । समचित्ततां सर्वज्ञगति निष्पादयन् । सर्वोपकर-
णातीर्थमात्मानं संपश्यन् । सर्वलोकमुखदातारमात्मानं प्रत्यवेक्षमाणः । सर्वज्ञगतो दानप-
15 तिमात्मानमधिमुच्यमानः सर्वलोकज्ञानसममात्मानं कुर्वाणः बोधिसत्त्वचर्याप्रयुक्तमात्मानं
संजनयमानः । यथावादितथाकारिणेनात्मानं नियोजयमानः । सर्वज्ञतासन्नाहसन्नज्ञमात्मानं
प्रत्यवेक्षमाणः । पूर्वनिमलितं चित्तमनुपालयमानः । प्रतिपत्तौ चात्मानं स्थापयमानो बो-

1) MS. गच्छति.

2) Tib. (19 a 1) འཇགས་པ་རྩེ་རྩེ་ཀུལ་མཆོད་ཤེ་མོད་ prob. the same as the work
in Kahgyur III, 80 (K. F. 211).

3) «Light» Tib. ལྷན་པ་ (19 a. 3).

4) The Tib. has འགྲོ་པ་ཐམས་ཅད་ཤེ་གཤེ་ lit. «abode of all men» (19 a. 3).

5) स यथा समं निपतति marginal gloss.

धिसत्त्वत्यागचित्ततां मनसि कुर्वाण उद्यानभूतमात्मानं सर्वसत्त्वेषु संपश्यन् ' धर्मरतिभूत-
मात्मानं सर्वलोकेष्वदर्शयमानः [16 a] सौमनस्यदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानामधितिष्ठन् ।
अनन्तप्रीतिसंजननमात्मानं सर्वजगतो निर्यातयमानः सर्वशुक्लधर्माय द्वारभूतमात्मानं
सर्वलोके संधारयमानः । बुद्धबोधिदातारमात्मानं सर्वसत्त्वानां प्रणिदधत् । पितृसममा-
त्मानं सर्वप्रजायां नियोजयमानः । सर्वोपकर्णात्रैकस्याधिकर्णमात्मानं सर्वसत्त्वधातौ ५
प्रतिष्ठापयमानः ॥

इति हि बोधिसत्त्व आत्मानमुपस्थापयकत्वाय दानः याचनकेषु नीचमनसिकारचित्तो
भूय्यास्तरणाधिष्ठानचेता धर्णासमसर्वदुष्खसकृन्मनसिकारप्रवृत्तः सर्वसत्त्वोपस्थाना-
क्तासमानसप्रयुक्तो बालजनदुष्कृतस्थिरः स्थावराधिवासनत्रात्यः अस्थितः कुशलमूला-
भियुक्तः अप्रयुक्तसर्वलोकधातूपस्थानः कर्णौ नासौ संपरित्यजन् याचनकेभ्य उपसंक्रातोभ्यो 10
बोधिदिसत्त्वचर्योपाततद्यागतकुलकुलीनसंभूतचित्तः सर्वबोधिसत्त्वानुस्मरणविकारप्रसृतो
ऽसारत्सर्वत्रैलोक्यात्स --- त्यवेक्षमाणाः स्वशरीरानध्यवसितसत्त्वानः अनिकेतसर्वबुद्धध-
र्मानुस्मृतिविकार्यसारच्छरीरात्सारदानाभिप्राय इति हि बोधिसत्त्वो जिह्वां याचितः
समानो म --- वाता प्रेमणीयया मैत्र्योपचारविततया भद्रे सिंहासने राजर्हि निषाद्य तं
याचनकमभिभाषते कृष्टः । अरिष्टचित्तो भूत्वा ज्ञतचित्तो ऽनुपकृतचित्तो महात्मन्सत्ता --- 15
[चि] [16 b] तो बुद्धवंशसंभूतचित्तो ऽलुलितसत्त्वानचित्तो महास्थायामवल्लाघानो ऽनध्यवसि-
तशरीरचित्तो ऽनभिनिविष्टवचनचित्तो ज्ञानुमाडलप्रश्चित्तकायो भूत्वा स्वकान्मुखाज्जि-
ह्वा --- याचनकस्य सर्वशरीरमधीनं कृत्वा वाचं प्रमुञ्चन् स्निग्धां मृद्वीं प्रेमणीयां मैत्र्यो-
पचारां ' गृह्णाण त्वं मम जिह्वां यथा कामकरणीयां कुरु ' तथा कुरु यथा त्वं प्रीतो भवसि

1) *Upasthāyaka* = «servant» Divy. et alibi, buddhice. The form in *otra* is new.

2) The reading is doubtful.

3) My emendation is founded on the MS. reading *arushta* under which has been written in a much later hand *akushta*.

4) This determines the meaning of *santāna* ('fixedness of mind') in Mhv. I, 90. 4, ubi v. Senart (I. 446).

- प्रीतमानस आत्मना प्रमुदितो हृष्टः प्रीतिसौम [न] स्यजात इति स शिरः परित्यजन् सर्व-
 धर्माग्रशिरः परमज्ञानमचरन् सर्वसत्त्वपरित्राणशिरोबोधि - - गच्छन् सर्वज्ञगदय्यशिरः
 अनुपमज्ञानमभिलषन् सर्वदिक्किरः ⁽¹⁾ प्राप्तुं ज्ञानराजमधिमुच्यमानो अनुत्तरसर्वधर्मैश्चर्यशी-
 र्षतां परिपूरयितुकामो जनत्तयाचनकप्रीतिपरिस्फुटचेता ' इति हि बोधिसत्त्वो हस्तपादा-
 5 न्परित्यजन् याचनकेभ्यः श्रद्धाहस्तप्रयुक्तानुग्रहचारित्रेण बोधिसत्त्वसिद्धिविक्रमत्यागप्रत-
 तपाणिना व्यवसर्गाभिरतेन हस्तपादपरित्यागेन महाप्रतिष्ठानक्रमतलव्यतिकारेण बो-
 धिसत्त्वचर्याध्यवसायेन वेदानुपकृततया दानप्रसादशक्त्या विमलचित्तोत्पादसंवरौ निष्प-
 र्यवस्थानज्ञा [17 a] नधर्मशरीराकिंनभिन्नालुप्तकायसंज्ञः अनीचचित्तः सर्वमारकमीक-
 ल्याणमित्रोपस्तब्धवृद्धितचेता ⁽²⁾ सर्वबोधिसत्त्वसंवरिणितैकत्यागनिर्घाण इति हि बोधिसत्त्वः
 10 स्वशरीरमाक्षिप्य रुधिरमनुप्रयच्छन् याचनकेभ्यः प्रहर्षितबोधित्तो । बोधिसत्त्वचर्याभि-
 लषितचित्तो ऽपराजितवेदितचित्तः सर्वयाचनकाभिलषितचित्तः सर्वप्रतिग्राहकाविद्विष्टचित्तः
 सर्वबोधिसत्त्वत्यागप्रतिपत्प्रतिपन्नो ऽनिवर्त्यया प्रीतिप्रसन्नस्थ्या स्वशरीरानपेतचित्तः स्व-
 शरीराद्गुधिरमनुप्रयच्छन् ज्ञानायतनमहायानप्रसूतचेता महायानाविनष्टमना इष्टमनास्तु-
 ष्टमनाः प्रीतमनाः मुदितमना मैत्र्यमनाः सुखमनाः प्रसन्नमनाः प्रमुदितप्रीतिसौमिनस्यजातो
 15 मञ्जामांसं स्वशरीरात्परित्यजन् याचनकेभ्यः कल्याणत्यागया ' याचकाभिलषितया वाचा
 तान् याचकानभिलषन् ⁽³⁾ गृह्णन् भवतो मम शरीरान्मञ्जामांसं यथा कामकरूपाया तु-
 ल्यप्रीतिविवर्द्धनेन त्यागचित्तेन । बोधिसत्त्वविज्ञगणनिषेवितेन महाकुशलमूलेन लोक-

1) MS. *prāptam*. I construe the infin. with *adhimucyanāno*. On the next word, *jñāna*, the following gloss (or part of text?) is added in the margin: *sarvato 'kshi-gīrosukham jñānam ity uktēh*.

2) The small upright bars added by the scribe or some (evidently not recent) reader of the MS. show that he took the compound as «cherished and saved by friends from the evil of all the actions of Māra». I confess however that this seems to me forced: that, I prefer to suppose that something has been lost after. *°karmā* (unhurt by Māra's machinations), thus leaving the next compound quite clear and intelligible.

3) Cf. Pali *abhiṭāpa*.

मलापकर्षितेन प्रवरेणाध्याशयेन । सर्वबोधिसत्त्वसमतोपात्तैर्महादानारम्भैर्मनसाकाङ्क्षितैः
 सर्वयाचकैरनुताप्यचित्तैर्दानवस्तुभिः अप्रत्यवेक्षितेन कर्मविपाकप्रत्ययेन सर्वलोकाधात-
 विमुखया सर्वबुद्धेर्त्रालंकारव्यूहपूजया सर्वज्ञगदभिमुखया करुणापरित्राणतया । सर्वबुद्ध-
 बोध्यभिमुखया ⁽¹⁾ 'दशबल' -- [17 b] चारुणया ऽतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबोधिसत्त्वाभिमुख-
 या एककुशलमूलपरिचर्याया सर्ववैशारद्याभिमुखेनार्षभसिंहनादनदनेन ⁽²⁾ त्र्यध्याभिमुखेन । स- 5
 र्वाध्वसमताज्ञनेन -- लोकाभिमुखेनापराक्तकोटोगतकल्पव्यवसायेन बोधिसत्त्वप्रणिधाने-
 नापरितुष्ट्यनाभिमुखेनाविदचित्तोत्पादेन बोधिसत्त्वः स्वकृद्दयं परित्यजन्त्याचनकेभ्यो दान-
 वंशशान्तित्तित्तः पारमितानिष्पादनचित्तः सर्वबोधिसत्त्वदानानुद्धतमुप्रतिष्ठितचित्तः । अ-
 धिष्ठानसर्वयाचनकप्रतिमाननचित्तः । अध्याशयं परिशोधयमानः । सर्वज्ञगत्परि[पाच]न- ⁽⁴⁾
 निदानं महाप्रणिधानं प्रतिपद्यमानो बोधिसत्त्वचर्यायां संवसमानः सर्वज्ञतासंभारं संभर- 10
 माणाः प्रणिधिमरिचिन् सो ऽत्र यकृत्बुक्काफुष्कुषं याचकेभ्यः परित्यजन् याचनकामिप्रसन्न-
 या दृष्ट्या प्रसन्नप्रीत्याकारिर्नेत्रैर्बोधिसत्त्वनिर्यतिनः प्रेम्णा ऽव्युत्थितमनसिकारेण त्यागेना-
 सारात्कायात्सुप्रत्यवेक्षितेन सारादानचित्तेन श्मशानपर्यत्तेन कायानुस्मृतिमनसिकारेण
 वृक्षशृगालश्चभक्ष्यं शरीरं प्रत्यवेक्षमाणः परभक्तिमनसिकृतया । शरीरानित्यतया ऽपवि-
 द्धशरीरेण परभक्तचेतनेन एवं धर्ममनसिकारप्रयुक्तो बोधिसत्त्वस्तान्याचनकाननिमिषं 15
 प्रेक्षमाण एवं चित्तमुत्पादयति । यदि चाकृमेतद्याचनकस्यैतच्छरीरादन्नं यकृत्बुक्का-
 फुष्कुषं दद्यां । यदि वा न दद्यां । आयुःक्षयपर्यन्ते नैषो [18 a] नित्यः श्मशानपर्यवसान

1) Dh. s. § 75.

2) Dh. s. § 85.

3) MS. 'परित्यजन्' For the form (not in ord. Sk.) see Childers s. v. *paritas-*
sanā; compare also note to fol. [23 b] below.4) I have conjectured that these are the missing letters from the Tib. which
has འཕྲོ་བ་ཐམས་ཅད་ཡོངས་སུ་སྤྱོད་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར་སྤྱོད་ལས་ཆེན་པོ་5) Both reading and sense are somewhat doubtful. Böhtlingk (W. Kürz. F)
gives to *avyutthāna* the meaning «das Nichtnachgeben».

इति । स एवं मनसिकारसंतोषितेन सत्तानिर्वै धर्मज्ञानेनाशयेन कल्याणमित्रसंज्ञाधिष्ठितेन याचनकदर्शनेनासारत्कायात्सारमादातुकामो धर्मकामतया स्वमासान्नखं परित्यजन्नेव तत्कुशलमूलं परिणामयतीत्यात्मभावोत्सर्गं कृत्वा ॥

भोगपुण्योत्सर्गो ऽप्यत्रैवोक्तः । इति हि बोधिसत्त्वो नानादक्षिणोपप्रतिग्राहकैश्चन्या-
 5 न्यपुद्गलदिगागतेष्वप्रमेयकृपणावनीपकेषु बोधिसत्त्वश्चवागतेषु बोधिसत्त्वशब्दं श्रुत्वा ऽगतेषु
 बोधिसत्त्वप्रत्ययावकाशगतेषु बोधिसत्त्वदानपूर्वं प्रणिधानश्रुतेषु । बोधिसत्त्वप्रणिधान-
 चित्तनिमित्तितेषु । सर्वत्यागमनसाभिलषितेषु तृप्तयाचनकप्रतिमाननाचेतन आगतयाच-
 नकतमापणचेतनो । मयैव तत्र दिशं गत्वा यूपं प्रतिमानपितव्या अभविष्यति⁽¹⁾ येन युष्मा-
 कमागमनक्तमो न स्यात् । एवं समृद्धप्रणिपातेन क्षमयति सर्वयाचनकान् क्षमयित्वा
 10 स्नापयित्वा विश्रामितशरीरान् कृत्वा तेभ्यो यदच्छयोपकरणं प्रतिपादयति । यदिदं मणि-
 रथा[न् जम्बु]⁽²⁾द्वीपकल्याणकन्यारत्नपरिपूर्णान् यदिदं सुवर्णरथान् जनपदविशुद्धकन्यार-
 त्नपरिपूर्णान् । यदिदं वैडूर्यरथान्वानुकुलगीतवाद्यसंप्रवादितपरिपूर्णान् । एवं स्फ-
 टिकरथान् सुमुखसुवेशधारिस्वलंकृतज्ञपानप्रतिकूलदर्शनचतुरकन्यारत्नपरिपूर्णानिति ।
 तथात्रैव देशितं मणिरथान्वा ददानः सर्वरत्नजालसंस्कृन्नानाज्ञानियत्कस्त्युपेतान् ।
 15 [18 b]सवाहनान् । चन्दनरथान् ददानो रत्नचक्ररथप्रयुक्तान् रत्नसिंहासनप्रतिष्ठितान्
 यावन्नानारत्नकृत्रसंस्कृन्नव्यूहान् रत्नवितानविततसंस्कृन्नान् ध्वजपताकालंकृतचतुर्दि-

1) °shyana MS.

2) These syllables wholly or partly wanting in the MS., have been restored from the Tibetan (f. 22, a 1).

3) The MS. here and in the corresponding passages at 19 a (p. 28.3) below has the *vox nihili*, *āyāneya*. I have succeeded in restoring the text in all three passages from the Tibetan equivalent རུང་ཤེས་. This ought of course to have some form like *sarvajña* for its original; but clearly the Tibetan translator mistook the somewhat rare Sanskrit word (paralleled however in Pali) for a derivative of *jñā*. It may, however, be noted that Indian tradition, as represented by the *Āgva-tantra* cited by B. and R. does connect the word with that root and not with the Vedic *ājāmi*.

(1) कान् नानागन्धविधूपितं सारगन्धानुलेपानुलिप्तान् सर्वपुष्पव्यूहावकीर्णान् कन्याश-
तसकृन्नरसूत्रप्रकर्षितान्धातुगमनान्धातुसमवाकनप्रयुक्तान् । यावदप्रतिकूलमनोऽप्र-
वातगन्धान् मुहुर्हितपुत्रवचनोपचारप्रयुक्तान् । विविधगन्धचूर्णसम्भृतकृतोपचारानिति ॥

पुनरत्रैवाह । आत्मानं च सर्वसत्त्वानां निर्यातयन्नुपस्थानं वा सर्वबुद्धानामु-
पाददानो राज्यं वा परित्यजन् पथभेदकं वा नगरराजधानीं सर्वालंकारभूषितां य- 5
थार्हं वा पाचनकेषु सर्वपरिवारं परित्यजन् पुत्रदुहितृभार्या वा ददानो पाचनकेभ्यः स-
र्वगृहं वापसृजन् । य[ाव]त्सर्वोपभोगपरिभोगान् वा ददानः । एवं पानदानं रसदानमपि
बोधिसत्त्वो ददानो विविधान् कल्याणानुदारान् विशुद्धानविकलांस्तित्कांश्चवपान्
कटकान् कषायान् नानारसाग्रोपेतान् सुस्निग्धान् विविधरसविधिनोपेतान् धातुतोषण-
समतास्थापनान् चित्तशरीरबलोपस्तम्भनान् प्रीतिप्रसादप्रामोद्यकल्पताञ्जनान् । याव- 10
त्सर्वपरोपक्रमप्रतिषेधकान् सर्वव्याधिसमनारोग्यसंजनान् । एवं वस्त्रदानं पुष्पदानं
गन्धदानं विलेपनदानं माल्यदानं । शयनदानमावासदानमपाश्रयदानं प्रदीपदानं च । ग्ला-
नप्रत्ययभैषज्य [19 a] परिष्कारान् बोधिसत्त्वो ऽनुप्रयच्छन् यावन् नानाभाजनानि विवि-
धसंभाराण्यनेककांस्यपात्रीरुप्रमेयसंभारोपचिता हिरण्यमुवर्णद्वयचूर्णपरिपूर्णास्तानि
बुद्धेभ्यो भगवद्भ्यो ददानो ऽचित्यदक्षिणीयाधिमुक्तचेता बोधिसत्वरत्नेभ्यो वा ददानः । 15
कल्याणमित्रमुडुर्लभचित्तोत्पादेन आर्यसंघाय वा ददानः । बुद्धशासनोपस्तम्भाय पुद्गलाय
वा ददानः । आर्यकप्रत्येकबुद्धेभ्यो वार्यगुणसुप्रसन्नचित्ततया मातापितृभ्यां ददानो । गुरु-
शुश्रूषोपस्थानचित्ततया आचार्यगुरुदक्षिणीयेभ्यो वा ददानस्तत्र तत्र गुरुसंभाराववादि-
क्षणप्रयुक्तः । अश्ननवसने वा कृपणावनीपकपाचनकेभ्यो ददानः । सर्वसत्त्वाप्रतिकृतचतु-
र्मेत्रीपरिभावितचित्ततया । पेयालं ॥

20

इति हि बोधिसत्त्वो हस्त्याज्ञानेयान्⁽³⁾ ददानः सप्ताङ्गसुप्रतिष्ठितान् । षष्टिहा-

1) New form: *Caturdiṇam* (indecl.) in lexx. cf. Pali *catuddisa*.

2) असन^० MS.

3) See p. 26, note 3. For the order of members in the compound see B. & R.

पनान् षड्भ्योपेतान् पद्मवर्णान् मुखविशुद्धान् सुवर्णालंकारान् हेमजालप्रतिच्छेदश-
रीरान् नानारत्नविचित्रालंकारजालशुभप्रतिपद्यूकान् सुवर्णकल्याणान् कल्याण-
[चक्र]दर्शनान् । अस्त्रास्त्रयोगजनसकृन्नगमनोपचारान् अस्त्रास्त्रानेयान्वा⁽²⁾ ददानः । सुखवा-
हनसुखशरीरोपेताननुजवसंपन्नाश्चतुर्दिगमनाकारजवोपेतानारोहसंपन्नान् दिव्यकल्या-
5 णचारुसदृशसर्वविभूषणोपेतान् । स तान् ददानः परित्यजन् गौरवेण गुरुजनैः
कल्याणमित्रमातापितृभ्यः कृपावनोपकयाचनेभ्यः सर्वजगत्प्रतिप्राकृत्यो मुक्तचि-
ततया ददानो । नागक्रीतचित्ततयावृत्तजन्मकाकरूपापरिस्पृतेन सत्तानेन महात्याग-
परिमाणवो[19 b]धिसत्त्वगुणेषु प्रतिपद्यमानो ऽभिज्ञातवोधिसत्त्वाध्याशयान् परिशोधय-
मानो यावदिति हि बोधिसत्त्व आसनदानं ददानः परित्यजन् राजभद्रासनानि वैडूर्यपाद-
10 कानि सिंहुप्रतिष्ठितानि सुवर्णसूत्ररत्नजालवितानान्यनेकचोवरस्पर्शपितप्रज्ञप्तानि स-
र्वसारगन्धवासितोपचाराणि विचित्रमणिराजसमुच्छ्रितध्वजान्यनेकरत्नकोटोनीयुतशतस-
कृन्नालंकारव्यूकानि हेमजालवितानवितानानि सुवर्णकिङ्किणीजालसंघटितमनोज्ञानादि-
र्घोषशब्दानि महात्यासनान्यभ्युद्गतो[द्विद्व]चतुर्दर्शनान्येकक्त्रमहापृथिव्यनुशासननिष-
दनाभिषिक्तानि । सर्वराज्यैश्चर्याधिपतेयनियतनिषद्याप्रतिवृत्तचक्रशासनानुशासनसर्व-
15 राजाधिपतेषु प्रवर्तते⁽³⁾ । एवं यावदिति हि बोधिसत्त्वश्चक्राणि ददानः परित्यजन्महा-
रत्नव्यूकप्रतिमण्डितानि रत्नदण्डानि किङ्किणीजालसंज्ञानि । रत्नसूत्रकर्णकण्ठाव-

1) MS. षड्भ्योपे° I have supposed a neuter *gantra*, a by-form of *gantri* (cf. Buddhacarita II, 12—a similar passage to this. See Cowell's preface. p. XV).

2) MS. *agvāyāneyamvā* (last letters indistinct); see p. 26, note 3 above.

3) «With no niggardliness of mind». See R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

4) These two letter-groups are quite uncertain. A marginal note has: उच्छ्रित उद्भृदष्टिदृश्य.

5) *Adhipateya*, a Palicism not hitherto noted in Sanskrit; *niyata* (if the reading be correct) apparently = «regularly enjoined for».

6) The sentence, if the reading be right must apparently be parenthetical: «(and he, sc. the recipient of these gifts, flourishes in sovereignty)».

लीविनामितवैडूर्यमणिहारभिप्रलम्बितानि नन्दीघोषमनोज्ञशब्दोपचाराणि हेमजा-
लाभ्यत्तरविशुद्धकदनानि रत्नशलाकालंकारशतसकृन्निवृत्तानि रत्नकोपसन्धारितान्य-
गुरुचन्दनान्येकसारवरगन्धकोटीनियुतशतसकृन्निवृत्तविधूपितवासितोपचाराणि ब्राम्बुनदप्र-
भास्वरशुद्धानि । तादृशानां कृत्राणामनेककोटीनियुतशतसकृन्निवृत्तलंकाराणां तदतिरिक्ता-
नि चासंख्येयकोटीनियुतशतसकृन्निवृत्तलंकाराण्यनपेक्षचितो दानः परित्यजन्नवसृजन्ननु- 5
प्रयच्छन्संमुखीभूतेभ्यो वा सर्वसारेभ्यो निर्वृतानां⁽¹⁾ वा तथागतानां चैत्यालंकाराय । धर्मप-
र्येष्ये बोधिसत्त्वकल्याणमित्रे[20 a]भ्यो वाभिजातबोधिसत्त्वधर्मभाणकेभ्यो वा माता-
पितृभ्यां वा संघरत्ने वा सर्वबुद्धशासने वा यावत्सर्वप्रतिग्राहकेभ्यः स एवं तत्कुशलमूलं
परिणामयति ॥

यथा तावत्प्रथमायामेव परिणामनायां सर्वकुशलमूलप्रस्तावेपूपदिष्टं । एवं प्रणिधा- 10
नमुत्पादयति । कथमेतानि कुशलमूलानि सर्वत्रगडुपक्षोद्यान्युपकारिभूतानि भवेयुर्विशु-
द्धधर्मपर्यवसानानि येन सर्वसत्त्वानामेतैः कुशलमूलैर्नरकापायप्रतिप्रसन्नब्धिर्भवति । तैर्यद्यो-
निकयामलौकिकादुःखस्कन्धानिवर्तयेयुः । स तानि कुशलमूलानि परिणामयन्नेवं
तत्कुशलमूलं परिणामयति । अनेनाहं कुशलमूलेन सर्वसत्त्वानां नयनं भवेयं सर्वदुःखस्क-
न्धविनिवर्तनाय । सर्वसत्त्वानां त्राणं भवेयं सर्वक्षेत्रपरिमोचनतया । सर्वसत्त्वानां शरणं भवेयं 15
सर्वभयारक्षणतया । सर्वसत्त्वानां गतिर्भवेयम् सर्वभूम्यनुगमनतया । सर्वसत्त्वानां परायणं
भवेयमत्यन्तयोगतेमप्रतिलम्भतया । सर्वसत्त्वानां आलोको भवेयं वितिमिरज्ञानसंद-
र्शनतया । सर्वसत्त्वानां उत्का भवेयमविद्यातमोऽन्धकारविनिवर्तनतया । सर्वस-
त्त्वानां प्रच्योतो भवेयमत्यन्तविशुद्धिप्रतिष्ठापनतया । सर्वसत्त्वानां नायको भवेयम-
चित्त्यधर्मनयावतारणतया । सर्वसत्त्वानां परिणायको भवेयमनावरणज्ञानस्कन्धोपन- 20
यनतया । पेयालं ॥ तच्चाध्याशयतः परिणामयति न वचनमात्रेण । तच्चोदय-
चित्तः परिणामयति । क्लृष्टचित्तः परिणामयति । प्रसन्नचित्तः परिणामयति । प्रमु-

1) = Pali *nibbata*.2) Cf. the name of a Bodhisattva quoted in B. and R. from Daṣaabhūmivāra:
Anāvaranajūānaviṣuddhagarbha.

- दितचित्तः स्निग्धचित्तः परिणामयति । मैत्रचित्तः प्रेम[20 b]चित्तः अनुग्रहचित्तो कृतचित्तः
 सुखचित्तः परिणामयति । तच्चैवं परिणामयति । इदं मम कुशलमूलं सर्वसत्त्वानां गतिविशुद्धये
 संवर्तेत । उपपत्तिविशुद्धये संवर्तेत । पुण्यमाकात्म्यविशुद्धये संवर्तेत । अनभिभूततायां सं-
 वर्तेत । अर्पयादानतायां संवर्तेत । डुरासदचित्ततायां संवर्तेत । स्मृत्यप्रमोषतायां⁽¹⁾ संवर्तेत ।
 5 गतिमतिविनिश्चयतायां संवर्तेत । बुद्ध्यप्रमाणतायां संवर्तेत । कायकर्ममनस्कर्मसर्वगुणा-
 लंकारपरिपूर्णा संवर्तेत⁽²⁾ ॥ अनेन मे कुशलमूलेन ते सर्वसत्त्वाः सर्वबुद्धानारागयेपुरारागपित्वा⁽³⁾
 च मा विरागयेयुः⁽⁴⁾ । तेषु च बुद्धेषु भगवत्सु प्रसादमभेद्यं प्रतिलभेरन् । तेषां च तथागताना-
 मर्हतां सम्यक्संबुद्धानामतिके धर्मदेशनां शृणुयुः । श्रुत्वा च सर्वा विमर्तार्विनिवर्तयेयुः ।
 यथाश्रुतं च संधारयेयुः । सन्धारयन्तश्च प्रतिपत्त्या संपादयेयुः⁽⁵⁾ । तांश्च तथागतानाराधयेयुः ।
 10 चित्तकर्मण्यतां च प्रतिलभेरन् । अनवस्थानि कर्माणि समुदानयेयुः । मर्कत्सु च कुशलमूले-
 श्चात्मानं प्रतिष्ठापयेयुरत्यन्तं च दारिद्र्यं विनिवर्तयेयुः सप्त धनप्रतिलम्भांश्च परिपूरयेयुः
 सर्वबुद्धानां चानुशितयेयुः कल्याणेन्द्रियप्रतिलम्भे चाधिगच्छेयुः । उदाराधिमुक्तिसमतां च
 परिनिष्पादयेयुः । सर्वज्ञाने चावकाशं प्रतिलभेरन् । अप्रतिकृतचक्षुःसमतां च सर्वज्ञगत्यु-
 त्पादयेयुः⁽⁶⁾ । लक्षणालंकृततां च कायप्रातिपूरिं प्रतिलभेरन् । सर्वगुणालङ्कारं च वाक्त्रावि-
 15 शुद्धिं परि[21 a]गृह्णीयुः । संवृतेन्द्रियतां दशबलप्रयुक्तां चित्तकल्यातां समुदानयेयुः । अनि-

1) Compare *mushitagruti* at F. 58 a. *infra* and M. Vyutp. there cited; also *asampramoshacārīṇo* at 23 b. *infra* and Pali forms quoted by R. Morris in *Academy*, 25 Feb. 1888.

2) The scribe here adds a figure noting that these ejaculations are ten in number.

3) 4) Words peculiar to Buddhist Sanskrit from which other curious forms are quoted in *Divyāvad.*; v. index.

5) The text of the MS. has *yathārutam*, but a marginal note doubtless referring to this, has *grutā* (sic).

6) Here the scribe adds «5»; compare note (2).

7) *सुनताच्च* MS.

8) «10» added: see note (2) above.

श्रितविकारतां च परिपूरयेयुः । येन च सुखोपधानेन सर्वबुद्धाः समन्वागतास्तत्सुखोपधान-
प्रतिलब्धाः सर्वसत्त्वा भवेयुरिति ॥ यथा षष्ठी परिणामनोक्तेन विधिना परिणामयति ।
सर्वसत्त्वा 'ज्ञानाकाराद्भवन्तु असङ्गप्रयुक्तचेतसः ' आकारप्रज्ञातापिनो⁽¹⁾ जन्यवसिताकाराः
प्रीतिभक्तानिरामिषाकारा यावत् कामतृष्णाविनिवर्तकाः । सर्वसत्त्वाः धर्मरसमेधप्रव-
र्षका भवन्तु ' अनुत्तरधर्मरतिप्रोणितसत्त्वानाः । सर्वसत्त्वाः सर्वरसाग्रजिह्वा⁽²⁾ भवन्तु 5
रसनिमित्ता ग्रहीतारः सर्वबुद्धधर्मचित्तनप्रयुक्ताः अविपन्नयाना अग्रयाना उत्तमयानाः
शोभयाना महयानाः । सर्वसत्त्वा अतृप्तदर्शना भवन्तु बुद्धप्रोतिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्व-
कल्याणमित्रदर्शनानुपकृतसत्त्वाना भवन्तु । सर्वसत्त्वा अग्रदंष्ट्रव्याघ्रजोपदर्शना भवन्तु ' सर्व-
सत्त्वाः क्लेशविषविनिवर्तकाः ' सर्वसत्त्वा आदित्यमण्डलोद्गतदर्शना भवन्तु सर्वसत्त्वतम-
स्तिमिरपटलविधमनत्वात् ॥

10

एवमात्मानमुपनिधाय स्वभावनानुकूल्येन पठितव्यं । सर्वसत्त्वानामभिर्चिरदर्शन-
तायां परिणामयामि ' सौमनस्यदर्शनतायां कल्याणदर्शनतायां परिणामयामि ' अभि-
लषितदर्शनतायां प्रकृषितदर्शनतायां दौर्मनस्यादर्शनतायां बुद्धदर्शनोपेतायां परिणा-
मयामि ॥

सर्वसत्त्वाः शीलगन्धोपेता भवत्त्वनाच्चेद्यशोला बोधिसत्त्वपरमिताशोला[21 b] : ॥ 15
सर्वसत्त्वा दानवासिता भवन्तु सर्वत्यागपरित्यागिनः । सर्वसत्त्वाः क्षान्तिवासिता भवन्तु स-
तोभ्यचेतनाप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा वीर्यवासिता भवन्तु महावीर्ययानसन्नद्धाः । सर्वसत्त्वा
ध्यानवासिता भवन्तु प्रत्युत्पन्नबुद्धसंमुखीभावस्थिताः समाधिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा बो-
धिसत्त्वपरिणामनावासिता भवन्तु सर्वसत्त्वाः सर्वशुक्लधर्मवासिता भवन्तु सर्वाकुशलधर्मप्र-
कीणाः । सर्वसत्त्वा दिव्यशयनप्रतिलब्धा भवन्तु महाज्ञानाधिगमाय । सर्वसत्त्वा आर्यशयन- 20

1) MS. °vino. *Ātāpi* «zealous» cf. Divy. index; or read *tāyino*; cf., Morris, R. J.P.T.S. 1891—3, p. 54.

2) MS. apparently °आगृह्णा.

3) So a secunda manu; originally °odaragata°.

4) Böhtlingk, W.K.F. quotes *Lalitavistara* 36. a.

- प्रतिलब्धा भवतु । निःपृथग्जनबोधिचित्तावासनत्वात्सर्वसत्त्वाः सुखशयनप्रतिलब्धा भवतु । सर्वसंसारवचरदुःखपरिवर्जनत्वात्सर्वसत्त्वाः क्षेमशयनप्रतिलब्धा भवतु धर्मकामस्पर्शोपे-
 ताः । सर्वसत्त्वाः परिशुद्धबुद्धक्षेत्रावभासा भवतु गुणवाससुप्रयुक्ता आर्यावासनिकेतोच्चलि-
 ताः । अनुत्तरसर्वबुद्धावभासाविरहिताः । सर्वसत्त्वा बुद्धोपनिश्रयविकारिणो भवतु । सर्व-
 5 सत्त्वा अनन्तालोका भवतु सर्वबुद्धधर्मेण सर्वसत्त्वा अप्रतिहृतावभासा भवतु सर्वधर्मधात्वेक-
 स्फरणाः । सर्वसत्त्वा आरोग्यशरीरा भवतु तद्यागतकायप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा भैषज्यराशो-
 पमा भवतु अत्यक्ताकल्पनधर्माणः । सर्वसत्त्वा अप्रतिहृतभैषज्यस्तम्भोपमा भवतु जगच्चि-
 कित्साप्रतिपन्नाः । सर्वसत्त्वा रोगशक्त्यनिरुद्धा भवतु सर्वक्षारोग्यप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः
 सर्वजगद्भैषज्यकुशला भवतु यथाशयभैषज्यप्रयोगसंप्रयोक्ता [22 a] रः ॥ सर्वसत्त्वेषु सर्वरोग-
 10 चिनिवर्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वेष्वपर्यन्तस्थानबलशरीरतायां परिणामयामि । सर्वस-
 त्तानां चक्रवाडपर्वतानवमर्त्यकायबलोपपत्तये परिणामयामि । सर्वसत्त्वानां सर्वबलोपस्त-
 म्भनातृप्ततायां परिणामयामि ॥ सर्वसत्त्वा अग्रमाणभाजना भवन्त्याकाशधातुविपुलाः स्मृती-
 न्द्रियोपेताः सर्वलौकिकलोकोत्तरभाषसंग्रहणाद्रहणास्मृत्यसंप्रमूढाः । सर्वसत्त्वाः कल्याणा-
 विशुद्धिभावना भवतु । अतीतानागतप्रत्युत्पन्नसर्वबुद्धबोध्यभेदप्रसादग्राहिणः । सर्वसत्त्वा
 15 कामङ्गमा भवतु सर्वत्रगामिनीबुद्धभूमिप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वाः सर्वसत्त्वेष्वप्रतिहृतचित्ता
 भवतु । सर्वसत्त्वा अनाभोगसर्वबुद्धक्षेत्रपरिस्फुटगमना भवतु । एकचित्ततणसर्वधर्मविक्रमाः ।
 सर्वसत्त्वाः आत्ताक्तातसर्वलोकाधातुगमना भवतु । अविश्रान्तमानमनोमयकायप्रतिलब्धाः ।

1) Possibly *sparga* is here equivalent to the Pali *phāsu*. Cf. Childers, s. v.

2) The equiv. of Pali *upanissaya*, not hitherto found in Sanskrit.

3) The Tib. (26. a. 2) has རྩམ་པར་མེ་འབྱུགས་པའི་ཆོས་ཀྱི་ཅན་ which I under-
 stand to mean «possessing the quality of excessive *sang froid*». In one of the
 polyglot lists of the thousand names of Buddhas I find མེ་འབྱུགས་ as the equivalent
 of Akshobhya.

4) No such derivative as *mardya* is quoted; but the general sense is clear.

5) This form hitherto in Pali only.

6) Not one of the *daça bhūmayah*; but cf. the *daça balāḥ* Dh. -s. § 76.

सर्वसत्त्वाः सुखगमनमुक्ता भवन्तु सर्वबोधिसत्त्वचर्यानुप्रवेशिनः । अनेन कुशलमूलेन सर्वस-
त्त्वाः कल्याणमित्रात्यागचित्तानुत्सृष्टा भवन्तु कृतज्ञाः कृतानुपालनतया । सर्वसत्त्वाः क-
ल्याणमित्रैः सहैकार्या भवन्तु सभागकुशलमूलसंग्रहणतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणाशया भवन्तु
कल्याणमित्रसंवसनसंपदविहारानुधन्वनतया । सर्वसत्त्वाः कल्याणमित्रकुशलमूलकर्मवि-
पाकविशुद्धा भवन्तेकप्रणिधानाः । सर्वसत्त्वा महायानाभिर्क्ताः सं[22b]प्रस्थिता भवन्त्ववि- 5
ष्कम्भितयानसर्वज्ञतापर्यवसानाः । सर्वसत्त्वाः प्रच्छादितकुशलमूला भवन्तु सर्वबुद्धावस्था-
गोपनप्रतिलब्धाः । सर्वसत्त्वा गुणज्ञानाभिच्छादिता भवन्तु सर्वलोकोपक्लेशव्याप[वृ]त्ताः ।
सर्वसत्त्वा अचिक्त्राविलिप्तप्रसूक्तधर्माणो भवन्त्वविपन्नबुद्धधर्मप्रवाहाः । सर्वसत्त्वाः प्रकृत्रभूता
भवन्तु दशबलवितानान्विताः । सर्वसत्त्वा अत्यन्तबोद्ध्यासनप्रतिलब्धा भवन्तु । सर्वसत्त्वा [बुद्ध-
विक्रान्तिमिं]कासनप्रतिलब्धा भवन्तु सर्वज्ञगदवलोकनीया इति ॥ 10

अप्यगगनगञ्जसूत्रे ऽप्याह । मा भूतन्मम कुशलमूलं धर्मज्ञानकौशल्यं वा यन्न सर्वस-
त्त्वोपजीव्यं स्यादिति ॥

अतीतानागतप्रभुतोत्सर्गस्वार्थान्तयमतिमूत्रे ऽभिक्षितः । कुशलानां च चित्तचित्तसिका-
नानामनुस्मृतिरनुस्मृत्य च बोधिपरिणामना । इदमतीतकौशल्यं । यो ऽनागतानां कुशलमू-
लानां निधयसिबोधेरानुखीकर्मसमन्वाहारः । ये मे उत्पत्स्यन्ते कुशलाश्चित्तोत्पादा- 15
स्ताननुत्तरायां सम्यक्संबोधौ परिणामिष्यामीति इदमनागतकौशल्यं ॥ तदेवं चैतसिके-

1) The last letters have partly fallen away: but my reading is confirmed by the Tib. སྒེག་པ་ཆེན་པོ་ལ་གཞིལ་

2) The leaf is here much broken. The Tib. (26 b—27 a) has མངས་ཀུན་རྒྱུ་
པར་རྩོལ་པའི་སྒྲེ་འི་གཤམ་ཞི་

3) Cf. G.-g.-pariprocchā in K.F. 252, also M. Vyutp. LXV. 11.

4) Böhtlingk (W.K.F. VII. 352) suggests for *nidhyapti* (quoting M. Vyutp. 245. 1058): «etwa Nachdenken, philosophische Betrachtung». The Tib. (27 a. 3) has དེས་པར་སྒྲེམས་ཤིང་

5) New as a noun; vb. *āmukhī-kr* in Lalitavistara p. 218. 17 and Divy.

नाभ्यासेन सर्वत्यागाधिमुक्तिं परिपूर्णे त्यागचित्तवेगापन्नेन कायप्रयोगेणोत्सृष्टसर्वपरिग्रहः । सर्वपरिग्रहमूलाद्भवदुष्खादिमुक्तो मुक्त इत्युच्यते । अनुत्तरांश्चाप्रमेयासंख्येयान् कल्पान् नानाकारानतान् लौकिकलोकोत्तरान् सुखसंपत्प्रवर्षाननुभवति । तेन चात्मभावाद्ना वडिषामिषेणैव स्वयमनभिगतोपभोगेनाप्याकृष्य परानपि तारयति ॥ अत एवो-
 5 [23 a] क्तं रत्नमेधे 'दानं हि बोधिसत्त्वस्य बोधिरिति ॥

॥ शिलासमुच्चये दानपारमिता प्रथमः परिच्छेदः ॥

II.

10 शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

एवमेषामात्मभावादीनामुत्सृष्टानामपि रक्षा कार्या । कुतो । यस्मात् ॥ परिभोगाय सत्त्वा नामात्मभावादि दीयते । अरक्षिते कुतो भोगः । किं दत्तं यत्र भुज्यते ॥ तस्मात्सत्त्वोपभोगार्थमात्मभावादि पालयेत् ॥ उक्तं हि बोधिसत्त्वप्राप्तिमोने । परं शारिपुत्र रक्षिष्यामोत्यात्मा रक्षितव्यः । एवंद्वयया शारिपुत्र क्षितैषि⁽¹⁾कतया समन्वागतो बोधिसत्त्वो जी-
 15 वितक्षेतोरपि पापं कर्म न करोतीति ॥

वीरदत्तपरिपृच्छायामप्याह । शकटमिव भारोद्वहनार्थं केवलं धर्मबुद्धिना वाढव्यमिति । तथा ऽक्षयमतिमुत्रे ऽपि । कायदुष्खतया च न परिखिद्यते सत्त्वावेक्षितयेति ॥

तच्चात्मभावादिकं कथं पालयेत् । कल्याणमित्रानुत्सर्जनात् । यथोक्तमार्थगाण्ड-
 व्यहू⁽⁴⁾ आर्यश्रीसेभवेन ॥ कल्याणमित्रसन्धारिताः कुलपुत्र बोधिसत्त्वा न पतन्ति दुर्गति-

1) This syllable, which would give a form explicable but not found, is possibly an addition to the MS.

2) M. Vyutp. LXV. 83. Viradattagrhapatiparipreccā; cf. Nanjio 23 (28) and K.F. 216.

3) For the form see Divy. 253.10.

4) With the text of the subjoined extract I have collated R. As. Lond. MS. Hodgson № 2. (called «H» below) f. 253. a sub fin.

षु । कल्याणमित्रसमन्वाहृतानातिक्रामन्ति बोधिसत्त्वशिता । कल्याणमित्रप्रतिहन्ता घ-
 भ्युदता⁽¹⁾ भवन्ति लोकात् कल्याणमित्रपर्युपासिता⁽²⁾ बोधिसत्त्वा घसंप्रमोषचारिणो भवन्ति
 सर्वबोधिसत्त्वचर्यासु । कल्याणमित्रपरिगृहीताः बोधिसत्त्वा दुर्द्धर्षा भवन्ति कर्मक्षेत्रैः ।
 सम्बोधकाः कल्याणमित्रा अकरणोयानां सन्निवारकाः प्रमादस्यानात् । निष्कासयितारः
 संसारपुरात् । तस्मात्तर्हि⁽⁵⁾ कुलपुत्रा एवं मनसिकारात् प्रतिप्रश्नबन्धेन⁽⁷⁾ कल्याणमित्रा- 5
 एयुपसं⁽⁸⁾ 23 b] क्रमितव्यानि । पृथिवीसमचित्तेन सर्वभारवहनापरिणामनतया वज्रसमचित्ते-
 नाभेद्याशयतया । चक्रवाटसमचित्तेन सर्वदुष्खासंप्रवेधनतया । लोकदाससमचित्तेन सर्वक-
 मसमादानाजुगुप्सनतया । रजोद्धरणसमचित्तेन मानातिमानविवर्जनतया । यानसमचित्तेन
 गुरुभारनिर्वहनतया । श्वसमचित्तेनाक्रुध्यनतया । नौसमचित्तेन गमनागमनापरित्र-

1) Doubtless = «gone forth from»; cf. Childers p. 613.

2) For the form see Divyāv. Ind.; for the meaning, note to translation.

3) For the form cf. p. 30. supra, note (1).

4) *Samboadhanāni* (neut.) H. *sañcodakāḥ* our MS.

5) This occurs in H. at f. 254. b. 3 sqq.

6) So rightly H.; our MS. °rā.

7) H. inserts *te*.

8) ... (8) These syllables supplied from H.

9) H. reads clearly °*nāparināmanatayā* (°रिन°) which gives good sense. Our MS. however shows the same form °*paritasyanatayā* that has been noted on p. 25. 7 above and also occurs a few lines below; a derivative of *tras* is of course possible, though less probable, here. The Tib. (28. a. 1) has མེ་སྒྲུབ་ «not changing place» (Jäschke p. 25).

10) *vajravāḍa*. H.

11) A «Policism» for व्ययः. Cf. Milindapañho p. 386.2 *pabbato... asampavedhā*.

12) *Samū... yugupsanatayā* (three aksharas lost) A.; *saṃādānaghānatayā* H. Our reading is confirmed by the Tib. མེ་སྒྲུབ་སྒྲུབ་ (28. b. 2). The meaning of *loka-dāsa* (འཇིག་རྟེན་གྱི་བདུན་) is rather to be sought in the *kammakara* of Mil.-P. 379 than in the similar Tibetan phrase cited by Jäschke, Dict., 45. a. 3.

13) *रजोपहृ* H. «Besen» (Böhtl. 2) but འཇུག་སྒྲུབ་ «the act of sweeping» Tib., 28. a. 2 fin.

स्यनतया । सुपुत्रसदृशेन कल्याणमित्रमुखवीति⁽²⁾पातया । आत्मनि च ते कुलपुत्रातुरसंज्ञो-
 त्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु च वैद्यसंज्ञा । अनुशासनीषु भैषज्यसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु व्या-
 धिनिर्घातनसंज्ञा । आत्मनि च ते कुलपुत्र भौरुसंज्ञोत्पादयितव्या । कल्याणमित्रेषु प्रूरसं-
 ज्ञा । अनुशासनीषु प्रहरणसंज्ञा । प्रतिपत्तिषु शत्रुनिर्घातनसंज्ञा ॥ अत्रैव⁽⁴⁾ वाचनोपासिका-
 5 विमोक्षे वर्णितं । कल्याणमित्रानुशासनीप्रतिपत्तस्य कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य बुद्धा भगवतो
 अभिराद्धचित्ता भवन्ति । कल्याणमित्रवचनाविलोमस्थायिनो बोधिसत्त्वस्य सर्वज्ञता पसवी-
 भवति । कल्याणमित्रवचनाविचिकित्सकस्यासन्नीभवन्ति कल्याणमित्राणि । कल्याणमि-
 त्रमनसिकाराविरहितस्य सर्वार्था अभिमुखा भवतीति । अत एवार्थमुधनः सारध्वजस्य
 भित्तोः पादौ शिरसाभिवन्द्यानेकशतसहस्रकृत्वः प्रदक्षिणीकृत्य सारध्वजं भित्तुमवलोक्य
 10 प्रणिपत्य पुनः पुनरवलोकयन्नियतं प्रणिपतन् [24 a] नमस्यन्नवनमन्मनसि कुर्वन् चित्त-
 यन् भावयन् परिभावयन्नुदानमुदानयन् काङ्क्षारं कुर्वन् । गुणानभिमुखीकुर्वन्निगमयन्नत्र स-
 न्ननुस्मरन् दृढीकुर्वन्नविज्जकम्पनसगमयन्नुपनिबध्नन् प्रणिधिं समवसरन् दर्शनमभिल-
 षन् स्वर्गनिमित्तमुद्गृह्णन्त्यावतस्यात्तिकात्प्रक्रातः । तथा कल्याणमित्रागतां सर्वज्ञतां संप-
 ष्यन्नभ्युखो रुदन् यावन्मेघस्य द्रमितस्यात्तिकात्प्रक्रातः ॥

15 बोधिसत्त्वप्रतिमोक्षे ऽप्युक्तं । इह शारिपुत्र बोधिसत्त्वो धर्मकामतया नास्ति तल्लोके

1) Both MSS. here read °*nāparitasya*°; my conjecture, however, appears to be substantiated not only by 17. b. above, but also by the sense and language of the third simile of the ship in *Milindapañho* 376—7 (= II. p. 297 Rhys Davids), where the *terrors* of the sea are dwelt on. The Tib. has མེ་སྐྱོ་པ་ 'not weary'.

2) °*khodāḥsh*° H.

3) This fem. form (not in lexx.) is supported here and just below by H.

4) Sc. *Gaṇḍavyūha-sūtre*; but I have not succeeded in verifying this extract in the text of that work. Compare however Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91.

5) Our MS. is not clear here. The word may be read *Draṇiḍasya*, a form supported by the *Gaṇḍavyūha* MS. (°H°) at f. 41 a. 3. Rāj. Mitra op. cit. p. 91 speaks of «Dravidian named Megha»; and this is probably right, though the *Vyutpatti* (cited by B.R.) gives *Dramita* or *Dramiṭa* as *nomen proprium*.

रत्नं यत्र परित्यजति । नास्ति तत्कायोपस्थानं यत्र करोति । नास्ति तज्ज्ञाप्रेषणं यत्रो-
त्सृक्ते । नास्ति तद्वाक्कर्म यत्रोत्सृक्ते आचार्योपाध्यायगौरवतया ॥ पेयालं ॥ तत्कस्य
हेतोः । बन्धच्छेदयैष धर्मः संवर्तते । ज्ञातिजराव्याधिमरणशोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्य-
च्छेदयैष धर्मः संवर्तत इति रत्नचित्तमुत्पाद्य भैषज्यचित्तमुत्पाद्य । सर्वसत्त्वानां ग्लान्य-
व्युपशमयैष धर्मः संवर्तत इति । दृष्टव्यश्चास्माभिः सर्वसत्त्वानां ग्लान्यव्युपशमायैवंद्वयो 5
धर्म इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । सचेत्पुनर्गृह्यते पाठस्वाध्यायार्थिको बोधिसत्त्वः कस्य-
चिदन्तिकाञ्चतुष्पादिकां गाथां शृणुपाडुदिशेदा उद्धृत्वायादानशौलनातिवैर्यध्यानप्रज्ञा-
संप्रयुक्तां बोधिसत्त्वसंभारोपचयं वा तेन तस्मिन्नाचार्ये धर्मगौरवं करणीयं यावद्भिर्नामप-
दव्यञ्जन [ ] [24 b] गाथोद्दिष्टा । यदि तावत् एवं कल्पास्तस्याचार्यस्योपस्थानपरिचर्या 10
कुर्यादशठतया सर्वलभसत्कारपूजया । अद्यापि गृह्यते न प्रतिपूरितमाचार्यस्याचार्यगौरवं
भवति । कः पुनर्वादो धर्म[गौरवं] ⁽¹⁾ ॥

प्रज्ञापारमितायामष्टसहस्रिकायामप्युक्तं ⁽²⁾ । कल्याणमित्रेषु च त्वया कुलपुत्र तीव्रं गौ-
रवमुत्पादयितव्यं । प्रेम च करणीयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व एवं-
पैगुणैर्गौरवमनसिकारैर्गच्छन्नुपूर्वेणान्यतमनगरमनुप्राप्तस् । तत्र तस्यान्तरायणमध्यग- 15
तस्यैतद्भूत् । यच्च कृमिममात्मभावं विक्रीयानेन मूल्येन धर्मोद्धतस्य बोधिसत्त्वस्य महा-
सत्त्वस्य सत्कारं कुर्या । दोर्धरात्रं हि ममात्मभावसहस्राणि भग्नानि क्षीणानि विक्रीतानि
पुनरपरिमाणे संसारे ऽपरिमाणानि ⁽³⁾ यानि मया कामहेतोः कामनिदानमनुभूतानि न पुनरे-
वंद्वयाणां धर्माणां कृतश एवंप्रयाणां वा सत्त्वानां सत्काराय ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितो बो-
धिसत्त्वो

1) These syllables or something like them may be supplied to fill the lacuna from the Tib. (29. a. 5): རྩམ་ཀྱི་གུས་པ་ལྟེ་སྤྱོས་ཤིང་གསུངས་

2) See Asht.-Pāramitā, Ch. XXX, pp. 495, sqq.

3) च निर्यदुःखानि Asht. P. text.

4) कृतस text.

धिसत्त्वो महांसत्त्वो ऽत्तरायणमध्यगतः शब्दमुदीरयामास घोषमनुश्रावयामास⁽¹⁾ । कः पुरुषे-
 णार्थिकः कः पुरुषेणार्थिक इति पेयात्⁽²⁾ । अथ खलु मारः पापीयान् ब्राह्मणमृकपत्तिकां-
 स्तथा समुपस्थापयामास यथा तं घोषं नाश्रौषुः⁽³⁾ । यदात्मनः क्रायकं न लभते तदैकात्तं
 गत्वा प्रारोदीदश्रूणि च प्रवर्तयदेवं चावद्दु । अहो वतास्माकं दुर्लभा लाभा ये वयमात्मभाव-
 5 स्यापि क्रेतारं न लभामहे । अथ खलु शक्रो दे[25 a]वानामिन्द्रो माणवकद्वेषेण यावत्स-
 दाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महांसत्त्वमेतदवोचत् । किं त्वं कुलपुत्र दीनमत्ता उत्काण्ठितमानसो
 ऽश्रूणि प्रवर्तयमानः स्थितः ॥ सदाप्ररुदित एवमाह । अहं माणवक धर्मकामतया इममा-
 त्मभावं विक्रोय धर्मपूजां कर्तुंकामः सो ऽहमस्य⁽⁴⁾ क्रायकं न लभे । पेयात्⁽⁵⁾ ॥ अथ खलु स
 माणवकः सदाप्ररुदितं बोधिसत्त्वं महांसत्त्वमेतदवोचत् । न मम कुलपुत्र पुरुषेण कृत्यमपि
 10 तु खलु पुनः पितुर्मे यज्ञो यष्टव्यः । तत्र मे पुरुषस्य हृदयेन कृत्यं लोकितेन चास्थिमज्जया
 च । तदास्यसि त्वं क्रयेण⁽⁷⁾ ॥ अथ खलु सदाप्ररुदितस्यैतदभूत् । लाभा मे सुलब्धाः परिनिष्पन्नं
 चात्मानं⁽⁸⁾ ज्ञाने प्रज्ञापारमितोपायकौशल्येषु । यन्मयात्मनः क्रायको लब्धो हृदयस्य रुधिरस्य
 चास्थिमज्जायाश्च ॥ स हृष्टचित्तः कत्यचित्तः प्रमुदितचित्तस्तं माणवकमेतदवोचत् । दा-
 स्यामि माणवक येन ते इत आत्मभावार्थः । यावत्सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महांसत्त्वस्ती-
 15 द्दणं शस्त्रं गृह्यत्वा दत्तिणं बाहुं विद्ध्वा लोकितां निम्नावयति स्म[दत्तिणं चोहं विद्ध्वा निर्मासं
 च कृत्वास्थि भेतुं कुडामूलमुपसंक्रामति ॥

1) अनुश्रावयामास ... उदीरयति स्म text.

2) The omitted words are: कः पुरुषं क्रेतुमिच्छतीति and a paragraph giving the resolution of Māra.

3) प्रत्युप° some MSS. of the Ashtasahasrikā.

4) A few unimportant words of the Ashtasahasrikā text are here omitted by our author.

5) Hitherto only in lexx. But *krūyika* occurs in the Divyāvadāna.

6) 8 lines omitted of the text (p. 497).

7) So the printed text; our MS. has दास्यस्ये तत्क्रयेण.

8) *Parinishp.* is a new compound, doubtless intens. of निष्प°; the text has आत्मभावं.

9) Supplied from Ashtasahasrikā text.

अथ खल्वन्यतरा अष्टिदारिकोपरिप्रासादतलगतान्नात् सदाप्ररूदितं बोधि-
सत्त्वं यावत्सा अष्टिदारिका येन सदाप्ररूदितो बोधिसत्त्वस्तेनोपसंक्रम्येतद्वोचत् । किं नु
खलु त्वं कुलपुत्रैर्वञ्चयामात्मनः कारणां कारयसीति । यावत्सा दारिका पूजाप्रयोजनं
श्रुत्वा पुनराह । का पुनः [25 b] स्ते कुलपुत्र ततो गुणज्ञातिर्निष्पत्स्यते । स तामेतद्वोचत् ।
स दारिके कुलपुत्रो मम प्रज्ञापारमितानुपायकौशल्यं चोपदेक्ष्यति । तत्र वयं शिनिष्याम- 5
स्तत्र वयं शिन्तमाणाः सर्वसत्त्वानां प्रतिशरणं भविष्यामः । पेयालं ॥ अथ खलु सा अष्टिदा-
रिका सदाप्ररूदितं बोधिसत्त्वमेतद्वोचत् । आश्चर्यं कुलपुत्र । यावदुदाराः प्रणीताश्चामो 4
त्वया धर्माः परिकीर्त्तिताः । एकैकस्यापि कुलपुत्रैर्वञ्चयस्य धर्मस्यार्थाय गङ्गानदीवालीको-
पमानपि कल्पानेवमात्मभावाः परित्यक्तव्या भवेयुः । तथोदाराः प्रणीताश्चामो त्वया धर्माः
परिकीर्त्तिताः 7
अपि तु खलु कुलपुत्र येन येन कृत्यं तत्ते दास्यामि सुवर्णं वा मणिं वा मुक्तां 10
वा वैडूर्यं वा 8 यावद्येन त्वं तं धर्मोद्भूतं बोधिसत्त्वं सत्कारिष्यसि । यावद्विस्तरेण तया दारिकया
पञ्चशतपरिवार्या सार्द्धं तस्य धर्मोद्भूतस्य संक्रमणं कर्तव्यं ॥

अथ खलु धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः उत्थायासनान्तरात्स्वकं गृहं प्राविशत् 10
स वर्षाण्येकसमाधिसमापन्न एवाभूत् । सदाप्ररूदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः सप्त वर्षाणि न
कामवितर्कमुत्पादयामास । न व्यापादवितर्कं न विहिंसावितर्कमुत्पादयामास । न रसगू- 15

1) The *Ashṭasāhasrikā* text gives his explanation verbatim.

2) °ष्यामहे text.

3) For the passage omitted by our author see *Ashṭasāhasrikā* p. 499, ll. 1—10.

4) This word is omitted in the MS. here and below, line 9.

5) तावत् added in A.-P. text.

6) प्रागेव बहूनामर्थाय A.-P. text.

7) यथा मम रोचते A.-P. text.

8) The enumeration is much longer in the A.-P. text: see p. 500.

9) See *Ashṭasāhasrikā* Ch. 31. p. 520, a considerable passage being passed over by our author.

10) This clause gives the substance of a passage occurring at p. 520 (fin.) of the printed text.

द्विमुत्पादयामासान्यत्र ⁽¹⁾ ' कदा नाम धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो व्युत्थास्यति । यद्येवं ⁽²⁾
 धर्मोद्भूतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मासनं प्रज्ञापयिष्यामि यत्रासौ कुलपुत्रो निषद्य
 धर्मं देशयिष्यति तं च पृथिवीप्रदेशं सिक्तं संमृष्टं च करिष्यामि नानापुष्पाभिकीर्णं [इति चि-
 त्तयामास] ⁽⁴⁾ ॥ तान्यपि श्रेष्ठिदारिका प्रमुखाणि पञ्चदारिकाशतानि सदाप्ररुदितस्य बोधि-
 5 सत्त्वस्यानुशितमाणानि द्वाभ्यामेवेर्वापयाम्यां कालमतिनामयामासुः ॥ अथ खलु सदाप्ररुदि-
 तो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो दिव्यं निर्घोषमश्रौषीदितः सप्तमे दिवसे धर्मोद्भूतो बोधिसत्त्वो
 महासत्त्वो ऽस्मात्समाधेर्व्युत्थाय मध्ये नगरस्य निषद्य [26 a] धर्मं देशयिष्यतीति । अथ
 खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं निर्घोषं श्रुत्वा आत्मनः प्रमुदितः प्रीतिसौम-
 नस्यजातस्तं पृथिवीप्रदेशं शोधयामास सार्द्धं श्रेष्ठिदारिकाप्रमुखैः पञ्चभिर्दारिकाशतैर्धर्मा-
 10 सनं प्रज्ञपयामास सप्तरत्नमयं । अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वस्तं पृथिवीप्र-
 देशं सेत्तुकामश्च । न चोदकं समत्तात्पर्येणमाणा ऽपि लभते येन तं पृथिवीप्रदेशं सिञ्चेद् ।
 यद्यापि नाम मारेण पापीयसा तत्सर्वमुदकमन्तर्धापितं अग्रेव नामास्योदकमलभमानस्य
 चित्तं दुष्खितं स्याद्वैर्मनस्यं च भवेच्चित्तस्य वान्यथात्वं भवेद्येनास्य कुशलमूलान्तर्धानं
 भवेत्त वा धागेरन् कुशलमूलानि । अथ खलु सदाप्ररुदितस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्येत-
 15 दभूत् । पञ्चकृमात्मनः कायं विद्धा इमं प्रदेशं रुधिरेण सिञ्चेयं । तत्कस्य हेतोः । अयं हि
 पृथिवीप्रदेश उद्धतरजस्को । मा रजोधातुरितो धर्मोद्भूतस्य बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य
 काये निपततु । किमकृमनेनात्मभावेनावश्यंभेदनधर्मिणा कुर्या । वरं खलु पुनर्ममायं काय
 एवंरूपाया क्रियया विनश्यतु न च निःसामर्थ्यक्रियया । कामहेतोः कामनिदानं बहूनि

1) So A.-P. text and MS. for *grāhyam*: Childers cites a passage where *giddha* (adj. neut.) is used nominally.

2) A.-P. has the better reading: *api tu*.

3) This reading (*yad* = «*ut*») is confirmed by a XII cent. MS. of the *Ashṭasāhasrikā* in the British Museum. The reading of the printed text p. 520 ad fin., *yan nvaṃyam* (!) is possibly meant for *yan nu vāyam*.

4) These words are supplied from the *Ashṭasāhasrikā* text.

मे आत्मभावसहस्राणि पुनः पुनरपरिमाणे संसरि संसरतो भिन्नानि । यदि पुनर्भिद्यते काममेवंत्रपेक्षिव धर्मस्थानेषु भिद्यतां ॥

अथ खलु सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वो महासत्त्व इति⁽¹⁾ प्रतिसंख्ख्याय तीक्ष्णं शस्त्रं गृहीत्वा स्वकार्यं समा[26 b]प्ततो विद्धा तं पृथिवीप्रदेशं स्वरूपधरेण सर्वमसिञ्चत् । एवं ताभिरपि दारिकाभिः कृतं । न च सदाप्ररुदितो बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य तासां वा सर्वासां दारि- 5 काणां चित्तस्यान्यथात्वमभूत् । यत्र मारः पापीयानवतारं लभतेति⁽²⁾ ॥

अत एव चतुर्धर्मकसूत्रे⁽³⁾ उप्युक्तं । कल्याणमित्रं भिन्नवो बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन यावज्जीवं न परित्यक्तव्यमपि जीवितहेतोरिति ॥

तदेवं कल्याणमित्रानुत्सर्गादात्मभावादोनां रतादिकं कार्यं ॥

सूत्राणां च सदेतणाद्बोधिसत्त्वशिक्षापदानि हि प्रायः सूत्रेष्वेव दृश्यते । तेषु तेषु 10 सूत्राक्षेपु बोधिसत्त्वसमुदाचारः बोधिसत्त्वशिक्षापदानि प्रज्ञप्तानीति वचनात् । तस्मात्तदनीक्षणो मा भूदापत्तिमापन्नस्याप्यज्ञानादविरतिरिति सदा सूत्रदर्शनायादरः कार्यः । तदनेन कल्याणमित्रानुत्सर्गेण सूत्राक्षदर्शनेन च सर्वः सद्धर्मपरिग्रह उक्तो भवति ॥

यद्योक्तमार्यसागरमतिमूत्रे । याभिरत्तरनिरुक्तिभिः सो ऽनभिलाष्यो धर्मः सूच्यते ता- सामत्तरनिरुक्तीनां यदा धारणं देशनायावद् । अयमुच्यते सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुल- 15 पुत्र ये ते धर्मभाषका एषामेवंत्रपाणां सूत्राक्षानां देशयितारः प्रतिपत्तिसाराश्च तेषामपि धर्मभाषकानां यत्सेवनं भजनं पर्युपासनमुत्थानमुपस्रथानं गौरवं चित्रोकारः प्रुश्रुषा आरत्ना परिग्रहश्चीवरपिण्डपातृशयनासनगलानप्रत्ययभेषज्यपरिष्कारदानं साधुकारदानं स्वाम्यारत्ना कुशलपत्तरत्ना वर्णभाषणमवर्णप्र[तिच्छा]⁽⁴⁾ [27 a]दनता । अयमपि सद्धर्म-

1) So text: *itah* MS.

2) The A.P. text (p. 522.) adds: kuṣalamūlāntarāya - karaṇāya.

3) K.F. 268.

4) These syllables which are lost in the MS. I suggest from the Tibetan which has, if I rightly read the print, here rather indistinct: མེ་སྤྱོད་པ་འཁོབ་པ་ (32. b. 2).

Paṭiechādāna occurs in Pali in a similar way: see Dhammapada p. 376 quoted by Childers, s. v.

परिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र याविवादपरमता । अर्धर्मे धर्मवादिनां च
 पुद्गलानां सक्त धर्मेण निग्रहः । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुनरपरं कुलपुत्राप्रतिकृतसत्ता-
 नस्य सर्वसत्त्वप्रमोक्षबुद्धेर्निर्गमिषचित्तस्य परेभ्यो धर्मदानम् अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पुन-
 रपरं कुलपुत्र यो धर्मश्रवणाहेतुको वा धर्मदेशनाहेतुको वा ऽतश्च एकक्रमव्यतिकारो
 5 ऽतश्च एक⁽¹⁾उच्छ्वासप्रश्नासो वा । अयमपि सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ प्रकृतं वतेदं कुलपुत्र चित्तं
 विषयेषु । तस्य वा निवारणा परिरक्षा एकाग्रोभात्रो दमः शम उपशमो विनयो ऽयमुच्यते
 सद्धर्मपरिग्रहः । पेयालं ॥ पुनरपरं कुलपुत्र येन धर्मेण यो अर्धर्मः प्रवर्तते तस्य धर्मस्याप-
 रिग्रहो ऽनुपादानमयमपि सद्धर्मपरिग्रह इत्यादि ॥

तत्र धर्मभाणकसेवादिना कल्याणमित्रानुत्सर्ग उक्तः । कल्याणमित्रलक्षणं च । तदेते-
 10 न सद्धर्मपरिग्रहेण विना । न रता । न शुद्धिर्नवृद्धिस्ततश्च सो ऽपि न बोधिसत्त्व इत्यवश्य-
 कार्यः सद्धर्मपरिग्रहः ॥

उक्तं हि श्रीमालासिंहनादसूत्रे⁽³⁾ । यान्यपीमानि भगवन् गङ्गानदीवालिकासमानि
 बोधिसत्त्वप्रणिधानानि तान्येकास्मिन्महाप्रणिधाने उपनिनित्तान्यतर्गतान्यनुप्रतिष्ठानि
 पडुत सद्धर्मपरिग्रहे । एवं महाविषयो भगवन् सद्धर्मपरिग्रह इति ॥ पुनरत्रैवाह । स्या-
 15 द्यथापि नाम देवि महाबलवतो ऽपि पुरुषस्यात्पो ऽपि मर्मणि प्रहारे । वेधनीयो भव-
 ति वाधाकरश्च । एवमेव देवि मारस्य पापीयसः परीतो ऽपि सद्धर्मपरिग्रहो [27 b] वे-
 धनीयो भवति शोकावहः परिदेवकरश्च भवति । नाहं देवि अन्यमेकमपि धर्मं कुशलं सम-
 नुपश्यामि मारस्य पापीयस एवं वेधनीयं शोकावहं परिदेवकरं च । यथायमत्पो ऽपि

1) Sic MS.

2) This is a new compound from the rare root *hru* (by-form, *hruṇi*) which means
 'to be or make crooked'. Native Pali lexx. (not however Childers) have *hurati*
 in the same sense. This agrees with the Tibetan which has (32. b. 5—6) རྒྱུ་ལྔ་

འདྲི་ཞེས་ཅེས་པའི་ཡིད་ལྔ་ .. Cf. Jäschke, Dict. 350. b. 7.

3) K.F. 218.

[सद्धर्म परिग्रह इति ॥ पुनराह । स्याद्यथापि नाम देवि सुमेरुः पर्वतराजः सर्वान्कुलपर्व-
तानभिभवन्नभिरोचते च समभिरोचते वोच्चत्वेन विपुलत्वेन च । एवमेव देवि मत्पायानिकस्य
कायजीवितनिर्पेक्षस्य⁽¹⁾ न च मृक्षोत्तचित्तस्य सद्धर्मपरिग्रहो नवयानसंप्रस्थितानामपि का-
यजीवितसापेक्षाणां मत्पायानिकानां सर्वान् कुशलान्धर्मानभिभवतीत्यादि ॥

तथार्यसागरमत्तिमूत्रे ऽप्याह⁽²⁾

5

परिगृहीतो भवती जिनेभि-

र्देवेभि नागेभि च किन्नरेभिः ।

पुण्येन ज्ञानेन परिगृहीतः

सद्धर्मधारि तयागतानाम् ॥ पेयालं ॥

स शून्यक्षेत्रेषु न ज्ञातु ज्ञायते

10

सर्वत्र ज्ञातौ च जिनं स पश्यति ।

दृष्ट्वा च तस्मिँल्लभते प्रसादं

सद्धर्मधारि तयागतानाम् ॥

ज्ञातिस्मरो भवति मत्पात्मधर्मा

प्रव्रज्यलाभी भवते पुनः पुनः ।

15

परिशुद्धचारो प्रतिपत्तिसारः

सद्धर्मधारि तयागतानाम् ॥ पेयालं ॥

लाभी च भोती विडुधारणीये⁽⁴⁾

न नश्यते कल्पशतेभि यच्छुभम् ।

1) *Kshasyā* MS.

2) Metres: Upajāti and Vamçastha (cf. Jacobi in ZDMG XXXVIII. 605).

3) To be read, or at all events pronounced for the metre, *bhoti*, as in the *gāthās* of Ch. 1.

4) *Vidyādhāranānām* gloss a sec. manu.

- प्रतिभानवत्तो भवते असक्तः⁽¹⁾
 सद्धर्मधारिण तथ्यागतानां ॥
 शक्रो ऽथ ब्रह्मा तथ लोकपालो
 मनुष्यराजा भुवि चक्रवर्ती ।
 सुखेन सौख्येन स बोधि बुध्यते
 सद्धर्मधारिण तथ्यागतानाम् ॥
 द्वात्रिंश काये ऽस्य भवन्ति लक्षणः
 [28 a]अनिन्दिताङ्गो भवते विचक्षणः ।
 न तस्य तृप्तिं⁽²⁾ लभि प्रेक्षमाणाः
 सद्धर्मधारिण तथ्यागतानाम् ॥
 न तस्य संमुह्यति बोधि चित्तं
 न चोद्धुरः पारमिता चरोषु ।
 असंगृहीतः कुशलः शतेभिः
 सद्धर्मधारिण तथ्यागतानामिति ॥
 ॥ शीलपारमितायां सद्धर्मपरिग्रहो नाम द्वितीयः परिच्छेदः ॥

III.

धर्मभाषाकादिज्ञा तृतीयः परिच्छेदः ॥

- उक्तस्त्रयाणामपि सामान्येन रक्षाद्युपायः । रक्षादयस्तु वाच्याः । तत्रात्मभावे का
 20 रक्षा यदनर्थविवर्जनं ॥ तत्रेति सद्धर्मपरिग्रहे वर्तमानस्यात्मभावरक्षा चित्त्यते यथा परान्न
 नाशयेत् । इदं चानर्थविवर्जनमार्थगगनगञ्जसूत्रे सद्धर्मधारणोद्यतैर्बोधिसत्त्वैर्भाषितं ॥

1) The words *bh° as°* are a correction in a later hand, the original reading being *pratipattisārah*.

2) Here for *labhante*: the form is cited as replacing other inflections by Muir Skt. Texts 2, II, 122.

वयमुत्सहामो भगवन्⁽¹⁾ निर्वृते द्विपदोत्तमे ।
 सद्धर्मं धारयिष्यामः त्यक्त्वा कार्यं स्वजीवितम् ॥
 लाभसत्कारमुत्सृष्ट्वा सर्वं चोत्सृज्य संस्तवं ।
 अनुत्सृष्ट्वा⁽²⁾ इमं धर्मं बुद्धज्ञाननिर्दर्शकम् ॥
 आक्रोशपरिभाषांश्च दुरुक्तवचनानि च ।
 तात्त्या तान्मर्षयिष्यामः सद्धर्मप्रतिसंग्रहात् ॥
 उच्च⁽³⁾ धनो तर्जनां च अवर्णमयशांसि च ।
 सर्वास्तान्मर्षयिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥ पे ॥
 एवंविधे महाघोरे भित्तुराज्ञानतोभयो⁽⁴⁾ ।
 विलोपकाले सत्त्वानां सद्धर्मं धारयामहे ॥
 गम्भोरा पे च सूत्रात्ता विमुक्तिफलसंकिताः ।
 प्रतीच्छका न भेद्यन्ति⁽⁵⁾ चित्रा मृद्यन्ति ते कथास् ॥ पे ॥
 मैत्रीं तेषु करिष्यामो ये धर्मेष्वप्रतिष्ठिताः ।
 कारुण्यं च करिष्यामो धारयन्त इमं नयम् ॥
 दृष्ट्वा दुःशीलसत्त्वांश्च इच्छालोभप्रतिष्ठितान् ।
 अश्रुपातं करिष्यामो गतिः कान्धस्य भाविता ॥

5

10

15

1) The metre requires, of course, a dissyllable: cf. the voc. form *bhagoh*.

2) Sic MS.

3) Compare p. 12, note 5, above. The noun-form appears to be new.

4) The Tib. (34. b. 2) has རྟོག་སྒྲོལ་མུ་ཡོ་རྩ་འཕུག་ཅེས and this would seem to confirm *kshobhana* though not of course strictly metrical. *Rājāna-* is quite clear in the MS., but as the compound-base of *rājan* it is difficult to justify even in a Buddhist poet.

5) *Bhesyanti* for *bhavishyanti* Pali *hessanti*; *mṛkshyanti* (though the MS. is not clear). I take to be an incorrect fut. from $\sqrt{mṛc}$. The Tib. appears to have no equivalent for this word.

- [28 b] सक्तसैव च तं दृष्ट्वा सद्धर्मप्रतिबाधकं ।
 दूरतो मैत्रमेष्ट्यामो मा नो रूप्येत एव हि ॥
 रत्तिष्यामो यथाशक्त्या वाचाकर्मसु संवृताः ।
 सक्तसैनान्न वक्ष्यामः स्वपापे ऽस्मिन्प्रतिष्ठितान् ॥
 5 दानैस्तथापि सत्कारैः परिपाच्येह तान्नरान्⁽¹⁾ ।
 पश्चैनांश्चोदयिष्यामो भूतमापायगोचरान्⁽²⁾ ॥
 गृहिसंभवसंत्यक्ताः प्रातारण्यसुगोचराः ।
 मृगभूता भविष्यामो अल्पार्था अल्पकृत्यकाः ॥ पे ॥
 दाताः शाक्ताश्च मुक्ताश्च ग्रामे ऽस्मिन्नवतीर्य च ।
 10 देशयिष्यामहे धर्मं सत्त्वा ये धर्मतार्थिका ॥
 सुद्वरमपि यास्यामो धर्मकामान्निशम्य च ।
 धर्मारामरतिप्राप्ता अर्थ कर्त्तास्मि⁽³⁾ देहिनाम् ॥
 संमुखं तत्र संदृश्य सत्त्वानां स्थलितं पृथु ।
 आत्मप्रेक्षा भविष्यामो धर्मसौरत्यसंस्थिताः ॥
 15 असत्कृताः सत्कृता वा मेरुकल्पाः प्रभूय च ।
 अनुपलिप्ता⁽⁴⁾ लोकेन भेस्यामो लोकनायकाः⁽⁵⁾ ॥
 भिन्नूणां भिन्नवृत्तानां परिवार्दं निशम्य च ।
 कर्मस्वका भविष्यामो मैषां कर्म विपच्यताम् ॥

1) °hanānnā° MS.

2) This is the reading (quite clear) of the MS. I cannot construe it. The Tib. has (34. b. 6) ཡང་དག་ཤེས་མེད་ལྷོད་ཡུལ་གྱིས་, which seems to imply a reading

bhūtam (adverbial = *bhūtatah*, p. 47.6) *āpāpagocarāh*.

3) Apparently an irregular form (*metri gratia*) for °*sma*.

4) *Anopa*° MS.

5) Cf. *bhesyanti* *supr.*

बधकान् योजयिष्यन्ति धर्मेष्वपि हि वर्ततां ।⁽¹⁾

एते धर्मा न चास्माकं संविद्यन्ते कथञ्चन ॥

अस्माकं श्रमणानां हि न च श्रामणका गुणाः ।

(2)
भूतां चोदेन संश्रुत्य इदं सूत्रं प्रवक्ष्यामि ॥

संक्लिन्नकर्णनासानामादर्शेषां कुतः प्रियः ।

चोदनां भूततः श्रुत्वा सद्धर्मं ते क्षिपति तम् ॥

ये भिक्षवो भविष्यन्ति सङ्घर्मप्रतियाहृताः ।

चेष्टिष्यते तथा तेषां कश्चिद्धर्ममिमं शृणोत्⁽³⁾ ॥

राज्ञानो ग्राहयिष्यन्ति भेस्यन्ति च महाजनः ।

बुद्धाधिष्ठानतः सत्त्वा धर्मं श्रोष्यन्ति⁽⁴⁾ तदा ॥

तस्मिन्काले वयं [29 a] कष्टे त्यक्त्वा कायं सजीवितं ।

सद्धर्मं धारयिष्यामः सत्त्वानां कृतकारणाद् । इति ॥

आर्यसङ्घर्मपुण्डरीके ५^(५)प्युक्तं ॥

आचारगोचरहती असंसृष्टः शुचिर्भवेत् ।

वर्जयेत्संस्तवं नित्यं राजपुत्रेभि राजभिः ॥

1) A marginal note in MS., apparently referring to this word, has *carttinām*.

2) For the use of *bhūta* (Tib. *yañ-dag*, the usual equivalent of *samyak*) cf. *bhūtatah* just below. *Pratikshipan* apparently for *°kshipanti*.

3) The MS. has the unmetrical reading: *mā kaṣcīd dharm īmam [sic] ṛṇāta*. The reading above suggested is intended to be construed interrogatively.

4) I. e. °shyant' imam, with elision as in Pali.

5) The passage occurs at p. 169 of Burnouf's translation and p. 265 of Kern's. The text has been collated with ff. 109b — 110a (= 990 | 999) of MS. Or. 2204 (XIII cent.) in the Wright collection of the British Museum, called W. below; and with RAS. Hodgson № 6 (= aR₂) ff. 100b sqq.

- ये चापि राज्ञां पुरुषाः कुर्याते हि न संस्तवं⁽¹⁾ ।
 चण्डालमुष्ट्रिकैः⁽²⁾ शौण्डिस्तीर्थकैश्चापि सर्वशः ॥
 अधिमानोन्नसेवेत विनयेच्चागमे⁽³⁾ स्थितान्⁽⁴⁾ ।
 अर्कतसंमतान् भित्तून् दुःशीलाश्चैव वर्जयेत् ॥
 5 भित्तूणीं वर्जयेन्नित्यं कृत्यसंलापगोचरां ।
 उपासिकाश्च वर्ज्या⁽⁵⁾ प्रकटमनवस्थिताः⁽⁶⁾ ॥
 स्त्रीपण्डकाश्च ये सत्वाः संस्तवं तैर्विवर्जयेत् ।
 कुलेषु चापि वधुकाः कुमार्यश्च⁽⁷⁾ विवर्जयेत् ॥
 न ताः समोदयेज्जातु कौशल्यं साधु पृच्छितं ।
 10 संस्तवं च विवर्ज्या⁽⁸⁾ सौकरैर⁽⁹⁾ अधिकैः सह ॥
 स्त्रीपोषकाश्च ये सत्वा वर्जयेतेहि संस्तवं ।
 नैर्लज्जकमल्लेभिर्⁽¹⁰⁾ चान्ये तादृशा जनाः ॥

1) *Samśanam* W.

2) So W.; *mushṭrikaiḥ* R; *pauskakaiḥ* A; «Bateleurs» Burnouf (and so Kern); but the meaning «Doms» cited by B.R. from Rām. 2. 59. 19 suits this passage well.

3) For *abhimānino*. *Adhimānīn* A.; *abhimānī* W.; *ābhimānīn* R.

4) *°ye cāgama* A; *yenāgama* W. cf. Kern, p. 265 note 2.

5) For this potential form, cf. infra: and also *kareyā* in *Lalitavistara* (Muir, SkT²II.121). R has (against metre) the regular *varjayet*.

6) «Notoriously loose female lay devotees» Kern, which agrees with our text. Burnouf's «connus [masc.] pour ne pas être fermes»; and the corrupt (?) *prakatāyā avasthitā* of W. and R., are less satisfactory.

7) This form of the acc. plur. (found in Ved.) is certified by the MSS.

8) *°yāt*. A.

9) *saukara* in the sense of «pork-butcher» seems new; *saukarika* is quoted in Böh 112. from this work; and *aurablr.*° appears in the *Nachträge* to the same lexicon.

10) So R.; A is quite corrupt. «Musicians», Kern; but see *Manu* X. 22 and XII. 45 (and comm. ad locc.).

वारमुख्यान्न सेवेत ये चान्ये भोगवृत्तिनः ।

प्रतिसंमोदनं तेभिः सर्वशः परिवर्जयेत् ॥

यदा च धर्मं देशेया मातृग्रामस्य पण्डितो ।

न चैकः प्रविशेत्तत्र नापि क्लृप्त्यस्थितो भवेदिति ॥

अयं चापरो ऽनर्थो भवेद्यदिदं मार्कर्मोक्तं प्रज्ञापारमितायां⁽¹⁾ मार्ः पापीयांस्तस्य बो- 5
धिसत्त्वस्याचिरं यानसंप्रस्थितस्यास्तिके बलवत्तरमुद्योगमापत्स्यते । अत्रैवाह । पुनरपर-
मानन्द यस्मिन्समये बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां योगमापद्यते तस्मिन्समये मा-
राः पापीयांस्तो बोधिसत्त्वस्य विकृष्टनमुपसंहरति भयं संजनयति । उत्क्रापातान्दिशि
दिग्व[29 b]हानुत्सृजति संदर्शयति । अथ्येव नामायं बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽवनीयेत वा
रोमकृषो वास्य भवेदिति । येनास्यैकचित्तोत्पादो ऽपि क्षीयितानुत्तरायाः सम्यक्संबोधेरे- 10
ति । पुनरपरमन्यविज्ञानसंज्ञिनो लिखिष्यति यावत्पर्यवाप्स्यति । न वयमत्रास्वादं ल-
भामहे इत्युत्थायासनात्प्रक्रमिष्यति । एवं विवृम्भमाणा उच्चगत्तो⁽³⁾ यावत्पर्यवाप्स्यतीति
मार्कर्म । एवमुत्पत्स्यते जनपदग्रामादिवितर्काः । एवमाचार्योपाध्यायमातापितृमित्रा-
मात्यज्ञातिसालोकितमनसिकाराः । एवं चोरमनसिकाराः । एवं चौरादिमनसिकाराः ।
पुनरपरं धर्मभाणकप्रकृन्दि को भविष्यति इमां गम्भीरां प्रज्ञापारमितां लेखयितुं यावद्वाच- 15
यितुं धर्मश्रवणिकश्च क्लृप्तासो भविष्यति⁽⁵⁾ । एवं विपर्ययात् । धर्मभाणकश्च देशात्तरं गन्तु-
कामो भविष्यति धर्मश्रवणिकाश्च नेति नेयं । एवं धर्मभाणको महेच्छो भविष्यति धर्म-
श्रवणिको ऽल्पेच्छ इति नेयं । संक्षेपाद्धर्मभाणकधर्मश्रवणिकयोर्वा काचिद्विधुरता सर्वं त-
न्मार्कर्मत्युक्तं ॥

1) This is not the *Ashtasāhasrikā* recension, though the subject and language Ch. XI. (pp. 232—252 in printed text) closely correspond.

2) *oethanām* MS.

3) Cf. *Ashṭ.*-S. p. 232. 11—12 and *supra* p. 12. 15.

4) Probably *caṭṭa*° is the right reading: see *Ashṭ.*-S. p. 241. 10.

5) Cf. *Ashṭ.*-S. p. 243. 10.

आर्यगगनगङ्गसूत्रे ऽप्युक्तं । इति हि यावदकुशलधर्मानुवर्तनता । कुशलधर्मात्सर्गश्च सर्वे तन्मारर्कमेति ॥

आर्यसागरमतिमूत्रे ऽप्याह । पुनरपरं भगवन् बोधिसत्त्व आरण्यको भवति प्राप्तशय्या-
सनाभिरतो ऽत्पेच्छुः संतुष्टः प्रविविक्तो ऽसंस्पृष्टो गृहस्थप्रव्रजितैः । सो ऽत्पार्थतया ऽत्प-
5 कृत्यतया च सुखं विहरति न च बाह्यश्रुत्यपर्वेष्टावभियुक्तो भवति न सत्त्वपरिपाकाय न
च धर्मश्रवणे वा धर्मा[सां] [30 a] कथ्ये वा ऽर्धविनिश्चयकथायां वा वर्तमानायां संक्रमितव्यं
मन्यते । न परिपृच्छन्नातीयो भवति । न किंकुशलाभियुक्तो भवति । तस्यारण्यवासेन
चैकारामरतितया च क्लेशा न समुदाचरति । स पर्युत्थानविष्कम्भणमात्रेण तुष्टिं विन्दति ।
न चानुशयसमुद्याताय मार्गं भावयति । स तत्र नात्मार्थाय प्रतिपन्नो भवति न परार्थाय । अयं
10 भगवन् बोधिसत्त्वस्यारण्यवासप्रतिसंयुक्तः सप्तमो माराङ्कुश इति ॥ ये ॥ पुनरपरं भगवन्
बोधिसत्त्वः कल्याणमित्रप्रतिब्रूपाणि पापमित्राणि सेवते भजते पर्युपास्ते । ये ह्येनं संग्रह-
वस्तुभ्यो विच्छेद्य पुण्यसंभारात्सद्धर्मपरिग्रहाद्विच्छेद्य प्रविवेके⁽⁴⁾ नियोजयति । अल्पा-
र्थायात्पकृत्यतायां नियोजयति । आवकप्रत्येकबुद्धप्रतिसंयुक्ताश्चास्मै कथा अभीक्ष्णं देश-
यति ॥ यस्मिंश्च समये बोधिसत्त्वो विवेकवासेन मह्याग्नेः ऽभ्युद्भक्तेतस्मिन्समये तं बोधि-
15 सत्वं वैयावृत्यपल्लिवोधे⁽⁵⁾ नियोजयति वैयावृत्यं बोधिसत्त्वेनावश्यं करणीयं । यस्मिंश्च समये
बोधिसत्त्वो वैयावृत्ये संनियोजयितव्यस्तस्मिन्समये विवेके नियोजयति । एवं चैनं वदति ।
आरब्धवीर्यस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिर्न कुसीदस्य । स चेत्त्वमष्टाभिर्नवभिर्वा कल्पैरनुत्तरां स-

1) The syllable *ga* wrongly added in the transcript, arose from an early, but erroneous correction (as if to read *dagakuṣala* instead of *akuṣala*).

2) Cf. *Kāraṇḍa-vyūha*, p. 56.8 (cited in Bōhtlingk).

3) If the text is correct here, it must be understood in the sense which I gather from the Tib. རྟོག་པ་མེད་ཀྱི་འོ་ལ་ལ་མེད་ཀྱི་འོ་ལ་ (36. b. 1) 'he is not devoted to searching after [his own] profit.'

4) *Vekye* MS.; for the form, peculiar to Buddh. Skt see I.a.1-v. p. 217.1, and compare the whole passage with the present.

5) *Vaiyāpritya* MS., here and below (55.8 et al.).

6) *Paligodha* MS; but cf. the Pali *palibodha* and *pralugna*, 56.8 below.

म्यक्संबोधिं नाभिसंभोत्स्यते । न भूयः शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुम् । तत्र भगवन् । बोधिसत्त्वो ऽत्यारब्धेन वीर्येण स्थानं खलु पुनरेतद्विद्यते यन्निर्वाणफलं [30 b] प्राप्नुयाद् । अयं भगवन् । बोधिसत्त्वस्य कल्याणमित्रप्रतिपक्षकेण दशमो माराङ्कुशः ॥ ये ऽपि ततो ऽन्ये बोधिसत्त्वपानीयाः पुद्गला माराङ्कुशाविद्धाः प्रत्यवेतेषु धर्मेषु चरन्ति तैः सार्द्धं रतिं विन्दन्ति । तथा हि तदनुवर्तका भवन्ति स कीनसेवी विशेषमनधिगतो कीनगतिं गच्छति 5 पडुत धन्वगतिं ङैडैडमूकगतिं यावदेकादशो माराङ्कुश इति ॥

येन चैवं संतत्यारब्धवीर्यस्य निर्वेदात्सर्वथा बोधिसत्त्वभाव एव भवत्यत एव रत्नमेवे ऽभिहितं । इह बोधिसत्त्वः सर्वेषामप्येषु⁽¹⁾ वीर्यमारभते । तथा चारभते यथा न कायखेदं संजनयति । न चित्तखेदं । इदमुच्यते बोधिसत्त्वस्य सांतत्यवीर्यमिति । कीदृशं तद्वीर्यम् । येन खेदो भवति । यदिदमल्पबलस्य गुरुकर्मारम्भो ऽतिवेला[यां] वापरिपक्वाधिमुक्तेर्वा दुष्करक- 10 मारम्भस्तद्यथा स्वमांसदानादिः । दत्तश्चानेनात्मभावः । किञ्चकालपरिभोगाद्वारयति । अन्यथा हि तेषामेव सत्त्वानां बोधिसत्त्वखेदेन बोधिचित्तवीजनाशान्मकृतः फलराशेशीशः स्यात् ॥

अतश्च गगनगङ्गसूत्रे ऽभिहितं । अकालप्रतिकाङ्क्षाता मार्कर्मति । नाप्यकाल इत्यात्मभावत्यागचित्तमेव नोत्पाद्याभ्यासानारम्भाद्धि न कदाचिद्व्यात् । तस्मादेवं स्मृतिमु- 15 पास्याप्य बोधिचित्तपरिपावनविरोधिभ्यो मोक्षात्स्वार्थवातिभ्यः पिशिताशनेभ्यः कर्मकारिभ्यश्चात्मभावो रक्षितव्यः ॥

भैषज्यवृत्तस्य सुदर्शनस्य मूलादिभोग्यस्य यथैव बीजं ।

दत्त्वापि संरक्ष्यमकालभोगात्संबुद्धभैषज्यतरोस्तथैव ॥

[31 a] अयं समाप्तो मार्कर्मनर्थः ॥

20

अस्य विसर्जनं रत्नमेघसूत्रे कथितं । कथं च कुलपुत्रात्र बोधिसत्त्वो मार्कर्मपरिहारोपायकुशलो भवति । इह बोधिसत्त्वो ऽकल्याणमित्रं सर्वेण सर्वं परिव-

1) Cf. Divy. Index s. v. *īryā*.

2) °*dyam abhayaśa*° MS.

र्षयति । [अ]प्रतिवृत्तपदेशवासं लोकायतमन्त्रसेवनभावनां लाभसत्कारपूजोपस्थान-
बद्धमानं सर्वेण सर्वं परिवर्षयति । ये चान्ये उपल्लेखा बोधिपक्ष्यमार्गात्तरायिका-
स्तान्सर्वेण सर्वं परिवर्षयति । तेषां च प्रतिपन्नं भजते ॥

अत्रैव चाकल्याणमित्रलक्षणमुक्तं । शीलविपन्नपुद्गलविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्ष-
5 ना वेदितव्या । एवं दृष्टिविपन्नाचारविपन्नाजीवविपन्नपुद्गलविवर्जनतया । सङ्गणिकाराम-
पुद्गलविवर्जनतया । कुशोदपुद्गलविवर्जनतया । संसारभिरतपुद्गलविवर्जनतया । बोधिप-
राङ्मुखपुद्गलपरिवर्जनतया । गृहिसंसर्गविवर्जनतया पापमित्रपरिवर्षना वेदितव्या । तेन च
कुलपुत्रैतानि स्थानानि परिवर्षयता न तेषां पुद्गलानामन्तिके दुष्टचित्तमुत्पादयितव्यं न
प्रतिघचित्तं नावमन्यनाचित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं चानेन चित्तमुपस्थापयितव्यम् । उक्तं
10 किं भगवता धातुशः सत्वाः कामादिधातुं घ्रास्रवन्ति ज्ञायन्ते संस्यन्दन्ते संसर्गाच्च विनश्य-
न्ति । तस्मादहं संसर्गं वर्षयिष्यामीति ॥

बोधिचित्तसंप्रमोषो ऽप्यनर्थः तस्य च केतुरुक्तो रत्नकूटे⁽¹⁾ चतुर्भिः काश्यप धर्मैः सम-
न्वागतस्य बोधिसत्वस्य बोधिचित्तं मुच्यति । कतमैश्चतुर्भिः । आचार्यगुरुदत्तिणीयत्रिसंवादन-
तया परेषामकौकृत्ये कौकृत्योपसंहरणतया । मन्त्रापानसंप्रस्थितानां [31b] च सत्त्वानामव-
15 णायशो ऽकीर्त्यल्लोकिनिश्चारणतया मायाशाब्देन च परमुपचरति नाध्यायाशयेनेति अस्य
विवर्जनमत्रोक्तं । चतुर्भिः काश्यप धर्मैः समन्वागतस्य बोधिसत्वस्य सर्वासु ज्ञातिषु ज्ञातमा-
त्रस्य बोधिचित्तमामुखीभवति । न चात्रा मुच्यति यावद्बोधिमप्युपनिषदनात् । कतमैश्चतुर्भिः ।
यदुत जीवितकेतोरपि संप्रज्ञानन्मृषावाद् न प्रभाषते । अतश्चो हास्यप्रेत्तिकयापि⁽²⁾

1) See M. Vyutp. LXV. 39; K. F. 213. My friend Mr. T. Watters informs me that this passage occurs at the beginning of a work of which there are two translations in Chinese. See Nanjio 23 (43) and 805, who like Wassiljev gives the Sk. title of the work as Kāśyapa-parivārtā. We must accordingly take *Ratnakūṭa* as a vague reference to the collection so called (Wassiljev, 154 (167), 305 (335).) But see Nanjio's literal Sanskrit version of the title of 805, as well as of 57 and 58.

2) The general sense is clear. The Tib. has: *ཡན་ཤེས་ཀྱི་ཕྱིར་* 'on account of laughter'. Should we read *prekshitayā*, as a form *prekshitva* is quoted?

अध्याशयेन च सर्वसत्त्वानामन्तिके निष्ठत्यपगतमायाशाद्यतया सर्वबोधिसत्त्वेषु च शास्त्रसं-
ज्ञामुत्पादयति । चतुर्दिशं च तेषां वर्णां निश्चारयति । यांश्च सत्त्वान्परिपाचयति तान्सर्वाननु-
त्तरायां सम्यक्संबोधौ समादापयति । प्रादेशिकयानास्पृक्षणातया । एभिः काश्यप चतु-
र्भिरिति ॥

सिंहपरिपृच्छायामप्याह⁽¹⁾ ।

5

न ज्ञातु धर्मदानस्य अन्तरायं करोति यः ।

तेनासौ लभते तिष्ठे लोकनाथेहि सङ्गमम् ॥

तथा ज्ञातिस्मरा[द्]धर्मदानाज्ञानीच्चैव⁽²⁾ कुमारकेति ॥ तथात्रैव ।

बोधिचित्तं न रिञ्चति तेन सर्वासु ज्ञातिषु ।

स्वप्नान्तरेऽपि तच्चित्तं किं पुनर्यदि ज्ञाप्यतः ॥

10

आह ।

येषु विरतिस्थानेषु ग्रामेषु नगरेषु वा ।

समादायेति⁽³⁾ बोधाय तेन चित्तं न रिञ्चति ॥

आर्यमञ्जुश्रीबुद्धनेत्रगुणव्यूहलंकारसूत्रे⁽⁴⁾ ऽप्याह । चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
धिसत्त्वः प्रणिधानान्न चलति ॥ पे ॥ निवृत्तमानश्च भवतीर्ष्यमात्सर्पपरिवर्जकश्च भवति- 15
परसंपदं च दृष्ट्वा आत्मनो भवतीति ।

इदमेव पात्रबोधिचित्तस्य स्फुटतरमसंप्रमो[32 a]षकारणं यत्तत्रैव रत्नकूटे ऽभिकृ-
तम् । सर्वेषां पथेषु बोधिचित्तपरिकर्मणातया । बोधिचित्तपूर्वङ्गमतया चेति ॥

तथा हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे पाठः । आरोचयामि प्रतिवेदयामि वो यथा यथा बहुलु⁽⁶⁾

1) See p. 5, note 3.

2) °shvevam MS.

3) *tat stha-satvān samādāpayati* margin. We should probably read °dāpeti.
Compare Divy. Index p. 693.

4) See p. 13, note 5.

5) °vedanayāmi MS.

6) So MS. for *bahulam* (Tib. བཤུ་ལུ་).

वितर्कयेन्नरः तथा तथा भवति तन्निमित्तचित्तः तेकी वितर्कं किं तन्निमित्तचित्तेकीति ॥

अवसादोऽप्यनर्थ एतद्वर्जनं च रत्नमेधे दृष्टं । इह बोधिसत्त्वो नैवं चित्तमुत्पादयति ।
 दुष्प्रापा बोधिर्मुन्यभूतेन सता । इदं च मे वीर्यं परितं च कुसीदो ऽहं बोधिश्चा-
 दीप्तशिरश्चैलोपमेन बह्वन्कल्पान् । बह्वनि कल्पशतानि बह्वनि कल्पसहस्राणि समु-
 5 दानेतव्या । तन्नाकुमुत्सक ईदृशं भारमुदोहं ॥ किं तर्हि बोधिसत्त्वेनैवं चित्तमुत्पाद-
 यितव्यं । ये ऽपि तेऽभिसंबुद्धास्तथागता अर्हताः सम्यक्संबुद्धा ये चाभिसंबुद्धास्ते ये वाभि-
 संभोतस्यतेऽपीदृशेनैव नयेन ईदृश्या प्रतिपदा । ईदृशेनैव वीर्येणाभिसंबुद्धा अभिसंबुद्धास्ते
 ऽभिसंभोतस्यते च । यावन्न ते तथागतभूता एवाभिसंबुद्धाः । अकम्पि तथा तथा घटिष्ये
 तथा तथा व्याप्यस्ये सर्वसत्त्वसाधारणेन वीर्येणा सर्वसत्त्वार्म्बणेन वीर्येणा यथाकमनुत्तरां
 10 सम्यक्संबोधिमभिसंभोतस्य इति ॥

पुनरपरोऽनर्थो रत्नकूटे⁽²⁾ दृष्टः । अपरिपाचितेषु सत्त्वेषु विश्वासो बोधिसत्त्वस्य स्व-
 लितं अभाजनीभूतेषु सत्त्वेषु दारुबुद्धधर्मसंप्रकाशनात् बोधिसत्त्वस्य स्वलितं ॥ उदात्ता-
 धिमुक्तिकेषु सत्त्वेषु क्लीनयानसंप्रकाशनाद् बोधिसत्त्वस्य स्वलितमिति । सम्यक्सम्^[32b]
 त्युपस्थितेषु शीलवत्सु कल्याणधर्मेषु प्रतिविमानना दुःशीलपापधर्मसंप्रका बोधिसत्त्वस्य
 15 स्वलितमिति ॥

अनधिमुक्तिरप्यनर्थः । यथोक्तं राष्ट्रपालसूत्रे ।

यस्य⁽³⁾ अधिमुक्ति न विद्यति बुद्धधर्मगणे च न तस्य धिमुक्तिः ।

शिक्षाव्रतेषु न तस्य धिमुक्तिः पापमतेस्तिरपायमुखस्य⁽⁴⁾ ॥

1) After *nimna* (? corr. *nishtā*) the transcript reads *bodhi-cittāḥ* from mar-
 ginal addition in the archetype.

2) Cf. 52.12 supra.

3) Metre as on p. 2 above.

4) The Tib. has (f. 39, b. 2). *དཀ་མེད་ལ་སྤྱོད་པ་སྤྱོད་པ་* which must mean 'tur-
 ned towards the three hells'; though Childers mentions *four apāyas*. *Tirapāya*,
 therefore = *apāya-traya*.

स इतश्च्युतो मनुष्येषु कर्मवशादबुधो हि विमूढः ।

नरकेष्वथ तिर्यगतीषु प्रेतगतीषु च विन्दति दुष्खम् ॥

इति अस्य विसर्जनं रत्नकूटे ऽभिक्रितं दृष्टं । येषु चास्य गम्भीरेषु बुद्धिनावगाक्ते ।
तत्र तथागत एव साक्षीति कृत्वा न प्रतिनिपति । तथागत एव ज्ञानी । नाहं ज्ञाने ।
अनन्ता बुद्धबोधिर्नानाधिमुक्तिकतया तत्रागतानां सत्त्वेषु धर्मदेशना प्रवर्तत इति ॥ 5

वैयावृत्यवर्तमानेनानर्श्वविवर्जनकुशलेन भवितव्यं । बोधिसत्त्वप्रार्तिमोक्षे हि सह-
धार्मिके धर्मश्रवणे । तथागतपूजायां च वैयावृत्यमुपदिष्टं तत्र या वृत्तिः सा रत्नराशिसूत्रा-
दागता । तत्र वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वभिक्षुसंघस्य चित्तमभिराधयितव्यं । तत्र ये भि-
क्षव आरण्यकाः प्राज्ञशय्यासनिकास्तेषां⁽⁴⁾ वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा सर्वेण सर्वं न कर्मस-
मुत्थानं दातव्यं । यदि पुनरारण्यकस्य भिक्षोः संघपर्यापन्नं शैलकं⁽⁵⁾ कर्म प्राप्नुयात्⁽⁶⁾ एतेन 10
वैयावृत्यकरेण भिक्षुणात्मनैव तत्कर्तव्यं । अन्यतरो वा भिक्षुरध्येष्यो न पुनः स आ-
रण्यको भिक्षुहृत्पीडयितव्यस्तत्र यो भिक्षुः पिण्डचारिको भवति तस्य तेन वैयावृत्यक-
रेण भिक्षुणा प्रणीतभोजनेषु संविभागः कर्तव्यः । तत्र काश्यप यो भिक्षुर्योगा[33 a]चारी
भवति । तस्य तेन वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा ऽनुलोमिकान्युपकरणान्युपसंस्कृतव्यानि ग्लान-
प्रत्ययभैषज्यपरिष्काराश्च । यस्मिंश्च प्रदेशे स योगाचारी भिक्षुः प्रतिवसति तस्मिन्प्रदेशे 15
नोच्चशब्दः कर्तव्यः । रक्षितव्यो वैयावृत्यकरेण भिक्षुणा योगाचारी भिक्षुः । शय्यासनोप-
स्तम्भनास्य कर्तव्या । प्रणीतानि च संप्रियाणि⁽⁶⁾ योगाचारभूषणानुसूतानि खादनीयभोजनी-
यान्युपनामयितव्यानि ॥ पे ॥ ये भिक्षवो बाहुश्रुत्ये ऽभियुक्ता भवन्ति तेषामुत्साहो दात-

1) See p. 50 note 5.

2) See p. 11 note 9.

3) Nanjio 28 (44); tr. before A. D. 439.

4) Similar forms in Divy. Index.

5) The adjectival form appears to be new; for *gailsha*, see *Avadāna-
çataka* (Index to Feer's tr. p. 479).

6) °*preyā* MS.

- व्यः । यावत्ते ऽपि रत्नितव्याः । ये धार्मिकाधिका भित्तवो भविष्यन्ति । तेषां प्रतोद्धार्य-
 र्मता कर्तव्या । यावद्द्वर्मश्रवणिकाश्चोद्योजयितव्याः पर्यन्मण्डलं परिसंस्थापयितव्यं ।
 सोऽकथमण्डलं विशोधयितव्यं यावत्साधुकारबहुलेन चास्य भवितव्यं ॥ पे ॥ न क्वचि-
 दस्तुनि दैर्घ्यसंज्ञोत्पादयितव्या । कियत्परीतमपि कार्यं संघमतेन कर्तव्यं । न स्वमतेन
 5 यावन्न सांघिक्यातुर्दिशसांघिकेन ⁽¹⁾ संसृष्टः कर्तव्यः । एवं विपर्ययादेवं स्तौपिकेन सहा-
 न्योन्यसंसर्गप्रतिषेधः । यदि चार्तुदिशे संघे वैकल्यं भवेत्सांघिकश्च लाभ उत्सदो ⁽²⁾ भवेत्तेन
 वैयावृत्यकरेण भित्तुणा भित्तुसंघमेकमानसं कृत्वा । सांघिकलाभाच्चातुर्दिशसांघिक-
 कार्यं कर्तव्यं । एवं स्तूपे ऽपि प्रलुप्ते ⁽³⁾ ऽयमेव विधिर्दायकान्दानपतां वा समादाप्य प्र-
 तिसंस्कर्तव्य इत्याज्ञा । यदि पुनः काश्यप कियद्बहुरपि स्तौपिको लाभो भवेत् । स वैया-
 10 वृत्यकरेण न संघेन चार्तुर्दिशसंघे उपनामयितव्यः । तत्कस्माद्धेतोः । या स्तौपिका श्र-
 त्तश्च एकदशापि ⁽⁴⁾ श्रद्धैः प्रसादबहुलैर्निर्यातिता भवति । सा स[33b]देवकस्य लोकस्य चै-
 त्यं । कः पुनर्वादो रत्नं वा रत्नसंमतं वा यच्च स्तूपे चोवरं निर्यातितं भवति । तत्तत्रैव
 तथागतचैत्ये वातातपवृष्टिभिः परित्यक्तं गच्छतु । न पुनः स्तौपिकं चोवरं किरणमूल्येन
 परिवर्तयितव्यं । न हि स्तौपिकस्य कश्चिदर्धो नापि स्तूपस्य केनचिद्वैकल्यं यो हि कश्चि-
 15 त्काश्यप वैयावृत्यकरो भित्तू रूष्टचित्तः शीलवतां दक्षिणीयानामश्चर्यादाज्ञप्तिं ददाति स
 तेनाकुशलेन कर्मणा नरकगामो भवतीति । यदि मनुष्यलोकमागच्छति दासो भवति पर-
 मकरो लाभो च भवति खट्वपेटप्रचण्डप्रहारानाम् । पे । द[एउक]⁽⁵⁾र्मभयतर्जितं भित्तुं

1) Cf. Feer, *Avad.* - c. pp. 479, 339.

2) Apparently in the sense of 'desire' occasionally found in the Pali *ussado* (*Suttanip.* v. 515, tr. p. 89). Cf. Senart, *Mhv.* I. p. 372.

3) A remarkable 'Palicism'. Cf. *palibodha* at p. 50.15 above.

4) Cf. Whitney *Gr.* 2 § 486 c; Speijer, *Syntax* p. 222, where this indecl. usage is noted as an archaism.

5) These two letters are uncertain in the MS. Tib. (40. b. 5) has ཨད་པ་
 གཞོན་པ་ ...

करोत्यकालप्रेषणमकालज्ञप्तिं ददाति । स तेनाकुशलेन कर्मणा बहुशङ्कुनाम प्रत्येक-
 नरकस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । यावत्सकृद्विद्वः कायो भवति । आदीप्तः । प्रदीप्तः संप्रज्व-
 लितः । पे । योजनशतविस्तारप्रमाणा जिह्वा भवति । तस्य तत्र जिह्वेन्द्रिये बहूनि
 शङ्कुशतसकृन्नाणि आदीप्तानि अयस्मानि निखातानि भवन्ति । यो हि कश्चित्काश्यप
 वैष्वत्यकरो भित्तुरागतगतं सांघिकं लाभं सन्निधिं करोति न कालानुकूलं ददाति । 5
 उद्वष्यापयित्वा⁽¹⁾ विच्छेदयित्वा ददाति । केषाञ्चिन् ददाति । स तेनाकुशलमूलेन जङ्घा नाम
 गूयमृत्तिकाप्रेतयोनिस्तत्रास्योपपत्तिर्भवति । तत्रास्यान्ये प्रेता भोजनं गृह्णन्त्यापदर्श-
 यन्ति । स उद्वष्यमानस्तद्भोजनमनिमिषाभ्यां नेत्राभ्यां पश्यमानः क्षुत्पिपासापरिगतो
 दुष्खां । वेदनां वेत्ति न च वर्षसकृन्नेषापि तस्य भोजनस्य लाभो भवति । यदपि कदाचि-
 त्कर्हिचिद्भोजनं लब्धं [34 a] भवति तदुच्चारं भवति पूयशोणितं वेत्ति ॥ 10

संघर्जितावदाने ऽप्यनर्थ उक्तः । यास्त्वं संघर्जित सत्त्वानद्राक्षीः कुड्याकारा-
 स्ते भित्तव⁽³⁾ आसन् । तैः सांघिकं कुड्यं श्लेष्मणा नाशितं । तस्य कर्मणो विपाकेन
 कुड्याकाराः संवृताः । यास्त्वं संघर्जित सत्त्वानद्राक्षीः स्तम्भाकारास्ते भित्तव आस-
 न् । तैः सांघिकस्तम्भः सिंहाणकेन नाशितः । तेन स्तम्भाकाराः संवृताः । यास्त्वं सत्त्वान-
 द्राक्षीर्वृक्षाकारान् पत्राकारान् फलाकारान् ते ऽपि भित्तव आसन् । तैरपि सांघिकानि वृ- 15
 क्षपत्रपुष्पफलानि पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तानि तेन ते वृक्षपत्रपुष्पफलाकाराः
 संवृताः । यास्त्वं सत्त्वानद्राक्षी रज्ज्वकारान् समार्जन्याकारास्ते भित्तव आसन् । तैः सां-
 घिका रज्जुसमार्जन्यः पौद्गलिकपरिभोगेन परिभुक्तास्तेन रज्ज्वकाराः समार्जन्याका-

1) A corrupt and doubtful form: Tib. (40.b.7 fin) has མེའི་ཤ་རྩུ་མེའི་ལ 'jeering'

2) Divyāvadāna, Tale 23; see printed text p. 342 l. 13: also the trans-
 lation in Burnouf's Introduction¹ pp. 328—9; but the present extract is from
 a *textus ornatior*.

3) *Obuddhasya grāvakā* Divy.-text.

4) This example is not narrated at length in our Divy.-text.

राश्र संवृत्ताः । यं त्वं सत्त्वमद्भानीस्तद्वृत्तकारं स आमणोरक आसीत् । स तदुक्तं निर्मादय-
ति । आगन्तुकाश्च भित्तवो ऽभ्यागताः । तैस्मै दृष्टः पृष्ठश्च आमणोरक किमयं संघस्य पा-
नकं भविष्यति । स मात्सर्योपेक्षितचित्तः^(३) कथयति । किं न पश्यथ तदुक्तं निर्मादितं पीतं
पानकमिति । ते वृत्ता वेलेलि नैराश्रयमापन्ना ह्येनदीनवदनाः प्रकाताः । स तस्य क-
र्मणो विपाकेन तदुक्ताकारः संवृतः ॥ यं त्वं सत्त्वमद्भानीरुद्रखलाकारं सोऽपि भित्तुरासीत् ।
तस्य पात्रकर्म^(३) प्रत्युपस्थितं । तत्र चैकः आमणोरको ऽर्हन् मुद्राकारे^(४) नियुक्तः । स तेनोक्तः
आमणोरक ददस्व मे खलिस्ताकं कुट्टपित्वेति । स कथयति । स्वविर तिष्ठ तावन्मुहूर्तं
व्यग्रो ऽस्मि पश्चात्कुट्टपित्वा दास्यामीति । स संज्ञातामर्षः कथयति । [34 b] आमणो-
रक यदि मम कल्पेत उद्भूखलं स्पृष्टुं त्वामेवाहमुद्भूखले प्रतिप्य कुट्टयेयं । प्रागेव खलि-
स्तोक्तमिति । स आमणोरः संलतयति । तीव्रपर्यवस्थानपर्यवस्थितो ऽयं । यद्यहमस्मै
प्रतिवचनं दास्यामि भूयस्या मात्रया प्रकीयमापत्स्यतीति तूष्णीमवस्थितः । यदास्य पर्य-
वस्थानं विगतं तदोपसंक्रम्य कथयति । स्वविर ज्ञानीषे त्वं को ऽहमिति । स कथयति । ज्ञाने
त्वं काश्यपस्य सम्यक्संबुद्धस्य प्रव्रजितं आमणोरकं । अहमपि भित्तुः स्वविरः । आमा-
णोरकः कथयति । यद्यप्येवं तथापि तु युन्मया प्रव्रजितेन करणीयं तत्कृतं । किं कृतं क्ले-
शप्रकाणं किञ्चनकलबन्धनोऽहं सर्वबन्धनविनिर्मुक्तः । खरं ते वाक्कर्म निश्चारितं । अत्य-
पमत्ययतो देशय । अप्येव नाम एतत्कर्मपरिज्ञेयं तन्तुं पर्यादानं गच्छेदिति । तेनात्यपम-

1) Tib. བཞོན་པ་ 'a wooden basin, trough'-Jäschke. The forms *tatta* and *tattuka* are alike unknown to Sk. dictionaries; but the Dravidian languages, Tamil and Malayalam, show forms of similar meaning to that given in the Tib.

2) Not in ed.

3) *sc. piṇḍa-pātra*. Tib. རྩ་པ་པྱེད་ (41.b.2).

4) The Tib. has (41. b. 2) དུམ་པོའོ་པ་གཅིག་གཅིག་ལ་དམ་བཞག་པའི་
ལམ་རྩ་བ་པ་

त्यंयतो न देशितं तेन कर्मणोद्ब्रूखलाकारः संवृत्तः ॥ यास्त्वं सत्त्वानद्रानोः स्वात्त्याकारान् ।
 ते कल्पिकारका आसन् भिन्नानुपस्थापकाः । ते भैषज्यानि काषयतो भिन्नभिरप्रियमु-
 क्ताः तैश्चितं प्रदृष्य स्वात्त्यो भिन्नाः तेन स्वात्त्याकाराः संवृत्ताः । यं त्वं सत्त्वमदानीर्मध्ये
 क्तिनं तत्तुना धार्यमाणं सोऽपि भित्तुरासीद्व्याप्ती ग्राहिकः तेन मात्सर्याभिभूतेन लाभः सं-
 परिवर्तितः । यो वार्षिकः स दैनैतिकः परिणामितः । यस्तु दैनैतिकः स वार्षिकः प- 5
 रिणामितः । तस्य कर्मणो विपाकेन मध्ये क्तिनस्तत्तुना धार्यमाणो गच्छति ॥

॥ शिन्नासमुच्चये धर्मभाषाकादिरक्षापरिच्छेदस्तृतीयः ॥

IV.

अपरेऽपि महत्तो ऽनर्थाः मूत्रालेपूक्ताः । यथा तावदाकाशगर्भमूत्रे⁽²⁾ पञ्चैमाः कुलपुत्र 10
 क्षत्रियस्य मूर्द्धाभिषिक्तस्य मूलापत्तयः । याभि[35 a]र्मूलापत्तिभिः क्षत्रियो मूर्द्धाभिषिक्तः
 सर्वाणि पूर्ववरोपितानि कुशलमूलानि काषयति⁽³⁾ । वस्तुपतितः पाराजिकः सर्वदेवगु-
 ष्यमुखेभ्यो ऽपायगामी भवति । कतमाः पञ्च 'यः कुलपुत्र मूर्द्धाभिषिक्तं स्तौपिकं वस्त्व-
 पहरति सोऽधिकं वा चातुर्दिशसाधिकं वा निर्यातितं वा । स्वयं वापहरति हारय-
 ति वा । इयं प्रथमा मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्धर्मं प्रतिक्षिपति श्रावकनिर्याणभाषितं वा प्रत्येक- 15
 बुद्धनिर्याणभाषितं वा महायाननिर्याणभाषितं वा प्रतिक्षिपति प्रतिषेधयतीये द्वितीया
 मूलापत्तिः ॥ यः पुनर्मांमुद्दिश्य शिरस्तुण्डमुण्डकाषायवस्त्रप्रावृतः शिन्नाधारी वा शि-

1) *Bhaisajy*° MS.

2) v. supr. p. 10, 14. The present is the passage referred to in the *Bodhicaryāvatāra*, V. 104 (ed. Minaev.-Zap. Tom. 4) — a reference to which M. de la Vallée Poussin called my attention. See also Wassiljev, p. 171.

3) See f. 35. b. init. The Tib. (42 a 5) བུལ་བར་སྒྲོལ་ ('pulverises') confirms the form in the text, hitherto only certified '*himsārthe*' in the *Dhātupāṭhas* both Sk. and Pali (s. v. jhas). *Jāsayati* in *Çat.-Br.* II. 2.2. 19 is similarly used.

- नाधारी वा तस्य दुःशीलस्य वा शीलवतो वा काषायाणि वस्त्राण्यपहृति अपहृर्य-
ति । गृहस्थं वा करोति काये दण्डैः प्रहृति चारके वा प्रतिपति जीवितेन वा वियोज-
यतीयं तृतीया मूलापत्तिः ॥ यः पुनः तत्रियः संचित्य मातरं जीविताद्यपरोपयति पि-
तरमर्कतं भगवच्छ्रावकं वा जीविताद्यपरोपयति समग्रं वा संघं भिनति तथागतस्यार्कतः
5 सम्यक्संभुद्धस्य संचित्य दुष्टचित्तो रुधिरमुत्पादयति ॥ एभिः पञ्चभिरानर्कैः⁽¹⁾ कर्मभिरन्य-
तरान्यतरं कर्मात्पादयतीयं चतुर्थी मूलापत्तिः ॥ यः पुनः तत्रियो ऽहेतुवादी भवति पर-
लोकोपेक्षकः । दशाकुशलान्कर्मपद्यान्समादाय वर्तते ऽन्यांश्च बहून्सत्त्वान्दशस्वकुशलेषु
कर्मपद्येषु समादापयति विनयति निवेशयति प्रतिष्ठापयतीयं पञ्चमी मूलापत्तिः ॥ पे ॥
यः पुनर्ग्रामभेदं जनपदभेदं नगरभेदं राष्ट्रभेदं करोतीयं मूलापत्तिः ॥ पे ॥ आदिकर्मिणां म-
10 द्हायानसंप्रस्थितानां [35 b] कुलपुत्राणां कुलदुहितृणां वाष्टौ मूलापत्तयो । याभिर्मूलाप-
त्तिभिः स्थलिता आदिकर्मिका मद्हायानसंप्रस्थिताः सर्वाणि पूर्वावरोपितानि कुशलमू-
लानि काषयन्ति⁽²⁾ । वस्तुपतिताः पराजिता देवमनुष्यमद्हायानसुखादपायगामिनो भवन्ति
चिरं च संसारे सीदन्ति कल्याणमित्रविरहिताः । कतमा घष्टौ । ये सत्वाः पूर्वदुश्चरितहे-
तुनास्मिन् क्षिप्ते पञ्चकाषये⁽³⁾ लोके उपपन्नास्त इत्वरकुशलमूलाः कल्याणमित्रं संनिः-
15 श्रित्येदं परमं गम्भीरं मद्हायानं गृणवन्ति । ते च परीतबुद्धयो ऽपि कुलपुत्रा अनुत्तरायां
सम्यक्संबोधी चित्तमुत्पादयन्ति । तेषामादिकर्मिका ये च बोधिसत्वा इदं परमगम्भीरं शून्य-
ताप्रतिसंयुक्तं सूत्रात्तं शृण्वन्ति उद्दिशन्ति पठन्ति । ते यदाश्रुतं यदापर्यवार्तं परेषां⁽⁴⁾ पूर्वबुद्धि-
सदृशानां स्वर्थं सुव्यञ्जनं विस्तरेणाग्रतः स्मारयन्ति प्रकाशयन्ति । ते कृतकशमा बालाः
पृथग्जनाः शृण्वन्त उन्नस्यन्ति संत्रस्यन्ति संत्रासमापद्यन्ते । ते संत्रासेन विवर्तयन्त्यनुत्तरायाः

1) See Wassiljev 240 (264) note 2. The usage at 17.20.—18.7 above is different.

2) v. supra 59, 11.

3) *kalpāyuhśatvasamkleśāḥśīṭayah* marg.; cf. Dh.-s. § 91.

4) A marginal gloss *arvācīna* on this word, for which see Divy. Ind.

5) *samvarāt pūrva*, margin.

सम्यक्संबोधेष्टितं श्रावकयाने चित्तं प्रणिदधति । एषा आदिकर्मिकबोधिसत्त्वस्य मूलाप-
त्तिः प्रथमा ॥ यया मूलापत्त्या स कुलपुत्रः सर्वं पूर्वावरोपितं कुशलमूलं काययति । वस्तु-
पतितः पराजितः स्वर्गापवर्गनुखात् 'विसंवादितं चास्य बोधिचित्तमपायगामी भवति ।
तस्माद्बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन परपुद्गलानामाशयानुशयं प्रथमं ज्ञात्वा यथाशयानां सत्त्वानाम-
नुपूर्वणा धर्मदेशना कर्तव्या । तद्यथा महासमुद्रेऽनुपूर्वणावतारयति ॥ ये ॥

5

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेव [36 a] वक्ष्यति ॥ न त्वं शक्यसि षट्-
पारमितासु चर्यां चर्तुं । न त्वं शक्यस्यनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबोद्धुं । शीघ्रं त्वं श्रावक-
याने प्रत्येकबुद्ध्याने वा चित्तमुत्पादय । तेन त्वं संसारान्निर्वास्यसि । यावद्यथापूर्वोक्तमिय-
मादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य द्वितीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरमादिकर्मिको बोधिसत्त्वः कस्यचिदेवं वक्ष्यति । किं भोः प्रातिगोप्तेचिन्त्येन । 10
शीलेन सुरजितेन शीघ्रं त्वमनुत्तरायां सम्यक्संबोधिं चित्तमुत्पादयस्व । महायानं पठ । यत्ते
किञ्चित्कायवाङ्मनोभिः क्लेशप्रत्ययादकुशलं कर्णं समुदानोतं तेन पाठेन शुद्धिर्भवत्य-
विपाकं । यावद्यथापूर्वोक्तमयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य तृतीया मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्रं केषाञ्चिदादिकर्मिको बोधिसत्त्व एवं वक्ष्यति । वर्जयते⁽¹⁾ यूयं कुलपु-
त्राः श्रावकयानकथां । मा शृणुत मा पठत मा परेषामुपदिशत । गोपयत श्रावकयानकथां । 15
न यूयं तस्मात् महत्फलं प्राप्स्यथ । न यूयं ततो निदानाच्छक्ताः क्लेशात्ते कर्तुं । अदधत
महायानकथां । शृणुत महायानं पठत महायानं परेषां उपदिशत । ततो यूयं सर्वदुर्गत्य
पापयथान् शमयिष्यथ । त्विदं चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यथ ॥

यदि ते तस्य वचनकारिणो भवन्तीदृशं दृष्टिगतमुपगृह्णीयुः । उभयोरपि मूलापत्तिर्भ-
वतीयमादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य चतुर्थी मूलापत्तिः ॥

20

पुनरपरमादिकर्मिका बोधिसत्त्वा द्विजिह्विका भवन्ति अन्यथा निदर्शयन्ति । इदं च
महायानं कीर्तिशब्दस्त्रोकार्थं लाभसत्कारहेतोः पठन्ति स्वाध्यायन्ति धारयन्ति वाचयन्ति

1) The MS. has the indic. (*oṭha*) for this verb only.

देशयन्ति परेषां च श्रुतमा[36 b]त्रमुपदिशति । एवं च वह्यति । वयं मक्षापानिका नान्ये ।
 ते परेषामीर्ष्यायन्ति लाभसत्कारहेतोर्यतस्ते लभन्ते उपभोगपरिभोगान्परिभ्यस्तत्प्रत्य-
 यात्ते प्रकुप्यन्ति तेषां चावर्णं निश्चारयन्ति कुत्सन्ति पंसयन्ति⁽¹⁾ विबुगुप्सन्ति । आत्मानं
 चोत्कर्षयन्ति न तान् । अतस्ते ईर्ष्याहेतुना चोत्तरिमनुष्यधर्मैरात्मानं विज्ञपयन्ति । त-
 5 तस्ते तेन वस्तुना पतिताः पराजिता मक्षायानसुखादेतां मक्षगुरूकामापत्तिमापद्यन्ते यया-
 पायगामिनो भवन्ति । यथा कश्चित्पुरुषो रत्नद्वीपं गच्छेद्भुत्वा नावा समुद्रमवतरते स मक्षा-
 समुद्रे स्वयमेव तां नावं भिन्यात्तत्रैव मरणं निगच्छेद् । एवमेव ये आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा मक्षगुणसागरमवतर्तुकामा ईर्ष्याहेतोस्तद्वदन्ति । तत्प्रत्ययात्ते अहानावं भित्त्वा प्रा-
 ज्ञाजीवितेन वियोगं प्राप्नुवन्ति । एवं ते बाला आदिकर्मिका बोधिसत्त्वा ईर्ष्याहेतोरनृत-
 10 प्रत्यया मक्षगुरूकामापत्तिमापद्यन्ते । इयं पञ्चमो मूलापत्तिरादिकर्मिकस्य बोधि-
 सत्त्वस्य ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि गृहस्थप्रव्रजिता आदिकर्मिका बोधि-
 सत्त्वा ये ते गम्भीराः शून्यताप्रतिसंयुक्ताः सूत्रात्ताधारणोत्तिसमाधिभूमिस्वलंकृतमक्षा-
 विद्वत्पुरुषाणां कृतश्रमाणां बोधिसत्त्वानां गोचरास्तान्मक्षायानसूत्रात्तान् धारयन्ति पठ-
 15 ति स्वाध्यायन्ति परेषां च विस्तरेण वाचयित्वा प्रकाशयन्ति । अहं चेमान् धर्मान् स्वबुद्ध्या
 बुद्धिर्वचं च पुनरहं कारूपयहेतोस्तवोपदिशामि । तया वा पुनस्तथा भावयितव्यं यथा त-
 मत्र गम्भीरेषु धर्मेषु[37 a] प्रत्यक्षो भविष्यति । एवं ते ज्ञानदर्शने भविष्यति यथा मम ।
 एतर्हि⁽²⁾ न पुनरेव ददाति पठितमात्रेणाकृमिमानेवंब्रह्मान्धर्मान् गम्भीरगम्भीरानुपदिशामि
 न साक्षात्क्रियया ॥ लाभसत्कारहेतोरत्मानं विक्रीणाति । तत्प्रत्ययात्सर्वव्यधगता-
 20 नामर्हता सम्यक्संबुद्धानां बोधिसत्त्वानामार्यपुद्गलानां च पुरतः सापराधिको भवति । मक्षा-
 गुरूकामापत्तिमापद्यन्ते । विसंवादयति देवमनुष्यान्मक्षायानेन । आचकयानमेवास्य न भव-

1) Hitherto in Dhātupāṭha only; but cf. *panisana* p. 10 note 4.

2) *mamait*^o without punctuation MS.

ति । प्रागेव महायानस्यावतारविशेषाधिगमः । प्रागेवानुत्तरा सम्यक्संबोधिः ॥ तद्यथा
 कश्चित्पुरुषो महादवीं प्रस्थितः क्षुत्तर्षप्रपीडितः स तत्र महाफलवृक्षे प्रतिष्ठितः ।
 आहारार्थं स उदारफलवृक्षमपकाय गन्धसंपन्नं रससंपन्नमनास्वाद्य विषयवृक्षमभिरुक्ष्य वि-
 षफलानि भुञ्जीत भुक्त्वा च कालं कुर्यात् । तदुपमांस्तान्पुद्गलान्वदामि । ये दुर्लभं मनु-
 ष्यलभं लब्ध्वा कल्याणमित्रं सन्निश्चित्य महायानमवतर्तुकामा लाभसत्कार्यशोक्तो- 5
 रात्मानमुपदर्शयन्ति परान्पश्यन्ति एवं त्रयां महागुरुकामापत्तिमापद्यते यथा गुरुकयापत्त्या
 सर्वविज्ञानां परमज्ञमुप्सिता भवन्ति । अथायगामिनस्तथात्रपाश्च पुद्गला न सेवनीयाः सर्व-
 तन्त्रियब्राह्मणविद्वद्भाषाणां । यद्य तान् सेवते स सातिभारो भवति सर्वविज्ञानां । इयं कु-
 लपुत्र बोधिसत्वस्य षष्ठी मूलापत्तिः ॥

पुनरपरं कुलपुत्र भविष्यत्यनागते ऽध्वनि तन्त्रियाणां पुरोहितचण्डाला अमा- 10
 त्यचण्डाला भटचण्डाला मूर्खाः पण्डितमानिनो महाधना महाभोगाः । बहुवि-
 धेषु दानमपुण्यक्रियावस्तु[37 b]षु संदृश्यते ते त्यागमदमत्ता मानमदर्पेण तन्त्रियं
 विभेदयन्ति । अमणान् तन्त्रियैः । ते तन्त्रियान्निश्चित्य अमणान् दण्डापयन्ति ⁽³⁾
 अर्थं ⁽⁴⁾ दण्डेन मुषन्ति । तेनोपद्रवेण ते भिन्नवः पौद्गलिकं वा साधिकं वा चातु-
 र्दिशसाधिकं वा स्तोपिकं वा अमणोरपहृत्य तेषां प्राकृतं प्रदाप्यन्ते । ते पुनश्च 15
 चण्डालाः तन्त्रियस्योपनामयिष्यन्ति । ते उभयतोऽपि मूलापत्तिमापद्यन्ते । ये तन्त्रियचण्डा-
 लाः अमणौ सार्द्धं प्रदुष्यन्ति तथाहपंच ते धर्मं प्रज्ञपयिष्यन्ति । अधर्मं वा धर्ममपकाय । सू-
 त्रचिनयशिला अनपेक्ष्य कालोपदेशमहाप्रदेशानपकाय । महाकरुणानेत्रीप्रज्ञापारमित
 शिलोपायकौशल्यशिलाः याश्चापरेषु सूत्रेषु शिला उपदिष्टास्ता अपकाय । तथाहपां धर्म-
 युक्तिं भिन्नूणां विच्छेदनार्थपूर्वकं क्रियाकारं प्रज्ञपयन्ति । यैः क्रियाकारैर्भिन्नूणां विच्छेदना 20

1) *parām* MS.; for *pams* cf. *supra* 62, 5.

2) See *Divy. Ind.*

3) This form (not in *lexx.*) recurs in a metrical passage below, 39 b.

4) *artha* MS.

5) *purohita-candālādya, bhedanāt saṅghikādi-dravyāpaharaṇāc ca. marg.*

भवति । रिचिन्ति शमयविषयनानुयोगमनस्कारं । ते ऽवध्यापतो व्यापादबहुला भव-
 त्ति । तेन च हेतुना भिन्नूणामप्युपशान्ताः क्लेशा नोपशम्यन्ति न तनूभवन्ति । तत्काले पुनस्ते
 भिन्नव आशयविपन्ना भवन्ति शीलविपन्नाश्च भवन्ति । आचारविपन्ना भवन्ति दृष्टिविपन्ना
 भवन्ति तद्धेतोः शैथिलिका भवन्ति । वाङ्मलिका भवन्ति । अग्रमणाः अग्रणप्रतिज्ञाः । अ-
 5 ब्रह्मचारिणो ब्रह्मचारिप्रतिज्ञाः शङ्खस्वरसमाचाराः प्रष्टव्यधर्मदेशकाः । ते भूयस्या मा-
 त्रया सपरिचारस्य तत्रियस्य सत्कृता भवन्ति मानिताः पूजिता भवन्ति । ते च प्रह्णाभि-
 युक्तानां भिन्नूणां गृहस्थेध्ववर्णी निश्चारयन्ति । स च तत्रियः सपरिवारः प्रह्णाभिभुक्तानां
 भिन्नूणाम[38 a]तिके प्रडुष्यति अवध्यापति । यस्तत्र प्रह्णाभिकानां भिन्नूणामुपभोग-
 रिभोगस्तं स्वाध्यायाभिरतानां भिन्नूणां निर्यातयन्ति । ते उभयतो मूलापत्तिमापद्यन्ते । त-
 10 त्कस्यहेतोः ॥ ध्यायो भिनुः सुत्तेत्रे । नाध्ययनत्रेयावृत्त्याश्रिता नाध्ययनाभियुक्ताः ॥ स-
 माधिधारणीतात्तिभूमिषु भावनीभूता दक्षिणीयाः पात्रभूताः । आलोकिकरालोकस्य मार्गे-
 पदेशकाः । कर्मनेत्रक्लेशनेत्रान्सत्वानुत्तारयन्ति । निर्वाणगमने च मार्गे प्रतिष्ठापयन्ति । इमाः
 कुलपुत्राष्टौ मूलापत्तय इति ॥

आसां निःसरणमिद्वैव मूत्रे ऽभिकृते । यदि ते बोधिसत्त्वा आकाशगर्भस्य बोधिस-
 15 त्वस्य नाम श्रुत्वा दर्शनमस्याकाङ्क्षेरन् । अयायप्रपतनभयात् मूलापत्तीर्दर्शयितुकामा । यदि
 ते आकाशगर्भ बोधिसत्त्वं नमस्कुर्युः नाम चास्य परिकीर्तयेयुस्तेषां स कुलपुत्रो यथा भा-
 ग्यतया स्वप्नप्रेणापतस्तिष्ठति ब्राह्मणप्रेषेण यावद्दार्किकाप्रेषेण पुरतः स्वास्यति । त-
 स्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्वस्य यथा समुत्थितास्ता आपत्तीः प्रतिदेशयति ⁽⁴⁾ । गम्भीरं चा-

1) *purohitādyā marg.*

2) In the margin (cf. gloss on similar passage supra 63, 16.) we find the explanation: *abrahmacārībhikṣhavo 'vārṇavādāt paribhogacyāvanāc ca.*

3) *°prtya* MS., as before.

4) The transcript following a later hand in the margin has a double causal form *°desāpayati*: cf. *dandāpayati* [37 b, 39 b]. Compare Whitney's 'bastard cau-
 sals' ('Roots' p. 238, *med.*).

स्योपायकौशल्यं मन्त्रायाने चर्यामुपदर्शयति । यावद्वैवर्तिकभूमौ च प्रतिष्ठापयति ॥ पे ॥ यदि तेषां संमुखं दर्शनं न ददाति । यस्तमभियाचति । तेनादिकर्मिकेण बोधिसत्त्वेन सापराधेन पश्चिमे यामे उत्थायासनात्प्राञ्जुत्वेन स्थित्वा धूपं धूपयितव्यं । ग्रहणो देवपुत्र आवाचितव्यः । एवं च वक्तव्यं । ग्रहणं ग्रहणं मन्त्रकृप मन्त्रभाग मन्त्रोदितस्त्वं जम्बुद्वीपे मां कर्तुणयाद्वादयस्व । शीघ्रमाकशगर्भं मन्त्राकारुणिकं मम वचनेन बोधय । [38 b] 5 मम स्वप्राप्तरे तमुपायमुपदर्शय येनाहुमुपायेनापत्तिं प्रतिदेशयामि । अर्थे मन्त्रायाने उपायप्रज्ञां प्रतिलप्स्यामीति ॥ तेन तत्कालं शय्यायां निद्रापयितव्यं सहोदते⁽¹⁾ ऽरूपे इह जम्बुद्वीपे आकाशगर्भस्य बोधिसत्त्वस्येह समागमो भवति स्वप्नेषु च । तस्यादिकर्मिकस्य बोधिसत्त्वस्य स्वप्राप्तरे पुरतः स्थित्वा तां मूलापत्तिं देशयति मन्त्रायानोपायेन । तथाद्वयं च तस्योपायज्ञानं संदर्शयति । येनोपायकौशल्येन स आदिकर्मिको बोधि- 10 सत्त्वस्तत्रैव बोधिचित्तासंप्रमोषं नाम समाधिं प्रतिलभते सुदृढव्यवस्थितश्च भवति मन्त्रायान इत्यादि ॥

अथ वा योऽत्र सूत्रे ऽध्येषणमन्त्रः पूर्वमुक्तः । तेनायं विधिः कार्यः । एवं स्यात् । अरण्ये उपवने ऽभ्यवकाशे वागृहे वा तगरं⁽²⁾ वा कालानुसारि वा धूपयितव्यं । प्राञ्जलिना च भूत्वा समस्ततो दिग्विदिन्तु च पञ्चमण्डलकेन वन्दित्वा इमे मन्त्रपदाः प्रवर्तयितव्याः । त- 15 द्यथा । सुमृशं⁽³⁾ 'कारुणिक' चरतुं⁽⁴⁾ 'विचर' सच्चर' 'कारुणिक' मुरर मुरर वेगधारि नमुचमे⁽⁵⁾ भुजयतं⁽⁶⁾ कारुणिक चित्तमणिं पूरय कारुणिक सर्वाशां मे स्थापय । आज्ञाधारी

1) *Saha* apparently with loc.; but possibly a compound; compare Pāṇini's *sahapūrvāhnam*.

2) *tagarum*. MS.

3) 'सु' 'मृ' (apparently) Tib.; but the reading has been corrected and is indistinct.

4) *na* added in marg.; not. in Tib.

5) 'सु' 'मृ' 'म' Tib.

6) Cf. Wassiljev, *supra cit.*, p. 59 note 2.

स्फुगु⁽¹⁾ २ ' रतिविवेक गु ' दृष्टिविवेक गु ' पूर्य कारुणिक पूरयतु ममाणां ' सर्व-
 द्या चाशोकगति स्वाहा ॥ विधिः पूर्ववत् । सर्वव्याधिदुःखसर्वभयसर्वोपकरणाविधातप्र-
 तिधाते सर्वभीष्टसिद्धये च कार्यः ॥ यदि तत्रिषादोऽपि बोधिसत्त्वाः कथमेषामापत्तिनियमो
 ५ ऽन्येषां चाधिक्यं । अथ तेन साम्बेरिकाः । कथमेषामापत्तिव्यवस्था । कथं वा तद्दोषा-
 त्साम्बेरिका अपि गृह्यन्ते । नैष दोषः । ये [39a] षां यत्र बहुलं संभवः ते तत्राकोटिताः स्व-
 नामप्रकृषादर्शनाद्बोत्पादनार्थं । परस्परतस्तु सर्वैः सर्वा आपत्तयः परिकर्तव्याः ॥ येन
 वा प्रकृतिमहासावद्यतयाऽसमादानोऽप्यभव्यो भवत्युच्छिन्नकुशमूलश्च सुतरां तेन साम्ब-
 रिका इत्यलमनया चिन्तया ॥

उपायकौशल्यसूत्रेऽपि मूलापत्तिरुक्ता । किं वापि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः प्रातिमोक्ष-
 10 शिक्षायां शिक्षमाणाः कल्पशतसहस्रमपि मूलफलभक्तः स्यात् । सर्वसत्त्वानां च सूक्तडु-
 क्तानि क्षमेत् । आवकप्रत्येकबुद्धभूमिप्रतिसंयुक्तैश्च मनसिकारैर्विहरेदिषं बोधिसत्त्वस्य
 गुरुका मूलापत्तिः । तद्यथा कुलपुत्र आवकपानीयो मूलापत्तिमापन्नः सो ऽभव्यस्तेरिव
 स्कन्धैः परिनिर्वातुम् । एवमेव कुलपुत्रो ऽप्रतिदेश्यैतामापत्तिमनिःसृज्य तान् आवकप्र-
 त्येकबुद्धमनसिकारानभव्यो बुद्धभूमौ परिनिर्वातुमिति ॥

15 आसां च मूलापत्तीनां सुखप्रकृषाधारणार्थमेकीयमतानां च संप्रहकारिका उच्यन्ते ॥

रत्नत्रयस्वहृणादापत्पाराजिका मता ।

सद्धर्मस्य प्रतिक्षेपाद्धितोया मुनिनोदिता ॥

डुःशोलस्यापि वा भित्तोः काषायस्तेन्यताडनात् ।

चारुके वा विनिक्षेपादपप्रव्राजनेन च ॥

1) The MS. (with which the Tib. agrees) reads here and below (twice) *gu* clearly. This however is probably a misunderstanding of the old form of the figure 7 (seven repetitions of the charm).

2) 'सु' 'स' 'उ' Tib. The Sk. is indistinct, it apparently reads *sapathañcā*.

पञ्चानन्तर्यकरूणान्मिथ्यादृष्टिग्रहेण वा ।
 ग्रामादिभेदनाद्यापि मूलापत्तिर्जिनोदिता ॥
 शून्यतायाश्च कथनात्सर्वेषु कृतबुद्धिषु ।
 बुद्धत्वप्रस्थितानां वा संबोधेर्विनिवर्तनात् ॥
 प्रातिमोक्षं परित्याज्य मक्यायाने नियोजनात् ।
 शिष्ययानं न रागादिप्रकाशायेति वा ग्रहात् ॥
 परेषां ग्रहाणाद्यापि पुनः स्वगुणकाशनात् ।
 परंपसनतो ला[39 b]भसत्कारश्चोक्तकेतुना ॥
 गम्भीरनात्तिकोऽस्मीति मिथ्यैव कथनात्पुनः ।
 दण्डापयेद्वा श्रमणान् दद्याद्वा शरणत्रयात् ॥
 गृह्णीयादप्यमानं वा शमये त्याजनात्पुनः ।
 प्रतिसंलीनभोगं च स्वाध्यायिषु निवेदनात् ॥
 मूला आपत्तयो ह्येता मक्यानर्कहेतवः ।
 आर्यस्याकाशगर्भस्य स्वप्ने देश्याः पुरःस्थितैः ॥
 बोधिचित्तपरित्यागाद्याचकायाप्रदानतः ।
 तीव्रमात्सर्यलोभाभ्यां क्रोधाद्वा सबलाटनात् ॥
 प्रसाध्यमानो यत्नेन सर्वेषु न तितितते ।
 क्लेशात्परानुवृत्त्या वा सद्धर्माभासवर्णनाद् ' इति ॥

5

10

15

आर्यनित्तिगर्भसूत्रे ऽप्युक्तं । यो मक्याब्रह्मन् ममोद्दिश्य पन्नजितो दुःशीलपापसमाचारी
 भिनुरनुभूतः कशम्बकजितो अश्रमणः श्रमणप्रतिज्ञः अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिप्रतिज्ञः । 20
 धस्तः पतितः पराजितो विविधैः क्लेशैः ' अथ च पुनः स दुःशीलपापसमाचारी भिनु-

1) See p. 60, note 1.

2) Pali. *kasambu* 'rubbish', with the whole passage compare M. Vyutp. cclxxvii. 16, 18—19.

ख्यापि सर्वदेवानां यावत्सर्वमनुष्याणां यावत्पुण्यनिधीनां दर्शयिता भवति कल्याण-
मित्रं । किं चापि स अपात्रीभूतः तेन च पुनः शिरस्तुण्डमुपेत्य काषायवस्त्रप्रावरण्यो-
पयेन दर्शनहेतुनापि बहूनां सत्त्वानां विविधकुशलमूलोपस्तम्भनकरः सुगतिमार्गदर्शको
भवति । तस्माद्यो ममोद्दिश्य प्रव्रजितः शीलवान् दुःशीलो वा तस्य नानुजानामि चक्रव-
5 त्तिराज्ञामपि यन्ममोद्दिश्यप्रव्रजितस्य सद्धर्मेष्वपि कापि दण्डप्रकारं वा दातुं चारके
वा प्रत्नेतुं । अङ्गमङ्गं विकर्तनं वा कर्तुं जीविताद्वा व्यपरोपणं कर्तुं [40 a] । किं पुन-
रधर्मेण ॥

किं चापि मृतः कथ्यते ऽस्मिन् धर्मचिन्त्ये । अथ च पुनः स पुद्गलो गीरोचनकस्तू-
रिकासदृश इति । अत्रैवाह । ये ममोद्दिश्य प्रव्रजितान् यानभूतान् पात्रभूतान्वा विहेठ-
10 पिष्यन्ति ते सर्वेषां च्यवगतानां बुद्धानामतीव सापराधा भवन्ति । समुच्छिन्नकुशलमूला
दग्धसत्त्वानां अवीचिपरायणा भवन्तीति ।

अत्रैवाह । सर्वबुद्धैरधिष्ठितोऽयं मोक्षधनो यदुत रक्तकाषायवस्त्रमिति । अस्मि-
न्नेव चोक्तं । तेन खलु पुनः समयेन बहूनि आवकानियुतशतसकृन्नाणि बहूनि च बोधि-
सत्त्वानियुतशतसकृन्नाणि भगवतोऽस्तिके एवंद्वयं पूर्वकृतं कर्मावरणं प्रतिदेशयन्ति । वयम-
15 पि भद्रे भगवन् बहूनां पूर्वकाणां तथागतानां प्रवचने पात्रभूतान् पात्रभूतांश्च बुद्धानां भग-
वतां आवकयानीयान् पुद्गलाङ्गुगप्सितवत्तः पंसितवत्तो रोषितवत्तो ऽवर्णापशःक-
थाश्च निश्चारितवत्तः । तेन वयं कर्मावरणेन त्रिष्वपायेषु विविधां तीव्रां प्रचण्डां दुःखां
वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पेयालं ॥ वयं तत्कर्मावरणेष्वमेतर्हि भगवतो ऽस्तिके प्रतिदे-
शयिष्यामः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकान्वचनैस्तर्जितवत्तः परिभाषितवत्तः । के-
20 चिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकानपात्रभूतान्पात्रभूतांश्च प्रहरितवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं
चोवरान् कृतवत्तः । केचिद्वदन्ति । वयं भगवतः आवकाणामुपभोगपरिभोगानाच्छिन्नवत्तः ।
केचिद्वदन्ति । वयं भगवतमुद्दिश्य प्रव्रजितान् गृहस्थान्कारितवत्तः [40 b] तत अस्थानं
सादिताः । केचिद्वदन्ति । अस्माभिर्भगवन् बुद्धानां भगवतां आवका अपात्रभूताः पात्रभूताश्च
सापराधिकाश्चारके प्रतिपास्तेन वयं कर्मावरणेन बहून् कल्पास्तृष्वपायेषु विविधां ती-

त्रां प्रचण्डां दुष्खां वेदनां प्रत्यनुभूतवत्तः ॥ पे० ॥ तद्वयमेतर्हि कर्मावरणशेषं भगवतो
ऽस्तिके प्रतिदेशयामः । घ्रायत्यां संवरमापद्येम । प्रतिगच्छातु भगवानस्मान्कमनुकम्पामुपा-
दाय । उद्धरतु भगवानस्माननन्तपापेभ्य इति विस्तरः ॥

प्रब्रज्यात्तरायसूत्रे⁽¹⁾ ऽप्यनर्थ उक्तः । चतुर्भिर्गृहीतानामन् धर्मैः समन्वागतो गृही
अन्तणाप्राप्तो भवति । ज्ञात्यन्धश्च जडश्चाजिह्वकश्च चण्डालश्च ज्ञातुं⁽²⁾ सुखितो भवत्यभ्या- 5
ख्यानबहुलश्च षण्डकश्च पण्डकश्च नित्यदासश्च । स्त्री च भवति स्था च प्रूकरश्च गर्दभ-
श्चोष्ट्रश्चाशीविषश्च भवति तत्र तत्र ज्ञातौ ॥ कतमैश्चतुर्भिः । इह महानामन् गृही
पूर्वजिनकृताधिकाराणां सत्त्वानां नैष्क्रम्यचित्तस्य प्रब्रज्याचित्तस्यार्थमार्गचित्तस्यान्तरायं
करोति । अनेन प्रथमेन ॥ पुनरपरं गृही धनलौल्येन पुत्रलौल्येन कर्मविपाकमश-
द्वधत् पुत्रस्य वा दुहितुर्वा भार्याया वा ज्ञातिसंघस्यैश्वर्यस्थाने वर्तमाने प्रब्रज्या- 10
न्तरायं करोति । अनेन द्वितीयेनेति ॥ अन्यद्वयं । सद्धर्मप्रतिज्ञेयः श्रमणाव्राह्मणेषु च प्र-
तिघः ॥

दश चाकुशलाः⁽³⁾ कर्मपथाः अनर्थाः । सद्धर्मस्मृत्युपस्थानाद्विपाककटुका द्रष्टव्याः । ततः
किञ्चिन्मात्रं सूत्रं सूच्यते । प्राणातिपातविपाकलवस्तावद् । यथाह । तथ्यथाग्निशिखाचरा
नाम पक्षिणो ये ऽग्निशिखामध्यगता [41 a] न दक्षते संकृष्टतराश्च नारकेयाणां⁽⁴⁾ कपालं 15
भित्त्वा रुधिरं पिबन्ति । कपालात्तरचरा नाम पक्षिणो ये मस्तकं भित्त्वा ज्वलितमस्तक-
लुङ्गा⁽⁵⁾न्पिबन्ति । जिह्वामिषभुजो नाम पक्षिणो ये जिह्वां विदार्याभितो ऽभितः प्रभन्तपक्षि ।
सापि जिह्वा भुक्ता पुनरपि संज्ञायते पद्मदलकोमलतरा । एवमर्थानुवृत्तपसंज्ञा दत्तोत्पाटका

1) Not in Feer's or Nanjio's lists.

2) Mhvs. I. 101. 111 and Senart *ad loc.*

3) Cf. Dh.-s. § 56.

4) On Buddhist hells in general see Feer in J. As. 1892 (VIII. 20) pp. 185 sqq.

5) Quoted by B.R. from the M. Vyutpatti, for the more usual *mastulungā* 'brains'.

- नाम काष्ठनाड्यपकर्षका नाम । क्लोमकाशिनः । ग्रामाशयादाः । श्लोकसंवर्तका⁽¹⁾ । अक्षवि-
वखादिनः । पृष्ठवंशचरा नाम । मर्मगुह्यका नाम पत्तिणो ये सर्वाणि मर्मविवराणि भि-
त्वा मर्माणि कृतयित्वा⁽²⁾ विवराणि प्रविश्य मज्जामण्डं पिबन्ति क्रन्दमानानां । सूचीहि-
क्ता नाम पत्तिणो ये सूचीसदृशतुण्डा रक्तं पिबन्ति । एवमस्थिविवराशिनः शूल⁽³⁾भक्षिणः ।
- 5 नखनिकृत्तका मेदोदाः स्नायुविशेषकाः । केशोण्डुका नाम पत्तिणो ये केशमूलान्युत्पाटय-
न्ति ॥ स एवमवोचीप्रदेशस्त्रीणि योजनशतसहस्राणि पत्तिभैरवपत्तो नाम । तत्र तैरन्यैर्नार-
कैः सहस्रानि वर्षशतसहस्राणि भक्ष्यते संभवति च । स कथञ्चिदपि तस्मान्मुक्तः सर्व-
स्मादुष्वज्जालपरिवृतः । अथप्रपातो नाम द्वितीयः प्रदेशस्तत्र गच्छति । त्राणान्वेषी शरणा-
न्वेषी परित्राणान्वेषी समस्तत एकादशभिर्चिस्कन्धैरावृतो निःसहायः कर्मपाशबन्धन-
- 10 बद्धः समस्ततः शत्रुभिरावृतः कात्तारमनुप्रपन्नः सर्वस्मान्नरकपुञ्जादधिकतरं व्यसनमभिप्र-
पन्नस्तं अथप्रपातं नाम प्रदेशमनुधावति । पतिते ऽतीव पादः प्रविलीयते । उत्तिष्ठः
पु[41 b]नरपि संभवति । सुकुमारतरः श्लक्ष्णतरः खराभिस्तोत्राभिर्वेदनाभिरभिभूतः । त-
स्यैवं भयविक्लववदनस्य करचरणसर्वाङ्गप्रत्यङ्गप्रविलीयमानस्य स प्रदेशः अथप्रपातो
नाम प्रादुर्भवति । स तस्मिन्देशे निपतति पतितः अथे प्रपतति त्रीणि योजनसहस्राणि ।
- 15 पुनरपि कर्मकृतेन वायुनोत्तिष्ठ्यते । स प्रपतमानः कंकवायसगृध्रोलूकैर्भक्ष्यते । यावत्त-
स्यैवमुत्तिष्ठ्यमानस्य च प्रपततश्चानेकानि⁽⁴⁾ वर्षशतसहस्राणि गच्छन्ति । कथञ्चिदपि त-
स्मान्मुक्तः परिधामितश्चक्राङ्गं विवरं नाम प्रदेशमनुधावति । तस्मिंश्च प्रदेशे सहस्रारा-
णि चक्राणि प्रादुर्भवन्ति वज्रनाभिनि तीक्ष्णज्वालानि शीघ्रधमाणि तस्य सहस्रगमनादेव ता-

1) MS. *plāha samvartt°*; [*saṃ*]va° a sec. manu.

2) The MS. appears rather to read *kṛittay°*. The form in the text is quoted by Whitney from Lāṭyāyana.

3) Six skins according to Caraka and others, apud Jolly, Trans. Int. Congr. Or. Lond. (1892) vol. I. p. 457.

4) °*kāni ca* MS.

नि चक्राणि शरीरं प्राप्य भ्रमन्ति ॥ पे ॥⁽¹⁾ प्रत्येकं सर्वाङ्गानि प्रमथन्ती दक्षति पादतले चास्यं
शङ्कुभिर्भ्रम्यते । एवं मक्कोटकपर्वते । माक्कोटकैः प्राणिजातिभिः सातवर्हिःपरमाणुशः
प्रभक्ष्यते । भुक्तो भुक्तः पुनरपि संजायते सुकुमारतरः । सुकुमारतया भूयोऽप्याधिकतरां वे-
दनामनुभवति । भुक्तभुक्तस्य प्रभूततरमेवास्य लब्धांतं प्राडुर्भवति । तस्य⁽²⁾ प्राणातिपातकृ-
तोपचितस्य तत्फलं भवति ॥

5

अदत्तादानविपाकमाह । स एष दुष्कृतकर्मात्तचारो आलातचक्रनिर्माणगन्धर्वनगर-
मृगतृष्णिकासदृशं मद्दर्शनात् पश्यति रत्नवस्त्रधनधान्यनिकरभूतं । तस्यैवं लोभाभि-
भूतस्य कर्मणा मोहितस्यैवं भवति । ममेदमिति । स एवं मोहितः पापकारी प्रज्वलिताङ्गा-
र⁽³⁾कर्षूर्लङ्घयित्वा तद्द्रविणमनुधावति । स कर्मकृतेर्यमपुरुषैर्गृह्यते [42 a] शस्त्रज्ञालमध्य-
गतः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गशः पाव्यते विशस्यते दह्यते ऽस्थ्यवशेषः क्रियते । न चास्यानादिकाल- 10
प्रवृत्तः स लोभस्तामप्यवस्थां गतस्य परिह्रीयत इति ॥

काममिध्याचारमधिकृत्याह । एष स पापकर्ता तस्माच्छस्त्रसङ्क्रान्तुक्तः कथमप्य-
ङ्गारकर्षूर्लङ्घयित्वा कर्मणा भ्रामितः प्रदेशमन्यं प्रपद्यते । वितथदर्शनं नाम तत्र कर्मकृ-
तां स्त्रियं पश्यति या तेन पूर्वं नष्टस्मृतिना दृष्टा । दृष्ट्वा चानादिकालाभ्यस्तो रागाग्निरु-
त्पद्यते । स तेन धावति येन ता स्त्रियः । ताश्चायोमय्यो नार्यः⁽⁵⁾ कर्मकृताः । ताभिरसौ गृ- 15
ह्यते । गृहीत्वा चौष्ठात्प्रभृति तथा भुज्यते यथास्य सर्षपफलमात्रप्रमाणमपि नावशिष्टं ।
तस्मिन् शरीरे भवति । पुनरपि संभवति । पुनरपि भुज्यते । स कटुकां खरां वेदनामनुभवं-
स्तस्माद्वागाग्नेर्न निवर्तते । येन ता स्त्रियस्तेन भूयः सः संधावति । न चास्य तत्पीडा त-

1) The marg. adds as a note here: *punar jaya[n]te punar bhramanti*.

2) Compare Divyāv. 301 21 sqq.

3) In the sense of 'fire' hitherto in lexx. only.

4) So MS.

5) Feer l. c. p. 202. Pañca-gati (in J.P.T.S. 1884) p. 155, v. 31.

यावाधते यथा रागाग्निः । यत्र ता स्त्रियो भूयो वज्रमपायोमयप्रज्वलितगात्रास्तं मनुष्यमादाय
ज्वालामालाकुलसर्वशरीरास्तं नारके⁽¹⁾पे सित्तामुष्टिवद्भिन्दति । पुनरपि सेभवतीति पूर्व-
वत् ॥ पे ॥

स्त्रियो मूलमपायस्य धननाशस्य सर्वथा ।

5 स्त्रीविधेया नरा पे तु कुतस्तेषां भवेत्सुखम् ॥ पे⁽²⁾

यावत् । स्त्री विनाशो विनाशानामिह लोके परत्र च ।

तस्मात्स्त्रियो विवर्ज्याः स्युर्यदोच्छेत्सुखमात्मन इति ॥

मृषावादमधिकृत्याह । स तैर्यमपुरुषैर्गृह्यते गृहीत्वा च तन्मुखं विदारयति तस्माज्जि-
ह्वामपकर्षयति । सा च जिह्वा कर्मवशात्पञ्चयोजनशतप्रमाणा भवति । तस्य मृषावाद-
10 स्य[ब्र]लेन[42 b] तस्याश्च सहनिर्गमनकाले ते यमपुरुषाभूमावानाकृत्य⁽³⁾ प्रदीप्तायोमय्याः ।
कर्मकृते च ह्यसहस्रं प्राडुर्भवति प्रदीप्ताग्रसंयुक्तं बलवद्विर्बलोर्वैस्तदस्यात्तर्गतं जिह्वायां
वहति । तत्र पूरुधिरकृमिश्राविण्यो नद्यः प्रवहति ॥ पे ॥ सा च जिह्वा तथा सुकुमा-
रा यथा देवानामन्ति⁽⁴⁾ ॥ यावत्स वेदनातस्तनति⁽⁵⁾ क्रन्दति विक्रीशति न चास्य तदुःखं क-
श्चिदपनयतीति विस्तरः । तस्यैवं प्र[चण्ड]⁽⁶⁾ म्वेदनामनुभवतो ऽनेकानि वर्षशतसहस्राणि सा
15 च जिह्वा कृष्यते । सा कत्रञ्चित्तस्य नारकस्य मुखे प्रविशति । स भयविह्वलवदनो येन वा
तेन वा निःपलायते ऽङ्गारकपूर्वेषु⁽⁷⁾ दह्यमानो निमज्जन् । तस्यैवं दुःखार्तस्याशरणस्यापरा-

1) So MS. ? correct to °kāyam.

2) Ramādi-strīdoshā vācyaḥ marg.

3) °nehay°. MS.

4) akshih. MS.

5) tan is a rare Vedic root, elsewhere of the 4th (-ya) conj.; cf. however stan-
nati.

6) The partially lost word is represented by the Tib. རྒྱལ་པོ་ (50.a,3). Cf. p. 69.1.

7) °shūsu MS.

यणस्य पुनरपि यमपुरुषाः⁽¹⁾ प्राडुर्भवन्ति मुद्गरासिपाणयः । ते तं पुरुषं मस्तकात्प्रभृति या-
वत्पादौ चूर्णयन्तीत्यादि ॥

पैश्रुन्यविपाकस्तु यथैव मूषावादस्य त्रीणि योजनशतानि जिह्वेति विशेषस्तु । तां य-
मपुरुषा निस्त्रिंशानादाय प्रदीप्तधारान् जिह्वां निकृत्तन्ति । जम्बुकैश्चान्यस्मिन् प्रदेशे भ-
क्ष्यते । परमकटुकां वेदनां प्रतिवेदयते स क्रन्दति विक्रोशत्यव्यक्तातरं जिह्वाविरहित 5
इत्यादि ॥

पारुष्यविपाकमाह । ते तां जिह्वामास्यं विदार्य गृह्णन्ति । गृहीत्वा निश्चितधारैः शस्त्रै-
रिष्ट्वा तस्य भूय एव खादनीयार्थेन मुखे प्रक्षिपन्ति । स च जिघ्रस्मार्दितः क्षुत्क्षामवदनः
स्वरुधिरलालापारिप्लुतां तमेव स्वजिह्वां भक्षयति । सा च जिह्वा क्षिप्त्वा पुनरपि संजायते
कर्मवशात् । अथ स भूमौ वेदनार्तः परि[43 a]वर्तते विचेष्टते क्रन्दते । तस्यैव वेदना- 10
र्तस्य परिवर्तनपनतारकस्य दुष्खार्तस्य दीनस्यासहायस्यैवाकिनः स्वकृतमुपभुञ्जा-
नस्य यमपुरुषा अनुशासनीगाथां भाषन्ते ॥

जिह्वाधनोर्विनिर्मुक्तस्तीक्ष्णो वाग्विशिखस्त्वया ।

पारुष्यमिति यदृष्टं तस्यैतत्फलमागतम् ॥ इति विस्तरः ॥

संभिवप्रलापविपाकमाह । तस्य तत्प्रज्वलितं ताम्रद्रवलोहितं जिह्वां दहति । जिह्वां 15
दग्धा कण्ठं दहति । कण्ठं दग्धा क्ण्दयं दहति क्ण्दयं दग्धान्त्राणि दहति । तान्यपि
दग्धा पक्वाशयं दहति । पक्वाशयमपि दग्धाधोभागेन निर्गच्छति ॥ यमपुरुषा गाथा-
माहुः ।

1) Cf. Feer, l. c. p. 205.

2) *niçcitairddhā*° MS.

3) Tib. རྩོམ་པ་ལྟ་བུ་ལ་ (51.b.3) Pali *samphappalāpa* cf. Dh.-samgr. § 56 and
R. Morris in *Academy* 25 Feb. 1888.

पूर्वोत्तरावद्वपदं निरर्थकमसंगतम् ।

अवदं यत्तया प्रोक्तं तस्यैतत्फलमागतं ॥

यानसत्यवती नित्यं न चाध्ययनतत्परा ।

न सा जिह्वा बुधैर्दृष्टा केवलं मांसखण्डिका ' इति विस्तरः ॥

- 5 अभिध्याविपाकमाह । अथ पश्यति रिक्तं तुच्छमसारकं कर्मकृतं बहुद्रविणं
परपरिगृहीतं तस्य कर्मचोदितव्यामोहितस्यैवं भवति । ममेदं स्यादिति । ततः स
नारकास्तेनैव धावति येन तद्रव्यं । तस्याभिध्याद्यमानसस्याकुशलस्यासेवितभावितव-
हुलीकृतस्य तत्फलं यदसौ नरके विपरीतं पश्यति । तस्यैवं पश्यतो ऽभिध्याबहुलस्य
कृस्ते शस्त्रं प्राडुर्भवति स तेन धावति । तेषामप्यन्येषां नारकाणां कृस्ते शस्त्राणि प्राडु-
10 र्भवन्ति । स तैः सह शस्त्रेण युध्यते यावत्तथा कर्तयते यथा मर्षपफलमात्रमपि न भवति मां-
समस्य शरीरे तथास्त्रिकङ्कालावशेषः क्रियते ॥ ये ॥ परेषां सम्प-⁽³⁾[43 b]मम स्या-
दिति चिन्तितं । तस्याभिध्यासमुत्थस्य विषस्य फलमागतमिति ॥

व्यापादफलमाह । कर्ममयाः सिद्धव्याघ्रसर्पाः क्रोधाभिभूताः पुरतस्तिष्ठन्ते । एतेभ्यो
भयभीतो येन वा तेन वा निःपलायन्ते । स कथं शक्नोति पलायितुमश्रुमस्य कर्मणः । स
15 तैर्गृह्यते । गृहीत्वा च पूर्वं तावन्मस्तकादुड्यते यावत्पार्श्वतः सर्वैर्विषदंष्ट्रैः संदश्य संदश्य
भक्ष्यते । व्याघ्रैरपि पृष्ठतो भक्ष्यते । पादावपि वक्रिणा दंष्ट्रैः स यमपुरुषैर्द्वैरादिषुभिर्वि-
ध्यत इति विस्तरः ॥

1) Hitherto in lexx. only; but *abhidhyātū* 'covetous' occurs in Divy. 302. 24 (supra cit.), for which see the form below, *abhidhyākhyā*.

2) *garshapa* MS.

3) Three aksharas lost. From the Tib. འབྲུག་པ་ (52.a.2) supply *sampad* or the like.

4) Obliterated in MS., but supplied from Tib. (52.a.4) ལྷ་པོ་ལྷ་པོ་ལྷ་པོ་ལྷ་པོ་

मिथ्यादृष्टिफलं पनुरपरिमितं । पाठस्तु संतिप्यते । शस्त्रवर्षतोमरवज्रवर्षाशनि-
पाषाणवर्षे कन्यते । एकादशभिर्च्चिस्कन्धैः नुत्तिपासाग्निना च सुखनिर्गतिन निरुत्तरं
दह्यत इति ॥ काममूलाश्च सर्वानर्थ इति तेभ्य एवोद्वेक्षितव्यं । यथात्रैवाह । अस्त्यग्नि-
एडो नाम नरकः । तत्र कतरेण कर्मणा सत्त्वा उपपद्यते । येनाश्रमणेन अमणाप्रतिज्ञेन
मातृग्रामस्य नृत्तगीतस्याभरणानां वा शब्दं श्रुत्वापोनिशेन मनस्कारेणान्निसवुद्धिना ८
तच्छ्रुत्वा हसितललितक्रोडितान्यश्रुचि⁽¹⁾ मुक्तं ॥ ये ॥ तत्र ते नारका अयोवर्षेण स-
र्वाङ्गप्रत्यङ्गशश्रूप्यन्ते ऽङ्गारवर्षेण च पच्यन्ते दह्यन्ते इत्यादि । एवं पीराणाकामास्वादनस्मर-
णात्पडुमो⁽²⁾ नाम नरकः पच्यते स्वप्नात्तभूतस्मरणाच्च । तत्र ते नारकाः कुम्भिषु⁽³⁾ पच्यन्ते । ते
द्रोणिष्वपोमयैर्मुषलैर्कन्यत इति विस्तरः ॥

एवमप्सरसः प्रार्थनया ब्रह्मचर्यपरिणामनान्महापडुमो⁽⁴⁾ नाम नरक उक्तः । तत्र सारने⁽⁵⁾ 10
दीतरङ्गिणी नाम प्रवहति । तस्यां नद्यां पान्यस्त्रीनि ते पाषाणाः । पच्छे[44 a] बालं ते
केशाः । यः पङ्कस्तन्मांसं । या आपः तत्कथितं ताम्रं । ये मत्स्यास्ते नारका इत्यादि ॥
एवं पुरुषस्य पुरुषेण सह मैथुनविप्रतिपत्तेः अप्रमेया अकारणा विशेषाः पच्यन्ते । एवं शि-
शुभिः सह विप्रतिपत्तेः सारनद्यामुक्तमानानन्दारकान्पश्यति । ते तं विलपन्ति । स तां नदी-
मवगाहते । तेषु बालकेषु तीव्रस्नेहप्रतिबन्धशोकदुष्खवेगात् । एवं गोवडवाडिउन्ना- 15
दिषु प्रकृतिसावध्यः काममिथ्याचारः खरतरविपाकः पच्यते । तासामेव गोवडवादीनां
तत्तापोमयीनां अकुशलनिर्मितानां योनिमार्गेण स तिर्यक्कामसेवो प्रविशति । स तासा-

1) *Qukram marg.*

2) A quasi-Pali form; cf. Suttanipāṭa p. 124.s. Other authorities (Feer, J. As. 8. XX. p. 216) make Paduma a cold hell.

3) So MS. Correct *kumbheshu* or *ishu*? The Brahmins have a *Kumbhi-pāka*-hell.

4) Cf. Dh.-s. § 122.

5) Name of a *sāgara* in Dh.-s. § 126.

मुदरे प्रदीप्ताङ्गारनिकरपरिपूर्णं स्विद्यते पच्यते बहूनि वर्षशतसहस्राणीति विस्तरेण द्रष्टव्यम् ॥

एवमन्यनाशितास्वपि भिक्षुणीषु विप्रतिपन्नानां महानरकपातनाः पद्यन्ते । एवं स्वस्त्रीष्वप्यपोनिमार्गेण गच्छतः¹ एवं प्रसङ्गानीतास्वपि परस्त्रीषु लब्धासु च कन्यासु ।
5 एवमुपवासस्थासु एवं गुह्याणां पत्नीषु ज्ञातिशब्दमानितासु च विप्रतिपत्तेः तीव्राश्चापरिमाणाश्च महानरकपातनाः पद्यन्ते ॥

सप्तमैथुनसंयुक्तसूत्रे⁽¹⁾ ऽप्याह । इह ब्राह्मण एकतयो ब्रह्मचारिणमात्मानं प्रतिज्ञाणीति । स नेहैव मातृग्रामेण सार्द्धं द्वयं समापद्यते ऽपि तु मातृग्रामं चतुषा रूपं निधायान् पश्यति । स तदा स्वादयति अध्यवस्यति अध्यवसायं तिष्ठति । अपमुच्यते ब्राह्मण ब्रह्मचारी
10 संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसंयुक्तः । अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यं चरति ॥ एवं मातृग्रामेण सार्द्धं संक्रीडतः संकिलिकिलायमानस्य [44 b] आस्वादयतः अपरिशुद्धं ब्रह्मचर्यमुक्तम् । एवं मातृग्रामापस्थानमास्वादयतः । एवं तिरःकुड्यगतस्य⁽²⁾ तिरोडुष्यगतस्य⁽³⁾ वा मातृग्रामस्य नृत्तगीतादिशब्दमास्वादयतो मैथुनसंयोगमित्युक्तम् । एवं पञ्चकामगुणसमर्पितं परमवलोक्यास्वादयतः ॥ एवं देवादिस्थानेषु ब्रह्मचर्यपरिणामनात्संयुक्तो मैथुनेन धर्मेण न विसं-
15 युक्त इति ॥

यतश्चैते कामा एवं स्मरणप्रार्थनाविषयमपि गता एवमनर्थकरास्तेनैव कामापवादक-
सूत्रे⁽⁴⁾ ऽभिहितम् । निवारय भिक्षो चित्तं कामेभ्यः । सभ्यश्चैष मार्गः सप्रतिभयः सकण्टकः
सगहनः उन्मार्गः कुमार्गो वेदनापथः । असत्पुरुषसंसेवितः । नैष मार्गः सत्पुरुषसंसे-
वितः । न त्वमेवं चिन्तयसि । कस्मात् श्रुत्वास्वादाः कामा उक्ता भगवता । बहुडुष्यबहूप-

1) Not in Nanjio or K. F.

2) For the form cf. Vyutp. ap. B.R.: for the meaning the tale of Pyramus.

3) For *dūshya* (here = *دوش* ?) cf. Divy. p. 614, note 14.

4) Not in Nanjio or K.F.

द्रवा बह्नुपायासा । आदीनवोऽत्र भूयान् । रोगो भिन्नवः कामा गण्डः शल्यमद्यमद्यमूलमा-
 मिषवडिसं मृत्युरनित्याः कामास्तुच्छाः मृषामोषधर्मिणः स्वप्नोपमाः कामाः । किमप्येते-
 बालोद्भाषणाः ॥ पे ॥ यथा मृगाणां बन्धनाय कूटं द्विजानां बन्धनाय जालं । मत्स्यानां
 बन्धनाय कुपिनं⁽¹⁾ मर्कटानां बन्धनाय लेयः⁽²⁾ पतङ्गानां बन्धनायामिस्कन्धः⁽³⁾ । एवं कामाः ॥
 पे ॥ कामपर्येषणां चरतो दीर्घरात्रं सिंहानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । याव- 5
 श्लोधातकानां गवांसनानां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । यावन्मण्डूकानां सतां सर्पा-
 णां मुखे परिवर्तितस्यात्तो न प्रज्ञायते । दीर्घरात्रं कामान् प्रतिसेवमानानां चोरा इति कृत्वा
 गृहीतानां शिरष्किन्नानामत्तो न प्रज्ञायते । पा[45 a] रदारिकाः पारिपन्थिका ग्रामघातका
 जनपदघातका यावद्ग्रन्थिमोचका इति कृत्वा गृहीतानां शिरष्किन्नानामत्तो न प्रज्ञायते ।
 दुष्खं तीव्रं खरं कटुकमनुभूतं रुधिरं प्रत्यन्दितं प्रघटितं यच्चतुर्षु महासमुद्रेषूदकात्प्रभूत- 10
 तरं ॥ पे ॥ कायो ज्ञायं बह्नुदीनवः । अस्थिसंघातः स्नायुसंघट्टो गोमेनानुलिप्तः चर्म-
 णा पर्यधनद्वः क्वया प्रतिच्छन्नः क्षिप्रविच्छिन्नः⁽⁴⁾ कृमिसंघनिषेवितः सत्वानामनर्थकः क्लेश-
 कर्मणां वस्तु ॥ अस्मिन्काये विविधा आबाधा उत्पद्यन्ते । तद्यथा चक्षुरोगः श्रोत्ररोगो
 यावदर्शासि पिष्टको भगन्दरः ॥ पे ॥ कायिकाः सत्तापाः कायिकं दुष्खं । कायस्य जीर्ण-
 ता भयता कुञ्जता । खालित्यं पालित्यं वलिप्रच्युता । इन्द्रियाणां परिपाकः परिभेदः 15

1) The form is new: the meaning 'net' assigned to the by-form *kupinā* in Qabdak. is confirmed by the context, and by the Tib. རྒྱུ་

2) Tib. རྒྱུ་ 'snare'. Of the form in the text (which may also be read *neyah*) I find no trace in lexx.

3) Tib. (53 b. 6) རྒྱུ་ལྷོ་མེ་ལྷོ་མེ་ལྷོ་མེ་ལྷོ་མེ་ རྒྱུ་ལྷོ་ 'smoke of fire . . for moths', but *patanga* (as B.R. show) specially connotes the meaning of a moth that burns itself (παταβεντης) so that some sort of naked flame must be meant; cf. Divy. 444.5 (inf.) and note at p. 709.

4) Not in lexx: but cf. Pali *viechiddaka*.

संस्काराणां पुराणीभावो वर्तरीभावः । यावन्नाहं स्येवमुद्धरत् प्रघरत्¹ जुगुप्सनीयं कार्यं प्रतिषेवितुं ॥ पे ॥ का तव भित्तो कामाशास्तिः । कश्च त्वां प्रलीभयति । कथं च त्वं प्रा-
 दितो मूर्कितो ऽध्यवसितो ऽध्यवसानमापन्नः । यदाहं परिनिर्वृतो भवामि 'सद्धर्मश्चात-
 र्हितो भवति' । त्वं च कामान्प्रतिसेव्यं विनिपातगतो भविष्यसि । कदा ज्ञरामरणादात्मानं
 5 परिमोचयिष्यसि ॥ अलं भित्तो निवारय चित्तं कामेभ्यः । अकालः कामपर्येषणायाः 'का-
 लोऽयं धर्मपर्येषणाया इति ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायाम⁽¹⁾प्याह । तेन काममिध्याचारात्प्रतिविरतेन भवितव्यं स्वदारसं-
 तुष्टेन परदारानभिलाषिणारक्तनेत्रप्रेक्षिणा निर्विषमनसा 'एकात्तडुष्खाः कामा'
 इत्यभोक्ष्णं मनसिकारप्रयुक्तेन । यदाप्यस्य स्वदारेषु का[45 b]मवितर्क उत्पद्येत 'त-
 10 दापि तेन स्वदारेष्वभानुदर्शिना उन्नस्तमनसा 'क्लेशवशतया कामाः प्रतिसेवितव्याः'
 न त्वध्यवसानविनिबद्धेन नित्यमनित्यानात्माशुचिसंज्ञिना । एवं चानेन स्मृतिरूपस्था-
 प्या । तथाहं करिष्यामि यथा संकल्पैरपि कामान्न परिभोक्ष्ये' कः पुनर्वादो द्वोन्दिग्रयसमा-
 पत्त्या वानङ्गविज्ञत्या वेति ॥

पुनर्त्रैवाह 'बोधिसत्त्वेन स्वभार्याया अस्तिके तिलः संज्ञा उत्पादयितव्याः । कतमा-
 15 स्तिलः । रतिक्रोडासहायिकैषा नैषा परलोकसहायिका । अन्नपानसहायिकैषा नैषा क-
 र्मविपाकानुभवनसहायिका । सुखसहायिकैषा नैषा दुष्खसहायिका ॥ यावदपरा-
 स्तिलः । शीलान्तरायसंज्ञा ध्यानान्तरायसंज्ञा प्रज्ञान्तरायसंज्ञा ॥ अपरास्तिलः । चोरसंज्ञा
 बधकसंज्ञा नरकपालसंज्ञा इति ॥

चन्द्रोत्तरादारिकापरिपृच्छायाम⁽²⁾प्युक्तं । अथ चन्द्रोत्तरादारिका समनन्तरं⁽³⁾ प्रधावत्तं तं

1) Cf. f. 24a, supra and *Ugraparipr*^o at 8a.

2) A Candrottārādārikā-vyākaraṇa is given in Nanjio, 441 (tr. A.D. 591) K.F. p. 258.

3) °tara° MS.

महान्नं जनकायं दृष्ट्वा तस्यां बेलायां विह्वलसात्तराग्निं तालमात्रमभ्युद्गम्य स्थित्वा च तं
महान्नं जनकायं गाथाभिरुध्यभाषत ॥

(1) कायं ममेक्षधमिमं मनोज्ञं सुवर्णवर्णं ज्वलनप्रकाशम् ।

न रक्तचित्तस्य हि मानुषस्य प्रज्ञायते शोभनकं शरीरम् ॥

ये त्वयिकर्षूपमसंप्रदीप्तान् त्यजन्ति कामान्विषयेष्वगृह्णाः ।

षडिन्द्रियैः संवरसंवृताश्च ये ब्रह्मचर्यं च चरन्ति शुद्धम् ॥

दृष्ट्वा च दारान् हि परस्य ये वै कुर्वन्ति माताभगिनीति संज्ञां ।

प्रासादिकास्ते हि सुदर्शनीया भवन्ति नित्यं परमं मनोताः ॥

स्फुटामिमां वेत्थि⁽²⁾ पुरीं समत्ताद् यो रोमकूपान्मम चातिगन्धः ।

न रागचित्तेन मयार्जितोऽयम्^[46 a] फलं तु दानस्य दमस्य चेदम् ॥

न मे समुत्पद्यति रागचित्तं मा वीतरागासु जनीध्व रागं ।

मान्नी ममायं पुरतो मुनीन्द्रः सत्यं यथा वेत्ति न ज्ञातु मिथ्या ॥

यूयं च पूर्वं पितरो ममासि⁽³⁾ अहं च युष्माकमभूजनित्री ।

भ्राता स्वसा चापि पिता बभूव को रागचित्तं जनयेज्जनन्यां ॥

प्रघातिताः प्राक् च ममाथ सर्वे । अहं विषस्ता च पुरा भवद्भिः ।

सर्वे अमित्रा वधकाः परस्य⁽⁴⁾ कथं तु वा ज्ञायति रागचित्तम् ॥

न रूपवत्तो हि भवन्ति रागात् । न रक्तचिताः सुगतिं व्रजन्ति ।

न निर्वृतिं यासि च रक्तचिता रागो हि तस्मात्परिर्वर्जनीयः ॥

1) Metre: *Akhyānakī*.

2) MS. apparently *vethe*.

3) There is a fracture in the MS.; but apparently the reading is the form in the text. In the previous line the MS. reads *visastā*.

4) °*rasparam* or °*yaram* MS.

- कामस्य हेतोर्निरयं पतति । प्रेतास्तिरश्चो⁽¹⁾ भवति रागात् ।
 कुम्भाण्डयता असुराः पिशाचा भवन्ति ये रागपरीक्षिताः ॥
 काणाश्च खड्गाश्च विजिह्वाकाश्च । विद्वपकाश्चैव भवन्ति रागात् ।
 भवन्ति नानाविधदोषभाजाश्चरन्ति ये कामचरीं ग्रथयाम् ॥
 5 पञ्चक्रवर्तित्वमवाप्नुवन्ति । भवन्ति शक्रास्त्रिदशेश्वराश्च ।
 ब्रह्माण ईशावशवर्तिनश्च तद्ब्रह्मचर्यं विपुलं चरित्वा ॥
 ज्ञात्यन्धभावा वधिरा विसंज्ञा । श्वप्रूकरोष्ट्राः खरवानराश्च ।
 हस्त्यश्च गोव्याध्रपतङ्गमत्ताः⁽²⁾ भवन्ति नित्यं खलु कामलोलाः ।
 नितेश्वराश्चैव भवत्युदयाः सुप्रेष्ठिनो वै गृहपत्यमात्याः ।
 10 सुखसौमनस्येन च याति वृद्धिं ये ब्रह्मचर्यं विपुलं चरन्ति ॥
 कभल्लितापानथ धूमगारान्⁽³⁾ बन्धास्तथा ताडनतर्जनांश्च ।
 केदं शिरः कर्णकरान्तिनासाः⁽⁴⁾ । पादस्य चावर्कन्ति हि कामदासाः । इति ॥
 ॥ ⁽⁵⁾ उदयनवत्सराज्ञपरिपृच्छायां च विवर्णिताः कामाः ॥ ॥
⁽⁶⁾ दृष्ट्वा ब्रह्मं धावति मत्तिका यथा ।
 15 दृष्ट्वाशुचिं धावति गर्दभो यथा ।
 श्वानश्च प्रूना [46 b] इव मांसकारणात् ।
 तथैव धावत्यबुधाः स्त्रिये रताः ॥

1) So the MS. for *tiryakco* (not metrically possible); should we read the fem. *tiracyo*?

2) °*kshikāh* (contra metrum) MS.

3) *Dhūparāgān* corrected in a much later hand to *dhūmagārūn* MS.
 ३. 'स' 'स' Tib. Perhaps some torture by suffocation is intended. On *kabhali* (?)
 see Addenda.

4) °*sā*, MS.

5) Translated into Chinese before A.D. 316; Nanjio, 38, K.F. 217.

6) Metre: Upajāti. *Vanam* MS.

7) °*makshikeva* MS.

घविद्यापिधिता बालास्तमःस्कन्धने⁽¹⁾ आवृताः ।

स्त्रीषु सक्तास्तथा मूढा घमेध्य इव वायसाः ॥

मारस्य गोचरो ह्येष प्रस्थिता येन दुर्गतिः ।

आस्वादसंज्ञिनो मृद्धा मोहस्थाने यथा क्रिमिः ॥

कीटकुम्भो यथा चित्रो यत्र यत्रैव दृश्यते ।

5

पूर्णो मूत्रपुरिषेण दातृर्वा वातपूरिता ॥

सिङ्गाणककफालालाः श्लेष्मणि⁽²⁾ क्लिन्नमस्तकाः ।

दीर्गन्ध्यं स्रवते कायाद्बालानां तद्यथा मधु ॥

घस्थिपूर्णं मुखद्वारं मांसचर्मादिभिश्चितं ।

गण्डभूतो ह्ययं कायः कुत्सितो ह्यामगन्धिकः ॥

10

नानाप्राणिभिः संपूर्णो मुखगण्डो यथा भवेत् ।

एवमेव ह्ययं कायो विष्टाद्यशुचिभाजनम् ॥

घन्त्यास्त्रिकुलं लुदरं सयकृत्फुफ्फुषाकुलं ।

वृक्षौ विलोहितं पितं मस्तलुङ्गास्थिमज्जकम् ॥

घशोतिं क्रिमिकुलसहस्राणि यानि तिष्ठन्ति घत्सरे ।

15

अथ बाला न पश्यन्ति मोहजालेन आवृताः ॥

1) °*tamask*° MS.

2) *shumāṇi* MS.

3) *bālā* is given in lexx. as the name of the jasmine and several other flowers.

4) Thus I have emended the MS. reading: *antrāṇy antraguṇam hy*°. The Tib. (56.a.3) has simply; ཁྲོའི་གྲོའི་མཆོག་གི་སྐུ་ལྷོ་ 'The belly is full of the twisted gut'. In the next line, *vrīkkā* MS. *Vīlohita* for *lohita* (लज्जित).

5) This word spoils the metre, but I preserve it as the Tib. has འཁྱུར་ཁྲི་ «8 lakhs».

- नवत्रणमुखैः प्रस्रवत्यशुचिं प्रतिगन्धिकम् ।
 बाला निमित्तं गृह्णन्ति वचने दर्शनेऽपि च ॥
 उक्ताः पश्चान्न ज्ञानन्ति यो देशः सर्वकुत्सितः ।
 उच्चारणोचरा बालाः खेटसिङ्गाणभोजिनः ॥
 5 गुग्गुप्सनीये रज्यन्ते त्रणां दष्ट्रेव मत्तिकाः ।
 कक्षास्वाध⁽¹⁾रते स्वेदो गन्धो वापति कुत्सितः ॥
 कुर्वन्ति दुष्कृतं कर्म येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ।
 क्षीनान्कामान्निषेवन्तो क्षीनान्धर्मान्निषेव्य च ॥
 गत्वा श्रवीचिं दुष्प्रज्ञाः दुष्खां विन्दन्ति वेदनां ।
 10 उच्चार इव दुर्गन्धाः स्त्रियो बुद्धैः प्रकीर्तिताः ॥
 तस्माद्धीनस्य क्षीनाभिः स्त्रीभिर्भवति सङ्गतिः ।
 उच्चारभस्त्रां यो गृह्यबालावासं निगच्छति ॥
 पादशं कुरुते कर्म तादृशं लभते फलम् ॥
 तथात्रै[47 a]वाह ।
 15 तदेवंरूपैर्दुष्पर्वेषितैर्भोगैः स्वजीविकार्थमुपसंस्कृतैर्न प्रभवन्ति श्रमणाब्राह्मणेभ्यो
 दानं दातुं कृपणवनीपकपाचकेभ्यो ऽवशीकृताः स्त्रीभिः स्त्रीनिर्जिताः स्त्रीनिगृहीताः
 स्त्रीदासाः । तेनैव स्त्रीप्रेम्णा तस्या एव पोषणाय न शक्नुवन्ति दानं दातुं शीलं च समादातुं ।
 स तत्र रक्तः समानः स्त्रीपरिभाषितानि सक्तते तर्जनावलोकननिर्भर्त्सनमपि सक्तते । स
 मातृग्रामेण तर्जितः पुरुषः संसोदति विषीदति सुखे चास्या श्रवणलोकयति । कामहेतोः
 20 कामनिदानं च वशगता भवति । अयं महाराज कामलोलुपस्य पुरुषस्योच्चारसुखपरमस्या-
 शुचौ रतस्यासंप्रजन्याचारिणो दोषः ॥ पे ॥

1) A new conjugational form. Tib. འཕྲུག

2) °bhatsa° MS.

श्रुत्वेदं तु संवेगं न तेषां भवति⁽¹⁾ निर्वृतिः ।

भूयः कुर्वन्ति संसर्गं स्त्रीभिः सार्द्धं प्रमोदिताः ॥

दुष्कामान्निषेवन्ते भाषन्ते च जुगुप्सिताः ॥

धर्मं श्रुत्वायसंमूढाः भाषन्ते च सुभाषितं ।

स्त्रीगतं चास्य तच्चित्तं विडालस्येव मूषिके ॥

5

मुहूर्तं भवति संवेगः श्रुत्वाथ जिनभाषितं ।

पुनः कुप्यति रागोऽस्य विषकृताकूलं यथा ॥

सूकरस्येव उच्चासो मुहूर्तमनुवर्तते ।

दृष्ट्वा वै अथ उच्चारं गृह्णतां जनपत्यसौ ॥

एवं सुखार्थिनो बालाः प्रह्वय जिनशासनं ।

10

हीनान्कामान्निषेवन्ते येन गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥

रक्ताः प्रमत्ताः कामेषु कृत्वा कर्म सुपापकम् ।

शीलवतां विसंवाग्य पश्चाद्गच्छन्ति दुर्गतिम् ॥

पस्येदं धर्मनयं विदित्वा ।

स्त्रीषु प्रसादः पुरुषस्य नो भवेत्⁽²⁾ ।

15

विशोधितः स्वर्गपथोऽस्य नित्यम् ।

न दुर्लभा तस्य वराग्रबोधिः ॥

लब्ध्वा क्षणं हि स प्रज्ञो धर्मं श्रुत्वा च ईदृशम् ।

सर्वान्कामान्विवर्ज्यैकं प्रव्रज्या निष्क्रमेद्बुधः । इति ॥

प्रशान्तवि[47 b]निश्चयप्रातिहार्यसूत्रे⁽³⁾प्यपरोऽनर्थ उक्तः ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कु- 20

1) Scan as a dissyllable or correct to *bhoti*.

2) A monosyllable; compare the similar contractions above, 82. 1, 83. 1. 6.

3) See p. 16.2 above.

लपत्रो वा कुलडुहिता वा जाम्बूद्वीपकान्सर्वसत्वाज्जीविताद्यपरोप्य सर्वस्वं क्रेत् ।
 यो वा ऽन्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता बोधिसत्त्वस्यैककुशलचित्तस्यात्तरायं कु-
 र्यादतश्चिस्तिर्पयोनोगतस्याप्येकालोपदानसङ्गतस्य कुशलमूलस्यात्तरायं कुर्याद्दुःखं ततो
 ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्य क्रेतोः । बुद्धोत्पादसंजनकानां सकुशलमूलानामत्त-
 5 रायः स्थितो भवति । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः परकुलेषु बोधिसत्त्वस्येर्ष्यामातसर्यं कुर्यात्तस्य त-
 स्मिन्समये ततोनिदानं त्रीणि भयानि प्रतिकाङ्क्षितव्यानि । कतमानि त्रीणि । नरको-
 पपत्तिभयं जात्यन्धभयं प्रत्यक्षजन्मोपपत्तिभयं चेति⁽¹⁾ ॥

पुनराह ॥

यस्तस्य कुर्यात्पुरुषो ऽप्रियं वा भूतं क्लृभूतं च वदेदवर्णं ।
 10 परुषं वदेत्क्रुद्धमनापि यस्तं तोभं च कुर्यात्पुनरस्य योजपि ॥
 घ्रात्मभावेन मक्ता नरकेषु स दुर्मतिः ।
 उत्पद्यते विपन्नात्मा दुष्खां⁽²⁾ स वेत्ति वेदनाम् ॥
 योजनानां शतं पञ्च जायते ऽस्य समुच्छ्रयः ।
 कीटीपरिवृतः श्वश्रू भक्ष्यते च मृना भृशम् ॥
 15 पञ्चमूर्धसकृन्नाणि भवत्यस्यापवादिनः ।
 जिह्वानां च शताः⁽³⁾ पञ्च भवत्येकैकमूर्धनि ॥
 एकैकस्यां च जिह्वायां शताः पञ्च ज्वलन्मुखाः ।
 लाङ्गलानां वक्तव्यस्य वाचं भाषित्व पापिकाम् ।

1) Cf. Dh.-s. § 134 and M. Vy utp. 120: *janmo*° must accordingly be corrected, probably to *jano*° or *janapada*°. Tib. རྒྱལ་མཚུངས་

2) °so MS.

3) *gata*, masc: pl. ('selten und immer metrisch'-Böhtl.²) I find no instances quoted with the noun in gen. pl.

प्रतापने⁽¹⁾ च पच्यते तोत्रदुष्खानलाकुले ।
 उत्पीडां बोधिसत्त्वानां ये कुर्वन्ति समङ्गताः ॥
 तिर्यग्गोनिः सनरका न तेषां भोति दुर्लभा ।
 कल्पकोटिसहस्राणि शतानि नियुतानि च ॥
 ततः च्युता घोरविषा भोति सर्पाः सुदारूणाः ।
 नुत्तिपा[48 a]साभिभूताश्च कुर्वन्ति कर्म दारूणम् ॥
 लब्धापि भोजनपानं तृप्तं नैवाधिगच्छति ।
 ततश्च्युतो मनुष्येषु स⁽²⁾ पशुपच्यते ॥
 ज्ञात्यन्धो भोति दुर्मेधा दुष्टचेता असंवृतः ।
 धार्यानाराधिका⁽³⁾ वाचमुक्त्वा दुर्भाषितं नरः ॥
 मनुष्येभ्यश्च्युतश्चापि पुनर्गच्छति दुर्गतिम् ।
 कल्पकोटिसहस्रेषु ज्ञातबुद्धं न पश्यति ॥

पुनरत्रैवाह । यावति मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो बोधिसत्त्वध्यास्तिके प्रतिघचितान्युत्पादय-
 त्ययमन्यनाचितानि वा । तावतः कल्पान् सन्नद्धः सन्नद्धो चस्तव्यं मया महानरकेष्विति ।
 न मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा शक्नो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवाददेव । 15
 तद्यथा मञ्जुश्रीर्वज्रमणिरत्नं नान्येन काष्ठेन लोष्ठेन वा शक्यं भेतुमन्यत्र वज्राद् । एवमेव
 मञ्जुश्रीर्वोधिसत्त्वो ऽन्येन कर्मणा न शक्नो विनिपातयितुमन्यत्र बोधिसत्त्वापवाददे-
 वेति ॥ ॥

1) Name of a hell: cf. Feer, J. As. 1892 p. 195.

2) A syllable is wanting; qu. supply a word meaning 'sickness' (Tib. རྩུན ?)

3) The exact form is not certain owing to a fracture in the MS., but the general sense, failing in honour to whom honour is due, is clear; cf. the Tib.

འཇགས་པ་མཆེས་པ་རྩེད་པ་ (57 b. c).

॥ आर्यभट्टाबलाधानावतारमुद्रासूत्रे⁽¹⁾ ऽप्याह ॥ ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा
कुलडुहिता वा दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्वान्धकारेषु बन्धने क्रुद्धः प्रवेशयेत् ।
यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा बोधिसत्वे क्रुद्धः पराञ्चुखं तिष्ठेत् ' नैनं डुरात्मानं
पश्यामीत्ययं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः सर्वज्ञान्बु-
5 द्वीपकानां सत्वानां सर्वस्वं कुर्यश्चान्यो यादृशं तादृशं बोधिसत्वं गर्हेदयं ततो ऽसंख्येयतरं
पापं प्रसवति ॥ अत्रैवोक्तं । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा गङ्गानदी-
वालिकासमानस्तूपान्विनिपातयेद्देहेत वा । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा म-
हा[48 b]यानाधिमुक्तस्य बोधिसत्त्वस्य व्यापादखिलक्रोधचित्तमुत्पाद्य क्रोशयेत्परिभाष-
येदयं ततो ऽसंख्येयतरं पापं प्रसवति । तत्कस्माद्वितोः । बोधिसत्त्वनिर्घाता हि बुद्धा भग-
10 वन्तो बुद्धनिर्घाताश्च स्तूपाः सर्वसुखोपधानानि च सर्वदेवनिकायाश्च । बोधिसत्त्वमसत्कृत्य
सर्वबुद्धा असत्कृता भवन्ति । बोधिसत्त्वं सत्कृत्य सर्वबुद्धाः सत्कृता भवन्ति । सर्वबुद्धान-
नुत्तरया पूजया पूजयितुकामेन बोधिसत्त्वाः पूजयितव्याः ॥

एतत्पूजाविपाकश्च प्रशान्तविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे⁽²⁾ ऽभिहितः ॥

यस्त्वेषां कुरुते रक्षां धार्मिकी धर्मवादिनां ।
15 द्धित्वा सुदुर्गतीः सर्वाः शक्रो भवति देवराट् ॥
ब्रह्मापि यामस्तुषितो वशवर्ती पुनः पुनः ।
मनुष्येषूपपन्नश्च चक्रवर्ती स जायते ॥

1) Nanjio, 90: KF. 260. M. Vyutp. LXV. 75.

2) V. p. 16.2 supra.

3) *sudurgati* seems not to occur, but the 'Tib. (58.b.3) gives it the same mean-
ing as *durgati*, viz. 'disaster' with the special sense of 'damnation (to hell)'. *Hittva*
of course from *hā*.

4) *Lalita-vistara* 465 ad fin.

श्रेष्ठी गृहपतिश्चापि भवत्याद्यो मन्त्राधनः ।

प्रज्ञास्मृतिभ्यां संयुक्तः सुखितो निरूपद्रव । इति ॥

अथ कतमं बोधिसत्त्वमधिकृत्येयं कारापकारचिन्ता । पृथग्जनमेव ॥

यथोक्तं अद्वाब्जलाधानावतारमुद्गासूत्रे । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता
वा सर्वलोकधातुरजोपमानां सत्त्वानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमाहारं दद्यादिव्यानि 5
च वस्त्राण्येवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पसमुद्गादनं दद्यात् । यश्चान्यः कुलपुत्रो वा
कुलडुहिता वा एकस्योपासकस्यानन्यशास्तुर्दशकुशलकर्मपथसमन्वागतस्यैकदिवसमेक-
माहारं दद्याद्बुद्धस्यायं भगवतः शिनायां शिक्षित इति समारोपं कृत्वा । अयं ततो ऽसंबध्येय-
तरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः क[49 a]श्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा सर्वलोकधा-
तुरजोपमानां दशकुशलकर्मपथसमन्वागतानां उपासकानां दिवसे दिवसे दिव्यं शतरसमा- 10
हारं दद्यादिव्यानि च वस्त्राण्येवं ददङ्गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यः क-
लपुत्रो वा कुलडुहिता वा एकस्य भित्तोरेकदिवसमाहारं दद्याद् । अयं ततो ऽसंबध्येय-
तरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

नियतानियतावतारमुद्गासूत्रे⁽¹⁾प्याह । सचेन्मञ्जुश्रीर्दशसु दिनु सर्वलोकधातुषु सर्वसत्त्वा
उत्पाटितान्ता भवेयुः परिकल्पमुपादाय । अथ कश्चिदेव कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा तेषां 15
सर्वसत्त्वानां मैत्रचित्तस्तान्धलीणि जनयेत् परिकल्पमुपादाय । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुल-
पुत्रो वा कुलडुहिता वा मन्त्रायानाधिमुक्तं बोधिसत्त्वं प्रसन्नचित्तः पश्येद् । अयं ततोऽसं-
बध्येयतरं पुण्यं प्रसवति ॥ यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा दशसु दिनु स-
र्वसत्त्वान्वन्धनागारप्रविविष्टान् बन्धनागारान्मोचयित्वा चक्रवर्तिमुखे स्थापयेद्ब्रह्मसुखे
वा । यो वान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रो वा कुलडुहिता वा मन्त्रायानाधिमुक्तस्य प्रसन्नचित्तो द- 20
र्शनाभिलाषी भवेद्वर्णा चास्योदाहरेद् । अयं ततोऽसंबध्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

1) See p. 7.1, above.

- तथा न्तिर्गर्भसूत्रे⁽¹⁾प्याह । यः पुनर्भदत्त भगवन् क्षत्रियकल्याणो वामात्यकल्याणो वा भट्टकल्याणो वा श्रमणकल्याणो वा ब्राह्मणकल्याणो वा परं रत्नत्यात्मानं रत्नति परलोको रत्नति । भगवच्छासने पात्रभूतमपात्रभूतं वा यावन्मुण्डं काषायखण्डा⁽²⁾प्रावृत्तं परिरत्नति श्रोष्यति पूजयिष्यति आचक्रकथां एवं प्रत्येकबुद्धकथां श्रोष्यति पूजयिष्यति ।
- 5 महायानकथां च महायानसंप्रस्थितान् पुद्गलान् शीलवतो गुणाढ्यान् युक्तमुक्तप्रतिभानान्⁽²⁾ तैः सार्द्धं रमति क्रीडति परिपृच्छति परिप्रश्नयति⁽³⁾ तेषां श्रोतव्यं कर्तव्यं मन्यते ॥ पे ॥
- कियत्तं⁽⁴⁾ भगवन् पापं क्षपयिष्यति ॥ भगवानाह । तद्यथापि नाम कुलपुत्र कश्चित्पुरुष उ-
त्पद्यते । यः सर्वं जम्बूद्वीपं सप्तरत्नपरिपूर्णं कृत्वा तिष्ठतां बुद्धानां भगवतां दानं दद्यात्तथैव
मध्याह्नसमये तथैव सायाह्नसमये दानं दद्याद्देन पर्यायेण वर्षशतसहस्रमेवैव दानं दद्यात् ।
- 10 तत्किं मन्यसे कुलपुत्रापि नु स पुरुषो बद्ध पुण्यं प्रसवेत् ॥ ग्राह । बद्ध भदत्त भगवन्स पु-
रुषः पुण्यस्कन्धं प्रसवेदप्रमेयमसंख्येयं । न तस्य पुण्यस्कन्धस्य केनचिच्छक्यं प्रमाणमुद्ग-
हीतुं अन्यत्र⁽⁵⁾ तथागतेन ॥ भगवानाह । यस्तु कुलपुत्र क्षत्रियकल्याणो वा यावद्यथा पू-
र्वोक्तं । पे । स बद्धतरं पुण्यं प्रसवति । यावद्विपुलतरमप्रमाणातरमसंख्येयतरं पुण्यस्कन्धं
प्रसवति । यो मम पश्चिमायां पञ्चशत्यां⁽⁶⁾ वर्तमानायां सङ्घर्षनेत्री रत्नति स रत्नत्यात्मानं ।
- 15 रत्नति परांश्च रत्नति परलोको रत्नति मम शासनं आचक्रान् पात्रभूतानपात्रभूतान्वा याव-

1) See p. 13.7.

2) *muktamuktap*^o MS.; but see Divy. 329.3 et al.

3) Pali *paripañhāti*: 'consider' (Ch.). No compounds of the Sk. denom. *prag-*
ṇayati have hitherto been registered.

4) Here the MS. (not the Transcript) inserts a form *saketukam* not, apparently,
reproduced in the Tib. (59.b.5).

5) The instrum. as in Pali, instead of the abl. of class. Sk.

6) *pāñcāsatyām* MS; cf. *Vajracchedikā* VI., and Prof. Max Müller's
note to his translation (S.B.E. vol. 49. pt. 2 p. 115). The correction of 'fifty' to
'five hundred' is supported by the Tib. here and below [50.a.].

न्मुण्डान् कायायवस्त्रप्रावृतानपि रत्नति । न विच्छेदयति । यावत्स्वकं राष्ट्रं परराष्ट्रं च वर्धयति । अयायान् क्षपयति । सुरालयं च प्रापयति चिरं चायुः पालयति । स्वस्तिशांश्च परस्तिशांश्च काषयति⁽¹⁾ संबोधिनामर्गे षट्पारमिता[50 a]श्चोपस्तम्भयति । सर्वापायाञ्जहति । न चिरं संसरि संसरति । नित्यं कल्याणमित्रैर्बुद्धैश्च भगवद्भिर्बोधिसत्त्वैश्च महासत्त्वैश्च सार्द्धं समवधानगतो भवति । सततं कल्याणमित्राविरहितो न चिरेण यथाभिप्रायेषु बुद्धतेज्रे- 5
ध्वनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ अथ तावदेव सर्वदेवेन्द्राः सपरिवारा । यावत्पि-
शाचेन्द्राः सपरिवारा उत्थायासनाद् येन भगवान् तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । पे ते भद्रं
भगवन् एतर्ह्यनागते ऽर्धान् यावत्पश्चिमायां पञ्चशत्यां⁽²⁾ क्षत्रियकल्याणा भवन्ति यावद्दृ-
पतिकल्याणाः । पे । एवं सद्धर्भरत्तका एवं त्रिरत्नचंशञ्जालयितारः । पे । वयमपि सर्वे स-
परिवारास्तं क्षत्रियकल्याणां यावद्दृपतिकल्याणां दशभिराकारै रत्निष्यामः परिपालयि- 10
ष्यामो वर्धयिष्यामः ॥ कतमैर्दशभिः । आयुश्चास्य वर्धयिष्यामः आयुरन्तरायं च धर्मेण नि-
वारयिष्यामः । आरोग्यं च परिवारे च धनस्कन्धं च उपभोगपरिभोगं चैश्वर्यं च यशः क-
ल्याणमित्राणि प्रज्ञासम्पदं च वर्धयिष्यामः । एभिर्दशभिरात विस्तरः ॥

एवमभूमिप्रविष्टेष्वेवायं विपाकविस्तरो द्रष्टव्यः ॥

अवलोकितानुसूत्रेऽपि ।

15

संबोधी चित्तमुत्पाद्य हितार्थं सर्वप्राणिनां ।

यः स्तूपं लोकनाथस्य करोतीह प्रदत्तिणं ॥

1) V. p. p. 59. 12 supra.

2) *pañcās*° MS. See note 6 above.

3) These stanzas occur (with considerable variants) in the second of the sūtras called *Avalokita* in the *Mahāvastu*. See Senart's text II. 362. 17—18 and 369. 2—3. To this reference I was led by Prof. S. d'Oidenburg, who referred me to his art. in *JRAS.* for 1893 p. 340, where another quotation from this sūtra in the present work (Ch. 17) is noted. Compare also the work of the same Tib. name in K.F. 259.

इत्याद्यनुर्णसविस्तरमुक्ताह ।

यस्त्वेषां बुद्धपुत्राणां नरः कुर्वीत अग्रियं ।

देवान्मनुष्यान्वर्जित्वा नरकं तस्य गोचरं ॥

इति विस्तरः पूर्ववत् ॥ न चात्र विशेषहेतुः कश्चिदुपदर्शयितुं शक्यत इत्यलं विक-
5 ल्पेन ॥

कर्मावरणविष्मद्विमुक्त्ये⁽¹⁾ऽप्यावरणशब्देनान[50 b]र्थ उक्तः । आवरणं मञ्जुश्रीरूप्यते राग
आवरणं द्वेष आवरणं मोह आवरणं दानमावरणं शीलनातिवोर्यध्यानप्रज्ञा आवरणं ।
पे । तत्कस्य हेतोः बालपृथग्जनान् मञ्जुश्रीर्दानं दानान् मत्सरिणामतिक्रमेऽप्रसादं कुर्व-
न्ति । ते तेनाप्रसादेन प्रतिघचित्तमुत्पादयन्ति । प्रतिघखिलदोषेणा महानरकेषूपपद्यन्ते ।
10 शीलं रत्नतो दुःशीलान् कुत्सयन्ति परिभाषन्ति । ते तेषामवर्णं च भाषन्ति । ते तेषां दोषं
श्रुत्वा बद्धजनस्याप्रसादं कुर्वन्ति । ते तेनाप्रसादेन दुर्गतिगामिनो भवन्ति । ते ज्ञानं भाव-
यन्तः ज्ञानमदेनात्मानमुत्कर्षयन्ति प्रमादयन्ति 'वयं ज्ञानिवादिनः' इमे पुनरन्ये व्यापन्न-
चित्ताः । तेषां ज्ञानिमदनमतानां प्रमादमूलकानि दुःखान्युत्पद्यन्ते । ते वीर्यमारभणाणां
आत्मानमुत्कर्षयन्ति⁽³⁾ परान् पंसयन्ति⁽³⁾ कुसीदा इमे भिन्नवो विहृत्त्यनभियुक्ताः श्रद्धादेयं
15 परिभुञ्जानाः । नैतेऽर्हन्ति पानोपस्थालकमपि । ते तेन वीर्यारम्भेणात्मानमुत्कर्षयन्ति परं
च पंसयन्ति । तानहं बालानिति वदामि । ते ध्यानं समापद्यमानास्तत्र ध्यानसमापत्तौ स्पृ-
हामुत्पादयन्ति । तेषामेवं भवति । वयं समाधिबिहारिणः । इमेऽन्ये भिन्नवो चित्तित्तचित्ता
विहृन्ति । कुतस्ते बुद्धा भविष्यन्तीति विस्तरः ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिर्निर्देशे⁽⁴⁾ऽप्याह । बोधिसत्त्वः प्रापत्या चोदयति । दूरीभवति बोधिः । क-

1) Nanjio 1094 tr. before A.D. 431. K.F. 262.

2) Five āvaranas are mentioned in the Tevijja-sutta (Dīgha-n. I. xiii. 30). Cf. Rhys Davids in S.B.E. vol. XI, p. 182.

3) These words in margin a sec. manu.

4) Nanjio 163. 164 (tr. before A.D. 417) 1015; K.F. 256; M. Vyutp. LXV. 37, where as in our text the title is °dharmāpra° (not °āpr. as Nanjio & Feer). Cp. f. 4.b (p. 6.10) above, where the ā is to be restored.

मीवरणं च परिगृह्णाति । ईर्या⁽¹⁾ चोदयति । दूरीभवति बोधिः । ईर्यापथेन चोदयति दूरीभवति बोधिः । सचेद्वोधिसत्त्वस्यास्तिके कीनसंज्ञामुत्पादयति आत्मनि चोदारसंज्ञां क्षिप्तोत्पात्मानं [51 a] कर्मावरणं च गृह्णाति । इह बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वमववदतानुशासता वा शास्तृसंज्ञामुत्पाद्याववदितव्यो ऽनुशासितव्यः । बोधिसत्त्वेन बोधिसत्त्वस्यास्तिके न परिभवचित्तमुत्पादयितव्यं । सचेदस्यापरित्यक्ता बोधिः । न देवपुत्र बोधिसत्त्वः क्वचिदेव कुशलमूलानि समुच्छिन्नन्ति । यथाद्वितीयबोधिसत्त्वमागम्येति । अनुत्पादितबोधिचित्ते ऽपि तावद्वोधिर्भव्ये सत्वे ऽवमन्यना प्रतिषिद्धा । किं पुनरुदितबोधिचित्ते ॥

यथोक्तं प्रसूङ्गमसमाधिसूत्रे⁽²⁾ । तत्र दृढमते कतमदनुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं ॥ इह दृढमते स पुद्गलः पाञ्चगतिके संसारे उपपन्नो भवति । यदि वा निर्येषु यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा देवेषु यदि वा मनुष्येषु । स च पुद्गलस्तोदणोन्दिगो भवति । 10 उदाराधिमुक्तिकः । तमेनं तथागतः प्रज्ञानाति । अयं पुरुषपुद्गलो यावदियद्भिः कल्पकोटोत्तियुतशतसकृन्नैरनुत्तरायां सम्यक्संबोधौ चित्तमुत्पादयिष्यति ॥ पे ॥ इयद्भिश्चासंख्येयकल्पशतसकृन्नैर्बोधिमभिसंभोत्स्यते ॥ पे ॥ इदं दृढमते उच्यते । बोधिसत्त्वस्यानुत्पादितबोधिचित्तव्याकरणं । अथ खत्वापुष्पान्महाकाश्यपो भगवत्तमेतदवाचत् । अथाग्नेपास्माभिर्भगवन्सर्वसत्त्वानामस्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । तत्कस्य हेतोः । न ह्यस्मा- 15 कमेतज्ज्ञानं प्रवर्तते । कतमस्य बोधिसत्त्वस्य बोधिपरिपाचकानीन्द्रियाणि संविद्यन्ते । कतमस्य न संविद्यन्ते । ततो वयं भगवन्नज्ञानानास्तथाह्वयेषु कीनसंज्ञामुत्पादयेम । तेन

1) Beneath this word is added a sec. manu *caryā*. This word appears to find its counterpart in the Tib. རྒྱུ་ལས་, which however occurs in the next clause, where *īryūpathena* occurs in our text.

2) Supr. p. 8.19.

3) B & R. cite 'Vjnt p. 90. (?)

वयं ज्ञापयेम ॥ भगवानाह । साधु साधु काश्यप सुभाषिता ते इयं वाक् । इदं च मया का-
 श्यपार्थवशं स[51. b]म्यश्यमानेन पुष्पाकमेवं धर्मो देशितो । मा भिन्नवः पुद्गलेन पुद्गलं प्र-
 विचेतव्यं । पच्छीघ्रं ज्ञापयति हि भिन्नवः पुद्गलः पुद्गलं प्रविचिन्वन् । अहं वा पुद्गलं प्र-
 मिषुपां यो वा स्यान्मादृशः । एतेन काश्यप निर्देशेन बोधिसत्त्वेन वा आवकेषा वा सर्वस-
 5 त्वानामस्तिके शास्तृसंज्ञोत्पादयितव्या । मात्र कश्चिद्बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलो भवेतेन त-
 त्रात्मा रक्षितव्य इति । यस्य तु नियतमेव बोधिप्राप्तिचिह्नमस्ति तत्र सुतरामवमन्यना
 रक्षितव्या ॥

यथोक्तमार्गसङ्घर्मपुण्डरीकसूत्रे ⁽³⁾

इष्टमियान्मृत्तिसंचितान्वा प्रीताश्च कुर्वन्ति जिनस्य स्तूपान् ।

10 उद्दिश्य वा पाशुकराशयोऽपि अटवीषु दुर्गेषु च कार्ययति ॥

सिक्तामया वा पुन कूट कृत्वा ये केचिदुद्दिश्य जिनान् स्तूपान् ।

कुमारकाः क्रीडिषु तत्र तत्र ।

ते सन्निबोधाय श्रूयि लाभिनः ॥

1) Passive with active inflection (Whitney § 774) here possibly due to Pali or Prakrit influence.

2) The reading of the MS. (broken here) appears to be *yat sādham* or *yat sādham*. The latter I have supposed to stand for *yat sādham*.

3) MS. W (see p. 47, note 5 above) f. 22. a. 2. Kern, tr. p. 50.

4) The metre is generally *Āthyānakā*; but with two irregularities common in Buddhistic poetry (1) the addition of a syllable at the end (making the metre in fact into *Vaṇṇastha*). (2) the resolution of the initial long into two short syllables. Compare the frequent anapaestic beginning in English 'blank verse'.

5) *prītaḥ prak° A.*

6) So W., *jinān* corrupted from *jinānā* (cf. infra) A.

7) *cāpi A.*; but see below.

यावत्⁽¹⁾ ॥

ये चित्रभित्तिषु करोति विप्रहं ।

परिपूर्णगात्रांस्कृतपुण्यलक्षणान् ।

लिखेत्स्वयं चापि लिखापयेद्वा ।

ते सर्वे बोधाय ग्रभूषि लाभिनः ॥

5

ये चापि केचित्किं शिक्षमाणाः ।

क्रीडारतिं चापि विनोदयन्तः⁽³⁾ ॥

नखेन काष्ठेन कृतानि विप्रहान् ।

भित्तिषु पुरुषाश्च कुमारका वा ॥

सर्वे च ते बोधि ग्रभूषि लाभिनः ॥ पे० ॥

10

वादापिता कश्चरियोऽपि पेक्षी ।

ब्रह्ममण्डका⁽⁵⁾ वाप्यथ मण्डका वा ।

सुगतानमुद्दिश्यथ पूजनार्थं गीतं च गीतं मधुरं मनोज्ञं ।

सर्वे च ते बुद्धि⁽⁶⁾ ग्रभूषि लोक ॥

कृत्वा च यां बहुविधधातुपूजां⁽⁷⁾ ।

15

किमल्पकम्पी सुगतान धातुषु ।

एकं पि वादायिष्य वाच्यभाण्डम् ।

पुष्पेण चैकेन हि पूजयित्वा ।

1) = *peyyālam*, three stanzas being omitted.

2) °*hān*, W.

3) °*yanti* A.

4) °*tāci*, W.

5) See Kern, p. 51 note 2.

6) *ca buddhā abhūshi* A.

7) *bahuvīdharatna-A*; *bahu*-scanned as a monosyllable.

अनुपूर्वं रुदयति⁽¹⁾ किं बुद्धकोट्यः ।

यैश्चा[52 a]ञ्जलिस्तत्र कृतापि स्तूपे ।

परिपूर्णा एकातलशक्तिका वा ।

अनामितं शीर्षं भवेन्मुहूर्तं ।

5 अनामितं कायं तथैकवारं ।

नमोऽस्तु बुद्धाय कृतैकवारं⁽³⁾ ।

ये को तदा धातुधरेषु तेषु ।

वित्तितचित्तरपि यैकवारं⁽³⁾ ।

ते सर्वि प्राप्ता इममग्रबोधिम् ।

10 सुगतान् तेषां तद तस्मि काले ।

परिनिर्वृतानामथ तिष्ठतां वा ।

ये धर्मनामापि षण्णूषु सत्वात् ।

ते सर्वि बोधाय अभूषि लाभिनः इति ॥

महाकरुणामूत्रे⁽⁵⁾प्युक्तं ॥

15 तद्यथा वाडिशिकेन मक्त्युदकसरसि मत्स्याकर्षणार्थं सामिषं वडिशं प्रतिसं भवे-
त्समनन्तरप्रतिसं च मत्स्येन निगीर्णं भवेत् । किं चापि स मत्स्य उदकसरसि धमत्यथ
च पुनर्वद्ध एव स वक्तव्यो दृढेन सूत्रेण स्थलगतदण्डमुनिबद्धेन । यत्स वाडिशिकं घ्राग-
त्य तेन सूत्रलाघवेन जानाति 'गृहीतो मत्स्य इति । तमेन सूत्राद्गृहीत्वा स्थलगतं क-

1) *tā* W.

2) Here both MSS. read *avan*^o; in W. *ānam*^o is corrected (a sec. manu) to *avan*^o.

3) *vācā* A.

4) *gruṇotsu* (?) W. The form *krīdīshu* above (92. 12) is somewhat similar.

5) No doubt the Mahākaraṇṇū-puṇḍarika-sūtra. Compare Nanjio 117, (where the Chinese title is similarly abbreviated) 180 (tr. before AD. 431); K.F. 239; M. Vyutp. LXV. 23.

हेति यथाकामकरणाय परिभोगाय । एवमेव ये सत्त्वा बुद्धेषु भगवत्सु चित्तं प्रसाद्य कुशलमूलमवरोपयन्ति । अतश्च एकचित्तप्रसादमपि । किं चापि ते सत्त्वा बुद्धकृतेन कर्मावरणो-
नात्तपोषूपपन्ना भवन्त्यथ च बुद्धा भगवत्तस्तान्सत्त्वान् बौद्धेन ज्ञानेन संग्रहवस्तुसूत्रेण⁽¹⁾ गृ-
हीत्वा संसारोदकसरस उद्धृत्य निर्वाणस्थले स्थापयन्तीति ॥

तस्मादेषु शास्तृसंज्ञा कार्या । वन्दमानाश्च मनसा वन्दितव्याः । भवति हि नवकोऽपि 5
बोधिचित्तबलाद्वन्धो । यथा मेधेन⁽²⁾ द्रमिडेन मत्काबोधिसत्त्वेनापि सत्ता नवक आर्यनुधनः स-
र्वशरीरेण प्रणिप्रत्य वन्दितः । नियतार्थं चेदं । यथाध्याशयसंचोदनादिषु सर्वबोधिसत्त्वया-
निकपुद्गलनमस्कारोऽनुज्ञातव्यः⁽³⁾ सर्वशब्देनात्मनोऽपि ग्रहणात्⁽³⁾ । कथमेकत्र वन्ध्य[52 b]व-
न्दकत्वं न विरुध्यते । परस्परं वन्ध्यत्वेनैवालम्बनात् । अत एवानास्वादनादपुण्यभावः ।
किं च बुद्धानामप्येवमिष्यते । मा भूदनवस्था । एकस्य चान्यूनतेति ॥ 10

आर्यसर्वधर्मवैपुल्यसंग्रहसूत्रेऽप्यनर्थ उक्तः । सूत्रं हि मञ्जुश्रीः सद्धर्मप्रतिज्ञेयकर्मा-
वारणं । यो हि कश्चिन्मञ्जुश्रीस्तथागतभाषितधर्मे कस्मिंश्चिच्छोभनसंज्ञां करोति । कश्चि-
दशोभनसंज्ञां स सद्धर्मं प्रतिनिपति । तेन सद्धर्मं प्रतिनिपता तथागतोऽभ्याख्यातो भव-
ति । धर्मः प्रतिनिप्तो भवति । संघोऽपवादितो भवति । य एवं वदतीदं युक्तमिदमपुक्तमि-
ति स सद्धर्मं प्रतिनिपति । न गया पृथक्काश्चिद्धर्मः श्रावकयानसंप्रयुक्तः प्रत्येकबुद्धान- 15
संप्रयुक्तो मत्कायानसंप्रयुक्तो देशितः । तत्ते मोक्षपुरुषा इमं मम धर्मं नानाकरिष्यन्ति । इदं
श्रावकाणां देशितमिदं प्रत्येकबुद्धानामिदं बोधिसत्त्वानामिति । स नानात्वसंज्ञया सद्धर्मं
प्रतिनिपति । इयं बोधिसत्त्वस्य शिज्ञा । इयं बोधिसत्त्वस्याशिज्ञेति सद्धर्मं प्रतिनिपति ।
धर्मभाणकस्यास्ति प्रतिभानं नास्ति प्रतिभानमिति सद्धर्मं प्रतिनिपति । धर्मं धर्मतया क-

1) Cf. Dh.-s. § 19 and p. 39.

2) This refers to the passage of the Gaṇḍavyūha already cited at 36. 14 above. -See note there.

3) This clause is added a sec. manu.

ययति⁽¹⁾ सद्धर्मं प्रतिनिपति । अयमते बुद्धोत्पादे नास्ति धारणीप्रतिलम्भ इति धर्मं प्रतिनि-
 पति । नास्ति धर्मभाणकस्य धारणीप्रलम्भ इति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणकस्य चर्या
 हूषयति धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणको न प्रतिपत्तिमपन्न इति धर्मं प्रतिनिपति । प्रमा-
 देनैव चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । ईर्यापथेन चोदयति सद्धर्मं प्रतिनिपति । अन्तरचर्या⁽²⁾
 5 शोलविपत्त्या चोदयति धर्मं प्रतिनिपति । प्रति[53 a]भानेन⁽³⁾ संपादयतीति धर्मं प्रतिनिप-
 ति । आलोको ऽस्य धर्माणां न सुविदित इति धर्मं प्रतिनिपति । मन्त्रेण मन्त्रमबुध्यमानः
 प्रतिवदतीति धर्मं प्रतिनिपति । अन्तरसंज्ञया तथागतशासनं नावगाह्य इति धर्मं प्रति-
 निपति । सूत्रेण सूत्रं विरोधयतीति धर्मं प्रतिनिपति । गाथया गाथां विरोधयतीति धर्मं
 प्रतिनिपति । अन्तरसंज्ञया कश्चिदधिमुक्तं करोति कश्चिन्न करोतीति धर्मं प्रतिनिपति ।
 10 धर्मभाणकस्यार्थान्यकव्यामभिनामयतीति धर्मं प्रतिनिपति । विचक्षुः कर्मास्य करोति धर्मं
 प्रतिनिपति । संलापयन् वदतीति धर्मं प्रतिनिपति । इहास्यास्ति चर्या इहास्य नास्ति
 चर्येति धर्मं प्रतिनिपति । इदं सूक्तमिदमसूक्तमिति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन नास्ति चर्ये-
 ति धर्मं प्रतिनिपति । अनेन बुद्धवचनसमय उक्तो नानेन बुद्धवचनसमय उक्त इति धर्मं
 प्रतिनिपति इति हि मञ्जुश्रीपर्यायवर्तिकश्चिद्विस्तोषयति तावद्धर्मं प्रतिनिपति । धर्मभाणक-
 15 स्येदं रूपमिति चिन्तयति वदति भिनुर्वा भिनुणी वा उपासको वा उपासिका वा । सर्वः
 स सद्धर्मं प्रतिनिपततोत्पादि ॥

अत्रैव चोक्तं । यस्य कस्यचित्कुलपुत्र तथागतस्य परेनिर्वृतस्य धर्मः प्रतिभाति य-
 थाधिमुक्तानां सत्त्वानां देशयितुं । तस्यां च पर्यदि यथेकसत्त्वस्यापि एकरोमर्क्यो भवेदेका-
 श्रुपातो वा सर्वः स तथागतानुभावेन । तत्र मोक्षपुरुषा अबोधिसत्त्वा बोधिसत्त्वप्रतिज्ञा बो-
 20 धिसत्त्वद्वेषका धर्मस्तैन्यकुक्का एवं वदयन्ति धर्मापदेशकेभ्यः । किमेते । न बुध्यन्त इति ॥

1) A marginal gloss, apparently on this word, adds: *tuccham sarvapra-
 canam sarvadharma-cūnyatrāt.*

2) *akṣharapāṭhako 'yam nārthapālaka iti: marg.*

3) *viparīṭārthakatvāt saiva: marg.*

पे ॥ ये बोधिसत्त्वेष्वन्यनां कुर्वन्ति । नाहं तेषां पर्यत्तकृते निरयं ⁽¹⁾ [53 b] संवदामि । त-
त्कस्य हेतोः । यो बोधिसत्त्वो धर्मभाणकमपवदति बुद्धे स विगर्हति धर्मं स प्रतिक्षिपति
संघं स जुगुप्सति । बुद्धे सोऽगौरवो यो धर्मभाणके ऽगौरवः । बुद्धं स न द्रष्टुकामो यो धर्म-
भाणकमद्रष्टुकामः । बुद्धस्य सो ऽवर्णं भाषते यो धर्मभाणकस्यावर्णं भाषते । बुद्धस्तेन प-
रित्यक्तो भवति यः प्रथमचित्तोत्पादिकेऽपि बोधिसत्त्वे प्रतिवचित्तं करोतीति ॥ पे ॥ 5
योऽप्ययं मैत्रेय षट्पारमितासमुदागमो बोधिसत्त्वानां संबोधाय तं ते मोक्षपुरुषा एवं वक्ष्य-
न्ति । प्रज्ञापारमितायामेव बोधिसत्त्वेन शिञ्जितव्यं । किं शेषाभिः पारमिताभिः ।
ते ऽन्यां पारमितां हूषयितव्यां मन्यन्ते । तत् किं मन्यसे ऽजित दुष्प्रज्ञः स का-
शिराजभूद् येन कपोतार्थं श्येनाय स्वमांसानि दत्तानि⁽²⁾ । मैत्रेय आह । नो कीदं भगवन् ।
भगवानाह । यानि मया मैत्रेय बोधिसत्त्वचर्यां चरता षट्पारमिताप्रतिसंपुक्तानि कुशलमू- 10
लान्युपचितानि अपकृतं नु तैः कुशलमूलैः ॥ मैत्रेय आह । नो कीदं भगवन् ॥ भगवानाह ।
त्वं तावदजित षष्टिं कल्पान्दानपारमितायां षष्टिं कल्पान् शीलपारमितायां षष्टिं क-
ल्पान् तात्तिपारमितायां षष्टिं कल्पान्वीर्यपारमितायां षष्टिं कल्पान्ध्यानपारमितायां
षष्टिं कल्पान्प्रज्ञापारमितायां समुदागतः । तत्ते मोक्षपुरुषा एवं वक्ष्यन्ति । एकनयेनैव
बोधिर्यदुत ग्रन्थतानयेनेति । ते चर्यासु परिश्रुद्धा भविष्यन्तीत्यादि ॥ 15

इति शिन्तासमुच्चये चतुर्थः परिच्छेदः ॥

V.

शीलपारमितायामनर्थवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥

उक्तः सेतेपतो ऽनर्थः । तस्य विवर्जनं यथाध्यक्षणसंचोदनसूत्रे⁽³⁾ । एवंविधानर्थप्रवणभ-
यभी[रुक्तेः] [54 a] आदिकर्मिकबोधिसत्त्वैः समादानानि यथा गृहीतानि तथा कार्यं । एवं 20

1) *rayavā* (?) MS.

2) A tale of the Gībi-king. Feer, *Avad.-g.* p. 127; Takakusu, I-tsing, p. 226; Kshemendra, *Avad. k. l.* II. 109.

3) *neti vācya* margin (early hand).

4) See p. 15 note 2, and add ref. to Nanjio 23 (25).

क्ति तैरुक्ते । एते वयं भगवन्नद्याग्रेण तथागतस्य पुरतः । एवं समादानं कुर्मः । सचेद्वयं भग-
 वन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वापत्या चोदयिष्यामो भूतेन वा-
 भूतेन वा विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्या-
 ग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलमवमन्येमावर्णं चास्य भाषमे विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवे-
 5 ऽर्हन्सम्यक्संबुद्धः । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बोधिसत्त्वयानिकं पुद्गलं गृहिणं वा प्रव्रजितं वा
 पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडतं परिचारयत्तं दृष्ट्वाप्रसादं कुर्याम विलोखं वा चित्तस्योत्पादयेमा-
 गौरवं वोत्पादयेम न च तत्र शास्तृसंज्ञामुत्पादयेम । विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् ।
 सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण मित्रकुलभित्तादकुलनिदानं बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानां काययो-
 डां चित्तपङ्क्तिं वा कुर्याम विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण बो-
 10 धिसत्त्वयानिकं पुद्गलं दृष्ट्वा एकेनाप्यमनोज्ञवचनेनाभाषेम विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो
 भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण त्रिस्कृतो रात्रेः त्रिस्कृतो दिवसस्य बोधिसत्त्वयानिकं पु-
 द्गलं न नमस्येम विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणास्य व्रतस-
 मादानस्य कृतशो राज्यप्रतिलम्भं वा धनप्रतिलम्भं वा कायज्ञोचितं वा न परित्य-
 जेम [54 b] विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण श्रावकयानिकं
 15 वा प्रत्येकबुद्धयानिकं वा पुद्गलमवमन्येम । वयं विशिष्टतरा नैते इति विसंवादिताऽस्मा-
 भिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नीचचित्ताश्चाण्डालसदृशचित्ता न विहरेम विसंवादिताऽ-
 स्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेणात्मानमुत्कर्षयेम परं वा पंसयेम विसं-
 वादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण व्यापादवियक्तभयाद्योजनं वा
 योजनशतं वा न पलायेम ईरिताः समाना विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं
 20 भगवन्नद्याग्रेण शीलवत्तमात्मानं प्रतिजानीम ब्रह्मश्रुतं वा धृतगुणिनं वान्यतरान्यतरं वा
 वा गुणेनात्मानमुद्भावयेम विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेत् । सचेद्वयं भगवन्नद्याग्रेण
 प्रतिद्वन्द्वकल्याणा विवृतपापा न विहरेम विसंवादिताऽस्माभिस्तथागतो भवेद्वर्हन्सम्य-
 कसंबुद्धः ॥ पे ॥ तत्र भगवान् मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमामह्वयते स्म । कर्मावरणं मैत्रेय

तपयितुकामेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रा वा एवं समादानं कर्तव्यं यथा एभिः कुलपुत्रैः
कृतमिति ॥

सर्वधर्माप्रवृत्तिनिर्देशे ऽप्याह ॥

तृष्कृत्व रात्रिं दिवसं तथैव ।

स बोधिसत्त्वान्प्रणमेत मूर्ध्ना ।

तेषां न किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

चरेत चर्यां हि सदा यथेष्टम् ॥

पश्येद्यदा कामगुणौ रमन्तः⁽³⁾

न तस्य किञ्चित्स्खलितं गवेषेत् ।

गुणैरनन्तां वर बोधिचर्या ।

एषो ऽपि कालेन कृतां स्पृशेत्⁽⁴⁾ ॥

युक्त्यानुपूर्व्या क्रिययानुपूर्व्या ।

भवेज्जिनो नैव हि एकवाचा⁽⁵⁾ ।

बहुकल्पकोट्यो नियुतानि चैष ।

सन्नाहसंप्रस्थितना[55 a]न्यभावी ॥

अत्रैवाह । ये कुलपुत्रैर्वंशेण कर्मावरणानान्विताः । तैर्न द्वितीयस्य बोधिसत्त्वस्य
सर्वचर्यासु विप्रतिपत्तव्यं । सर्वाः क्रियास्तस्य विमोक्तव्याः । एवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
नाहं परचित्तं ज्ञाने दुर्विज्ञेया सत्त्वचर्या । इदं च खलु कुलपुत्रार्थवशं संपश्यंस्तथागत एवं

1) Pp. 6. 18, 90. 19 supra.

2) MS. *sambodhi*^o; but the long syllable is not required by the metre.

3) *bodhisatvaṃ* marg.

4) *spr̥śishyate* MS.

5) *vācayā* MS. with *caryayā* in margin.

6) *bahu* as a monosyllable; cf. supra.

7) The Tib. (66. b. 5 where read སྟོན་ for སྟོན་) confirms this rather

strange phrase, 'setting forth [clad in spiritual] armour'. Cf. Dh.-s. 103. 93 15.

धर्मं देशयति । न पुद्गलेन पुद्गलः प्रमातव्यः ॥ अहं वा पुद्गलं प्रमिषुयां यो वा स्यान्मादृ-
शः ॥ यः कुलपुत्रात्मानं रक्षितुकामस्तेन न कस्यचिच्चर्या विवेचयितव्या । न परेषां वि-
कुट्टना⁽¹⁾ कर्तव्या । अयमोदशोऽयमोदश इति । बुद्धधर्माभिपुक्तेन भवितव्यं रात्रिं दिवं धर्म-
पल्लिगुड्डमानसेनेति ॥

- 5 तथा त्तिगिगर्भमूत्रेऽपि⁽³⁾ कथितं । अथ तावदेव बहूनि शतसकृन्नाणि विद्वांसः सत्त्वा
उत्थायासनाद्येन भगवांस्तेनाञ्जलिं प्रणम्यैवमाहुः । वयं भदत्त भगवतः पुरत एव प्राणि-
धानं कुर्मः यावच्चिरं वयं भदत्त भगवन्संसारे संसरेम⁽⁴⁾ तावन्मात्र प्रतिलब्धक्षान्तिकामा राज-
स्थानं प्रतिलभेम । मामात्यस्थानं । मा नगरस्थेष्ठस्थानं । मा ग्रामस्थेष्ठस्थानं । मा निगम-
स्थेष्ठस्थानं । मा पुरोहितस्थेष्ठस्थानं मा भट्टस्थेष्ठस्थानं । यावन्मा सार्थवाक्येष्ठस्थानं ।
10 मोपाध्याप्येष्ठस्थानं । मा अमणस्थेष्ठस्थानं । मा गृहपतिस्थेष्ठस्थानं । मा कुटुम्बस्थेष्ठ-
स्थानं यावत्सर्वशो वयं मा सत्त्वानामधिपतिस्थानं प्रतिलभेम यावन्न क्षान्तिप्रतिलब्धाः
स्थाम⁽⁵⁾ । यतो निदानं⁽⁶⁾ वयमेवंतूपमतिगाढं कर्म बुद्धानां शासनमाक्षिपेम । इति विस्तरः ॥

चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽप्यनर्थविवर्जनमुक्तम् ।

नास्ति पापमकर्तव्यं कुमारं तेषु भेष्यति ।

- 15 मा तेहि संस्त[55 b]वं सार्द्धं कुर्याः त्वं कालि पश्चिमे ॥

आलपे संलपेय्यासि कुर्यासी तेघगौरवं ।

आनालीनः⁽⁸⁾ सत्करेय्यास्यप्रबोधयि कारणात् ॥

1) Not in lexx. The Tib. equiv. འཇུག་ (67 a. 1) confirms the meaning 'cen-
sure' hitherto attested for *Y'kuṭṭ* by the Dhātup. only.

2) A curious Prakritic form (cf. infra p. 105). Compare *purigredha* in M.
Vyutp. ex.

3) Supra p. 13. 7.

4) °mas MS.

5) mo MS.

6) Cf. *tato nidānam* Vajracch. § 8.

7) *rājakumārāṇām*, marg.

8) *anotīnaḥ* MS. *Anālīnaḥ* = «not desponding». Tib. (67. b 1) ལུས་པ་མེད་
Cf. *saṃlīna. āsi agra*° MS.

वर्षाग्रं परिपृच्छित्वा यस्ते वृद्धतरो भवेत् ।
 कुर्यासि गौरवं तत्र शिरसा पादवन्दनैः ॥
 न तेषां स्वलितं पश्येद् बोधिमण्डं विपश्यतां ।
 प्रतिघातं न जनयेत् मैत्रचित्तः सदा भवेत् ॥
 पद्मेणां स्वलितं पश्येद्वोषांस्तेषां न कीर्तयेत् ।
 यादृशं काङ्क्षितं कर्म तादृशं लप्स्यते फलं ॥
 स्मितेन मुखचन्द्रेण वृद्धेषु नवकेषु च ।
 पूर्वाभाषी भवेन्नित्यं कृतमानश्च सर्वतः ॥
 चीवरैः पिण्डपातैश्च कुर्यात्तेषामनुग्रहं ।
 एवं चित्तं प्रदध्यास्त्वं सर्वे भेष्यन्ति नायकाः इति ॥

5

10

पत्य च बोधिचित्तोत्पादिके गौरवं प्रसादश्च नोत्पद्येते । तेन⁽²⁾ स्वदुर्गतिप्रपातभय-
 तार्थं दृष्टादृष्टप्रामोद्यानुभवनार्थं स्वचित्तकलुषप्रसादनार्थं चित्तकल्पताचित्तकर्मण्यता
 प्रतिलाभार्थं च यथार्यगण्डव्यूहे बोधिचित्तोत्पादिकागुणा भगवदर्यमैत्रेयेणाचार्यमुधनम-
 धिकृत्योद्भावितास्तथा भावयितव्याः ॥

एष⁽³⁾ दृष्ट्वा जर्वाधिपीडितान् प्राणिनो दुष्पक्षतरुपद्रुतान् ।
 जन्ममृत्युभयशोकापितान्⁽⁴⁾ तेषां⁽⁵⁾ अर्थि चरते कृपाशयः ॥
 दुष्पक्षयत्नपरिपीडितं जगत्⁽⁶⁾ दृष्ट्वा पञ्चगतिचक्रमण्डले ।
 ज्ञानवज्रमयमेव ते दृढं दुष्पक्षयत्नगतिचक्रभेदनं ॥

15

1) MS. °hitā. The marg. adds *kurmas te*, which looks like an emendation by some reader who did not understand the form in the text. Cf. Childers s. v. *karoti*.

2) The slightly involved syntax is summarized by a note in the margin: *tena prasādād [i-guṇā bhāryā iti yogah]*.

3) Metre: Rathoddhatā.

4) *tāpinam* H (v. p. 34, n. 4) fol. 252. b. 5.

5) *teshu* H.

6) *dr̥shṭa* H.

- रागदोषतृणाखाणुकपटकं दृष्टिसंगबद्धकनसंकुलम् ।
 सत्त्वनेत्रपरिशोधनार्थिकः प्रज्ञलाङ्गलदृढं गवेषते ॥
 मोक्षविद्यगहनशयं जगत् प्रज्ञचतुक्तनष्टदृष्टिकं ।
 तस्य तेम दिशः^[56 a] दृष्टिकः⁽⁴⁾ प्रभुः सार्ववाक् जगतो भविष्यति ॥
 5 नातिधर्मत्रिविमोक्षवाङ्मनो ज्ञानखङ्गरिपुङ्क्तशयार्थकः ।
 प्रूरसूत⁽⁶⁾ अभयस्य दायको देशको हि जगतो भविष्यति ॥
 धर्मनाव समुदानपत्ययं ज्ञानसागरपथे मुशिक्षितः ।
 शास्त्रिखवरद्वीपनायकः कर्णधार⁽⁷⁾ त्रिभवाणवे⁽⁸⁾ अयम् ॥
 ज्ञानरश्मिप्रणिधानमण्डलः सर्वसत्त्वभुवनभावभासकः⁽⁹⁾ ।
 10 धर्मधातुगगने समुद्रतो बुद्धसूर्य समुद्देश्यते अयम् ॥
 मैत्रिचन्द्रनसमाधिशीतलः सर्वसत्त्वसमचित्तमुप्रभः ।
 प्रुक्तधर्मपरिपूर्णमण्डलो बुद्धचन्द्र समुद्देश्यते अयम् ॥
 आशये दृढतले प्रतिष्ठितो बोधिचर्य अनुपूर्व उद्गतः ।
 सर्वधर्मरतनाकरो ह्ययं ज्ञानसारवरो भविष्यति ॥
 15 बोधिचित्तभुजगेन्द्रसंभवो धर्मधातुगगने समुद्गतः ।

1) B², who cites M. Vyutp. only for this form connects it with *sthānu*. Cf. Pali.

2) *kam eṣa* H.

3) A curious form, *metri gratia*, for °*hāvidyā*; cf. Dh.-s. p. 49 § 67.

4) °*darṣanapr*° H.

5) Dh.-s. § 73.

6) °*putta* H.

7) °*ru* A.

8) Cf. Childers s. v. *bhavo*.

9) °*sanah* H.

10) °*dhātugagamahāprabho* H.

11) *paksha* marg. — a gloss suggested by the metaphor of the moon.

12) *nāgarājaprabhavā meghā varshanti*, marg.

धर्ममेघयुगपत्प्रवर्षणाः सर्वश्रुतफलशस्यवर्धनः ॥

श्रुद्धि⁽²⁾ वार्ति त्रिमलत्तमोऽप्यहं⁽³⁾ मैत्रिस्नेहस्मृतिभाजनं दृढम् ।

बोधिचित्तविमलाग्निसुप्रभम् धर्मदीप⁽⁵⁾ समुज्ज्वालयिष्यति ॥

बोधिचित्तकललः कृपाबुद्धौ मैत्रपेशिर्चलाशयो धनः ।

बोधि श्रद्धमनुपूर्वसंभवो बुद्धगर्भं श्रु⁽⁶⁾ संप्रवर्धते ॥

पुण्यगर्भमभिवर्द्धयिष्यति प्रज्ञगर्भमभिशोध्यिष्यति ।

ज्ञानगर्भं समुदेक्ष्यते अयं यादृशः प्रणिधिगर्भसंभवः ॥

ईदृशाः करुणमैत्रधर्मिताः सत्वमोचनं⁽⁸⁾ मतो क्लृताशयाः ।

डुर्लभा जगि सदेवमानुषे यादृशो अयु विशुद्धमानसः ॥

ईदृशाशयसुमूलसंस्थितो ईदृशो दृढप्रयोगवर्द्धितः ।

ईदृशस्त्रिभवक्कादनप्रभो ज्ञानवृत्तफलदः सुडुर्लभः ॥

एष सर्वगुणसंभवार्थिकः सर्वधर्मपरिपू^[56 b]र्यार्थिकः ।

सर्वसंशयविदारणार्थिकः सर्वमित्र भजते अतन्द्रितः⁽¹⁰⁾ ॥

1) °ne H.

2) °dāha H.

3) The t is doubled *metri gratia* apparently. *Mala* = Tib. མེ (68. a. 7). Cf. Jäschke p. 262.

4) °ttamoham H.

5) *ujjv* as a short syllable is strange even in a Gāthā-passage; but the reading is confirmed by the Tib. མར་མེ' ... འཕར་ཕུང་ In H. the text has been altered; it appears now to read: *dharmadvīpa-maitra ya janayishyati*.

6) *ayam* says the marginal glossator, more reasonably than Rāj. Mitra, pref. to Lalitav. p. 31 ('*ayu* for *eshaḥ*').

7) *jñānag*° H.

8) *icchāpūrvam bhāṣakāḥ satvamoḥanasya marg.*

9) *kalyāṇamitrāṇi bhajate marg.* (recent hand).

10) *trishṇā* H.

एष मार्गकलिक्लेशसूदनो एष दक्षिमलक्लेशशोधनः ।
 एष सर्वज्ञगोक्षणोद्यतो एष ते सद विशेष पण्डितः ॥
 एष दुर्गति विशोधयिष्यति स्वर्गमार्गमुपदर्शयिष्यति ।
 मोक्षमार्गमुपनेष्यते जगद् पादशे गुणपत्रे प्रतिष्ठितः ॥
 5 एष सर्वतदुष्खमोचको ।
 एष सर्वगतिमौख्यदायकः ।
 एष सर्वभयपाप्रह्णको ⁽²⁾ ।
 भेष्यते भवगतीनि ⁽³⁾ सूदन ' इति ॥

एवमनया भावनयानर्थविवर्जनं सुकरं भवति । तथाध्याशयसञ्चोदनसूत्रेऽप्यनर्थवि-
 10 वर्जनमुक्तं । चतुर्भिर्मैत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वयानिकः पुद्गलः पश्चिमायां पञ्चश-
 त्यां ⁽⁴⁾ संद्धर्मविप्रलोपे वर्तमाने ज्ञातोऽनुपप्लवः स्वस्तिना ⁽⁵⁾ परिमोदयते ॥ कतमैश्चतुर्भिः ।
 आत्मस्खलितप्रत्यवेक्षणतया । परेषां बोधिसत्त्वयानिकानां पुद्गलानामापत्यचोदनत-
 या । मित्रकुलभित्तादकुलानवलोकनतया । अमनस्कवचनप्रतिविरमणतया । एभिर्मैत्रेय
 चतुर्भिरिति पूर्ववत् ॥ अपरैश्चतुर्भिः । कतमैः । अल्पश्रुतसत्त्वपरिवर्जनतया । पर्यदनुपादा-
 15 नतया । प्रातश्चर्यासननिषेवणतया च । आत्मदमशनश्रयोगमनुयुक्ततया च । एभिश्चतुर्भि-
 रिति विस्तरः ॥

पुनर्त्रैवाह । आदिकर्मिकेण मैत्रेय बोधिसत्त्वेन प्रज्ञाबलाधानप्राप्तेन लाभसत्कारप-
 रिर्वर्जितेन लाभसत्कारदोषदर्शना भवितव्यं ॥ पे ॥ संगणिकाकारमपरिवर्जितेन संग-

1) bhaya A.

2) °dano H.

3) bhāvatini H.

4) See p. 88, note 6.

5) This form found hitherto in Sk. lex. only (cf. Zachariae, Die ind. Wörterb., p. 24, n. 9). For Pali cf. Childers s. v. sotthi sub fin.

6) Correct to °yogānvy° ?

णिकारामदोषदर्शिना भवितव्यं । भाष्यारामपरिवर्जितेन भाष्यारामदोषदर्शिना भ-
 वितव्यं । निद्रारामवर्जितेन निद्रारामदोषदर्शिना भवितव्यं । कर्मरामवर्जितेन कर्मराम-
 मदोषदर्शिना भवितव्यं । प्रपञ्चारामवर्जितेन प्रपञ्चारामदोषदर्शिना भवितव्यं ॥ पे ॥ इह
 मैत्रेय बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन रागसंज्ञनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । स्मृतिविधेय-
 करो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । लाभालाभतया उन्नामावनामकरो लाभसत्कारः प्र- 5
 त्यवेक्षितव्यः । मोक्षोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । कुलमात्सर्याध्यवसानो
 लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । आत्मार्थनिष्पादनतया शास्त्रोत्पादनो लाभसत्कारः प्रत्य-
 वेक्षितव्यः । चतुरार्यवर्णपरिवर्जनतया आर्द्रोक्त्यापत्राप्यसंज्ञनो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः । एवं सर्वबुद्धानुज्ञानो लाभसत्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । मानमदोत्पादनो लाभस-
 त्कारः प्रत्यवेक्षितव्यः । गुह्यणामवमाननो लाभसत्कारः । मारपत्तो लाभसत्कारः । एका- 10
 तप्रमादमूलः कुशलमूलापकरणो लाभसत्कारः । विद्युच्छक्राशनिसदृशो लाभसत्कारः ।
 बद्धपल्लिगोधपल्लिगुह्यो⁽¹⁾ मित्रकुलभिन्नादकुलावलोकनो दीर्घनस्यसंज्ञनः । बुद्धिविधाम-
 णो लाभसत्कारः प्रियवस्तुपरिणामनतया शोकभाजनो लाभसत्कारः । चतुःस्मृत्युपस्थान-⁽⁴⁾
 संमोषणाः श्रुतधर्मदुर्बलीकरणाः चतुःसम्यक्प्रकाशपरिहाणकरणाः लाभसत्कारः । शब्द-
 भिन्नापरिहाणकरणाः । पूर्व सत्कारपश्चादसत्कारकरणाः । अमित्रसत्कारमित्रप्रहाणो 15
 लाभसत्कारः । पराभिसंधानतया गणिकासदृशः । ध्याना[57 b]प्रमाणपरिवर्जनः । नरक-
 तिर्यग्योनिषमलोकप्रपातनो लाभसत्कारः । देवदत्तोद्वेगसमाचारो लाभसत्कारः प्रत्यवे-
 क्षितव्यः ॥

1) The Tib. (69 b. 1) renders this word here and below (57 b.) by རྒྱལ་པོ་, the ordinary word for caste or family.

2) These two forms have hitherto been attested by the M. V yntp. (civ. 50, 51) only.

3) Supra p. 100, note 2.

4) Dh.-s. 44.

5) Ibid. 45.

इमे एवंद्वया मैत्रेय लाभसत्कारे आदीनवा ये बोधिसत्त्वेन प्रत्यवेक्षितव्याः । प्रत्यवे-
क्ष्य चाल्पेच्छतायां रत्नव्यं न परितप्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अल्पेच्छस्य हि मैत्रेय इम एवं-
द्वया दोषा न भवन्ति न चास्यात्तराया भवन्ति बुद्धधर्माणां । अनिर्विषयश्च भवति गृहि-
प्रव्रजितेभ्यः । अनुरक्तणीयश्च भवति देवमनुष्याणां परिशुद्धाशयस्थितः । असंत्रस्तश्च भव-
5 ति सर्वदुर्गतिनिपातेभ्यः । अनभिभूतश्च भवति तर्जनाविगतः । असंक्षयश्च भवति मार्वि-
षयविमुक्तः । अधर्षणीयश्च भवति सर्वव्यसनैः । अभिलषणीयश्च भवति देवमनुष्याणां ध्या-
नाभ्यासायस्थितः । स्पृष्टश्च भवति मायाशाठ्यप्रहीणो ऽप्रमत्तश्च भवति पञ्चकामगुणदोष-
दर्शी यथावादी तथाकारी भवत्यार्यवंशे स्थितः । अभिलषितश्च भवति विद्वद्भिः सब्रह्म-
चारिभिः । इमां मैत्रेय एवंद्वयामनुशंसां विदिता पण्डितेन बोधिसत्त्वेनाध्याशयेनाल्पेच्छ-
10 तायां रत्नव्यं । अल्पेच्छता आसेवितव्या सर्वलाभसत्कारप्रकाशायिति ॥

संगणिकामधिकृत्याह । विज्ञह्य⁽¹⁾ रागं विज्ञह्य दोषं

न तिष्ठते संगणिकासु योगी ।

भवत्यसौ तत्प्रवणस्तन्निर्ग⁽²⁾ ।

एतेन दोषेण रतिं न कुर्यात् ।

15 औद्धत्यं ह्यस्य च तथा वितर्का ।

भवत्यमी संगणिकासु सर्वे ॥

संकीर्णचारी हि भवत्यसंवृतः ।

करोति यः संगणिकामसारम् ॥

लोकस्य मन्त्रेषु रमन्ति बाला ।

20 हीयन्ति चेदायकथासु बालाः ।

1) This form is not quoted: but cf. Sk. & Pali *jahita* and Pali *jahitvā*.

2) The scansion *tānnimnaḥ* is curious. For a similar juxtaposition of *nimna* and *pravāna* (cf. Pali *tappano*) see M. Vyutp. XXX. 3, 4. As to the metre compare p. 43, note 2.

प्रदोष वर्धेति वितर्क उत्सदा ।

एतेन दोषेण न तत्र राजते ⁽¹⁾ ॥

न वर्धते चापि श्रुतेन भिन्नः ।

अयुक्तमन्त्रेषु रतिं जनिता ।

तस्मात् [58 a] परित्यज्य अयुक्तमन्त्रान् ।

5

धर्मे रतिं चिन्द्ये ⁽²⁾ नित्यकालम् ॥

सकृन्नशो ऽष्टानि मया स्वकानि ।

त्यक्तानि बोधिं प्रतिकाङ्क्ष तर्हि ।

न चास्मि तृप्तः शृणुमान धर्मे ।

ते खेदमेव्यति शृणोते ⁽³⁾ धर्मम् ॥

10

सर्वेण सर्वं परिवर्जनीया ।

अयुक्तमन्त्राश्च अशिष्टमन्त्राः ।

धर्मे वरे तत्र रतिं जनेद्य ⁽²⁾ ।

यो दुर्लभः कल्पशतैरनेकैः ॥

वने वसन्तेन गुणार्थिकेन ।

15

परस्य दोषा न हि वीक्षितव्याः ।

अहं विशिष्टो अहमेव श्रेष्ठो ।

न एव चित्तं समुपादनीयम् ⁽⁴⁾ ॥

1) The MS. appears to read *na tatra rajāte*. But as the Tib. has མེ་རྒྱལ་པ་མོ་ it seems best to read either as above suggested (with extra syllable as in the previous hemistich and often in this poetry); or else *na tatra jāte*, a form which might stand in a gāthā for *jāyate*.

2) Compare p. 61, note 1.

3) So I propose for the unmetrical *gr̥numāna* repeated here in the MS.

4) For °utpād° through an intermediate form (cf. Pali °uppad°; or from °ā-dā?

मदो अयं सर्वप्रमादमूलो ।
 न कीनभिदू अवमन्यितव्याः ।
 अनुपूर्वं एषो इह शासनस्य ।
 नैकेन जन्मेन लभेत बोधिम् ॥

- 5 अत्रैव भाष्याराममधिकृत्याह ।
 अगौरवो भोति⁽¹⁾ श्रुतेन मत्तो ।
 विवादमन्त्रेषु निविष्ट भोति ।
 मुषितश्रुतिश्चापि असंप्रजान्यो⁽²⁾ ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
- 10 अध्यात्मचित्तात् मुहुर भोती ।
 चित्तं न कायश्च प्रसन्न भोति ।
 उन्नामनामानि बहूनि गच्छन्ती ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
- 15 सुकर्कशो भोति अस्त्रिगधचित्तः ।
 विपश्यनायाः शमथाञ्च हरे ।
 भाष्ये रमतस्य इमे हि दोषाः ॥
 अगौरवो भोति सदा गुह्यणा ।

1) *bhavati* MS.

2) Tib. བཤེད་པར་འགྱུར་ཞེས་པ་འདྲིན་མེད་པར་འགྱུར་ (70 b. 6). *mushita-gruti* must be taken (if indeed the reading is correct) as formed on the analogy of *mushitasmti* a form occurring both in classical and Buddh. Sanskrit. With *asamprajanya*, also a new form, cp. Pali *sampajañña*.

3) Margin: a . . *utkarshāpakarshavitarkabahulāḥ*. The Tib. however appears to understand the passage as referring to pride (ཁེངས་པ་) and its reverse.

पलिगोधमन्त्रेषु रतिं जनिता ।
 असारस्थायी परिकीर्णप्रज्ञो ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
 अमानितो देवगुणैः स भोति ।
 नाप्यस्य तस्मिन् स्पृक् संजनति ।
 प्रतिसेविदातो भवती चिकीर्णो ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
 परिभाष्यते चापि स पण्डितेभिः ।
 ये कचिदस्ती पृथकायसात्ती ।
 निरर्थकं जीवितु तस्य भोती ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥
 स शोचते कालु करोतु बालः ।
 प्रतिपत्ति कीर्णोऽस्मि किमद्य कुर्या ।
 सुदुष्खितो भोति अलब्धगाधो ।
 भाष्ये रमत्तस्य [58 b] इमे हि दोषाः ॥
 चलाचलो भोति तृणं यथेरितं ।
 विचिकित्सते एवमसौ न संशयः ।
 न तस्य ज्ञातू दृढ बुद्धि भोती ।
 भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

1) Cf. supra p. 100, note 2. The glossator adds *grāmajāla* (does he mean *indrajāla*?).

2) *Bahubhāshitrī* marg.

3) Hitherto found in the form *°samvid* only: but cf. Pali *paṭisambhida*.

4) *kālam kurvan* marg.

5) *evam me bhaviṣhyatīti pratishthā* marg. This usage of *gāḍha* is best explained, perhaps, by the meaning 'Verlangen' (*lipsāyām*) quoted in B. R. from Lexx. only. The Tib. (71 a. 3) renders the word simply *གཏིན* 'bottom, depth'.

नटा यथा तिष्ठति रङ्गमध्ये ।

अन्यान शूराणां⁽¹⁾ गुणान्प्रभाषते ।

स्वयं च भोती प्रतिपत्तिकीनो ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

5 शठश्च सो भोति लघुर्निराशः ।

पुनः पुनश्चारभते विवादम् ।

सो दूरतो आर्यधर्मस्य⁽²⁾ भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥

संकुप्यते सत्कृत मत्पस्थामः ।

10 प्रकम्पते विप्रकृतो घ्नानो ।

कपिर्यथा चञ्चलचित्त भोती ।

भाष्ये रमत्तस्य इमे हि दोषाः ॥ पे ॥

रमित्वा भाष्यस्मि चिरं पि कालं ।

न विन्दते प्रीतिमिह्नात्मसौख्यं ।

15 वरं हि एकस्य पदस्य चित्तना ।

प्रीतिं पदे यत्र लभेदनन्ताम् ॥

नेतुत्वचे सारमिह्नास्ति किञ्चिन्-

मध्येऽस्ति तत्सारं सुप्रेमणीयः ।

भुक्त्वा त्वचं नेह पुनः सशक्यं⁽³⁾ ।

20 लब्धुं नरेणेतुरसं प्रधानम् ॥

1) *anyeshām Bhāmādiṣṭurānām* marg.

2) The metre would require a correction to *-dhrama-* (*ādhra* being allowed in this verse) or *-dhama-*, both of which occur in the Aśoka inscriptions.

3) *sa-* is merely intensive; cf. *sacet*. The Pali *sasakkam*, acc. to Ch., is adverbial only.

यथा त्वचं तद्वद्वैहि भाष्यं ।

यथा रसस्तद्वद्विह्वलचित्ता ।

तस्माद्वि भाष्ये तु रतिं विहाय ।

चित्तेषु अर्थं सद अग्रमताः ॥

निद्राराममधिकृत्याह ।

5

महच्च सो वर्धति मोक्षजालं ।

विचिकित्सको⁽¹⁾ भोति स दृष्टिप्राप्तः ॥

दृष्टीकृतान्यस्य बहूनि⁽²⁾ भोती ।

यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

प्रज्ञा च तेषां भवती सुदुर्बला ।

10

परिहीयते⁽³⁾ बुद्धि न तस्य भोति ।

ज्ञानाच्च सो कीयति नित्यकालं ।

यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

कुसोद अज्ञो अलसो अग्रज्ञो ऽमनुष्य अवतारं⁽⁴⁾ लभेति तस्य ।

विकृष्टयत्ने च वने वसत्तं यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

15

कुशलेन चित्तेन सदा अनर्थिको ।

धर्मे च क्रन्दो न हि भोति तस्य ।

अधर्मकायश्च स भोति भूयो यस्मान् मिद्वे ऽभिरतिं प्रयाति ॥

सद्धर्मक्रन्देन विहीनमूढः परिहीयते सर्वगुणोहि बा[59 a]लः ।

प्रुल्लं च घातेति तमोऽधिगच्छती ।

20

1) *prajñāmāndyāt* marg.

2) *vighātini* marg.

3) *prajñātah* marg.

4) Scan *otāra*; cf. Pali.

यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥
 अविशार्दो भोति प्रलीनचित्तः ।
 प्रामोद्य तस्यो भवती न नित्यं ।
 निद्रयापग्रस्तः शिथिलाङ्ग भोती ।

5

यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥
 आत्मा तु ज्ञात्वा च कुसीदप्राप्तः ईर्ष्यायते वीर्यबलैरुपेतान् ।
 वीर्यान्वितानां च अवर्या भाषते यस्मान् मिद्वेऽभिरिति प्रयाति ॥ पे ॥
 यत्सर्वदुष्खस्य तमस्य नाशनं ।
 अथायपरिवर्जनताय मूलं ।
 सर्वेहि बुद्धिर्हि सदा प्रशस्तं ।
 तं वीर्यमार्थं सततं भजस्व ॥

10

कर्मराममधिकृत्याह ॥

सुदुर्वचो भोति गुह्यभि चोदितः ।
 प्रदक्षिणं गृह्णति नानुशासनं ।
 विपन्नशीलश्च स भोति क्षिप्रं ।
 दोषा अग्री कर्मरते भवन्ति ॥
 उत्कपिष्ठतो⁽¹⁾ भोति स नित्यकालं ।
 गृहस्थकर्माणि सदा विचिन्तयन् ।
 ध्यानप्रकाशैश्च न तस्य कृत्यं ।
 दोषा अग्री कर्मरते भवन्ति ॥
 तीव्रश्च संजायति तस्य रागो ।
 रसास्तेषु ग्रसितः स मूर्च्छितः ।

15

20

1) ceshakarmakarane marg.

न तुष्यतेऽसावितरेतरेण ।

दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥

महत्त्वा⁽¹⁾ च भीती परिपाय तुष्टो ।

स दुष्खितो भीति तया विह्वलः ।

संकीर्णं भीती संपथेह⁽²⁾ गर्हभो ।

दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥

दिवा च रात्रौ च अनन्यचित्तो ।

भक्ते च चोटे⁽³⁾ च भवत्यभोदणं ।

स्वनर्थिको भीति गुणैः स सर्वदा ।

दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥

कृत्यान्वसौ पृच्छति लौकिकानि ।

अपुक्तमल्लेश रतिं प्रयाति ।

पुक्तैश्च मल्लैः स न विन्दते रतिं ।

दोषा अमी कर्मरते भवन्ति ॥ पे ॥

अथ खलु मैत्रेयो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवत्तमेतदवोचत् । सुपरित्तप्रज्ञास्ते भगवन् 15
बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति विह्वलप्रज्ञा ये ऽग्रधर्मान् वर्जयित्वा क्षीणानि कर्माण्यारप्स्यन्ते ॥
एवमुक्ते भगवान्मैत्रेयं बोधिसत्त्वं महासत्त्वमेतदवोचत् । एवमेतन्मैत्रेय । एवमेतद्यथा वद-
सि [59 b] सुपरित्तप्रज्ञास्ते बोधिसत्त्वा भविष्यन्ति ये ऽग्रधर्मान्परिवर्जयित्वा क्षीणानि क-
र्माण्यारप्स्यन्ते । अपि त्वारोचयामि ते मैत्रेय प्रतिवेदयामि ते । न ते बोधिसत्त्वास्तथागत-

1) Apparently to be scanned as dissyllable, if the reading be correct.

2) *Sayathā* is the form (cf. *saced*) postulated by Trenckner (apud Childers 473) as the original of Pali *seyyathā*; though of course *sa* may be here simply the pronoun.

3) Evidently a proverbial phrase for 'food and raiment'. Cf. *Saddh.-P.* cited by B. R. s. v. *coḍa*.

शासने प्रव्रजिता येषां नास्ति योगो नास्ति ध्यानं नास्ति प्रक्षाणं नास्त्यध्ययनं नास्ति
 बाहुश्रुत्यपर्येष्टिः । अपि तु मैत्रेय ध्यानप्रक्षाणप्रभावितं तयागतशासनं ज्ञानसंस्कृतं ज्ञा-
 नसनाहितं अभियोगप्रभावितं । न गृह्णिकर्माक्षयैवापृत्य⁽¹⁾प्रभावितं । अयुक्तयोगानामेतत्कर्म
 संसाराभिरतानां यदुत वैयापृत्यं⁽¹⁾ लौकिककृत्यपल्लिगोधः । न तत्र बोधिसत्त्वेन स्पृहो-
 5 त्पादयितव्या । सचेन्मैत्रेय वैयापृत्याभिरतो बोधिसत्त्वः सत्तत्त्वमयैः स्तूपैरिमं त्रिसाहस्र-
 मक्षासाहस्रं लोकधातुं पूरयेत् । नाहं तेनाराधितो भवेयं न मानितो नापि सत्कृतः ॥
 पे ॥ तत्र जम्बूद्वीपः पूरितः स्याद्वैयापृत्यकैर्बोधिसत्त्वैः । सर्वैस्त्वरैकस्योद्देशस्वाध्याया-
 भियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या करणोपा । जम्बूद्वीपप्रमाणैश्चोद्देशस्वाध्यायाभि-
 युक्तैर्बोधिसत्त्वैरेकस्य प्रतिमंलयनाभियुक्तस्य बोधिसत्त्वस्योपस्थानपरिचर्या कर्तव्या ॥
 10 पे ॥ तत्कस्य हेतोः । दुष्करमेतत्कर्म यदुत प्रज्ञाकर्म । उत्तरं निरुत्तरं सर्वत्रैलोक्यप्र-
 तिविशिष्टमभ्युद्भूतं तस्मार्ताहं मैत्रेय बोधिसत्त्वेन योगाद्विकेन वीर्यमारब्धुकामेन प्रज्ञा-
 यामभियोक्तव्यमिति ॥

प्रपञ्चाराममधिकृत्याह ।

अष्टाक्षणा⁽²⁾ तस्य न भोति हरे ।
 15 क्षणसंपदा⁽³⁾ तस्य न भोति श्रेष्ठा ।
 एते अनर्था स्य भवन्ति नित्यं ।
 दोषा अमी तस्य प्रपञ्चचारिणः ॥ पे ॥
 दोषान्निमान्सम्यगवेत्य पण्डितः सर्वान्प्रपञ्चान्परिवर्त्तयति ।
 सुलभा अनर्था हि प्रप[60 a]ञ्चचारिणः ।
 20 तस्मात्प्रपञ्चेन न संवसेत ॥

1) I retain here (cf. contra 50. 15, 55. 6) the MS. reading, finding some autho-
 rity (Mañkha ap. Zachariae, Beitr. ind. lex. p. 82) for the form.

2) Supra p. 2. 1, 4; cf. M. Vyutp. cxx. 1.

3) Dh.-s. § 134.

यायाच्छतं योजनकं परं वरं ।

यत्र प्रपञ्चो स्तियं विग्रहो वा ।

न तत्र वासं न निकेतुं कुर्यान्मुहूर्तमात्रं स्तियं यत्र लेशः ॥

नार्थार्थिकाः प्रव्रजिता गुणार्थिका ।

मा विग्रहं कुर्वथ दुस्तचिताः ।

5

न वीजस्ति क्षेत्रं न कृषिर्वणिज्या ।

स्युर्यस्य अर्याय प्रपञ्च एते ॥

न पुत्र धीता न च वीजस्ति भार्या ।

न चास्य मित्रं न च बन्धुवर्गः ।

दास्यो न दासा न च ईश्वरत्वं ।

10

मा विग्रहं कुर्वथ प्रव्रजिता ॥

काषायवस्त्राणि गृह्णीत अह्नया ।

शान्तप्रशात्तैर्हि निषेवितानि ।

शान्तप्रशात्ता उपशान्त भवे ।

प्रपञ्च वर्जितं जनेन क्षान्तिम् ॥

15

आशीविषान्नतथ रौद्रचित्तान् ।

नरकाश्च तिर्यग्विषयो यमस्य ।

प्रपञ्चचारस्य न भोक्षि हरे ।

तस्माद्धि क्षान्तौ जनयेत वीर्यम् ॥ पे ॥

इमेन योगेन लभेत शुद्धिं ।

20

क्षान्तिं⁽²⁾ पितृ कर्मावरणं अक्षेपे ।

धर्षेति मारं सचलं सवाहनं यो धीरु तस्यैव जनेति क्षान्तिम् । इति ॥

1) Apparently for *syāt* (Pāli *siyā*; Aṣoka *siyā*).

2) *pa* added in margin; but the whole line seems corrupt as regards metre.

संज्ञेपतस्तत्रानर्थविवर्जनमुक्तं । तस्मात्तर्हि मैत्रेय बोधिसत्त्वयानिकेन कुलपुत्रेण वा कुलडुहित्रा वा पश्चिमायां पञ्चशत्या⁽¹⁾ सद्धर्मप्रलोपे वर्तमाने ऽक्षतनानुपकृतेन स्वस्तिना परिमोक्तकामेन सर्वकर्मवर्णानि क्षपयितुकामेनासंसर्गाभिरतेन भवितव्यमरणयवनप्राप्तवामिनानभिपुक्तसत्त्वपरिवर्जितेनात्मस्थलितगवेषिणा परस्थलितगवेषिणा तुष्णी-
5 भावाभिरतेन प्रज्ञापारमिताविहाराभिरतेनेति ॥

आर्यरत्नमेघेऽप्यनर्थवर्जनमुक्तं । तावत्पिपाडाय चरति यावदस्य कार्यस्य प्राप्तिर्भवति । अन्यत्र येषु स्थानेषु चण्डा वा कुक्कुरास्तरुणवत्सा वा गावः प्रकृतिदुःशीला वा तिर्यग्योनिगता । विच्छेदनाभिप्राया वा स्त्रीपुरुषदारकदारिका जुगुप्सि[60 b]तानि वा स्थानानि । तानि सर्वेण सर्वं वर्जयतीति ॥

10 अनेनैतदर्शितं भवति यदृष्टे ऽपि बाधाकर एवविधे⁽²⁾ तद्वर्जयत आपत्तिर्भवतीति ॥

अथ यदेवमाद्यनर्थवर्जनमुक्तं केनैतल्लभ्यते सर्वनिष्फलस्यन्दवर्जनात् । फलमत्र परार्थ⁽³⁾ । तदर्थं यः स्यन्दो न संवर्तते । स निष्फलत्वाद्वर्जयितव्यः ॥

यथा चन्द्रप्रदीपसूत्रे कायसंस्वरमध्ये पठ्यते । न हस्तलोलुपो भवति न पादलोलुपः
15 हस्तपादसंयत इति ॥

तथा दशधर्मकसूत्रेऽपि देशितं हस्तविक्षेपः पादविक्षेपो ऽधावनं परिधावनं लङ्घनं प्लवनमिदमुच्यते कायदौष्टुल्यमिति⁽⁴⁾ ॥

1) *pañcās*° MS. I have again followed the Tib.; see p. 88, n. 6.

2) °*karam evanvidham*, MS.

3) *satvārthaḥ* corrected to *parārthaḥ*. The Tib. (73. b. 7) གཤམ་ཐུ་རྒྱུ་ confirms our reading.

4) *syanda* (*syandana* p. 119. 1) apparently = 'waste, streaming away'. The Tib. has རྩུང་པ་ 'cleaning away', 'removal'; compare the beginning of Chapter VI.

5) Hitherto in lexx. only; M. Vyutp. cix. 20. cited and corrected in Böhltl.²⁴ Nachtr. Cf. Pali *duṭṭhulla*.

आर्यधर्मसंगीतिसूत्रे तु यथा बोधिसत्त्वानां परार्थादन्यत्कर्म न कल्पते । तथा स्पष्ट-
मेव परिदीपितं यत्किञ्चिद्भगवन् बोधिसत्त्वानां कायकर्म यत्किञ्चिद्वाक्कर्म यत्किञ्चिन्मन-
स्कर्म तत्सर्वं सत्त्वावेन्नितं प्रवर्तते महाकरुणाधिपतेषु⁽¹⁾ सत्त्वहिताधिष्ठाननिमित्तं सर्वसत्त्व-
हितमुखाध्याशयप्रवृत्तं । स एवं हिताशयः एवं संज्ञीभवति । सा मया प्रतिपत्तिः प्रतिप-
तव्याया सर्वसत्त्वानां हितावका सुखावका च ॥ पे ॥ आयतनेषु शून्यग्रामवत्प्रत्यवेक्षणा 5
प्रतिपत्तिः । न चायतनपरित्यागं स्पृह्यतीति ॥

आर्यगगनगङ्गसूत्रेऽप्युक्तं । तद्यथापि नाम किन्नाम्नाकृतः प्रविशति । एवमेव यतो
यत एव चित्तस्य किञ्च भवति ततस्तत एव मार्गो ऽवतारं लभते । तस्मात्सदाक्लिञ्चितेन
बोधिसत्त्वेन भवितव्यं । तत्रेयमक्लिञ्चितता यदिदं सर्वाकारज्ञतायाः शून्यतायाः परिपू-
रिरिति⁽²⁾ ॥

10

का पुनरियं सर्वाकारवरोपेता शून्यता । येयं बोधिसत्त्वचर्याया अपरित्यगेनाभ्यस्यमा-
ना । अभ्यस्ता वा । सर्वभावशून्यता । एषा च रत्नचूडसूत्रे विस्तरेणाख्याता ॥

तथान्नयमतिमूत्रे ऽपि दर्शितं । पापका[61 a]नामकुशलानां धर्माणां प्रह्लाणाय कुन्दं
जनयतोत्यत्र⁽³⁾ प्रस्तावे यानि चान्यानि पुनः कानिचिदन्यान्यपि चित्तविक्षेपकाराणि यानि
समाधिस्कन्धस्य विपत्ताय संवर्तन्ते । अपमुच्यते समाधिविपत्तः । यावदिमे उच्यन्ते पा- 15
प[का] अकुशला धर्मा इति ॥

शिक्षासमुच्चये शीलपारमितायामनर्थविवर्जनं पञ्चमः परिच्छेदः ॥ ॥

1) A form new to Skt.; but see Ch. s. v. *ādhipateyya*.

2) Hitherto in lex. only. «Erfüllung» *Mahāvvyutp.* 244. 71. Richtig Pali *pāri-*
pūri, Böhtl.² Nachtr.

3) M. *Vyutp.* xxxix. 2.

VI.

आत्मभाववृत्ता यष्टः परिच्छेदः

उक्तं निष्फलस्यन्दवर्जनं । कथमेतत्तिसध्येदित्याह⁽¹⁾ । एतत्तिसध्येत्सदा स्मृत्येति ॥

द्वादशेमाः स्मृतयो निष्फलस्यन्दवर्जनाय संवर्तन्ते । यदुत⁵ । तथागताज्ञानतिक्रमानुपा-
 लनविपाकगौरवस्मृतिः । सर्वकायस्य निश्चलस्वभावताप्रतिष्ठितानुस्मृतिः । सति स-
 त्वार्थे यदङ्गमनुपयोगि तद् दृढतरस्मृत्यपेक्षानिश्चलमाध्यक्ष्णदपरायणीकृतं सर्वधो⁽²⁾रचेष्टा-
 स्मृतिः । न चास्य भयोत्सवादि⁽³⁾संबन्धसंश्रमे ऽङ्गमुक्तस्मृतिः । ईर्ष्यापथचतुष्कालेपनिवृत्तपण-
 स्मृतिः । अन्तरातरा⁽⁴⁾ चेर्ष्यापथविकोपा⁽⁵⁾रत्नणार्थमीर्ष्यापथसंपदवलोकनस्मृतिः । भाषणकाले
 चातिप्रसादौघत्यसंरम्भपक्षपातादिवशादतिमात्राप्रसादिकहस्तपादशिरोमुखविकारनिय-
 10 मनस्मृतिः । यः श्रोता वक्तव्यः स यावन्मात्रेण ध्वनिनार्थं ज्ञानाति । तदनतिरेकेण स्व-
 रेण भाषणस्मृतिरन्यत्र पराप्रङ्कादोषसंभवात् । अशिक्षितजनसमागमसङ्कटे स्वचित्तत-
 च्छित्तप्रसादनादितात्पर्यस्मृतिः । चित्तमत्तद्विषय⁽⁷⁾ शमयस्तम्भे नित्यबद्धस्मृतिः । मुहुर्मु-
 हुश्च चित्तावस्थाप्रत्यवेक्षणस्मृतिः । महाजनसंपातं प्रायोऽन्यकार्यत्यागेनापि यथोक्तस्म-
 तिरक्षातात्पर्यस्मृतिरिति ॥

1) For our author's views on the importance of *smṛti*, compare Bodhicaryāvatāra Ch. V.

2) *tyāgaḍāne* marg.

3) See Bodhic. V. 42 for the same compound.

4) Tib. (74. b. 6) ལུས་པ་སྐྱོད་ 'having moved the limbs, agitated the body' (?).

5) The compound is new. Tib. རྒྱུན་པ་ 'disorder'.

6) *atyuccanīcatva* marg.

7) Cf. Bodhic. V 2, 3 for the metaphor.

एवमेताभिः स्मृतिभिर्निष्फलस्यन्दनवर्जनं सिध्यति । सा च स्मृतिस्तीव्रादराद्भवेत् ।
तत्रादरः कार्येषु सा[61 b] र्वाभावेनाभिमुख्यम् । अवज्ञाप्रतिपत्तः । ग्रयं चादरः शमयमाकात्म्यं
ज्ञात्वा तात्पर्येण ज्ञायते । कस्तावदयं शमो नाम । य ध्यायन्त्यमतिमूत्रे शमश्च उक्तः ॥

तत्र कतमा शमयान्नयता । या चित्तस्य शास्त्रिरूपशास्त्रिरचित्तोपकेन्द्रियसंयमः । अनु-
द्धतता । अनुन्नद्धता । अचपलता । अचञ्चलता । सौम्यता । गुप्तता । कर्मण्यता । आशानेयता⁽¹⁾ एका- 5
ग्रता । एकारामता⁽²⁾ । संगर्षणकावर्जनता । विवेकरतिः । कायविवेकश्चित्ताविधमो ऽरण्यमुखम-
नसिकारतात्पेच्छता । यावदीर्यापद्यगुप्तिः⁽³⁾ । कालज्ञता । समयज्ञता । मात्रज्ञता । मुक्तिज्ञता ।
सुभरता⁽⁴⁾ । सुषोषतेत्यादि ॥

किं पुनरस्य शमस्य माकात्म्यं यथाभूतज्ञानजननशक्तिः । यस्मात्समा⁽⁵⁾ कृतो यथाभूतं
प्रज्ञानातीत्यवदन्मुनिः ॥

10

यद्योक्तं धर्मसंगीतो । समाहितमनसो यथाभूतदर्शनं भवति । यथाभूतदर्शिनो बोधिसत्त्व-
स्य सत्त्वेषु महाकरूणा प्रवर्तते । एवं चास्य भवति । इदं मया समाधिमुखं सर्वधर्मयथाभू-
तदर्शनं च सर्वसत्त्वानां निष्पादयितव्यं । स तया महाकरूणया संबोध्यमानो ऽधिशीलमधि-
चित्तमधिप्रज्ञं च शिज्ञां परिपूर्वा⁽⁶⁾ चतुरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्यते । तस्मान्मया शीलसु-
स्थितनाप्रकम्पेनाशिशिलेन भवितव्यमिति । इदं शमयमाकात्म्यमात्मनः परेषां चानन्तापा- 15
यादिदुःखसमतिक्रमान्तलौकिकलोकोत्तरमुखसंपत्प्रकर्षपारप्राप्त्यात्मकमवगम्य तदभि-
लाषेणातापो भावयितव्यः । आदीतगृहान्तगतेनेव शीतलजलाभिलाषिणा । तेन तोत्र
आदरो भवति शिज्ञामु । तेनापि स्मृतिरूपतिष्ठति । उपस्थितस्मृतिर्निष्फलं वर्जयति ।

1) See p. 26 note 3 and add ref. to Burnouf, Lotus p. 289 and Vaijayanti p. 111, 137. The present abstract form is new.

2) B. and R. refer to Cat. Br. 11. 5.7.1 (= Weber p. 867) only.

3) For this group cf. M. Vyutp. (126. 41—43).

4) Hitherto in M. Vyutp. (126. 28) only.

5) This paragraph is cited in the comm. to the Bodhicaryāvatāra, Ch. IX, (ed. de la Vallée-Poussin, p. 237), with variants: *asya camathasya . . . tasyātmāhito* [for *tasmāt samāhito*?] and *uktavān munir iti*. Compare *ibid.* p. 235. 15: *samāhita cittasya . . . yathābhūtaparijñānam utpadyata iti*.

6) Cf. 117. 10 *supr.*

यश्च निष्फलं वर्जयति तस्यानर्था न संभव[62 a]ति । तस्मादात्मभावं रक्षितुकामेन स्मृतिमूलमन्विष्य⁽¹⁾ नित्यमुपस्थितस्मृतिना भवितव्यं ॥

• अत एवोपपरिपृच्छायां गृहिणं बोधिसत्वमधिकृत्योक्तं । तेन सुराभिर्यमद्यप्रमाद-
स्थानात्प्रतिविरतेन भवितव्यममत्तेनानुन्मत्तेनाचपलेनाचञ्चलेनासंभ्रातेनामुखरेणानुव्रटे-
5 नानुद्धतेनोपस्थितिस्मृतिसंप्रजन्येनेति ॥ अत्रैव च प्रव्रजितबोधिसत्वमधिकृत्योक्तं स्मृ-
तिसंप्रजन्यस्याविलेप इति ॥

तत्र स्मृतिः आर्यरत्नचूडसूत्रे ऽभिहिता । यया स्मृत्या सर्वक्लेशानां प्राडुर्भावो न भ-
वति । यया स्मृत्या सर्वमारकर्मणामवतारं न ददाति । यया स्मृत्या उत्पद्ये वा कुमार्गे वा
न पतति । यया स्मृत्या दौवारिकभूतयो⁽²⁾ सर्वेषामकुशलानां चित्तचैतसिकानां धर्माणामवका-
10 शं न ददातीयमुच्यते सम्यक्स्मृतिरिति ॥

संप्रजन्यं तु प्रज्ञापारमितायामुक्तं । चरंश्चरामीति प्रजानाति । स्थितः स्थितो ऽस्मी-
ति प्रजानाति । शयानः शयित इति प्रजानाति । निषण्णो निषण्णो ऽस्मीति प्रजानाति ।
यथा यथा चास्यः कायः स्थितो भवति तथा तथैव प्रजानाति ॥ पे ॥ सोऽतिक्रामन्वा प्र-
तिक्रामन्वा संप्रज्ञानंश्चारी⁽⁴⁾ भवति । अलोकिते विलोकिते संमि⁽⁵⁾ञ्जिते प्रसारिते संघाटीपट्ट-
15 पात्रचीवरधारणे । अशिते पीते खादिते निद्राक्लानप्रतिविनोदने⁽⁶⁾ आगते गते स्थिते नि-
षण्णे सुप्ते जागरिते भाषिते तुष्णीभावे प्रतिसेलयने संप्रज्ञानंश्चारी भवतीति ॥

1) *ātmarakṣhāmūlakāraṇam smṛtir iti marg.*

2) *Unnaḍa* is new to Skt.; though Ch. quotes a Pali *unnala* which the comm. explains by *māṇanalam ukkhipiteā*. Thus *anunnaḍa* would differ little in meaning from *anuddhata* immediately following. The Tib. equivalent appears to be མེ་ཁྲོད་པ་ (76 a. 2) 'not furious' (?).

3) Cf. Bodhic. V. 33.

4) The MS. has °*jānacūri* here and °*nanacū* just below.

5) Cf. Senart, Mhv. I. 418; and Divyāv. 473. c.

6) 'Dispelling'. Noun-form new in Skt.; though Ch. gives *pativinoḍana*.

शीलं हि समाधिसंवर्तनीयं ⁽¹⁾ ॥

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । त्रिप्रं समाधिं लभते निरङ्गणं ⁽²⁾ । विष्णुश्च शीलेऽस्मिन्नानुशंस
इति ॥ अतोऽवगम्यते ये केचित्समाधिकृतवः प्रयोगास्ते शीलान्तर्गता इति । तस्मात्समा-
ध्यर्थि[62 b]ना स्मृतिसंप्रज्ञप्यशीलेन भवितव्यं । तथा शीलार्थिनापि समाधी यत्नः
कार्यः तत्रैव सूत्रे वचनात् ।

5

ध्यानानुशंसेषु हि पठ्यते ।

नासी भोति अनाचारो आचारे सुप्रतिष्ठितः ।

गोचरे चरते योगी विवर्जोति अगोचरं ॥

निष्परिदाहविकारो गुप्त इन्द्रियसंवृत ⁽⁴⁾ इति ॥

एताभ्यां च शीलसमाधिम्यामन्योन्यसंवर्धनकाराभ्यां चित्तकर्मपरिनिष्पत्तिः ⁽⁵⁾ एतावती 10
चेयं बोधिसत्त्वशिक्षा यदुत चित्तपरिकर्म । एतन्मूलत्वात् सर्वसवार्थानां ॥

उक्तं ह्यार्पणममे । चित्तपूर्वङ्गमाद्य सर्वधर्माः । चित्ते परिज्ञाते सर्वधर्माः परिज्ञाता
भवन्ति । अपि तु

चित्तेन नीयते लोकः चित्तं चित्तं न पश्यति ।

चित्तेन चीयते कर्म शुभं वा यदि वाशुभम् ॥

15

चित्तं धमते ज्ञातवत् । चित्तं धमते तुरङ्गवत् । चित्तं दहते देवाग्निवत् ।

1) *samādhye samvartate marg.*

2) Tib. རྩོམ་མེད་མེད་པ་ (76 b 2). See Rh. Davids in J. R. A. S. for 1898, and Lal.-v. apud Burnouf. Lot. 865.

3) °स्मिन आनु° MS. I have preserved the ā of the MS. (cf. Pali), though elsewhere it is written with ã.

4) *paridāha* is new as a noun in Skt.: but cf. Divyāv. 420. c and Pali usage.

5) Vajracch. p. 40. 8 sqq.

चित्तं कुरुते महाम्बुवत् ॥ स एवं व्युपपरीक्षमाणश्चित्ते सूपस्थितस्मृतिर्विकुरुति न चित्त-
स्य वशं गच्छति । अपि तु चित्तमेवास्य वशं गच्छति । चित्तेनास्य वशीभूतेन सर्वधर्मा व-
शीभवन्तीति ॥

तथार्थधर्मसङ्गीतिसूत्रेऽप्युक्तं । मतिविक्रमो बोधिसत्त्व आह । योऽयं धर्मो धर्म इत्यु-
5 च्यते नायं धर्मो देशस्थो न प्रदेशस्थोऽन्यत्र स्वचित्ताधीनो धर्मः तस्मान्मया स्वचित्तं स्वा-
राधितं स्वधिष्ठितं सुसमारब्धं सुनिगृहीतं कर्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । यत्र चित्तं तत्र गुणा-
दोषाः । नास्ति निश्चिततायां⁽²⁾ गुणदोषः । तत्र बोधिसत्त्वो दोषेभ्यश्चित्तं निवार्य गुणेषु प्र-
वर्तयति ॥ तदुच्यते । चित्ताधीनो धर्मो धर्माधीना बोधिरिति ॥ अयं भगवन्⁽³⁾ धर्म समा-
दानः सुखाभिसंबोधाय संवर्तत इति ॥

10 ध्यायणपण्डव्यकृतसूत्रेऽपि वर्णितं । स्वचित्ताधिष्ठानं सर्वबोधिसत्त्वार्थं [63 a] स्वचि-
त्ताधिष्ठानं सर्वसत्त्वपरिपाकविनयः ॥ पे ॥ तस्य मम कुलपुत्रैवं भवति । स्वचित्तमेवोप-
स्तम्भयितव्यं सर्वकुशलमूलैः । स्वचित्तमेवाभिध्यन्दयितव्यं धर्ममेवैः । स्वचित्तमेव परि-
शोधयितव्यमावरणाय धर्मेभ्यः । स्वचित्तमेव⁽⁴⁾ [द]ढीकर्तव्यं वीर्येणेत्यादि ॥

तथात्रैव मायादेव्यदर्शनाकुलीभूते ध्यायणसुधने रत्ननेत्राया नगरदेवतायास्तदर्शनार्थ-
15 मियमनुशासनी⁽⁵⁾ । चित्तनगरपरिपालनकुशलेन⁽⁶⁾ ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वसंसारविषयप्रत्य-

1) This compound is new; the Tib. བརྒྱུད་པའི་ཆོས་ agrees with the meaning 'examine', assigned to *upaparikṣh* in Divy-Index.

2) The abstract form is new; but cf. the *niścittasamādhi* of M. Vyutp. XXI. 34.

3) *dharmā* MS.

4) Tib. བརྒྱུད་པའི་ཆོས་

5) The passage that follows is considerably abridged from the text as preserved in MS. H (see p. 34 note 4) ff. 226. a. 5 — 227. b. 7.

6) *°prayulctena*. H.

संवसनतया । चित्तनगरालंकारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं दशतथागतबलाध्यालम्बन-
 तया । चित्तनगरपरिशोधनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यमीर्ष्यामातसर्पशायापनयनतया ।
 चित्तनगरविवर्धनाभिपुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञतासंभारमहावीर्यविवर्धनत-
 या । चित्तनगरदुर्योधनदुरासदताभिर्निर्हारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वज्ञेशमार-
 कायिक⁽³⁾पापमित्रमारचक्रानवमर्दनतया । चित्तनगरप्रविस्तरणप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवि- 5
 तव्यं महामैत्रीसर्वज्ञगत्स्फुरणतया । चित्तनगरप्रतिष्ठादनप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवित-
 व्यं विपुलधर्मच्छत्रसर्वाकुशलधर्मप्रतिपत्ताभिर्निर्हणतया । चित्तनगरविवरण⁽⁶⁾प्रयुक्तेन
 ते कुलपुत्र भवितव्यं आध्यात्मिकबाह्यवस्तु सर्वज्ञगत्संप्रापणतया । चित्तनगरदृढस्था-
 माभिर्निर्हारप्रयुक्तेन ते कुलपुत्र भवितव्यं सर्वाकुशलधर्मस्वसत्तत्त्ववसनतया⁽⁷⁾ । यावदेवं
 चित्तनगरविशुद्ध्याभिपुक्तेन कुलपुत्र बोधिसत्त्वेन शक्यं सर्वकुशलमूलसमार्जनमनुप्राप्तुं । 10
 तत्कस्य हेतोः । तथा हि तस्य बोधिसत्त्वस्यैवं चित्तनगर[63 b]परिशुद्धस्य सर्वावरणानि
 पुरतो न संतिष्ठन्ते⁽⁹⁾ बुद्धदर्शनावरणं वा धर्मश्रवणावरणं वेत्यादि ।

तस्माद्यवस्थितमेवं । चित्तपरिकर्मैव बोधिसत्त्वशित्तेति । तच्चाचपलचेतसः ॥ शमाच्च
 न चलेच्चित्तं बाह्यचेष्टानिवर्तनात् ॥ असंप्रज्ञन्यपरतत्त्वस्य मुषितस्मृतिश्च चित्तं चलति
 समीहितादालम्बनादन्यत्र नीयमानत्वात् । यदा तु स्मृतिसंप्रज्ञयेन बाह्याशेष्टा निवर्ति- 15

1) Dh.-s. § 76.

2) *adhyāṭambana* (noun-form new) app. = 'reaching'; for the verb, cf. Saddh.-
 P. ap. B. & R., who however propose to correct the text.

3) Cf. *brahmacāyika* in Sk. & Pali.

4) -*mṛdyat*° H. Compare p. 32. 11 supra.

5) °*sarva*° om. A.

6) °*dvāraviv*° H; and the marg. of A. further explains: *vastubodhitam jagat
 syūc citte vivṛte*.

7) °*asambhavanatayā* H.

8) *pariuddhy*° H.

9) *na tiṣṭhanti*. A.

ता भवति तदा तद्वशवादेकस्मिन्नालम्बने निबद्धे यावदिष्यते तावत्तिष्ठति । ततश्च पूर्वव-
दनुशंसविस्तरः । अथत्वेऽपि⁽¹⁾ च सत्त्वार्थज्ञो भवत्येव प्रसादकरत्वात् । कथं ॥

सर्वत्राचपलमन्दमितस्निग्धाभिभाषणात् ।

आवर्जयेज्जनं भव्यमदियथापि ज्ञायते ॥

८ एतदेव च बोधिसत्त्वस्य कृत्यं पटुत सत्त्वार्जनं । यथार्थधर्मसंगीतिमूत्रे⁽²⁾ 'आर्यप्रियद-
र्शनेन बोधिसत्त्वेन परिदीपितं⁽³⁾ तथा तथा भगवन् बोधिसत्त्वेन प्रतिपत्तव्यं यत्सकृदर्शनेनैव
सत्त्वाः प्रसीदेयुः । तत्कस्माद्धेतोः । न भगवन् बोधिसत्त्वस्यान्यत्कर्णीयमस्त्यन्यत्र सत्त्वा-
वर्जनात् । सत्त्वपरिपाक एवेयं भगवन् बोधिसत्त्वस्य धर्मसंगीतिरिति ॥

एवं पुनरक्रियमाणो को दोष इत्याह ।

10 अनादेयं तु तं लोकः परिभूय जिनाङ्कुरं ।

भस्मकृन्नो यथा वङ्गिः⁽⁴⁾ पच्येत नरकादिषु ॥

यथा प्रागुपदर्शितं ॥

येन चास्य परिभूय एवमनर्थो रत्नमेवे जिनेनोक्तस्तेन संज्ञेयसंवरः । येनाप्रसादः सत्त्वानां
तथ्यत्वेन विवर्जयेदिति ॥

15 यथाह । कतमे च ते बोधिसत्त्वसमुदाचाराः । यावदिह बोधिसत्त्वो नास्थाने विहरति
नाकाले । नाकालभाषी भवति नाकालज्ञो भवति नादेशज्ञो भवति । यतो निदानमस्या-
स्तिके सत्त्वा अप्रसादं प्रतिवेदयेयुः । स सर्वसत्त्वानुरक्तया [64 a] 'आत्मनश्च बोधिसंभारप-
रिपूरणार्थं संपन्नेर्यापयो भवति मृडुभाषी मन्दभाषी । असंसर्गबल्ललः । प्रविवेकाभिमुखः ।
सुप्रसन्नमुख इति ॥

1) *vinā smrtisamprajanyatām* . . (older hand) partly obliterated; *idānīm* (newer hand) marg.

2) *°lo manda°* MS.

3) 'make clear, illustrate' like Pali *paridīpeti* — a usage new to Skt.

4) *channā* . . *vahmīm* MS.

अत एव धर्मसंगीतिमूत्रे देशितं । यः सत्त्वान् रत्नति स शीलं रत्नतीति । अनया कनी-
येन मातृग्रामेण सह रक्षोवस्त्रादिषु लोकार्त्ता च कृता स्यात् । एवं भोग्येषु ब्रह्मस्थलेषु
मूत्रपुरीषश्लेष्मपूयादीनां कुत्सितानां रक्षस्यरक्षसि चोत्सर्गं कुर्यादेवमनुष्यचित्तरत्नार्थं ॥

सद्धर्मस्मृत्युपस्थाने च रक्ष उत्सिष्टं कृत्वा ऽनुत्सिष्टाकारेष्टदत्तः प्रेतगतिः पद्यते ॥

तथा बोधिसत्त्वप्रातिमोक्षेऽप्यप्रसादपरिहार उक्तः । न पुरतो दत्तकाष्ठं⁽³⁾ खादितव्यं न
पुरतः खेटे निमित्तव्य इति । एष च गौरवस्तज्जाविधिः सर्वत्रष्टव्यो न ब्रह्मचारिष्वेव । अत्र
तु मूत्रे ब्रह्मचार्यधिकारः तेषु गुह्यतरापत्तिभयसंदर्शनार्थं ॥ यथात्रैवाह । नोच्चैर्भाषिणा
भवितव्यमिति ॥ न चायं विधिः प्रादेशिकः । तथा ब्रह्मपरिपृच्छायामप्युक्तं न च वध-
सदृशेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति । तथा प्रातिमोक्षादपि लोकाप्रसादकरमन्वेष्ट्य वर्ज-
नीयं । तत्र तावद् ॥

मुखपूर्वं⁽⁵⁾ न भुञ्जीत सशब्दं प्रसृताननः ।

प्रलम्बवपादं नासीत न बाहुं यदपेत्समम् ॥

एवं स्वयमप्युत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा श्रुत्वा च लोकाप्रसादं रत्नेत । अप्रसादकरवचनवर्जितं तु न
मुकरमिति स्मरणबोधनार्थमुपदर्शयते ।

1) *diṭṭā marg.* With this paragraph compare Bodhic. V. 93 a.

2) So clearly the MS. for the usual *ucchishṭa*.

3) These precepts do not occur in the *Bhikkhu-pātimokkha* of the Pali; but compare precepts 78, 79 of the similar work preserved in Chinese (Beal, *Catena* p. 236). Cf. Bodhic. V. 91.

4) K.F. 253.

5) Cf. Pali *kucchīpūram* 'bellyfull'. This stanza occurs at Bodhic. V. 92.

6) This precept which has no parallel in the Pratimokshas as known from Pali, or as yet translated from Chinese interestingly illustrates a familiar posture for kings and other *laymen* found in Buddhist art, e. g. in the Amaravati-sculptures (Fergusson, *Tree and Serpent Worship* p. 193 fin.).

आर्यसागरमत्सूत्रे देशितं । नावलीनवचनो भवति । न व्यवकीर्णवचनः । नावस्य-
न्दनवचनः । नोऽञ्जालनवचनः । न रागानुनीतवचनः । न प्राकृतवचनः । नासंरक्षितव-
चनः । न व्यापादसंधुक्तावचनः । न चञ्चलवचनः । न चपलवचनः । न नटरङ्ग[64 b]वच-
नः । न मुखसाक्ष्यवरोपणवचनो भवतीति ॥

- 5 आर्यतथागतगुह्यसूत्रेऽप्याह । न खलु पुनः कुलपुत्र बोधिसत्वस्य वाग्रता वा दुष्टा
वा मूढा वा क्लिष्टा वा । नुष्टव्याकरणा वा स्वपक्षोत्कर्षणवचना वा । परपक्षनिग्रह-
वचना वा । आत्मवर्णानुपयवचना वा । परवर्णप्रतिषेधवचना वा । प्रतिज्ञोत्तारणवचना वा ।
आभिमानिकव्याकरणवचना वेति ॥

आर्यदशभूमकसूत्रेऽप्युक्तं । येयं वागमनोज्ञा स्वसत्तानपरसत्तानविनाशनी⁽³⁾ तथाद्वयां
10 वाचं प्रह्णाय । येयं वाक् स्निग्धा मृद्वी मनोज्ञा मधुरा प्रियकरणी मनघ्रापकरणी हितक-
रणी कर्णमुखा हृदयंगमा प्रेमणी⁽⁴⁾ वर्णविष्पष्टा विज्ञेया श्रवणीया अनिश्रिता⁽⁵⁾ बहुजन-
कात्ता बहुजनप्रिया बहुजनमनघ्राया विज्ञप्रशस्ता सर्वसत्त्वहितमुखावहा मनउत्प्लावकारी
मनःप्रह्लादनकरी स्वपरसत्तानप्रमोदनकरी रागद्वेषमोक्षसर्वज्ञेशाप्रशमनी तथाद्वयां वाचं
निश्चारयति । यावदितिक्षासपूर्वकमपि वचनं परिहृत्य परिहरतीति ॥

- 15 आर्यगगनगञ्जसूत्रे तूक्तं । गुह्यवचनानवमर्दनतया । परवचनानाच्छिन्दनतया चादेय-
ग्राह्यवचनो भवतीति ॥

1) Cf. p. 7 note 5.

2) The reading of MS. is apparently *kshūṇa*: Tib. རྩོམ་པ་ 'bruised, impeded'.

3) *nivāṇā* MS. but the Tib. མ་རྩུང་ས་པར་ཐུད་པ་ makes the correction cer-
tain (79. b. 7).

4) So MS.; qu. correct to *premanīyā* (Lal. v. 59.10)?

5) Apparently, like Pali *anissita* (acc. to Childers p. 217) 'independent'.

6) The Tib. equiv. is གཞོལ་ from a root for which Jäschke gives the mean-
ing 'break', both literally and metaphorically ('break a command').

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं । गगनगङ्गो बोधिसत्त्व आह । न बोधिसत्त्वेनैषा वाग्भाषितव्या
 ययापरो व्यापयेत् । न सा वाग्भाषितव्या ययापरं तापयेत् । न बोधिसत्त्वेन सा वाग्भा-
 षितव्या यत्परो जानीयात् । न सा वाग्भाषितव्या यायार्था निरर्थी । न बोधिसत्त्वेन सा
 वाग्भाषितव्या यया न विद्यामुत्पादयेत् । न सा वाग्भाषितव्या या सत्त्वानां न हृदयंगमा
 न पौरी न कर्णसुखा [65 a] न सा वाग्भाषितव्येति ॥ 5

संज्ञेयतस्तु पराप्रसादरक्ता आर्यसागरमतिमूत्रे देशिता । अपर एक धर्मो महायानसंप्र-
 काय सेवर्तते स्वस्खलितप्रत्यवेक्षणतया सर्वसत्त्वानुरक्तेति ॥

एषा रक्तात्मभावस्य । यथापौरं नाशयेत् । यथा न परान्न नाशयेत् । अस्य तु ग्रन्थवि-
 स्तरस्यायं पिण्डार्थो बोधिसत्त्वेन मनसा नित्यं धारयितव्यः ॥

मुनिश्चलं सुप्रसन्नं धीरं सादरगौरवं ।

10

सलज्जं सभयं शान्तं पराराधनतत्परम् ॥

आत्मसत्त्ववशं नित्यमनवच्छेषु वस्तुषु ।

निर्माणमिव निर्माणं धारयाम्येष मानसम् । इति ॥

किमेतावती आत्मभावरक्ता । न हि । किं तर्हि भैषज्यवसनादिभिः सह । तत्र द्वि-
 विधं भैषज्यं । सततभैषज्यं ग्लानप्रत्ययभैषज्यं च ।

15

तत्र सततभैषज्यमधिकृत्यार्यरत्नमेवे ऽभिक्रितं । तस्मात्पिण्डपात्रादेकं प्रत्यंशं स-
 ब्रह्मचारिणां स्थापयति । द्वितीयं दुष्खितानां तृतीयं विनिपतितानां चतुर्थमात्मना परि-
 भुङ्क्ते । परिभुञ्जानो न रक्तः परिभुङ्क्ते ऽसक्तो ऽगृहो ऽनध्यवसितः । अन्यत्र यावदेव काय-
 स्य स्थितये । यापनयि । तथा परिभुङ्क्ते यथा नातिसंलिखितो ⁽²⁾ भवति । नातिगुरुकायः ।

1) The play on words is obvious. For *nirmāṇa* (Tib. རྒྱུ་ལྷ་པོ་) compare *nir-
 māṇakāya* in Wassiljev 127 (137). These stanzas occur at Bodhic. V. 55, 57.
 with the reading *sunīcitam* in line 1.

2) *kr̥ṣa* marg.: compare the gloss in Childers s. v. *sallekhiyam*. Neu-
 mann (tr. Majjhiman. pref. p. XVI) objects to the connexion of *sallekha* etc.,
 with *ṣikkh*, but his own derivation (*ibid.* I p. 22) is not convincing.

तत्कस्य हेतोः । अतिसंलिखितो हि कुशलपत्रपराञ्चुखो भवति । अतिगुरुकायो मिद्धा-
वष्टब्धो भवति । तेन तं पिण्डपातं परिभुज्य कुशलपत्राभिमुखेन भवितव्यमित्यादि ॥

आर्यरत्नराशावप्युक्तं । तेन ग्रामं वा नगरं वा निगमं वा पिण्डाय चरता धर्मसंनद्धं
संनद्धं पिण्डाय चर्तव्यं । तत्र कतमो धर्मसंनद्धः । अमनघ्रापानि द्रवाणि दृष्ट्वा न प्रति-
5 कृतव्यं । मनघ्रापानि दृष्ट्वा नानुनेतव्यं । एवं मनघ्रापामनघ्रापेषु शब्दगन्धरसस्पर्शव्येषु
विज्ञप्तेषु नानु[65 b]नेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । इन्द्रियसुसंवृतेनानुत्तिक्तचक्षुषा ⁽¹⁾ युगमात्रप्रे-
क्षणा ⁽¹⁾ दाक्षानानेयचित्तेन पूर्वधर्ममनसिकारमनुत्सृजता नामिषप्रक्षितया सत्तत्या पि-
ण्डाय चर्तव्यं सावदानचारिणा च भवितव्यं । यतश्च पिण्डपातो लभ्यते तत्रानुनयो न क-
र्तव्यः यतश्च न लभ्यते तत्र प्रतिघातो नोत्पादयितव्यः । दशकुलप्रवेशे न चैकादशा-
10 त्कुलाद् भिक्षा न लभ्यते । तथापि न परितप्तव्यं एवं च चित्तमुत्पादयितव्यम् । एवं बहु-
कृत्या ⁽²⁾ ह्येते अमणब्राह्मणगृहपतयो न तैरवश्यं मम दातव्यं । इदं तावदाश्चर्यं यन्मागते
समन्वाहुरिति । कः पुनर्वादो यदिज्ञां दास्यति । तेनैवमपरितपता पिण्डाय चर्तव्यं ॥ ये
चास्य सत्वाश्चक्षुष आभासमागच्छति स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । अक्षशस्तिर्ययोनिगता-
स्तत्र मैत्रोक्तकृणाचित्तमुत्पादयितव्यं । तथाहं करिष्यामि यथा ये मे सत्वाश्चक्षुषा आभा-
15 समागच्छति पिण्डपातं वा दास्यति तान्सुगतिगामिनः करिष्यामि । तादृशं योगमाप-
त्स्ये । तेन लूहे ⁽⁴⁾ वा प्रणोतं वा पिण्डपातं संगृह्य समत्ताञ्चतुर्दिशं व्यवलोकयितव्यं । क

1) For both phrases cf. Lalit-v. p. 230 ad fin.

2) Hitherto only found in M. Vyutp. (127. 25); but cf. Pali *bahukicca*.

3) *gravana* MS., a common confusion in MSS.: cf. B. & R. s. v.

4) Cf. Divy. 425.18 and Morris in J.P.T.S. for 1891, pp. 1, 2 and Trans. Or. Congr. (1892) I. 487. The context as well as the Tib. equiv. རྩ་ below, where the word occurs twice, shows that the meaning is 'scanty'; and neither 'bad' (Cowell, Böhtlingk) nor 'rough' (Morris). Morris's contention that *lūha* really = *ruksha* seems indeed to be disposed of by the passage at p. 131. 4., where the two occur together.

इह ग्रामनगरनिगमे दरिद्रः सत्त्वः । यस्यास्मात्पिण्डपातात्संविभागं करिष्यामि । यदि
 दरिद्रं सत्त्वं पश्यति तेन तत्पिण्डपातात्संविभागः कर्तव्यः । अथ न कञ्चित्सत्त्वं दरिद्रं प-
 श्यति । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । सत्यनाभासगताः सत्त्वा ये मम चक्षुष आभासं नाग-
 च्छन्ति । तेषामितः पिण्डपाताद्यैः प्रत्यंशं निर्यातयामि । दत्तादानाः परिभुञ्जतां । तेन त-
 त्पिण्डपातं गृहीत्वा तद्वर्णयायतनमभिरुह्य धौतपाणिना शोभनसमाचारेण श्रमणचारि- 5
 त्रकल्प[66 a]समत्वागतेनाधिष्ठानाधिष्ठितेन पर्यङ्कं बद्ध्वा सपिण्डपातः परिभोक्तव्यः ॥
 पे ॥ परिभुञ्जता चैवं मनसिकार उत्पादयितव्यः । सत्यस्मिन्कार्ये ऽशीतिः क्रिमिकलु-
 सकृन्नाणि । तान्यनेनैवौजसा सुखं प्राप्तुं⁽¹⁾ विहरन्तु । इदानीं चैषामामिषेण संयत्तं करिष्या-
 मि । बोधिप्राप्तश्च पुनर्धर्मेण संयत्तं करिष्यामि । यदि पुनरस्य लूकं पिण्डपातं भवति ते-
 नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । लूकाहारतया मे लघुः कापो भविष्यति प्रक्ष्णक्षम उच्चारप्र- 10
 स्त्रावनिष्यन्दश्च मे परीतो भविष्यति । अद्भ्यदिष्टं च परीतं भविष्यति । कापलघुता चित्तल-
 घुता च मे भविष्यति । अल्पज्ञानमिदंश्च मे भविष्यति⁽²⁾ । यदा पुनरस्य प्रभूः पिण्डपातो
 भवति तत्रापि मात्राभोजिना⁽³⁾ भवितव्यं उत्सर्जनधर्मिणा च । ततः पिण्डपातादन्यतरायां
 शिलायां भवतीत्येवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ये केचिन्मृगपक्षिसंगा आमिषभोजनेनार्थिकारते⁽⁵⁾
 दत्तादानाः परिभुञ्जतामिति ॥

15

पुनराह । तेन सर्वेण रससंज्ञा नोत्पादयितव्या ॥ पे ॥ चण्डालकुमारसदृशेन मया

1) The present passage tends to modify Childers's strictures (s. v. *phāsu*) on the obtuseness of the 'Northern' (Sanskrit-writing) Buddhists. Jacobi (Z.D.M.G. Bd. 34 p. 311) would derive the form from *pra* + *asu*, not from *spārha*, as Ch. Cf. also p. 32, note 1.

2) Here the Tib. adds (81. b. 5) དེ་ཡེད་ན་ཐུ་སྤྲོད་ཀྱི་ལྟ་བུ་ལྟོས་པ་ (= *peyyālam*), as though an omission had been made from the text of the original sūtra.

3) Cf. *mattabhojana*, comm. on Dhammap. 204 (p. 355).

4) *utsrjanadharmā* MS.

5) Perhaps here in the sense of 'door-post' quoted by B.R. from Lexx.

भवितव्यं । चित्तकायचैत्तेषां न भोजनचैत्तेषां । तत्कास्माद्धेतोः । कियत्प्रणीतमपि भो-
 जनं भुङ्क्तुं सर्वं तत्पूतिनिष्यन्दपर्यवसानं दुर्गन्धपर्यवसानं प्रतिकूलपर्यवसानं । तस्मा-
 न्मया न प्रणीतभोजनाकाङ्क्षिणा भवितव्यं । तेन नैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । पुरुषो मे पि-
 ण्डपातं ददाति न स्त्रीः । स्त्री मे पिण्डपातं ददाति न पुरुषः । दारको मे पिण्डपातं ददा-
 5 ति न दारिका । दारिका मे पिण्डपातं ददाति न दारकः । प्रणीतं लभेऽहं न लूहं । सत्कृ-
 त्य लभेऽहं नासत्कृत्य । चपलं लभेऽहं न कृच्छ्रेण प्रविष्टमात्रं च मां समन्वाहरेयुः । न
 मे काश्चिद्धित्तो भवेत् । सुनिहितौल्लभेऽहं [66 b] प्र[णीतो] तान्नानारसाँल्लभेऽहम् । न द्यो-
 नदरिद्रभोजनं लभेऽहं प्रत्युद्गच्छेयुर्मां स्त्रीपुरुषदारकदारिकाः । इमे ते सर्वे ऽकुशला मन-
 सिकारा नोत्पादयितव्यः ॥ पे ॥ प्रायेण हि सत्त्वा रसगृह्णा भोजनहेतोः पापानि कर्माणि
 10 कृत्वा नरकेषूपपद्यन्ते । ये ये पुनः संतुष्टा अगृह्णा अलोलुपा रसप्रतिप्रसन्नव्या जिह्वेन्द्रियसं-
 तुष्टाः कियच्छूकैनापि भोजनेन ज्ञापयन्ति । तेषां द्युतानां कालगतानां स्वर्गोपपत्तिर्भव-
 ति । सुगतिगमनं भवति देवमनुष्येषु । ते देवोपपन्नाः सुधां परिभुञ्जते । एवं काश्यप पि-
 ण्डचारिकेण भिक्षुणा रसतृष्णां विनिवर्तयित्वा निध्यसचित्तेन सुपरिपक्वान् कुल्माषान्
 परिभुञ्जता न परितप्तव्यम् । तत्कास्माद्धेतोः । कायसंधारणार्थं मार्गसंधारणार्थं मया भोजनं
 15 परिभोक्तव्यं ॥ पे ॥ यदि पुनः काश्यप पिण्डचारिको भिक्षुर्मेधाकुलवृष्टिकालसमये वर्त-
 माने न शक्नुयात् पिण्डपातवर्तुं । तेन नैव्याहारसंनद्धेन धर्मचित्तामनसिकारप्रतिष्ठितेन
 द्विरात्रं त्रिरात्रं वा भक्तच्छ्द्रच्छिन्नेन एवं संज्ञोत्पादयितव्या । सन्ति यामलौकिकाः प्रेता
 दुष्कारकर्मकारिणो ये वर्षशतेन खेतपिण्डमप्याहारं न प्रतिलभन्ते । तन्मया धर्मयोनिश-
 श्रित्वाप्रतिष्ठितेन कायदौर्बल्ये वा चित्तदौर्बल्ये वा नोत्पादयितव्यं । अधिवासयिष्यामि
 20 नुत्तिपासां । न पुनरार्यमार्गभावनायां वीर्यं संसयिष्यामि ॥ पे ॥ यत्र कुले पिण्डपातं शु-

1) This I supply on conjecture, the Tib. (82. a. 5) having simply བཟང་པོ་
 'good'.

2) *punas te* MS.

चिं कारयेत्तत्र कुले आसने निषद्य धामी कथा कर्तव्या । यावन्न स पिण्डपातः शुचीकृतो भवेत्तेन पिण्डपातं गृहीत्वा उत्थायासनात्प्रक्रमितव्यं । पिण्डचारिकेण काश्यप भिन्नुणा [67 a] नावभासकारेण भवितव्यं न लपना न कुहना कर्तव्या ॥

तत्र कतमो ऽवभासः⁽²⁾ । यत्परिषामेवं वाचं भाषते । लूकं मे पिण्डपातो रूतो मे पिण्डपात आसीन्न च मे यावदर्थं भुक्तं । बद्धजनसाधारणाश्च मे पिण्डपातः कृतः । मूल्यं मे भुक्तं⁵ जिघत्सितो ऽस्मीति । यत्किञ्चिदेवंद्रूपमवभासनिमित्तं । इयमुच्यते चित्तकुहना । सर्वमेतत्पिण्डचारिकेण भिन्नुणा न कर्तव्यं । उपेतकभूतेन । यत्पात्रे पतितं लूकं वा प्रणीतं वा शुभं वाशुभं वा तत्परिभोक्तव्यमपरितप्यमानेनाशयशुद्धेन धर्मनिधयतिबद्धलेन । कायज्ञापना⁽⁴⁾धर्मार्थमार्गस्थोपस्तम्भार्थं स पिण्डपातः परिभोक्तव्य इति ॥

तद्यार्थोऽग्रपरिपृच्छायामप्युक्तं । यस्याश्चास्तिके पिण्डपातं परिभुज्य न शक्नोत्यात्मनः 10 परस्य चार्थं परिपूरयितुमनुज्ञानाम्यहं तस्य पिण्डचारिकस्य बोधिसत्वस्य निमन्त्रणमिति ॥

एवं तावत्सततभैषज्येनात्मभाववृत्ता कार्या । तत्रापि न मत्स्यमासेन लङ्कावता-
⁽⁵⁾रसूत्रे प्रतिषिद्धत्वात् ॥

1) 'Deceit'. B² quotes Jātakam. 2831 for this word.

2) This usage of *avabhāsa* 'a broad hint', apparently new to Skt., corresponds exactly with that of the Pali *obhāsa* explained by Ch. (together with that of *ni-mitta*) s. v. (p. 298).

3) Cf. note 4 on p. 128 supra.

4) A Prakritic form of *yāpana*, not hitherto found in the meaning 'maintenance', for which the Pali *yāpana* is commonly used.

5) Very briefly described by Raj. Mitra *Nep. B. L.* For chapter-titles see my *Cat. Buddh. Sk. MSS.* p. 21. Tr. into Chinese A. D. 443 (Nanjio p. 54) K. F. 237. The present passage occurs in Ch. 8 (dealing with *māṃsa-bhaksana*) at f. 127. b. 2 of MS. Or. 1079 of the Brit. Museum (Wright Coll.) called «W» below; R.A.S. Hodgson 5 (= «H»).

तथा कृतं । मांसं सर्वमभक्ष्यं कृपात्मानो बोधिसत्वस्येति वदामि ॥ पे ॥

⁽¹⁾ स्वाज्ञान्याद्यभिचाराच्च शुक्रशोणितसंभवात् ।

उद्वेजनीयं भूतानां योगी मांसं विवर्जयेत् ॥

मांसानि च पलाण्डूश्च मद्यानि विविधानि च ।

5 गृञ्जनं लण्णुं चैव योगी नित्यं विवर्जयेत् ॥

घ्नन्नाणं वर्जयेत्तैलं शल्यविद्धेषु न स्वपेत् ।

क्लिङ्गाक्लिङ्गेषु सत्त्वानां यच्च स्थानं महभयम्⁽²⁾ ॥ पे ॥

लाभार्थं कृत्यते प्राणी मांसार्थं दीयते धनं ।

उभौ तौ पापकर्माणां पच्येते रौरवादिषु ॥ यावत्⁽⁴⁾

10 योगतिक्रम्य मुनेर्वाक्यं मांसं भक्षेत दुर्मतिः ।

लोकद्वयविनाशार्थं दीक्षितः शाक्यशासने ।

ते याप्ति परमं घोरं नरके पापकारिणः ।

रौरवादिषु रौद्रेषु⁽⁶⁾ पच्यन्ते मांसखादकाः ॥

त्रिकोटिलुद्धं मांसं वै अकल्पितमयाचितं ।

15 अचोदितं च नैवास्ति तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ।

मांसं न भक्षयेद्योगी मया बुद्धिश्च गर्हितं ।

अन्योन्यभक्षणाः सत्त्वाः क्रव्यादकुलसंभवाः ॥ यावत् ॥

दुर्गन्धः कुत्सनोपश्च उत्तमजश्चापि जायते ।

1) f. 131 a 3 in W.

2) *pañca sthānam* (°nā W.) *mahadbhayam* H.

3) *satvo* W.

4) not in W; nor is there any omission at this point.

5) *bhaksyati durgatī* W.

6) *jāyante* A.

7) *vai nāsti* A.

चण्डालपुच्छसकुले डोम्बेषु च पुनः पुनः ॥

डाकिनीजातियोनौ च मांसादे⁽²⁾ जायते कुले ।

ऋत्त[67 b]मार्जारयोनी च जायतेऽसौ नराधमः ॥

कृत्तिकक्ष्ये⁽³⁾ मक्षामधे⁽⁴⁾ निर्वाणाङ्गुलिमालिके⁽⁵⁾ ।

लङ्कावतारसूत्रे च मया मांसं विगर्हितं ॥

5

बुद्धेश्च बोधिसत्त्वैश्च श्रावकैश्च विगर्हितं ।

खादते यदि निर्लज्ज उन्मत्तो जायते सदा ॥

ब्राह्मणेषु च जायते अथवा योगिनां कुले ।

प्रज्ञावान्धनवाञ्छैव मांसाध्यानां विवर्जनात्⁽⁷⁾ ॥

दृष्टश्रुतविशङ्काभिः सर्वं मांसं विवर्जयेत् ।

10

तार्किका नावबुध्यन्ते क्रव्यादकुलसंभवाः ॥

यद्येष रागो मोक्षस्य अन्तरायकरो भवेत् ।

तथैव मांसमद्यादि अन्तरायकरं⁽⁸⁾ भवेत् ॥

वत्तन्त्यनागते काले मांसादा मोक्षवादिनः ।

कल्पिकं निर्वच्ये च मांसं बुद्धानुवर्षितं ॥

15

1) *trācāshu* W.

2) *°ādo* W.

3) *°kakṣhe* MSS. *Hastikakṣhyā-sūtra* M. Vyntp. LXV. 75; Nanjio 193—4; K.F. 261.

4) K.F. 265. (?)

5) *nirmāṇāṅg°* W. H.; what work is intended is not clear to me: cf. Wassiljev 149 (161).

6) *°lake* A. The *Angulimālīya-sūtra* (Nanjio 434; K.F. 261; Wassiljev 154 (166)) is doubtless meant.

7) So H.: A. and W. are corrupt and unmetrical.

8) *°ādīr* . . . *°karo* A *°māṇsādyādīyā* . . . *°karo* W.

भेषज्यमिव आहारं पुत्रमांसोपमं पुनः ।

मात्रया प्रतिकूलं च योगो पितृं समाचरेत् ॥

मैत्रोर्विकारिणा नित्यं सर्वथा गर्हितं मया ।

सिंहव्याघ्रमृगाद्यैश्च सह एकत्र सेवेत् ॥

5 तस्मान्न भक्षयेन्मांसमुद्वेजनकां नृणां ।

मोक्षधर्मनिरुद्धत्वादप्याणामेष वै घ्नतः ॥

यत्तु ज्ञानवतीपरिवर्ते⁽³⁾ मांसभक्षणं पद्यते तन्महार्थसाधकत्वादिर्दोषम् ॥

एवं हि तथोक्तं ।

⁽⁴⁾ ऐषोऽकारिष्यद्यादि भित्तु कालं ।

10 समाधिशब्दोऽपि हि सम्बुद्धोपि ।

निरुद्धुं सत्त्वानं सदाभविष्यद् ।

चिकित्सते अस्मि⁽⁶⁾ समाधिं लब्धः⁽⁷⁾ ॥

स च महाकारुणाभियुक्तस् 'तेन अस्मिन्न मैत्री शङ्कापि नास्तीत्यदोषः ॥

1) *ivāhāram* without hiatus A; H. W. (likewise unmetrically) °*jyavad* *āhāram*.

2) *māmsām udvajanakornṇa* (i) W.

3) Possibly a chapter of some work; cf. also M. Vyutp. XXV. 2.

4) I have endeavoured to restore the metre (*ālchhyānakā*) and sense of this passage, originally in «le sanscrit mixte» and further corrupted by our MS., from the Tib. (84. a. 1) which gives connected sense.

5) The reading is not clear: *niruddhi for *nirodha* does not occur; but the Tib. has རྟེན་པ་ཆོས་ཀྱི་འཇུག་པ་ལྟར་འགྲུབ་པ་ལྟར་ 'sentient beings would for ever go to decay.'

6) °*shyan vicikitsate smin* is the unmetrical reading of the MS. *asmi* I have conjectured (metri gr.) for *asmin*, hiatus and elision of final *n* being common in *gāthās*.

7) The Tib. adds ཅེས་གསུངས་སྟེ = *iti*, showing that the quotation ends here.

यद्यप्यार्यरत्नमेवे ऽभिक्रितं । श्माशानिकेन⁽¹⁾ निरामिषेण भवितव्यमिति ॥

तदन्यत्रैवं ज्ञातीयसत्त्वार्थसंदर्शनार्थं । विनये ऽपि यदनुज्ञातं तत् त्रिकोटी⁽²⁾परिशुद्ध-
नणो न प्रकृणात्तराय इति । तत् परित्यागेन शुद्धदृष्टीनामभिमाननिरासार्थं । तद्वद्वतया च
भव्यानां शासनानवतारपरिहारार्थं ॥

तथा क्लृप्तं लङ्कावतारमूत्रे । तत्र तत्र देशना पाठे शिक्षापदानामानुपूर्वी⁽⁵⁾ बन्धनिश्चे- 5
णोपदविन्यासयोगेन । त्रिकोटीं बद्ध्वा । तत्र उद्दिश्य कृतानि प्रतिषिद्धानि ततो ऽतशः
प्रकृतिमृतान्यपि प्रतिषिद्धानीति ॥

उक्तं सततभैषद्यं । ग्लानप्रत्ययभैषद्यं तत्सेव्यमेव ॥

आवकविनयेऽपि तावदात्मार्थं ब्रह्मचर्यवासार्थं पात्रवीवरमपि विक्रीय । कायसंघा-
रणमुक्तं । किं पुनरपरिमितजनपरित्राणहेतोर्बोधिसत्त्वशरीरस्य दुर्लभा चेदशी नृणां प्र- 10
तिलाभोत्सवसंपदः । इति तत्प्रदर्शनार्थं च भगवता तत्र स्वयं भैषद्योपयोगः प्रदर्शितः ॥

उक्तं चार्यरत्नमेवमूत्रे । तैर्यदा प्रचारितं भवति तदा सत्यां वेलायामसत्यां वा तेषा-
मिमान्येवंद्वयाणि कायोपस्तम्भनान्युपकरणानि न लभ्यन्ते ऽभ्यवर्तुं । यदुत सर्पिर्वा
तैलं वा मूलरसो वा गण्डरसो वा फलरसो वा । न चान्यानभ्यवर्तुरतो दृष्ट्वा प्रतिघचि-
त्तमुत्पादयति । यदि पुनः खलु पञ्चाङ्गत्तिको⁽⁶⁾ बोधिसत्त्वो वा [68 a] ग्लानो भवति । य- 15
थाद्वयेणास्य ग्लान्येन जीवितात्तरायो भवति कुशलपक्षात्तरायो वा तेन निष्कौकृत्येन
भूत्वा निर्विचिकित्सकेन भैषद्यचित्तमुपस्थाप्य प्रतिनिसेव्यानीति ॥

1) Pāli, *soṣānika* v. *Parivāra* XV, 6. 5. Cf. Burnouf, *Intr.* p. 309.

2) A gloss explains this: *tad uddiṣya hatam, svahatam, hanyamānam drish-
tam*. The Tib. here and just below renders *trikoṭi* simply རྩམ་སྟེང་གསུམ་ «the three
classes».

3) Tib. རྩོད་སྟོང་ 'renunciation (of pleasures)'.

4) *guddhi* MS. 'excessive spiritual pride in one's pure (puritanic) views'.

5) *ānupūrvā* MS.

6) A reference to the seventh *dhyātāṅga* precept; cf. *Parivāra* XV. 6. 12,
and Childers, p. 310.

वसनोपभागप्रयोजनमुग्रपरिपृच्छासूत्रे ऽभिहितं । क्रीरपत्राप्यकापिनः⁽¹⁾ प्रच्छादनार्थं
तु अमणालिङ्गसंदर्शनार्थमिमानि च कषायाणि देवमानुषासुरस्य लोकस्य चैत्यमिति⁽²⁾
चैत्यार्थं सम्यग्धारितव्यानि । निर्वृतिविरागरक्तानि एतानि । न रागरक्तानि । उपश-
मानुकूलान्येतानि । न संक्लेशसंधुतणानुकूलानि । एभिश्च काषायैर्विवृतपाया भविष्या-
5 नः । सुकृतकर्मकारिणो न चीवरमण्डनानुयोगमनुयुक्ताः । एतानि च काषायाण्यार्यमार्ग-
संभारानुकूलानीति कृत्वा तथा करिष्यामो यथा नैकक्षणमपि सकषायाः काये काषायाणि
धारयिष्याम इति ॥

अत्र च कारणं रत्नराशिसूत्रे ऽभिहितं ।

ये पुनस्ते काश्यप वैदर्या⁽⁴⁾ असंयता इतः अमणगुणधर्माड्डुराः काये काषायाणि वस्त्रा-
10 णि धारयन्ति । न चैतेषु गौरवमुत्पादयन्ति । तत्र काश्यप अमणवर्णाप्रतिरूपकं नाम प्रत्ये-
कनरकं । तत्र काश्यप प्रत्येकनरके अमणरूपप्रतिरूपेण ताः कारणाः कार्यत्वे आदीप्त-
चैला आदीप्तशीर्षा आदीप्तपात्रा आदीप्तासना आदीप्तशयनाः । यः कश्चित्तत्र तेषामुपभो-
गपरिभोगः स सर्व आदीप्तः संप्रज्वलित एकज्वालीभूतः । तत्र तैः अमणवर्णरूपेण दुष्खां वेद-
नामनुभवतीति ॥

1) Several words have been lost here, as we learn both from the Tibetan and Chinese versions (the original of Nanjio 23 (19) kindly communicated by Mr. Watters). The objects against which the clothes protect are mosquitoes, gnats, and wind, to which the Tibetan adds sun-heat and serpents. In the opening words of the quotation, also, something may have been lost. In the Tibetan the first words are: རྩོམ་ཞེས་པའི་སྐུ་ལ་ལྟོག་པའི་སྐུ་ལ་ (84 b 3).

2) Cf. 56. 11 supra.

3) The MS. reads *nirvāt virāga*°. This I have ventured to alter from one of the Chinese versions, which may be rendered «emancipation-dyed are the robes».

4) The MS. is corrupt here: the margin adds a syllable which looks like *rrpyāt*. The Tib. equivalent (84 b fin.) appears to be ལྷོས་ 'slack'. Prof. Cowell suggests *vaidhuryād*.

आर्यरत्नमेवेऽप्युक्तं । यदि भवेद्भयवकाशिको⁽¹⁾ बोधिसत्त्वो ग्लानकायो ऽप्रतिबलका-
यस्तेन विकारक्षितेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । क्लेशप्रतिपक्षार्थं तथागतेन धृतगुणाः प्रज्ञ-
प्ताः । [68 b] तथाहं करिष्यामि यथा विकारस्थ एव क्लेशानां प्रहणाय घटिष्यामि । तत्र
च विकारे न गृह्णामुत्पादयामि नाध्यवसानं । एवं चास्य भवति । कर्तव्यो दानपत्तीनाम-
नुग्रहो नास्माभिरात्मम्भरिभिर्भित्तव्यमिति ॥

5

पुनरत्रैवाह । ते शय्यां कल्पयन्तो दक्षिणेन पार्श्वेन शय्यां कल्पयन्ति । पादस्योपरि
पादमाधाय चोर्वैः असंवृतकायाः स्मृताः । संप्रज्ञानाना उत्थानसंज्ञिन आलोकसंज्ञिनः श-
य्यां कल्पयन्ति । न च निद्रासुखमास्वादयन्ति । न पार्श्वसुखमन्यत्र यावदेवेषां महाभूतानां
स्थितये ज्ञापनायै । इत्यनया दिशा सर्वपरिभोगाः सत्त्वार्थमधिष्ठातव्याः । आत्मतृणोपभो-
गास्तु क्लिष्टापत्तिः प्रज्ञायते ॥

10

यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

ते भोजनं स्वादुरसं प्रणीतं

लब्ध्वा च भुञ्जन्ति अयुक्तयोगाः ।

तेषां स आहारु बधायं भोतो ।

यथ कृस्तिपोतान विषा अधीता⁽²⁾ ॥

15

इति ॥

आर्यरत्नराशिसूत्रेऽपि भगवता अद्वादेयपरिभोगे परिकीर्तिते । अथ तस्यामेव पर्षदि
योगाचाराणां भिन्नूणां द्वे शते इमं धर्मपर्यायं श्रुत्वा प्ररुदिते । एवं च वाचमभाषत । कालं
वयं भगवन् करिष्यामो । न पुनरप्राप्तफला एकपिण्डपातमपि अद्वादेयस्य परिभोदयामः ॥

1) Another of the *dhūtāṅgas* or *dhūtāgūṇas*. Cf. *Parivāra* sup. cit.

2) *°adhantakā* MS. The Tib. (85 b 2) appears to take the line to mean that medicinal herbs 'པད་ཅུ' when not properly cleansed (peeled?) 'མ'པ་ལུས་' may injure young animals.

भगवानाह । साधु साधु कुलपुत्रा एवंद्वपैर्लज्जाभिः कौकृत्यमपन्नैः परलोकावगमपदशि-
 भिरिदं प्रवचनं शोभते ॥ अपि तु । द्वयोर्हं काश्यप अद्वादेयमनुजानामि । कतमयोर्द्वयोः ।
 युक्तस्य मुक्तस्य च । यदि भिन्नत्रो भिन्नयुक्तो योगाचारो मम शिक्षायां प्रतिपन्नः सर्वसंस्का-
 रेष्वनित्यदर्शी । सर्वसंस्कारदुःखविदितः सर्वधर्मेष्वनात्माधिभुक्तिः शास्त्रनिर्वाणाभिका-
 5 ङ्गी मुनेरुमात्रैरालोपैः अद्वादेयं भुञ्जीत । अत्यतपरिश्रुद्धैव तस्य सा दक्षिणा भवति । येषां
 च दायकानां दानपतीनां सकाशाच्छ्रद्धादेयं परिभुक्तं ततस्तेषां दायकदानपतीनां मकृद्दि-
 कः [69 a] पुण्यविपाको भवति । मकृद्युक्तिकः । तत्कस्माद्धितोः । अयमिदमौपधिकानां⁽²⁾
 पुण्यक्रियावस्तूनां येषं मैत्रचित्तसमापत्तिः । तत्र काश्यप यो भिन्दुरायकस्य दानपतेरति-
 काञ्चीवरपिण्डपातं परिभुज्याप्रमाणं चेतःसमाधिं समापयत्येऽप्रमाणस्तस्य दायकस्य दा-
 10 नपतेः पुण्यक्रियाविपाकः प्रतिकाङ्क्षितव्यः । स्यात्काश्यप त्रिसाहस्रमहासाहस्रायां⁽³⁾
 लोकधातौ महासमुद्राणां तयो न त्वेव तस्य पुण्यनिष्पन्दस्य कश्चित्तनय इति ॥

तदेवं पिण्डपातगमनारम्भे भोजनारम्भे वा त्रिषु स्थानेषु स्मृतिरूपस्थाप्या दायकानु-
 ग्रहे । कायक्रिमिसंग्रहे । सर्वसत्त्वार्थसाधके च सद्धर्मपरिग्रहे ॥

तथागताज्ञासंपादने तु सर्वकार्येषु स्मृतिः कार्या । आदिशब्दान्मन्त्रैरपि रक्षा कार्या ॥

15 तत्रापि तावदिमां त्रिसमयराजोक्तां⁽⁴⁾ विद्यां मण्डलसमयार्थमुच्चारयेत् । नमः सर्वबुद्ध-

1) °nūmaharddhi° MS.

2) *satvā upadhi* marg. Cf. M. Vyutp. XCIII, where *aupadhi* is added as a fourth *punyakrajyāvastu* besides the three (*dāna*° *gīla*° *bhavana*°) familiar from Pāli (Ch. p. 393). The Tib. has (85 b — 86 a 1) རྩམ་པ་སྤྱོད་པའི་བསྐྱེད་པའི་སྤྱོད་པ་; and this appears to agree with the phraseology of the Buddh. Triglotte (ed. Schiefner 1859; f. 20 b) where the reading of the fourth *punyakra*° must be *aupadhi*°, not རྩམ་པའི་ nor *dzai-watrika* (l) as Jäschke (p. 468) would suggest.

3) *dhātu* acc. to Ch. is sometimes fem. in Pāli.

4) Probably the same as the Trisamaya-vyūha of KF. 309.

बोधिसत्त्वानां श्रौं विरजि २ महाचक्रविरजि । सत् २ सारत् २ त्रयि २ विधमनि । सभ-
जनि⁽³⁾ । संभजनि । तर्मति । सिद्ध श्रये⁽⁴⁾ त्वं स्वाहा ॥

अनेन सर्वमण्डलप्रविष्टो भवति ॥ अथवा तथ्यागतकृद्दयमष्टसहस्रं त्रयेत् सलौकिक-
लोकोत्तरमण्डलप्रविष्टो भवति । कतमच्च तत् ॥ ॥ नमस्त्रैयब्धिकानां तथ्यागतानां । स-
वर्त्राप्रतिहृतावाप्तिधर्मताबलिनां । श्रौं असमसम समन्ततो ऽनन्तनावाप्तिशासनि⁽⁶⁾ । ह्र २ ५
स्मर स्मरण विगतरागबुद्धधर्मते । सर २ समबला । ह्रस २ । त्रय २ । गगन महाचलर-
क्षण । ज्वल ज्वलन सागरे स्वाहा ॥

अयं सर्वतथ्यागतानामात्मभावः । अत्रानुत्तरं गौरवं भावयितव्यं । अनेनादिकर्मिका अ-
पि सत्वेष्टनन्तं बुद्धकृत्यं कुर्वति । अयमेव परमां रक्षां मारादिभ्यः सर्वदुष्टेभ्यः करोति ।
हस्तताडेन भस्मना सर्वपैतृदकेन दृष्ट्या मनसा वा सोमाबन्धं करोति ॥

10

व्याधि[69 b]षु भैषज्यमुदके चाभिमन्त्र्योपयोज्यं ॥ वनकुसुमानि वा चैत्ये प्रतिमायां
सहस्रपुस्तके वा समाहितो निवेदयेत् ॥ पक्षप्रयोगान्महाव्याधिभिरभिमुच्यते । बुद्धबोधि-
सत्त्वाम्बनेन सर्वसत्त्वार्थाभिलाषिणां च चित्तेन भद्रचरिविधिपूर्वकं⁽⁷⁾ च जप्तव्यः । अयं
विधिरस्य कल्पस्यावसाने द्रष्टव्यः । त्रिसमयज्ञापिनश्चान्नापतो न दोषः । उत्तिष्ठस्या-
प्यशुचेर्न दोषः । मुद्राकारा न भक्षणीया न लङ्घनीया । न मञ्जारोहः कर्तव्यः । न मय्यं पा- 15
तव्यं । अधिमुक्तिचर्या शिखापदेष्वचलस्य निर्विचिकित्सस्य दुःशीलपूर्वस्यापि सिध्यति ।
पण्डितस्यापण्डितस्य वा नियतं सिध्यति ॥

1) *°rajā sāta* Tib. The Sanskrit text is mostly transcribed, not translated in the Tib. version of these and other charms.

2) *tāyā* Tib.

3) *°mahātā* Tib.

4) So Tib.; MS. *tran*.

5) ? Cf. K.F. 319 (n° 26).

6) *°titācāsani* MS.

7) Compare the *Bhadracaripranidhānarāja*, a Buddhistic charm of which several MSS. are extant; compare my Cambridge Cat. pp. 14, 103, 167.

तथा चात्रैवोक्तं ।

बोधिचित्तं दृढं यस्य निःसंगा च मतिर्भवेत् ।

विकिकित्सा नैव कर्तव्या तस्येदं सिध्यति ध्रुवम् । इति ॥

बोधिचित्तदृढता चात्र पृथग्जनचलचित्तताया नियमार्थमुक्ता न तु भूमिप्रविष्टम-
5 धिकृत्य ॥

यस्मादत्रोक्तं । प्रत्युद्धारतामवभासतां च प्रतिलब्धुकामेन । महान्धकारादालोकं
प्रवेष्टुकामेन । यद्भूयसा विनिपतितेन साध्यं । तथा कुतो ममाल्पपुण्यस्य सिद्धिरिति
नीचचित्तप्रतिषेधः । न चातिक्रान्तदुर्गतेरुत्साहोर्मिबहुलस्योपचिताप्रमेयपुण्यस्कन्धस्य
भूमिप्रविष्टस्यायं पूर्वोक्तो दोषः संभवति । अत्र च मत्ताणामज्ञानान्नाधिकान्तरपोठे दोषो
10 ऽस्ति । नापि न्यूनतादोषः । नापि विधिभ्रंसदोषः । किंतु अद्वैतवेगं बोधिचित्तवेगं सर्वो-
त्सर्गवेगं च प्रमाणीकृत्याविचारतः प्रवर्तितव्यमवश्यं बुद्धबोधिसत्त्वमिदमेव पथेष्टसिद्धिश्च
भवति ॥

अथवानेन सर्ववज्रधरमन्त्रेण रतां कुर्यात् । नमस्त्रैयब्धिकानां⁽¹⁾ तथागतानां सर्ववज्र-
धराणां चण्डाल २ । चल २ । वज्र २ । शासन⁽²⁾ २ । फलन⁽³⁾ २ । चर⁽⁴⁾ २ । मारण २ ।
15 वज्रदालफट⁽⁵⁾ । ललितशिखर समस्तवज्रिणि । ज्वल २ । नमोऽस्तु ते अग्रोप्रशासानानां
रण २ हं फुल स्फाट वज्रोत्तमे स्वाहा ॥

अनेन पठितमात्रेण सर्वविघ्नविनायका नोपसंक्रामन्ति । देवनागादयो न प्रसक्तं ।
भोजनपानशयनासनवसनपूजोपकरणानि चाभिमन्त्रितेन[70 a]जलेन दृष्ट्या मनसा वा र-
क्षेत । अचलकृद्देवेन वा सर्वमेतत्कुर्यात् ॥ इदं च तत् ॥

1) Tib. not clear.

2) °nā Tib.

3) So the Tib. *hyana* (?) MS. text; *phāla* marg.

4) *tara* Tib.

5) *sphoṭaya* (bis) Tib.

नमः समन्तवज्राणां त्राट । अमोघ चण्डमहारीषण⁽¹⁾ स्फोटय हूँ । धामय २ हूँ । त्राट
हूँ । माँ । ओँ बलं ददे तेजोमालिनि स्वाहा ॥

अनेन प्रथमं पिण्डमष्टाभिमुखितं भुञ्जीत भैषज्यराजतां बुद्धबोधिसत्त्वानामनुस्मृत्य ॥
विषप्रतीकारस्तु ॥ तद्यथा । इलमिते । तिलमिते । इलितिलमिते । डम्बे । डुःसे ।
डुःसालीये । डुम्बालीये । तक्के । तर्करणे । मर्मै । मर्मरणे । कश्मोरे । कश्मीरमुक्ते । 5
अघने । अघनघने । इलिमिलीये । अखाप्ये⁽⁴⁾ । अपाप्ये⁽⁴⁾ श्वेते । श्वेततुण्डे । अनानु-
रन्ते स्वाहा⁽⁵⁾ ॥

य इमां विद्यां सकृच्छृणोति स सप्त वर्षाण्यदिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं
क्रामति । यश्चैनमर्हद्दशति सप्तधास्य स्फोटन्मूढा अर्जकस्येव मञ्जरी ॥

य इमां विद्यां धारयति स यावज्जीवमदिना न दृश्यते । न चास्य काये विषं क्रा- 10
मति । इमानि च मन्त्रपदानि सर्पस्य पुरतो न वक्तव्यानि यत्कारणं सर्पो म्रियते ॥

तद्यथा⁽⁶⁾ । इह्ना । चिह्ना । चक्को । बक्को । कोडा कोडेति । निकुरडा निकुरडे-
ति । पोडा पोडेति । मोडा । मोडेति । पुरडा पुरडेति । फट रक्के । फुटण्ड रक्के । नाग रक्के ।
नागण्डण्डरक्के⁽⁷⁾ । सर्प रक्के । सर्पण्डण्डरक्के । अच्चे । क्ल विषशते⁽⁸⁾ शीतवत्ताले⁽⁹⁾ क-
लले । क्लले⁽¹⁰⁾ तण्डि २ । तड २ । ताडि २ । मल २ । स्फुट २ । फुटु २ । स्वाहा ॥ 15

1) See K.F. 298, and my Camb. Cat. pp. 45, 127.

2) *sphotaya* Tib.

3) Charms against serpent-bites are prescribed in the Vinaya (K.F. 172);
cf. Bower-MS. pts. VI. VII.

4) Tib. not clear for these two forms.

5) *ragate* Tib.

6) I have recorded only the more interesting variants of the Tib. in this
paragraph.

7) om. Tib.

8) So Tib.; *vishe* cīte MS.

9) *citabad tele* Tib.

10) Tib. adds a few more syllables.

इति हि भिन्नवो जाडुल्यां विद्यायां उदाहृतायां सर्वभूतसमागते सर्वे तथावितथान-
न्यथाभूतं सत्यमविपरीतमविपर्यस्तं । इदं विषमविषं भवतु । दातारं गच्छतु । दंष्ट्रारं
गच्छतु । ग्रथिं गच्छतु । जलं गच्छतु । स्थलं गच्छतु । स्तम्भं गच्छतु । कुड्यं गच्छतु । भूमिं
संक्रामतु । शान्तिं गच्छतु स्वाहा ॥

- 5 चोरादिप्रतीकारे मारीचीं जपेत् ॥ तद्यथा । पराक्रमसि । उदयमसि । वैरमसि अर्कम-
सि । मर्ममसि । वनमसि । अक्षरार्द्धमसि । प[70b]थे मे रत्न । उत्पथे मे रत्न । जनतो मे रत्न ।
चौरतो मे रत्न । राजतो मे रत्न । सिंहतो मे रत्न । व्याघ्रतो मे रत्न । नागतो मे रत्न । सर्प-
तो मे रत्न । सर्वतो मे रत्न । रत्न २ मां सर्वसत्वांश्च सर्वभवेभ्यः सर्वोपाये सोपसर्गेभ्यः स्वा-
हा ॥ ऊँडिलि २ सर्वदुष्टानां ग्रन्थिं वन्दामि स्वाहा ॥ ॥ नमो रत्नत्रयाय । नमो मारी-
10 च्यै देवतायै । मारीच्या देवताया हृदयमावर्तयिष्यामि ॥ तद्यथा । वत्तालि । बदालि । व-
दालि । बरालि । बराहमुलि । सर्वदुष्टानां निवारय । बन्ध मुखं स्वाहा ॥

इमामपि विद्यामनन्तजातिस्मरकृतुं महाप्रभावां सप्तपञ्चाशदक्षरां विद्याधरपिट्कोप-
निबद्धां सर्वभयहर्तार्यं प्रयुञ्जीत ॥

- तद्यथा । ऋट् । वट् । नट् । कुनट् । ट्के । ठके । ठरके । उरुमति । रुरुमति । तुरु ।
15 हिलि मिलि । सर्वज्ञोदपदग⁽⁴⁾ । नमो सब्बसम्मसंबुद्धाणां⁽⁵⁾ सिद्धा⁽⁶⁾स्तु मे मत्तपदाः स्वाहा ॥

1) This *Dhāraṇī* is extant both in Sanskrit (Rāj. Mitra, *Sk. Buddh. Lit.* 174) and in Tib. (KF. 318). The first three words, not in the MS., have been replaced from the Tib. (88. a. 2), with which the Sanskrit as given by Rāj. Mitra substantially agrees.

2) *bandham . . gul(a)mam . . cīvaram . . mahācīvaram asi Tib.*

3) See L. de la Vallée Poussin in J.R.A.S. 1895, p. 433.

4) Tib. སྐད་ཅེ་ཅེ་པེ་ལ་དག་

5) *°bujjhāṇam* MS. *buddhāṇām* Tib. The rest of the Prakritic forms occur in both.

6) *siddhāṇḍu me mantra° Tib.*

एषा रत्नात्मभावस्य भैषज्यवसनादिभिः ।

सत्त्वार्थस्मृतिपूर्वकमेव वक्तव्या ॥

आत्मतृष्णोपभोगास्तु क्लिष्टापत्तिः प्रजायते ॥

सर्वं हि बोधिसत्त्वेनोत्सृष्टं सर्वसत्त्वेभ्यः ॥ तत्र यदि विस्मृत्य परद्रव्यमात्मभरणात्-
 ष्णाया परिभुङ्क्ते क्लिष्टापत्तिमापद्यते । अथ चितृष्णो ऽन्यासक्तो वा सत्त्वकार्यमनुस्मृत्य 5
 भुङ्क्ते न क्लिष्टापत्तिमापद्यते । परद्रव्यसंज्ञी स्वार्थेन भुङ्क्ते स्तेयापत्तिमापद्यते । पूर्वार्थेण
 प्रातिमोक्षे पाराजिको भवति । सत्त्वस्वामिकैस्तु भोगैः सत्त्वस्वामिक एवात्मभावः संरक्षत
 इत्यदोषः । न हि दासस्य नित्यं स्वामिकर्मव्यापृतस्य⁽¹⁾ स्वद्रव्यमस्ति येन वर्तेत ॥

उक्तं च धर्मसङ्गीतिमुत्रे । दासोपमेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यं सर्वसत्त्वकिङ्करीयप्राप-
 णतयेति ॥

10

न चैकात्मस्वाम्यर्थपरस्य दासस्य व्याध्यादिविक्लव्रमतेः स्वामिनमननुज्ञाप्यापि भु-
 ज्ञानस्य कश्चि[71 a]दोषः । नाप्येवं कुर्वाणस्य बोधिसत्त्वस्यास्तिके कस्यचिद्विदितवृत्ता-
 तस्याप्यप्रसादो युज्यते मातृस्यत्यागचित्तापरिज्ञानात् ॥ न चात्र न्याये कश्चित्संदेहो यु-
 क्तः । सर्वोत्सर्गो हि पूर्वमेव भगवत्कण्ठोक्त्या प्रतिपादितः । तथा चात्मभावरत्ना सत्त्वार्थ-
 मेवोक्ता । तस्य स्पष्टावबोधार्थमप्यन्यायो ऽभियुक्तो न तु स्वार्थापेक्षयेति ॥

15

इति शिन्नासमुच्चये आत्मभावरत्ना षष्ठः परिच्छेदः ॥ ६ ॥

VII.

भोगयुण्यरत्ना सत्तमः परिच्छेदः

एवं तावदात्मभावरत्ना वेदितव्या । भोगरत्ना तु वक्तव्या । तत्र सुकृत्तारम्भिणा भाव्यं
 मात्रज्ञेन च सर्वत इति शिन्नापदादस्य भोगरत्ना न दुष्करा ॥

20

1) Cf. p. 114, note 1.

उग्रपरिपृच्छायां हि शिक्षापदमुक्तं । सुसमीक्षितकर्मकारिता सुकृतकर्मकारिता च ।
तेन भोगानां दुर्न्यासा⁽¹⁾ प्रेत्यवेत्ता । अत्रज्ञाप्रतिषेधः सिद्धो भवति । शमयप्रस्तावेन च मात्र-
ज्ञता युक्तिज्ञता चोक्ता ॥ तेनेदं सिद्धं भवति । यदिदं⁽²⁾ अल्पाधमभोगेनापि कार्यसिद्धौ सत्यां
स्वयमन्यैर्वा बहूतमभोगनाशनेपेक्षा न कार्येति ॥

- 5 अत एवोग्रपरिपृच्छायामुक्तं । पुत्रभार्यादासीदासकर्मकर्षौहृषेयाणां सम्यकपरिभोगे-
नेति । तथा स्वपरबोधिपत्न्युत्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्यौ । अधिकसत्त्वार्थ-
शक्तेस्तुल्यशक्तेर्वा बोधिसत्त्वस्याधिकतुल्यकुशलात्तरायकरौ त्यागात्यागौ न कार्यविति
सिद्धं भवतीति ॥

- इदं च संधाय बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षेऽभिक्रिते । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्त-
10 गृह्णावसो बोधिसत्त्वो बोध्यङ्गैरभिपुक्तस्तेन कथं दानं दातव्यं । कतरं दानं दातव्यं । कि-
यद्रूपं दानं दातव्यं ॥ पे ॥ धर्मदापकेन भवितव्यं धर्मदानपतिना । यश्च शारिपुत्र गृही
बोधिसत्त्वो गङ्गानदीवालिकासमानि बुद्धक्षेत्राणि सप्तरत्नप्रतिपूर्णानि कृत्वा तथागतेभ्यो
ऽर्क्षद्वाः सम्यक्संबुद्धेभ्यो दानं दद्याद् । यश्च शारिपुत्र प्रत्रय्यापर्यापन्नो बोधिसत्त्व एकां
चतुष्पदिकां [71 b] गाथां प्रकाशयेद्यमेव ततो बद्धतरं पुण्यं प्रसवति । न शारिपुत्र तथा-
15 गतेन प्रत्रजितस्यामिषदानमनुज्ञातं ॥ पे ॥ यस्य खलु पुनः शारिपुत्र पात्रागतः पात्रप-
र्यापन्नो लाभो भवेद्भार्मिको धर्मलब्धः । तेन साधारणभोजिना भवितव्यं सार्द्धं सब्रह्मचारि-
भिः । सचेत्पुनः कश्चिदेवागत्य पात्रं वा चीवरं वा याचेत । तस्यातिरिक्तं भवेद्बुद्धानुज्ञाता-
न्निचीवराद् । यथा परित्यक्तं दातव्यं । सचेत्पुनस्तस्योनं चीवरं भवेद्यन्निश्चित्य ब्रह्मच-

1) 'requiring painstaking application'; *durnyasta* 'ill-applied' Divy. 27.25.

2) = 'solicet' as in Pali.

3) Here the margin adds: *jīvitā-parishkārasyāpi tyāgo na kāryaḥ* | *kārya-vyagratāyā atyāgo 'pi na kāryaḥ*. But this passage is not reproduced in the Tib. (89. a. 6-b. 1).

4) *anuttarokta* marg.

5) *svārthena* marg.

यवातः । तत्र परित्यक्तव्यं । तत्कस्य हेतोः । अविमर्शनीयं त्रिचीवरमुक्तं तथागतेन । सचेत्पुनः शारिपुत्र बोधिसत्त्वः त्रिचीवरं परित्यज्य याचनक्रगुरूको भवेत् तेषां लोकेष्वेता आसेविता भवेत् । यस्तु खलु पुनः शारिपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्त्वस्तेन धर्म आसेवितव्यः । तत्र तेनाभियुक्तेन भवितव्यमिति ॥

अन्यथा लोकेसंग्रहार्थं मरुतः सत्वरणेस्तस्य च सत्त्वस्य बोधिसत्त्वाशयपरिकर्मात्तरा- 5
यान्मरुतोऽर्थस्य क्लानिः कृता स्याद् । अत एवोदारकुशलपक्षविमर्शनात्पक्षाले⁽¹⁾ इत्यु-
च्यते । एवं तावत्त्यागप्रतिषेधः । अत्यागप्रतिषेधोऽपि ॥

यथार्थसागरमतिमूत्रे महायानात्तरायेषु बहुलाभता पठ्यते । योऽयं विधिरात्मन्यु-
क्तः सोऽन्यस्मिन्नपि बोधिसत्त्वे प्रतिपाद्य इति कुतो गम्यते ।

आर्योपपत्तिपृच्छायां देशितत्वात् । परकृत्यकारितः⁽²⁾ स्वकार्यपरित्याग इति ॥ 10

तथार्थविमलकीर्तिनिर्देशे⁽³⁾ उप्युक्तं । संसारभयभीतेन किं प्रतिसर्तव्यम् । आह । संसा-
रभयभीतेन मञ्जुश्रीर्बोधिमतवेन बुद्धमाहात्म्यं प्रतिसर्तव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्यस्यातु-
कामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । बुद्धमाहात्म्ये स्थातुकामेन सर्वसत्त्वसमतायां स्थातव्यं ।
आह । सर्व[72 a]सत्त्वसमतायां स्थातुकामेन कुत्र स्थातव्यं । आह । सर्वसत्त्वसमतायां स्था-
तुकामेन सर्वसत्त्वप्रमोक्षाय स्थातव्यमिति ॥ 15

तथा च धर्मसङ्गीतो सार्थवाहो बोधिसत्त्व आह । यो भगवन् बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वानां
प्रथमतः बोधिभिच्छक्तिं नात्मनः । यावदियं भगवन् धर्मसङ्गीतिरिति ॥

उत्सर्गदेव चास्य स्वार्थभावः सिद्धः । किं तु सत्त्वार्थहानिभयाद्योग्ये सत्त्वे सुभरं ना-
रोपयति । यत्र तु सत्त्वार्थहानिं न पश्यति तत्र स्वयं कृतमन्येन वाजगद्धितमाचरितमिति

1) Not in lexx. Tib. མ་སྤྲུལ་སྤྲུལ་ (90. a. 3) 'not having kept (?)'.

2) °tā MS.

3) See p. 6, n. 5 and add. citation in Madhyamaka-vṛitti (Camb. Cat. p. 116).

को विशेषो । यद्यप्यपरबोधिसत्त्वकुशलसिद्धये न स्वकुशलमुत्सृजति । अथ स्वदुर्गतिदु-
ष्खाद्विभेति । द्वितीयस्यापि तदेव दुष्खं । अथ तदुष्खेन मे बाधा नास्तीत्युपेतते । यथो-
क्तैः सूत्रैः सापत्तिको भवति ॥

यथा च रत्नकूटसूत्रे । चत्वार इमे काश्यप बोधिसत्त्वप्रतिरूपका इत्यारभ्योक्तं । आत्म-
5 सुखार्थिको भवति न सर्वसत्त्वदुष्खापनयनार्थिक इति ॥ तस्मादुग्रपरिपृच्छाविधिना पूर्व-
वदात्मा गर्हणीयः एषा तु बोधिसत्त्वशिक्षा यथार्थनिरारम्भेण धर्मसङ्कीर्तिसूत्रे निर्दिष्टा ।
कथं कुलपुत्राः प्रतिपत्तिस्थिता वेदितव्याः । आह । यदा सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह ।
कथं सत्त्वेषु न विप्रतिपद्यन्ते । आह । यन्मैत्रीं च महाकरुणां च न त्यजति । सुभूतिराह ।
कतमा बोधिसत्त्वानां महामैत्री । आह । यत्कायजीवितं च सर्वकुशलमूलं च सर्वसत्त्वानां
10 निर्यातयति न च प्रतिकारं काङ्क्षति । आह । कतमा बोधिसत्त्वानां महाकरुणा । यत्पूर्वतरं
सत्त्वानां बोधिभिच्छक्तिं नात्मान इति ॥

अत्रैव आह । महाकरुणामूलाः सर्वबोधिसत्त्वशिक्षा इति । अवश्यं च भगवतेदं न
निवारणाय । अन्यतरबोधिसत्त्वार्थे ना [72 b] र्थित्वादवश्यं तूपदिशतीति निश्चोयते ।
येन दातुर्महादक्षिणीये महायदानान्महापुण्यसागरविस्तरौ दृश्यते ⁽¹⁾ *** अन्यथा तु
15 केवलमेव विधातिनो मरणं स्यात् ॥

यत् तु प्रज्ञातविनिश्चयप्रातिहार्यसूत्रे देशितम् । य एष ते महाराज वर्षशतमकलेण
परिच्ययोऽत्र प्रविष्टः स सर्वः पिण्डोक्त्यैकस्य भित्तोर्यात्रा भवेदेवं प्रत्येकं सर्वभित्तूणां ।
यश्चोद्देशस्वाध्यायाभियुक्तो बोधिसत्त्वः सगौरवो धर्मकामः अद्वादेयमाहारं परिगृह्येवं चि-
त्तमुत्पादयेत् । अनेनाहं धर्मपर्येषिमायत्स्य इति । अस्य कुशलस्यैष देयधर्मपरित्यागः शत-
20 तमीमपि कलां नोपैतीति ॥ तद्वत्सुखपल्लिशुद्धमधिकृत्योक्तं । न तु पूर्वोक्तविधिना कश्चिदो-
षः ॥ उक्तो समासता भोगरता । पुण्यरता वाच्या । तत्र स्वार्थविपाकवैतृषायाच्छुभं संर-
तितं भवेत् ॥

1) I have marked a lacuna **** here as the Tib. (91. a. 4), (not very legible in this passage) contains some matter not quite corresponding to the Sanskrit text.

यथोक्तं नारायणपरिपृच्छायां । स नात्महेतोः शीलं रक्षति । न स्वर्गहेतोः । न शक्र-
त्वहेतोः ।⁽²⁾ न भोगहेतोः । नैश्वर्यहेतोः । न द्वयहेतोर्न वर्णहेतोर्न यशोहेतोः । पे ॥ न निर-
यभयभीतः शीलं रक्षति । पे ॥ एवं न तिर्यग्योनिभयभीतः शीलं रक्षति । अन्यत्र बुद्धनेत्री-
प्रतिष्ठापनाय शीलं रक्षति । यावत्सर्वसत्त्वहितमुखयोगक्षेमार्थिकः शीलं रक्षति ॥ स
एवंद्वयेण शीलस्कन्धेन समन्वागतो बोधिसत्त्वो दशभिर्धर्मेन कीयते । कतमैर्दशभिः । यदुत 5
न चक्रवर्तिराद्यात्परिहीयते । तत्र च भवत्यप्रमत्तो बोधिप्रतिकाङ्क्षी⁽⁴⁾ बुद्धदर्शनमभिका-
ङ्क्षते । एवं ब्रह्मवाद्बुद्धदर्शनभेद्यप्रतिपत्तलम्भाद्धर्मश्रवणान्न परिकीयते । यावद्यथाश्रुतप्रति-
पत्तिसंपादनाय बोधिसत्त्वसंवरसमादानान्न परिकीयते । अन्येभ्यः प्रति[73 a]भानात्सर्वकु-
शलधर्मप्रार्थनध्यानान्न परिकीयते ॥ एवं शीलस्कन्धप्रतिष्ठितो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
सदा नमस्कृतो भवति देवैः । सदा प्रशंसितो भवति नागैः । सदा नमस्कृतो भवति यक्षैः । 10
सदा पूजितो भवति गन्धर्वैः सदापचायितश्च भवति नागेन्द्रासुरेन्द्रैः । सदा सुमानिनश्च भव-
ति ब्राह्मणक्षत्रियश्रेष्ठिगृहपतिभिः । सदाभिगमनीयश्च भवति पण्डितैः । सदा समन्वाह-
तश्च भवति बुद्धैः । शास्तृसंमतश्च भवति सदेवकस्य लोकस्यानुकम्पकश्च भवति सर्वस-
त्त्वानां ॥ पे ॥ चतस्रो गतौ न गच्छति । कतमाश्चतस्रो । यदुतान्नगतिं न गच्छत्यन्यत्र
सत्त्वपरिपाकात् । बुद्धशून्यबुद्धनेत्रं न गच्छति । मिथ्यादाष्टिकुलोपपत्तिं न गच्छति । स- 15
र्वदुर्गतिगतिं न गच्छति ॥

एवं पूर्वोक्तसृष्ट्यापि पुण्यस्य क्लेशवशात्पुनरुपादीयमानस्य रक्षा कार्या । पुण्यदाना-
दपि यत्पुण्यं ततोऽपि न विपाकः प्रार्थनोयो अन्यत्र परार्थात् । किं च पुण्यं रक्षितुकामः । प-
श्चात्तापं न कुर्वति ॥

यथोक्तमुपपरिपृच्छायां । दत्त्वा च न विप्रतिसारचित्तमुत्पादयितव्यमिति ॥

20

1) *rājya*° marg.2) *na brahmatvāhetoh* marg.3) *°yamaloka*° marg.4) *na cakratvāt parihīyate* | *tatra ca bhavaty apramatto bodhiprati-*
kāṅkṣhī marg.

ततिं चोपकृतिं च समनुपश्यामि । यथा सब्रह्मचारी सब्रह्मचारिणोऽङ्गितिके डष्टचित्तमत्या-
दयति । अत्रोपाले इमानि मकृति कुशलमूलानि तनुत्वं परित्यज्य पर्यादानं गच्छति । त-
स्मात्कर्तुपाले एवं शिञ्जितव्यं यद्गन्धस्थूणायामपि चित्तं न प्रदूषयिष्यामः । प्रागेव सवि-
ज्ञानके काय इति ॥

आर्यमञ्जुश्रोविक्रीडितसूत्रे⁽²⁾प्याह । प्रतिघः प्रतिघ इति कल्पशतोपचितं कुशलमूलं 5
प्रतिकृति तेनोच्यते प्रतिघ इति ॥

आर्यगण्डव्यूहसूत्रे च समस्तसत्वपरित्राणयोजसः स्त्रिया रात्रिदेवतयो⁽³⁾ पूर्वावदानं क-
थयत्याभिकृतिं । ते तेनान्योन्यावमन्यनासमुदितेनाकुशलमूलेनायुःप्रमाणादपि परिक्रियन्ते
स्म । वर्णादपि बलादपि परिक्रियन्ते स्मेति । अत्र च न कदाचिदुन्नतिः कार्येति प्रदर्शनार्थं
सदेत्यु[74 a]च्यते ॥

10

लाभसत्कारस्तु कदाचिदभ्युपगम्यतेऽपि । यद्योक्तं आर्यरत्नमेघे । इह कुलपुत्र बो-
धिसत्त्वः सुमेरुमात्रमपि रत्नराशिं लभमानः प्रतिगृह्णाति । प्रत्यवरमपि वस्तु प्रतिलभमा-
नः । तत्कस्य हेतोः । तस्यैवं भवति । एते सत्त्वा मत्सरिणो लुब्धा लोभाभिभूताः⁽⁴⁾ *** ।
तद्धेतोः तत्प्रत्ययं तन्निदानं मत्सरास्क्रन्धावष्टब्दा इव संसारसागरे उन्मज्जनिमज्जनं कु-

1) 'even when [one is distraught] on the heated pillar, much less when the body has all its powers of perception'. *sthūṇā* = *sūrmā* has hitherto been vouched for by lexx. only; but see now Mhv. II. 314. 1. On the *sūrmā* see (e. g.) Manu XI. 104.

2) K. F. 230; Nanjio 184 (tr. A. D. 313); Wassiljev 175 (162).

3) Cf. Rāj. Mitra, Nep. B. L. p. 91 fin. I have not verified the present extract in MS. H (v. p. 2 n. 1 supra), but a conversation between Sudhana and the *rātridevatā* there more correctly named Samantasatvatrāṇaujaḥṣṛī occurs at f. 150.

4) The MS. reads here *kuttakuṇḍakāḥ* preceded by an equally mysterious form *khattāṇkāḥ* in the margin. The sentence in the Tibetan (93. a. 5) ends: འདྲེངས་པ་ཡིན་ཏེ From this we may conjecture some Prākṛit form of *kshudra*-(ka) (to which the lexx. give the secondary sense of 'mean', 'miserly') similar to those (*kshudḍāka* etc.) mentioned by Senart on Mhv. I. 302. 12.

वन्ति । तदेषां भविष्यति दीर्घरात्रमर्थाय कृताय सुखाय । सर्वे प्रतिगृह्य न स्वो करोति ।
न लोभचित्तमुत्पादयति । अन्यत्र सर्वसत्त्वसाधारणां बुद्धधर्मसंघेषु कारा⁽¹⁾ करोति । यथा
डुण्डितानां च सर्वसत्त्वानामुपजीव्यं करोति । ते च दानपतिं समुत्तेजयति संप्रकर्षय-
तीति ॥

- 5 तथात्रैवोक्तं । तेन च दानेन नोन्नतो भवतीति ॥ पुनरत्रैवाह । यदि पुनरस्य तद्धेतो-
स्तत्प्रत्ययं तन्निदानं कीर्तिशब्दश्लोको भवति तत्र नोन्नतज्ञातो भवति न मानज्ञातो न
मदज्ञातः । एवं चास्य भवति । न चिरेण कालेन यस्य चाये कीर्तिश्लोकशब्दः समुत्थितो
यैश्च समुत्थापितो यश्च कीर्तिशब्दश्लोकस्त्रयमप्येतत्सर्वेण सर्वं न भविष्यति । तत्र कः प-
ण्डितज्ञातीयो ऽनित्येषु न च स्थितेषु धर्मेष्वधुवेष्टनाश्चा⁽²⁾सिंकेष्वनुनयचित्तमुत्पादयेदुन्न-
10 तो भवेन्मानदर्पितो वा । एवं हि बोधिसत्त्वो लाभसत्कारकीर्तिशब्दश्लोकेषु सूपस्थित-
स्मृतिर्विकृतीति ॥

पुनराह । चण्डालकुमारोपमाश्च लोके विकृतिं नीचनीचेन मनसा । मानमदर्पा-
धिगताश्च⁽³⁾ भवन्ति पैशुन्यसंज्ञायाः सततसमितं प्रत्युपस्थितत्वादिति ॥

- पुनरप्युक्तं । इह कुलपुत्राभिनिष्क्रान्तगृहवासः प्रव्रजितो बोधिसत्त्वो मृतकसदृशोऽहं
15 मित्रमात्य[74 b]ज्ञातिसालोक्तितानामिति निरुक्तमानो भवति । वैद्वप्यं मे ऽभ्युदितं वि-
वर्णानि च मे वासांसि प्रावृतान्यन्यश्च मे आकल्पः संवृत इति निरुक्तमानो भवति । मुण्डः
पात्रपाणिः कुलात्कुलमुपसंक्रमामि भिक्षाकृतोर्भिक्षानिदानमिति निरुक्तमानो भवति ।
नीचनीचेन चित्तेन चण्डालकुमारसदृशेन पिण्डाय चरामोति निरुक्तमानो भवति । पैण्ड-
लिको ऽस्मि संवृतः । परप्रतिबद्धा च मे जीविकेति निरुक्तमानो भवति । अवधूतमवज्ञातं
20 प्रतिगृह्णामीति निरुक्तमानो भवति । आराधनीया मे आचार्यगुरुदक्षिणोया इति निरुक्तमा-
नो भवति । संतोषणीया मे सत्प्रहचारिणो । यदुत तेन तेनाचार्यगोचरसमुदाचारेणेति नि-

1) *kārā* (fem.) 'praise; cf. Divy. index.

2) *ānāsvasikeshu* MS.: for the meaning cf. Divyāv. 207. 23.

3) *darpyavigata* MS.

कृतमानो भवति । अप्रतिलब्धानबुद्धधर्मान् प्रतिपत्स्य इति निरुक्तमानो भवति । कुद्धानां व्यापन्नचित्तानां सत्त्वानां मध्ये तात्त्विकलो विकिरिष्यामोति निरुक्तमानो भवतीति ॥

आर्यसागरमतिमुत्रेऽप्युक्तं । सत्कायपरिशुद्धश्च भवति । लक्षणसमलोकृतगात्रमृदुतरूपाकृष्टपादः स्वविभक्तपुण्यनिश्चन्दगात्रो ऽकीर्णोऽन्धः सर्वाङ्गप्रत्यङ्गपरिपूर्णः । न च रूपमदमनो भवति । न कायमण्डनयोगानुयुक्तः । स क्रियद्धानानामपि सत्त्वानां रूपविकला- 5 नामप्यवनमति प्रणमति धर्मग्राह्यतामुपादायेति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । स्याद्यथापि नाम भगवन् यदा महासागरः प्रतिसंतिष्ठते तदा निम्ने पृथिव्योप्रदेशे संतिष्ठते । तस्य निम्नत्वादल्पकच्छ्रेण सर्वनद्यश्च सर्वप्रश्रवणानि च प्रपत-
ति । एवमेव भगवन् निर्मानस्य गुरुदक्षिणीयगौरवस्य बोधिसत्त्वस्याल्पकच्छ्रेण तानि
गम्भीराणि धर्ममुखानि श्रो[75 a]तेन्द्रियस्याभासमागच्छति । स्मृती चावतिष्ठते । त- 10
स्मात्तर्हि भगवन् यो बोधिसत्त्वो मानोन्नतो भवति मानस्तब्धः न च गुरुदक्षिणीयेभ्यो
ऽवनमति न प्रणमति वेदितव्यं भगवन्माराङ्कुशाविद्धो वतायं बोधिसत्त्व इति ॥

आर्यलोकोत्तरपरिवर्ते⁽²⁾ चोक्तं । दशेमानि भो जिनपुत्र बोधिसत्त्वानां मार्कमाणि । क-
तमानि दश । यदिदं गुरुदक्षिणीयाचार्यमातापितृश्रमणब्राह्मणसम्यग्गतसम्यक्प्रतिपन्नेष्व-
गौरवता मार्कर्म । धर्मभाणकानां विशिष्टधर्माधिगतानामुदारधर्मदेशकानां महायानस- 15
मात्रहानां निर्वाणपथविधिज्ञानां धारणोसूत्रात्तराज्ञप्रतिलब्धानां नावनमति । गर्वित-
स्तब्धश्च भवति । धर्मभाणके न गौरवमुत्पादयति । न शुश्रूषां न चित्रिकारं⁽³⁾ करोति ।
मार्कर्म धर्मश्रवणसाकल्ये च निषण्ण उदारधर्मवेगे समुत्पन्ने धर्मभाणकस्य साधुकारं न

1) cf. Kāraṇḍavyūha (ref. in B²) 96.21 *bhikṣhūṇāṃ śīlavatām dakṣhiṇīyāṇām*.

2) M. Vyutp. lxv. 9.

3) 'regard', a form peculiar to Buddh. Skt., wh. Böhtlingk (W.K.F. Nachtr. VI) with one MS. of M. Vyutp. (XCVII. 6) would correct to *cittikāra*. But see Senart, Mh.v. I. 444; and regarding his illustration from Pāṇini (III. iii. 150) compare the usages of *ἀσχυρίζεσθαι* for the transition from 'étonnement' to 'respect'.

- प्रपच्छति मा कश्चिदस्मिन्प्रशंसतीति⁽¹⁾ मार्कर्म ॥ अभिमानं चोत्पाद्यात्मानं प्रतिगृह्णाति ।
 परांश्च न गृह्णाति । आत्मज्ञतां च नावतरति । चित्तनिधयस्मिं नोत्पादयति । मार्कर्म ॥
 अधिमानं चोत्पाद्याज्ञानत्रबुध्यमानो वर्णाह्वाणां पुद्गलानां वर्णां प्रतिक्कादयति । अवर्णं भा-
 षते । न च परस्य गुणवर्णोनात्तमना भवति । मार्कर्म ॥ ज्ञानाति च । अयं धर्मो ऽयं विनयो
 5 भूतमिदं बुद्धवचनमिति । पुद्गलविद्वेषेण धर्मविद्वेषं करोति । सद्धर्मं प्रतिक्षिपति । अ-
 न्यांश्च विप्राकृयति । मार्कर्म ॥ उच्चमानसं प्रार्थयते परिकारधर्मं न मार्गयति । परोप-
 स्थानं सोऽभियाति⁽²⁾ । अभिनन्दति । वृद्धस्थविराणां चिरचरितब्रह्मचर्याणां न प्रत्युपतिष्ठते
 न च प्रत्युद्गच्छति । मार्कर्म ॥ भृकुटीमुखः खलु पुनर्भवति । न स्मितमुखः । न खिल मधु-
 र्वचनः । सदा कठिनचित्तश्चिक्कात्वेषी । अवतारप्रेती । मा[75 b] र्कर्म ॥ अभिमानं च
 10 पतित्वा पण्डितान्नोपसंक्रामति । न सेवते । न भजते । न पर्युपास्ते । न परिप्रश्नयति । न
 परिपृच्छति । किं कुशलं किमकुशलं किं करणीयं किं कृतं दीर्घरात्रमर्थाय क्लृप्ताय सु-
 खाय भवति । किं त्राऽकृतं दीर्घरात्रमनर्थायाक्लितायासुखाय भवतीति । सज्जडः सज्जडतरो भव-
 ति । मोक्षव्यूहो मानघाही । अग्निःसरणदर्शी । मार्कर्म ॥ स मानाभिभूतो बुद्धोत्पादं वि-
 रागयति । पूर्वकुशलमूलं क्षपयति । नवं नोत्थापयति । अनिर्देशं निर्दिशति । विग्रहमा-
 15 रभते विवादबहुलश्च भवति । स एवं धर्मचिकारी स्थानमेतद्विद्यते यस्मिन्मिथ्या मन्हा-
 प्रपातं पतेत् । अथ च पुनर्बोधिचित्तबलाधीनदैर्घ्यं प्रतिलभते । स कल्पशतसकृत्त्रेषु
 बुद्धोत्पादं नासादयति । कुतः पुनर्द्धर्मश्रवणम् । इदं दशमं मार्कर्म ॥ इमानि भो जिनपुत्र दश
 मार्कर्मणि । यानि परिवर्त्य बोधिसत्त्वा दश ज्ञानकर्माणि प्रतिलभते । अत्रैव च ज्ञानक-
 र्मसु पच्यते । निर्मानता सर्वसत्त्वेष्विति ॥

1) 'lest anyone should praise him for it'; cf. Speijer, Syntax p. 319. n. 1.

2) The MS. reads *sābhīyati*. The Tib. (95. a. 1) has $\text{གཞན་གྱི་རྒྱུ་ལྟ་བུ་སྤྲོད་ཅིང་}$

3) Possibly a case of sa-intensive; cf. Childers p. 406, and supra pp. 110 n. 3, 113, n. 2.

आर्यराष्ट्रपालसूत्रे⁽¹⁾प्युक्तं ।

अपायभूमिं । गतिमत्तणेषु ।

दरिद्रतां । नोचकुलोपपत्तिम् ।

जात्यन्ध्यदौर्बल्यमश्राल्पस्थामतां ।

गृह्णन्ति ते मानवशेन मूढाः ॥

5

इति ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेप्युक्तं । सत्वक्षेत्रं बोधिसत्वस्य बुद्धक्षेत्रं यतश्च बुद्धक्षेत्राद्बुद्धधर्माणां
लाभागमो भवति । नार्हामि तस्मिन्विप्रतिपत्तुम् । एवं चास्य भवति । सर्वं सुचरितं दुश्च-
रितं च सत्त्वान्निश्चित्य प्रवर्तते । दुश्चरिताश्चमाद्यापायाः प्रवर्तन्ते । सुचरिताश्चपादेवमनु-
ष्या इति ॥

10

अत एव रत्नोल्काधारण्यामप्युक्तं । इह भो जिनपुत्राः प्रथमचित्तोत्पादिको बोधिस-
त्वः आदित एव सर्वसत्त्वानामस्तिके दशप्रकारं चित्तमुत्पादयति । कतमदशप्रकारं । तद्य-
था । क्लितचित्ततां सुखचित्ततां दयाचित्ततां स्निग्धचित्ततां [76 a] प्रियचित्ततां अनुग्रह-
चित्ततां आरुन्ताचित्ततां समचित्ततां आचार्यचित्ततां शास्तृचित्ततां । इदं दशप्रकारं चित्तमु-
त्पादयतीति ॥

15

अद्वाबलाधानावतारमुद्रासूत्रेप्युक्तं । सर्वसत्त्वानां शिष्यत्वाभ्युपगमे स्थितोऽस्मि ।
परांश्च सर्वसत्त्वशिष्यत्वाभ्युपगमे प्रतिष्ठापयिष्यामीत्याश्वासं प्रतिलभते ॥ पेयालं ॥ सव-
सत्त्वेष्वनमप्रणमनतायां प्रतिष्ठितोऽस्मीति पूर्ववत् ॥

तत्रावनमनप्रणमनतायां सर्वसत्त्वेषु निर्मानता ॥

तथार्यविमलकोर्तिनिर्देशे । परिशुद्धबुद्धक्षेत्रोपपत्तये सर्वसत्त्वेषु शास्तृप्रेमोक्तं । लोक- 20
प्रसादानुरक्तार्थं त्वानपादप्रख्यालनकर्म कुर्वतापि चेतसा स्त्रीषु वातणप्राप्तेषु वा वि-
निपतितेषु बोधिसत्वेन प्रेमगौरवाभ्यासः कार्यः ॥

1) 54. 16 supra.

2) So MS. for *prakhāḷana*: cf. Pali *pakkhāleti*.

उक्तं किं गण्डव्यूहं तस्य समनन्तरनिषण्णस्य तस्मिन्महामहिम्नस्य सर्वः स जनका-
 यो ऽभिमुखः प्राञ्जलिस्थितो ऽभूत् । तमेव राजानं नमस्यमानः ॥ पे ॥ स खलु सर्वधर्मनि-
 र्नादच्छत्रमण्डलनिर्घोषो राजा तेषां याचनकानां सह दर्शनेनात्मनस्कतरो राजानेन च
 त्रिसाहस्रचक्रवर्तिराख्यप्रतिलाभेनासीमाप्राप्तकल्पपर्यवसानेन । यावत् शुद्धावासदेवशा-
 5 त्तिविमोक्तमुखविहारेणापर्यस्तकल्पावसानेन । तद्यथा कुलपुत्र पुरुषस्यैकात्मतृष्णाचरि-
 तस्य मातापितृधातृभगिनीमित्रामात्यज्ञातिसालोक्तपुत्रदुहितृभार्याचिरकालविपुक्त-
 स्याद्व्योकात्तारविप्रणष्टस्य तद्दर्शनकामस्य । तेषां समवधानेन महती प्रीतिरध्यवसान-
 मुत्पतेत् तद्दर्शनावितृप्ततया । एवमेव कुलपुत्र राज्ञः सर्वधर्मनिर्नादच्छत्रमण्डलनिर्घोषस्य
 तेषां याचनकानां सह दर्शनेन महत्प्रोतिवेगाः संज्ञाताः । चित्ततुष्टिसुखमवक्रान्तं मह-
 10 श्चित्तोदप्रतावेगः प्राडुर्भू[76 b]तो यावत्तेषु सर्वयाचनकेषु एकपुत्रकसंज्ञा मातापितृसंज्ञा
 दक्षिणीयसंज्ञा कल्याणमित्रसंज्ञा वर्णसंज्ञा दुर्लभसंज्ञा दुष्करकारकसंज्ञा बहुकरसंज्ञा
 परमोपकारिसंज्ञा बोधिनागोपस्तम्भसंज्ञा आचार्यशास्तृसंज्ञोत्पद्येतेति ॥

एवमन्यगतभावे⁽¹⁾ सत्वानामग्रतो गमनोपस्थानादिप्रसङ्गे सर्वेति सर्गं स्मरेत् । एषामेवाप-
 मात्मीयः कायः । यथेष्टमत्र वर्तन्ताम् । पृथिवीशोधनोपलेपनादिष्विव स्वमुखार्थमिति ।
 15 यद्यवा स्वान्यप्रसादभोक्तेनेव तत्प्रसादार्थिनेव तदाज्ञासंपादना मनसि कर्तव्या । भगवतो
 ऽप्युपस्थानं कुर्वतो ऽन्यगत्यभावात् । भिक्षुणा ग्लानेनाङ्गीकृतं ॥

यथोक्तं भिक्षुप्रकीर्णके⁽²⁾ भगवानाह । मा भाय⁽³⁾ भिक्षु मा भाय भिक्षु । अहं ते भिक्षुप-
 स्थास्यं । आह भिक्षु चीवराणि यावन्ते धोयामि । एवमुक्ते आयुष्मानानन्दो भगवन्तमेतद-
 वोचत् । मा भगवानेतस्य ग्लानस्याशुचिघ्नितानि चीवराणि धोवतु । अहं भगवन् धो-
 20 विष्यं । भगवानाह । तेन ह्यानन्द त्वमेतस्य भिक्षुस्य चीवराणि धोय । तथागतो उदकमा-

1) upakāra-rāṇāye marg.

2) Not in Nanjio or K. F.; Tib. དུ་ཤེས་པའི་ཐུ་ས་ཀུན་ལ་ (96. b. 3).

3) Prakrit and Pali forms.

सिञ्चिष्यति । अथ खल्वायुष्मानानन्दो तस्य ग्लानस्य भित्तुस्य चीवराणि धोवति । भग-
वानुदकमासिञ्चति ॥ पे ॥ अथ खल्वायुष्मानानन्दस्तं ग्लानं भित्तुं साधु च मुष्टु चानुप-
रिगृह्य बर्हिर्धा⁽¹⁾ हरित्वा स्नापयेत् । भगवानुदकमासिञ्चतीति । आह च ।

यानाराध्य मरुह्वं विराध्य कष्टां विपत्तिमाप्नोति ।

प्राणपरित्यगिरपि तेषां ननु तोषणं न्याय्यं ॥

5

एते ते वै सत्वाः प्रसाद्य यान्सिद्धिमागता बहवः ।

सिद्धितेत्रं नान्यत् सत्वेभ्यो विद्यते जगति ॥

एते चित्तमणयो भद्रघटा धेनवश्च कामडुघाः ।

गुरुवच्च देवतेषु च तस्मादाराधनीयास्ते ॥

किं च निष्कृन्नबन्धूनामप्रमेयोपकारिणाम् ।

10

सत्पाराधनमुत्सृज्य निष्कृतिः का परा भवेत् ॥

शिरसा धारयामास पुरा नाथो यथेप्सितम् ।

जटासूद्युषितान्सत्त्वान्भूत्वा यत्नेन निश्चलः ॥

भिन्दन्ति देहं प्रविशन्त्यवीचीम् येषां कृते तत्र कृते कृते स्यात् ।

महापकारिष्वपि तेन सर्वं कल्याणमे[77 a]वाचरणीयमेषु ॥

15

स्वयं मम स्वामिन एव तावच्चर्द्धमात्मन्यपि निर्व्यपेक्षाः ।

अहं कथं स्वामिषु तेषु तेषु करोमि मानं न तु दासभावम् ॥

1) °dhā nā haritvā MS. With haritvā for hṛtvā compare the Pali.

2) Metre of first three stanzas: Āryā.

3) Cf. Bodhic. III. 19. Prof. d'Oldenburg compares the quotation from the Jambhalastotra of Candragomin in the Nāmasaṃgīti-ṭīkā:

bhādraghāṭakalpapādāpacintāmaṇayo 'py acetanāvantaḥ |
te 'pi sukhayanti satvān kinu na Bhagavān svīkṛtakṛpayā ॥.

4) = Bodhic. VI. 119.

5) pratyupakāro buddhānam marg.

6) The following verses down to the end of the citation p. 157.8 occur at Bodhic. VI. 120—184, 115. A few variants are noted below.

- येषां मुखे याति मुदं मुनीन्द्राः येषां व्यथायां प्रविशति मन्युम् ।
 ततोषणात्सर्वमुनीन्द्रतुष्टिस्तत्रापकारे ऽपकृतं मुनीनां ॥
 आदीप्तकायस्य यथा समत्तान् । न सर्वकामैरपि सौमनस्यम् ।
 सबव्यथायामपि तद्वदेव न प्रीत्युपायोऽस्ति महाकृपाणाम्⁽¹⁾ ॥
 5 तस्मान्मया यज्जनदुष्खनेन⁽²⁾ । दुष्खं कृतं सर्वमहादयानां⁽¹⁾ ॥
 तदद्य पापं प्रतिदेशयामि यत्खेदितास्ते मुनयः क्षमत्ताम् ॥
 आराधनायाद्य तथागतानां सर्वान्मना दास्यमुपैमि लोके ।
 कुर्वन्तु मे मूर्ध्नि पदं जनैर्घाः निघ्नन्तु वा तुष्यन्तु लोकनाथः ॥
 आत्मीकृतं सर्वमिदं जगतैः कृपात्मभिर्नैव हि संशयो ऽत्र ।
 10 दृश्यन्त एते ननु सब्रह्मपास्⁽⁴⁾ । त एव नाथाः किमनादरो ऽत्र ॥
 तथागताराधनमेतदेव स्वार्थस्य संसाधनमेतदेव ।
 लोकस्य दुष्खापकमेतदेव तस्मान्ममास्तु व्रतमेतदेव ॥
 यथैको राजपुरुषः प्रमथति महाजनं ।
 विकरोति न शक्नोति दीर्घदर्शी महाजनः ॥
 15 यस्मान्नैव स एकाकी तस्य राजबलं बलं ।
 तथा न दुर्बलं कंचिदपराद्धं विमानयेत् ॥
 यस्मान्नरकपालाश्च कृपावत्तश्च तद्वत् ।
 तस्मादाराधयेत्सत्त्वान् भृत्यश्चाण्डनृपं यथा ॥
 कुपितः किं नृपः कुर्याद्येन स्यान्नरकव्यथा ।
 20 यत्सत्त्वदीर्घनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते ॥

1) .. 1) *dāyamayānām* ... *sarva-mahākṛpāṇām* Bodhicāryāv. text.

2) sic MS.; *duḥkhaḍena* Bodhic.; cf. *གཤོར་ལུས་པས་* Tib. (97. a. 6).

3) *tanmun*° Bodhic.

4) *āriṣyantu etena tu* Bodhic.

5) *melius* Bodh. *vikartum naiva*°.

तुष्टः किं नृपतिर्द्व्याद्यद्बुद्धत्वसमं भवेत् ।

यत्सत्त्वसौमनस्येन कृतेन ह्यनुभूयते ॥

आस्तां भविष्यद्बुद्धत्वं सत्त्वाधनसंभवं ।

इद्वैव सौभाग्ययशः सौस्थित्यं किं न पश्यसि ॥

प्रासादिकत्वमारोग्यम् प्रामोद्यं चिरजीवितं ।

चक्रवर्तिसुखं स्फीतं जगो प्राप्नोति संसरन् ॥

मैत्राशयश्च यत्पूज्यः सत्त्वमाकात्म्यमेव तत् ।

बुद्धप्रसादाद्यत्पुण्यं बुद्धमाकात्म्यमेव तत् ॥ ॥

अत एव हि चन्द्रप्रदीपसूत्रे मैत्रीभावफलमुद्भावितम् ।

यावन्ति पूजां बहुविध अप्रमेयाः ।

क्षेत्रं शतेषू नियुतं च बिम्बरेषू⁽¹⁾ ।

तां पूज कृत्वा अतुल्यनाय[77 b]कानां ।

संख्याकलापी न भवति मैत्रचित्ते ॥

तस्मादेवंविधेषु महद्दक्षिणीयेषून्नतिं वर्जयेत्सदा । एषा चोन्नतिर्योनिशोमनस्का-

रात्संभवतीति ॥

तस्यानवतारे यत्नः कार्यः । यद्योक्तं रत्नमेधे । कथं च कुलपुत्र बोधिसत्त्वो ऽयोनिशो-

मनस्कारापगतो भवति । इह बोधिसत्त्व एका कीर्तुः गतः प्रविवेकस्थितो नैवं चित्तमुत्पा-

दयति । अहं असंकीर्णविकारी । अहं प्रविवेकस्थितः । अहं प्रतिपन्नस्ताथागतं धर्मवि-

नये । ये त्वन्ये श्रमणा वा ब्राह्मणा वा सर्वे ते संकीर्णविकारिणः । संसर्गबहुला उद्भुरा⁽²⁾

स्ताथागताद्धर्मविनयात् ॥

1) Name of a high number peculiar to Buddh. Skt., not determinable from the Tib. (nor elsewhere, probably!), which has གཙུག་ལྷན་ 'about' a thousand billion». *kshetraḥ* . . . *mayuta* MS. I have not identified the metre of these lines.

2) *uddhṛtaḥ* marg.

एवं हि बोधिसत्त्वो ऽयोनिशोभनस्कारापगतो भवति ॥

पुनरत्रैवोक्तम् । इह बोधिसत्त्वो वीर्यमारभमाणो न तन्महद्वीर्यमास्वादयति । न च तेन वीर्येणात्मानमुत्कर्षयति । न परान्धसपतिः⁽¹⁾ तस्यैवं भवति । को हि नाम सप्रज्ञा-
तीयः स्वकर्माभियुक्तः परांश्चोदयेत् ॥

5 एवं हि बोधिसत्त्वो ऽनुन्नतवीर्यो भवति ॥

एष तु पुण्यरक्षायाः संक्षेपो यद्बोधिपरिणामना ॥

तथा ह्युक्तमार्याक्षयमतिमूत्रे । न हि बोधिपरिणामितस्य कुशलमूलस्यात्तरा कश्चि-
त्परिक्षयो यावद्बोधिमण्डनिषटनात् । तद्यथापि नाम भद्रेण शार्द्वतीपुत्र महासमुद्रपति-
तस्योदकबिन्दोर्नाक्षरास्ति क्षयो यावन्न कल्पपर्यवसानः । इति ॥

10

॥ इति शिक्षासमुच्चये भोगपुण्यरक्षा सप्तमः परिच्छेदः ॥

VIII.

पापशोधनं श्रद्धाः परिच्छेदः

उक्ता त्रयाणामप्यात्मभावादीनां रक्षा । शुद्धिरधुना वक्तव्या । किमर्थम्⁽²⁾ ।

शोधितस्यात्मभावस्य भोगः⁽⁴⁾ पश्यो भविष्यति ।

15

सम्यक्सिद्धस्य भक्तस्य निष्कणस्येव देहिनाम्⁽³⁾ ॥

यथोक्तमार्गतयागतगुह्यमूत्रे । यानि च तानि महानगरेषु महाशमशानानि भवत्यने-
कप्राणिशतसङ्ख्याकीर्णानि । तत्रापि स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो महासमात्मभावं मृतं का-

1) cf. 63. 6 supra.

2) *samkhyepo* MS.

3) *godhanaphalam tāvad āha marg.*

4) *sarvānām* marg.

5) A new form, but attested by the Tib. གཞིགས་སྟེང་ (98. b. 1) 'without an atom of dirt'.

लगतमुपदर्शयति । तत्र ते तिर्यग्योनिगताः सत्त्वा यावदर्थं मांसं परिभुज्यायुःपर्यन्ते मृताः
कालगताः सुगतौ स्वर्गलोके देवेषूपपद्यन्ते । स चैव तेषां हेतुर्भवति यावत्परि[78 a]नि-
र्वाणाय । यदिदं 'तस्यैव बोधिसत्वस्य पूर्वप्रणिधानपरिश्रुद्ध्या ' येन दीर्घरात्रमेवं प्रणिधानं
कृतं ' ये मे मृतस्य कालगतस्य मांसं परिभुञ्जीरन् । स एव तेषां हेतुर्भवेत् स्वर्गात्पत्तये
यावत्परिनिर्वाणाय तस्य शीलवतः । ऋध्यति चेतना । ऋध्यति प्रार्थना । ऋध्यति प्रणि- 5
धानमिति ॥

पुनर्त्रैवोक्तं । स धर्मकायप्रभावितो दर्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । अवशेषेनापि स्पर्श-
र्शनेनापि सत्त्वानामर्थं करोति । तद्यथापि नाम शास्त्रमते जीवकेन वैद्यराज्ञेन सर्वभैषज्यानि
समुदाणीय भैषज्यतरुसंज्ञातमयं दारिकाद्वयं⁽¹⁾ प्रासादिकं दर्शनीयं सुकृतं सुनिष्ठितं सु-
परिकर्मकृतं । सागच्छति गच्छति तिष्ठति निषीदति शय्यां च कल्पयति । तत्र ये आग- 10
च्छत्यातुरा महात्मानो राजानो वा राजमात्रा वा श्रेष्ठिगृहपत्यमात्यकोदराज्ञानो वा ।
तान्स जीवको वैद्यराज्ञस्तथा भैषज्यदारिकया सार्द्धं संयोजयति । तेषां समनन्तरसंयोगमाय-
नानां सर्वव्याधयः प्रव्रज्यन्ते ऽरोगाश्च भवन्ति सुखिनो निर्विकाराः । पश्य शास्त्रमते जीव-
कस्य वैद्यराज्ञस्य लौकिकव्याधिचिकित्साज्ञानं यद्यन्येषां वैद्यानां संविद्यते । एवमेव
शास्त्रमते तस्य धर्मकायप्रभावितस्य बोधिसत्वस्य यावत्तः सत्त्वाः स्त्रीपुरुषदारकदारिका 15
रागदोषमोक्षसंज्ञाः कायं स्पृशन्ति । तेषां संस्पृष्टमात्राणां सर्वक्लेशाः प्रव्रज्यन्ते विगतसं-
तापं च कायं संजानन्ति ॥ यदिदं तस्यैव बोधिसत्वस्य पूर्वप्रणिधानमुपरिश्रुद्धत्वात् । एतद-
र्थमात्मभावः शोध्यः ॥

किं च अशोधने दोषमाह ।

तृणकृन्ने यथा शस्यं रोगैः स्तीदति निधत्ते ।

20

बुद्धाङ्कुरस्तथा वृद्धिं क्लेशकृन्ने न गच्छति ॥

1) This word in margin (later hand).

2) 'etwa Burggraf' B², quoting Lal- v. 136. 15 (an enumeration similar to the present). Tib. རྒྱལ་པོ་ 'feudatory prince' (Jäschke).

प्रतिपत्तिनिरासेन वृद्ध्यर्थं चेत्यभिप्रायः ॥

आत्मभावस्य का शुद्धिः । पापक्षेत्रविशोधनं ।

संबुद्धोक्त्यर्थसारेण । यत्नाभावे त्वपायगः ॥

तत्र पापशोधनं चतुर्थमकसूत्रे देशितम् । चतुर्भिर् मेत्रेय धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्त्वो
 5 मूढासत्त्वः कृतोपचितं पापमभिभवति । कतमैश्चतुर्भिः । यदुत । विद्वेषणासमुदाचारेण प्र-
 तिपत्तिसमुदाचारेण । प्रत्यापत्तिबलेन । आश्रयबलेन च ॥ तत्र वि[78b]द्वेषणासमुदाचारो
 ऽकुशलं कर्माध्यचारति तत्रै तत्रैव च विप्रतिसारबहुलो भवति ॥ तत्र प्रतिपत्तिसमुदा-
 चारः कृत्वाप्यकुशलं कर्म कुशले कर्मण्यत्यर्थाभियोगं गतः ॥ प्रत्यापत्तिबलं संवरसमा-
 दानादकरणसंवरलाभः ॥ तत्राश्रयबलं बुद्धधर्मसंघशरणगमनमनुत्पृष्टबोधिचितता च ।
 10 सुबलवत्संनिश्रयेण न शक्यते पापेनाभिभवितुं । एभिर् मेत्रेय चतुर्भिर्धर्मैः समन्वागतो बो-
 धिसत्त्वो मूढासत्त्वः कृतोपचितं पापमभिभवतीति ॥

तत्र कथं विद्वेषणासमुदाचारो भावयितव्यः । यथा सुवर्णप्रभासोत्तमसूत्रे ५ भिहितं ॥

समन्वाहरन्तु मां बुद्धाः कृपाकारुण्यचेतसः ।

ये च दशदिशि लोके तिष्ठन्ति ६ द्विपदोत्तमाः ॥

1) *kleṣapāpau* marginal gloss (partly deleted).

2) *ātmabhāvaḥ śodhyaḥ* marg.

3) Apparently 'self-reproach'. Tib. has simply རྩོམ་པར་སྤྱད་པ་ལྟེན་ (99. a. c).

4) *atyā[r?]/hābhiyogatas* MS.; འཇུ་ཏུ་འཇུག་པ་ལྟེན་ Tib. (99. a. 7).

5) The following passage has been collated with three MSS. of the sūtra: Cambridge, Univ. Library Add. 1942, f. 8. b. 6 (called B.); *ibid.* Add. 875. f. 10. b. (C); London, R. As. Soc. Hodgson № 8. f. 9 (H), and with the printed text (pp. 12—16) of the Buddhist Text Society (P), from advance-sheets kindly forwarded by Rai Çarat-Candra Dās Bahādur. H. has many errors due to the extremely inferior copyist, which are not all noted. *Samānvāh°* forms possibly a case of the anapaestic beginning noted at p. 92, n. 4.

6) *śīḥati* A.; *atyāyam pratigṛhṇantu daśadikṣu vyavasthitāḥ* P.

यच्च मे पापके कर्म कृतं पूर्वं सुदारुणं ।
 तत्सर्वं देशयिष्यामि स्थितो⁽¹⁾ दशबलाग्रतः⁽²⁾ ॥
 मातापितृनञ्जानता⁽³⁾ बुद्धानामप्रज्ञानता ।
 कुशलं चाप्रज्ञानता⁽⁴⁾ यत्तु पापं कृतं मया⁽⁵⁾ ॥
 ऐश्वर्यमदमत्तेन कुलभोगमदेन च ।
 तारुण्यमदमत्तेन यत्तु पापं कृतं मया ॥
 दुश्चित्तितं दुरुक्तं च दुष्कृतेनापि कर्मणा ।
 अनादीनवदर्शिता⁽⁷⁾ यत्तु पापं कृतं मया ॥
 बालबुद्धिप्रचारेण⁽⁸⁾ अज्ञानावृतचेतसा ।
 पापमित्रवशाच्चैव क्लेशव्याकुलचेतसा ॥
 क्रीडारतिवशाच्चैव शोकरोगवशेन वा ।
 अतृप्तघनदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 अनार्यजनसंसर्गैरीर्ष्यामात्सर्यहेतुना ।
 शाव्यदारिद्र्यदोषेण यत्तु पापं कृतं मया ॥
 व्यसनागमकाले ऽस्मिन् कामानां भयहेतुना ।
 अनेश्वर्यगतेनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥
 चलचित्तवशेनैव कामक्रोधवशेन वा⁽¹⁰⁾ ।
 क्षुत्पिपासादिहेतुनापि यत्तु पापं कृतं मया ॥

5

10

15

1) *sthitō'ham* A. P.2) *°balāgritaḥ* H.3) *pitṛnavajñānanto* A.; *°pitṛnavajñātaḥ* H; *pitṛnavajñānād* P.4) *°nanto* A.5) *yatra* B. C. P., *hic et infra*.6) *kularūpa°* B. C. H. P.7) *darṣinā ca yat°* A.; *°vadrishṭena* B. C.; *°vanasṭena* P.8) *°cālana* P.9) *rosha* A.; *rāga* P.10) *ca* A.

- पानार्थं भोजनार्थं च वस्त्रार्थं स्त्रीषु हेतुना ।
 विचित्रैः क्लेशसंतापैर्यत्तु पापं कृतं मया ॥
 कायवाञ्छनसां पापं त्रिधा दुश्चरितं चितं⁽²⁾ ।
 यत्कृतमीदृशै रूपास्तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 5 यत्तु बुद्धेषु धर्मेषु आवकेषु तथैव च ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 यत्तु प्रत्येकबुद्धेषु बोधिसेतुषु वा पुनः ।
 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
⁽⁵⁾ सद्धर्मः [79 a] भाणकेष्वेव अन्येषु गुणवत्सु वा ।
 10 अगौरवं कृतं स्याद्धि तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 सद्धर्मः प्रतिक्रियः स्यादज्ञानं तेन मे सदा ।
 मातापितृष्वगौरवं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 मूर्खत्वेन बालत्वेन मानदर्पावृत्तेन च ।
 रागद्वेषेण मोहेन तत्सर्वं देशयाम्यहम्⁽⁹⁾ ॥
 15 व्यवलोकयन्तु मां बुद्धाः⁽¹⁰⁾ समन्वाहृतचेतसः⁽¹¹⁾ ।
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु कारुण्यार्पितचेतसः⁽¹²⁾ ॥
⁽¹³⁾

1) *vividha kleṣa* B. C. H.

2) *vāṁśmānasam* B. C.; ; *vācamānasam* (unmetrically) P.

3) *tridhātu caritaṁ ca tat* B. C. H. P.

4) *īdriṣam rūpam* B. C.

5) This stanza does not occur in B. C. P.

6) *syāt sujña°* H.; P.'s reading I can neither scan nor construe.

7) *agauravam yacca A. tṛṣ ca gauravam* B. C.

8) *mūrkhavatvenāpi bālatve* B. cf. P.

9) Here our author passes over some half-dozen stanzas (pp. 13.13—14.10 in P.).

10) Scansion as above 160.13; cf. also Pali *olokentu. °kaya mām buddha mocaya mām bhayā[t] tataḥ* H., cf. P.; *mocayantu ca mām bhayāt* B. C. Compare seven lines below.

11) *°tasā* B. P.

12) So B. P.; *mama gr°* A.

13) This and the next three lines do not occur in B. C.

यत्तु पापं कृतं पूर्वं मया कल्पशतेषु च ।
 तस्यार्थं शोकचित्तोऽहं कृपणोऽयं भयार्दितः ॥
 भवामि⁽³⁾ पापकर्माणां सततं दीनमानसः ।
 यत्र यत्र चरिष्यामि न चास्ति मे बलं क्वचित् ॥
 सर्वे कारुणिका बुद्धाः सर्वे भयहरा जगे⁽⁴⁾ ।
 अत्ययं प्रतिगृह्णन्तु मोचयन्तु च मां भयात् ॥
 क्लेशकर्मफलं मम प्रवाह्यन्तु⁽⁵⁾ तथागताः ।
 स्त्रापयन्तु च मां बुद्धाः कारुण्यसरितोदकैः⁽⁶⁾ ॥
 सर्वं पापं देशयामि यत्तु पूर्वं कृतं मया ।
 यच्च एतर्हि मे पापं तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 आपत्यां संवरमापये⁽⁸⁾ सर्वदुष्कृतकर्मणाम् ।
 न हारयामि तत्पापं यद्वेन्मम दुष्कृतम् ॥
 त्रिविधं कायिकं⁽⁹⁾ कर्म वचसा च चतुर्विधम् ।
 मनसा त्रिप्रकारेण तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥
 कायकृतं वाचकृतं मनसा च विचिन्तितं⁽¹⁰⁾ ।
 कृतं दशविधं कर्म तत्सर्वं देशयाम्यहम् ॥

5

10

15

1) *krpane trshnayārd°* P.2) So P.; *bhāyāmi pā* A.3) So P.; *rati me* A: *cāsti me balā kacit* H.4) *jīnāḥ* H.; cf. P.5) *malam* A.6) So, with hypermetron, A. P. H.; (to be scanned as if °*vāhentu*); B has *pravāhantu* representing more closely the scansion of the line.7) °*vimalodakāḥ* B. H.; cf. P.8) The above reading of A. is unmetrical (*saṁvaram* as dissyllable?). *apattiyā sarvam āpadyam* B.; *āyatyā sarvam āpadyam* C.; *āpadbhyah sarvapāpebhyah* P.9) H. is hopelessly corrupt and unmetrical here. The reading of its archetype may have been: *caturvidham tu mānasam. Vācikaṁ tu caturv° mānasam triprakāram tu* B. C. P. leaves a lacuna.10) H. is corrupt and unintelligible in this stanza °*taṁ ca vākṛtaṁ* B. C.

यच्च मे पापकं कर्म अविष्टफलदायकं⁽¹⁾

तत्सर्वं देशयिष्यामि बुद्धानां पुरतः स्थितः ॥

भवगतिसंकटे बालबुद्धिना पापं यन्मे कृतं सुदारुणम् । दशबलमग्रतः स्थितः तत्स-
र्वपापं प्रतिदेशयामि । देशयामि च तत्पापं यन्मया संचितं जन्मसंकटे विविधैः कायप्रचा-
5 रसंकटैर्भवसंकटलोकसंकटे चापलचलचित्तसंकटे मूर्खबालकृतक्लेशसंकटे । पापमित्रागम-
संकटेन च । भयसंकटरागसंकटे दोषमोक्तमसंकटैरपि क्षणसंकटे कालसंकटे पुण्योपाजन-
संकटैरपि । जिनसंकटसंमुखस्थितः । तत्सर्वपापं प्रतिदेशयामि ॥

विशेषतस्तु बोधिसत्त्वापत्तीनां गुर्वीणां लघ्वीनां देशनार्योपालिपरिपृच्छायामुक्ता⁽³⁾
[79 b] । का पुनर्गुर्वी मूलापत्तिः ॥ सामान्यतस्तु तत्रोक्तं । सचेडुपाले मत्स्यान-
10 संप्रस्थितो बोधिसत्त्वो मत्स्यसत्त्वो गङ्गानदीबालिकोपमा रागप्रतिसंयुक्ता आपत्तीराप-
क्षेत । यां चैकतो द्वेषसंप्रयुक्तामापत्तिमापक्षेत बोधिसत्त्वयानं प्रमाणीकृत्य ॥ पे ॥
इयं ताभ्यो गुरुतरा आपत्तिर्येष द्वेषसंयुक्ता । तत्कस्यहेतोः । योऽयं द्वेष उपाले सत्त्वप-
रित्यागाय संवर्तते । रागः सत्त्वसंयुक्ताय संवर्तते । तत्रोपाले यः क्लेशः सत्त्वसंयुक्ताय सं-
वर्तते । न तत्र बोधिसत्त्वस्य क्लेशं न भयं ॥ पे ॥ तस्मात्तर्हि वामुपाले याः काश्चन रागप्र-
15 तिसंयुक्ता आपत्तयः सर्वास्ता अनापत्तय इति वदामि । कोऽत्राभिप्रायः । सत्त्वसंयुक्तस्यैव पू-
र्वमेव विशेषितत्वाद् 'अध्याशयकृपावतो ह्ययमुपदेशः ॥ यस्मादनन्तरमाह । तत्रोपाले येऽनुपा-
यकुशला⁽⁴⁾ बोधिसत्त्वास्ते रागप्रतिसंयुक्ताभ्य आपत्तिभ्यो बिभ्यति । पे पुनरुपायकुशला

1) *vāhakaṃ* B. H.

2) The following paragraph corresponds generally with H. 11. a. 2—4; but the variants are too numerous to record, nor can I restore the metre (?), though P. prints it as verse. Our text, however, agrees substantially with the oldest known text of the Suv.-pr. (Cambr. Add. 2831 f. 9 b, kindly collated by Miss Rid-
ding). Chief variants: *kāma-* for *kāya-* (l. 4) and *kṛtaṃ mayā dānaś* for *punya-
pārjanas*.

3) Citations, in verse however, from a work of this name occur in Madhy-
vr., pp. 35, 62—3, 82—3. See also the book mentioned by Nanjio 23 (24) and
stated by him to bear the longer title *Vinayavinīṣaya-upāli-pariprechā*,
with which compare K. F. 216.

4) Cf. Saddh.-P. Ch. II (tr. Kern, p. 30 n. 1).

बोधिसत्त्वास्ते द्वेषसंप्रयुक्ताभ्यः आपत्तिभ्यो बिभ्यति न रागप्रतिसंप्रयुक्ताभ्य इति ॥

के पुनरुपायकुशलाः ⁽¹⁾। ये प्रज्ञाकृपाभ्यां सत्त्वत्यागान्निवार्यते । उभयथा हि सत्त्वत्यागो भवति । केवलप्रज्ञया दुष्खभ्रूयतावबोधात् । केवलया च कृपया क्लेशबलादचिरेण ⁽²⁾ कृपाहानिः ॥

पङ्क्तमुपायकौशल्यमूत्रे ⁽⁴⁾। तद्यथा कुलपुत्र मंत्रविद्याधरः पुरुषो राज्ञा पञ्चपाशकेन 5 बन्धनेन बद्धः स्यात् । स यदा काङ्क्षेत प्रक्रमणाय तदैकमल्लविद्याबलेन सर्वबन्धनानि क्त्वा प्रक्रमेत् । एवमेव कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्त्वः पञ्चभिः कामगुणै रतिं विन्दति तैश्चाक्रोर्णो विहरति । यदा च पुनराकाङ्क्षते तदा प्रज्ञाबलाधीनेन एकेन च सर्वज्ञताचित्तेन सर्वकामगुणान् प्रभुञ्ज्य च्युतो ब्रह्मलोक उपपद्यत इति ॥

द्वेषेऽपि किं नैवमिष्यते । प्रकृतिमहासावध्यत्वात् । कृपावैकल्ये चोपायस्यैवासंभ- 10 वात् ॥

परार्थसिद्धिं वा स्वार्थादुत्तररामधिमुच्यमानः कोपपरवत्तयापि परमनुशास्यानुताप- पूर्वकमापत्यां संवरमुत्पद्यते । अहितनिवारके ⁽⁵⁾ क्रोधे को दोषः । अथकाश[80a]दानेन तद्वासनादोषात्कृपाहानिदोषः । तच्छेदेन मूलच्छेदरोष इति पश्चादर्शयिष्यामः । यद्यपि तस्य सत्त्वस्य तद्धितं तथापि बोधिसत्त्वकृपाहान्या महतः सत्त्वार्थानुबन्धस्य हानिः 15 स्यात् ॥

आर्यसत्यके परिवर्त्तेऽपि पुत्रदृष्टान्तः करुणाधिष्ठित एव वेदितव्यः । यद्य तत्रापि कृपाप्रतिषेधः स लोकार्थपापिडत्येन लोकावर्जनार्थं ⁽⁶⁾ । निवार्यमाणश्च यदि हितकामे बो-

1) Reading and punctuation from the Tib. (101. b. 6). °kuṣalā nu ye° MS.

2) vāraṇaṁ svayam evātyāgāt marg.

3) vinā prajñam kṣamaṇa ... kteḥ marg. Apparently this gloss (not rendered in Tib.) is meant to explain kṛpāhāniḥ. The form kṣamaṇa is new to Sk., but occurs in Pali (khamana).

4) See 66.9 and cp. M. Vyutp. lxx. 20 and K. F. 270.

5) ne marg., as if noting a variant °vāraṇe.

6) Apparently: «for the sake of winning the world».

धिस्तत्रे प्रतिघं लेभत स बोधिसत्त्वः स्यादुभयोरनर्थः ॥

रामेऽपि तर्हि दोषः पठ्यते । कामानुषेवणि भोति ग्रन्थ मनुजो । मातापितृघातयो ।
कामान् सेवतु शोलवन्तु वधयो । तस्माद्विवर्जितसदा इति ॥

स्वसौख्यसंगेन च परदुष्खोपेक्षा दृष्टा ॥ सत्यं दृष्टा । येन परदुष्खं स्वदुष्खतया ना-
5 भ्यस्तं । येन लभ्यस्तं । तस्योभयपदोपासंभवः ॥

पथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे । तद्यथापि नामानन्द कश्चिदेव पुरुषो ऽधस्तात्पादतलमादाय
पावन्मूर्द्धन्यादीप्तो भवेत् । संप्रस्वलित एकज्वालीभूतस्तं कश्चिदेव पुरुष उपसंक्रम्य एवं
वदेद् । एहि त्वं भोः पुरुष निर्वापितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गी-
भूतः क्रीडस्व रमस्व परिचार्यस्वेति । तत्किं मन्यसे आनन्द । अपि तु स पुरुषो ऽनिर्वा-
10 पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः क्रीडेत रमेत्परिचरेत् ॥ आनन्द आह । नो कीदं भ-
गवन् ॥ भगवानाह । क्रीडेतानन्द स पुरुषो रमेत्परिचरेत्परिकल्पमुपादायापरिनिर्वा-
पितेनात्मभावेन पञ्चभिः कामगुणैः समर्पितः समन्वङ्गीभूतो । न त्वेवं तत्रागतस्य पूर्व बो-
धिसत्त्वचर्या चरमाणस्य सत्त्वान् त्रिभिर्पापैर्दुष्खितान् दृष्ट्वा दरिद्रानभूत् सौमनस्यं वा चि-
तप्रसादो वेति विस्तरः ॥ लोकेऽपि पुत्रे शूलमारोप्यमाणे । पश्यतोर्मातापित्रोर्न स्वसौ-
15 ख्यसंगो दृष्टः स्वानुद्वपकृपावशात् । *** प्रच्छन्नस्तर्हि सस्वामिकासु निस्वामिकासु बा-
हुलधर्मधनरक्षितासु काममिथ्याचारो न स्यात् । सति सत्त्वार्थे सत्त्वानुपघाते चानुबन्धे निवृ-
प्यादोषः [80 b] ॥ सम्यग्ब्रह्मचारिणीषु कृतार्थत्वादूर्वात्परिहारः । पूज्या च मातृभगिन्या-
दिवत् । एवं तर्हि भिनोरप्येवमापन्नं । न तस्यापरेण ब्रह्मचर्यप्रकारेण सत्त्वार्थसाधनात् ॥

1) *svasukhasaṃgaḥ paraduḥkḥhopekshā ca marg.*

2) . . 2) a stock-phrase; cf. infra and Divy. 219.22, 220.2. The form *samanvaṅgi-
bhūta* is regarded by Böhtlingk (W.K.F.) as suspicious.

3) Something seems to be wanting here. Tib. (102. b. 7) དེ་ལོ་ལ་ཞེས་ཀྱང་མེད་པ་
ཆེད་ཡོད་པ་ལས་

4) *satvātee* MS.; but Tib. (103 a 1) སེམས་ཅན་གྱི་དོན་དུ་

5) *samyak[sic] brahmachārī cen[.]na kāmamithyācārāḥ syāt marg.*

तथा कृत्यकार्यालपमतिमूत्रे । कालाकाले पुनर्ननोपेता करणीयेति ॥

अथ ततोऽप्यधिकं सवार्थं पश्येत् । शिनां निनिपेत् ॥

उपायकौशल्यसूत्रे ज्योतिर्माणवकं द्वाचत्वारिंशद्वर्षसकृन्नब्रह्मचारिणमधिकृत्य सप्तमे
पदे स्थितस्य ⁽¹⁾ कारूपयमुत्पद्येत । किं चाप्यहमिदं व्रतं खण्डयित्वा निरयपरायणः स्यां ।
तथाप्युत्सहेऽहं नैरयिकं दुष्खं प्रतिवेदयितुमथ चेयं स्त्री सुखिता भवतु । मा कालं क- 5
रोतु । इति हि कुलपुत्र ज्योतिर्माणवकः पश्चान्मुखो निवर्त्य तां स्त्रियं दक्षिणेन पाणिना
गृहीत्वैवमाह । उत्तिष्ठ भगिनि यथाकामकरणीयस्ते भवामीति ॥ पे ॥ सोऽहं कुलपुत्र
महाकारूपयचित्तोत्पादेनेवरेण कामोपसंस्कितेन दशकल्पसकृन्नाणि पश्चान्मुखमकार्षम् ।
पश्य कुलपुत्र यदन्येषां निरयसंवर्तनीयं कर्म । तदुपायकुशलस्य बोधिसत्वस्य ब्रह्मलोको-
पपत्तिसंवर्तनीयमिति ॥ 10

पुनर्त्रैवाह । यदि बोधिसत्व एकस्य सत्वस्य कुशलमूलं संजनयेत्तथाज्ञायां चापत्तिमाप-
द्येत यथाद्वयपापत्यापन्नया कल्पशतसकृत्वं निरये पच्येत । उत्सोढव्यमेव भगवन् बोधिस-
त्वेनापत्तिमापत्तुं तच्च नैरयिकं दुष्खं । न त्वेव तस्यैकस्य सत्वस्य कुशलं परित्यक्तमिति ॥

पुनर्त्रैवाह । इह कुलपुत्रोपायकुशलो बोधिसत्वो यदा कदाचित्कस्मिंश्चित्पापमित्र-
वशेनापत्तिमापद्येत । स इतः प्रतिसंश्लतते । न मयैभिः स्कन्धैः परिनिर्वापयितव्यं । मया 15
पुनरेवं संनाहः संनद्धव्यः । अपरात्तक्रोदिः संसरितव्या सत्त्वानां परिपाचनहेतोरिति । न
मया चित्तदाहः करणीयो । यथा यथा संसरिष्यामि तथा तथा सत्त्वान्परिपाचयिष्यामि ।
अपि त्वेतां चापत्तिं यथाधर्मं प्रतिक्रिष्यामि । आयात्यां संवरमापत्स्ये । सचेत्कुलपुत्र
प्रव्रजितो बोधिसत्वः परिकल्पमादा[81 a]य सर्वाश्चतस्रो मूलापत्तीरितिक्रमेदनेन चोपाय-
कौशल्येन विनोदयेद् । अनापत्तिं बोधिसत्वस्य वदामीति ॥

1) Seven steps proverbial for the complete and irrevocable; usually however (B.R. s. v. *saptapada*; cf. 91 a infra) of marriage or friendship; here of the completely chaste sage, *striyam pratyākhyāya gatasya marg*.

2) Five were mentioned above pp. 59—60.

स्फुटं चार्यरत्नमेवे आनतर्यचिकीर्षुपुरुषमारणानुज्ञानात् ॥

आवकविनयेऽपि मूलापत्तिस्थान एव कारूपयान्मृगादिमोक्षणे ज्ञापतिरूक्तैव ॥

अथ च रागे गुणो यद्वोधिसत्वे रागमुत्पाद्य सुगतिर्लभ्यते । न तु क्रोधेन ॥

यथोक्तमुपायकौशल्यसूत्रे । प्रियंकरे बोधिसत्वे रक्ता ..⁽¹⁾व्योतरां दारिकामधिकृत्य ।

5 प्रियंकरस्य प्रणिधेः पुनः पुनर्या इ⁽²⁾स्त्रि प्रेक्षेत सरागचिता ।

सा इस्त्रिभावं परिवर्जयित्वा पुरुषो भवेत् यादृगुदरिसत्त्वः ॥

पश्यस्व आनन्द गुणास्य ईदृशाः । येनान्यसत्त्वा निरयं व्रजन्ति ।

तेनैव श्रूरेषु जनिव रागं गच्छति स्वर्गं पुरुषत्वमेव च ॥ पे ॥

भैषज्यराज्ञेषु मन्त्रायशेषु । को बोधिसत्त्वेषु जनयेत⁽⁴⁾ द्वेषम् ।

10 येषां किलेशोऽपि सुखस्य दायकः । किं वा पुनर्यः तान् सत्करेया । इति ॥

एवमन्यस्मिन्सत्त्वार्थोपाये सति रागज्ञापतिरनापत्तिरूक्ता ॥

उपायकौशल्यसूत्रे च गणिकावत्कृतार्थो बोधिसत्त्वो निरपेक्षस्तं सर्वं त्यजतीति वि-
स्तरेणोक्तम् ॥

अलब्धभूमेश्च षट्पारमितासु चरितवत इयं चित्ता । नेतरस्येत्यास्तां प्राप्तञ्जिकम् ॥

15 तस्माद्वैषस्यावकाशो न देयः । उक्तं क्लृपालिपरिपृच्छायां । बोधिसत्त्वानां शारिपुत्र द्वे
महासावधे आपत्ति । कतमे द्वे । द्वेषसङ्गता मोक्षसङ्गता चेति । तत्र शारिपुत्र प्रथमा

1) This letter is added in the margin. In the Tib. (104 a 1) the name of the girl is དཀའ་ཕྱོག་ལྷ་མོ་ (= Cṛī-dānavatī or the like).

2) *istrī* MS. and *strī* in text line. The ordinary 'Gāthā'-form (cf. Lal-v. pref. 28.4) restores the metre (cf. p. 92 n. 4) in both cases.

3) °*drśūd*° MS.

4) qu. read for metre some form like *janeya*?

5) So MS., with — for ~.

6) *yenāyam satkṛtāḥ* | *taṁ* marg.

7) *surinītaṁ matvā* marg.

- तः सम्यक्संबुद्धास्तिष्ठन्ति धियन्ते यापयन्ति । ते मां समन्वाहृत्तु बुद्धा भगवतो यन्मया-
 स्यां ज्ञातो अन्यासु वा ज्ञातिघनवराग्रे ज्ञातिसंसारे संसरता पापकं कर्म कृतं स्यात्कारितं
 वा क्रियमाणं वानुमोदितं भवेत् । स्तौषिकं वा साङ्गिकं वा द्रव्यमपहृतं स्यात् कारितं
 वा द्वियमाणं वानुमोदितं भवेत् । पञ्चानन्तर्याणि कृतानि स्युः कारितानि वा क्रियमाणा-
 5 नि वानुमोदितानि भवेयुः । दशकुशलान्कर्मपथान्समादाय वर्तितं स्यात्परे वा समादापिताः
 स्युर्वर्तमाना वानुमोदिता भवेयुर्पेन कर्मावरणोनावृतो ऽहं निरयं वा गच्छेयं तिर्यग्योनिं
 वा यमविषयं वा गच्छेयं प्रत्यक्षजनपदेषु स्नेह्येषु वा प्रत्याज्ञापयेयं दीर्घायुष्केषु देवेषूपपद्ये-
 यमिन्द्रियविकलतां वाधिगच्छेयं मिथ्यादृष्टिं वोपगृह्णीयां बुद्धोत्पादं वा विरागयेयं ।
 तत्सर्वं कर्मावरणं तेषां बुद्धानां भगवतां ज्ञानभूतानां चतुर्भूतानां सात्त्विकभूतानां प्रमाणभू-
 10 तानां ज्ञानतां पश्यतामग्रतः प्रतिदेशयामि आविष्करोमि न प्रतिच्छाद्याम्यापत्यां संवर-
 मापद्ये । समन्वाहृत्तु मां ते बुद्धा भगवतो यन्मयास्यां ज्ञातावन्यासु वा ज्ञातिघनवराग्रे
 वा ज्ञातिसंसारे संसरता दानं दत्तं भवेदक्षयस्तिर्यग्योनिगता[82a]याप्यालोपः शीलं वा र-
 क्षितं भवेद्यच्च मे ब्रह्मचर्यवासकुशलमूलं पञ्च मे सत्वपरिपाककुशलमूलं पञ्च मे बोधिचि-
 त्तकुशलमूलं पञ्च मे ऽनुत्तरज्ञानकुशलमूलं तत्सर्वमैकध्यं पिण्डयित्वा तुल्ययित्वाऽभितंति-
 15 प्यानुत्तरायां सम्यक्संबोधी उत्तरोत्तरया परिणामनया यथा परिणामितमतीतिर्वृद्धैर्भग-
 वद्विर्यथा परिणामयिष्यत्यनागता बुद्धा भगवतो यथा परिणामयत्येतर्हि दशसु दिक्षु
 प्रत्युत्पन्ना बुद्धा भगवन्तः । तत्राहमपि परिणामयामि । सर्वं पुण्यमनुमोदयामि । सर्वान्बु-
 द्धानध्येषयामि । भवतु मे ज्ञानमनुत्तरम् । ये चाभ्यतीतास्तथापि च ये अनागता ये चापि
 तिष्ठन्ति नरोत्तमा जिनाः । अनन्तवर्णान् गुणसागरोपमानुषैमि सर्वान् शरणं कृताञ्जलिः ।
 20 ये बोधिसत्त्वाः कर्तृण्यबलैरुपेता विचरन्ति लोके सवह्निताय प्रभूः त्रायन्तु ते मां सदापा-
 कारिणं । शरणं यामि तान् बहुबोधिसत्त्वान् ॥

1) *yaṣ ca* MS. In the foregoing passage probably something has been lost (Tib. 105. a. 4 sqq.).

इति हि शारिपुत्र बोधिसत्त्वेनेमान् पञ्चत्रिंशतो बुद्धान् प्रमुखान् कृत्वा सर्वताथागता-
 नुगतैर्मनसिकारैः पापशुद्धिः कार्या⁽¹⁾ । तस्यैव सर्वपापविशुद्धस्य तत्र च बुद्धा भगवतो मुखा-
 न्युपदर्शयन्ति सत्त्वविमोक्षार्थमेव । नानाव्यञ्जनाकारमुपदर्शयन्ति विभाक्तबालपृथग्जनानां
 परिपाचनाहेतोः ॥ पे ॥ न शक्यं सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धनिकायैरापत्तिकौकृत्यस्थानं वि-
 शोधयितुं यद्बोधिसत्त्वस्तेषां बुद्धानां भगवतां नामधेयधारणपरिकीर्तनेन रात्रिदिवं त्रिंस्क- 5
 न्धकधर्मपर्यापप्रवर्तनेनापत्तिकौकृत्यान्निःसरति समार्धिं च प्रतिलभते ॥

उक्तो विदूषणासमुदाचारः⁽⁴⁾ । प्रतिपत्तसमुदाचार उच्यते । तत्र गम्भीरसूत्रात्तपरिच-
 पात्पापज्ञयो भवति ॥

यथा वज्रच्छेदिकायामुक्तं⁽⁵⁾ । ये ते सुभूते कुलपुत्रा वा कुलडुहितरो वा श्मानिवं वृषान्
 सूत्रात्तानुद्धकीष्यन्ति यावत्पर्यवाप्स्यन्ति । ते परिभूता भविष्यन्ति सुपरिभूताः । तत्कस्य 10
 हेतोः । यानि तेषां सत्त्वानां पौर्वजन्मिकानि कर्माणि कृतान्यपापसंवर्तनीयानि । तानि
 तयो⁽⁶⁾ परिभूततया दृष्ट एव धर्मे क्षपयिष्यन्ति बुद्धबोधिं च प्राप्स्यन्तीति ॥

श्रूयता[82b]धिमुक्त्याऽपि पापशुद्धिर्भवति तथागतकोषसूत्रे वचनात् । यः काश्यप
 पिता च स्यात्प्रत्येकबुद्धस्य ते जीविताद्यपरोपयेदिदमग्रे प्राणातिपातानां । इदमग्रे
 तादानानां यदुत त्रिरत्नद्रव्यापहरणता । इदमग्रे काममिष्ट्याचाराणां यदुत माता स्याद्- 15
 र्हेती च । इदमग्रे मृषावादानां यदुत तथागतस्याभ्याख्यानं । इदमग्रे पैश्रुन्यानां यदुतार्थ-

1) °yāh MS.

2) Hitherto in lex. (the Buddhistic Trikaṇḍagesha) only; Pali *kukuccam*.
 Cf. supra p. 142; see also now Mhv. III. 175.9.

3) Cp. Buddha's title *Triskandhakapathadaigika* (M. Vyutp. I. 75) and the
Triskandhaka, a treatise which explains 'les trois agrégats, moralité, médita-
 tion et habileté ou sagesse' [*kaṣṭhya*?] K.F. 274.

4) Supr. p. 160. 5—7.

5) The beginning of Vajracch. § 16, judiciously abridged

6) Max Müller's text omits *taṃ* and varies somewhat in the order of words.

7) *cānupr*° printed text.

संक्षयावर्णः । इदमयं पारुष्याणां यदुत्तार्याणामवस्फण्डनं⁽¹⁾ । इदमयं संभिन्नप्रलापानां यदुत्त
 धर्मकामानां विलेपः । इदमयं व्यापादानां यदुत्तानन्तर्यपरिकीर्षणम्⁽²⁾ । इदमयमभिध्यानां य-
 दुत्त सस्यगगतानां लाभकरणचित्तता । इदमयं मिध्यादृष्टीनां यदुत्त गहनतादृष्टिः⁽⁴⁾ । इमे
 काश्यप दशाकुशलाः कर्मपथा मक्षासावध्याः । सचेत्काश्यप एकसत्त्व एभिरेवं मक्षासावधौ-
 5 दंशभिरकुशलैः कर्मपथैः समन्वागतो भवेत् 'स च तत्रागतस्य क्लृप्तप्रत्ययसंयुक्तां धर्मदेशना-
 मवतरेन्' नात्र कश्चिदात्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पुद्गलो वा यः करोति प्रतिसंवेदयते
 इति कृतकतामनभिसंस्कारां मायाधर्मतामसंक्लेशधर्मतां प्रकृतिप्रभास्वरतां सर्वधर्माणामव-
 तरत्यादिशुद्धान्सर्वधर्मानभिभ्रद्दधात्यधिमुच्यते ' नाहं तस्य सत्त्वस्यापायगमनं वदा-
 मीति ॥

- 10 कर्मावर्णविशुद्धिसूत्रेऽप्युक्तं । पुनरपरं मञ्जुश्रीयो बोधिसत्त्व आपत्तिमनापत्तिं प-
 श्यति । अविनयं विनयं पश्यति । संक्लेशं व्यवदानं⁽⁵⁾ पश्यति । संसारधातुं निर्वाणधातुं
 पश्यति । स कर्मावर्णविशुद्धिं प्रतिलभत इति ॥

त्रिसमयरात्रे ऽपि पापप्रतिपक्षसमुदाचार उक्तः ॥ अन्तिणी निमील्य बुद्धबोधिसत्त्वा-

1) A new form: probably the meaning is 'reviling'. The Dhātupāṭha, where alone *Ysphand* has hitherto been found, gives *parihāsa* as its meaning, whereas the Tib. (106. b. 4) translates it *གཞོན་པ་* 'injuring'.

2) Apparently 'turning over in one's mind' = according to the meaning assigned to *parikarṣh* by B. R. in Mbh. XVII. m. 33. Tib. *བྱེད་པར་སྦྱོར་པ་* 'preparing to commit' (?).

3) See 74, 5 supr., and compare now Mhv. III. 52.7.

4) I leave the reading of the MS.; but the Tib. *གཞིང་སྦྱོར་པ་* taken in connection with a passage like the comm. (p. 399) on Dhammapada 318 where *gahanasamkhatāya micchāditthiyā samādinnaṭā* occurs, leaves no doubt that *gahanatā* (not elsewhere found) is really referable to *Ygrah*, not *Ygah*. In Mhv. I. 91. 14—18 *gahana* and *grahana* occur together.

5) Cf. Divy. 616. 28.

लम्बनचित्तः शतान्तरमष्टसहस्रं जपेत् । निमोलितान्त एव बुद्धबोधिसत्वान्पश्यति विग-
तपापो [83a] भवति । अथवा चैत्यं प्रदक्षिणीकुर्वन्नष्टसहस्रं जपेच्चैत्यप्रतिमायाः सद्धर्मपु-
स्तकानां चैकतमं पुरस्कृत्यायमेव विधिरिति ॥

चुन्दाधारणी⁽¹⁾ वा तावज्जपेद्यावत्पापक्षयनिमित्तानि पश्यति स्वप्ने । तद्यथा क्रन्दना-
दिक्कन्द⁽²⁾ धित्तीरादिभोजनान्तु विगतपापो भवति । वमनाद्वा चन्द्रसूर्यदर्शनादाकाशगमनाञ्च 5
लितानलमक्षिपृष्णपुरुषपराजयाद् भिन्नुभिन्नुणीसंघदर्शनात्तीरवृत्तगजवृषगिरिसिंहा-
सनप्रासादनावारोहणाद्धर्मश्रवणाच्च पापक्षयः संलक्षयितव्यः ॥

तथागतबिम्बपरिवर्ते ऽपि प्रतिपन्नसमुदाचार उक्तः । तद्यथा पुरुषो मीढावलितः
सुधौतस्नानं कृत्वा गन्धैर्विलिप्येत तस्य तद्दीर्गन्ध्यं वातं⁽³⁾ विगतं स्यादेवं पञ्चानन्तर्यका-
रिणास्तत्पापं विगच्छति । योऽपि दशाकुशलकर्मपथसमन्वागतस्तथागते श्रद्धां प्रतिलभ्य 10
तथागतबिम्बं कारयेत्तस्यापि तत्पापं न प्रज्ञायते विशेषतो बोधिचित्तसमन्वागतस्य ।
विशेषतो ऽभिनिष्क्रान्तगृहावासस्य शीलवत इति ॥

पुष्पकूटधारण्यमप्युक्तं⁽⁴⁾ । यश्च खलु पुनः सिंहुविक्रीडिततथागतं संमुखं वर्षं वा व-
र्षसहस्रं वा वर्षशतसहस्रं वा सर्वसुखोपधानैरुपतिष्ठेद् यश्च परिनिर्वृतस्य तथागतस्य
चैत्ये बोधिचित्तसंगृहीत एकपुष्पमारोपयेत्तथागतपूजायै जनाञ्जलिं चोपनामयेज्जलेन वा 15
सिञ्चयेदिषिकापद् वा दद्यान्निर्माल्यं चापनयेदुपलेपनप्रदानं वा पुष्पप्रदानं वा दीपप्रदानं
वा कुर्यादात्मनाः एकक्रमव्यतिकारं वातिक्रम्य वाचं भाषते । नमस्तस्मै बुद्धाय भगवत
इतिमात्रे ऽत्र सिंहुविक्रीडितकाङ्क्षा वा विमतिर्वा विचिकित्सा वा पदसौ कल्पं वा क-
ल्पशतं वा कल्पसहस्रं वा दुर्गतिविनिपातं गच्छेन्नेदं [83b] स्थानं विद्यत इति ॥

1) Prob. the same as the work described Nanjio 344 sq. and K.F. 318.

2) *chardanam* MS.

3) Figuratively used like *chardana* above. For both roots cf. Divy. 275. 8.

4) Nanjio 337—339; 757; translated before 280 A.D. K.F. 325.

भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभरात्रसूत्रेऽप्युक्तं । ये पञ्च शिक्षापदानि धारयन्ति । ये दश शिक्षापदानि धारयन्ति । ये च बोधिसत्वसंवरं चतुर्थं⁽¹⁾ शतं शिक्षापदानां धारयन्ति । ये पुनरभिनिष्क्रान्तगृह्णावासा भिन्नवः पञ्चाशाधिके द्वे शिक्षापदशते धारयन्ति । याश्च भिन्नुपयः पञ्चशिक्षापदशतानि धारयन्ति । ये च यथापरिगृहीताच्छिक्षासंवररादन्यतराच्छिक्षापदाद्गृह्णा भवन्ति । स-
 5 चेतो दुर्गतिभयभीतास्तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभरात्रस्य तथागतस्य नामधेयं धारये-
 पुर्यथाविभवतश्च पूजां कुर्युः । न भूयस्तेषामपायगतिः प्रतिकाङ्क्षितव्या ॥

अथ भगवानायुष्मन्नमानन्दनामस्त्वयते स्म । अद्दधासि त्वमानन्द । पत्तीयसि⁽²⁾ । यदहं
 तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभरात्रस्य तथागतस्य गुणान्वर्णयामि । अथ ते काङ्क्षा वा
 विमतिर्या विचिकित्सा वात्र गम्भीरे बुद्धगोचरे ॥ अथायुष्मानानन्दो भगवन्नमेतद्वो-
 10 चत् । न मे भद्रे भगवन् काङ्क्षा वा विमतिर्या विचिकित्सा वा तथागतभाषितेषु सूत्रा-
 तेषु । तत्कस्यहेतोः । नास्ति तथागतानामपरिश्रुद्धकायवाञ्छनः समुदाचारता । इमौ भग-
 वन् चन्द्रमूर्याविवे मर्हद्भिकाविवे मरुानुभावौ पृथिव्यां पतेतां । सुमेरुः पर्वतराज्ञा स्थाना-
 च्छलेत् । न तु बुद्धानां वचनमन्यथा भवेत् ॥ किंतु भद्रे भगवन् सति सत्ताः अद्वेन्द्रियवि-
 कला ये बुद्धगोचरं श्रुत्वा न अद्दधति । तेषामेव भवति । कथमिदं नामधेयं स्मरणमात्रेण
 15 तस्य तथागतस्य एतका⁽³⁾ गुणानुशंसा भवति । ते न अद्दधति । न पत्तीयन्ति । प्रतिनिप-
 त्ति । तेषां दीर्घरात्रमनर्थापाहितायासुखाय विनिपाताय भविष्यति ॥ भ[84a]गवा
 नाह । अस्थानमानन्दानवकाशो येषां तस्य नामधेयं निपतेत् कर्णे तेषां दुर्गत्यपायगमनं
 भवेदिति । इन्द्राणीपश्चानन्द बुद्धानां बुद्धगोचरः । पञ्च त्वमानन्द अद्दधासि पत्तीयसि ।

1) The Tib. has simply 'four hundred'. The margin adds the syllable *skam*; so that Minaev's transcript had the reading *catuskamdham* [sic].

2) A thoroughly Prakritic form. Compare the Mahārāṣṭrī form *pattiyāi* (Jacobi, *Ausgew. Erzählungen* p. 125). Below, opposite to the two first syllables *pattiyanti* a later marginal corrector has written *prati*. Prof. Max Müller makes a similar restoration (S. B. E. vol. xlix. pt. II. p. 101 note).

3) A Pali form used in Buddh. Skt. (cf. Senart, *Mhv.* I. 884).

तथागतस्यैषोऽनभावो द्रष्टव्यः । अभूमिश्चात्र आवकप्रत्येकबुद्धानां स्थापयित्वा एकज्ञा-
तिप्रतिबद्धान् बोधिसत्त्वान् मूढासत्त्वानिति ॥

अत्रैव चोक्तं । ये चान्ये आद्याः कुलपुत्रा वा कुलडुहितरो वाष्टाङ्गसमन्वागतमु-
पवासमुपवसन्ति । एकवर्षिकं वा त्रैवर्षिकं वा शिक्षापदं धारयन्ति । येषामेवमभिप्रायः
एवं प्रणिधानं । अनेन वयं कुशलमूलेन पश्चिमायां दिशायां सुखावत्यां लोकधातौ उपप- 5
द्येम यत्रामिताभस्तथागतः । यैः श्रुतं भविष्यति तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराजस्य
तथागतस्य नामधेयं । तेषां मरणकालसमये ऽष्टौ बोधिसत्त्वा मृद्यागत्यमार्गमुपदर्शयन्ति ।
ते तत्र नानारङ्गेषु पद्मेषूपपाङ्काः ⁽²⁾ प्राडुर्भवन्ति । केचित्पुनर्देवलोक उपपद्यन्ते । तेषां त-
त्रोपपन्नानां तत्पूर्वकं कुशलमूलं न क्षीयते । दुर्गतिविनिपातभयं च न भविष्यति । ते त-
तश्च्युत्वा इह मनुष्यलोके राजानो भवन्ति । चतुर्दशैश्वराश्वक्रवर्तनः । अनेकानि सत्त्व- 10
कोटीनिपुतशतसहस्राणि दश कुशलेषु ⁽⁴⁾ कर्मपथेषु प्रतिष्ठापयन्ति । अपरे पुनः क्षत्रियमहा-
शालकुलेषूपपद्यन्ते । ब्राह्मणमहाशालकुलेषूपपद्यन्ते । गृहपतिमहाशालकुलेषु ⁽⁵⁾ प्रभूतध-
नधान्यकोषकोष्ठागारकुलेषूपपद्यन्ते । ते ब्रह्मसंपन्ना भवन्ति । परिवारसम्पन्ना भवन्ति ॥

तत्रैवोक्तं । येन च पुनर्मातृग्रामेण तस्य भगवतो भैषज्यगुरुवैदूर्यप्रभराजस्य तथागत-
स्य नामधेयं श्रुतं भविष्यति । उद्गृह्यते वा । स तस्य पश्चिमो मातृग्रामभा[84b]वः प्रति- 15
काङ्क्षितव्य इति ॥

मञ्जुश्रीबुद्धक्षेत्रगुणव्यूहलंकारसूत्रे ऽप्युक्तं ।

ज्ञानोत्तरप्रभाकेतुं प्रणिधानमतिं तथा ।

शान्तेन्द्रियं मञ्जुघोषं भक्तितः प्रणमाम्यहम् ॥

1) Cf. Ch. s. v. *uposatha*.

2) See Senart, Mhv. I. 490.

3) Lal.-v. 257. c; Dh.-s. § 120.

4) Cf. Ch. s. v. *kusulakammapp*°.

5) A stock-phrase; cf. Vyutp. § 187. c—s. and B. R. s. v. *mahācāla*.

य एषां बोधिसत्त्वानां नामधेयं तु धारयेत् ।

[ए]तस्य मातृग्रामस्य स्त्रीभावो न भविष्यति ॥

उक्तः संज्ञेपात्प्रतिपत्तसमुदाचारः ॥ प्रत्यापत्तिबलमधुनोच्यते ॥

यथोक्तमार्थान्तिगर्भसूत्रे । प्राणातिपातात्प्रतिविरतो भवति बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
 5 सर्वसत्त्वानामभयं ददः । अनुत्ताप्तो⁽¹⁾ अनुपाप्तो⁽²⁾ ऽलोमकृषः स तेन कुशलमूलने कर्मविपा-
 केन । पत्पूर्वाप्तकोटिपञ्चगतिचक्रावृत्तेन संसारमन्युव्यातेन⁽³⁾ प्राणातिपातहेतुना काय-
 वाञ्छनसाकर्मवर्णं क्लेशवर्णं धर्मावर्णं कृतं वा स्यात्कारितं वानुमोदितं स्यात् ।
 तत् सर्वं⁽⁴⁾ तेन प्राणातिपातवैर्मणचक्रेण सर्वानर्थं मर्दयति । यावदशेषमविपाकं कुरुते ।
 सनिकायसमागे⁽⁵⁾ देवमनुष्याणां प्रियो भवति निरातङ्को दीर्घायुष्क इति ॥

10 यावत्पुनरपरं कुलपुत्र यो बोधिसत्त्वो यावज्जीवमदत्तादानात्प्रतिविरतो भवति स
 सर्वसत्त्वानामभयं ददाति । अन्यत्रासयत्नेनासंज्ञेभेण स्वलाभेन संतुष्टो विहरति । घधा-

1) *anutrāso* MS.; cf. Pali forms ap. J.P.T.S. 1887, p. 116. Tib. ལྷག་པར་མེ་ཕྱེད་ 'not causing fear'; with a similar causal sense a form *utrās'na* is quoted from Dhātup.

2) ལྷག་པར་མེ་ཕྱེད་ (cf. p. 32, n. 3) 'not causing agitation'. This accords well with the meaning of *āyāsati*. Childers's translation 'despair' for *upāyāso* seems not to fit the passages he quotes, so well as 'agitation, mental anguish'.

3) Reading uncertain, Tib. simply ལྷག་པར་མེད་ 'having entered' (109. b. 3).

4..4) The construction is involved and the reading doubtful. The MS. has *yah* (clearly) . . . *syāt sa* [*rvam* added in margin]: 'by the maturing of *karma*, through abstinence from taking life he annuls everything ruinous which . . .'. Otherwise we must take *anartham* as a noun and correct *kṛtam* etc. to *kṛto*.

5) The phrase occurs at L.a.l.-v. 556. 6 (cited and corrected in B²); cf. Pali *veramaṇī*.

6) Apparently used in the sense of *sabhāgatā* 'community' *brahmalokasabhā* Divy. 122. 12 *manushyāṇām* s° ib 194. 30. *sanikāya* seems not to occur.

7) *anyatrāsapatnena* . . . *salābhena* MS. My reading is founded on the Tib. which reads (109. b. 5) ལྷག་པར་མེད་པ་... རང་གི་ཕྱེད་ ཡ is clear in our MS., but ཡ and ཡ were confused in the archetype.

र्मिकभोगानभिलाषी स तेन कुशलमूलेन यावददत्तादानहेतुकं कर्मावरणं मर्दयति प्रमर्द-
यति यावदशेषमविपाकं कुरुत इति ॥ पे ॥

एवं दशापि कुशलाः कर्मपथाः स्वविपत्ताकुशलघातकास्तत्र पठन्ते ॥

तथा चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽपि व्यापादविरत्या सर्वपापक्षयः श्रूयते । यथाह ।

सहिष्याम्यत्र बालानामभूत^[1] परिभाषणा ।

5

आक्रोश⁽¹⁾नं तर्जनां च अधिवा⁽²⁾सिष्यि नायकः ॥

क्षपयि⁽³⁾ष्ये पापकं कर्म यन्मया पुरिमे कृतम् ।

अन्येषु बोधिसत्त्वेषु व्यापादो ज्ञानितो मयेति ॥

उक्तं प्रत्यापत्तिबलम् ॥ आश्रयबलं तु वक्तव्यम् ॥

अत्र सूकरिकावदानमुदाहार्यम् ।

10

ये बुद्धं शरणं यास्यन्ति न ते गच्छन्ति दुर्गतिं ।

प्रक्षय मानुषान्कायान्दिव्यान्कायान्⁽⁵⁾लभन्ति ते ॥

इत्येवं धर्मं संघं चाधिकृत्य पापक्षयः ॥

आर्यमेत्रैयविमोक्षे तु बोधिचित्तेन पापविशुद्धिरुक्तः । कल्पो[85 a]दाहामिभूतं सर्व-
दुष्कृतनिर्दहनतया । पातालभूतं सर्वाकुशलधर्मपर्यादानकरणतया ॥ पे ॥ तद्यथा कुल- 15
पुत्रं ह्यष्टकप्रभासं नाम रसज्ञातं । तस्यैकं पलं लोहपलसदृशं सुवर्णिकीरोति । न च तत्र
तत्⁽⁶⁾ पलं शक्यते तेन लोहपलसदृशेण पर्यादातुं । न लोहीकृतुं । एवमेवैकः सर्वज्ञता-
चित्तोत्पादरसधातुः कुशलमूलपरिणामनाज्ञानसंगृहीतः सर्वकर्मक्षेत्रावरणालोहानि प-

1) MS. (unmetrically) ākroṣam.

2) 'bear with', as in Pali.

3) Scan *kṣapayishye*.

4) Tale 15 of the *Dīvyāvadāna*-collection. The stanza occurs at p. 196.5 of the printed edition.

5) *kāyān upāsate* edition.

6) *sa* MS.

यादाय सर्वधर्मान्सर्वज्ञतावर्णान्करोति । न च सर्वज्ञताचितोत्पादसंघातुः शक्यः सर्वकर्म-
 क्लेशलोहैः संक्षेपयितुं पर्यादातुं वा । तद्यथा कुलपुत्रैकः प्रदीपो यादृशे गृहे वा लयने वा
 प्रवेश्यते स सद्गृहे प्रवेशितो वर्षसहस्रसंचितमपि तमोन्धकारं विधमयति । श्रवभासं च क-
 रोति । एवमेवैकः सर्वज्ञताचितोत्पादप्रदीपो यादृशे सत्वाशये गृह्णे ऽविद्यातमोन्धकारानु-
 5 गते प्रवेश्यते स सद्गृहे प्रवेशितो ऽनभिलाष्यकल्पशतसहस्रसंचितमपि कर्मक्लेशावरणत-
 मोन्धकारं विधमति । ज्ञानालोकं च करोति ॥ तद्यथा कुलपुत्र चित्तामणिराजमुकुटानां
 महानागराज्ञां नास्ति परोपक्रमभयं । एवमेव बोधिचित्तमहाकरूणाचित्तामणिराजमुकु-
 टावबद्धानां बोधिसत्त्वानां नास्ति दुर्गत्यपायपरोपक्रमभयमिति ॥

आर्योपाधिपरिपृच्छायामप्युक्तं । इक्षोपाले महायानं संप्रस्थितो बोधिसत्त्वः सचेत्पू-
 10 र्वाह्णिककालसमये आपत्तिमापद्येत । मध्याह्निककालसमये सर्वज्ञताचितेनाविरहितो विहरे-
 दपर्यंत एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । सचेन्मध्याह्निककालसमये आपत्तिमापद्येत साया-
 ह्निककालसमये सर्वज्ञताचितेनाविरहितो भवेदपर्यंत एव बोधिसत्त्वस्य शीलस्कन्धः । एवं
 यामे यामे विधिरूतः । एवं क्षुपाले सपरिकारा शिक्षा महायानसंप्रस्थितानां बोधिस-
 त्वानां । तत्र बोधिसत्त्वेन नातिकौकृत्यपर्युत्थानमुत्पाद्यं नातिविप्रतिसारिणा भवितव्यं ।
 15 सचेत्पुनः आवकयानीयः पुद्गलः पुनः पुनरापत्तिमापद्येत । नष्टः आवकस्य पुद्गलस्य [85 b]
 शीलस्कन्धो वेदितव्यः । इति ॥

इति शिक्षासमुच्चये पापशोधनमष्टमः परिच्छेदः ॥

1) Tib. སུག་མ་སྤྱི་ཏུ་ (110. a. 7) = ὁμα ἐπικενοόμενος.

2) If genuine, compare Pali *dhāmeti*: but *dhāmeti* below.

3) New in literature; cf. B² (Nachtr.) s. v., who quotes M. Vyutp. § 109. 55.
aparyutthānatū infra, 191. 7.

IX.

ज्ञानतिपाप्मिता नवमः परिच्छेदः ॥

॥ तदेवमविरतप्रवृत्तां बहुमुखां दौःशोक्त्योत्पत्तिं रत्नत्रेवं च कर्मावर्णविबन्धमपन-
यन् क्लेशविशोधने प्रयतेत ॥

तत्रादौ तावत् क्षमेत । अक्षमस्य हि श्रुतादौ वीर्यं प्रतिकृत्यते ऽखेदसकृत्वात् । अ- 5
श्रुतवांश्च न समाध्युपायं ज्ञानाति । नापि क्लेशशोधनोपायम् । तस्माद्विन्नः श्रुतमेषेत ।
ज्ञानतोऽपि संकीर्णचारिणः समाधानं दुष्कर्मिति । संश्रयेत वनं ततः । तत्रापि विक्षेपप्र-
शमनानभिपुक्तस्य चित्तं न समाधीयत इति । समाधानाय युज्येत । समाहितस्य च न कि-
ञ्चित्फलमन्यत्र क्लेशशोधनादिति । भावयेद्दुःशुभादिकम् ॥ इत्येतानि तावत्क्लेशशुद्धेरुद्दे-
शपदानि ॥

10

इदानीं निर्देश उच्यते । तत्र ज्ञानतिस्त्रिविधा धर्मसंगीतिमूत्रे ऽभिहितौ । दुष्खाधि-
वासनज्ञानतिः । धर्मनिध्यानज्ञानतिः । परापकारमर्षणज्ञानतिश्चेति । तत्र दुष्खाधिवसनज्ञान-
तिविपक्षो ऽनिष्टागमप्राप्तदुष्खभीरुता । इष्टविधातप्राप्तश्च सुखामिषङ्गस्ताभ्यां दौर्मन-
स्यं । ततो द्वेषो लोभता च ॥

अत एवाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे । सुखे ऽनभिषङ्गः । दुष्खे ऽवैमुख्यमिति ॥

15

रत्नमेवमूत्रेऽप्युक्तं । य इमे आध्यात्मिकाः शोकपरिदेवदुष्खदौर्मनस्योपायासास्तान्
क्षमेत ऽधिवासयतीति ॥

1) So MS.; but Tib. ལྷུག་པ་སྒྲུབ་པ་མཛུགས་པ་, as if *bahuduhkhām*.

2) The same triad in the *Dharma-saṃgraha* § 107 (v. I. *paropak*^o).

3) *nishthā*^o MS.; but མི་མ་ཕུན་པ་ Tib.

4) ལྷུག་པ་ 'despondency' cf. *saṃtāna* and Pali *sallāna*.

अर्योयदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तं । पुनरपरं गृह्यते गृहिणा बोधिसत्वेनानुनयप्रतिधा-
 पगतेन भवितव्यमष्टलोकधर्माननुल्लिखते । तेन भोगलाभेन वा भार्यापुत्रलाभेन वा धनधा-
 न्यवित्तलाभेन वा नोन्नमितव्यं न प्रकर्षितव्यं । सर्वविपत्तिषु चानेन नावनमितव्यं । न
 दुर्मनसा भवितव्यं एवं चानेन प्रत्यवेक्षितव्यं । मायाकृतं सर्वसंस्कृतं विठपनप्रत्युपस्था-
 5 नल्लक्ष्णं⁽²⁾[86a]णं । कर्मविपाकनिर्वृत्ता ह्येते । यदिदं मातापितृपुत्रभार्यादासीदासकर्मकरपौर-
 षेयमित्रामात्यज्ञातिसालोक्षिता नैते मम स्वकाः । नाहमेतेषामिति ॥

अपि च ।

- यद्यस्त्येव प्रतीकारो दौर्मनस्येन तत्र किम् ।
 प्रतीकारेऽपि मुह्येत दुर्मनाः क्रोधमूर्च्छितः ॥
 10 लीनत्वाद्वा हृतोत्साहो गृह्यते पर्यापदा ।
 तच्चित्तया मुधा याति ह्रस्वमायुर्मुहुर्मुहुः ॥
 तेनाभ्यासात्त्यजेतं निरर्थकमनर्थवत् ॥
 कथं च दौर्मनस्यत्यागो ऽभ्यस्यते । लघुनुकुमारचित्तोत्सर्गात् ॥
 यथोक्तमुग्रदत्तपरिपृच्छायां । अथगततूलपिबूषमताचित्तस्येति ॥
 15 अर्यगण्डव्यूहे ऽप्युक्तं । दुर्योधनं चित्तं ते दारिके उत्पादयितव्यं सर्वज्ञेशनिर्घाताय ।
 अपराजितचित्तं सर्वाभिनविशविनिर्भेदाय । अतोभ्यचित्तं विषमाशयत्वसागरावर्तप्रयाते-
 क्षिति ॥

न चाभ्यासस्य दुष्कारं नाम किञ्चिदस्ति । तथा हि मूढतराणामपि तावद्भारहृत्कारक-

1) Dh.-s. § 61; M. Vyutp. § 125.

2) The whole compound occurs at M. Vyutp. 245. 827.

3) This line occurs at Bodhic. VI. 10 a. In the margin of our MS. has been written the line next following (VI. 10 b): *atha nāsti pratikāro daurmanasyenu tatra kim?*

4) 'Cotton-wool', used as here as simile for softness in the only two passages (Divyāv. 210.14; 388.14) where the form occurs.

कैवर्तकर्षकादीनां दुष्खाभ्यासात्तुल्यतरफलेऽपि वस्तुनि सन्त्राणिकाङ्क्षितं चित्तमवसादेन
 न परिभूयते । किं पुनः सर्वसंसारसुखसर्वबोधिसत्त्वसुखानुत्तरपदसमधिगमफले कर्मणि ।
 तथा प्राकृता अपि किञ्चिदपकारिष्वात्मदुष्कृतेनैव हृतेषु स्वयं मृत्युषु प्रहर्तुं गाढ-
 प्रहृत्वेदना अपि संग्रामयन्त्येव । किं पुनर्द्वाधिष्ठकालापकारिषु दुष्खोपात्तकुशलधनल-
 वस्तैर्येषु नरकेषु नावध्यघातकेषु भवचारकपालकेषु निःसंरागादिमाशकेशानुकूल्ये 5
 ऽपि दृढतरवाधाकरेघनपकृतवैरिघनवधिकल्पाबद्धदृढवैरेषु क्लेशशत्रुषु प्रहर्तुमुत्साहो
 दुष्खसहनं वा न भवेत् । विशेषतस्त्रिभुवनविज्ञयाय बद्धपरिकरस्य मार्शवरप्रतिगृही-
 तजगद्वन्दिमोक्षाय संग्रामपतः । तत्रात्मदुष्खाभ्यासपूर्वकं कष्टं कष्टतराभ्यासः सिध्यति ।
 यथा चाभ्यासत्रशात्सत्त्वानां दुष्खसुखसंज्ञा । तथा सर्वदुष्खोत्पादेषु सुखसंज्ञा प्रत्युपस्था-
 नाभ्यासात् सुखसंज्ञैव प्रत्युपतिष्ठते । एतन्निष्पन्दफलं च सर्वधर्मसुखाक्रान्तिं नाम समा- 10
 धिं प्रतिल[86b]भते ॥

उक्तं हि पितापुत्रसमागमे । अस्ति भगवन्सर्वधर्मसुखक्रान्तो नाम समाधिः । यस्य
 समाधिः प्रतिलम्भाद्वोधिसत्त्वः सर्वारम्भणवस्तुषु सुखमेव वेदनां वेदयते । नादुष्खानुखां ।
 तस्य नैरयिकामपि कारणां कार्यमाणस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । मानुषीमपि 5
 कारणां कार्यमाणस्य हृस्तेष्वपि क्षिप्रमानेषु पादेष्वपि कर्णेष्वपि नासास्वपि सुखसंज्ञैव 15
 प्रत्युपस्थिता भवति । वेत्रैरपि ताड्यमानस्याह्वेत्रैरपि कशाभिरपि ताड्यमानस्य सुखसं-

1) *gam* MS.

2) This denom. hitherto in gramm. only.

3) Cf. M. Vyutp. XXI. 83 *sarvadharmātīkramāṇo nāma samādhiḥ*.

4) Nanjio 23 (16); K.F. 215; M. Vyutp. LXV. 8. Cited also in Bodhicaryāvatāraṭīkā, 326.

5) Here follows one of the evidently traditional lists of tortures for which Buddhist writers have so morbid an affection. Compare Rh. Davids, tr. Mil. Pañh. I. 277 n. 6 and Ang. nikāya II. 1.1 (with Buddhaghosa's comm. printed at pp. 113—14 of Morris's ed. of 1883) cited by him.

शैव प्रवर्तते बन्धनागरेष्वपि प्रतिस्य ॥ पे ॥ तैलपाचिकं वा क्रियमाणस्य ⁽¹⁾ 'श्लुकुदित-
 वद्वा कुट्टयमानस्य ' नडधिप्यितिकं वा चिप्यमानस्य तैलप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य स-
 र्पिःप्रद्योतिकं वा दधिप्रद्योतिकं वादीप्यमानस्य सुखसंज्ञैव प्रत्युपस्थिता भवति । उ-
 ल्कामुखं वा क्रियमाणस्य सिंहुमुखं वा क्रियमाणस्य शुष्कवर्तिकां वा वर्त्यमानस्य ॥
 5 पे ॥ कार्षापण⁽²⁾च्छेदिकं वा क्षियमानस्य पिष्टपाचनिकं वा पाच्यमानस्य कृस्तिभिर्वा मर्त्य-
 मानस्य सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । अलिण्युत्पाद्यमाने जीवमूलिकमपि क्रियमाणस्य सर्वशो
 वाघातं निषीयि शिरसि वा प्रपात्यमाने सुखसंज्ञैव प्रवर्तते । न डुण्डुसंज्ञा । नाडुण्डुसुख-
 संज्ञा ॥ तत्कस्य हेतोः । तथा हि बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य दीर्घरात्रं चर्यं चरत एतत्प्र-
 णिधानमभूत् । ये मां भोजयेरन् । ते उपशमशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । ये मां पालयेयुः स-
 10 त्कुयुर्गुरुकुयुर्मनयेयुः पूजयेयुः सर्वे ते उपशमसुखस्य लाभिनो भवेयुः । येऽपि मामाक्रोशेयु-
 र्विस्पर्शेयुस्ताडयेयुः शस्त्रेणाक्लिन्दुर्यावत्सर्वशो जीविताद्यपरोपयेयुः सर्वे ते संबोधिसुखस्य
 लाभिनो [87 a] भवेयुः । अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्येरन्निति ॥ स एभिर्मनस्कारैः स-
 मन्वागत एतेन कर्मणा । एभिः प्रणिधिभिः समन्वागतः सर्वसत्त्वानुगतां सुखसंज्ञामाप्तेवते
 निसेवते भावयति बह्वलीकरोति । स तस्य कर्मणो विपाकेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तं नाम स-
 15 माधिं प्रतिलभते । पस्मिन्समये बोधिसत्त्वेन सर्वधर्मसुखाक्रान्तो नाम समाधिः प्रतिल-
 ष्ठो भवति तस्मिन्समये ऽज्ञोभ्यो भवत्यसंस्कार्यः सर्वमारकर्मभिरिति विस्तरः ॥

अयं हि प्रयोगः सर्वपरित्यागपूर्णाः । सर्वचर्याडुष्करचर्यासाधनः सर्वज्ञातिदुष्का-
 रणाः सर्ववीर्यासंसादनः ⁽³⁾ । सर्वध्यानप्रज्ञाङ्गसंभारः । तस्मान्नित्यमुदितः स्यात् ॥

1) This passage is not in the Pali lists. The Chinese version of the sūtra (*supra cit.*, kindly communicated by Mr. Watters) renders: «making mincemeat of one — pounding like sugar-cane, crushing like rushes». *tailapācika* may accordingly be the name of some dish, fried in oil. The MS. reads *kuttitakadyā*, *cippa-tika* and *Veip* are new to Sanskrit. The genuineness of the root is proved by the Marathi forms *cipnen*, *ceppen* 'squeeze'. Derivatives with a formative *-tu* (as in Pali *cumbata*) occur in Sansk. Pali and Hindi.

2) cf. Buddhaghosa, p. 114 med., and Rh. Davids, p. 277.7, *supr. cit.*

3) The MS. reading is perhaps *śīdāna*.

यथाह चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

सगौरवः प्रीतमनाः सदा⁽¹⁾ भवेत् ।

सौम्याय दृष्टीय सदा स्थितो भवेद् ' इति ॥

उक्तं चाज्ञयमतिमुत्रे । तत्र कतमा मुदिता । यावद्धर्मानुस्मरणात्प्रीतिः प्रसादः प्रा-
मोद्यं चित्तस्यानवलीनता⁽²⁾ ऽनवमृद्यता⁽³⁾ ऽपरितर्षणा । सर्वकामरतीनामपकर्षणा सर्वधर्म- 5
तीनां प्रतिष्ठानं । चित्तस्य प्रामोद्यं कायस्यौदित्यं बुद्धेः संप्रकर्षणं मनस उत्प्लवः । त-
थागतकायाभिनन्दनरतिर्लक्षणा⁽⁴⁾ नुच्यञ्जनविभूषणपर्येषिकौशल्यं । कुशलधर्मश्रवणापरि-
खेदता तवधर्मप्रतिशरणप्रतिपत्तिप्रीतिप्रसादप्रमोद्यं मुदितस्य धर्मोत्प्लवः । सततं सत्त्वेष-
प्रतिवृत्तबुद्धिता । तोत्रच्छन्दता । बुद्धधर्मपर्येषिषु तस्य च धर्मच्छन्दस्यानुत्सज्जनता⁽⁵⁾ । उदा-
रेषु बुद्धधर्मेधधिमुक्तिः । विमुक्तिः प्रादेशिकपापानापकृष्टचित्तोत्पादः । मात्सर्यासंकुचितश्चि- 10
त्तोत्पादः । याचितस्य दातुकामता । ददतो दत्त्वा च त्रिमण्डलपरिशोधितं दानप्रामोद्यम् ।
शीलवत्सु सदा प्रसादः । दुःशीलेष्वनुग्रहप्रीतिः । स्वशीलपरिश्रुद्धा सर्वदुर्गन्धमतिक्र-
माश्वासनं । तथागतशीलपरिणामनता । दृढमेष्टता । परदुरुक्तदुरागतेषु वचनपथेष्वप्रति-
वृत्तचित्तता । ज्ञात्ति⁽⁷⁾ सौर्त्यं । [87b] निर्मानता । गुरुषु गौरवावनामश्चित्रीकारः । सदा
स्मितमुखता भृकुटिविगतता । पूर्वाभिलाषिता ऽकुहनता ऽनेष्यैषिकता⁽⁸⁾ श्रुद्धाशयता चित्ता- 15
कर्कशता ऽकुटिलता । सर्वत्रानुशंसदर्शिता आत्मस्खलितप्रत्यवेक्षिता । आपत्तिष्वचोदनता
संरञ्जनीयधर्मेष्टनुवर्तनता । शास्तृप्रेम बोधिसत्त्वेषु । आत्मप्रेम धर्मेषु । ज्ञोवितप्रेम तथाग-

1) This syllable uncertain.

2) Cf. *śmatā* supra 179.14.

3) Cf. Lal-v. 37.11.

4) Cf. Lal-v. 114.10.

5) Sic MS.; *anūcechindanātā* (126.15 supra) is somewhat analogous.

6) The fifth of the six *yānas* detailed in M. Vyntp. § 59.

7) Cf. Böhrl. 2 s. v., the present passage confirming his correction of Divy. 39.12, 40.6 where the compound is the same.

8) The reading has been corrected in the MS., and remains doubtful. Possibly the Vedic *अपि* *ēp. eshaishya* 'worth striving for' (Rv. X. 102.11) is to be compared.

तेषु । मातापितृप्रेम गुरुषु । पुत्रप्रेम सत्त्वेषु । बुद्धप्रेम आचार्योपाध्ययिषु । उत्तमाङ्गशिरः-
प्रेम प्रतिपत्तिषु । कृस्तपादप्रेम पारमितासु । सर्वरत्नप्रेम धर्मभाणकेषु । सर्वरतिक्रीडाप्रे-
मानुशासनीषु । आरोग्यप्रेम संतुष्टौ । भैषज्यप्रेम धर्मपर्येषु । वैद्यप्रेम चोदकस्मारकेषु ।
इति हि या सर्वेन्द्रियेष्टनवलीनेन्द्रियता इयमुच्यते मुदितेत्यादि ॥

- 5 अत्र च शिक्षितान् बोधिसत्त्वानिदं वचनमलं करोति यदुक्तमार्थमकृमेधे । निर्यग-
तिचित्तनित्यसमाधानशीलाश्च निर्यगतिप्रियाश्च निर्यगतिपत्तनवपिज्ञश्च भवन्ति । निर्य-
गलोलाश्च भवन्ति निर्यलोभमत्सरिणश्च निर्याग्रिचित्तप्रगुणाः⁽¹⁾ भवन्तीति ॥

उक्ता दुष्खाधिवासना नास्ति ॥

- आर्यसागरमतिमुत्रे तु त्रिविधापि नास्तिरुक्ता । इह सागरमते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः
10 सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्ने । अनार्यैर्दुःशीलैः सत्त्वैर्मरिर्मरकायिकाभिर्वा देवताभिर्माराधिष्ठि-
तैर्वा मारद्वैतैर्वा विह्वेद्यमानः समीर्यमाणः क्षोभ्यमानस्तर्ज्यमानस्ताड्यमानो न भिद्यते ततो ।
अध्याशयचित्तोत्पादो न भिद्यते सर्वसत्त्वप्रमोक्षमहाकरुणावीर्यारम्भात् । न भिद्यते त्रिरत्न-
वंशानुपच्छेदपरक्रमात् । न भिद्यते सर्वधर्मसमुदानयनकुशलप्रयोगात् । न भिद्यते लत-
णानुव्यञ्जनपरिनिष्पत्तिगतात्पुण्यसंभारोपचयात् । न भिद्यते बुद्धक्षेत्रपरिप्रुद्यभिनिरा-
15 कृतादौत्सुक्यात्⁽²⁾ । न भिद्यते सर्वधर्मापरिग्रहाभियुक्तात्कायशीवितोत्सर्गात् । न भिद्यते
सर्वसत्त्वपरिपाचनाभियुक्तादात्मसौख्यानध्यवसानात् । स एवमध्याशयसंपन्न एव समानः

1) The reading is not clear. The Tib. has དུགལ་པའི་མོ་ལ་སྐྱེས་སྐྱེས་སྐྱེས་སྐྱེས་ འགྲུག་ The adj. *pragunya*, of which the word in the text might be a Prakritic form, is lexical only ('more, exceeding' like the Tib. equiv.), but the noun *prāgunya* (Pali: *pāguṇa*) occurs. The adj. *prāgguna* would make sense; but does not agree so well with the Tib. A marginal note or correction is *prahlāda*.

2) The recension of the work there quoted corresponds, as Mr. Watters informs me, with Nanjio 976.

3) The syllables which I have marked as doubtful are added in the margin in a late and indistinct hand. The Tib. does not agree as regards this part of the compound. As in the corresponding Pali, *abhinirhāra* (if correct) means 'aspiration' and *antsukya* 'zeal'.

सर्वसत्त्वानामक्रोशिकादुच्चयनां सक्ते । उन्मननां कुत्सनां सक्ते [88a] सर्वसत्त्वानामाक्रोशप-
 रिभाषां उरुक्तडरागतान्वचनपद्यान्सक्ते । सर्वसत्त्वपीडां सक्ते । सर्वसत्त्वभारांश्च सक्ते
 उत्तारयति वा न च खिद्यते । न च लीयते । न संलीयते । न विषीदति । बलमुपदर्शयति ।
 स्थायं संजनयति । वीर्यमारभते । पराक्रमं पराक्रमते । उत्साहं जनयति । ⁽¹⁾उन्मूलचित्तं नि-
 गृह्णाति । स आक्रुष्टो न प्रत्याक्रोशति । ताडितो न प्रतिताडयति । रोषितो न प्रतिरोष- 5
 यति । क्रुद्धाय न प्रतिक्रुध्यति । एवं चित्तगणनासंनानां संनहति ⁽²⁾ * * * *

1) Both MS. and xylograph are indistinct. The former perhaps reads *unmūḍhyā*°; the latter (115b 1) seems to read རྫོང་ས་པའི་སེམས་ 'a mind of infatuation' — a meaning which does well enough for *unmūḍha*, a permissible form, as grammatical writers preserve the compound *un-muḥ*, though with partic. *unmugdha*.

2) No lacuna is indicated in the MS.; but it is clear from the Tibetan version (of the present work) and the Chinese version (of the sūtra quoted), that several lines have fallen out. They commenced with *tadyathā* or the like, and gave the substance of the *cittagāṇanā*. The Tibetan has:

འདི་ལྟ་སྟེ་ཐོག་པ་ཆེན་པའི་མདོ་འདི་ནི་འཇིག་རྟེན་ཐམས་ཅད་དང་མི་མཐུན་པའི་ཐོག་པའོ།
 དེ་ཅའི་བྱིར་ལོན། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་རྒྱུན་ཤིང་སྤྱོད་པའོ། འགོ་བ་དག་གོ། བདག་ནི་རྒྱུན་པས་
 རྟེན་པར་ཆུང་བར་འདོད་པའོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་ནི་བད་ཚུན་མི་མཐུན་པ་དག་གོ། བདག་
 ནི་སེམས་ཅན་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མི་མཐུན་པ་སྤང་བའི་བྱིར་གོ་ཆ་པགོས་པའོ། སེམས་ཅན་དེ་དག་
 ནི་གཞོན་སམ་སེལ་དགའ་བ་དག་གོ། བདག་བཟོད་པ་དང་དེས་པ་ཡོང་ས་ཀྱི་སྤྱོད་པའོ།
 སེམས་ཅན་གྱི་སེམས་ཅན་གྱི་འདི་ཅིང་ཡང་སྤྱོད་པ་གནས་པ་དག་གོ། བདག་ནི་
 ཐེས་རབ་ཀྱིས་རྩམས་པ་ཡོང་སྤྱོད་པའོ། (115b. 1—4).

I venture to render this:

«Thus [thinks he]: 'This scripture of the Mahāyāna is not in harmony with the World as a whole. Why? Yonder beings (*i. e.* the worldly) are such as go with the current, I love to try for the contrary to the current. They are not in harmony with one another; I have put on armour in order to abandon the non-harmony of all those men. They are such as feel joy in the spirit of harm; I altogether seek for patience and certainty. They cheat one another and persevere in it; I altogether seek for taking my fill of wisdom'»

As to the Chinese versions of the original work in which the passage occurs, Mr. Watters writes: 'The title of the sūtra quoted from was evidently *Sāgara-*

सचेत्पुनरेते सत्त्वा यावन्तो दशसु दिनु प्रभाव्यमानाः प्रभाव्यन्ते ते सर्वे ऽसिंशक्तितोम-
 र्पालियोगेन⁽¹⁾ मां पृष्ठतः पृष्ठतो ऽनुबध्नीयुः । यत्रैष पृथिवीप्रदेशे स्थितो वा निषण्णो वा च-
 ङ्क्रम्यमाणो वा शयानो वा बोधिचित्तमुत्पादयिष्यति दानचित्तं वा यावत्प्रज्ञाचित्तं वा श्रु-
 तकुशलमूलचित्तं वोत्पादयिष्यति तत्रास्य पृथिवीप्रदेशे शतधाबद्रीपत्तप्रमाणं कायं
 5 क्लेश्यामो विकारिष्यामो विधंसयिष्यामस् । ते चेत्सर्वसत्त्वा मामाक्रोशयेयुः परिभाषेरन्
 कुत्सयेयुः पंसयेयुरस्त्याभिर्वाग्भिः परूषाभिर्वाग्भिः समुच्चरेयुरधिष्ठिता अनर्थकर्माणाः श-
 तधाबद्रीपत्तप्रमाणं मम कायं किञ्च्युर्भिन्नुर्विकीर्युर्विधंसयेयुः । एवं मया न कस्यचि-
 त्सत्त्वस्यास्तिके लोभचित्तमुत्पादयितव्यं । तत्कस्य हेतोः । पूर्वा कोटिः संसारस्याप्रमाणो-
 कृता यत्र मे ऽयमात्मभावो नरकगतस्यापि तिर्यग्योनिगतस्यापि यमलोकागतस्यापि म-
 10 नुष्यगतस्यापि कामाहारपलिगुह्यस्य धर्मानश्रुतवतो विषमाज्ञीवगोचरस्य निरर्थकजीवि-
 नः घङ्गप्रत्यङ्गस्य शतधा किन्नो भिन्नो निकृतो विविधाभिश्च कारणाभिः कारितो न च
 मया ततो निदानमात्मार्थः कृतो न परार्थः । सचेत्पुनर्ममैते सर्वसत्त्वा अपरात्तकोटिं किञ्च्यु-
 र्भिन्नुर्विकीर्युर्विधंसयेयुस्तथापि मयापरित्यक्तैव सर्वज्ञता । अपरित्यक्ता एव सर्वस-
 त्त्वाः । अपरित्यक्ताः कुशलो धर्मकन्दः । तत्कस्य हेतोः । सर्वा ह्येषा कायपीडा कायवि-

matī sūtra. This is shown by the Chinese translation of the title given in the early translation № 61 in B. Nanjio's Cat. But the text before the Sanscrit author [Çāntideva] was apparently that of № 976 [called by Nanjio *S°-pariprecchā*] which differs from the other in some details. The Chinese rendering of the passage in № 976 is to this effect: «... He thinks with himself: 'I must now put on the armour of Mahāyāna-patience and for this reason, Mahāyānism is at the opposite pole from worldliness; the people of the world follow the current of life and death, my Mahāyānism goes against the current; the people of the world are always at loggerheads, Mahāyānism tells mortals to cut off the cause of quarrel; the people of the world are given to angry passions, in Mahāyānism patient endurance increases and prevails; the people of the world cheat and defraud one another, my Mahāyānism tells all to be filled with kindness'»

1) *pala* (?*pa*) *yo* MS. My correction is founded on the Tib. མཚོན་ཕུ་ཁྱེ་གཉིས་པ་
 'a pair of pointed weapons'.

2) For the more usual *samudācar* 'address'; cf. Senart, Mh.v. I. p. 441.

3) cf. 105.12 supra.

च[88b]र्तना । नैरयिकस्य दुष्णस्य शततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिषद्मपि न क्ष-
मते । नरकावासमप्यहमुत्सहे । न पुनर्मया बुद्धयर्माः परित्यक्तव्या न सर्वसत्त्वार्म्बणा
महाकरूणा ॥ पे ॥ यन्निदानं पुनर्व्यापाद उत्पद्येत । तं वयं धर्मं प्रकाश्यामः । कतमश्च स
धर्मो । यदुत कायप्रेम कायनिकेतः कायाध्यवसानं । उत्सृष्टश्च काय उत्सृष्टो व्यापादः ।
एवं धर्मगणनाविष्टः सागरमते बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वपीडां सहते ॥ पे ॥ यः कायस्योत्सर्गः 5
कायपरित्यागः कायानवेत्ता । इयमस्य दानपारमिता ॥ यत्काये क्षिद्यमाने सर्वसत्त्वान् मै-
त्र्या स्फुरति । वेदनाभिश्च न संक्रियते । इयमस्य शीलपारमिता ॥ यत्काये क्षिद्यमाने य
एवास्य कायं हिन्दति तेषामेव प्रमोक्षार्थं क्षमते । न च चित्तेन क्षण्यते क्षान्तिबलं चोपदर्श-
यतीयमस्य क्षान्तिपारमिता ॥ येन वीर्येण तं सर्वज्ञताकुन्दं नोत्सृजति चित्तबलाधोने च प्र-
तिगृह्णाति । संसारमेव चानुबध्नाति । कुशलमूलार्म्भमेव चारभते । इयमस्य वीर्यपारमि- 10
ता ॥ यत्काये विकीर्यमाणो तत्सर्वज्ञताचित्तोत्पादरत्नं कर्तुं न संमुह्यति बोधिमेवापेक्षते
क्षान्तप्रज्ञातमेव प्रत्यवेक्षते । इयमस्य ध्यानपारमिता ॥ यत्काये क्षिद्यमाने कायस्य तृणकाष्ठ-
कुडवत्प्रतिभासोपमतां प्रत्यवेक्षते मायाधर्मतां च कायस्यावतरति । भूतानित्यतां च भू-
तदुष्णतां च भूतानात्मतां च भूतक्षान्ततां च कायस्योपनिध्यायति । इयमस्य प्रज्ञापारमि-
तेति विस्तरः ॥ पे ॥

15

पुनरपरमस्यैव भवति । एष सत्त्वः कुसीदः शुक्लधर्मरहितः । स मामाक्रोशयति प-
रिभाषते । कृत वयमारब्धवीर्या भविष्यामः । अतृप्ताः कुशलमूलपर्येषणाभियुक्ता । एष एव
तावन्मया सत्त्वः पूर्वतरं बोधिमाण्डे निषादयितव्यः । पश्चान्मयानुत्तरा सम्यक्संबोधिर्भिसं-

1) Rendered by the Tib. (116. a. 5) རྒྱུ 'cause'; but the phrase is clearly a pro-
verbial one: cf. Vajracch. § 24 fin.

2) This is the transitive usage of *vsphar* characteristic of Buddh. Sk.;
cf. Bôhtlingk W.K.F. VII. 384, where M.Vyutp. § 68 is cited and the reading
corrected.

3) Compound new in Skt.; Pali *upanijjhāyati* (J.P.T.S. 1887, p. 127).

4) Dhammap. 87, p. 16.

बोद्धव्येति ॥ पे ॥ ईदृशानामस्माभिः सत्त्वानामदात्तानामगुप्तानामनुपशान्तानामर्थाय संना-
 द्हाः संनद्धव्याः ॥ पे ॥ कृतं वयं धर्मतां प्रतिसरिष्यामः । को ऽत्राक्रोशति वा आक्रुश्यते वा ।
 स परिगवे[89a]षमाणो न तं धर्ममुपलभते । य आक्रोशति वा आक्रुश्यते वा । स आत्मप-
 रानुपलब्धोपलम्भदृष्टिविगतः क्षमत इति ॥

- 5 भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ । एवं चित्तमुत्पादयति । येन मया सर्वसत्त्वानां विवाद उत्सारयित-
 व्यः । सो ऽहं स्वयमेव विवदामि । लाभा मे दुर्लब्धा यो ऽहं जल्पिते प्रतिजल्पामि । येन
 मया सर्वसत्त्वानां संक्रमभूतेन भवितव्यं सो ऽहं परस्य त्वमित्यपि वाचं भाषे । परुषं वा
 प्रतिवचो ददामि । इदं मया नैव वक्तव्यं जडसमेन । एडकमूकसमेन मया कलकृविवादेषु
 भवितव्यं । परतो दुर्लभान् दुर्लभान् दुर्भाषितान् भाष्यमाणान्वचनपथान् शृण्वता चित्तं
 10 नाघातयितव्यं । परेषामस्तिके न ममैतत्साधु न प्रतिद्वपं यो ऽहं परस्य दोषात्तरं संजनये-
 यम् । एतन्न मम प्रतिद्वपं यदहं परेषां दोषात्तरमपि संश्रोतव्यं मन्ये । तत्कस्य हेतोः । न
 मयाशयो विकोपयितव्यो येन मया सर्वसत्त्वाः सर्वमुखोपधानेन सुखयितव्याः परिनिर्वाप-
 यितव्याश्चानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुध्य तत्र नामाहं व्यापये । न च मया परेषां स्वप-
 राह्वानामपि व्यापतव्यं । स नामाहं मो⁽²⁾हं तोभं गच्छामि । इदं तु मया करणीयं । दृढप-
 15 राक्रमतया पराक्रान्तव्यं । न मया जीवितान्तराये ऽपि क्रियमाणो तोभः करणीयः । न मया
 भृकुटीमुखे उत्पादयितव्येति ॥

बोधिसत्त्वप्राप्तिमोक्षे ऽप्युक्तम् । ये क्रुद्धाः सत्त्वास्तानाश्चासयति क्षमापयति । अनुलोम-
 यति धर्मेण तोषयतीति ॥

इति शिक्षासमुच्चये क्षातिपारमिता परिच्छेदो नवमः ॥ १ ॥

1) The Tib. gives no help to the identification of this work. Apparently a recen-
 sion of the Prajñāpāramitā is intended; compare the quotations in Ch. XII
 below. See also the successive extracts in Mādhy.-vr., 160. 10—18 ('uktam Bhaga-
 vatyām') and 162. 16—30 ('uktam bhagavatyaṃ Prajñāpāramitāyaṃ').

2) Added in margin. The Tib. 117 b 2 has བདག་གི་སྤྱི་ཏོག་ལྟ་བུ་ལྟོས་པ་ as if
 the reading were kim ahaṃ tamo gacchāmi?

X.

वीर्यपारमिता दशमः परिच्छेदः ॥

एवं ज्ञातिप्रतिस्थितः श्रुते वीर्यपारमेत । अन्यथा श्रुतमेवास्य विनाशाय संपद्यते ॥
यथोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

(1) किमद्वद् (2) धर्मपर्यायणेषां शीलं न रक्षेत श्रुते नमत ।

5

न बाहुश्रुत्येन स शक्युः (3) त्रापितुं दुःशीलयेन व्रजमान उर्गतिम् ॥

श्रुतानुशंसास्तु नारायणपरिपृक्षायामुक्ताः । (4) तत्र हि कुलपुत्राः श्रुतवतः प्रज्ञागमो
भवति । प्रज्ञावतः क्लेशप्रशमो भवति । निःक्लेशस्य मारो ऽवतारं न लभते ॥

अत्र च महर्षेण (89b) तत्स्य ज्ञातकं विस्तरेण कृत्वा (5) धर्मकामानां हि । विमल-
तेजः । बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां सगौरवाणां सप्रतीशानां अन्यलोकधातुस्थिता अपि 10
बुद्धा भगवतो मुखमुपदर्शयन्ति धर्मं चानुश्रावयन्ति (5) धर्मकामानां । विमलतेजः । बोधिस-
त्त्वानां महासत्त्वानां पर्वतकन्दर्वृक्षमध्ये धर्मनिधानानि निक्षिप्तानि । धर्ममुखान्यनतानि
पुस्तकगतानि कर्तलगतानि भवन्ति । धर्मकामानां विमलतेजः बोधिसत्त्वानां पूर्वबुद्ध-
दर्शिन्यो देवता बुद्धप्रतिभानमुपसंहरन्ति ॥ पे ॥ परिशीलायुष्काणां बुद्धा भगवतो देवता-
श्रापुर्बलं चोपसंहरन्ति । बुद्धाधिष्ठानेन देवताधिष्ठानेन च काङ्क्षामाणा वर्षसहस्रमवति- 15
ष्ठन्ते ॥ पे ॥ यावत्कल्पं वा कल्पपावशेषं वा यावद्वा आकाङ्क्षन्ति धर्मगौरवज्ञातानां बोधि-
सत्त्वानां बुद्धा भगवतो जगामप्यपनयन्ति । व्याधीनपनयन्ति । स्मृतिमुपसंहरन्ति । गतिं म-

1) The readings of Sansk. and Tib. are alike doubtful in these gāthās.

2) After *bahū* a later hand has inserted the syllable *na*.

3) *gakshu* MS.

4) Cf. Minaev, Recherches, p. 35, n. 1.

5) .. 5) This sentence is erroneously repeated in the MS.

6) Cf. 15. 14 supra.

तिं प्रतिमानं चोपसंहरति ॥ पे॥ दृष्टिकृतानि विनोदयति । सम्यग्दृष्टिं चोपसंहरति ।
धर्मगौरवेण । विमलतेजः । बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां सर्वोपक्रमभयानि न भवन्ति । त-
स्मात्तर्हि विमलतेजः श्रुतसंभारकौशल्यभियुक्तेन बोधिसत्त्वेन भवितव्यमिति ॥

- किमाकारं श्रुतं बोधिसत्त्वविनये प्रशस्तं । यथा आर्याज्ञपमतिसूत्रे ऽभिहितं । अशी-
5 त्याकारप्रवेशं श्रुतं । तद्यथा । कृन्दाकारमाशयाकारमध्याशयाकारं प्रयोगाकारं निर्माणा-
कारमप्रमाणाकारं कल्याणमित्राकारं गौरवाकारं प्रदक्षिणाकारं सुवचनाकारं पर्वपासना-
कारमवहितश्रोत्राकारं मनस्काराकारमवित्तेपाकारमवस्थानाकारं रत्नसंज्ञाकारं भेषज्य-
संज्ञाकारं सर्वव्याधिश्मनाकारं स्मृतिभजनाकारं गतिबोधनाकारं मतिरोचनाकारं बुद्धि-
प्रवेशाकारमतत्सबुद्धधर्मश्रवणाकारं त्यागवृत्तणाकारं दाताज्ञानेयाकारं बहुश्रुतसेवना-
10 कारं सत्कृत्यप्रोत्पन्नभुवनाकारं कायौद्धित्याकारं चित्तप्रह्लादनाकारमपरिवेदश्रवणाकारं
धर्मश्रवणाकारं प्रतिपत्तिश्रवणाकारं परदेशनाश्रवणाकारं अश्रुतश्रवणाकारं अभिज्ञा-
श्रवणाकारमन्ययानास्पृक्षणाश्रवणाकारं प्रज्ञापारमिताश्रवणाकारं बोधिसत्त्वपिटकश्रव-
णाकारं संग्रहवस्तुश्रवणाकारमुपायकौशल्यश्रवणाकारं ब्रह्मवि[90 a]कारश्रवणाकारं
स्मृतिसंप्रज्ञान्यश्रवणाकारं गौरवाकारं उत्पादकौशल्यश्रवणाकारमनुत्पादकौशल्यश्रव-
15 णाकारमशुभाकारं मैत्र्याः श्रवणाकारं प्रतीत्यसमुत्पादाकारं अनित्याकारं दुष्खाकारम-
नात्माकारं शाक्ताकारं शून्यतानिमित्ताप्रणिहिताकारं अनभिसंस्काराकारं कुशलाभिसं-
स्काराकारं सत्वाधिष्ठानाकारं अविप्रणाशाकारं स्वाधीनाकारं स्वचित्तरत्नणाकारं वो-
र्यस्याश्रंसनाकारं धर्मनिधयत्याकारं क्षेपविपत्ताकारं स्वपक्षपरिकर्षणाकारं परपक्षक्षेप-
निग्रहाकारं सप्तधनसमवशरणाकारं सर्वदारिद्र्योपक्षेदाकारं सर्वविद्वत्प्रशस्ताकारं पण्डि-
20 ताभिनन्दनाकारं आर्यसंमताकारं अनार्यप्रसादनाकारं सत्यदर्शनाकारं स्कन्धदोषविवर्ज-

1) Added in margin.

2) Probably the book so called (K.F. 215; Nanjio 23 (12), 1005) translated by Hiuoen Tshang, not a division of literature. The same *pitaka* is mentioned in the opening words of the *Lankāvatāra* (Rāj. Mitra, Nep. B. L. 114.22 and my own Cambridge Cat., 21. 3).

नाकारं संस्कृतदोषपरितुलनाकारमर्थप्रतिशरणाकारं धर्मप्रतिशरणाकारं सर्वपापाकर-
णाकारं आत्मपरहिताकारं सुकृतकर्मानुत्तप्यनाकारं विशेषगमनाकारं सर्वबुद्धधर्मप्रति-
लाभाकारमिति ॥

पुनरत्रैवाह । यश्च धर्मसंभारयोगः स एवास्य ज्ञानसंभारो भवति । तत्र कतमो धर्म-
संभारयोगो वेद्यमल्पार्थता उत्पत्कृत्यता उत्पभाषता उत्पपरिष्कारता पूर्वरात्रापररात्रं 5
जागरिकायोगमनुयुक्तस्य श्रुतार्थपरितुलनता 'भूयो भूयः पर्येषणता 'चित्तस्यानाविलता '
नीवरणानां विष्कम्भनता ' आपत्तिषु निःशरणाज्ञानं ' अकौकृत्यता ' अपर्युत्थानता । प्र-
तिपत्तिसारता ' धर्मनिघ्नता ' धर्मप्रवणता ' धर्मप्राग्भारता ' पराक्रमसंपन्नता आदीप्तशिर-
श्लोपमता ज्ञानपर्येषा ' तन्मयविकारिता । अशिक्षितशीलता अनित्यधुरता विशेष-
गामिता संगणिकाविवर्जनमेकारामता ऽरण्याभिमुखमनस्कारता आर्यवंशस्तनुष्टिः 10
गुणेष्वचलनता धर्मारामरतिरतता लौकिकमत्वास्मरणता लोकोत्तरधर्मपर्येषिता स्मृ-
त्यप्रमोषता ' अर्थगत्यनुग[90b]मता । मत्या मार्गानुलोमता । धृत्या संवरप्रत्ययैशाना-

1) A new form: Tib. (119 a 5) འོད་སྤྱོད་འཇུག་པ་ Cf. infra l. 6.

2) Here the Tib. has two mere *ākāras* referring to preserving [what is heard]
in one's consciousness (ཤེས་) and 'in sūtras of true purport' (དེས་པའི་དོན་གྱི་མདོ་
ཞེས་པ་).

3) See Senart, Mh. v. I. 587.

4) Pali form; cf. Ch. s. v., and likewise s. v. *nikkhambana*. Tib. སྤྱད་པ་རྒྱུས་ 'the
obscurations (depravities) of the mind' — five in number, as in the Pali autho-
rities.

5) . . 5) A stock-phrase in Buddh. literature for intense earnestness; cited by
Ch. from Jāt. [I] 11[.15], and to be replaced (on MS. authority) in Lal. - v. 216 ad
fin., where Rāj. Mitra's text reads wrongly *°pracarano*.

6) *gatyārthagatyanugamatā* MS.; Tib. དོན་རྟོགས་པའི་རྗེས་ལྷོ་པ་ (sic) 'following
up the perception of the meaning'.

नुगमः⁽¹⁾ । ह्रीरपत्राप्यालंकारता । ज्ञानानुगमनसारता । अज्ञानविधमनता । अविद्यामोह-
तमस्तिमिरपटलपर्यवनद्धस्य प्रज्ञाचक्षुर्विश्रुद्धिः । सुविश्रुद्धबुद्धिता । बुद्धिविस्तोर्णता । अ-
संकुचितबुद्धिता । अभिन्नबुद्धिता । प्रत्यक्षबुद्धिता । अपराधीनगुणता । स्वगुणैरमन्यनता ।
परगुणपरिकीर्तनता । सुकृतकर्मकारिता । कर्मविपाकानुद्धरता । कर्मपरिश्रुद्धिज्ञान-
5 मिति⁽²⁾ ॥

किं श्रोतव्यं । उक्तं भगवता ज्ञानवैपुल्यसूत्रे । सार्धकानि शास्त्राणि शिक्षितव्या-
नि । अपार्थकानि परिवर्जयितव्यानि । तद्यथा । लोकायतशास्त्राणि दण्डनोतिशास्त्राणि
काष्ठो^{(3)c} दशास्त्राणि वादविद्याशास्त्राणि कुमारक्रीडाशास्त्राणि जम्भकविद्याशास्त्राणि ॥
पे ॥ यान्यपि तदन्यानि कानिचिन्मोक्षप्रतिकूलानि शास्त्राणि संमोहाय संवर्तन्ते तानि स-
10 र्वाणि बोधिसत्त्वयानसंप्रस्थितेन परिवर्जयितव्यानीति ॥

एवं श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरण्यमाश्रयणीयं । कथं पुनराशयसंपन्नस्याप्युग्रदन्तपरि-
पृच्छायां गूढमनुज्ञातं । यत्त्ववतो⁽⁴⁾ ऽप्यसामर्थ्यात् । परदारादिष्वपि तर्हि नापत्तिः स्यात् ।
न तेषामसामर्थ्ये ऽपि प्रकृतिदुष्टत्वादृक्त्वात्तस्य च प्रज्ञातितावद्यत्वादिति ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये वीर्यपारमिता परिच्छेदो दशमः ॥ १० ॥

1) °gamahr° MS. I follow the Tib. in dividing the clauses.

2) The Tib. adds as the end of this quotation: བུ་ཐུན་པ་སྐྱེ་འཇིག་པ་སྐྱེ་ (bhadanta
Cāriputra) བྱང་ཆུབ་སེམས་པ་དབང་ཕྱེད་ཀྱི་ (bodhisatvānām) ཡེ་ཤེས་ཀྱི་ཚོགས་ (jñāna-
sambhārah ut supra) མེ་ཟེང་པ་ལྡེས་གསང་སྤོང་ (na parihijate (?) iti).

3) On the meaning 'a magical performance for procuring . . death', and for other spellings of this word see Hörnle, Bower, MS. Pt. VI (really an extract from Pañca-rakshā) p. 227, n. 8. Tib. བྱང་ཆུབ་ 'imprecation'. For the whole passage cf. Minaev. Journ. Publ. Instr. 1871. № 11 p. 97 and S. d'Oldenburg «Записки» VIII, 60—61.

4) This syllable a sec. manu.

XI.

अरण्यसंवर्णानि नानैकादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमुग्रदत्तपरिपृच्छाविधिना गृह्णोषान्भावयित्वा श्रुतवता चित्तं शोधयितुमरण्य-
माश्रयणीयमिति स्थितं ॥ तथा चोक्तं चन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

न ज्ञातु कामान्प्रतिषेवमाणः पुत्रेषु दारेषु जनित्व तृष्णां ।

5

गृहं च सेवित्व जुगुप्सनीयमनुत्तरां प्राप्स्यति सोऽग्रबोधिम् ॥

ये काम वर्ज्येति यथाऽग्निकर्षू पुत्रेषु दारेषु जनित्व तृष्णां ।

उत्तस्त गेहदभिनिष्क्रमन्ति न दुर्लभा तेऽप्ययमग्रबोधिः ॥

न कश्चि बुद्धः पुरमेण आसीदनागतो भेष्यति योऽवतिष्ठते ।

येहि स्थितैरेव अगारमध्ये प्राप्ता इयं उत्तम अग्रबोधिः ॥

10

प्रह्राय रा[91 a] इयं यथ खेटपिण्डं वसेदरण्येषु विवेककामः ।

क्लेशान् प्रह्राय⁽¹⁾ विनिहृत्य मानं बुध्यन्ति बोधिं विरजामसंस्कृताम् ॥ पे ॥

अनेहि पानेहि च चीवरेहि पुष्पेहि गन्धेहि विलेपनेहि ।

नोपस्थिता भोति नरोत्तमा जिना यथ प्रज्जिज्वा चरमाणधर्मान् ॥

यश्चैव बोधिं प्रतिकाङ्क्षमाणः सत्त्वार्थं निर्विषा कुसंस्कृतातः ।

15

अण्याभिमुखं सप्त पदानि गच्छेद् अयं ततः पुण्यविशिष्ट भोति ॥

यदि पुनर्विषयभागसत्त्वानुनयात्परिषत्कामतया वा लाभादिकामतया वा विवेकप्रवे-
शे विलम्बेत तदर्थमत्रैवोक्तं ।

1) So MS. against metre: read *prahāya kleṣān*.

2) Cf. *kusamgatam* 'schlechte Verbindung' quoted from Mbh. by B. & R.

3) Though metrically irregular, these words preserve the sense; Tib. རྒྱུ་མཉམ་པའི་

པར་སྟོན་པའི་ (120 b 5). With *sapta padāni* cf. 167. 3.

- न विज्ञ बालेहि करोति विग्रहं सत्कृत्य बालान्परिवर्जयति ।
 ममात्मिके चे⁽¹⁾ति प्रडुष्टचिन्ता न बालधर्मेहि करोति संस्तवम् ॥
 .....
 न विज्ञ बालान करोति मेवनां विदित्व बालान स्वभावसंततिम् ।
 कियच्चिरं बालमुसेविता पि पुनो ऽपि ते भोति अमित्रसन्निभाः ॥
 5 न विज्ञ बालेहि विज्ञसति विज्ञाय बालान स्वभावसंततिम् ।
 स्वभावभिन्ना प्रकृतीय बालाः कुतो ऽस्ति मित्रं हि पृथग्जनानां ॥
 सद्धार्मिके⁽²⁾नो वचनेन उक्ताः क्रोधं च दोषं च अप्रत्ययं च ।
 प्राविष्करोती⁽³⁾ इमि बालधर्मा इममर्थं विज्ञाय न विश्वसति ॥
 बाला हि बालेहि समं समेति यथा अन्धेन अन्धेय सार्द्धम् ।
 10 विज्ञः पुनर्विज्ञनेन सार्द्धं समेति सर्पिष्यथ सर्पिमण्डे ॥
 तथा च पुनरत्रैवमाह ।
 मूमुक्षिताः सद् ते नरलोके येषु प्रियाप्रिय नास्ति कहिंचित् ।
 ये च न कन्दरके ऽभिरमते श्यामणकं सुमुखं अनुभोति ॥
 येषु ममापि तु नास्ति कहिंचित् । येषु परिग्रह्य सर्वशु नास्ति ।
 15 खड्गसमा विचरन्ति⁽⁴⁾मु लोकं गगने पवन यथेव व्रजति ॥

1) The Tib. renders as if the reading were: 'mamāntike te [sc. bālāḥ] pra-
 duṣṭacittā' itī [matvā] vijñāna karoti'.

2) Cf. Pali *sahadhammika* (c. g. Mahāvagga, VI. 31. 4). -eno (if genuine,
 compare *samvartasyo* below) must be coordinated with the Prakrit instr. -enam.

3) This confirms the reading, questioned by Böhtlingk (W.K.F., VII. 362),
 of Divy. 201 (not 210).²²

4) Unmetrical; but certified by the Tib. ཨ་ཨ་ཨ་ (121 a 3). Qu. correct to
 °ikām sukhām?

5) This illustrates the usage of *khadga* = *pratyekebuddha* recorded in lexx.;
 cf. B. R. s. v. Compare also Suttanip. 6—12; Mhv. I. 357—8.

6) i. e. *vicarant' ime*.

7) The metre is quite irregular; but the substantial correctness of the text
 is shown by the Tib. བསྐྱེད་པའི་ལྷ་མོ་ (121 a 4).

स्युः सुखिता वत ते नरलोके येष न सज्जति मानस लोके ।
 वायुसमं सद तेष्ठिह् चित्तं नो च प्रियाप्रिय विद्यति संगो ॥
 अप्रिय ये दुःखितेहि निवासो येषपि प्रिया दुःखितेहि वियोगो ।
 यत उभे अपि तेहि ब्रह्मिन्ना ते सुखिता नरये रत धर्मे ॥

पुनरत्रैवोक्तम् ।

5

⁽²⁾ भवति सततमल्पकृत्ययोगी पृथु गुण दोषत सर्वि वर्णयित्वा ।
 न विवदति [91 b] कदाचि पुक्तयोगी इमि गुण तस्य भवत्यरण्यवासि ॥
 सद भवति निविष्य संस्कृतेऽसौ न भवति तस्य पृथा कर्हिचि लोके ।
 न च भवति विवृद्धिरास्रवाणां वनवसतोऽस्य भवति आनुशंसः ॥
 अधिकरण ⁽³⁾ न तस्य ज्ञातु भोती सद उपशास्तरतो विवेकचारी ।
 वचचि मनसि काय संवृतस्यो बद्धगुण तस्य भवत्यरण्यवासि ॥
 भवति ⁽⁴⁾ अनुकूल तस्य मोतो लघु प्रतिविध्यति सोग्धिमुक्ति शात्ताम् ।
 वनिचरि ⁽⁵⁾ धिमुक्ति सेवतोऽस्य इमि गुण भोत्यरण्यवासि सर्वे ॥

10

पुनराह ।

वनषण्ड ⁽⁶⁾ सेवथ विविक्त सदा विवृद्धि व्रामनगरेषु रतिम् ।
 अद्वितीयखड्गसम भोथ सदा न चिरेण लप्स्यथ समाधिवरम् इति ॥
 आर्यराष्ट्रपालसूत्रेऽप्याह ।

15

1) *dukhutehi* MS.

2) Metre: *Pushpitāgrā*.

3) Tib. མྱོད་ [question for] dispute'; cf. Pali usage.

4) Metre not identified, but differing from the preceding by one short syllable only.

5) marg. *vasato*°.

6) Metre: *Pramitākshara*.

7) Cf. 54. 16; MS. *Rāstra*°. Tib.: ཡུལ་འབྲིང་མཆོད་གསེང་ལུས་པའི་མཆོད་ = R. °*pari-prachā-sūtra*.

त्यक्तो⁽¹⁾ गेहमनस्तदोषगहनं चित्तानपेताः सदा ।

ते ऽरण्ये रतिमाप्नुवन्ति गुणिनः शान्तेन्द्रियाः सूरताः⁽²⁾ ॥

न स्त्रीसंभव नैव चापि पुरुषैस्तेषां क्वचिद्विद्यते ।

एकाकी विकृति खड्गसदृशाः शुद्धाशया निर्मलाः ॥

5 लाभैर्नापि च तेषु कृषं स्वमनो लीयत्यलभैर्न च ।

घल्लपेच्छा इतरेतरैरभिरता मायाकुक्षावर्जिताः⁽³⁾ ति⁽⁴⁾ ॥

उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । सत्त्वसंसर्गो मे न कर्तव्यो न हि मयैकसत्त्वस्य कुशलमूलानि संव्रणयितव्यानीत्यादि ॥

यदि पुनः श्रुतवानिमां क्षणसंपदमासाद्य लाभदौ सक्तः चित्तं न शोधयेत्स एवैकः । स-
10 देवके लोके वञ्चितः स्याद् ॥

उक्तं क्षार्यरत्नकूटे । तद्यथा काश्यप कश्चिदेव पुरुषो मक्ता उदकाणिविनोद्यमान उ-
दकतृष्णाया कालं कुर्याद् । एवमेव काश्यप इहैके श्रमणब्राह्मणा बह्वन्धर्मनुद्गृह्य पर्य-
वाप्य न रागतृष्णां विनोदयन्ति । न द्वेषतृष्णां । न मोक्षतृष्णां विनोदयन्ति । ते मक्ता ध-
र्माणिविनोद्यमानाः क्षीणतृष्णाया कालगता । दुर्गतिविनिपातगामिनो भवन्तीति ॥

15 तस्मादवश्यमरणमाश्रयेत् ॥

तदिदृशानि च स्थानानि आश्रयेत् । येषु च स्थानेषु नातिद्वरे पिण्डपातगोचरो भवति

1) Metre: *Ārdūlavikrīḍita*.

2) MS. *ṣṭṭṭ*; Tib. *ṣṭṭṭ* agreeing with the meaning *krpālu* of Sk. lex. B² quotes Saddh.-p.; cf. Ch. p. 490.

3) In the MS. this syllable has been deleted and *ni* (?) substituted. If this is really an emendation on metrical grounds, it is unnecessary; cf. *īśn-* etc. at 109. a supra.

4) *ṣṭṭṭ* 'hypocrisy', like *kuhanā* supra 131. 3, 6.

5) In the Tibetan the quotation extends to six lines more (121 b 4—6).

6) From the Tib. (122 a 3) we learn that this paragraph is taken 'from the *Ārya-Ratnamegha*' *འཕྱུག་པ་འཇམ་མགས་ལྷན་པའི་ཡི་གེ*; cf. p. 7 n. (2).

नातिसंनिकृष्टे । येषु पानीयानि भवत्यच्छानि प्रुचीनि निर्मलान्यत्पायासानि सुखपरिभो-
 गानि या[92a]नि च स्थानानि वृत्तसंपन्नानि भवन्ति पुष्पसंपन्नानि फलसंपन्नानि पत्रसंपन्ना-
 न्यपगतदुष्टश्चापदानि गुह्यसंपन्नानि प्राग्भारसंपन्नानि सुखपरिसर्प्यकाणि शान्तान्यद्विती-
 यानि तादृशानि स्थानान्याश्रयेत् । स तेषु स्थानेष्वश्रितो यदनेन पूर्वपठितं भवति तन्नि-
 भो रत्रिस्त्रिर्दिवसस्य स्वाध्यापयति नात्युच्चैः स्वरेण नातिनीचेन नोद्धतैरिन्द्रियैः ब- 5
 ह्किर्गतेन चित्तेन प्रसादमुपजोवन् ग्रन्थमुपधारपन्निमित्तान्युद्धृत्स्निहमपक्रामन् । सचेदा-
 रण्यकस्य भित्तो राज्ञा वोपसंक्रामति राजमात्रो वा ऽन्ये वा ब्राह्मणक्षत्रियनैगमज्ञानपदाः ।
 तेन तेषामादरेण स्वागतक्रिया कर्तव्या । एवं चानेन वक्तव्यं । निषीद् महाराज्ञ यथा प्र-
 क्षप्त ग्रामने । सचेदुपविशति द्वाभ्यामप्युपवेष्टव्यं । सचेन्नोपविशति उभाभ्यामपि नोपवेष्ट-
 व्यं । सचेच्चल्लेन्द्रियो भवति उत्कर्षयितव्यं⁽²⁾ । तस्य ते महाराज्ञ लाभाः सुलब्धा यस्य ते 10
 भूप्रदेशे शीलवत्तो गुणवत्तो बहुश्रुताः श्रमणब्राह्मणाः प्रतिवसन्ति । अनुपद्रुताश्चौरभटादि-
 भिः ॥ सचेत् स्थिरो भवति विनीतः प्रशान्तेन्द्रियो भव्यश्च भवति धर्मदेशनायाः ततोऽस्य
 विचित्रा धर्मदेशना उपसंर्तव्या । सचेद्विचित्रा न प्रियायते । संवेगानुकूला धर्मदेशना
 उपसंर्तव्या । सचेत्संवेग[ानुकूला]⁽³⁾ न प्रियायते उदारोदाराणि तथागतमाहात्म्यानि उ-
 पदेष्टव्यानि । ब्राह्मणक्षत्रियनैगमज्ञानपदानामप्युपसंक्रामतां यथानुवृत्ताः क्रिया उपसे- 15
 र्तव्या । स एवं बहुश्रुतः सन्प्रतिबलो भवति धर्मश्रवणिकानां चित्तमाराधयितुं । ते च
 सत्तास्तस्यास्तिके प्रीतिं च प्रसादं च प्रामोद्यं च प्रतिलभन्त इति ॥

1) *tribhīr divasasya* MS.; but Tib. རྩེན་ (read རྩེན་) 'འདྲ་ལ་ལྷུ་ཏུ' (122 a 6).

2) Tib. བསྐྱོད་པར་བྱུང་ཅི་ 'should exhort' (?).

3) Supplied from the Tib. which has མྱོལ་རྩེད་མ་ལུག་པ་, as in the previous clause. For the first word Jäschke gives 'weariness'; but the meaning is probably rather 'in accord with the impression made on him'; cf. Ch. s. v. *saṃvego*.

4) A new form; cf. Ch. s. v. *dharmā-saṃvega*.

- उग्रदत्तपरिपृच्छायामप्याह । पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये प्रतिवस-
ता एवमुपपरोक्षितव्यं । किमर्थमहमरण्ये प्रतिवसामि । न केवलमरण्यवासेन श्रमणो भ-
वति । ब्रह्मो ऽप्यत्रादाता धविनीता श्रयुक्ता अनभियुक्ताः प्रतिवसन्ति । तद्यथा । मृ-
ग[92b]वानरपत्तिसंघचौरचण्डालाः प्रतिवसन्ति । न च ते श्रमणगुणासमन्वागता भवन्ति ।
- 5 अपि तु खलु पुनरहं वस्यार्थावारण्ये प्रतिवसामि स मया ऽर्थः परिपूरयितव्यो यदुत आ-
मप्यार्थः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्ये विहरता एवमुपपरोक्षित-
व्यं । किमर्थमहमरण्यमागतः । तेनैवं मीमांसयितव्यं । भयभीतोऽस्म्यहमरण्यमागतः ।
कुतो भयभीतः । संगणिकाभयभीतः । संसर्गभयभीतो रागद्वेषमोहभयभीतो मानमदघ्नतपरि-
दाहभयभीतो लोभेर्ष्यामातसर्यभयभीतः द्व्यशब्दगन्धरसस्पर्शव्यभयभीतः । सो ऽहंकार-
- 10 मनकारभयभीतः । श्रौद्धत्यविचिकित्सभयभीतः । स्कन्धमारभयभीतः । ज्ञेयमारभयभी-
तो । मृत्युमारभयभीतो । देवपुत्रमारभयभीतः । अनित्ये नित्य इति विपर्यासभयभीतो ज्ञा-
त्मन्यात्ममिति विपर्यासभयभीतो ऽमुचौ शुचिरिति विपर्यासभयभीतो । दुष्खे सुखमिति
विपर्यासभयभीतः । चित्तमनोविज्ञानभयभीतो । निवर्णावरणपर्युत्थानभयभीतः । सत्कायद-
ष्टिभयभीतः पापमित्रभयभीतो । लाभसत्कारभयभीतो ऽकालमल्लभयभीतो ऽदृष्टे दृष्टमिति
- 15 भयभीतो ऽश्रुते श्रुतमिति भयभीतो ऽमते मतमिति भयभीतो ऽविज्ञाते विज्ञातमिति भय-
भीतो ऽश्रमणे श्रमणमदभयभीतो ऽन्योन्यविद्वेषणभयभीतः । कामधातुद्वयधातुद्वय-
धातुभयभीतः ⁽¹⁾ सर्वभयगत्युपपत्तिभयभीतो निरयतिर्गयोनिपितृविषयभयभीतः संने-
पेण सर्वेभ्यो ऽकुशलैभ्यो मनसिकारिभ्यो भयभीत एभ्यो ह्यहमेवंद्विपेभ्यो भयभैरुवेभ्यो
भीतोऽरण्यवासासमुपगतः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनारण्यवासास्थितेन
- 20 भीतेन वा त्रस्तेन वा एवं शिक्षितव्यं । यानि कानिचिद्वयान्युत्पद्यन्ते सर्वाणि तान्यात्म-
ग्राह्यत उत्पद्यन्ते ॥ पे ॥ सचेत्पुनरहमरण्ये प्रतिवसन्नात्मग्राहं परित्यजेयं नात्माभिनि-
वेशं नात्मपरिग्रहं नात्मनिदानं नात्मतृष्णां नात्मसंज्ञां नात्मवादोपादानं नात्म[93a]द-

1) See M. Vyntp. § 155 and Ch. s. v. *dhātu*.

ष्टिं नात्माधिष्ठानं नात्मपरिकल्पनां नात्मरतां परित्यजेयं । निर्धको मेऽर्ण्यवासः स्याद् ।
 अपि तु खलु पुनर्गृह्यते नास्त्यात्मसंज्ञिनो ऽर्ण्यवासो । नास्ति परसंज्ञिनः ॥ पे ॥ अर्-
 ण्यवासो नाम गृह्यते उच्यते सर्वधर्मेष्वसंभवासाः सर्वधर्मेष्वसंगवासाः ॥ पे ⁽¹⁾ ॥ तद्यथा गृह-
 पते ऽर्ण्ये तृणगुल्मीषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्तो न बिभ्यन्ति नोन्नस्यन्ति न संत्रस्यन्ति न
 संत्रासमापद्यन्ते । एवमेव गृह्यते प्रव्रजितेन बोधिसत्त्वेनार्ण्ये विकृता तृणगुल्मीषधि- 5
 वनस्पतिकाष्ठकुड्यवदात्मप्रतिभासवत्संज्ञा काये उत्पादयितव्या । मायासमता चित्तस्यो-
 त्पादयितव्या । कोऽत्र बिभेति । कोऽस्मिन्नुन्नस्यति । तेन भयभीतेन वा त्रस्तेन वा एवं
 योनिशः काय उपपरीक्षितव्यः । नास्त्यत्र काये आत्मा वा सत्त्वो वा जीवो वा पोषो वा पु-
 ङ्गलो वा मनुजो वा मानवो वा । अभूतपरिकल्प एष यदुत भयं नाम । स मया अभूतपरि-
 कल्पो न परिकल्पयितव्यः । तेन यथार्ण्ये तृणगुल्मीषधिवनस्पतयः प्रतिवसन्ति अमना 10
 अपरिग्रहाः । एवमेवाममेनापरिग्रहेणार्ण्यमेव सर्वधर्मा इति ज्ञात्वा उपसम्पद्य विकृत-
 व्यं । तत्कस्य हेतोः । रण्हेरो ऽर्ण्यवासो ऽममो ऽपरिग्रहः ॥ पे ॥ पुनरपरं गृह्यते प्र-
 व्रजितेन बोधिसत्त्वेन बुद्धानुज्ञातोऽर्ण्यवास इति ज्ञात्वाऽर्ण्ये वस्तव्यं । अत्र हि शुक्लध-
 र्मपरिपूर्तिर्भवति । उपस्तब्धकुशलमूलः पञ्चाङ्गामनगरनिगमराष्ट्राजधानीश्चतुर्थी धर्म ⁽³⁾
 देशयिष्यामि ॥ पे ॥ सचेत्पुनर्गृह्यते प्रव्रजितो बोधिसत्त्व उद्देशस्वाध्यायार्थं गणमवतर- 15
 ति । तेन तत्र सगौरवेण भवितव्यं सप्रतीसेनाचार्योपाध्यायेषु स्थविरमध्यनवकेषु भिक्षुषु
 प्रदक्षिणभक्तिव्यमनलसेन स्वयंकारिणा ऽपरोपतापिना न च तेनोपस्थानगुरुकेण भ-
 वितव्यं । एवं चानेनोपपरीक्षितव्यं । तत्रागतोऽप्यर्हन्सम्यक्संबुद्धः सदेवस्य लोकस्य स-

1) Probably there is another lacuna here, not however greatly affecting the sense. (Tib. 124 a. 1—6).

2) A prakritic form not hitherto found in literature; see however M. Vyntp. § 207 — a section founded in part on this passage or on another closely resembling it.

3) Apparently a stock-phrase in Buddhist books: see Saddh.-p. cited by B. & R. s. v. *nigama*; also Lal.-v. 571. 19.

4) *pra* added in margin (cf. *pradakṣiṇīya* Vajracch. 34. 11); but the addition is not required, cf. *dakṣiṇīya* infra.

मारकस्य सत्रकस्य सत्रमणब्राह्मणिकायाः प्रजायाः पूजितो दक्षिणीयः सर्वसत्त्वानां ।
 सोऽपि तावन्न कस्यचित्सकाशाडुपस्थानं स्वीकरोति । किं [93b] पुनरस्माभिरशिक्षितैः
 शिक्षितुकामैः । अपि तु वयमेव सर्वसत्त्वानामुपस्थापका भविष्यामः । वयमेव परेषामुपस्था-
 नपरिचर्यां करिष्यामो न च पुनः कस्यचित्सकाशाडुपस्थानपरिचर्यां स्वीकरिष्यामः । त-
 5 त्कस्य हेतोः । उपस्थानगुरुकस्य हि गुरुपते भित्तोर्गुणधर्मानुग्रहो नश्यति । येषां च
 संग्रहं करोति तेषामेवं भवति । उपस्थानहेतोरेषो ऽस्माकं संग्रहं करोति ॥

पुनरत्रवौह । सचेत्पुनर्गुरुपते आरण्यको बोधिसत्त्वो धर्मश्रवणार्थिक आचार्यो-
 पाध्यायदर्शनार्थिको वा ग्लानपरिपृच्छको वा ग्रामात्तिकं शयनासनमागच्छेत्तेन सायमागम-
 नाय प्रक्रमणाय च चित्तमुत्पादयितव्यं । सचेत्पुनरस्य परप्रतिबद्ध उद्देशः स्वाध्यायो वा
 10 तेन विहारे प्रतिवसता ऽरण्यप्रवणचित्तेन भवितव्यं । एष एव तस्यारण्यवासो यत्सर्व-
 वस्तुष्वरण्यसंज्ञा धर्मपर्येष्ट्या चातृप्तेति ॥

आर्यत्तराशिसूत्रे ऽप्युक्तं । यदि पुनरस्य तत्रारण्यायतने विहरतो ऽप्राप्तफलपृथग्ज-
 नस्य व्याडमृगा आगच्छेयुः । तेन तत्र न भये न त्रास उत्पादयितव्यः । एवं च चित्तमु-
 त्पादयितव्यं । पूर्वमेवाकमुत्सृष्टकायजीवितो ऽरण्यवासमुपगतो । न मयात्र भेतव्यं । नो-
 15 त्सित्तव्यं । अपि तु मैत्रोमुत्पादयित्वा दोषं विवर्जयिष्यामि भयमपनयिष्यामि । यद्येव-
 मपि कृत्वा ते व्याडमृगा मां जीविताद्यपरोप्य भुञ्जीरन् । तेन मयैवं चित्तमुत्पादयितव्यं ।
 लाभा मे सुलब्धा यस्य मे ऽसारात्कायात्सारमादत्तं भविष्यति । न पुनरिमे व्याडमृगाः श-
 क्या मयानिषेण तोषयितुं मम मांसं भक्षयित्वा सुखस्पर्शं विहरिष्यन्ति ॥ पे ॥ यदि पुन-
 स्तत्रारण्यायतने विहरतो ऽमनुष्या उपसंक्रमिष्यन्ति सुवर्णा वा डुर्वर्णा वा । तेन न त-
 20 त्रानुनेतव्यं न प्रतिकृतव्यं । यदि पूर्वबुद्धदर्शिन्यो देवता आरण्यकं भित्तुमुपसंक्रम्य

1) °cicchakāṣāḍ MS.

2) notra° MS; cf. Pali forms, J.P.T.S. 1897, p. 116.

3) Last syllable obliterated; for the form see 113.13, 190.18 above, and com-
 pare Whitney § 990 ad fin.

4) Cf. Senart, Mhv. I. 623 and Lal.-v. 357.12.

प्रश्नं परिपृच्छेयुः । तत्र तेनारण्यकेन भिक्षुणा यथाशक्ति यथाबलं यथाधर्माधिगमाय तासां
 देवतानां [94 a] धर्मो देशयितव्यः । यदि पुनस्तावङ्गम्भीरान् प्रश्नान् परिपृच्छेयुर्यान् स
 ग्रारण्यको भिक्षुर्न शक्नुयाद्विसर्जयितुं । तेन निर्मानेन भूत्वा वाग्भाषितव्या ऽशिक्षितो न
 परिभवितव्यः । युञ्जिष्यामि घटिष्ये बुद्धशासने । भविष्यति स कालः स समयो यदा ऽधि-
 गतान्धर्मान् श्रुत्वा सर्वकथां विसर्जयिष्यामि । अपि तु प्रतिभातु ते । वयं धर्मश्रवणिका 5
 इति ॥ पे ॥ तेन तत्रारण्यायतने प्रतिवसता तृणगुल्मीषधिवनस्पतीनां निमित्तं ग्रही-
 तव्यं । कथमेते भवन्ति । यथैषां भावनामस्वामिकानामममानामपरिग्रहाणामेवं नि⁽²⁾श्चेष्टानां
 निर्व्यापाराणां भवत्युत्पादो भङ्गश्च । न चैषां कश्चिदुत्पादयिता । न निरोधयिता । एवमे-
 वायं कायस्तृणकाष्ठकुड्यप्रतिभासोपमो ऽस्वामिको ऽममो ऽपरिग्रहो निश्चेष्टो निर्व्या-
 पारो हेतुप्रत्ययपुत्तया उत्पद्यते । हेतुप्रत्ययवैकल्यानिर्हृद्यते । न पुनरत्र कश्चिद्धर्मः 10
 परमार्थत उत्पद्यते वा निर्हृद्यते वेति ॥

पुनश्चोक्तं । तेन तत्रारण्यायतने विहृता एवं चित्तमुत्पादयितव्यं । यद्यप्यहमरण्य-
 मागत एको ऽद्वितीयो । न मे कश्चित्सहयो यो मां सुकृतं दुष्कृतं वा चोदयेत् । अपि तु
 खलु पुनः सतीमे देवनागयक्षा बुद्धाश्च भगवतो ये मम चित्ताशयं जानन्ति । ते मम साक्षि-
 णाः । सो ऽहमिहाराण्यायतने प्रतिवसन्नकुशलचित्तस्य वशं गच्छामि । यदि पुनरहमिहदू- 15
 रमागत एको ऽद्वितीयो ऽसंस्तब्धो ऽममो ऽपरिग्रहः कामवितर्कं वा वितर्कयेयं । व्या-
 पादं विहन्सावितर्कं वा वितर्कयेयमन्यं वा ऽकुशलचित्तं वितर्कयेयं । निर्विशेषो भवेयं
 संसर्गसंगणिकाभिरैतैः सत्त्वैः । ते च मे देवनागयक्षा विसंवादिताः⁽³⁾ बुद्धाश्च भगवतो ऽनभि-
 राद्धा⁽⁴⁾ भविष्यन्तीति ॥ ॥

इति शिक्षासमुच्चये ग्रण्यसंवर्णनो नामैकादशः परिच्छेदः ॥

20

1) Cf. Dh.-pada 281. s. Both form and usage savour rather of Pali than of Sanskrit origin.

2) This word is added in the margin with the previous three epithets; compare Bodhicary.-ṭikā p. 310 ad fin.

3) In the margin apparently referring to this place the following words occur: *buddhāc ca bhagavanto 'nāttamanasaḥ syuḥ | tat tathāham karishyāmi yathā me devatā nūvadhūyishyanti*. According to the Tib., this sentence or one like it should form the last words of the chapter.

4) The negative syllable has been wrongly deleted in the MS. *མེ་མེ་ལ་པ་* Tib.

XII.

चित्तपरिक्लृप्तं द्वादशः परिच्छेदः ॥

तदेवमरण्ये वसन् समाधानाय युज्यते ॥

उक्तं हि भगवत्यां । स तेषामिव सत्त्वानामर्थाय ध्यानपारमितायां चरन् विज्ञितचित्तो
5 भवति । तत्कस्य हेतोः । [94b] तथा ह्यस्यैवं भवति । लौकिकी ध्यानोपपत्तिरपि तावद्वि-
ज्ञितचित्तस्य दुर्लभा । कः पुनर्वादो ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिः । तस्मान्मया ऽविज्ञितचित्तेन
भवितव्यम् । यावन्नानुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धेयमिति ॥

पुनरस्यामुक्तं । पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो मकृत्सत्त्वः प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय ध्यान-
पारमितायां चरन् सर्वाकारज्ञताप्रतिषेयुक्तैर्मनसिकारिर्ध्यानं समापद्यते । स चक्षुषा रूपणि
10 दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य चतुरिन्द्रियेणासं-
वृतस्य विकृते ऽभिध्यादौर्मनस्ये अन्ये वा पापका अकुशला धर्माश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । ते-
षां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति चतुरिन्द्रियम् । एवं श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा । घ्राणेन ग-
न्धान् घ्रात्वा । शिङ्घ्राय रसानास्वाद्य । कथेन स्पर्शव्यानि स्पृष्ट्वा । मनसा धर्मान्विज्ञाय न
निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । यतो ऽधिकरणमस्य मन इन्द्रियेणासंवरसंवृतस्य
15 पापकाश्चित्तमनुप्राप्नुयुः । तेषां संवराय प्रतिपद्यते । रत्नति मन इन्द्रियं । स गच्छन्नपि ति-
ष्ठन्नपि निषण्णोऽपि शयानोऽपि भाषमाणोऽपि समाहितावस्थामसमाहितावस्थां ⁽¹⁾ वि-
ब्रूहति । स भवत्यरुस्तलोलः । अपादलोलो ऽमुखलोलो ऽप्रकीर्णवाक् । अविज्ञितेन्द्रि-
यो ऽनुद्धतो ऽनुन्नतो ऽचपलो ऽनलसो ऽसंघातकायो ऽसंघातचित्तः । शातकायः शातवाक्
शातचित्तः । रक्तस्य रक्तसि वा कल्पितेर्यापथः संतुष्टः ॥ पे ॥ सुभरः सुपोषः । सूपास्यः
20 कल्पाणाचारगोचरः । संगणिकया ऽपि विवेकगोचरः । लाभे ऽलाभे च समो निर्विकारः ।

1) Tib. མེ་འཕྲོ་ལྷོ་ (126. b. 5.)

अनुन्नतोऽनवनतः । एवं मुखे दुष्टे । स्तुतौ निन्दायां । वशस्ययशसि । जीविते मरणे च
समो निर्विकारोऽनुन्नतोऽनवनतः । एवं शत्रौ मित्रे च । मनापवर्तिनि ⁽¹⁾ । आर्येष्वना-
र्येषु । शब्देषु संकीर्णेष्वसंकीर्णेषु । प्रियाप्रियेषु च द्वयेषु समो निर्विकारः । अनुन्नतोऽनव-
नतः । अनुरोधविरोधापगतः । तत्कस्य हेतोः । तथा [95 a] हि स स्वलक्षणशून्यानसंभूता-
ननिष्पन्नाननभिनिर्वृत्तान् सर्वधर्मान्पश्यतीति विस्तरः ॥ 5

तत्र लीने मनसि मुदिता भावनयोत्तेजनं कुर्यात् । उद्धते ⁽²⁾ त्वनित्यतामनसिकारिः
प्रशमः ॥

अभयप्रतिपत्तार्थं चार्यराष्ट्रपालोक्तां गाथां स्मरेत् ।

बहु कल्पकोटीभि कदाचि बुद्धो उत्पद्यते लोकहितो महर्षि ।

लब्धोऽधुना स प्रवरः क्षणोऽग्य त्यजति प्रमादं यदि मोक्षकाम । इति ॥ 10

तथा । मयोपमं वितथमेतत्स्वप्नोपमं च संस्कृतमवेक्ष्य न चिराद्विष्यति वियोगः स-
र्वप्रियैः । न नित्यमिह कश्चित् । उच्यते यथा घटत नित्यं पारमितासु भूमिषु बलेषु । मा
ज्ञातु त्वंसय वीर्यं यावन्न बुध्यथा प्रवरबोधिम् । इति ॥

आर्यललितविस्तरैऽप्युक्तं ।

ज्वालितं त्रिभुवं ऋग्व्याधिदुर्लभैर्मासिप्रदीप्तमनाद्यमिदम् ।

भवनिःशरणे सद मूढ जगद्भ्रमति धमरो यथा कुम्भगतः ॥ 15

1) The second and contrary word (*amana-āpa*?) has been lost. Tib. ཡོད་ཏུ་
འོང་བ་དང་ཡོད་ཏུ་མི་འོང་བ་དང་ (127. a. a.)

2) Tib. རྒྱུ་རྒྱུ་རྒྱུ་ Cf. p. 120, n. 2.

3) The subjoined extract has been collated with the MS. Hodgson № 7 (H.) of the R. As. Soc. (London), f. 130. a, with which Camb. Add. 2195 (C.) f. 85. b practically agrees; and with the printed edition of Rājendralāla Mitra (R.) p. 204. 8. Obvious corruptions are not recorded, especially where Rāj. Mitra has printed in defiance of the metre — here the simple anapaestic *Totaka*.

4) Our MS. (A.) quite unmetrically: *jvālitaṁ tribhuvanam . . dushkhair*.

5) *na ca niḥs*° R; but *bhava*° is supported by the Tib. Lal.-v. (Foucaux, i. 155, ii. 169).

- यधुवं त्रिभुवं शरदधनिभं नटरङ्गसमा जगि जन्मच्युतिः ।
 गिरिनद्यसर्पं लघुशीघ्रजवं व्रजतापु जगे यथ विद्यु नभे ॥
 भुवि देवपुरे त्रिभुपायपथे भवतृष्णप्रविश्ववशा जनता ।
 परिवर्तिषु पञ्चगतिष्वबुधा यथ कुम्भकरस्य हि चक्र भ्रमी ॥
 5 प्रियद्वपवरैः सद स्निग्धरुतैः शुभगन्धरसैर्वरस्पर्शसुखैः ।
 परिषिक्तमिदं कलिपाश जगत् मृगलुब्धकपाशि यथैव कपि⁽²⁾ ॥
 सभयाः सरणाः सद वैरकराः बहुशोकउपद्रव कामगुणाः ।
 असिधारसमा विषपत्त्रनिभाः जह्मितायुजनैर्यथ मोढघटः ॥
 स्मृतिमोषकरा⁽³⁾स्तमसीकरणा भयहेतुकरा डुल्लमूल सदा ।
 10 भवतृष्णलताय विवृढिकराः सभयाः सरणा⁽⁴⁾ सद कामगुणाः ॥
 यथ अग्नि⁽⁵⁾दाः ज्वलिताः सभयाः तथ काम इमे विदितार्यजनैः ।
 मरुपङ्कसमा अशिप्रूलसमा मधुदिग्ध इव सुरधारसमा ॥
 यथ सर्पशिरो यथ मोढघटः तथ काम इमे विदिता विडुषाम् ।
 तथ शूलसमा द्विजपेषिसमा यथ श्वानकरं किशवैर⁽⁶⁾ तयो-
 15 दकचन्द्रनिभा इमि कामगुणाः प्रतिबिम्ब⁽⁷⁾ इवा गिरिघोष यथा ।
 प्रतिभाससमा नटरङ्गनिभा तथ स्वप्नसमा विदितार्यजनैः ॥

1) Cf. 54, note 4.

2) *yathariva hi baddha kapi* H., with an extra anapaest; °*kapi* A. R.'s reading is neither metre nor sense.

3) Our text (A.) alone agrees with the Tib.; all the Skt. texts of the Lal.-v. (cf. Foucaux ii. 170, n. 1.) being corrupt here.

4) *ṣaraṇāḥ* (!) R.; above he reads the same form *maraṇā*.

5) 'Höllenofen', Böhtl. WKF. (quoting Kāraṇḍa-vy.); but Tib. རྒྱལ་ཁྱུག་ 'fire-pits' (Jäschke; cf. Foucaux), as if from *ṣkhan*. Compare Prākṛt *khaddā*, *khaya* from the same root. The *agikha(n)dha* of Aśoka's fourth edict is probably distinct.

6) *tathā* | *daka* A; *udakac*° R. *udac*° H.

7) So H and A a sec. m., originally °*vikshya*.

क्षणावकाव[95b]सिका इमि कामगणाः तथ मायमरीचिसमा घलिको-

दकबुद्बुदपोनसमा वितथाः परिकल्पसमुत्थित बुद्ध बुधैः ॥

प्रथमे वयसे वरत्रपधरः प्रिय इष्टमतो इय बालचरो ।

जरव्याधिडुखैर्हततेजवपुं विजकृत्ति मृगा इव शुष्कनदीम् ॥

धनधान्यवरो बहुद्रव्यबली प्रिय इष्टमतो इय बालचरी ।

5

परिक्षोणधनं पुन कृच्छ्रगतं विजकृत्ति नरा इव शून्यटवीम् ॥

यथ पुष्पद्रुमो सफलो व द्रुमो नरुदानरतः तथ प्रीतिकरः ।

धनहीनु जरार्दितु याचनको भवते तद अप्रियगृध्रसमः ॥

प्रभुद्रव्यबली वरत्रपधरः प्रियसङ्गमनेन्द्रियप्रीतिकरः ।

जरव्याधिडुखार्दितु क्षीणधनो भवते तद अप्रियमृत्युसमः ॥

10

जरया जरितः समतीतवपो द्रुम विद्युक्तो व यथा भवति ।

जरजोर्षा अगार यथा समयो जरनिःशरणं लघु ब्रूहि मुने ॥

जर शोषयते नरनारिगणं यथ मालुलता धन शालवनम्⁽²⁾ ।

जर वीर्यपराक्रमवेगहरो जर पङ्कनिमग्न यथा पुरुषो ॥

जर रूपा सुत्रपवित्रपकारी जर तेजहरी बलस्थामहरी ।

15

सद सौख्यहरी परिभावकारी जर मृत्युकारी जर शोचहरी ॥

बहुरोगशतिर्धनव्याधिडुखैः उपसृष्टु जगज्ज्वलनेव मृगाः ।

जर व्याधिगतं⁽³⁾ प्रसमीक्ष्य जगत् दुःखनिःशरणं लघु देशय ह्री ॥

1) *alika* as in Pali and elsewhere (Mhv. II. 71.2) in *gāthās*.

2) Cf. *Dhammapada*, 162.

3) *balam*, H.

4) Our Tib. version has མེ་ཡི་རྩི་དྲན་པ་ showing the same corruption (*mi* for *me*) noted by Foucaux in his Tibetan text of the Lal.-v. (ii. 171, note 3).

5) A. is corrupt here reading *vyādhi-sukhā śasamāḥkṣya*; °*dhiṣatam* H. The text before the Tib. translator apparently read °*jitam*.

- शिशिरेहि यथा किमधातु महं तृणगुल्मवनौषधि श्रोत्रहरो ।
 तथ श्रोत्रहरो ⁽¹⁾ अयु व्याधि जगे परिक्रियति इन्द्रियद्वयबलम् ॥
 धनधान्यमहार्थतयात्तकरः परिभावकरः सद् व्याधि जगे ⁽²⁾ ।
 प्रतिघातकरः प्रियद्वेषकरः परिदाहकरो यथ सूर्यु नभे ॥
 5 मरणं द्यवनं द्युति कालक्रिया प्रियद्रव्यजननेन वियोगु सदा ।
 अपुनागमनं च असंगमनं द्रुमपक्षफला नदिद्योतु यथा ॥
 मरणं वशितानवशीकुरुते मरणं कुरुते नदि दारु यथा ।
 असह्यायनरो ब्रजतेऽद्वितियः ⁽³⁾ स्वकर्मफलानुगतो विवशः ॥
 मरणं प्रसते बहु प्राणिशतान् मकरो व जलाकारि भूतगणान् ।
 10 गरुडो उरगं मृगराजं गजं ज्वलनो व तृणौषधिभूतगणान् । इति ॥

राजाववादकसूत्रेऽप्याह । तद्यथा महाराजं चतसृभ्यो दिग्भ्यश्चत्वारः पर्वता आग-
 च्छेयुर्दृढाः । [96a] सारवत्तो ऽखण्डा अचिक्का असुषिराः सुसंवृता एकघना नभः[ः] स्पृशतः
 पृथिवीं चोल्लिखतः सर्वतृणाकाष्ठशाखापर्णपलाशादि सर्वसंखप्राणिभूतानि निर्मथ्यत-
 स्तेभ्यो न सुकरं जवेन वा पलायितुं बलेन वा द्रव्यमहौषधिभिर्वा निवर्तयितुम् एवमेव
 15 महाराजं चत्वारिमानि महामयान्यागच्छन्ति येषां न सुकरं जवेन वा पलायितुं बलेन

1) *ayu* for *ayam*. Tib. འཇེ; *bahu* . . *jarā* R., *ahu* . . *jarā* H.

2) So also Tib. *paritūpa* R. C.

3) *jarā* R.

4) *ṭāmaṣ* A. C. *ṭa na v°* R.

5) *ṭīyāḥ* MSS. and text. Cf. Mhv. II. 134. 7 where several MSS. give the unmetrical Sanskrit form.

6) *āhari* H. R.

7) A dialogue (cf. 9. 12) between Buddha and Prasenajit, king of Kośala; Nanjio 988, KF. 263. Cf. M. Vyutp. 65. 105; Minaev quotes part of this extract (*Recherches*, p. 88) in illustration of the phrase *anagātabhayāni* of the Bhabra edict of Aśoka. A portion of the present extract is also cited in the Bodhicary. -*ṭikā* pp. 385 sqq. (ed. Poussin), cited below as 'B'.

द्रव्यमन्त्रौषधैर्वा निवर्तनं कर्तुम् । कतमानि चत्वारि । जरा⁽¹⁾ व्याधिर्मरणं विपत्तिश्च ॥ जरा
महाराज आगच्छति यौवनं प्रमथमाना । व्याधिर्महाराज आगच्छत्यारोग्यं प्रमथमानः ।
मरणमागच्छति जीवितं प्रमथमानं । विपत्तिर्महाराजागच्छति सर्वाः संपत्तिः प्रमथमाना ।
तत्कस्य हेतोः । तद्यथा महाराज सिंहो मृगराजो ह्यसंपन्नो जवसंपन्नः मुञ्जातनखदंष्ट्राक-
रालो मृगगणमनुप्रविश्य मृगं गृहीत्वा यथाकामकर्णीयं करोति । स च मृगो ऽतिबलं 5
व्याडमुल्लमासाद्य विवशो भवति । एवमेव महाराज विद्वस्य मृत्युशल्येनापगतमदस्यापरा-
यणस्य मर्मसु क्षिप्तमानेषु मुच्यमानेषु सन्धिषु मांसशोणिते परिश्रुष्यमाणे परितप्ततृषितवि-
ह्वलवदनस्य कर्चरणवित्तेषाभिपुक्तस्याकर्मण्यस्यासमर्थस्य लालासिङ्घाणकपूयमूत्रपुरी-
षोपलिप्तस्य ईषज्जीवितावशेषस्य कर्मभवात्पुनर्भवमालम्बानस्य यमपुरुषभयभीतस्य का-
लरात्रिवशगतस्य चरमाश्रासप्रश्नासेषूपरुध्यमानेषु एकाकिनो ऽद्वितीयस्यासहायस्येन¹⁰
लोकं ज्ञातः परलोकमाक्रामतो महापथं ब्रजतो महाकातारं प्रविशतो महागहनं सम-
वगाहमानस्य महान्धकारं प्रतिपद्यमानस्य महार्णवेनोर्ध्वमानस्य कर्मबायुनाह्रियमाण-
स्यानिमिक्तीकृतां दिशं गच्छतो नान्यन्त्राणं नान्यच्छरणं नान्यत्परायणमृते धर्मात् । धर्मो
हि महाराज तस्मिन्समये त्राणं लयनं शरणं परायणं भवति । तद्यथा शीतार्तस्याग्निप्र-
तापः । अग्निपगतस्यानिर्वापणं । उष्णार्तस्य शैत्यं । अग्धानं प्रतिपन्नस्य शी¹⁵ [96b] तलं
ह्यपोपवनं । पिपासितस्य शीतलजलं । बुभुक्षितस्य⁽⁴⁾ वा प्रणीतमन्नं । व्याधितस्य वैद्योष-
धिपरिचारकाः । भयभीतस्य बलवत्तः सहायाः । साधवः प्रतिशरणा भवन्ति । एवमेव म-
हाराज विद्वस्य मृत्युशल्येनापगतमदस्यात्राणस्याशरणस्यापरायणस्य नान्यन्त्राणं नान्य-
त्परायणमन्यत्र धर्मात् । तस्मात्तर्हि ते महाराजानित्यतानुदर्शिना भवितव्यं तयव्ययानु-
दर्शिना भवितव्यं मरणभयभीतेन । धर्मेणैव ते महाराज राज्यं कारयितव्यं नाधर्मेण । 20

1) Cf. Aṅguttaran. II. 121 (§ 119).

2) °ohya° B.

3) Cf. supra 70. 15. °na nāya° B.

4) cā MS.

- तत्कस्यहेतोः । अस्यापि ते महाराजात्मभावस्यैवं सुचिरमपि परिरक्षितस्य सुचिरमपि
 शुचिना प्रणीतेन खादनीयभोजनीयास्वादनीयेन संतर्पितस्य संप्रचारितस्य⁽¹⁾ । क्षुत्पिपा-
 सापरिगतस्य कालक्रिया भविष्यति । एवं काशिकौशेयद्वकूलपक्षोर्णात्मीनादिभिर्वस्त्रवि-
 शेषैराच्छादितस्य चर्मशयनावस्थितस्य विविधस्वेदाम्बुक्षितवमलिनवसनावृतस्य काल-
 5 क्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज स्नानानुलेपनवासधूपपुष्पसुरभिगन्धस्यात्मभाव-
 स्य न चिरेण दुर्गन्धता भविष्यति । एवं ह्यागारमध्यगतस्यापि ते स्त्रीगणपरिवृतस्य
 नानावाद्यगीततूर्यनाद्यैरुपगीयमानस्य सुमनसः क्रीडतो रममाणस्य परिचार्यतो मरणभ-
 यभीतस्यातीव दुष्खदौर्मनस्याभ्यां कालक्रिया भविष्यति । एवमपि ते महाराज गृहेषूप-
 लेपनोपलिप्तेषु सुस्थापितार्गलेषु सुपिहितवातायनेषु बहुगन्धधूपपुष्पतैलवर्तिप्रज्वालि-
 10 तेष्वामृतपट्टदामकलापेषु मुक्तकुसुमावकीर्णेषु गन्धघटिकानिर्धूपितेषु अन्यस्तपादपोठप-
 टिकास्तरणगोणिकास्तरणकाचलिन्दिक⁽²⁾प्रावरणसातरोक्पटिकोभयकृतोपधानेषु पर्य-
 ङ्केषु शयित्वा । पुनश्च प्रगालकाकगृध्रमृतकडेवरमांसास्थिकेशरुधिरवशाकुले परमबीभ-
 त्से श्मशाने गतचेष्टस्यात्मभावः पृथिव्यामवशः शेष्यते । एवमपि ते महाराज गजस्कन्धा-
 श्वपृष्ठरथाभिद्वन्द्वस्य शङ्खपट्टेष्वाकृत्यमानेषु कुत्रेण धार्यमाणेन बालव्यजनेन वीज[प]-
 15 [97a]मानस्यानेकहस्त्यश्चर्यपदातिभिरनुपातस्याञ्जलिशतसहस्रैर्ममस्क्रियमाणस्य । नि-
 र्गमनमनुभूय न चिरान्निशेष्टस्य मृतशयनाभिद्वन्द्वस्य चतुर्भिः पुरुषैरुत्तितस्य दक्षिणेन न-
 गरद्वारेण निष्तीतस्य मातापितृधातृभगिनीभार्यापुत्रद्वहृतृवयस्यदासीदासकर्मकरपौरु-
 षेयैः शोकगतहृदयैर्वित्तितकेशैरुत्तितभुजैः सौरस्ताडं परमकरुणं । हा पुत्र हा नाथ
 हा तात हा स्वामिन्त्रित्याक्रन्दमानैः पौरजानपदैः सपरिभावदृश्यमानस्य श्मशानं नीतस्य
 20 पुनः काकगृध्रप्रगालादिभिर्भक्षितस्य तान्यस्वीन्ययिना वा दग्धानि पृथिव्यां वा निखा-

1) Cf. Senart, Mhv. I. 303. 4 and note.

2) Name of a kind of down. Cf. Lal.-v. cited by B. & R. s. v. *kākacīñika*.

3) = *cadaver*. Divy. 89. 11.

नितानि अद्विवा क्लिन्नानि वातातपवर्षैर्वा चूर्णीकृतानि दिग्विदितु प्रक्षिप्तानि तत्रैव
पूतभवमायास्यन्ति । एवमनित्याः सर्वसंस्कारा एवमधुवा इति विस्तरः ॥

तत्र क्लेशः प्राधान्येन रागद्वेषमोहा यस्यैषामेकतरस्य तावत्प्रतिपक्षमादौ भावयेत्-
निदानं च वर्जयेत् ॥

तत्रार्थरत्नमेधे तावदाह । स रागस्य प्रतिपक्षं भजते । रागोत्पत्तिप्रत्ययाश्च वर्जय- 5
ति । कतमश्च स रागस्य प्रतिपक्षः । कतमे च ते रागोत्पत्तिप्रत्ययाः । अशुभाभावना रागस्य
प्रतिपक्षः । जनपदकल्याणो रागोत्पत्तिप्रत्ययः । कतमा च सा शुभाभावना । यदुत सत्त्व-
स्मिन्काये केशा रोमाणि नखा दन्ता रजो मलं त्वक् मांसास्थि स्नायुः शिरा वृक्का⁽²⁾ कृदप्यं
लोहकः क्लोमकः । अन्नाप्यन्नगुण आमाशयः पक्वाशयः । और्द्वकं⁽³⁾⁽⁴⁾ यकृतपुरीषमश्रु स्वेदः
खेटः सिङ्गाणकं⁽⁵⁾ वसा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा पूयं शोणितं मस्तकं मस्तकलुङ्गं 10
प्रम्लानः । एषु च वस्तुषु बोधिसत्त्व उपपरीक्षणज्ञातीयो भवति⁽¹⁾ । तस्यैवमुपपरीक्षमाण-
स्यैव भवति । योऽपि तावत्स्याद्वालो मूढः अभव्यो⁽⁷⁾ कुशलः सोऽपि तावदेतानि वस्तूनि

1) .. 1) This passage is quoted in the Bodhicaryāvatāra-ṭīkā (p. 295) as if from the main work (*uktam Vikshāsamuccaye*). It is, however, a stock-list; cf. M. Vyutp. § 189 and Buddh. Triglote f. 32.

2) Compare the list of 32 ākūras in Khuddaka Pāṭha § 8 (J.R.A.S. 1869, p. 311, 326); *prākā* MS. (cf. 114. n. 1 supra); Tib. མཁུ་ར་མ་. *Buddh. Bodhic. -ṭīkā* — a reading due apparently to the corruption of Bengali MSS. In the corresponding Pali text *vakkam* immediately precedes *hadāyam*.

3) *audarīyākam* (?), M. Vyutp.; *audārī* Trigl. The meaning is doubtless 'bladder' («Wasserbauch»); cf. B. & R. s. v. *udara*. Our Tib. version (132a 3) however has ལེང་ལ་ (= *linga*).

4) *sakrit* MS.

5) *vaṣā* MS., a form elsewhere found; B² s. v. *vaṣā* (3).

6) So Bodhic. -ṭīkā; °*kshamāṇajā* MS.

7) Tib. མེས་པ་ལ་པ་ 'an incurable fool (?)'. Compare the French usage of 'impossible' of persons.

ज्ञात्वा रागचित्तं नोत्पादयेत् । प्रागेव सप्रज्ञातीयः । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽश्रुभाभवनव-
कुलो भवतीति ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽¹⁾ पुनरपरं सुभूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापार[97b]मितायां चर-
न्निममेवं कायं यथाभूतं प्रजानाति । तद्यथापि नाम सुभूते गोधातको वा गोधातकान्तिवासी
5 वा गां कृत्वा तीक्ष्णेन शस्त्रेण क्लृप्तिं फलकानि कृत्वा प्रत्यवेक्षते स्थितो ऽथवा निषण्णः ।
एवमेव सुभूते बोधिसत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायं धातुशो यथाभूतं प्रजानाति ।
अस्त्यस्मिन्काये पृथिवीधातुरब्धातुरपि तेजोधातुरपि वायुधातुरपीति । पे ॥

पुनरप्याह⁽²⁾ । तद्यथापि नाम सुभूते कर्षकस्य मूतो⁽³⁾ डी पूर्णा नानाधान्यानां शालीनां
ब्रीहीणां तिलानां तण्डुलानां मुद्गानां माषाणां यवानां गोधूमानां मशूराणां सर्षपाणां ।
10 तानेतान् चतुष्मान्पुरुषः प्रत्यवेक्षमाणः । एवंज्ञातीयादयं शालिरयं ब्रीहिरमी तिला अ-
मी तण्डुला अमी मुद्गा अमी माषा यवा अमी गोधूमा अमी मशूरा अमी सर्षपा इति ॥ ए-
वमेव बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन्निममेव कायमूर्ध्वं पादतलादधः केशम-
स्तकनखरोमलक्ष् रोमपर्यन्तं पूर्णं नानाप्रकारस्याश्रुचैर्यथाभूतं प्रत्यवेक्षते । सत्यस्मिन् काये
केशा रोमाणि नखा यावन्मस्तकं मस्तकलुङ्गमजिगूथं कर्णगूथमिति ॥ पे ॥ पुनरपरं सु-
15 भूते बोधिसत्त्वः श्मशानगतः पश्यति नानावृषाणि मृतशरीराणि श्मशाने ऽपविद्वानि शव-
शयने उड्कितानि एकाकृतानि वा द्व्यकृतानि वा त्र्यकृतानि वा चतुरकृतानि वा प-

1) See my note in J.R.A.S. 1898, p. 870, where it is shown that the present extract is closely related to a passage of the (Mahā-) Satipatṭhāna-sutta contained in two *nikāyas*. See Majjh.-n. I. p. 57 = Digha-n., sutta 22 (ed. Colombo, 1883, with Sinh. *sanna*, and translated in Warren's Buddhism, p. 360).

2) Cf. Mahāsatip. s. p. 25 med. (= Warren 359 fn).

3) Tib. རྩོམ་ 'store-room'. Warren (l.c.) translates the corresponding Pali *mūtolā* 'vessel'. The meaning is probably a (two-mouthed) bag (*malla*) as the Sinhalese *sanna* on the passage explains it. Possibly the Vedic *mūta* 'basket' is cognate. The word occurs again at 104. b where the Tib. rendering is the same.

4) See Mahāsatip. sutta, p. 30.6 (= Warren Buddhism, 360).

आकृतानि वा व्याधमातकानि विनोक्तानि विपूयकानि विपद्मकानि ⁽¹⁾ स इमेव काये
 तत्रोपसंहरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः । एतां धर्मतामव्यतिवृत्त इति ॥ एवं
 हि सुभूते बोधिसत्त्वो मक्तासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् बहिर्धा काये कायानुदर्शो विक्र-
 ति ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि श्मशाने उत्सृष्टानि पश्यति । षड्रात्रमृतानि का-
 कैर्वा खाद्यमानानि कुरैर्वा गृधैर्वा श्वभिर्वा श्रृगालैर्वा ततोऽन्यैर्वा नानाविधैः प्राणकृजैः 5
 खाद्यमानानि [98 a] स इमेव काये तत्रोपसंहरति । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
 एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति श्मशाने उत्सृष्टानि
 विखादितान्यश्रुचोनि दुर्गन्धानि ⁽²⁾ स इमेव काये तत्रोपसंहरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनर-
 परं यदा पश्यति मृतशरीराणि शिवपथिकायामस्थिसंकलिकां मांसशोणितघ्नितानां स्नायु-
 चिनिबद्धां ⁽³⁾ स तत्रेमेव कायमिति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा मृतशरीराणि पश्यति शिव- 10
 पथिकायामस्थिसंकलोभूतानि अपगतमांसशोणितस्नायुबन्धनानि ⁽⁴⁾ स इमेव कायमि-
 ति पूर्ववत् ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीनि दिग्विदिनु क्षितानि । यदु-
 तान्येन पादास्थीनि ⁽⁴⁾ अन्येन त्रङ्गास्थीनि ⁽⁴⁾ अन्येन चोर्वस्थीनि ⁽⁴⁾ अन्येन ओषिकटाङ्कं ⁽⁴⁾

1) These four adjectives clearly form part of a stock-description of a corpse in Buddhist works; see M. Vyutp. § 52. 1—4; *vinīlaka-samjñā* | *vipūyaka-s.* | *vipadū-maka* (v. l. °padu°)-s. | *vyādhmātaka-s.* With this the Tib. (132. b. c) partly agrees: རྩམ་པར་ལྷ་ལ་འཇམ་ (for རྩམ་པ་ 'rotten'?) | རྩམ་ (རྩམ་པར་) བསྐྱེས་པ་ (exactly = *vinīlaka* 'quite livid') | རྩམ་པར་སྐྱེས་པ་ 'putrid'?) | རྩམ་པར་འབྲས་པ་. The last

exactly equals *vyādhmātaka*, and I therefore emend our MS. which reads '*dhmātaka-kāni*'. The Pali has *uddhumātaka*m. As to the form or meaning of *vīpaṭmaka* there seems to be little certainty; 'von Würmern angefressen' B² (Nachtr.). The Pali has no equivalent. Ten classes of corpses in the Visuddhi-magga (Warren, Buddhism p. 292; pictures (!) in the Colombo ed. pp. 695 sqq.

2) The Pali is *śivathikā*, occurring at Pārāj. I. 10.13, a passage which otherwise illustrates the present. See also J.R.A.S. sup. cit., p. 873, n. 3.

3) See Senart Mhv. I. 887. The form *saṃkalābhūta* below, not hitherto found, confirms Senart's derivation and his observation as to the want of genuineness in the equivalent Pali form °*saṃkhalikā*.

4) Tib. (133. a. c) རྩམ་པར་འཇམ་, a form not in lexx., but prob. equiv. to Pali *kaṭa* (*cunus*). The Sinh. version of the corresponding Pali however (ed. cit. p. 36.11) renders by (Sinh.) *kaṭṭ*, which means 'hip' like Sk. *kaṭa*.

अन्येन पृष्ठवंशमन्येन पार्श्वकास्थीनि । अन्येन ग्रीवास्थीनि । अन्येन बाह्वस्थीनि ⁽¹⁾ । स
 इमेव कायमुपसंहरतीति पूर्ववत् ॥ पे ॥ पुनरपरं यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्य-
 नेकवार्षिकाणि वातानुपरिशोषितानि शङ्खसन्निभानि । इमेव कायं तत्रोपसंहरतीति
 पूर्ववत् । अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभाव एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त इति ॥ पुनरपरं सु-
 5 भूते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः प्रज्ञापारमितायां चरन् यदा पश्यति शिवपथिकायामस्थीन्यने-
 कवार्षिकाणि तिरोभूतानि नीलानि कपोतवर्णानि पूतीनि चूर्णकज्ञातानि पृथिव्यां पांसु-
 नासमसमीभूतानि स इमेव कायं तत्रोपसंहरति अयमपि काय एवंधर्मा एवंस्वभावः ।
 एतां धर्मतां न व्यतिवृत्त ⁽²⁾ इति ॥

एष तावत्समासतो रागस्य समुदाचारप्रतिपत्तः । द्वेषस्य मैत्री प्रतिपत्तः । अग्रियस-
 10 त्वादर्शनं च । तेन वा सह भोजनाद्येकार्थतयाप्रीत्युत्पादनं तत्र परमुखस्याशंसा प्रार्थना तृ-
 ष्णाऽभिनन्दनं मैत्री । कामरागप्रत्युपकारहेतुभ्यामक्लिष्टः स्नेह इत्यर्थः ॥

सा त्रिविधा ऽयान्तपमतिमूत्रे ऽभिक्षिता । सत्वारम्बणा मै ^[98b] त्री प्रथमचित्तोत्पादि-
 कानां बोधिसत्त्वानां । धर्मारम्बणा चर्याप्रतिपन्नानां बोधिसत्त्वानां । अनारम्बणा मैत्री अ-
 नुत्पत्तिकधर्मज्ञातिप्रतिलब्धानां ⁽³⁾ बोधिसत्त्वानामिति ॥

15 पुनर्बुद्धारम्बणा बोधिसत्वारम्बणा आवकप्रत्येकबुद्धारम्बणा सत्वारम्बणा च । तत्र
 सत्वारम्बणायाः पूर्वं प्रिये सत्वे हितमुखोपसंहारात् ध्यानमभ्यस्य । तत्समे मैत्रीमुपसं-
 हरेत् । ततः परिचितेषु । तत उदासीनेषु । ततः समोपवासिषु । ततः स्वग्रामवासिषु ।

1) The MS. adds another *anyena*, but no word appears to be missing.

2) = Mahāsatip. sutta, p. 38, Warren p. 362.

3) Tib. (133. b. 6) མི་སྤྱོ་མཐོང་ཆོས་ལ་མཐོང་པ་ཐོས་པ་ 'partaking in patient adhe-
 rence to the principle of non-rebirth'; compare Jäschke p. 498. b. and Wassi-
 liev, 140 (151). Other passages where the phrase occurs, with varying translations
 by European scholars are given at Dh.-s. p. 63 (CVII).

एवं पर्यामे च । एवं यावदेकां दिशमधिमुच्य स्फारिलोपसंपद्य विकरति⁽¹⁾ । एवं दशमु दिक्षु ।
बुद्धाचारम्बनायास्त्वयं प्रयासो नास्ति ॥

सा च वज्रधनपरिणामनायामुक्ता । स बोधिसत्त्वचर्यायां चरन् यावति कानिचिद्दृश्यते
रूपाणि मनोज्ञानि वा प्रतिकूलानि वा⁽²⁾ । एवं शब्दा गन्धा रसा स्पर्शव्या धर्मा मनोज्ञा
वा प्रतिकूला वा । अनवद्या विशुद्धाः कल्याणादिप्रभास्वरा वा येन सौमनस्यं ज्ञापते । 5
सुखमवक्रामति । प्रसादो ज्ञापते । प्रीतिः संभवति । प्रानोद्यं संतिष्ठते । कृषः प्राडुर्भवति ।
दौर्मनस्यं निवर्तते । चित्तकल्यता प्राडुर्भवति । चित्तं कर्मण्यं भवति । आशयो मृडुभवति ।
इन्द्रियाणि प्रह्लादं गच्छन्ति । सततसुखं संवेद्यमान एवं परिणामयति । सर्वबुद्धानामेत-
या परिणामनया भूयस्या मात्रया ते बुद्धा भगवतो ऽचित्त्येन बुद्धविहारमुखेन समन्वाग-
ता भवन्तुल्येन बुद्धसमाधिसुखेन सुसंगृहीता भवन्तनतसुखेन भूयस्या मात्रयोपस्तब्धा भ- 10
वन्तु । अग्रमाणेन बुद्धविमोक्तसुखेन समन्वागता भवन्तु । अग्रमेयेण बुद्ध⁽⁶⁾प्रातिहार्यमुखेन सु-
संगृहीता भवन्तु । अचित्त्येन बुद्धासंगविहारमुखेन सुपरिगृहीता भवन्तु । डरासदेन बु-

1) The whole clause forms part of a Buddhistic *locus communis* on *maitrī*; see M. Vyutp. lxi. 5 (where read with Böhrtlingk W.K.F., Nachtr. 7, *sphāritvā* 'sich verbreiten über').

2) °ālambo (here only) MS.

3) རྟུན་པ་ 'procedure' (*prayāma*?).

4) K.F. 211 (30), a Tibetan title only, with which however our Tib. version substantially agrees. Regarding the conjectured identity of the work cited above p. 22.5, it should be noted that here the Tib. title ends with ཡོངས་སུ་བསྐྱོད་པ་, the proper equivalent of *pariṇāmanā* (cf. infra 1), not as there with སྟོན་ = *sūtra*.

5) The MS. here reads: བཱ་ཇམ་ཁྱེ་པེ་ཇམ་. I have deleted the first *evam* (in margin only) and the *peyālam*, which break the sense and have no equivalent in the Tib. (134. a. 3).

6) Dh.-s. § 133.

7) Cf. Senart, Mhv. I. 399.

द्वद्वषभितसुखेनाभिक्राना भवतु । अग्रमेयेण बुद्धबलसुखेनात्यन्तसुखिता भवतु । सर्ववेदि-
 तशास्त्रेनानुत्पत्तिसुखेनाधिकारसुखा भवतु । असेगविहारसततसमाहितेन तथागतसुखेना-
 द्वयसमुदा[99a]चारेणाविक्रोपितसुखा भवतु ॥ एवं बोधिसत्त्वस्तत्कुशलमूलं तथागतेषु प-
 रिणामय्य बोधिसत्त्वेषु परिणामयति । यदिदमपरिपूर्णानामभिप्रायाणां परिपूर्णाय परिण-
 5 मयति । अपरिशुद्धानां सर्वज्ञताध्याशयानां परिशुद्ध्ये । अपरिनिष्पन्नानां सर्वपारमितानां
 परिनिष्पत्तये । वज्रोपमस्य बोधिचित्तोत्पादस्याधिष्ठानाय । अनिवर्त्यस्य सर्वज्ञतासंनान्-
 स्याप्रतिप्रव्रब्ध्ये । बोधिसत्त्वानां⁽²⁾ कुशलमूलानां मार्गगतयै । सर्वज्ञतत्समतास्थितस्य म-
 ह्नाप्रणिधानस्य परिपूर्णे । सर्वबोधिसत्त्वविकाराणामधिगमाय । सर्वबोधिसत्त्वेन्द्रियाणां
 तोदनाभिज्ञतयै । सर्वबोधिसत्त्वकुशलमूलानां सर्वज्ञतास्पर्शनतयै ॥ स एवं तत्कुशलमूलं
 10 बोधिसत्त्वानामर्थाय परिणामय्य बुद्धशासनावचरेषु सर्वश्रावकप्रत्येकबुद्धेषु तत्कुशलमूल-
 मेवं परिणामयति । ये केचित्सत्त्वा एकाच्छ्रुतासंज्ञातमात्रमपि बुद्धशब्दं शृण्वति 'धर्मशब्दं
 वा ऽसंघपर्युपासनं वा कुर्वन्ति तेषां तत्कुशलमूलमनुत्तरयि सम्यकसंबोधये परिणामयति
 बुद्धानुस्मृतिपरिपूर्णे परिणामयति । धर्मानुस्मृतिप्रयोगतयै परिणामयति । आर्यसंघगौ-
 रवाय परिणामयति । अचिरकृतबुद्धदर्शनतयै परिणामयति । चित्तपरिशुद्ध्ये परिणाम-
 15 यति । बुद्धधर्मप्रतिवेधाय परिणामयति । अग्रमेयगुणप्रतिपत्तये परिणामयति । सर्वाभिज्ञा-
 कुशलपरिशुद्ध्ये परिणामयति । धर्मविमतिविनिवर्तनाय परिणामयति । यथा बुद्धशास-
 नावचरेषु परिणामयति' श्रावकप्रत्येकबुद्धेषु च तथा स बोधिसत्त्वः सर्वसत्त्वेषु तत्कुशल-

1) *vrishabhita* (²*tā* MS.) occurs only in Mhv. II. 277.3, in the sense of a 'deed of bull-like prowess'. Tib. ལྷ་མོ་ཁྱེད་ཀྱི་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་ «the joy of becoming the leader of the herd».

2) *sukhānām* MS.; but the Tib. has the unvarying equivalent of *bodhisattva*.

3) 'Abiding in the commands . . ' a somewhat extended usage of *avacara*; cf. Senart, Mhv. I. 397.

4) Divy. 142.11.

5) 'penetration' Senart, Mhv. I. 443.

मूलं परिणामयति ॥ यदिदं नैरयिकमार्गविनिवर्तनाय परिणामयति । तिर्यग्योनिव्यवच्छे-
दाय परिणामयति । यमलोकोपच्छेदसुखाय परिणामयति । निरवशेषसर्वापायगत्युपपत्ति-
व्यवच्छेदाय परिणामयति ॥ तेषां च सर्वसत्त्वानामनुत्तरबोधिहृन्दविवर्धनतायै परि-
णा[99b]मयति । अद्याशयसर्वज्ञताचित्तलाभाय परिणामयति । सर्वबुद्धधर्माप्रतिज्ञेपाय प-
रिणामयति । अत्यन्तसुखसर्वज्ञताभूमिसंवर्तनाय⁽²⁾ परिणामयति । अत्यन्तसर्वसत्त्वविप्रमुद्ध्ये 5
परिणामयति । सर्वसत्त्वानामनन्तज्ञानाधिगमाय परिणामयति । पे ॥ तस्य यत्किञ्चिच्ची-
वरपिण्डपातशयनासनगानप्रत्ययभेषज्यगमनागमनशरीरोपस्थाननिषध्यादिनिषेवणापत-
नानां प्रवर्तनकर्म ईयापद्याधिष्ठानमीयापद्यस्याविकोपनं कायकर्म वाक्कर्म मनस्कर्म मुच-
रितं षष्ठाभिन्दिपाणां संवरः स्वशरीराक्कादनमर्दनस्नानकर्म । अशितपीतखादितं संमि-
ञ्जित⁽³⁾प्रसारितावलोकितविलोकितसुप्तजागरितस्वशरीरगतोपस्थानं सर्वमेतद्बोधिसत्त्वस्य 10
सर्वज्ञतालम्बनप्रयुक्तस्य न किञ्चिदपरिणामितं सर्वज्ञतायां सर्वसत्त्वहितसुखचित्तस्य ॥
पे ॥ सर्वज्ञगत्परित्राणमनसो नित्योद्युक्तकुशलमूलस्य मदप्रमादव्यतिवृत्तस्य ॥ पे ॥ सर्व-
ज्ञेशपराम्बुखस्य सर्वबोधिसत्त्वानुशिक्षणचेतसः सर्वज्ञतामार्गाप्रतिकृतस्य ज्ञानभूमिनिषे-
वणस्य पण्डितसंवासाभिरुतस्य । पे ॥ मधुकर इव कुशलमूलसंभरणस्य सर्वज्ञगडुञ्चलि-
तसत्त्वानस्यानभिनिविष्टसर्वसंस्कारस्य । पे ॥ अन्नशः अस्वपि तदन्येष्वपि तिर्यग्योनिगते- 15
ष्वेकीदृनोन्मिञ्जितमेकालोपं वा परित्यजति । सुगतावुपपत्तिषु तत्सर्वं तेषामेव हिताय
तेषामेव परिमोचनाय परिणामयति । तस्यास्तिर्यग्योनेस्तस्मादुष्खार्पावातस्मादुष्खो-
पादानात्तस्मादुष्खस्कन्धात्तस्मादुष्खावेदनायाः । तस्मादुष्खोपचयात्तस्मादुष्खाभिसंस्का-

1) From this point onwards the MS. reads *parināmayati*.

2) The noun-form is new in this sense: for *samvartate* ('conduce to') in connexion with the *bhūmis* cf. Mhv. I. 77. 3—5.

3) Cf. Trenckner, Majjh.-n. I. p. 533.3 and Divy. 473. 6—8; °*minjata* MS.

4) *odana* MS.

5) M. Vyntp. § 33.24.

6) °*shkayā* v° marg.

रात्तस्मादुष्खनिदानात्ततो दुष्खमूलात्तस्मादुष्खापतनात्तेषां सत्त्वानां विनिवर्तनाय परि-
 णामयति तदारम्बणेन च सर्वसत्त्वारम्बणीकरोति मनसिकरोति । तत्र कुशलमूले पूर्वङ्ग-
 मोकरोति । यदिदं सर्वज्ञतायां परिणामयति । [100a] बोधिचित्तोत्पादेन प्रतिगृह्णाति ।
 तत्र कुशलमूलमुपनयति । संसारकात्ताराद्विनिवर्तयति । अनावरणेन बुद्धमुखेनाभिमुखी-
 5 करोति । संसारसागरादुन्मज्जयति । बुद्धधर्मप्रयुक्तया मैत्र्या स्फूर्तौत्पादि ⁽¹⁾ ॥

इमाश्च सुवर्णाभासोक्ता मैत्रोक्तरूपागर्भा गाथाः सर्वा आदरतः समन्वाहृत्य भावयित-
 व्या अतश्चो वचसापि ॥

सुवर्णाभासोत्तमदुन्दुभेन शाम्यतु दुष्खास्त्रिसंस्कृतलोके ।
 अथप्यदुष्खा यमलोकदुष्खा दारिद्र्यदुष्खाश्च इह त्रिलोके ॥
 10 अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना शाम्यतु सर्वव्यसनानि लोके ।
 भवतु सत्त्वा ह्यभयाकृता तथा यथाभयाः शान्तभयाः मुनीन्द्राः ॥
 यथैव सर्वार्यगुणोपपन्नाः संसारसर्वज्ञमहासमुद्राः ।
 तथैव भोक्तृ ⁽⁶⁾ गुणसागराः प्रज्ञाः समाधिबोध्यङ्गगुणैरूपिताः ॥
 अनेन चो दुन्दुभिघोषनादिना भवतु ब्रह्मस्वर ⁽⁷⁾ सर्वसत्त्वाः ।
 15 स्पृशतु बुद्धत्ववरायबोधे प्रवर्तयतु शुभधर्मचक्रम् ⁽⁸⁾ ॥

1) Transitive here (intrans. 98.b. supra). Tib. ལུས་པར་ལྟེན་. Pali *pharati* has a similar double usage,

2) The following extract is selected from the beginning (pp. 9—11) and end (pp. 18—21) of the same chapter (4) from which a quotation was made above p. 160. Cf. *ibid.* note 5.

3) See p. 9 fin. of the printed edition (P.).

4) °sāh° A.

5) . . 5) These five aksharas are deleted in A.; I have restored them from B. and P., which reads: *samasta satvā hṛdayāharā yathā tathā tayā cāntabhaṣā munīndra*.

6) *bhāntu* P.

7) so A.B.; °meçvara P.

8) *cakradharmam* A. For ñ final elongated, cf. *bhantū* above, and *daçasū* below.

तिष्ठतु कल्पानि अचिन्तयानि देशे तु धर्मं जगती कृताय ।
 कृतस्तु क्लेशान् विधमस्तु दुष्णान् समेतु रागं तत्र दोष मोक्षम् ॥
 ये सत्ति तिष्ठन्ति अपायभूमौ आदीप्तसंप्रवृत्तितास्थिताः ।
 शृण्वस्तु ते दुन्दुभिसंप्रवादितं नमोऽस्तु बुद्धाय भणस्तु वाचम् ॥
 (1) ज्ञातिस्मरः सत्त्वा भवस्तु सर्वे ज्ञातीशते ज्ञातिसकृन्नकोट्यः ।
 (2) अनुस्मरतु सततं मुनीन्द्रान् (2) शृण्वस्तु तेषां वचनं ह्युदारं ॥
 (3) अनेन चो दुन्दुभिषोषनादिना लभस्तु बुद्धेहि समागमं सदा ।
 विवर्जयतु खलु पापकर्म चरतु कुशलानि शुभक्रियाणि ॥
 सर्वत्र क्षेत्रेषु च सर्वप्राणिनां सर्वे च दुष्खाः (5) प्रशमस्तु लोके ।
 ये सत्ति विकलेन्द्रिय घङ्गहीनाः ते सर्वि सकलेन्द्रिय भोस्तु सांप्रतम् ॥
 ये व्याधिता दुर्बलक्षीणगात्रा निस्त्राणभूताः शयिता दिशसु (7) ।
 ते सर्वि मुच्यस्तु च व्याधितो लघु लभस्तु चारोग्य बलेन्द्रियाणि ॥
 ये (8) राजचौरभट तर्जित वध्यप्राप्ता नानाविधैर्भयशतैर्व्यसनोपपन्नाः (10) ।
 ते स[100b]र्वि सत्ति व्यसनागतदुःखिता हि मुच्यस्तु तैर्भयशतैः परमैः सुघोरैः ॥

5

10

1) See p. 18.17 of the edition = f. 11. b. 5 of B (see p. 160, n. 5) = 10. b of the MS., a fragmentary palm-leaf copy, cited at p. 162 n. 2 and hereinafter called D.

2) B. and P. have first persons (*anusmareyam*, *anvīya*, etc.) throughout this passage.

3) *anena cāham kuṣalena karmaṇā labheya buddhehi*° B.

4) - resolved to ~, here and below, 218, 1. 2.

5) So A. D.; *pāpāḥ* B.; *rogāḥ* P.

6) *kuṣalendr*° B.

7) So A. sec. man.; the original reading was *çayita daça* (?) *dikṣu*; *niçrāṇa*° *daça diçāsu* P.; *nistrāṇabhuktāç ca daça diçāsu* D.

8) Metre for this stanza Vasantatilaka.

9) °*samatary*° P.; *saṭha* D.

10) °*padhānā* D.

- ये ताडिता बन्धनबद्धपीडिता विविधेषु व्यसनेषु च संस्थिताः⁽¹⁾ ।
 अनेक आयाससहस्र आकुला⁽²⁾ विचित्रभयदाहणशोकप्राप्ताः ॥
 ते सर्वे मुच्यन्ति⁽³⁾ बन्धनेभ्यः संताडिता मुच्यन्ते⁽³⁾ ताडनेभ्यः ।
 वध्याश्च संपुण्ड्रिषु जीवितेन व्यसनागता निर्भय भोक्तु सर्वे ॥
 5 ये सत्त्व क्षुत्तर्षपिपासपीडिता लभन्तु ते भोजनपानचित्रम् ।
 अन्धाश्च पश्यन्तु विचित्ररूपां बधिराश्च⁽⁴⁾ श्रृण्वन्तु मनोज्ञघोषान् ॥
 नग्नाश्च वस्त्राणि लभन्तु चित्रां दग्धिसत्त्वाश्च निधिं लभन्तु ।
 प्रभूतधनधान्यविचित्ररत्नैः सर्वे च सत्त्वाः सुखिनो भवन्तु ॥
 मा कस्यचिद्भावतु दुष्खवेदनाः सौख्यान्विताः सत्त्व भवन्तु सर्वे ।
 10 अभिरूपप्रासादिकसौम्यरूपा अनेक सुख संचित नित्य भोक्तु ॥
 मनसान्नपानाः⁽⁵⁾ सुसमृद्धपुण्याः सह चित्तमात्रेण भवन्तु तेषां ।
 वीणा मृदङ्गाः पणवाः सुघोषकाः उत्सा सराः पुष्करिणी तडागाः ॥
⁽⁷⁾ सुवर्णपद्मोत्पलपद्मिनीश्च सह चित्तमात्रेण भवन्तु तेषाम् ।
 गन्धं च माल्यं च विलेपनं च वासश्च चूर्णं कुसुमं विचित्रम् ॥
 15 त्रिष्कालवृत्तेभिः⁽⁸⁾ प्रवर्षयन्तु गृह्णन्तु ते सत्त्व भवन्तु कृष्टाः⁽⁹⁾ ।
 कुर्वन्तु पूर्णां दशसू⁽¹⁰⁾ दिशामु अचिन्तितां सर्वतथागतानाम् ॥

1) *daṣa sthitāni* P.2) *vyākulā* P.; *āyāsabhayasamākulā* D.3) For the termination cf. 92.13; *mucyantu ca tūdanānte* D.4) *°pān dhīrā* D.5) *sudarganāḥ* P.6) *managanta pārāḥ* P.

7) The text shows considerable variation and abridgement compared with that of P., 20.11 and 21.1.

8) So D.P.; *°kṣāhi* A.9) *tushtāḥ* P.10) *°su libri omnes*; but cf. p. 216, note 12, and 217. s above.

स बोधिसत्त्वान्ध आवकाणां धर्मस्य बोधिं प्रतिमृष्टिं तस्य⁽¹⁾ ।
 नोचां गतिं सत्त्व विवर्जयन् भवन्तु षष्ठान्नवोतिवृत्ताः⁽²⁾ ॥
 आसादयन्तु जिनराजमुत्तमं लभन्तु बुद्धेहि समागमं सदा ।
 सर्वा स्त्रियो नित्यं नरा भवन्तु श्रूयाश्च वीरा विडुपपिउताश्च ॥
 ते सर्वे बोधाय चरन्तु नित्यं चरन्तु ते पारमितासु षट्सु ।
 पश्यन्तु बुद्धान्दशसूदिशासु रत्नद्रुमेन्द्रेषु सुखोपविष्टान् ।
 वैडूर्यरत्नासनसंनिषण्णान् धर्माश्च शृण्वन्तु प्रकाशयमानान्⁽³⁾ इति ॥
 एषा संज्ञेपतो मैत्री ॥ द्वेषसमुदाचारप्रतिपन्नः ॥
 मोहानुशयस्य प्रतीत्यसमुत्पाददर्शनं प्रतिपन्नः ॥
 तत्र प्रतीत्यसमुत्पादः शालिस्तम्बसूत्रे⁽⁴⁾ अभिहितः । तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमु- 10

1) This is the reading of P., with which B. (v. l. *pratisamṣkṛtē*) agrees; *bodhi raja nirmala susthitasya* A.; °*nirma su* ॥ *sthit*° D.

2) *asṭāṅgikavithiv*° B. P.; °*angikavīta*° D.; *aṣṭākṣhaṇa-vyativ*, A. The genuineness of *akṣhaṇa* is vouched for by the Tib. མེ་ཁྲིལ་ (137 b. 2).

3) Tib. རྣམ་པར་རྒྱལ་པོ་རྣམ་པ་ *ṛṣaṇarājam*° A.; *jīnarājamūrtim* P. B.

4) °*tyaratā* P.

5) *ratnottama[-]vṛkṣhasukh*° B. P.; *dānāditoyaiḥ suṣoḍhayitvā* D.

6) So P. (p. 21, *fin*); *te dharma prakāṣayantu* D.

7) °*stambhasūtre* MS. I adopt the form which agrees with the Tib. (137, b. 5) མ་ལུ་ལྷུང་བའི་མེ་རྩོད་. Compare KF. 261 'riz verdoyant'. In M. Vyutp. lxx. 77, two of Minaev's authorities read °*stambaka*. The Bodhicar.-ṭikā pp. 257, 309 (cf. 239.15 369.11.) cites portions of this passage calling the work at p. 309 *Qālistamba-puñja*. Nanjio mentions a Qāli-'saṃbhava'-s.° 280 (tr. before A.D. 420) etc. But '-saṃbhava' is apparently an error in the Chinese 'authorized' list; for *so-tān-mo* (Nanjio 867) represents *stamba*. In the *Mādhyamikā-vṛitti* Ch. XVI, p. 209 (ed. B.T.S.I.) the present passage is cited at length. The more important variants of that text (M.) are cited below.

त्पादस्य [101 a] हेतूपनिबन्धः⁽¹⁾ कतमः । यदिदमविद्याप्रत्ययाः संस्कारा यावज्जातिप्रत्ययं
 ग्रामरूपमिति । अविद्या चेन्नाभविष्यन्नैव संस्काराः प्राज्ञास्यत् । एवं यावद्यदि जातिना-
 भविष्यन्न ग्रामरूपं प्राज्ञास्यत् । अथ सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृतिर्भवति ।
 एवं यावज्जात्यां सत्यां ग्रामरूपस्याभिनिर्वृतिर्भवति । तत्राविद्यायां नैवं भवति । अहं
 5 संस्कारानभिनिर्वर्तयामोति । संस्काराणामप्येवं न भवति । व्ययमविद्याभिनिर्वृत्ता
 इति । एवं यावज्जात्या नैवं भवति । अहं ग्रामरूपमभिनिर्वर्तयामोति । ग्रामरूपस्यापि
 नैवं भवति । अहं जात्या निर्वृत्त इति । अथ च सत्यामविद्यायां संस्काराणामभिनिर्वृतिर्भ-
 वति प्राडुर्भावः । एवं यावज्जात्यां सत्यां ग्रामरूपस्याभिनिर्वृतिर्भवति प्राडुर्भावः ॥ एव-
 माध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य हेतूपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ कथमाध्यात्मिकस्य प्रती-
 10 त्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्य इति । [षष्ठां धातूनां समवायात् । कतमेषां षष्ठां
 धातूनां समवायात्]⁽²⁾ यदिदं पृथिव्यत्तेजोवाय्वाकाशविज्ञानधातूनां समवायादध्यात्मिक-
 स्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य प्रत्ययोपनिबन्धो द्रष्टव्यः ॥ तत्राध्यात्मिकस्य प्रतीत्यसमुत्पा-
 दस्य पृथिवीधातुः कतम इति । योऽयं कायस्य संश्लेषतः कठिनभावमभिनिर्वर्तयत्ययमु-
 च्यते पृथिवीधातुः । यः कायस्यानुपरिग्रहे कृत्यं करोति अयमुच्यते उब्धधातुः । यः
 15 कायस्याशितपीतभक्षितं परिपाचयति अयमुच्यते तेजोधातुः । यः कायस्याश्वासप्रश्वास-

1) The attachment of cause to cause (in the chain); Tib. འབྲེལ་པ་པ་.

2) Āntideva, as shown by the readings of both A. and Tib., cites the opening clause with undue brevity. The exordium in M. runs more clearly thus: *evam ādhyātmiko* (°ke edition) *'pi pratītyasamutpādo dvābhyām eva kāraṇābhyām utpadyate | katamābhyām dvābhyām | hetūpanibandhataḥ pratītyayopanibandhataḥ ca | tatrādhyātmikasya pratītyasamutpādasya hetūpanibandhaḥ katamaḥ | yad idam avidyāpratītyayāḥ saṃskaraḥ saṃskārapr° vijñānam*, — and so on, going through the chain.

3) This clause omitted in A., is supplied from M. and Tib. (138. a. 2).

4) Dh.-s. § 58; cf. *Pitāputrasamāgama* ap. Bodhic.-ṭik. 327.3 and *infra* ff. 108-9.

5) So also Tib. སྒྲ་སྒྲེལ་པ་པ་; *saṃgleshātmake* 'pi na bhāvam M.

6) A new form. Tib. (138. a. 5) ལྷ་སྒྲུབ་པ་ 'body-aggregation'.

कृत्यं करोत्यपमुच्यते वायुधातुः । यः कायस्याक्षः सौर्षिर्यभावमभिनिर्वर्तयत्यपमुच्यते आ-
 काशधातुः । यो नामरूपमभिनिर्वर्तयति नडकलापयोगेन पञ्चविज्ञानकायसंप्रयुक्तं सौम्रवं⁽⁹⁾
 च मनोविज्ञानम् अपमुच्यते विज्ञानधातुः ॥ असत्सु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्भवति ।
 यदाध्यात्मिकः पृथिवीधातुरविकलो भवत्येवमज्ञेजोवाय्वाकाशविज्ञानधातवश्चाविकला
 भवति । ततः सर्वेषां समवायात्कायस्योत्पत्तिर्भवति ॥ तत्र पृथिवीधातोर्नैवं भवति । अहं 5
 कायस्य कठिनभावमभिनिर्वर्तयामीति । अब्धातोर्नैवं भवति । अहं कायस्यानुपरिग्रहकृ-
 त्यं करोमीति । तेजोधातो[101b]र्नैवं भवति । अहं कायस्याशितपातखादितं परिपाच-
 यामीति । वायुधातोर्नैवं भवति । अहं कायस्याश्वासप्रश्वासात्कृत्यं करोमीति । आकाशधा-
 तोर्नैवं भवति । अहं कायस्याक्षः सौर्षिर्यं करोमीति । विज्ञानधातोर्नैवं भवति । अह-
 नेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च सत्स्वेषु प्रत्ययेषु कायस्योत्पत्तिर्भवति । तत्र पृथिवीधा- 10
 तुर्नात्मा न सत्त्वो न जीवो न जन्तुर्न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान्न नपुंसकं । न चाहं न मम ।
 न चाप्यन्यस्य कस्यचित् । एवमब्धातुस्तेजोधातुर्वायुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुर्न सत्त्वो
 न जीवो न जन्तुर्न मनुजो न मानवो न स्त्री न पुमान्न नपुंसकं न चाहं न मम न चाप्यन्यस्य
 कस्यचित् ॥ तत्राविद्या कतमा⁽⁴⁾ । या एषेव षट्सु धातुष्वेकसंज्ञा पिण्डसंज्ञा नित्यसंज्ञा
 ध्रुवसंज्ञा शाश्वतसंज्ञा सुखसंज्ञा आत्मसंज्ञा सत्त्वजीवमनुजमानवसंज्ञा । अहंकारममकार- 15

1) Tib. (138. a. 7) ལུ་ལུ་ 'reed'. Doubtless the arteries are meant; cf. *nāḍī*.
 In M. this whole sentence is chaotic.

2) New to literature; but see Mahendra on Hemac. Anekārthas, II. 253:
*āsravaḥ karmabandhaheṭuḥ kriyāhimsādiḥ | tena saha vartate yaḥ skandhaḥ caṇi-
 rabhāvāpanno rūparasādisamūhaḥ sa sāsravaskandhaḥ*.

3) *Falsa lectio* repeated in M.

4) The following passage is cited in Bodhic. - *ṭīkā* p. 258 (cited as 'B').

5) *karma* M.

6) *eshām eva śaṃṣāṃ dhātūnām* B. M.

7) *aikyas*° B.

8) So too the Tib.: རྩམ་པོ་ *susamjñā* M. (which I do not understand); om. B.

संज्ञा । एवमादिविविधमिज्ञानम् इयमुच्यते ऽविद्येति । एवमविद्यायां सत्यां विषयेषु रागद्वेषमोहाः प्रवर्तन्ते । तत्र ये रागद्वेषमोहा विषयेष्वमो उच्यन्ते संस्कारा इति । वस्तुप्रति-
 विज्ञप्तिर्विज्ञानं । विज्ञानसङ्ज्ञाश्चत्वारो ऽद्वयिण उपपादानस्कन्धास्तन्नाम [-द्वयं]⁽³⁾ चत्वारि⁽⁴⁾
 च महाभूतानि चोपादाय उपादाय द्वयमैकध्यमभिसंज्ञिष्य तन्नामद्वयं⁽⁵⁾ । नामद्वयसंनिधि-
 5 तानोन्दिष्याणि षडाद्यतनं । त्रयाणां धर्माणां संनिपातः⁽⁶⁾ स्पर्शः । स्पर्शानुभवा वेदना⁽⁷⁾
 वेदनाध्यवसानं तृष्णा । तृष्णा वैपुल्यमुपादानं । उपादाननिर्ज्ञातं पुनर्भवजनकं कर्म ।
 भवः । तद्देतुकास्कन्धप्रादुर्भावो जातिः । स्कन्धपरिपाको जरा विनाशो मरणं । धियमा-
 णस्य मूढस्य स्वाभिषङ्गस्यात्तर्दाहः शोकः । लालप्यनं परिदेवः । पञ्चविज्ञानकायसंप्रयु-
 क्तमज्ञातानुभवनं दुष्खं⁽⁸⁾ । मनसिकारसंप्रयुक्तं मानसं दुष्खं दौर्मनस्यम् । ये चान्य एवमाद्य
 10 उपल्लेशास्त उपायासाः ॥ ये ॥⁽¹³⁾

पुनरपरं तत्वे ऽप्रतिपत्तिः मिथ्या प्रतिपत्तिः अज्ञानमविद्या । एवमविद्यायां सत्यां⁽¹⁵⁾

1) °dhagñā° MS.; but (m) ajñā must be restored from B. and the Tib.
 सौमेस'अ (139. a. 2).

2) sahetavas M.

3) supplied from B. and M. and Tib.

4) . . . 4) This clause is omitted in B. and Tib. After *copādāya* M. reads:
rūpam tac ca nāma { ekamādhyam [sic] abhis°.

5) The same word is used and also illustrated in Mil.-P. 60.10—24.

6) op. cit. 60.25.

7) *tat punarbhava janakakarmabhava hetukah sku°* M.

8) *jātyabhinivarttānām skandhānām parip.* B.

9) *jīrṇasya skandhasya vin°* M.

10) Noun-form new. I do not understand M.'s reading: *ḡokocchamālopamam paridevaḥ*. The Tib. (139. a. 6) seems to have had some form like *lālapyanu*. I understand the rendering to mean: «the uttering of lamentation is the telling to oneself ཆག་ཏུ་སྤྱོད་པ་ one's state arising from sorrow». *ḡokūrtthalapanam* B.

11) Cf. Senart, Mhv. I. 373, and B. R. s. v. 3. शत.

12) *dushkamanasik°* MS. The Tib. separates the sentences (139. a. 7).

13) 'ein kleiner Klee' B²; but the Tib. ཉེ་བའི་ཉུ་མོང་སྤྱོད་པ་ and the explanation of *upāyāsa* by Buddhaghosa in Vis.-M. xvii (ap. Warren, Buddhism 191) suggest nearness and intensity as the force of *upa-*.

14) For the omission see B. 259. 3—10 (= M. p. 210).

15) The following passage is also quoted in B. at pp. 309 sqq.

त्रिविधाः संस्काराः अभिनिर्वर्तन्ते । पुण्ययोगा अपुण्ययोगा आनिन्द्यो⁽¹⁾[102 a]पगाश्चैव
 उच्यन्ते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । पुण्ययोगानां संस्काराणां पुण्ययोगमेव विज्ञानं
 भवति । अपुण्ययोगानां संस्काराणामपुण्ययोगमेव विज्ञानं भवति । आनिन्द्ययोगानां
 संस्काराणामनिन्द्ययोगमेव विज्ञानं भवति । इदमुच्यते संस्कारप्रत्ययं विज्ञानमिति ।
 एवं नामरूपं⁽³⁾ नामरूपविवक्षा षड्भिरायतनद्वारैः कृत्यक्रियाः प्रवर्तन्ते । तन्नामरूपप्रत्ययं 5
 षडायतनमित्युच्यते । षड्भ्य आयतनेभ्यः षट् स्पर्शकायाः प्रवर्तन्ते ऽयं षडायतनप्रत्ययः
 स्पर्श इत्युच्यते । यज्ज्ञातीयः स्पर्शो भवति तज्ज्ञातीया वेदेना प्रवर्तते । इयं स्पर्शप्रत्यया
 वेदनेत्युच्यते । यस्तां वेदयति विशेषेणास्वादयति । अभिनन्दत्यध्यवस्यत्यधितिष्ठति⁽⁴⁾
 सा वेदनाप्रत्यया तृष्णेत्युच्यते । आस्वादानाभिनन्दनाध्यवसानं⁽⁵⁾ मा मे प्रियरूपशातद्वयै-
 र्वियोगो भवत्विति । अपरित्यागो भूयो भूयश्च प्रार्थना । इदं तृष्णाप्रत्ययमुपादानमित्यु- 10
 च्यते⁽⁷⁾ । एवं प्रार्थयमानः पुनर्भवजनकं⁽⁸⁾ कर्म समुत्थापयति कायेन वाचा मनसा । अयमुपादा-
 नप्रत्ययो भव इत्युच्यते । या कर्मनिर्जाता⁽⁹⁾ स्क्न्धानामभिनिर्वृतिः सा भवप्रत्यया जा-
 तिरित्युच्यते । यो जात्यभिनिर्वृत्तानां स्क्न्धानामुपचयपरिपाकादिनाशो भवति । तदिदं

1) For this form (= Pali *ānejjā*) cf. Senart Mhv. I. 399; Lal.-v. cited in B². *anamhiyop*° M.; *āmandopa*° B. With this triple division compare the classes of *karma* cited from Buddhaghosa (Vis.-M. xvii.) by Warren, Buddhism, 179—80.

2) . . . 2) Here MS. *ānt*°.

3) *tad eva vijñānapratyayaṃ nūmar*° B. and so M. Here M. (p. 211.1) adds the following clause which doubtless occurs in the original (Qālistamba-) sūtra, but, as the Tib. (139. b. 6) shows, was not quoted by our author from it: *vedanādayo 'rūpiṇaḥ cattārāḥ [sic] [,] saṃskārās tatra tatra bhava nāmayantīti nāma'* । *saha rūpaskandhena ca 'nāmarūpaṃ' ceti nāmarūpaṃ ucyate.*

4) *adhyavasāye tiṣṭhātī* M.

5) *°vasāyasthāna* 'ātmapriya'° mā bhavatu B.

6) *nityam aparityāgo bhaved* M.

7) The clause: *yatra vastuni . . . prārthayate sa* here added in M. (211. 8, 9) is not reproduced in the Tib.

8) *kāryam utthā*° B.

9) So B.

10) *अपेक्ष* (140. a. 4) 'increase, development'; *upanayana* M.; *upaparipākād* [sic] B.

ज्ञातिप्रत्ययं ज्ञारामरणमुच्यते ॥ पे ⁽¹⁾ ॥ [एवमयं द्वादशाङ्गः प्रतीत्यसमुत्पादो ऽन्योन्य-
 हेतुको ऽन्योन्यप्रत्ययतो 'नैवानित्यो न नित्यो' न संस्कृतो नासंस्कृतो ⁽²⁾ न वेदयिता ।
 न क्षयधर्मो न निरोधधर्मो । न विरागधर्मो । अनादिकारप्रवृत्तो ऽनुद्धिन्नो ऽनुप्रवर्तते नदी-
 स्त्रोतवत् ॥ अथ चेमान्यस्य द्वादशाङ्गस्य प्रतीत्यसमुत्पादस्य चत्वारि अङ्गानि संघातक्रि-
 5 यपै हेतुत्वेन प्रवर्तते । कतमानि चत्वारि । यद्वत 'अविद्या तृष्णा कर्म विज्ञानं च ॥' तत्र
 विज्ञानं बीजस्वभावत्वेन हेतुः । कर्म क्षेत्रस्वभावत्वेन हेतुः । ⁽⁴⁾ अविद्या तृष्णा च क्षेत्रस्वभा-
 वत्वेन हेतुः ⁽⁵⁾ । कर्मक्षेत्रा विज्ञानबीजं संग्रनयति । तत्र कर्म विज्ञानबीजस्य क्षेत्रकार्यं करो-
 ति । तृष्णा विज्ञानबीजं स्नेहयति । अविद्या विज्ञानबीजमवकिरति । ⁽⁶⁾ 'असतां येषां
 प्रत्ययानां बीजस्याभिनिवृत्तिर्न भवति' ॥ तत्र कर्मणो नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजस्य
 10 क्षेत्रकार्यं करोमीति । तृष्णाया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजं स्नेहयामीति । अवि-
 द्याया अपि नैवं भवति । अहं विज्ञानबीजमवकिरामीति । विज्ञानबीजस्यापि नैवं भव-
 त्यहमेभिः प्रत्ययैर्नित इति ⁽⁷⁾ । अपि तु विज्ञानबीजे कर्मक्षेत्रप्रतिष्ठिते तृष्णास्नेहाभिव्य-
 न्दिते ऽविद्यावकीर्णे [102b] तत्र तत्रोत्पत्त्यायतनसंस्थौ मातुः कुतौ विरोहति । नाम-

1) Here both A. and B. have *peyūlam*, omitting the passage in brackets. The omission, however cannot be due to *Qāntideva*, as the Tib. (140. a. 4—6) in this case reproduces the text preserved in M. (211. 12), which I accordingly print, taking of course the former as my chief guide here.

2) *nāsamsk*° not in M.; but the Tib. has འདུལ་སྤྱོད་མ་ཡིན་འདུལ་མ་སྤྱོད་མ་
 ཡིན། adding མུ་མེད་པ་མ་ཡིན་མུ་མེད་པ་མ་ཡིན། i. e. «is not without *hetu* nor
pratyaaya».

3) འཇོག་པ་འཇོག་པ་

4) *kshayasv*° M.

5) . . . 5) Om. B. *avidyā vāyu jala trshnū* A.

6) . . . 6) Supplied from Tib. and M.

7) The first part of this clause is somewhat shortened from the text as given in M. (211. 25—26). འཇོག་པ་མ་ཡིན་མུ་མེད་པ་མ་ཡིན། *°kṛmān virohati*. B.

8) *prati* [sandhau] marg. Cf. M.

ब्रूपाङ्कुरस्याभिनिर्वृत्तिर्भवति । स च नामब्रूपाङ्कुरो न स्वयंकृतो न परकृतो नोभयकृतो
 नेश्वरादिनिर्मितो न कालपरिणामितो न चैककारणाधीनो नाप्यहेतुसमुत्पन्नः । अथ च
 मातापितृसंयोगादतुसमवायादन्येषां च प्रत्ययानां समवायादास्वादानुप्रविद्धे⁽¹⁾ विज्ञानबीजं
 मातुःकुतौ नामब्रूपाङ्कुरबीजमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वनमेष्टपरिग्रहेष्टप्रत्य-
 र्थिकेष्वकाशसमेषु⁽²⁾ मायालतणस्त्रभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ॥ तद्यथा पञ्चभिः 5
 कार्णौश्चतुर्विज्ञानमुत्पद्यते । कतमैः पञ्चभिः ॥ चतुश्च प्रतोत्य द्वयं चालोके चाकाशं तज्जं⁽⁴⁾
 च मनसिकारं च प्रतोत्योत्पद्यते चतुर्विज्ञानं ॥ तत्र चतुर्विज्ञानस्य चतुराश्रयकृत्यं
 करोति । ब्रह्मराम्बणकृत्यं करोति । आलोको ऽवभासकृत्यं करोति । आकाशमनावर-
 णकृत्यं करोति । तज्जमनसिकारः समन्वाहकृत्यं करोति । असत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतु-
 र्विज्ञानं नोत्पद्यते ॥ यदा चतुराध्यात्मिकमायतनमविकलं भवति । एवं ब्रूपालोकाका- 10
 शतज्जमनसिकाराद्याविकला भवति । ततः सर्वसमवायाच्चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भव-
 ति ॥ तत्र चतुषो नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्याश्रयकृत्यं करोमीति । ब्रह्मस्यापि नैवं
 भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यारम्बणकृत्यं करोमीति । आलोकस्यापि नैवं भवति । अहं-
 मवभासकृत्यं करोमीति । आकाशस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्यानावरणकृत्यं
 करोमीति । तज्जमनसिकारस्यापि नैवं भवति । अहं चतुर्विज्ञानस्य समन्वाहकृत्यं 15
 करोमीति । चतुर्विज्ञानस्यापि नैवं भवति । अहमेभिः प्रत्ययैर्जनित इति । अथ च पुनः
 सत्स्वेषु प्रत्ययेषु चतुर्विज्ञानस्योत्पत्तिर्भवति प्रादुर्भावः । एवं शेषाणामिन्द्रियाणां यथा-
 योगं कर्तव्यं ॥ तत्र न कश्चिद्धर्मो ऽस्मादलोकात्परं लोकं संक्रामति । अस्ति च कर्मफल-

1) °baddham B.

2) This word, attested by the Tib. མཁའ་དབྱེ་མཆོད་པ་ has been mutilated by the copyist of the text of B.; cf. Poussin p. 311, n. 1.

3) The text from here down to *kartavyam*, l. 18 below omitted by the *peyūlam* of B. p. 311.1.

4) *āvaraṇahetutvam* marg.; v. infra.

5) *asamanvāhara* occurs in *Divyāvad.*; the present noun-form is new, though the verb is common in Buddh. Sk.

प्रतिविवर्तिः ⁽¹⁾ हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् । यथा [103 a] ग्रिरूपादानवैकल्यात् स्व-
 लति । एवमेव ⁽²⁾ कर्मक्षेत्रजनितं विज्ञानबीजं तत्र तत्रोत्पत्त्यापत्तनप्रतिसन्धौ मातुः कुतौ
 नामद्रवाङ्कुरमभिनिर्वर्तयति । अस्वामिकेषु धर्मेष्वमेष्वपरिग्रहेष्वप्रत्यर्थिकेष्वकाशसमेषु
 मायालक्षणस्वभावेषु हेतुप्रत्ययानामवैकल्यात् ⁽³⁾ ॥ तन्नाध्यात्मिकाः प्रतीत्यसमुत्पादः पञ्च-
 5 भिः कार्ष्णैर्द्रष्टव्यः ॥ कतमैः पञ्चभिः । न शाश्वततो नोच्छेदतो न संक्रातितः । परीतहेतु-
 तो विपुलफलाभिनिर्वृत्तस्तत्सदृशानुप्रबन्धतश्चेति ॥ कथं न शाश्वततः । यस्मादन्ये
 मारणात्मिकाः स्कन्धा अन्य धौपपत्यंशिकाः । न तु य एव मारणात्मिकाः स्कन्धास्त एवौ-
 पपत्यंशिकाः स्कन्धा ⁽⁴⁾ अपि तु मारणात्मिकाश्च स्कन्धा निरुध्यमाना धौपपत्यंशिकाः
 स्कन्धाश्च ⁽⁴⁾ प्राडुर्भवति । अतो न शाश्वततः ॥ कथं नोच्छेदतः । न च निरुद्धेषु स्कन्धेषु
 10 धौपपत्यंशिकाः स्कन्धाः प्राडुर्भवन्ति नाप्यनिरुद्धेषु । अपि तु मारणात्मिकाश्च स्कन्धा
 निरुध्यन्ते धौपपत्यंशिकाश्च प्राडुर्भवन्ति । तुलादण्डोन्नामावनामवत् । अतो नोच्छेदतः ॥
 [कथं न संक्रातितः] ⁽⁶⁾ । विसदृशात्सल्लनिकायाद्भिः सभागाः स्कन्धा ज्ञात्यन्तरे ऽभिनि-
 वर्तन्ते । अतो न संक्रातितः ॥ [कथं परीतहेतुतो विपुलफलाभिनिर्वृत्तः] ⁽⁸⁾ परीतं कर्म

1) *asti ca karmaphalam asti ca vijñaptir hetu° B.*

2) So B., supported by Tib. (141. b. 5); *evam ekakarma° A.*

3) Here B. adds: *evam ādhyātmikasya pratītyasamutpādasya pratyayopani-
 bandho draṣṭavyaḥ*, for which the Tib. has no equivalent. In the next sentence
 I have added *ādhyātmikāḥ* from B. confirmed by Tib. དུས་ལྟེ་ (141. b. 7).

4) . . . 4) This passage is omitted by B., but rendered in the Tib. (142. a. 2).

5) *pūrvam° B.*

6) Inserted from B. and Tib. (འཕྲུལ་). *Samkrānti* 'transition' [of the *puṅgala*
 from one world to another] gave its name to a Buddhistic school, according to
 Wassiljev 232 (256).

7) *shabdh° A.* My correction is founded on the Tib. (142 a. 4) ལྟོ་ལ་པ་མ་འཕྲུལ་པ་
 and on the reading of B.: *°yād visabhūgāḥ*, which must be corrected similarly.
ddhi and *devi* are very easily confused in Nepalese MSS. The clause in M. runs:
visadrṣṭāḥ sattranikāyāḥ sabhāgatāyām satyām jātīm abhinivartayati (°anti?).

8) . . . 8) Sic Tib. B.

क्रियते । विपुलः कलविपाकोऽनुभूयते । अतः परीतकृतो विपुलफलाभिनिर्वातः ॥
 [कथं तत्सदृशानुप्रबन्धतः⁽¹⁾] । यथा वेदनीयं कर्म क्रियते । तथा वेदनीयो विपाकोऽनुभूयते ।
 अतस्तत्सदृशानुप्रबन्धतयेति ॥ यः कश्चिद्भूत शारिपुत्रेण प्रतीत्यसमुत्पादं भगवता
 सम्यक्प्रणीतमेवं यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया सततसमितमन्त्राद्यैर्निर्जीवे⁽²⁾ यथावद्विपरीतमज्ञा-
 तमभूतमकृतमसंस्कृतमप्रतिबन्धनावरणं शिवमभयमकार्यमव्ययमव्युपशममस्वभावं पश्य- 5
 ति । असत्यतस्तुच्छं स्मृतं⁽³⁾ ऽसर्तं ऽघृतं ऽनित्यं⁽⁴⁾ दुष्प्रसूतः शून्यतो ऽनात्मनश्च
 समनुपश्यति । स न पूर्वार्तं प्रतिस्मरति । किमकृतमभूवमतीति ऽध्वन्याहो स्विन्नाभूवमती-
 तेऽध्वनि । को स्वकृतमभूवमतीतिऽध्वनि ॥ अथर्वार्तं वा पुनर्न प्रतिस्मरति । किं नु भविष्या-
 म्यनागतेऽध्वन्याहो स्विन्नं⁽⁵⁾ भविष्याम्यनागतेऽध्वनि । को नु भविष्यामीति । प्रत्युत्पन्नं
 वा पुनर्न प्रतिस्मरति । किं स्विदिदं कथं स्विदिदं । के सत्तः के भविष्या[103b]म इति⁽⁷⁾ 10

आर्यदशभूमकेऽप्युक्तं । तत्राविद्यातृष्णोपादानं च क्लेशवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । संस्कारा
 भवश्च कर्मवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । परिशेषं दुष्प्रवर्त्मनो ऽव्यवच्छेदः । अपि तु खलु पुन-

1) Sic M. B.

2) Here the quotation ends in B. In M., though the opening phrase of the next chapter (Ch. 17, p. 218.5) contains a reminiscence of the following sentence, the quotation is only resumed at the end of the whole work (p. 222.7). The following passage has been collated with a MS. of the Madhy.-vritti (Cambr. Add. 1483) called M².

3) *ajīvam nirjīvam* A. with marginal gloss *nirātmaṇam*; but the Tib. has merely *མྱོང་མེད་པ་དང་མྱོང་པ་མེད་པ་* (142. a. 7) 'without life and bereft of life'; and our reading is confirmed by M. (222.8).

4) So M.; the letters are nearly eaten away in our MS., but the Tib. *མེ་བླ་སྤྱོད་* makes the reading certain.

5) *°tā 'sārato* M².

6) *grīd* A. hic et infra.

7) In the Tib. the question is somewhat extended, corresponding to the text of the Gālistamba as quoted in M. and M² (= Cambridge MS. of Madhy.-vr.) *kva santah* 'kva bhavishyāmaḥ' | *ayam satvaḥ kuta āgataḥ sa itaḥ cyutaḥ* [itya-
 cyu° M.]

र्षदुच्यते ऽविद्याप्रत्ययाः संस्कारा इति । एषा पूर्वास्तिक्यपेक्षा ॥ विज्ञानं यावद्देहेति ।
 एषा प्रत्युत्पन्नापेक्षा । तृष्णा यावद्भव इति । एषा ऽपरास्तिक्यपेक्षा ऽत ऊर्द्धमस्य प्रवृत्ति-
 रिति । पे ॥ तस्यैवं भवति । संयोगात्संस्कृतं प्रवर्तते । विसंयोगात् प्रवर्तते । सामग्र्याः
 संस्कृतं प्रवर्तते । विसामग्र्या न प्रवर्तते । कृतं वयमेवं बहुदोषदृष्टं संस्कृतं विदित्वा ऽस्य
 5 संयोगस्यास्याश्च सामग्र्या व्यवच्छेदं करिष्यामो । न चात्यन्तोपशमं सर्वसंस्काराणामधि-
 गमिष्यामः सत्त्वपरिपाचनतयै । इति ॥ इदं संक्षेपान्मोक्षशोधनं ॥

॥ इति शिक्षासमुच्चये चित्तपरिकर्मपरिच्छेदो द्वादशमः ॥ १२ ॥

XIII.

स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदः त्रयोदशः ।

10 एवं कर्मण्यचित्तः स्मृत्युपस्थानान्यवतरेत् ॥

तत्राश्रुभप्रस्तावेन ⁽³⁾ कायस्मृत्युपस्थानमुक्तम् ॥

तदेव च भेदलेशेन धर्मसंगोतिमूत्रे ऽभिहितं ⁽⁴⁾ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्व एवं काये
 स्मृतिमुपस्थापयति । अयं कायः पादापादाङ्गुलिगङ्गोरुत्रिकोदरनाभिपृष्ठवंशहृदयपार्श्वपा-
 र्श्वकाष्ठस्तकलावीवाङ्गशग्र्याकृन्तुललाटशिरःकपालमात्रसमूहः ⁽⁶⁾ कर्मभवकारकोपचितो

1) A new form, but attested by the Tib. རྩོད་ཀྱི་མཐའ་ལ་བཞུགས་པ་ (142. b. 5).

2) The present chapter follows the regular four-fold division of the subject; cf. Dh.-s. § 44 and to the authorities there quoted (p. 44) add the Pali sutta on the subject (Mahāsatipatthāna-s., Dīghan. № 22; tr. Warren, 353 sq. = Majjh-n. № 10 (i. p. 55 ed. P.T.S).

3) °bhāpra° MS; Tib. མེ་སྤྱུ་མེ་སྤྱུ་མེ་སྤྱུ་མེ་སྤྱུ་ (142. b. 5).

4) The two following extracts occur also in Bodhic. ṭikā IX. pp. 324-5.

5) kāyasmr B-t. (but see p. 401 note).

6) So MS.; pārṣukā (?) B-t.; cf. Poussin's note 7. The Tib. translates pārṣva-pārṣvakā རྩེ་བ་ལྷག་སྤྱོད་ | རྩེ་བ་ (143 a 4): 'rib and scapula'; but in the Buddh.

नानाक्लेशसंक्रतपविकल्पशतसहस्राणामावृत्तभूतो⁽¹⁾ । बहूनि चात्र द्रव्याणि समवहितानि । यदुत⁽²⁾ । केशरोमनखदन्तास्थिचर्मपिशितवपास्त्रायुमेदोवशालसोकायकृन्मूत्रपुरीषामाशयहृदिखेटपित्तपूयसिङ्गाणकमस्तकलुङ्गानि । एवम्बहुद्रव्यसमूहः । तत्कोऽत्र कायः । तस्य प्रत्यवेत्तमाणस्यैवं भवति । आकाशसमो ऽयं कायः । स आकाशवत् काये स्मृतिमुपस्थापयति । सर्वमेतदाकाशमिति पश्यति । तस्य कायपरिज्ञानहेतोर्न भूयः क्वचि- 5 त्स्मृतिः प्रसरति । न विसरति । न प्रतिसरतीति ॥

पुनरुक्तं । अयं कायो न पूर्वोक्तादागतो । न परात्ते संक्रातो न पूर्वोक्तापरात्तावस्थितो ऽन्यत्रासद्भि[104a]पर्याप्तसंभूतः कारकवेदकरहितो नाद्यत्तमध्ये प्रतिष्ठितमूलः । अस्वामिकः⁽³⁾ अममः । अपरिग्रहः ।⁽³⁾ आगतुर्कैर्व्यवहृरैर्व्यवहृष्यते काय इति देह इति भोग इति आश्रय इति शरीरमिति कुणप इति आयतनमिति । असारको ऽयं कायो मातापि- 10 तृशोणितशुक्रसंभूतो ऽशुचिपूतिङ्गुर्गन्धस्वभावो रागद्वेषमोहभयविषादतस्कराकुलो नित्यं शतनपतनभेदविकिर्णविध्वंसनधर्मा । नानाव्याधिशतसहस्रनीत इति ॥

आर्यरत्नचूडे ऽप्याह । अनित्यो वतायं कायो ऽचिरस्थितिको मरणपर्यवसान इति ज्ञात्वा न कायहेतोर्विषमयो⁽⁵⁾ जीवति । सारं चैवादत्ते । स त्रीणि साराण्यदत्ते । कतमानि

Trigl. f. 33 b *pārçvikaḥ* (m) is rendered རྩེ་བ་ས 'rib'. *pārçvakā* as a fem. though irreg. in form is supported by the Pali *phāsukā*. But taking into account the similarity of *çva* and *çu* in MSS., *pārçukā* seems to me a probable reading, though Senart (Mhv. II. 520) appears to object to the byform *pārçukā* which is better attested.

1) *āvāso* B-ṭ.

2) This list differs somewhat from the similar series at 209. s supra. It begins and ends like the Pali list there cited, and like it consists of 32 numbers.

3) . . . 3) cf. 225. 4. supra.

4) *vikaraṇa* MS.; but cf. Tib. རྩེ་བ་ས་ཐོ་ས་ (143. b. 5), and Divyāv. 180. 23 and 281. 30 where the compound is closely similar.

5) So MS. Read *viśhamatayā* (cf. Divy. 384. 19)? Tib. མི་སྐྱུ་མཐོང་པོ་མི་སྐྱུ་མཐོང་པོ་ 'does not lead a life of inharmoniousness'.

त्रोणि । कायसारं भोगसारं जीवितसारं च । सो ऽनित्यः काय इति सर्वसत्त्वानां दासत्व-
 प्रिप्यत्वमन्युपगम्य किङ्करणीयतयि उत्सुको भवति । अनित्यः काय इति सर्वकाय दोष-
 चङ्कणाद्यकुतूहलं न करोति । अनित्यः काय इति जीवितेनाश्वासप्राप्तौ जीवितहेतोरपि
 पापं कर्म न करोति । अनित्यः काय इति भोगेषु तृष्णाध्यवसानं न करोति । सर्वस्वप-
 5 रित्यागीव भवतीति ॥ पुनरपरं कुलपुत्र बोधिसत्त्वः काये कायानुदर्शनस्मृत्युपस्थानं⁽²⁾ भा-
 वयन् सर्वसत्त्वकार्यास्तत्र स्वकाय उपनिब्रध्नाति । एवं चास्य भवति । सर्वसत्त्वकाया गया
 बुद्धकायप्रतिष्ठानप्रतिष्ठिताः कर्तव्याः । यथा च तथागतकाये⁽³⁾ नाश्रवस् तथा स्वकायधर्म-
 तां प्रत्यवेक्षते । सो नाश्रवधर्मताकुशलः सर्वसत्त्वकायानपि तल्लक्षणानिव प्रजानाती-
 त्यादि ॥

10 चौरदत्तपरिपृच्छायामप्युक्तम् । पडुतायं कायो ऽनुपूर्वसमुदागतो ऽनुपूर्वविनाशो पर-
 माणुसंचयः शुषिर् उन्नामाचनानौ नयन्न⁽⁵⁾ मुखरोमकूपस्रावो वल्मीकवदासोविषनिवासः ।
 अन्नातिशत्रुः⁽⁶⁾ मर्कटवन्मित्रक्रोही । कुमित्रवद्विसंवादानात्मकः । फेनपिण्डवत्प्रकृतिदुर्ब-
 लः । उदकबुद्बुदवदुत्पन्नममविलीनः ।⁽⁷⁾ मरोचिवद्विप्रलम्भात्मकः । कदलीवन्निभुज्याना-
 सारकः⁽⁸⁾ । मायावद्वचनात्मकः । राजवदाज्ञाबलुलः । शत्रुवदवतारप्रेतो । चौरवद्विश्वस-
 15 नीयः । वध्यघातकचदननुवीतः⁽⁹⁾ । अमित्रवद्विहृतेषी । वधकवत् [104b] प्रज्ञाजीवितान्त-

1) Senart, Mhv. i. 450.

2) ལུས་ཀྱི་རྗེ་སྤྱི་ལ་⁹ *anudarçana* (with *falsa lect.* °nā) is added in marg.

3) *kāyo* MS.

4) Cf. 34. 16 supra.

5) Cf. the *navadvāro mahāvāno* of the verse cited in Mil. 74. 16; *navadvāra* of the body is pre-Buddhistic.

6) The Tib. appears to have read °*çatror markata*°.

7) . . . 7) These two similes occur together at Dhammap. st. 170; cf. Bud-
 dhaghosa ad loc. (Fausb. p. 336).

8) *mānushye kadalistambhaniḥsāre . . jalabudbudasannibhe* Yājñ. III. 8.

9) Read probably *anunīta* Tib. ཇེ་སྤྱི་སྤྱི་ཆུ་ལ་མེད་པ་ 'quite void of love'

रायकरः । शून्यग्रामवदात्मविरहितः । कुलालभाण्डवद्देहपर्यन्तः । मूत्रोडोवन्नाशुचिप-
रिपूर्णः । मेदकस्थालीवदशुचिन्नावी ॥ पे ॥ व्रणवद्दृष्टनासकिष्णुः । शल्यवत्तुदनात्मकः ।
जीर्णगृह्यवत्प्रतिसंस्कारधार्यः । जीर्णयानपात्रवत्प्रतिसंस्कारवाह्यः । श्रामकुम्भव्यला-
नुपात्यः ॥ पे ॥ नदीतटवृत्तवच्छलाचलः । महानदीस्रोतोवन्मरणसमुद्रपर्यवसानः । आगस्तु-
कागारवत्सर्वदुष्खनिवासः । अनायशालावदपरिगृहीतः । चारकपालवद्भुत्कोविताध्यः ॥ 5
पे ॥ बालदारकवत्सततपरिपात्यः ॥

पुनराह ।

एवंविधं कायमचौत्तराणि । दूपाभिमानो बहु मन्यते यः ।

प्रज्ञायमानः स हि बालबुद्धिः विष्टाघटो⁽⁴⁾ याति वदन्विचेताः ॥

पूयप्रकारं वदतेऽस्य नासा । वक्त्रं कुगन्धं वदते सदा च ।

10

चिक्ता⁽⁵⁾स्तथादणोः क्रिमिवच्च गतोः । कस्तत्र रागो बहुमानता वा ॥

अङ्गारमादाय यथा हि बालो । धृष्येदयं यास्यति शुक्तभावम् ।

याति त्रयं नैव तु शुक्तभावं बालस्य बुद्धिर्वितथाभिमाना ॥

एवं हि यः चौत्तमतिर्मनुष्यः चौत्तं करिष्येऽहमिदं शरीरम् ।

सूक्ष्मतिर्ति तीर्थशताभिषिक्तं याति त्रयं मृत्युवशादचौत्तम्⁽⁶⁾ ॥

15

1) See p. 210, note 3.

2) Cf. S. Paul's *σκόλοψ τῆς σαρκὸς ἴνα . . . ἀλλὰ φέρῃ* 2 Cor. xii. 7.

3) The Kāṇḍikā on Pāṇ. II. 4. 24 cites without explanation the forms *anātha-subhū* and *anāthakuṭī*, which would seem to be analogous.

4) *jāti* MS.; but Tib. (144. b. 5) *འཇོ*

5) Cf. B² and Apte s. v. *cikṣaṇa*. चिपका occurs in Marathi in the sense of the 'gum' of the eyes; and the Chinese version of the sūtra (as Mr. Watters tells me) speaks of 'bleared eyes' in this passage.

6) The original sūtra, as Mr. Watters informs me from an examination of the Chinese version, passes at this point into prose, and gives a list of 44 ways of regarding the body.

तथा प्रभङ्गुरः⁽¹⁾ । प्रसन्नवन्दोधिस्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यो न च त्रणमुर्ध्वीयवत् । आ-
वासो बोधिस्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । यशोतिक्रिमिकुलसङ्क्रान्ताणाम् ॥ पे ॥⁽²⁾ परभोजनो
बोधिस्त्वेन कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । यक्षप्रगालश्चपिशिताशिनः । यत्नेपमो बोधिस्त्वेन
कायः प्रत्यवेक्षितव्यः । अस्थिस्त्रायुषस्त्रसंघातविनिबद्धः । अस्वाधीनो बोधिस्त्वेन कायः
5 प्रत्यवेक्षितव्यः अन्नपानसंभूत⁽³⁾ इति विस्तरः ॥

तत्रैव ज्ञेयं । वेदना स्मृत्युपस्थानं तु यथा तावदार्यरत्नचूडसूत्रे⁽⁴⁾ । इह कुलपुत्र बोधि-
सत्त्वो वेदनासु वेदानुपपन्ननास्मृत्युपस्थानं भावयन् वेदितमुखाश्रितेषु सत्त्वेषु महाकरुणां
प्रतिलभते । एवं च प्रतिमंशिते⁽⁵⁾ । तत्सुखं यत्र वेदितं नास्ति स सर्वसत्त्ववेदितप्रकाणाय
वेदनासु वेदनास्मृत्युपस्थानं भावयति । वेदितनिरोधाय च सत्त्वानां संनाहं संनहति ।
10 आत्मना च वेदि^[105 a]तनिरोधं नार्पयति । स यां कांचिद्वेदनां वेदयते तां सर्वां महाकरु-
णापरिगृहीतां वेदयते । स यदा सुखां वेदनां वेदयते तदा रागचरितेषु सत्त्वेषु महाकरुणां
प्रतिलभते आत्मनश्च रागानुशयं⁽⁶⁾ प्रतिगृह्णाति । यदा दुष्खां वेदनां वेदयते तदा द्वेषचरितेषु
सत्त्वेषु महाकरुणां प्रतिलभते आत्मनश्च दोषानुशयं प्रजहति । यदा ऽदुष्खासुखां वेदनां
मोक्षचरितेषु सत्येषु महाकरुणां प्रतिलभते । आत्मनश्च मोक्षानुशयं प्रजहति । स सुखायां
15 वेदनायां नानुनोयते । अनुनयसमुद्घातं चार्जयति⁽⁷⁾ । दुष्खायां वेदनायां न प्रतिक्रियते प्रति-

1) This form is cited by B. & R. from [M.-] Vyutp. In Mhv. III. 338. 1 Senart prefers (cf. contra varr. lectt., p. 337 ad fin.) the form *prabhaṅgura* comparing Pali *pabhaṅgura* (also *oṅgu*).

2) This indicates the passing over of fourteen similitudes (nos. 16-28) in the original list.

3) This similitude, which recalls the famous «man ist was man isst» is no. 32 only in the full list.

4) With this extract compare and contrast (in respect of Mahāyāna-teaching) M. Satipp. s. § 17 = Majjh. i. 59.

5) For the *parasmaip.* v. Mhv. II. 314. 10.

6) यन्निर्गन्धः, cf. Wassiljev p. 241 (265) n. 2 'propensity', as in Pali.

7) 'Removal' as in Pali, M. Vyutp. 82. 6.

8) *oārpyayati* MS., a sec. m.

घसमुद्धातं चार्जयति । अडुष्वासुखायां वेदनायां नाविद्यागतो भवति । अविद्यासमुद्धातं चार्जयति । स यां काञ्चिद्वेदनां वेत्ति सर्वां तामनित्यवेदितां वेत्ति । सर्वां तां दुष्खवेदितां वेत्ति । अनात्मवेदितां वेत्ति । स सुखायां वेदनायामनित्यवेदितो भवति । दुष्खायां वेदनायां शून्यवेदितो भवति । अडुष्वासुखायां वेदनायां शान्तिवेदितो भवति । इति हि यत्सुखं तदनित्यं यदुष्खं सुखमेव तत् । यदडुष्वासुखं तदनात्मकमित्याद ॥

5

आर्यातपममितसूत्रेऽप्युक्तं । दुष्खया वेदनया स्पृष्टः सर्वपापात्तपोपपन्नेषु सत्त्वेषु मङ्गा-
करूणामुत्पादयति ॥ पे ॥ अपि तु खलु पुनरभिनवेशो वेदना परिग्रहो वेदनोपादानं
वेदनोपलम्भो वेदना विपर्यासो वेदना विकल्पो वेदनेत्यादि ॥

धर्मसंगीतिसूत्रेऽप्युक्तं ॥

(3) वेदानुभवः प्रोक्तः । केनासावनुभूयते ।

10

वेदको वेदनादन्यः पृथग्भूतो न विद्यते ॥

एवं स्मृतिरूपस्थेया वेदनायां विचक्षणैः ।

यथा बोधिस्तथा ज्ञेया शान्ता शुद्धा प्रभास्वरा (5) ॥

एतत्समासतो वेदनास्मृत्युपस्थानम् ॥

चित्तस्मृत्युपस्थानं तु यथार्परत्नकटे (6) । स एवं चित्तं परिगृह्णते । कतरत्तु चित्तं । 15
रुध्यति वा दुष्यति वा मुच्यति वा (8) । किमतीतमनागतं प्रत्युत्पन्नं वेत्ति । तत्र यदतीतं

1) *aryayati* MS.; see below.

2) This clause is also quoted in *Bodhic. tīkā* (IX.) 336. a.

3) Cf. *Bodhic. - t.*, *ibid.*

4) *vedanā vedyā* Bt.; but our reading is supported by the Tib. (145 b. — 146).
For *vedanād* (masc. or neutr.) comp. Mhv. III. 448. 13 (var. lect.) and the Pali
vedanam.

5) *svabhāvataḥ* Bt.; but Tib. འོད་གསལ་.

6) This extract is quoted in *Bodhic. tīkā* 338. s sqq. with the introductory
phrase *Āryaratnakūṭādiśv abhihitam*, as if to mark a quotation from a sūtra of
the *Ratnakūṭa*-class, possibly the *Ratnacūḍa*. See p. 235 note 1 below.

7) *gaveshā* Bt.

8) *cittam sarūgam . . . sadosam . . . samoham*. M. Satipp.s. § 18; Majjh. i,
59 ad fin.

तत्त्वोणं । पदनागतं तदसंप्राप्तं । प्रत्युत्पन्नस्य स्थितिर्नास्ति । चित्तं हि काश्यप नाध्या-
 त्मं न बद्धिर्धा नोभयमन्तरेणोपलभ्यते । चित्तं हि काश्यपाद्वपमनिदर्शनमप्रतिषमविज्ञप्ति-
 कमप्रतिष्ठम[105b]निकेतं । चित्तं हि काश्यप सर्वबुद्धिर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति
 पत्सर्वबुद्धिर्न दृष्टं । न पश्यन्ति न द्रव्यन्ति । कीदृशस्तस्य प्रचारो द्रष्टव्यः । अन्यत्र वित-
 5 यपतितया संज्ञया धर्माः प्रवर्तन्ते । चित्तं हि काश्यप मायासदृशमभूतपरिकल्पनया⁽²⁾ वि-
 विधामुपपत्तिं परिगृह्णाति ॥ पे ॥ चित्तं हि काश्यप नदीलोतःसदृशमनवस्थितमुत्पन्नभ-
 ग्रविलीनं । चित्तं हि काश्यप दीपार्चिःसदृशं हेतुप्रत्ययतया प्रवर्तते । चित्तं हि काश्यप
 विद्युत्सदृशं क्षणभङ्गानवस्थितम् । चित्तं हि काश्यपाकाशसदृशमागत्युक्तैः क्षैशैरूपक्षि-
 ष्यते⁽⁵⁾ पे ॥ चित्तं हि काश्यप पापमित्रसदृशं सर्वदुष्खसंजननतया । पे । चित्तं हि काश्यप
 10 मत्स्यबडिशसदृशं दुष्खे सुखसंज्ञया । तथा नीलमन्त्रिकासदृशमशुचीं प्रुचितंज्ञया । चित्तं
 हि काश्यप प्रत्यर्थिकसदृशं विविधकारणाकरणतया । चित्तं हि ओजोहारपत्तसदृशं
 सदा विवरगवेषणतया । एवं चोरसदृशं सर्वकुशलमूलमुपपन्नतया । चित्तं हि काश्यप
 वृषारामं पतङ्गनेत्रसदृशम् । चित्तं हि काश्यप शब्दारामं संप्रामभेरीसदृशं । चित्तं हि
 काश्यप गन्धारामं वराह इवाप्रुचिमध्ये । चित्तं हि काश्यप रसारामं रथावशेषभोक्तृ
 15 चेटीसदृशं । चित्तं हि काश्यप स्पर्शारामं मल्लिकेव तैलपात्रे । चित्तं हि काश्यप परिगवे-
 ष्यमाणं न लभ्यते । यन्न लभ्यते तन्नोपलभ्यते । यन्नोपलभ्यते तन्नैवातीतं नानागतं न
 प्रत्युत्पन्नं । यन्नैवातीतं नानागतं न प्रत्युत्पन्नं तत् त्र्यधसमतिक्रातं । यत्त्र्यधसमतिक्रातं
 तन्नैवास्ति न नास्तीत्यादि ॥

1) ... 1) M. Vyutp. § 101. 51-53. 76.

2) °panatayā Bt.

3) 'जे' (re-)birth, as in Pali.

4) cf. Jñānagṛī ap. Sarvadarç. p. 15 (tr. Cowell p. 20).

5) kleṣopakleṣair upalipyate Bt.

6) 'जे' (146. b. 4) Pali paccatthika 'enemy'.

7) cf. Mhv. I. 253 1-3.

8) See also the somewhat abbreviated quotation in Madhy-vr. 11. 17.

आर्यरत्नचूडसूत्रेऽप्याह । स चित्तं परिगवेयमाणो नाध्यात्मं चित्तं समनुपश्यति । न ब-
 ह्निर्धा चित्तं समनुपश्यति । न स्कन्धेषु चित्तं समनुपश्यति । न धातुषु चित्तं समनुपश्य-
 ति । नायतनेषु चित्तं समनुपश्यति । स चित्तमसमनुपश्यंश्चित्तधारां पर्येषते । कुतः चित्त-
 स्योत्पत्तिरिति । तस्यैवं भवति आलम्बने सति चित्तमुत्पद्यते । तत्किमन्यदालम्बनम्⁽³⁾ ।
 अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । यदि तावदन्यदालम्बनमन्यच्चित्तं तद्वि⁽⁴⁾चित्तता भविष्य- 5
 ति । अथ यदेवालम्बनं तदेव चित्तं । तत्कथं चित्तं चित्तं समनुपश्यति । न हि चित्तं चित्तं
 समनुपश्यति । तद्यथा न तथैवासिधारया [106a] सैवासिधारा शक्यते केतुम् । न तेनैवा-
 ङ्गुल्यग्रेण तदेवाङ्गुल्यग्रं स्पृष्टुं शक्यते । नैव चित्तेन तदेव चित्तं शक्यते द्रष्टुम् ॥ पे ॥ पुन-
 रपरं कुलपुत्र यडुपद्रुतप्रद्रुतानवस्थितप्रचारस्य वानरमारुतसदृशस्य । पे ।⁽⁵⁾ ह्ररंगमचा-
 रिणो ऽशरीरस्य लघुपरिवर्तिनो विषयलोत्तस्य घटायतनगोचरस्यापरापरसंप्रयुक्तस्य 10
 चित्तस्यावस्थानामेकाग्रता ऽशरणमविशर्णां शमयैकाग्रता ऽवित्तेप इयमुच्यते चित्तस्य स्मृ-
 तिरिति ॥

1) This passage is quoted in Bodhic. tikā p. 261, where the °ratnabhūta° of La V.-Poussin's transcript (v. note 3) should probably be corrected to °cūḍa°. Though similar in style, as we see from the foregoing extract, the Ratnakūṭa and Ratnacūḍa are distinct works, and the latter is doubtless the same as the Ratnacūḍapariprechā (cf. Abhidh.-koṣa ap. Poussin l. c.), though here called by the Tib. མོ་རྒྱལ་ not རུས་. It should however be noted that Ratnakūṭa is not

only the name of one or more sūtras, but also of the division or class of sūtras to which the Ratnacūḍa belongs (K. F. 212—14, 218; Nanjio 23, 23(47)).

2) svac° B ṭ.

3) As to the spelling of this difficult word I have decided, since our text is composed of elements varying in their origin, to follow the MS. in each passage. The Tib. equivalent is unvarying, viz. རྒྱལ་པོ་. The MSS. of the Mh. v. give little help; see esp. I. 120.10 and II. 260.15 with the notes thereon. For the reading compare Tathāgataguhya-sūtra ap. Madhy-vr. pp. 128-9. At p. 129.22 of that text read apparently: *evam evāmbanataḥ cittaṃ jvalati* 'anāmbanataḥ cāmyati.

4) tadvi° MS.; but cf. B ṭ. and Tib. (147. a. 6).

5) The Tib. (147. b. 1) preserves two further similes: of a river-current and of an oil-lamp.

6) So MS.; but Tib. མོ་འཕྲོ་བ་ | རྒྱལ་པོ་མོ་འཕྲོ་བ་, as if from सर्पा. Cf. infra निःसर° 236.7.

आर्याज्ञयमतिमुत्रेऽप्युक्तं । विठपनायां मया योगः करणीयः⁽¹⁾ । इयं च चित्तधर्मता न विहातव्या । तत्र कतमा चित्तधर्मता । कतमा विठपना । मायोपमं चित्तमियमुच्यते चित्तधर्मता । यत्पुनः सर्वस्वं परित्यज्य सर्वबुद्धक्षेत्रपरिशुद्धये परिणामय[त्]तीत्यमुच्यते विठपनेत्यादि ॥

5 धर्मस्मृत्युपस्थाने तु ॥

यथा तावद्ब्राह्मणं⁽²⁾ धर्मे धर्मानुदर्शी⁽³⁾ विकृन्बोधिसत्त्वो न कश्चिद्धर्मे समुनपश्यति । यतो न बुद्धधर्मा यतो न बोधिः । यतो न मार्गो । यतो न निःसरणं । स सर्वधर्मानिःसरणमिति विदित्वा ऽनावरणं⁽⁴⁾ नाम मक्काकरूणासमाधिं समापद्यते⁽⁵⁾ । स सर्वधर्मेषु सर्वक्लेशेषु च कृत्रिमसंज्ञां प्रतिलभते । निःक्लेशा एते धर्मा । नैते सक्लेशाः । तत्कस्य हेतोः । तथा
10 ह्येते नीतिार्थे समवसरति । नास्ति क्लेशानां संचयो । न राशीभावः । न रागभावो न द्वेषभावो न मोहभाव । एषामेव क्लेशानामवबोधाद्बोधिः । यत्स्वभावाश्च क्लेशास्तत्स्वभावा बोधिरित्येवं स्मृतिमुपस्थापयतीति ॥

आर्यरत्नचूडेऽप्युक्तम् । इह कुलपुत्र बोधिसत्त्वस्य धर्मे धर्मानुपश्यना स्मृत्युपस्थानेन विकृत्त एवं भवति । धर्मा एवोत्पद्यमाना उत्पद्यन्ते । धर्मा एव निरुध्यमाना निरु-
15 द्यन्ते ॥ न पुनरत्र कश्चिदात्मभावे सत्त्वो वा जीवो वा जन्तुर्वा योषो⁽⁶⁾ वा पुरुषो वा पुद्गलो वा मनुजो वा यो ज्ञायते वा जीर्यते वा द्यवते वोत्पद्यते वा । एषा धर्माणां धर्मता । यदि समुदानीयते । समुदागच्छति । अथ न समुदानीयते न समुदागच्छति । यादृशाः समुदानी-

1) *nyam* MS.

2) For *atiraiva*; i. e. in the same sūtra देहेत्यत्र. The same passage is quoted in Bodhic. śīkā (IX.) 339. 3-11.

3) *ānupagṛh* Bṭ.

4) om. Bṭ.

5) *pratilabhat* Bṭ.

6) This form occurs in the similar enumeration at M. Vyutp. § 207.

यत्ते तादृशाः समुदागाच्छक्ति कुशला वा ऽकुशला वा [106b] ⁽¹⁾अनिङ्ग्या वा । नास्ति धर्माणां समुदानेता । न चाहेतुकानां धर्माणां काचिदुत्पत्तिरित्यादि ॥

तत्रैवाह । स कियद्गम्भीरानपि धर्मान्प्रत्यवेक्षमाणास्तां सर्वज्ञताबोधिचित्तानुस्मृतिं न विज्झाति ॥

आर्यललितविस्तरसूत्रेऽप्युक्तम् ।

5

⁽³⁾संस्कार अनित्य ध्रुवा अमकुम्भोपमभेदनात्मकाः ।

⁽⁴⁾परकेलिकयाचितोपमाः पांशुनगरोपमता च कालिका ॥

संस्कार प्रलोप धर्मिणे ⁽⁵⁾वर्षकालि चलिते ⁽⁶⁾विलेपनं ।

नदिकूल ⁽⁷⁾इवा सवालुकं प्रत्ययाधीन स्वभावदुर्बलाः ॥

⁽⁸⁾संस्कार प्रदीप अर्चिवत् क्षिप्रउत्पत्ति निरोधधर्मकाः ।

10

अनवस्थितमारुतोपमाः ⁽⁹⁾केनपिण्डावदसारदुर्बलाः ॥

1) I preserve the ã of the MS. (cf. *āniṅgya*) though in Mhv. *āniṅja* and *āniṅgya* occur as adj.

2) This extract has been collated with two Cambridge MSS., Add. 2195 (the oldest MS. known, called C) fol. 86. b. and Add. 2194 (D.) f. 83. c. It has also been compared with Foucaux's text (p. 158) and translation (p. 172), with the printed text (P.) p. 209. 2 and with the extracts in the Bodhic.-tikā (Bt) 341.

3) Metre: Vaitālīya with the first syllable of the second *pāda* regarded as common (*āmākūmbh°*, *sārvāsāmsk°*).

4) So C. P. *keraka* A. Tib. (148. b. 7) with which Foucaux's text agrees) རྒྱུ. Possibly the meaning is 'trick' or 'charm'; 'la fortune empruntée à un autre' Foucaux.

5) i. e. *dharm' ime*; cf. p. 47, n. 4.

6) *lepāne* A. After the caesura — for the more usual —. *kālī tāñca lepanām* C.

7) So all the MSS.

8) Compare Bodhic. *ṭikā* 341. 15 sqq. (cf. p. 402).

9) Scan *phēna*. The reading *phalapinḍa* in Mdhy.-vr. 205. 3, 10 cited by Poussin p. 402 is erroneous; cf. M.-Vyutp. p. 43, n. 2. A similar corruption (*phana°*) is found also in C.

- संस्कार निरीक्त शून्यकाः कदलीस्कन्धसमा निरीक्षितः⁽¹⁾ ।
 मायोपम चित्तमोहना बालोच्चापनरिक्तमुष्टिवत्⁽²⁾ ॥
 हेतूभि च प्रत्ययेभि वा सर्व संस्कारगतं प्रवर्तते ।
 अन्योन्यप्रतीत्यहेतुतः तदिदं बालजनो न बुध्यते ॥
 5 पथ मुञ्ज प्रतीत्य बल्लवजं रज्जु व्यापामबलेन वर्तिता ।
 घटियन्त्र सचक्र वर्तते तेष्वेकैकशु नास्ति वर्तना ॥
 तथ सर्वभवाङ्गवर्तनी अन्योन्योपचयेन निःश्चिता ।
 एकैकशु तेषु वर्तनी पूर्वापरात्ततो नोपलभ्यते ॥
 बीजस्य सतो यथाङ्कुरो न च यो बीजं स चैव अङ्कुरो⁽¹²⁾ ।
 10 न च अन्य ततो न चैव तत्⁽¹³⁾ । एवमनुच्छेद अशाश्रित धर्मता ॥

1) So A. *a sec. manu*, a reading greatly preferable to that of Rāj. Mitra w(ith wh. C. agrees) or of Poussin, as it corresponds with the Tib. གཤམ་མཁའ་མཁའ་ «quand on l'examine».

2) See Poussin p. 341, n. 12. C.'s reading -uktā (for riktā or rktā) explains the origin of *ulkā* in P.

3) So rightly (for metre) C.; for lengthened *u* (in finals, however) compare p. 216, n. 8 above.

4) So A; for var. lectt. cf. Bt. C. with P.

5) All the MSS. have °nā (°inā C. Bt.), here and below, as contrasted with °nā above; cf. contra Poussin, p. 342, n. 2.

6) *anyamanyopa* C. P. Poussin's correction to °ppacaya is not supported by the Tib., wh. has མཁའ་མཁའ་.

7) So A. C.; cf. Poussin p. 342, n. 1. *teshu* P. D.

8) --- for --- (normally ---; see above); scan *tatō* or read *tata* with C.; °rāntanta D. °rāntam P.

9) The two following stanzas and also the three (239. 6-10) *caṣuṣ ca°* are marked for omission (but not obliterated) in the MS. (A.), and are accordingly omitted in the transcript. Possibly their exclusion was due to some reader of the Bodh. -ṭīkā, where (with many others) they are omitted. Their omission is however not sanctioned by our Tib. version (148. b. 5), which agrees throughout with Foucaux's Tib. text of the Lal.-v. As to an omission in the Tib., see below, p. 240.

10) *sati syāt* marg.

11) *so vījasya* A.

12) *samkramas tu na cintyāt* marg.

13) All the texts of the Lal.-v. omit *anya*, and are otherwise corrupt. The

संस्कार अविव्यप्रत्ययाः ते च संस्कार न सन्ति तवतः ।
 संस्कार अविव्य चैव किं शून्य एते प्रकृती⁽²⁾ निरोद्धकाः ॥
 मुद्रात्प्रतिमुद्र दृश्यते मुद्रसंक्रान्ति न चोपलभ्यते ।
 न च तत्र न चैव⁽³⁾ सान्यतो एवं संस्कारनुच्छेदशाश्वताः ॥
 चक्षुश्च प्रतीत्य⁽⁵⁾ रूपतः⁽⁶⁾ चक्षु विज्ञानमिहोपज्ञायते ।
 न च चक्षुषि रूपनिश्चितं रूपसंक्रान्ति न चैव चक्षुषि ॥
 नैरात्म्यशुभाश्च धर्मिमे ते पुनरात्मेति शुभाश्च कल्पिताः ।
 विपरीतमसद्विकल्पितं चक्षुर्विज्ञान ततोपज्ञायते ॥
 विज्ञान⁽⁹⁾ निरोधसंभवं विज्ञ उत्पादव्ययं⁽¹⁰⁾ विपश्यति ।
 अकच्छि⁽¹¹⁾ गतमनागतं शून्य मायोपमं⁽¹²⁾ योगि पश्यति ॥

5

10

above reading of A. is fully confirmed by the sense, and by the Tib. texts, which have: དེ་ལས་གཞན་མེད་དེ་ཡང་མ་ཡིན་ཏེ། In the second pāda scan *evam* (--- for ---).

1) *tē*; *te samsk*° C. D. P.

2) So C.; cett. (contra metrum) °*tā*.

3) So A., Bṭ. (342. 4) and Tib.; all the Lal.-v. texts are corrupt.

4) The reading of Bṭ. *eva(m) samskāra u(c)cheda cācātāḥ* is metrical justifiable, but is unsupported by the Tib., which implies *anucch*° and *a-çaçv*°. If the above reading be accepted, we must read and scan: *ēvā(m) samskār' ānū(c)ched' āçāçv*°. The reading of C. D. °*samskārānu*° becomes thus the unmetrical correction of a scribe who did not understand the Pali-Prakritic elision.

5) *pratirūpataḥ sadā* A.

6) *caḥshur* MSS.

7) i. e. *nairātmya-açubhāç ca* (cf. Tib.) *dharmū ime. dharmi ye* C. D. P.

8) Scan *tē* (--- for ---). For this reading (confirmed by Tib.), C. D. P. have *na punar*°.

9) *na vijñāna virodh*° A.

10) *vijñānotpāda*° C. A.

11) *akhaṅgataṃ* A.

12) So A., with Tib.; C. D. P. have the corruption *yo vip*°.

- अरणिं⁽¹⁾ यथ [107 a] चोत्तराणि कस्तव्यायामत्रयेभि संगतिं⁽¹⁾
 इति प्रत्ययतो ऽग्नि जायते जातु कृतकार्यं लघू निरुध्यते ॥
 अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुत यमागतु कुत्र याति वा ।
 विदिशो दिशि सर्व मार्गतो न⁽⁴⁾ गतिर्नाप्यगतिश्च लभ्यते ॥
 5 स्कन्धायतनानि धातवः तृष्णा अविद्या⁽⁵⁾ इति कर्मप्रत्ययाः ।
 सामग्नि तु सत्वसूचना सा च परमार्थतु नोपलभ्यते⁽⁷⁾ ॥
 कण्ठोष्ठ प्रतीत्य तालुकं जिह्व परिवर्तिर्वर्ति अन्तरा ।
 न च कण्ठगता न तालुकैः अन्तरैकैकं तु नोपलभ्यते⁽⁹⁾ ॥
 सामग्निप्रतीत्यतश्च सा वाचमनबुद्धिवशेन निश्चरी ।
 10 मनवाच अदृश्यत्रयिणी बाह्यतोऽभ्यन्तरि नोपलभ्यते ॥
 उत्पादव्ययं विपश्यतो वाचरूतघोषस्वरस्य पण्डिताः ।
 क्षणिकां वशिकां तदीदृशीं सर्ववाचः प्रतिश्रुतकोपमाः ॥⁽¹⁰⁾⁽¹¹⁾

1) ... 1) Accusatives governed by *paçyati* in last stanza; unless *pratyayato* is to be understood as equivalent to *pratitya* in the similar passage below (l. 7).

2) *laghu* C. P.; °*ghur* Bt., corrected by Poussin to °*ghum*. Cf. 216, n. 8.

3) *yam* for *ayam*; Tib. (both versions) རྩེད་ Poussin's *yo* = *vāyu* seems far-fetched.

4) So A.; *nāgati nāsya gatiḥ ca* C.P Bt. The Tib. must have had some reading *nāgatir* (translated as if *na āgatir*) *nāpi gati*°.

5) *avidyā ti* Poussin, for metre; but *trishṇā avī*° (---) is not more irregular for --- than --- noted above. With *vidy*° compare *ādv*° at 195. 16.

6) Poussin, omits this word for metre; but see last note.

7) At this point ends chapter XIII in our Tib. version; and also the citation from Lal.-v. in Bt.

8) *avaratti* (omitted in defiance of metre by C. P.) apparently stands for *avaratate*. Foucaux: རྩེད་ 'nait'.

9) °*kas tu* MSS. P.

10) B² quotes the meaning 'empty' for this. Foucaux's Tib. translator appears to have read *kṣaṇikā-rasikām*.

11) *sarvārthāḥ ca* A.

यथ तस्मिन्⁽¹⁾ प्रतीत्य दारु च हस्तव्यापामत्रयेभि⁽²⁾ संगतिम् ।

तुणवीणमुघोषकादिभिः शब्दो निश्चरते तदुद्भवः ॥

अथ पण्डितु कश्चि मार्गते कुतो ऽयमागतु कुत्र याति वा ।

विदिशो दिश सर्वमार्गतः शब्दमनागमनं न लभ्यते ॥

तथ केतुभि प्रत्ययेभि च सर्वसंस्कारगतं प्रवर्तते ।

5

योगी पुन भूतदर्शनात् शून्य संस्कार निरीकृ पश्यति ॥

स्कन्धायतनानि धातवः शून्यग्रध्यात्मिक शून्यवाक्यकाः ।

सत्त्वात्मविविक्तनालयाः⁽³⁾ धर्माकाशस्वभावलक्षणाः ॥

लोकनाथव्याकरणे⁽⁴⁾प्युक्तम् ॥

शून्या अनामका धर्माः नाम किं परिपृच्छसि ।

10

शून्यता न क्वचिद्देवा न नागा नापि राज्ञसाः ॥

मनुष्या वाऽमनुष्या वा सर्वे तु एष विद्यते ।

नाम्ना हि नामता शून्या नाम्नि नाम न विद्यते ॥

अनामकाः सर्वे धर्माः नाम्ना तु परिदीपिताः ॥

यो हि स्वभावो नाम्नो वै न स दृष्टो न च श्रुतः ।

15

न चोत्पन्नो निरुद्धो वा कस्य नामेक पृच्छसि ॥

व्यवहारकृतं नाम प्रज्ञसिर्नामदर्शिता ।

रत्नचित्रो ह्ययं नाम्ना रत्नोत्तमपर इति ॥

॥ इति शिन्नासमुच्चये स्मृत्युपस्थानपरिच्छेदस्त्रयोदशः ॥

1) °nira C. P. °nirī A.

2) cf. note 21 supra.

3) *satvā vivikṭam anālayāḥ* C. D. P.; the Tib. (Foucaux, text 160. 13) implies a reading like ours, which must be understood: *sarv' ātmavivikṭ' anālayāḥ*.

4) This quotation is not reproduced in the Tib. version, in which the Chapter ends at the point above noted. The work now cited is apparently not known, unless it be identical with the original of K. F. p. 256, no. 3.

XIV.

आत्मभावपरिशुद्धिः परिच्छेदशतदृशः ॥

उक्तानि स्मृत्युपस्थानानि । एवं योग्यचित्तो⁽¹⁾ दृशसु दिक्षु शेष[107b]स्य जगतो दुष्प-
सागरोद्धरणाभिसंबोध्युपायो व्योमपर्यन्तत्रैकाल्यसर्वधर्मवशवर्तितायैव तु पुनः सर्वधर्म-
शून्यतामवतरेत्⁽¹⁾ । एवं हि पुद्गलशून्यता सिद्धा भवति । ततश्च किन्मूलत्वात् क्लेशा न
समुदाचरन्ति ॥

यथोक्तमार्यतथागतगुण्यमूत्रे । तद्यथापि नाम शास्त्रमते वृक्षस्य मूलक्षिन्नस्य सर्वशा-
खा पत्रपलाशाः⁽⁴⁾ प्रुष्यन्ति । एवमेव शास्त्रमते सत्कायदृष्ट्युपशमात्सर्वक्लेशा उपशाम्य-
न्तीति ॥

10 शून्यताभावनानुशंसास्त्वपर्यन्ताः ॥

यथा तावच्चन्द्रप्रदीपसूत्रे⁽⁵⁾ ।

सोऽसौ शित न ज्ञातु त्रशतो मुगतानां ।

सोऽसौ ब्रूह न ज्ञातु इन्दिषां वशमेती ।

1... 1) The Tib. (149. a. 6) seems to imply a reading like *yogyacittatayā cūn-yatām*, omitting the intervening and rather complicated phrase.

2) °mā.

3) This passage is also quoted in the Bodhic.-ṭīkā (IX.) 317. 21 and Mādhy.-vṛtti 129. 7.

4) So A. The word is both neuter (as in Skt.: cf. Bodhic.-ṭ., l. c., note 8) and masc. in Pali.

5) Metre ———— | ———— || not identified, but corresponding with the first pāda of Upasthitapracupita. As to the sūtra see Tārānātha, tr. Schiefner, p. 156.

6) *sikshāsu* (?) marg. (gloss.).

7) Tib. རྩོད་ 'reject'. qu. correct *trasyate*?

सो ऽसौ सासनि प्रीति विन्दते सुगतानां ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ नेह चिरेण भेष्यति द्विपदेन्द्रः ।

सोऽसौ वैद्यभिषक्⁽¹⁾ भेष्यते सुखदाता ।

सोऽसौ उद्धरि शल्य सर्वशो दुःखितानां ।

5

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

सोऽसौ क्षातिबलेन उद्धतो नरचन्द्रः ।

सोऽसौ लोष्टकदण्ड ताडितो न च कुप्यी ।

सोऽसौ क्रियति अङ्गमङ्गशो न च क्षुभ्यो⁽²⁾ ।

योऽसौ धर्मस्वभाव ज्ञानती सुप्रशातं ॥

10

नासौ दुर्गतिषू पतिष्यती अनुव्यञ्जन ।

नित्यं लक्षणधारि भेष्यती अभिरूपः ।

पश्यो⁽³⁾ तस्य अभिज्ञ भाविता इमि नित्यं ।

पुरतः सो सुगतान स्वास्यतो स च प्रूर⁴ इत्यादि ॥

भगवत्यामप्युक्तं⁽⁶⁾ । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्वेन महासत्वेन बुद्धकायं निष्पादयि- 15

1) So the MS. (which has been corrected here) against metre and sandhi. A short syllable such as *ca* has dropped out.

2) MS., as usual, *dushkhl*°.

3) *kshubhī* or *kshusī* MS. The Tib., both here in and at the end of the previous line represents some form equivalent to *kshubhyati* — རྒྱུག་མ་འཇུག་.

4) i. e. *nityam anuvyañjana lakṣaṇadhūri* The Tib. has (149. b. 4) རྟོག་མ་ཡང་
དག་འགོར་སྐྱེ་བར་འཇུག་མ་ཡིན། ཏཱ་ཏྭ་ (= *nityam*)°.

5) མངོན་ 'conspicuous' (149. b. 5.). A derivative from *vyac* 'vyaktikarane' (Dh p.), a root not hitherto found uncompounded.

6) Compare the closely similar language of the extract from the Mahatī Prajñāpāramitā, f. 120a infra.

तुक्कामेन द्वात्रिंशन्महत्पुरुषलक्षणान्यशीतिं चानुव्यञ्जनानि प्रतिलब्धुकामेन सर्वत्र ज्ञा-
 तौ ज्ञातिस्मृतां बोधिचित्ताविप्रणाशतां बोधिसत्त्वचर्याऽसंप्रमोषतां प्रतिलब्धुकामेन
 सर्वपापमित्रपापसंहायान् विवर्जयितुकामेन सर्वबुद्धबोधिसत्त्वकल्याणमित्राण्यारागयितु-
 कामेन सर्वमारमारकायिकदेवतानिर्जेतुकामेन सर्वावरणीयानि शोधयितुकामेन सर्वध-
 5 र्मानावरणां प्रतिलब्धुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिक्षितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिस-
 त्वेन महासत्त्वेन ये दशसु दिनु बुद्धा भगवन्तस्तिष्ठन्ति ते मे वर्णं भाषेर[108a]न्निति प्रज्ञा-
 पारमितायां शिक्षितव्यं । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनैकचित्तोत्पादेन पूर्व-
 स्यां दिशि गङ्गानदीवालुकोपमान् लोकधातून्समतिक्रमितुकामेन । पे । एवं सर्वदिनु
 प्रज्ञापारमितायां शिक्षितव्यमित्याद्यति विस्तरः ॥

- 10 तत्र यथा निरात्मानश्च सर्वधर्माः 'कर्मफलसंबन्धाविरोधश्च निःस्वभावता च यथा-
 दृष्टसर्वधर्माविरोधश्चः' तथा पितृपुत्रसमागमे दर्शितम् । षड्धातुरयं महाराज पुरुषः
 षट्स्पर्शायतनः । अष्टादशमनउपविचारः । षड्धातुरयं महाराज पुरुष इति । न खलु पुन-
 रेत्युक्तं । किं चैतत्प्रतीत्योक्तं षडिमे महाराज धातवः । कतमे षट् । तद्यथा पृथिवीधा-
 तुर्ब्रह्मातुस्तेजोधातुर्वायुधातुराकाशधातुर्विज्ञानधातुश्च । इमे महाराज षड् धातवः ॥ यावत्
 15 षडिमानि महाराज स्पर्शायतनानि । कतमानि षट् । चक्षुः स्पर्शायतनं रूपाणां दर्शनाय ।
 श्रोत्रं स्पर्शायतनं शब्दानां श्रवणाय । घ्राणं स्पर्शायतनं गन्धारामांघ्राणाय । जिह्वा स्पर्श-
 यतनं रसानामास्वादनाय । कायस्पर्शायतनं स्पृष्टव्यानां स्पर्शनाय । मनःस्पर्शायतनं धर्मा-
 णां विज्ञानाय । इमानि च महाराज षट् स्पर्शायतनानि ॥ पे ॥ अष्टादशमे महाराज मनउप-
 विचारः । कतमे ऽष्टादश । इह पुरुषश्चक्षुषा रूपाणि दृष्ट्वा 'सौमनस्यदौर्मनस्योपेक्षास्थानी-
 20 यान्युपविचरति । एवं श्रोत्रादिषु वाच्यं । तेन प्रत्येकमिन्द्रियषट्केन सौमनस्यादित्रयाणां

1) cf. 30. n. 3 supra, also Senart, Mhv. III. 472. The Tib. has མཉེན་པར་
 སུཔ་ 'to give pleasure to'.

2) This passage is cited in Bodhic.-tīkā ('B') 326 fin — 328.

3) . . . 3) The readings of B. are defective throughout these clauses.

भेदा⁽¹⁾ष्टादश मनउपविचारा भवन्ति । पे । कतमश्च महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ।
 यत्किञ्चिदस्मिन्काये ऽध्यात्मं ककखट्वं⁽²⁾ खरगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । केशा
 रोमाणि नखा दन्ता इत्यादि । अयमुच्यते ऽध्यात्मिकः पृथिवीधातुः ॥ कतमश्च महाराज
 बाह्यः पृथिवीधातुः । यत्किञ्चिद् बाह्यं ककखट्वं खरगतमनुपात्तमयमुच्यते बाह्यः पृथिवी-
 धातुः । तत्र महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुस्तप्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्य- 5
 मानो न क्वचित्संनिचयं गच्छति । भवति महाराज स समयो [108b] यत्स्त्री अध्यात्ममहं
 स्त्रीति कल्पयति । साध्यात्ममहं स्त्रीति कल्पयित्वा बह्विधा पुरुषं पुरुष इति कल्प-
 यति । सा बह्विधा पुरुषं पुरुष इति कल्पयित्वा संरक्ता सती बह्विधा पुरुषेण सार्धं
 संयोगमाकाङ्क्षते । पुरुषो ऽप्यध्यात्मं पुरुषो ऽस्मीति कल्पयतीति पूर्ववत् । तयोः संयोगा-
 काङ्क्षया संयोगो भवति । संयोगप्रत्ययात्कललं जायते । तत्र महाराज यश्च संकल्पो⁽³⁾ यश्च 10
 संकल्पयिता । उभयमेतन्न संविद्यते । स्त्रियां स्त्री न संविद्यते । पुरुषे पुरुषो न संवि-
 द्यते । इति ह्यसन्नसद्भूतः संकल्पो जातः । सो ऽपि संकल्पास्वभावेन न संविद्यते । यथा
 संकल्पस्तथा संयोगो ऽपि कललमपि स्वभावेन न संविद्यते । यश्च स्वभावतो न संविद्यते
 तत्कथं ककखट्वं जनयिष्यति । इति हि महाराज संकल्पं ज्ञात्वा ककखट्वं वेदितव्यं
 [यथा]⁽⁴⁾ ककखट्वमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं⁽⁵⁾ न क्वचित्संनिचयं गच्छ- 15
 तीति । भवति महाराज समयो यदयं कायः श्मशानपर्यवसानो भवति । तस्य तत्ककखट्वं
 संक्लिश्यमानं निरुध्यमानं न पूर्वां दिशं गच्छति । न दक्षिणां । न पश्चिमां । नोत्तरां । नोर्ध्वं ।
 नाधो । न तु विदिशं गच्छति । एवं महाराजाध्यात्मिकः पृथिवीधातुर्नृष्टव्यः । भवति महा-

1) supplied from B.

2) *khakkh*° Poussin, who compares the *kharatvam* of *Pañcākrama* I. 61 and M. Vyutp. ci. 6. Cf. et. Mhv. I. 339. 16 (where both *kakkhātva* and *kharatva* occur), Divy. 518. 2 (*khakkh*°) and Pali *kakkhala* (Dh.-sūi § 648). In non-Buddhist Sanskrit the word appears to occur only in Harsha-c. (Thomas, JRAS. '99. p. 494).

3) *yaç ca samkalpate* B.

4) omitted in A.

5) . . 5) This clause is omitted in B. and Tib.

राज स समयो यदाकाशीभूते लोकसंनिवेशे ब्राह्मं विमानं संतिष्ठते महारत्नमयं । तन्महाराज
 ककखटलमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । चक्रवाडमहाचक्रवाडाः संतिष्ठते दृढाः
 सारा एकधना वज्रमयास्तेषामपि ककखटलमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । सुमेरुवः
 पर्वतराजानो युगंधरा निमिंधरा ईशाधारा⁽¹⁾ यावत्कालपर्वताः संतिष्ठन्ते । सर्वश्च त्रिसाह-
 5 स्रमह्सासाहस्रो लोकधातुः संतिष्ठते । चतुरशीतिर्योजनसकृन्नाण्युद्देधेन⁽²⁾ । मध्ये चाष्टषष्टिं
 योजनशतसकृन्ने महापृथिवी संतिष्ठते । तदपि महाराज ककखटलं समुदागच्छत्⁽³⁾ कुतश्चि-
 दागच्छति । भवति महाराज स समयो यदा ऽयं लोकः संवर्तते । तदेयं महापृथिवी [109 a]
 अग्निना वा दह्यते ऽद्विर्वा क्लिश्यते वायुना वा विकीर्यते । तस्या अग्निना दह्यमानाया
 मषिरपि न प्रज्ञायते तद्यथा ऽपि नाम सर्पिषो वा तैलस्य वा ऽग्निना दह्यमानस्य न म-
 10 षिर्न⁽⁴⁾ कृषिका प्रज्ञायते एवमेवास्यास्त्रिसाहस्रमह्सासाहस्राया लोकधातोरग्निना दह्यमा-
 नाया नैव मषिर्न कृषिकावशिष्टा प्रज्ञायते । एवमद्विर्लवणविलयवद्वायुना वैरम्भवाता-
 भिहतशकुन्तवत्पृथिव्यां न किञ्चिदवशिष्टं प्रज्ञायते इति पठ्यते । तत्र महाराज पृथिवी-
 धातोरुत्पादो ऽपि शून्यः व्यपो ऽपि शून्य उत्पन्नो ऽपि पृथिवीधातुः स्वभावशून्यः । इति
 हि महाराज पृथिवीधातुः पृथिवीधातुत्वेन नोपलभ्यते ऽन्यत्र व्यवहारात् । सो ऽपि व्य-
 15 वहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेवैतन्महाराज यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं । तत्र कत-
 मो ऽब्धातुः 'यदिदमस्मिन् काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममापः । अद्भुतं' अस्त्वं स्नेहः । स्नेह-
 गतं स्नेहत्वं द्रवत्वमुपगतमुपात्तं ॥ तत्पुनः कतमत् । तद्यथा । अश्रु स्वेदः खेटः सिङ्गाणाकं

1) The exact form seems doubtful. See M.-Vyutp. § 194. 5 and Minaev's crit. note ad loc. with the whole passage. Compare also Mhv. II. 300. 17—19 and Jāt. VI. 125. 13.

2) Mhv. I. 196. 2.; Pali ubbedha.

3) °an MS.

4) The form *chārikā* (from *kshāra*) occurs in Pali and at Mhv. II. 325. 9 (*ma-shim chārikām vā*) ubi varr. lectt. *chāyī vā*, *chā ikā vā*.

5) Divy. 105. 26. The Pali form is *Verambha* (Jāt. III. 255. 6 or (*si vera lect.*) °ba (ibid. III. 484. 10, 30). Cf. J. P. T. S. 1884. p. 101.

6) Cf. 209. 9—11 supra.

वशा लसीका मज्जा मेदः पित्तं श्लेष्मा पूयः शोणितं क्षीरं प्रस्राव इत्यादिरयमुच्यते आध्या-
त्मिको ऽब्धातुः । पे ॥ भवति महाराज स समयो यत्प्रियं दृष्ट्वा ऽश्रु प्रवर्तते । दुष्खेन चा-
भ्याकृतस्य धर्मसंवेगेन वा ऽश्रु प्रवर्तते । वतिन वा ऽति प्रस्यन्दते । यावत्स महाराजा-
ब्धातुर्न कुतश्चिदागच्छति । भवति महाराज स समयो यदाध्यात्मिको ऽब्धातुः परिश्रु-
ष्यति । स परिश्रुष्यन्निरुध्यमानो न क्वचिद्वच्छति । पे । विवर्तमाने खलु पुनर्लोके सम- 5
ताद्वात्रिंशत्पटला अश्वघनाः संतिष्ठन्ते संस्थाय सर्वावन्तः । त्रिसाहस्रमहासाहस्रं लोक-
धातुं ह्नादयन्ति । यतः पञ्चात्तरकल्पानीषाधारी⁽¹⁾ देवो वर्षति । एवं पञ्च गन्धर्वमेहो देवो
वर्षति । पञ्चाच्छिक्नधारः । पञ्च स्थूलविन्दुकाः । तत इयं महापृथिवी यावद्ब्रह्मलोकादुद-
केन स्फुटा भवति । स महाराज तावान्महानब्धातुरुत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति ।
भवति महाराज स समयो यदयं लोकः संवर्तते । संवर्तमाने खलु पुनर्लोके द्वितीयस्य सूर्य- 10
स्य प्राडुर्भावो भवति । द्वितीयस्य सूर्यस्य⁽²⁾ लोके प्राडुर्भावाडुत्साः सरांसि कुनयश्च
श्रुष्यन्ति । एवं तृतीयस्य महोत्सा महानयः । चतुर्थस्यानवतप्तं महासरः सर्वेषां सर्वमुच्छु-
ष्यति । चतुर्थस्य सूर्यस्य प्राडुर्भावान्महासमुद्रस्य योजनिकमप्युदके परित्यज्य पर्यादानं ग-
च्छति । द्वियोजनिकमपि त्रिचतुःपञ्चदशविंशति-त्रिंशच्चत्वारिंशत्पञ्चाशद्योजनिकमपि
यावच्चत्वारिंशद्योजनसहस्रमुदकमवशिष्टं भवति । यावद्वितालमात्रं । यावत्कण्ठमात्रं । 15
यावद्गोष्पदमात्रमुदकमवशिष्टं भवति । भवति महाराज स समयो यन्महासमुद्रे पृथितपृथि-
तान्यवशिष्टानि भवन्ति । पे ॥ भवति महाराज स समयो यन्महासमुद्रे ऽङ्गुलिस्त्रेहमात्रम-
प्युदकं नावशिष्टं भवति । स महाराज तावान्महान्महातुर्निरुध्यमानो न क्वचिद्वच्छति । पे ।
तस्य खलु पुनर्महाराजाब्धातोत्पादो ऽपि शून्यः । व्ययोगपि शून्यः तिष्ठन्नपि सोऽब्धातुः

1) Name of a Nāga in M. Vyutp. § 168.24. The other names seem not to occur.

2) This passage is closely related to Aṅg.-n. VII. lxii. §§ 3—6 (PtIV. p. 100). Plurality of suns was a common notion from Vedic times onwards: cf. Rv. X. 88. 18 et al. ap. B. R. s. v. *sūrya*. Other parallels from Pali sources may be found in Minaev's article in Zap. IX. 213. 99.

3) The fluid in a finger-joint is probably meant. The Pali has *angulipabbamattam . . . udakam*.

- स्वभावशून्य इति हि महाराजाब्धातुरब्धातुत्वेनोपलभ्यते अन्यत्र व्यवहारमात्रात् । सोऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः पूर्ववत् ॥ ० ॥ आध्यात्मिकस्तेजोधातुः कतमः ॥ यत्किञ्चिदस्मिन्काये तेजस्तेजोगतमूष्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । येनायं काय आतप्यते संतप्यते । येन वास्यासितपीतखादितानि सम्यक्सुखेन परिपाकं गच्छति । यस्य चोत्सर्गत्वाद्भरितो भरित इति संबन्धो गच्छति ॥ ये ॥ बाह्यस्तेजोधातुः कतमः । यद्वाह्यं तेजस्तेजोगतमूष्मगतमुपगतमुपात्तं । तत्पुनः कतमत् । यन्मनुष्या अरणीसहगतेभ्यो⁽¹⁾ गर्भलसहगतेभ्यो वा गोमयचूर्णेन वा कार्पासपिचुनावामन्वेषते यदुत्पन्नं ग्राममपि दहति ग्रामप्रदेशमपि दहति यावद्दीपं वा कनं तृणानां वा दावं वा काष्ठं वा यावद्दहन्परैतीत्यादि । तत्र महाराजाध्यात्मिकस्तेजोधातुरूपपश्यते न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो
- 10 न क्वचित्संनिचयं गच्छति । इति ह्यभूत्वा भवति भूत्वा च प्रतिविगच्छति स्वभावरहितत्वात् ॥ ० ॥ एवं यत्किञ्चिदस्मिन्काये वायुर्वायुगतं लघुत्वं समुदीरणत्वं । तत्पुनः कतमत् । तद्यथा ऊर्ध्वगता वायवो ऽधोगताः पार्श्वश्रयाः पृष्ठाश्रयाः कुक्षिगताः शस्त्रकाः [110 a] तुरकाः⁽⁴⁾ सूचकाः पिप्पलका वाताश्लोला⁽⁵⁾ वातगुल्मा आश्वासप्रश्वासा अङ्गानुसारिणो वा⁽⁶⁾ यव इत्यादि । सन्ति बर्हिधा पूर्वे वायवो दक्षिणाः पश्चिमा उत्तरा वायवः सरजसः अरजसः⁽⁷⁾
- 15 परीता महद्गता वायव इति । भवति महाराज स समयो यन्महोवायुस्कन्धः⁽⁸⁾ समुदागतः ।

1) *shmāga*° MS., hic et infra.

2) 'Excess' Tib. (153. b. 3) མཉམ་ཆེན་ cf. Mhv. II. 319. 21.

3) The original reading is indistinct. The middle syllable has been corrected in the margin to *rdū*. The Tibetan has རྩོ་ 'grass'. *garmut* and *garmud* occur as plant-names, the former meaning also a kind of grass. *garalam tnyapūle* occurs in Hemac.

4) Cf. *sūcibhir iva nistodah* Suçr. Nid. I. 10 (on diseases from *vāta*).

5) °*āṣṭh*° MS. See Suçr. Nid. I. 22. *ashtālāvad ghanam . . . unnatam* 'vā-tāshṭhālām vijāmyād.

6) *vāpaya* MS.; but རྩོ་འཕྲུལ་ Tib.

7) Divy. 227. 4; cf. Ch. s. v. *mahanto* ad fin.

8) *mahārājajavayusk*° MS.; but the Tib. has simply རྩོ་འཕྲུལ་མཉམ་ཆེན་པོ་ (154. a. 3).

वृक्षाग्रानपि पातयति । कुड्यानपि पर्वताग्रानपि पातयति । पातयित्वा निरूपादानो विग-
च्छति । यं सत्त्वाश्चीवरक⁽¹⁾र्णिकेन वा विधर्मनकेन वातानुवृत्तने वा पर्येष्यते । पावदयमुच्यते
बाह्यो वायुधातुः । तस्याप्युत्पत्तिः पूर्ववत् ॥०॥ आध्यात्मिक आकाशधातुः कतमः । य-
त्किञ्चिदस्मिन्काये ऽध्यात्मं प्रत्यात्ममुपगतमुपात्तमाकाशगतमिहान्यतरसंख्याभूतं ।
अस्फुटमस्फरणीयं बङ्गान्सशोषितेन । तत्पुनः कतमत् । यदस्मिन् काये चतुः⁽⁴⁾ सुषिरमि- 5
ति वा पावन्मुखं वा मुखद्वारं वा कण्ठं वा कण्ठनाड्या वा येन चाभ्यवहति यत्र चाव-
तिष्ठते । येन चास्याशितपीतखादितात्त्वादितमघस्तात्प्रधरति⁽⁵⁾ । अयमुच्यते आध्यात्मिक
आकाशधातुः । एवं बाह्येऽपि यदस्फुटमस्फरणीयं द्वपगतेनापलिगुद्धं सुषिरभावश्चिह्नं ।
अयमुच्यते बाह्यः आकाशधातुः ॥ भवति महाराज स समयो यत्कर्मप्रत्ययादायतनानि
प्रादुर्भवन्ति तान्याकाशधातुं परिचारयति । तत्र संख्या भवत्याध्यात्मिक आकाशधातुरि- 10
ति । स न कुतश्चिदागच्छति । भवति समयो यद्रूपं विभर्ति सर्वमाकाशोभवति । तत्कस्य
हेतोः । अतयो ह्याकाशधातुः स्थिरो ऽचलः । तद्यथा महाराजासंस्कृतो निर्वाणधातुः ।
एवमेवाकाशधातुः सर्वत्रानुगतो द्रष्टव्यः । तद्यथापि नाम महाराज पुरुष उत्थले देशे
उदपानं वा कुटं वा कूपं वा पुष्करिणीं वा खानयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज यत्तत्रा-
काशः कुतस्तदागतमिति । आह । न कुतश्चिद्भगवन् । भगवानाह । तद्यथापि नाम महा- 15
राज स पुरुषः पुनरेव तदुदपानं वा पावत्पुष्करिणीं वा पूरयेत् । तत्किं मन्यसे महाराज
यत्तदाकाशं क्वचिद्गतमिति । आह । न क्वचिद्गतं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । न ह्याका-

1) Tib. རོ་སྐྱེ་ཤ་མ་ 'the lower part of the robe' probably the lower hem or corner cf. Ch. s. v. *kaṇṇo* and Mahāvagga viii. 11. 1.

2) *bhastrādi* marg. Tib. རྩུ་ 'bellows'.

3) *oīānavr°* MS.

4) The form *gushira* predominates in the MS.

5) cf. Divyāv., Index.

6) Tib. རྩུ་ 'pond', a word used again for *pushkarinīm*.

श[110b]धातुर्मने वा आगमने वा प्रत्युपस्थितः । न स्त्रीभावेन न पुरुषभावेन प्रत्युप-
स्थितः । भगवानाह । इति हि महाराज बाह्याकाशधातुरचलः । अविकारः । तत्कस्य
हेतोः । शून्यो ह्याकाशधातुराकाशधातुत्वेन । विरहित आकाशधातुराकाशधातुत्वेन । न
पुरुषभावेन न स्त्रीभावेन प्रत्युपस्थितः । एवमेव यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ ॥
5 तत्र कतमो विज्ञानधातुर्या चतुरिन्द्रियाधिपतेया । द्वयारम्बणप्रतिविज्ञप्तिः । ⁽¹⁾ योवदिति
हि महाराज या काचिद्वर्णसंस्थानप्रतिविज्ञप्तिरयमुच्यते चतुर्विज्ञानधातुः । पे । ⁽²⁾ इति हि
या षडिन्द्रियाधिपतेया षड्विषयारम्बणा विषयविज्ञप्तिरयमुच्यते विज्ञानधातुः । स खलु
पुनरयं महाराज विज्ञानधातुर्नेन्द्रियनिश्चितो न विषयेभ्य आगतो न मध्ये उत्तरस्थापी
स नाध्यात्म बहिर्धा नोभयमक्षरेण । स खलु पुनरयं महाराज विज्ञानधातुर्वस्तु प्रतिवि-
10 ज्ञप्य निरुद्धः । स उत्पद्यमानो न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानो न क्वचिद्वच्छति ।
तस्य खलु पुनर्विज्ञानधातोरुत्पादोऽपि शून्यः । व्ययोऽपि शून्यः । उत्पन्नोऽपि विज्ञान-
धातुः स्वभावशून्यः । इति महाराज विज्ञानधातुर्विज्ञानधातुत्वेन शून्यो नोपलभ्यते अन्यत्र
व्यवहारात् । सोऽपि व्यवहारो न स्त्री न पुरुषः । एवमेतद्यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्ट-
व्यं ॥ तत्र महाराज कतमश्चतुरायतनं । पञ्चतुर्णां महाभूतानां प्रसादः । ⁽³⁾ तद्यथा पृथिवी-
15 धातोरब्धातोस्तेजोधातोर्वायुधातोर्यावत् । तत्र पृथिवीधातुप्रसादश्चतुरायतनं नाब्धातुप्र-
सादो न तेजोधातुप्रसादो न वायुधातुप्रसादश्चतुरायतनं । तत्कस्य हेतोः । न हि पृथिवी-
धातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । एवं यावन्न वा-
युधातुप्रसादः कस्यचिद्धर्मस्यायतनं वा आयतनप्रतिलम्बेन वा प्रत्युपस्थितः । तत्कस्य

1) This expression denotes an abridgement of the text of the sūtra quoted as reproduced in the Tib., examples of colour (yellow, red, piebald) and condition (tall, short, thick, thin) being there given.

2) The passage omitted is an analogous one respecting perception by the ear (Tib. 155. a. 4—6).

3) Tib. སྐད་ཀྱི་ 'sphere', a usage not in lexx. SK. or Pali. But compare the parallel passage in Dh.-Sṃi. § 597: *kataman tam rūpam cakkhāyatanaṃ? yam cakkhun catunnam mahābhūtaṇaṃ upādāya pasādo.*

हेतोः । निश्चेष्टा ह्येते धर्मा निष्ठापारा निर्वाणसमा । इति हि महाराज एकैकतो धर्मान्म-
 ग्यमाणान् चतुरायतनं नोपलभते अन्यत्र व्यवहारात् । तत्कस्य हेतोः । शून्यो हि पृथिवी-
 धातुप्रसादः पृथिवीधातुप्रसादेन । वायुच्छून्यो वायुधातुप्रसादो वायुधातुप्रसादेन । ये च
 धर्माः स्वभावेन शून्याः [111 a] कस्तेषां प्रसादो वा तोभो वा । येषां न प्रसादो न तोभ
 उपलभ्यते । कथं ते रूपे द्रव्यति । इति ह्यत्यन्ततया चतुरायतनं शून्यं चतुरायतनस्वभा- 5
 वेन तत्पूर्वात्ततो नोपलभ्यते ॥ अपरात्ततोऽपि नोपलभ्यते । अनागमनतां गमनतां चोपादा-
 य स्थानमप्यस्य नोपलभ्यते स्वभावविरहितत्वात् । यच्च स्वभावेन न संविद्यते । न तत्
 स्त्री न पुरुषः । तेन का मन्यना । मन्यना च नाम महाराज मार्गोच्चरः । अमन्यना बुद्ध-
 गोचरः । तत्कस्य हेतोः । मन्यनाऽपगता हि सर्वधर्माः । ये । तत्र महाराज कतमच्छ्रो-
 त्रायतनं । यच्चतुर्णीं महामूतानां प्रसादो । यावदिति हि महाराज सर्वधर्मा विमोक्षाभिमु- 10
 खा धर्मधातुनियता आकाशधातुपर्यवसाना अप्राप्तिका अव्यवहारा अनभिलाष्या अनभि-
 लपनीयाः । यत्र महाराज इन्द्रियाणि प्रतिक्रियन्ते ते विषया इत्युच्यन्ते । चतुर्हि रूपे प्र-
 तिक्रियन्ते तस्माद्रूपाणि चतुर्विषया इत्युच्यन्ते । एवं श्रोत्रे शब्देष्वित्यादि । तत्र चतु रूपे
 प्रतिक्रियन्ते इति निपातः । प्रतिक्रियन्ता तेषां निर्दिष्टा । तथा हि चतु रूपेषु त्रिविधं
 निपततीति । अनुकूलेषु शुभसंज्ञया । प्रतिकूलेषु प्रतिघसंज्ञया । नैवानुकूलेषु न प्रतिकू- 15
 लेषूपेत्या । एवं मनो धर्मेष्वित्यादि । त इमे विषया मनोगोचरा इत्युच्यन्ते । अत्र हि मन-
 श्रति । उपविचरति ⁽⁵⁾ । तस्मान्नमोगोचरा इत्युच्यन्ते । यदेतन्महाराज मनोऽप्रतिकूलेषु
 रूपेष्वनुनीतं चरति । तेनास्य राग उत्पद्यते । प्रतिकूलेषु रूपेषु प्रतिकृतं चरति तेनास्य

1) bhyate MS.

2) Not in lexx., rendered *मैमैस* 'pride', or self-consciousness. The equi-
 valent Pali *maññanā* is explained in Dh.-Spi § 1116.

3) Compare passages like 221. 5—10 supra.

4) This has somewhat the appearance of a word coined for the occasion; per-
 haps like *manyanā* above. For the meaning cf. the use of *patihan* in Dh.-Spi
 §§ 598 sqq.5) Compound new to Skt., but cf. Pali *upavicāra*, Dh.-Spi § 8.

द्वेष उत्पद्यते । नैवानुकूलेषु न प्रतिकूलेषु समूहं चरति । तेनास्य मोह उत्पद्यते । एवं
 शब्दादिष्वपि त्रिविधमारम्बणमनुभवति पूर्ववत् ॥ तत्र महाराज मायोपमानीन्द्रिया-
 णि ' स्वप्नोपमा विषयाः । तद्यथापि नाम महाराज पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे जनपदकल्या-
 णया स्त्रिया सार्धं परिचरेत् । स शयितविबुद्धो जनपदकल्या[111b]णी स्त्रियमनुस्मरेत् ।
 5 तत्किं मन्यसे महाराज संविद्यते स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्री । आह । नो ह्रीदं भग-
 वन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे महाराजापि नु स पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । यः
 स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी स्त्रियमनुस्मरेत् । तया वा सार्धं क्रोडितमभिविवेशेत् । आह ।
 नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणी न
 संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरनया सार्धं परिचरणा । अन्यत्र योवदेव स पुरुषो वि-
 10 धातस्य क्लमथस्य भागी स्यात् । यस्तामभिविवेशेत् ॥ भगवानाह । एवमेव महाराज
 बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनशत्रुषा ब्रूयाणि दृष्ट्वा सौमनस्यस्थानीयान्यभिविवेशेत् । सो-
 ऽभिविविष्टः सन्ननुनीयते ऽनुनीतः संरज्यते । संरज्यो रागज्ञं कर्माभिसंस्कारोति ⁽⁴⁾ त्रिविधं
 कायेन चतुर्विधं वाचा त्रिविधं मनसा । तच्च कर्माभिसंस्कृतमादित एव क्षीणं निरुद्धं
 विगतं विपरिणतं न पूर्वा दिशं निश्चित्य तिष्ठति । न दक्षिणां न पश्चिमां नोत्तरां नोर्ध्वं
 15 नाधो नानुविदिशं । नेह न तिर्यक् । नोभयमक्षरा । तत्पुनः कालात्तरेण मरणकालसमये
 प्रत्युपस्थिते ⁽⁵⁾ । जीवितेन्द्रियनिरोधे आयुषः परित्यज्य तत्सभागस्य कर्मणः क्षीणत्वाच्चरम-

1) This expression, which recurs below (112 a), is rendered གཤམ་ཏུ་གྲགས་ (156. b. 7). It seems to mean: «least of all, in another case, would he...». Some-
 what similar uses of *yāvat* are given Mh.v. Index, s. v.

2) For this whole simile cf. Mh.v. III. 37—38, and the Bhadrakalpāvadāna (which has taken the text from the Mahāvastu. Cf. S. d'Oldenburg Buddhist Legends (Russian) pp. 19—20 and pp. 139—140 where a parallel from the Vi-
 kramodaya is adduced).

3) This passage is also quoted in Bodhic-ṭ. (IX) pp. 308—9. Cf. Poussin's note 6, where Madhy-vr. p. 41 (Ch. vi. init.) is compared, doubtless an abridge-
 ment of the opening sentences of this extract.

4) . . 4) Poussin compares M. Vyntp. § 91.

5) *upatishṭhate* Bt.

विज्ञानस्य निरुध्यमानस्य मनस आरम्बणीभवति । तद्यथापि नाम शयितविवुद्धस्य जन-
पदकल्याणोति [मनस आरम्बणी⁽¹⁾ भवति ' इति] हि महाराज चरमविज्ञानेनाधिपतिना⁽²⁾
तेन च कर्मणा आरम्बणीनौपत्यंशिकद्वयप्रत्ययं प्रथमविज्ञानमुत्पद्यते । यदि वा नरकेषु
यदि वा तिर्यग्योनौ यदि वा यमलोके यदि वा आसुरे वापि यदि वा मनुष्येषु यदि वा द्रवेषु⁽³⁾
तस्य च प्रथमविज्ञानस्य औपत्यंशिकस्य समनन्तरनिरुद्धस्यानन्तरमभागा चित्तसंततिः 5
प्रवर्तते । यत्र विपाकस्य प्रतिसेवेदना प्रज्ञायते । तत्र यश्चरमविज्ञानस्य निरोधस्तत्र द्यु-
तिरिति संबध्यो गच्छति⁽⁴⁾ । यः [112a] प्रथमविज्ञानस्य प्रादुर्भावस्तत्रोपपत्तिः । इति हि
महाराज न कश्चिद्धर्मो ऽस्माह्लोकात्परं लोकं गच्छति । द्युत्युपपत्ती च प्रज्ञायते⁽⁵⁾ । तत्र
महाराज चरमविज्ञानमुत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति ॥ निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति ।
कर्माप्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति । निरुध्यमानं न क्वचिद्गच्छति । प्रथमविज्ञानम- 10
प्युत्पद्यमानं न कुतश्चिदागच्छति निरुध्यमानं च न क्वचिद्गच्छति । तत्कस्य हेतोः । स्व-
भावविरहितत्वात् । चरमविज्ञानं चरमविज्ञानेन शून्यं । कर्म कर्मणा शून्यं । प्रथमविज्ञानं
प्रथमविज्ञानेन शून्यं । द्युतिश्च्युत्या शून्या । उपपत्तिरुपपत्त्या शून्या । कर्मणा चाबन्ध्यता⁽⁶⁾
प्रज्ञायते⁽⁷⁾ विपाकस्य च प्रतिसेवेदना न चात्र कश्चित्कर्ता न भोक्ता ऽन्यत्र नामसंकेतात् ।

1) I supply these words from the Tib. (157. a. 5) which reads: འཇམ་དཔལ་
(vibuddhasya) རྒྱལ་པོ་ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་ (janapadakalyāṇa) དང་འདྲ་བར་ ('likeness to')
ཡིན་པའི་ (manasaḥ?) དཔལ་ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་ དཔལ་ལྷན་པོ་ is the regular equivalent of āram-
bana, as usually. I have left *iti* instead of any word more directly suggesting like-
ness, as I conjecture that the *lacuna* (common to A. and B.) arose through the
recurrence of the syllables — *iti* (*°kālyāṇāti* and *°bhavati* *iti* hi).

2) M. Vyntp. cxv. 4, cxvi. 2.

3) cf. 226, 7—8 supra. *°kam dvaya*° MS.

4) *°khyā bhavati* B†.

5) *prajñāyate* A; cf. B. p. 309, Poussin's n. 6.

6) *abādhyatā* B; but Tib. འབྲུག་པོ་ལྷན་པོ་ལྷན་པོ་.

7) *prajñāy*° A.

तद्यथापि नाम मकाराज् पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे शत्रुणा सार्धं संग्रामयेत् । स शयितवि-
 बुद्धः । तमेवानुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराज् संविद्यते स्वप्नात्तरे शत्रुः । शत्रुणा वा
 सार्धं संग्राम इति । आह । नो ह्रीदं भगवन् । भगवानाह । तत्किं मन्यसे मकाराजापि नु स
 पुरुषः पण्डितज्ञातीयो भवेत् । योऽसौ स्वप्नात्तरे शत्रुमभिनिविशेत्⁽¹⁾ । शत्रुणा वा सार्धं
 5 संग्रामे⁽²⁾ । आह । नो ह्रीदं भगवन् । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्ने शत्रुर्न
 संविद्यते कुतः पुनस्तेन सार्धं संग्रामः । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो विधातस्य क्लामयस्य च
 भागी स्यात् यस्तमभिनिविशेत् । भगवानाह । एवमेव मकाराज् बालोऽश्रुतवान् पृथग्जन-
 नश्चतुषा ब्रूपाणि दृष्ट्वा दौर्मनस्यास्थानीयान्यभिनिविशते ऽभिनिविष्टः सन्प्रतिकृत्यते ।
 प्रतिकृतः संतुष्यति । डृष्टो दोषज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति पूर्ववत् । तद्यथापि नाम मकाराज्
 10 पुरुषः [112b] सुप्तः स्वप्नात्तरे पिशाचेन परिषात्यमानो भीतः संमोहमापद्यते । स शयि-
 तविबुद्धस्तं पिशाचं तं च संमोहमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराज् संविद्यते स्वप्ने पि-
 शाचः संमोहो वा । यावदेवमेव मकाराज् बालोऽश्रुतवान् पृथग्जनश्चतुषा ब्रूपाणि दृष्ट्वा उ-
 पेक्षास्थानीयान्यभिनिविशते ऽभिनिविष्टः सन् मुक्यति मूढो मोहज्ञं कर्माभिसंस्करोतीति
 पूर्ववत् । तद्यथापि नाम मकाराज् पुरुषः सुप्तः स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणया गायत्र्या
 15 मधुरं गीतस्वरं मधुरं च तन्त्रीस्वरं च शृणुयात् । सा तेन गीतवादितेन परिचारयेत् । स
 शयितविबुद्धस्तदेव गीतवादितमनुस्मरेत् । तत्किं मन्यसे मकाराजापि नु स पुरुषः
 पण्डितज्ञातीयः स्वप्नात्तरे जनपदकल्याणया गीतवादितमभिनिविशेत् । आह । नो ह्रीदं
 भगवन् । भगवानाह । तत्कस्य हेतोः । अत्यन्ततया हि भगवन् स्वप्नात्तरे जनपदकल्या-
 णी स्त्री न संविद्यते नोपलभ्यते । कुतः पुनरस्या गीतवादितं । अन्यत्र यावदेव स पुरुषो

1) མཆོད་པར་ཤེད་པ་ 'greatly desire'; cf. 252.10, where the Tib. is the same, and *infra* l. 17.

2) Correct to *sanggrāmayet* ut *supra*; or supply a word like *kuryāt*. Tib. (157. b. 6) འཕྲུལ་པར་འགྲུལ་པ་

विधातस्य क्लमथस्य च भागी स्यात्⁽¹⁾ । यस्तदेभिनिविशेत् । भगवानाह । एवमेव महाराज बालो ऽश्रुतवान् पृथग्जनः श्रोत्रेण शब्दान् श्रुत्वा सीमनस्यस्थानीयान्यभिनिविशते । इति पूर्ववत् । एवं गन्धादिषु त्रिधा त्रिधा वेदितव्यम् ॥ पे ॥ अत्र महाराज मानसं निवेशयितव्यं । किमित्यहं सदेवकस्य लोकस्य चतुर्भवेयं⁽²⁾ । उल्का प्रदीप घालोकभूतः । कूलं नौस्त्यर्थं⁽³⁾ । नायकः परिणायकः दैशिकः सार्थवाहः । पुरो ज्ञवेयं । मुक्तो मोक्षयेयमा- 5
श्चस्त आश्वासयेयं परिनिर्वृतः परिनिर्वापयेयमिति । पूर्वा हि कीर्तिमहाराज न प्रज्ञायते
दृष्ट्याधिपत्यानामनुभूय मानानां । इति हि महाराज मायोपमानान्द्रियाण्य[113a]तृता-
न्यतर्षणीयानि । स्वप्नोपमा विषया अतर्षका अतृप्तिकराः ॥ अत्रानन्तपशश्चक्रवर्तिनः
कथा स्वर्गाच्च पतिते तस्मिन्सराज्ञकैः पौरैः परिवृत एवं पठ्यते । तद्यथा ऽपि नाम महाराज
सर्पिर्मण्डो वा नयनीतमण्डो वा तस्यां बालुकायामुपनिक्षिप्तोऽवसीदति । न संतिष्ठते । 10
एवमेव महाराजानन्तयशा अवसीदति न संतिष्ठते । अथ राजा प्रियं करो राजानमन्तयशसं
तथावसीदत्तं । उपसंक्रम्यैतद्वोचत् । किं वयं महाराज लोकस्य व्याकुर्ष्यामः⁽³⁾ । किं
राज्ञो ऽनन्तयशसः सुभाषितमिति । स आह । वक्तव्यं । महाराजानन्तयशाश्चतुर्द्वीपेषु रा-
ज्यैश्वर्यं कारयित्वा ऽबन्ध्यमनोरथतामनुभूय सर्वद्रुमाकालफलतां सर्वोपद्रवप्रसन्नब्धिसर्व-
सत्वाबन्ध्यमनोरथतां गन्धोदकवर्षं हिरण्यवर्षं सुवर्णवर्षं सर्वोपकारणवर्षं चानुभूय चतुरो 15
महाद्वीपानध्यावसित्वा शक्रस्यार्धासनमाक्रम्यातीच्छ्या न मुक्तो ऽतस्त एव कामैः कालगत
इति । एवं त्वं महाराज व्याकुर्ष्या इत्येवमुक्त्वा च राजा ऽनन्तयशाः कालमकार्षीत् । पे ॥ त-

1) *tam* MS.2) *मस्र* 'limit'; cf. Senart, Mhv. i. 472.3) *sic* MS.4) See note to f. 117 b. below. Tib. *མུན་ཆོད་* (159 a) 'interrupted flow'.5) *mumukto* or *yuyukto* MS. Tib. (159 b 2) *འདྲོད་པ་ཆེན་པོས་མ་བློང་* (?) 'not free from great desire'. The Tib. is also uncertain, as the last word may be *བློང་*

स्मात्तर्हि ते महाराज मरीचिकायामुदकस्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि विद्यते ।
एवमेव महाराज रूपवेदान्तज्ञा संस्कारविज्ञानं स्वभावो नाभून्न भविष्यति न चैतर्हि वि-
द्यत इत्यादि ॥

पुनरप्युक्तं । एतावच्चैतत्⁽²⁾ ज्ञेयम् । यदुत संवृतिः⁽³⁾ परमार्थश्च । तच्च भगवता शून्यतः
5 सुदृष्टं सुविदितं सुसाक्षात्कृतं । तेन स सर्वज्ञ इत्युच्यते । तत्र संवृतिर्लोकप्रचारतस्तथाग-
तेन दृष्टा । यः पुनः परमार्थः सो ऽनभिलाष्यः । [113b] अनाज्ञेयो ऽविज्ञेयो ऽदेशितो ऽप्र-
काशितो यावदक्रियो यावन्न लाभो नालाभो न सुखं न दुःखं न यशो नापशः । न रूपं ना-
रूपमित्यादि ॥

तत्र जिनेन जगस्य कृतेन
10 संवृतिं देशितं लोकादिताय ।
येन जगत्सुगतस्य सकाशे
संजनयोक्तुं प्रसादमुखार्थे ॥
संवृतिं प्रज्ञमयी नरासिंहः
षड्भूतयो भणि सलगणानां ।
15 ⁽⁴⁾नरकतिरश्च तथैव ⁽⁵⁾चिं प्रेतान्
अ[1]सुरकाय नराश्च मर्त्यश्च ॥
नीचकुलास्तथ उच्चकुलाश्च
आद्यकुलाश्च दरिद्रकुलाश्चेत्यादि ॥

1) °nābhūn° MS.

2) This passage is twice cited in Bodhic.-ṭīkā (IX.) pp. 246 and 380.

3) गुरुर्ह्येव. Cf. Wass. 321 (293): «die Hülle, durch welche hindurch man die eigentlichen Kennzeichen des Gegenstandes wiederfindet». See Nāgārjuna ap. Nāmas.-ṭīkā ap. Minaev, Rech. p. 226 n. 1, and Bodhic. IX. 2 with ṭīkā (Poussin p. 244. 10).

4) ~ for ~) narakagatīḥ ca B (p. 380.14).

5) omitted in A.

पुनश्चोक्तं । कतम एष धर्मो यो भगवता व्याकृतो ऽनुतरायां सम्यक्संबोधौ । किं
 रूपमुत वेदना आहो श्रितसंज्ञा उताहो संस्कारा अथ विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुतरायां
 सम्यक्संबोधाविति । तेषामेतद्भूत् । न रूपं यावन्न विज्ञानं भगवता व्याकृतमनुतरायां
 सम्यक्संबोधौ । तत्कस्य हेतोः । अनुत्पादो हि रूपमनुत्पादो बोधिः । तत्कथमनुत्पादो
 ऽनुत्पादमभिसंबुध्यते । एवं यावद्विज्ञानम् ॥ पे ॥ तदेवमनुपलभ्यमानेषु सर्वधर्मेषु कतमो 5
 ऽत्र बुद्धः । कतमा बोधिः । कतमो बोधिसत्त्वः । कतमद्याकरणम् । श्रूयं हि रूपं रूपेण
 यावद्विज्ञानं ॥ पे ॥ यावदेव व्यवहारमात्रमेतत् । नामधेयमात्रं संकेतमात्रं संवृतिमात्रं
 प्रज्ञप्तिमात्रं । नालमत्र पण्डितैरभिनिवेश उत्पादयितव्य इति ॥

तथात्रैवाहुः । निर्माणरतयो देवा यथा वयं भगवन् । भगवतो भाषितस्यार्थमाज्ञा-
 नीमः । सर्वधर्मा भूतकोटिरनन्तकोटिरनावरणकोटिरप्रतिष्ठितकोटिरित्यादि ॥ सर्वधर्मा 10
 भगवन् बोधिः । स्वभावविरहिता बोद्धव्याः । अतश्च आनन्तर्यायपि बोधिः । तत्कस्य
 हेतोः । अप्रकृतिका हि भगवन् बोधिरप्रकृतिकानि च पञ्चानन्तर्याणि । तेनोच्यते आन-
 तर्त्याणि बोधिरिति । तथा विहस्यन्ते भगवन् ये केचित् परिनिर्वातुकामाः । तत्कस्य
 हेतोः । यदि कश्चित्संसारप्रतिप[114a]न्नो भवेत् । स निर्वाणं पर्येषत इति ॥

पुनरुक्तं । भूतकोटिरिति भगवन् यदुक्तं निर्माणरतिभिर्देवैस्तत्र वयं भूतमपि नोप- 15
 लभामहे । किं पुनरस्य कोटिम् । तत्कस्य हेतोः । यो हि कश्चिद्भगवन् भूतमुपलभते ।
 कोटिमपि स तस्योपलभते द्वये चासौ चरतीति ॥

तथात्रैव सहापतिब्रह्मणा शास्ता स्तुतः ॥

⁽³⁾ सुपिति यद्य नरः क्षुधाऽभिभूतः शतरसभोजनभुञ्जिनो च तृप्तः ।

न पि च ⁽⁴⁾ क्षुधं न भोजनं न सत्त्वः सुपिन यथैव निदृष्ट सर्वधर्माः ॥

20

1) *yāvat* denoting omission.

2) Cf. 17 20—18. 7 *supra*.

3) Metre: Pushpitāgra.

4) The MS. has the regular but unmetrical *nāpi . . . kshudhā*.

- भणि नरु पठने मनोज्ञवाचं प्रियु भवती न च सेक्रमोऽस्ति वाचं ।
 न च वचन न चास्य रक्त वाचामुपलभते न च तत्र संशयोऽस्ति ॥
 श्रुणाति यथ मनोज्ञ वीणशब्दं मधुर न चास्ति स्वभावतः स शब्दः ।
 तथ इमि विदुः स्कन्ध प्रेक्षमाणो न लभति भावु स्वभावतः सुमेधाः ॥ पे ॥
- 5 यथ नरु इह शङ्खशब्दं श्रुत्वा विमृशति विदुः कुतो य प्राड्भूतः⁽¹⁾ ।
 न च लभति स्वभाव शून्यभावं तथ त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥
 यथ नरु इह भोजनं प्रणीतं विमृशति अङ्गशु⁽²⁾ सिद्धमस्वभावम् ।
 यथ रसु तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 यथ नरु इह इन्द्रपट्टि दृष्ट्वा विमृशति अङ्गशु निःस्वभाव शून्यम् ।
 10 विमृशतु यथ पट्टि ते ऽङ्ग शून्यास्तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥
 पुरवर⁽³⁾ यथ अङ्गशो विभज्य नगरु स्वभावतु नामतो न लब्धम् ।
 यथ नगर तथाङ्ग सर्वशून्यास्तथ त्वय दृष्टं नरेन्द्र सर्वधर्माः ।
 मुदित यथ नरगि मुक्त भेरी कृष जनेति स्वभावशून्यशब्दा ।
 स्वरु⁽⁴⁾ यथि⁽⁵⁾ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावं तथ त्वय दृष्टं महर्षि सर्वधर्माः ॥

1) *oḍurbh* MS., contra metrum.

2) *shṭi* MS.; but see below.

3) *aṅgaḥ bhāgaḥ* marg.

4) *indrāyudha* 'rainbow'.

5) *gandharva* [-pura] marg. 'mirage'; but Tib. renders simply *གྲོང་ཁོང་གི་* 'large town'.

6) The Tib. (161. a. 5) has *སྤྱི་སྤྱོད་ཀྱི་སྤྱོད་* 'for the joy of men' which suggests a reading *narāṅā* (for *narāṅām*, *n* mistaken for *g*); or can *narāga* stand for *nararāga*?

7) MS. *svarupathata* here and *svarupathata* here and *svarupatha tatha* below but Tib. *རྣམ་ཐར་ལུ་འཕྲུལ་པ་ལྟ་བུ་...*

(1) ****

****

कृतु यथ नरस्य तां हि भेरीं प्रतिघु न विद्यति नापि स्नेहघातुः ।

विमृशतु भेरीव तेऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु यथ नरस्य तां हि भेरीं स्वरु न स मन्यति रामयामि लोकम् ।

5

स्वरु यथ तथ तेऽङ्ग तत्स्वभावाः [114 b] तथ त्वय दष्ट नरेन्द्र सर्वधर्माः ॥

कृतु यथ नरस्य तस्य भेरी^[1] न पि स्वरु अङ्ग⁽³⁾ नापि स स्वतन्त्रः ।

स्वरु यथ तथ ते ऽङ्ग तत्स्वभावास्तथ त्वय दष्ट मर्कटि³ सर्वधर्माः ॥

पुनश्चोक्तं ।

सत्वारम्बणनायकेन कथिता मैत्री शुभाभावना ।

10

सत्त्वशास्य विभावितः सुविदितं निःसत्त्वं सर्वं जगत् ।

तत्रैवं द्विपदीतमो अकलुषो निःसंशया मानसः ।

तेन त्वा सुगतं विभावितमति पूजेम पूजारिक्म् ॥

दुष्खं चासु⁵गता दशदिशिगतं नैवं परीदृश्यते ।

1) Both our Tib. version (161. a. 6) and the Chinese translation of the Pitr-putrasamāgama here add another verse, which Mr. Watters renders, from the latter source: «when a man strikes a drum, the sound does not come from the ten regions [Tib. རྩུགས་], and vanishing does not go to those regions . . .»

2) These words are unmetrical; possibly the reading was *vinṛcatu na ca* 'nor could it reflect'. Mr. Watters renders the Chinese: 'The drum has no feeling of hatred or affection, it does not analyse the nature of the causal circumstances'. The Tib. does not reproduce this stanza.

3) *aṅgatu* MS.

4) Metre: *Ṣārdulavikrīḍita*.

5) So the MS. With *daṣaḍḍiṣa* compare 155 a. infra and the verse-passage in *Daṣabhūmiṣvara*, Ch. VIII sub fin. (Camb. Add. 867 f. 97. b. 7.) The Tib. must have read something like: *duḥkhami . . Sugato daṣa ḍiṣa gato . . . na paṇyati* (?).

- सत्त्वेषू कर्तृणा च नाम भणिता देवतिदेव त्वया ।
 एवं भो जिनपुङ्गवा जिनमतं अज्ञातं याथावतः⁽²⁾ ।
 तेन त्वां द्विपदोत्तमा नरवराः पूज्ये पूजार्हिकम् ॥
⁽³⁾ सत्त्वानैव न दुष्खं शाक्यमुनिना यस्यापनीतं दुष्खं ।
 5 ज्ञातास्ते मुदिताश्च कृष्टमनसो ऽरतीश्च तेर्नोदिताः ॥
 एवं बुद्धनयं अचिन्तियनयं याथावतो ज्ञानतो ।
 [तस्मात्]⁽⁴⁾ पूजय त्वां नराणां प्रवरं प्रापेम प्राप्तं फलं ॥
 कायः कायविवर्जितेन मुनिना नासादितो मार्गतां ।
 नैवं ते स्मृतिनायका न भणिता नैव प्रमुष्टा स्मृतिः ।
 10 उक्तं चो सुगतेन भावपथिनाः⁽⁵⁾ कार्यं गता भावनाः ।
 एवं बुद्धनयं विदित्व सुगता पूजा कृता तापिनः ॥
 भावेद्यः शमयं विपश्यनमयं मार्गं⁽⁶⁾ दुःखा शान्तये ।

1) Cf. Kern, Saddh.-P. p. xxv.

2) *yādhā(?)tavarā* MS. But the Tib. version of this line ends ཇི་སེལ་ཀུན་ཀྱང་། འཁོར་ལ།. Comparing this with the ending of the version of l. 6 below ཇི་སེལ་ཀྱང་འཁོར་ལ།, I have restored *yādhāvaraṭaḥ* ('exactly', Morris in J.P.T.S. 1889, p. 208; — not hitherto found in Skt.). This must be preceded (acc. to the Tib.) by some tense-form of *Vjñā*. If *ajñāta* is genuine, it may be taken as an aorist (?) and the preceding nasalized vowel scanned long. Cf. *buddhanayam* below, and several instances in the *Bhādracarīpraṇidhāna* (f. 131. b infra).

3) i. e. *satvānā(m)eva*. So I understand the Tib.: 'no pain is given by Cākya-muni to beings, who indeed takes pain away from them'. MS.: *satvo naiva*, with the following three *akṣaras* obliterated and doubtful.

4) I have supplied this, for the metre, from the Tib. ཇི་སྟེན་ཀྱང་། 'therefore'.

5) *°mām . . gatām* MS. The Tib. renders the phrase: The Sugata has said: 'meditation directed towards the body leads to [further] meditation' (161. b. 5). Cf. Ch. s. v. *satīpaṭṭhāna*. *-paṭhima* is not quoted.

6) Cf. Mhv. I. 120. 10. *dukhā* apparently for *duḥkhānām*.

शाक्तास्ते भगवन् सवासनमला येही जगत् क्लिश्यते ।

शमश्चाथ विपश्यना न च मला सर्वेऽति शून्या मुने ।

अस्मिन्देवगणा न काङ्क्ष वाचना पूजेतु त्वां नायकं । इत्यादि ॥

पुनरुक्तं । शून्यं हि चतुश्चतुःस्वभावेन । यस्य च धर्मस्य स्वभावो न विद्यते सोऽव-
स्तुकः । योऽवस्तुकः सोऽपरिनिष्पन्नः योऽपरिनिष्पन्नः स नोत्पद्यते न निरुध्यते । पे ॥ 5
यत्त्रिष्वप्यधसु नोपलभ्यते न तच्चतुर्नेन्द्रियं कथं तस्य व्यवहारो ज्ञेयः । तद्यथापि नाम
रिक्तमुष्टिरलीकः । यावदेव नाममात्रं नो तु खलु परमा[115a]र्थतो रिक्तमुपलभ्यते न
मुष्टिः । एवं चतुश्चेन्द्रियं च रिक्ते मुष्टिसदृशमलीकमसङ्गतं तुच्छं मृषामोषधर्मे बालोप-
लापनं मूर्खसंमोहनम् यावदेव नाममात्रम् ॥

पुनरत्रैवाह ।

10

स्वप्नाक्षरे मन्त्रावृष्टिरास्रवाणां प्रवर्तना ।

दर्शिता ते मन्त्रावीर आस्रवोत्पत्तिपण्डिताः ॥

स्वप्ने यथा शिरश्छेदो दृष्टस्ते आस्रवन्तपः ।

दर्शितः सर्वविज्ञानां सर्वदर्शिनमोऽस्तु ते ॥

अत्रैव च दुमेण⁽³⁾ किन्नराजेन भगवान्पृष्ठः प्रत्याह । यददसि शून्यतां च व्याकरणं 15
चाप्यहं न ज्ञानामि । स्याद्यदि किंचिदशून्यं न भवेज्जिनेनास्य व्याकरणम् ॥ किंकारणं ।
तथा हि । स्थितं भवेत्तत्स्वके भावे । कूटस्थनिर्विकारं । न तस्य वृद्धिर्न परिह्राणिः । न
क्रिया न च कारणम् । यत्स्वभावशून्यमादर्शमण्डले सुपरिशुद्धे संदृश्यते प्रतिबि-

1) Apparently: 'impurities connected with desire'.

2) Cf. Pugg. Paññ. p. 61 § 26.

3) Cf. Bhadrakalpāṇ., Ch. XXIX (d'Oldenburg pp. 43—47 and 80, with
ref. to Avadānakalp. [ii. p. 319, ed. B. Ind.] Divy., Mhv., and to Schiefner-
Ralston, Tibetan Tales pp. 44—74). Cf. also Bksh-kyur, Mdo XII. 6.

न्त्रन् । तथैव हुम ज्ञानीहोमान्⁽¹⁾ धर्मान् । अविकारं धर्मधातुमिमां च पूजां हुमाङ्गशोवि-
चारयसि । अङ्गशो निरीह्य⁽²⁾ पूजां । कतमे ऽविकारिणो ऽङ्गाः ॥

यदपि च निरीहकत्वं क्रियां च न ज्ञानसे मया प्रोक्तं ।

शकटाङ्ग संनिपाते निरीक्ष्य शकटस्य चैव क्रियां ॥

5 कर्म च मे आख्यातं कर्ता न विद्यते दशसु दिक्षु ।

वातेरितादिव तरोर्यथा हि निवर्तते वक्रिः ॥

न च मारुतो न च तरुस्थेतयति कृताग्रं च यज्ञने ।

न निवर्तते वक्रिस्तथैव कर्मस्य कर्तारः ॥

यदपि⁽⁵⁾ वदसे न च संक्षय पुण्यस्य हि विद्यते । सुचरितस्य समुदागमश्च⁽⁶⁾ बोधिस्त-
10 स्यापि शृणु क्रमत्वं । यथा भणसि मनुष्याणामायुःपरिमाणं वर्षशतं जीविन् । न चास्ति
वर्षपुञ्जी । अथमपि समुदागमस्तद्वदिति ॥

भगवत्यामप्युक्तं । किं पुनरायुष्मन् सुभूते उत्पन्नो धर्म उत्पद्यते उतानुत्पन्नः । सुभू-
तिराह । नाहमायुष्मन् शारिपुत्र उत्पन्नस्य धर्मस्योत्पत्तिमिच्छा[115b]मि न चानुत्पन्न-
स्येति ॥

1) °jānīmā° MS.; but Tib. མེས་པར་མྱོས་

2) I have endeavoured to correct this corrupt passage (originally metrical?)
n accordance with the Tib. *āgantū nirīkṣu* was the reading in the second clause.
Tib. འགྲུག་པ་འཇུག་པ་ལ་སྒྲུག་ (162 b. 1).

3) The metre of these stanzas would seem to be a variety of Āryā. If the text
be correct, the final extra syllable at end of the line is in the alternate lines
omitted and there are further licenses as to the sandhi and scansion of the vowel *e*.

4) *ma* MS. The line is unmetrical, and doubtful; the words between *cetayati*
and *tathāiva* are not represented in the Tib.

5) The Tib. renders the remainder of the quotation also as if metrical.

6) The reading of this clause is very doubtful; the Tib. has simply དེ་ལྟར་ཡང་

རྒྱ་མཚན་པར་མྱོས་ *hunc in modum fac ut rite audias. kramanta for kramatah?*

धर्मसंगित्यामप्युक्तं⁽¹⁾ तत्रैता तथेति कुलपुत्र शून्यताया एतदधिवचनं । सा च शून्यता नोत्पद्यते न निरुध्यते । आह । यद्येवं धर्माः शून्या उक्ता भगवता तस्मात्सर्वधर्मा नोत्पत्स्यन्ते न निरोत्स्यन्ते । निरारम्भो बोधिसत्त्वः । आह । एवमेव कुलपुत्र तथा यथाभिसंबुध्यसे सर्वधर्मा नोत्पद्यन्ते न निरुध्यन्ते । आह । पदेतदुक्तं भगवता 'संस्कृता धर्मा उत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते चेत्यस्य तत्रागतभाषितस्य को ऽभिप्रायः । आह । उत्पादननिरोधाभि- 5 निविष्टः कुलपुत्र लोकसंनिवेशः । तत्र तत्रागतो महाकाशुणिको लोकस्योच्चासपदपरिहारार्थं व्यवहारवशादुक्तवानुत्पद्यन्ते निरुध्यन्ते चेति । न चात्र कस्यचिद्धर्मस्योत्पादो न निरोध इति ॥

पुनरत्रैवोक्तं । तत्र भगवन्चतुर्दशेषु न रणाति श्रोत्रं⁽⁴⁾ शब्देषु । यावन्मनोधर्मेषु न रणाति । स धर्मः । तत्र कथं चतुर्दशेषु न रणाति । संसर्गाभावात् । न हि चतुर्दशेषां संसृज्यते । यावन्न 10 मनोधर्मेण संसृज्यते । यत्र संसृज्यते तत्र रणाति । अद्वितीयस्य भगवन् धर्मस्य⁽⁵⁾ रणा नास्ति । अद्वितीयाश्च भगवन्सर्वधर्माः परस्परं न जानन्ति न विजानन्ति । न कल्पयन्ति न विकल्पयन्ति । न संभवन्ति न विसंभवन्ति । न क्षीयन्ते न वर्द्धन्ते । न रज्यन्ति । न विरज्यन्ति । न संसरन्ति न परिनिर्वृन्ति नैते कस्यचित् । नैषां काश्चित् । नैते भगवन् धर्मा उद्विजन्ते न संक्षिप्त्यन्ते न व्यवदायन्ते । एवमहं भगवन् ज्ञानाम्येवमवबुध्यते । यदप्यहं भगवन्नेवं 15 वदामि । एवमहं ज्ञानाम्येवमहं बुद्ध्यामीति । आयतनानामेष विकारः । न च भगवन्नायतनानामेवं भवति । अस्माकमेष विकार इति । यो ह्येवं जानाति स न केनचित्सार्द्धं विवदति । यत्र विवदति तच्छ्रमणधर्ममनुसरतीति । तथा धर्मदर्शनं [116a] बुद्धदर्शनं सर्वस-

1) This passage is cited also in Bodhic.-tika (IX.) 377.16.

2) Dh.-sūi § 1085. *sambhṛtā* Bt. here, and below *utpādanīṣedhābhiniṣ*°, both unsupported by Tib. The same applies to *nirālambo* just before (377.19).

3) °*śya trāsa*° Bt.

4) Punctuation suggested by the Tib. (163 a. 3), which is more expanded here (cf. 98. n. 1), and probably implies a somewhat different text.

5) Only allowed as a neuter (in Skt. and Pali) in the derived sense of 'battle'. The marginal corrector would have us read the (probably inadmissible) form *raṇanam*.

त्वदर्शनं सर्वसत्त्वहेतुप्रत्ययदर्शनं शून्यतादर्शनं शून्यतादर्शनमदर्शनं । अदर्शनं भगवन्सर्वध-
र्माणां दर्शनं सम्यग्दर्शनमिति ॥

कथमनधिष्ठाना संवृतिर्युक्ता । कथं पुनर्युक्ता । यथाऽसति स्थाणौ पुरुषभ्रातिः ।
कस्य पुनः शून्यतावादिनः परमार्थतः स्थाणुः सिद्धो यदाश्रयात्पुरुषभ्रातिः स्याद् । अमू-
5 ला एव च सर्वधर्मास्तत्त्वतो मूलानुपपत्तेः ॥

तथा चोक्तमार्यविमलकीर्तिनिर्देशे⁽¹⁾ । अभूतपरिकल्पस्य किं मूलं । आह । विपर्य-
स्ता संज्ञा मूलं । आह । विपर्यस्तायाः संज्ञायाः किं मूलं । अप्रतिष्ठानं मूलं । आह । अप्र-
तिष्ठायाः किं मूलं । आह । यन्मञ्जुश्रीरप्रतिष्ठानं न तस्य किञ्चिन्मूलमिति ह्यप्रतिष्ठा-
नमूलप्रतिष्ठिताः सर्वधर्मा इति ॥

10 इयं समासतः प्रज्ञापारमिता चित्तशुद्ध्यर्थिना भावयितव्या । भावयित्वा च क्लेशरिपुर-
णकुशलेन भवितव्यं । न स्वगृह्णरेण ॥

यथोक्तमार्यधर्मसंगीतिमुत्रे । न शून्यतावादो लोकधर्मैः संद्विष्यते ऽनिश्चितत्वात् । न
स लाभेन संकृष्याति । अलभेन न विमना भवति । पशसा न विस्मयते ऽयशसा न संकुच-
ति । निन्द्या नावलीयते । प्रशंसया नानुनीयते । सुखेन न रक्ष्यते दुष्खेन न विरक्ष्यते ।
15 यो ह्येवं लोकधर्मैर्न संद्विष्यते स शून्यतां जानीत इति ॥ तथा शून्यतावादिनो न क्वचिद-
नुरागो न विरागः । यस्मिन् रक्ष्येत तच्छून्यमेव जानीते । शून्यमेव पश्यति । नासौ शून्यतां
जानीते यः क्वचिद्धर्मो रक्ष्यते वा विरक्ष्यते वा तथा नासौ शून्यतां जानीते यः केनचित्सार्द्धं
विग्रहे विवादं वा कुर्याच्छून्यमेव जानीते तच्छून्यमेव पश्यतीत्यादि ॥

एतत्संज्ञेपाश्चित्तशोधनम् ॥

1) See ref. at p. 6, n. 5, and add I-tsing (Chavannes 'Mémoire' pp. 170—1), where we find the work along with the Saddharmapundarika, 'psalmodié . . jusqu'à mille fois'.

2) 'shrink' from fear (Jāt.-m. p. 21.4) or shame (B.R. s. v. *samkoca*).

3) cf. 100. n. 8 supra, where the Tib. has the same equivalent.

अथैवमपि परमविशुद्धिर्धर्मदर्शने सति । इह पञ्चकोषायसंज्ञिष्टस्य कल्याणमित्रा-
वसादितस्य वा संज्ञेपेण तावत्कुत्र [116b] यत्नं कृत्वा शीघ्रं चित्तशुद्धिर्भवति । आत्मब-
द्धमान-परावज्ञात्यागि जनयोर्मूलमात्मसत्त्वदृष्टिः । सा चैतद्भ्यासात्सुकरं प्रकीयत इति
परगौरवमात्मावज्ञा चैवं भावनीया ॥

यदि सत्त्वो यदि स्कन्धाः क्षमता सर्वथा स्थिता ।

5

एकस्य हि परात्मत्वं वितुष्टं संभवेत् कथं ॥

विनालम्बनमप्येतदाचरत्येव देहिनिः ।

अनादिकल्पनाभ्यासात्किमभ्यासस्य दुष्करम् ॥

एवमभ्यासवश्यत्वे तुल्ये कस्मात्सुखोदयम् ।

परगौरवमुत्सृज्य स्वसुखायान्यदिष्यते ॥

10

चित्तामर्णिर्यथोक्ताश्च सन्ति गौरवहेतवः ।

न तु मे गौरवात्सौख्यमिहापि जनदुर्भगात् ॥

तस्मात्सत्त्वान्तरे यद्वदूतमत्सरमानिनः ।

आत्मस्नेहवतो वृत्तिर्भावपेक्षद्विपर्ययम् ॥

आत्मनो बहुमानोऽयं स्तुतिनिन्दादिसेकतः ।

15

वर्धते नारकवशात्सेकान्नारकवक्त्रिवत् ॥

1) Dh.-s. § 91.

2) cf. Bodhic. VI. 14.

3) *icṣyati* MS.; Tib. འཇོན་ཕྱེད་ (164. b. 4).

4) *na tvā 'me* MS.

5) new in this metaphorical sense, i. e. excitation, as of fire by oil.

6) *oṣa se°* MS. Tib. འཇམ་ལ་པ་འཇོན་ཕྱེད་འགྲུ་ལོ་ཤིང་།

(1) शब्दस्तावदचित्तत्वान्मां स्तौतीति न संभवः ।
 परः किल मयि प्रीति इत्ययं मे मतिभ्रमः ॥
 तत्तुष्ट्यैव मम प्रीतिः सामान्ये न सदाऽस्तु सा ।
 तत्सुखेन न चेत्कार्यं तेन तुष्टेन किं मम ॥
 5 (2) अन्यत्र मयि वा प्रीत्या किं हि मे परकीयया ।
 न मे परेण तुष्टेन काये सौख्यमिहाप्यपि ॥
 एवं ज्ञात्वा प्रकृतव्या कल्पना निर्विबन्धना ।
 अकीर्तिनिन्दा सत्कारा एवं ज्ञेयाश्च निष्फलाः ॥
 न धर्मो नायुरारोग्यं न बलं वन्दनादिभिः ।
 10 पददुत्प्राप्त्यमानस्य विकारैरन्यकायिकैः ॥
 क्लृष्टस्याय विषयस्य लाभालाभौ समोदयौ ।
 विवर्ण्य निष्फलं तस्माद्भवेयं शैलमानसः ॥

संस्तवत्यागाच्च शीघ्रं चित्तविशुद्धिर्भवति । इति ॥

तत्रापि चित्त्यते ।

15 निमित्ताद्ब्रह्मसंभूता प्रत्यभिज्ञा पुनः पुनः ।
 उत्पादयत्यनुनयं ज्ञायते प्रतिघोऽप्यतः ॥
 प्रतिघानुनयौ यस्य तस्य पापमवारितम् ।
 अभ्याख्यानानि चित्राणि मात्सर्यं चेष्ट्यया सह ॥

1) This st. occurs at Bodhic. VI. 94. with *varr. lectt. sa mām stautīty a-sambh°* and *ity etat prītikāraṇam*. But the Tib. rendering of the last passage

ཐོག་མཐོག་ལ་ཐོག་མཐོག་ལ་ presupposes the reading of our text.

2) = Bodhic. VI. 95 a.

3) This word, of which I find no equiv. in the Tib., confirms the conj. of Cowell & Neil at Divy. 17.11 ('mock').

लाभादिकामता मान इत्याद्यावर्तते बल्ल ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन संस्तवं प्र[117a]कुरेन्मुनिः ॥
 सादृश्यादन्यदप्येतद्धारिन्नोतोवदीक्ष्यते ।
 तदेवेदमिति धात्वा तत्वे तिष्ठाम्यतो बलात् ॥
 अथस्तु चैतत्सादृश्यं दुष्खं च जनयिष्यति ।
 अहं चैतच्च सर्वं च न चिरान्न भविष्यति । इति ॥

5

आत्मभावपरिशुद्धिश्चतुर्दशः परिच्छेदः ॥ ॥

XV.

भोगप्राप्त्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥

शिक्षासमुच्चयस्यात्मशुद्ध्यनन्तरं भोगशुद्धिः संचयभावात् । पृथगिह लेखिता ।

10

भोगशुद्धिं च ज्ञानोपात्तसम्यग्ज्ञानोपशोधनात् ॥

यथोक्तमार्योऽथपरिपृच्छायाम् । इह गृहपते गृही बोधिसत्त्वो धर्मेण भोगान्पर्येषते
 नाधर्मेण । समेन न विषमेण । सम्यग्ज्ञानोवो भवति न विषमाज्ञोव इति ॥

आर्यत्त्वमेवेऽप्युक्तं । न बोधिसत्त्वो दायकं दानपतिं दक्षेर्पापथमारचयति । कथं नेपा-
 पथमारचयति । न शनैर्मन्दं मन्दं क्रमानुत्तिपति न निन्तिपति युगमात्रप्रेक्षिकया सविश्व- 15

1) varā MS.

2) ... 2) These introductory clauses are wanting in Tib.

3) See Lal.-v. 230.17 for *yugamātrāprekṣin* and compare the passage generally. For *prekṣikā* see 52.18.

स्तप्रेक्षिकया ऽनाभोगप्रेक्षिकया । एवं कायकुक्ष्णां न करोति । कथं वाक्कुक्ष्णां न करो-
ति । न बोधिसत्त्वो लाभहेतोर्लाभनिदानं मन्दभाषी मृदुभाषी न प्रियभाषी भवति । नानु-
वर्तनवचनानि निश्चारयति । पे ॥ कथं न चित्तकुक्ष्णां करोति । बोधिसत्त्वो दायकेन दान-
पतिना वा लाभेन प्रवार्यमाणो वा चाल्पेच्छतां दर्शयति । चित्ते न स्पृहामुत्पादयति ।
5 घत्तर्दाह् एष कुलपुत्र यद्वाचाल्पेच्छतां चित्तेन लाभकामता । एवं हि कुलपुत्र बोधिसत्त्वः
कुक्ष्णलपनलाभापगतो भवति । पे । न बोधिसत्त्वो दानपतिं वा दृष्ट्वा निमित्तं करोति ।
विद्यातो मे चीवरेण । विद्यातो मे पात्रेण । विद्यातो मे ग्लानभैषज्येन । न च तं दायकं
दानपतिं वा किञ्चित्प्रार्थयते । न वाचं निश्चारयति । एवं हि बोधिसत्त्वो निमित्तलाभा-
पगतो भवति । यावन्न बोधिसत्त्वो दायकं दानपतिं दृष्ट्वा एवं वाचं निश्चारयति । अमुके-
10 नामु[117b]केन वा मे दानपतिना ऽमुकं वस्तु प्रतिपादितं तस्य च मया ऽमुक उपकारः
कृतः । तेन मे शीलवानयमिति कृत्वा इदं चेदं च दत्तं वल्लभ्युत इति । अल्पेच्छ इति
कृत्वा । मया च तस्य कारुण्यचित्तमुपस्थाप्य परिगृहीतं । पे ॥ तत्र कायजतिर्यङ्मुत ला-
भहेतोर्लाभनिदानमाधावनपरिधावनं दौशील्यसमुदाचरणं च । चित्तजतिर्यङ्मुत प्रार्थना ।

1) cf. 130.3,6, here rendered ལྟུང་པ་ལྟོས་ 'hypocrisy' (165. b. 4) Dr. Zachariae calls my attention also to Anarghar° IV. st. 11.

2) 'utters', like Pali *niccāreti*.

3) བསྐྱེད་པ་ལྟོས་ 'tempted' 'pressed to accept' — a sense which also suits Divy. 116. 17.

4) Cf. M. Vyutp. § 127. 57 where the form *lapanū* follows *kuhanū*. The Tib. རྩོམ་པ་ (not in Jäschke, but cf. Saratch. Das s.v.) doubtless has the meaning of 'babbling' which B² (Nachtr.) assigns to *lapanū*. With the whole compound cf. Rāṣṭrapālaparip. [6. a] cited in Camb. Cat. p. 206. 27 (= 17. 5, ed. Bibl. Buddhica, where read °lap° for °lep°).

5) 'gives a hint' as in Pali.

लाभिनां च ब्रह्मचारिणामतिके व्यापादबहुलता । एवं हि बोधिसत्त्वो विषमपर्येष्टिला-
भापगतो भवति । पे ॥ इह बोधिसत्त्वो न तुलाकूटेन न मानकूटेन न विस्त्रेभवातिकया न
धूर्ततया लाभमुपार्जयति । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽधर्मलाभापगतो भवति । पे । ये ते लाभा
स्तौपिकसंस्पृष्टा वा धार्मिकसंस्पृष्टा वा सांघिकसंस्पृष्टा वा ऽदत्ता वा ऽननुज्ञाता वा । तान्
न प्रतीच्छति न स्वीकरोति । एवं हि बोधिसत्त्वो ऽपरिशुद्धलाभापगतो भवति । याव- 5
ह्यब्धा लाभं न ममायते । न धनायते । न संनिधिं करोति । कालानुकालं च अमणब्राह्म-
णेभ्यो ददाति । मातापितृमित्रामात्यज्ञातिसालोहितेभ्यः कालानुकालमात्मना परिभुङ्के
परिभुज्जानशारक्तः परिभुङ्के । स्वनध्यवसितो न चालभ्यमाने लाभे खेदचित्तमुत्पादयति ।
न परितप्यति न च दायकदानपतीनामतिके ऽप्रसादचित्तमुत्पादयतीत्यादि ॥

तत्रैषा⁽⁴⁾प्यस्य बोधिसत्त्वस्य भोगशुद्धिरात्मभावशुद्धिवत्परिक्रियाय भवेत् ॥

10

यथोक्तमार्गविमलकीर्तिनिर्देशे । पुनरपरं भद्रे शारिपुत्र ये प्रविशन्तीदं गृहे तेषां
समनन्तरप्रविष्टानां सर्वज्ञेया न बाधन्ते ऽयं द्वितीय आश्चर्या⁽⁵⁾द्भुतो धर्मः ॥

पुनरत्रैवोक्तं । अथ ततो भोजनात्सर्वावती सा पर्यत्पन्ना भूता । न च तत् भोजनं ली-
यते । यैश्च बोधिसत्त्वैः आर्वकैश्च शक्रब्रह्मलोकपालैस्तदन्यैश्च सत्त्वैस्तद्भोजनं भुङ्क्तं तेषां ता-

1) 'गर्हे' 'सेमस' (166. a. 4) 'desire to injure', elsewhere in Buddh. Skt., as in Pāli.

2) 'trust'. Kern, Jātak.-m. xxxiii. 5, prints° स्र°; अ° B². For *ghāṭikā* cf. *pre-kshikā* 52.18, 267.15.

3) *anadhyavasita* 'unattached', Mhv. III. 201.5 in a similar context.

4) This sentence and the three extracts from the Vimalakīrtinirdeṣa are omitted in the Tib.

5) Cf. use of *saha* 178.3. A marginal note adds: *dhīmatā tathāiva pariṇāmā-dinā godhitrūt grhasya*. The house of Vimalak. in Vaiṣāli was long celebrated for its sanctity (Takakusu, I-tsing, p. xxxiii, n. 2; S. Beal, Life of Hsien-Ts., p. 100).

6) The first of the eight miracles was (as Mr. Watters informs me from the Chinese version of the sūtra quoted) the miraculous filling of the house with 'brilliant golden light'.

दशं सुखं काये ऽवक्रान्तं यादृशं सर्व[118a]सुखमपिडतायां लोकधातौ बोधिसत्त्वानां सुखं ।
सर्वरोमकूपेभ्यश्च तेषां तादृशो गन्धः प्रवाति । तद्यथापि नाम तस्यमेव सर्वगन्धसुगन्धा-
यां लोकधातौ वृक्षाणां गन्धः ॥

पुनश्चोक्तं⁽¹⁾ । यैश्च भदत्तानन्द भिक्षुभिरनवक्रान्तनियामैरेतद्भोजनं भुक्तं तेषामेवावक्रा-
5 तनियामानां परिणंस्यति । पे । यैरनुत्पादितबोधिचित्तैः सत्त्वैः परिभुक्तं तेषामुत्पादितबो-
धिचित्तानां परिणंस्यति । यैरुत्पादितबोधिचित्तैर्भुक्तं तेषां नाप्रतिलब्धतात्त्विकानां प-
रिणंस्यतीति विस्तरः ॥

शून्यताकरूपा गर्भवेष्टितात्पुण्यशोधनम् ॥

उक्तं क्षार्यगगनगञ्जसूत्रे । यडुताकृंकारविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । ममकारविश्रुद्धं
10 तद्दानं ददाति । क्षेतुविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । दष्टिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । निमित्तविश्रुद्धं
तद्दानं ददाति । नानावविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । विपाकप्रतिकाङ्क्षणाविश्रुद्धं तद्दानं ददा-
ति । यथा गगनं समविश्रुद्धं तद्दानं ददाति ॥ पे । यथा गगनमपर्यन्तमेवमपर्यन्तीकृतेन चि-
त्तेन तद्दानं ददाति । यथा गगनं विस्तीर्णमनावरणमेवं बोधिपरिणामितं तद्दानं ददाति ।
यथा गगनमद्वयं एवं सर्वद्वयानिश्चितं तद्दानं ददाति । यथा गगनमवेदयित्⁽²⁾ एवं सर्ववे-
15 दितप्रतिप्रसब्धं दानं ददाति । एवमर्साक्ष अस्संस्कृतमविज्ञप्तिज्ञानमेवमप्रतिज्ञानं तद्दानं
ददाति । यथा गगनं सर्वबुद्धक्षेत्रस्फरणमेवं सर्वसत्त्वमैत्रीस्फरणं तद्दानं ददाति । पे ।
यथा गगनं सदाप्रकाशमेवं चित्तप्रकृतिविश्रुद्धं तद्दानं ददाति । यथा गगनं सर्वसत्त्वावकाशं
एवं सर्वसत्त्वोपज्ञीव्यं तद्दानं ददाति । यावद्यथा निर्मितो निर्मिताय ददाति निर्विकल्पो
ऽनाभोगः । चित्तमनोविज्ञानविगतः सर्वधर्मनिःप्रतिकाङ्क्षी । एवं द्वयविगमतया मायालक्ष-

1) This (as Mr. Watters informs me) is taken from a later chapter of the nirdeśa and forms part of Vimalakīrti's answer to Ānanda's question as to how long was required for the fragrant food to digest.

2) At this point the Tib. version is resumed (166. b. 3). *gūny*. has apparently the meaning suggested p. 272, n. 4 below.

3) The Tib. seems to have read *viññānavigamatayā* (167 a. 3).

णास्वभावविशुद्धं बोधिसत्त्वस्तद्दानं ददाति । यस्येदं दानपरित्यागः प्रज्ञाज्ञानेन च सर्व-
सर्व[118b]क्लेशपरित्यागः । उपायज्ञानेन च सत्त्वापरित्यागः । एवं त्यागचित्तः कुलपुत्र
बोधिसत्त्वो गगनसमदानो भवति ॥

आर्याज्ञपमतिमूत्रेऽप्युक्तं । नास्ति सत्त्वोत्पीडनादानम् । यावन्नास्ति यथोक्ते ऊनदानं ।
यावन्नास्ति सर्वसत्त्वेषु दत्तिणीयावमन्यनादानं । पे । नास्ति निक्रन्ददानं यावन्नास्ति या- 5
चनकेषूपतप्तदानं नास्त्युच्च⁽¹⁾गधनोच्छापनदानं नास्ति पराञ्चुलदानं नास्त्यपविद्धदानं ना-
स्त्यस्वकृत्तदानं । पे । नास्त्यकल्पिकदानं । नास्त्यकालदानं नास्ति विषयस्वदानं ना-
स्ति सत्त्वविकृष्टनादानमिति ॥

यत्तर्क्यग्रपरिपृच्छायामुक्तं । दानपारमिताकालोऽयं यस्य येनार्थस्तस्य तत्प्रदानका-
लः । अथि तु तथाहं करिष्यामि । मध्यमेभ्य एव मध्यपानं दास्यामि । तांस्तान् स्मृतिसंप्र- 10
ज्ञान्ये समादापयिष्यामीति ॥

मध्यपानादपि नैराश्यकृते बोधिसत्त्वे प्रतिघो गरीयान् । सत्त्वसंग्रहकृत्तानिश्चातो ।
ऽन्यप्रसादोपायासंभवे मध्यं देयमित्यभिप्रायः । शस्त्रादिष्वपि पञ्चनुबधगुरुत्वाद्यवविचा-
रादानमापद्येत । नैवापत्तिरित्यत एव गम्यते । सूत्रेषु तु सामान्येन प्रतिषेधः । इत्युक्ता
दानविशुद्धिर्दिक् ॥

15

शीलविशुद्धिरार्यगगनगङ्गमूत्रे एवाभिकृता । अविरहितबोधिचित्तता चित्तविशुद्धौ
अपगतश्चावकप्रत्येकबुद्धचित्तता प्रामाणिकविशुद्धौ इत्यादि ॥

1) The Tib. here renders this བརྒྱུད་པ་ 'scolding' (but see pp. 45 n. 3, 185. 1);
ullāpana བྱོར་པ་ 'wheedling, coaxing'. The transition of meaning from 'raising the
voice' (cf. *samullap* in Skt, and for Pāli, Morris in JPTS 87, pp. 141—2) to the
above sense is hinted at by Dhammapāla on Therī-g. st. 357: *ullapanā ti aho
sukham aho sukham ti uddham uddham lapāpaneti* (ed. PTS p. 248). The whole
compound is illustrated by Saṃghād. III, i. 1. (= Vinayap. III. p. 128. 1) *itthiyo ..
dhuttikā .. ullapanti pi ujjhagganti pi* (Pāli *jaggā, jhagg* = चघ्).

2) °*sya* MS.

पुनरपराशीलविशुद्धिः । शुद्धं गगनं शुद्धं तच्छीलं । विमलं गगनं विमलं तच्छीलम् ।
 शास्त्रं गगनं शास्त्रं तच्छीलं । अनुव्रतं गगनमनुव्रतं तच्छीलं । अनुनीतं गगनमनुनीतं त-
 च्छीलम् । यावद्वैद्यभेद्यं गगनमवैद्यभेद्यं तच्छीलमित्यादि ॥ अप्रतिकृतं गगनं सर्वसत्ता-
 प्रतिघचित्तस्य तान्तिपरिशुद्धिः । समप्रयोगं गगनं सर्वसत्त्वसमचित्तस्य तान्तिपरिशुद्धिरि-
 5 त्यादि ॥ तद्यथापि स्यान्महाशालवनं । तस्मि[119a]न् कश्चिदेवागत्य शालं किञ्चात् ।
 तत्र तेषामवशिष्टानां नैव भवति । एष किन्नो वयमच्छिन्ना इति । न तेषामनुनयो न प्रति-
 घः । न कल्पो न विकल्पो न परिकल्पः ॥ यैवं तान्तिरियं बोधिसत्त्वस्य परमा गगनस-
 मा तान्तिर् । [इति]⁽¹⁾ ॥

आर्यरत्नचुडसूत्रे विस्तरमुक्त्वा आह । इदमुच्यते वीर्यं । तस्य कायपरिशुद्धिः । यत्का-
 10 यस्य प्रतिभासप्रतिबिम्बज्ञानं वाचोऽनभिलाप्यज्ञानं । चित्तस्यात्यन्तोपशमज्ञानं । तथा
 मैत्रीसंनानुसंनद्धो महाकरुणाधिष्ठानप्रतिष्ठितः । सर्वाकारवरोपेतं शून्यता⁽⁴⁾काराभिनि-
 र्हीतं ध्यानं ध्यायति । तत्र कतमा सर्वाकारवरोपेता शून्यता । या न दानविकला । याव-
 न्नोपायविकला । न महामैत्रीमुदितोपेताविकला । न सत्यज्ञानावतारविकला । न बो-
 धिचित्तसत्तापेताविकला । नाशयाध्याशयप्रयोगविकला । न दानप्रियवद्यत्तार्थक्रिया समा-
 15 नार्थताविकला । न स्मृतिसंप्रज्ञान्यविकला । न स्मृत्युपस्थानसम्यक्प्रकाण्डिपदेन्द्रिय-
 बलबोध्यङ्गाष्टाङ्गमागविकला न शमद्यविषयनाविकला । पे । उपशान्ता च स्वभावेन ।

1) supplied from the Tib. (168. a. 3) in which the end of the quotation is duly marked. The Skt. MS. runs on °*kshāntir ārya*° without break of *sandhi*.

2) The Tib. apparently read this clause: *kā pariśuddhir iti*.

3) Cf. 204. 15, 16. *pratibh.* 'illusion' B. & R. on authority of M. Vyutp.; Tib. རྟེན་པོར་ 'mirage'.

4) For *śūnyatā* in connexion with *dhyāna* cf. Dh.-sgr. § 344 (and C. F. Davids ad loc.), also ibid. 121; together with *nirvāṇa* explained by Buddhaghosa (Atthasl. § 472) as freedom from *rāga-dosa-moha*.

5) . . . 5) Dh.-sgr. §§ 44—50; M. Vyutp. §§ 38—44.

6) Dh.-sgr. § 117 note (p. 64) and Pugg.-p. p. 61 § 26.

अनुपशाता च कर्मक्लेशेषु । उपेक्षिका च सर्वधर्माणां । अवेक्षिका च बुद्धधर्माणां । ⁽¹⁾ ब्रह्मा च
स्वलक्षण्येन । विक्राता चाधिष्ठानकार्यतया । अव्यापृता च स्वरसेन । सदा व्यापृता च
बुद्धकार्येषु । शीतीभूता चोपशमेन । सदेज्ज्वलिता च सत्त्वपरिपाके । इयमुच्यते सर्वाकारव-
रूपेता शून्यता ॥ यावदिदं कुलपुत्र ध्यानपारमिता चर्यापरिशुद्धिरिति ॥

एतेन प्रज्ञापरिशुद्धिर्वेदितव्या । एवं सर्वपुण्येष्विति ॥

5

तथार्यचिमलकीर्तिर्निर्देशेऽप्युक्तं । सद्धर्मचक्रप्रवर्तनमहापरिनिर्वाणसंदर्शनगोचरश्च
बोधिसत्त्वचर्याऽत्यजनगोचरश्चायमपि बोधिसत्त्वस्य गोचरः । इति ॥

भोगपुण्यशुद्धिः पञ्चदशः परिच्छेदः ॥ १५ ॥

XVI.

भद्रचर्याविधिः षोडशः परिच्छेदः ॥

10

इदानीं त्रयाणामपि वृद्धिर्वा[119b]च्या ॥

किमर्थं ।

ग्रहीतारः सुबद्धवः स्वल्पं चेदमनेन किं ।

न चातितृप्तिजनकं वर्धनीयमिदं ततः ॥

अति⁽³⁾तृप्तिं बुद्धत्वं । तत्र आवश्यकसाधारणेन शुद्धिमात्रेण सत्त्वानां अन्यत इत्यर्थः ।

15

आत्मभावस्य का वृद्धिर्बलानालस्य वर्धनं ॥

1) Only found in M.-Vyutp. § 20.31 and there at end of cpd.

2) 'blessing' Tib.; cf. Divy. Ind. s. v. *adhitishṭhātī*.

3) I have added these letters because the Tib. has alike in both clauses *मेव*
हुँमस'स' (168. b. 6).

तत्रार्थरत्नमेवे बलमुक्तं । न स सत्वः सत्त्वनिकाये संविद्यते यो बोधिसत्वस्य बलेन
बलं मर्दयेदित्यादि ॥

तस्य कथं वर्धनम् । यदुक्तमार्यतथागतमुच्यते ⁽¹⁾ आर्यवज्रपाणे[र]बलदर्शनविस्मिता-
ज्ञातप्रपुष्टेन भगवता । दशभिर्महाराज धर्मैः समन्वागतो बोधिसत्व एवंरूपां बलवतां
5 प्रतिलभते । कतमैर्दशभिः । इह महाराज बोधिसत्वः कार्यं जीवितं च परित्यजति ।
न च पुनः सद्धर्मं परित्यजति । सर्वसत्त्वानां चावनमति न च पुनर्मानं बृह्यति । दुर्बलानां
च सत्त्वानां क्षमते । न प्रतिघे करोति । विघट्टिसत्त्वानां च सत्त्वानामग्रं वरभोजनं ददाति ।
भीतानां च सत्त्वानामभयं ददाति । ग्लानानां च सत्त्वानां भूतचिकित्सायै उत्सुको भवति ।
दरिद्रांश्च सत्त्वान् भोगैः संतर्पयति । तथागतचैत्ये च ⁽³⁾मुद्यापिण्डलेपनं करोति । घान-
10 न्दवचनं सत्त्वानां श्रावयति ⁽⁴⁾ । दरिद्रदुष्खितानां च सत्त्वानां भोगसंविभागं करोति । आ-
सत्त्वानां च सत्त्वानां भारं वहति । एभिर्महाराज दशभिरिति ॥

1) On this work Mr. Watters kindly gives the following information supplementary to p. 7 n. 5 above: «The Chinese book, Nanj. 23 (3) and 1043, is evidently the Tathāgataguhyasūtra of the Āgastyaśāsamuccaya and the Tathāgatā-cintyaguhyānirdeṣa of your note [p. 7, n. 5]. The latter is the title of the work in № 1043, except that, instead of *nirdeṣa*, there is *mahāyānasūtra*. The Chinese treatise is totally different in matter and character from the Nepalese [Sanskrit] work described by Rāj. Mitra [Skt. Buddh. Lit. Nepal, p. 261]. It is not, in either form, in 18 chapters.» The very harsh construction of the opening phrase seems from the Tib. (169. a. 1) to be genuine. The following account by Mr. Watters from Ch. 6, 7 of the Chinese version makes the situation clear. «Ajātaśatru is with Buddha on the Gṛdhrakūṭa mountain at Rājagṛha. Vajrapāṇi Bodhisatva is there also. The King expresses curiosity as to the weight of Vajrapāṇi's mace. The mace is put on the ground, and the King, Indra, and Maudgalyāyana in succession try in vain to lift it. Ajātaśatru expresses surprise to Buddha at Vajrapāṇi's lifting the mace with ease, and asks how such infinite strength or power as that of Vajrapāṇi could be obtained. Buddha replies that there are 10 great means (*dharma*).»

2) Buddh.-Sk. (cf. Pali) for *jighatsatām*.

3) *ह्येष* 'plaster'.

4) The quotation ends at this point in the Tib. (169 a. 6).

अनालस्यवर्धनं कतमत् । पद्वीर्वर्धनं । यथोक्तं सागरमतिमूत्रे⁽¹⁾ । आरब्धवीर्येण सा-
गरमते बोधिसत्त्वेन भवितव्यं सदा दृढपराक्रमेण । तीव्रच्छन्देन बोधिसत्त्वेन भवितव्यम-
नित्तिसंयुतेण⁽²⁾ । आरब्धवीर्याणां हि सागरमते बोधिसत्त्वानां न दुर्लभा भवत्यनुत्तरा स-
म्यक्संबोधिः । तत्कस्य हेतोः । यत्र सागरमते वीर्यं तत्र बोधिः । कुसीदानां पुनः सुद्वर-
विद्वरे बोधिः । नास्ति कुसीदस्य दानं यावन्नास्ति प्रज्ञा [120 a] नास्ति कुसीदस्य 5
परार्थ इति ॥

चन्द्रप्रदीपसूत्रेऽप्याह ।

उत्पलं वारिमध्ये वा सोऽनुपूर्वेण वर्धत । इत्यादि ॥

इयं संतेपादात्मभाववृद्धिः ॥

भून्यता करुणागर्भादानाद्भोगस्य वर्धनं ॥

10

यथोक्तं वज्रच्छेदिकायां⁽³⁾ ।

यो बोधिसत्त्वो ऽप्रतिष्ठितो दानं ददाति । तस्य पुण्यस्कन्धस्य न सुकरं प्रमाणमुद्र-
कीतुमिति ॥

महत्यामपि प्रज्ञापारमितायामुक्तं⁽⁴⁾ । पुनरपरं शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेनाल्प-
मपि दानं ददाता सर्वसत्त्वेषु सर्वाकारज्ञतायामुपायकौशल्यपरिणामनतायामप्रमेयमसंख्येयं 15
कर्तुकामेन प्रज्ञापारमितायां शिन्नितव्यम् । तथा सर्वसत्त्वानां मनोरथान्परिपूरयितुकामेन ।
यावज्जातद्वर्षतउद्यानराख्यादिभिरुपकरणैः प्रज्ञापारमितायां शिन्नितव्यमिति ॥

1) Tib. (169. a. 6) འཇུག་པའི་མཚན་ འཇུག་པའི་མཚན་ *pariprechā-sūtra*, cf. KF 253 (XII.1).

2) Cf. *dhuradhāra* Mhv. I. 90. 13.

3) § 4, p. 21. 11 of the edition.

4) As to this extract compare 243 n. 6.

विना च करुणाया न बोधिसत्त्वानां किञ्चिच्छेष्टितमिति वक्ष्यामः । इति संक्षेपाद्भोग-
वृद्धिः⁽¹⁾ ॥

पुण्यवृद्धिः सर्ववृद्धीनां मूलमिति तदर्थं परिकरबन्ध उच्यते ॥

कृत्वादेव यत्नेन व्यवसायाशायी दृढौ ।

5 करुणां च पुरस्कृत्य यत्नेन शुभवृद्धये ॥

चित्तशुद्धिकालभाषितानां व्यवसायादीनां प्रयोगारम्भे पुनरामुखीकरणेन दृढताऽप्या-
दनार्थः श्लोकः 'कृत्वेत्यादिपूर्वक एव ॥ आसन्नपुद्गलानां अत्रकौशलाद्वत्प्रयोगसम-
कालं दृढीकरिष्यामीति शैथिल्यनिवारणार्थमादिप्रकरणम् । तत्र कथं व्यवसायं दृढीक-
रेति ॥

10 यथार्थमुधनं⁽²⁾ [आर्यमैत्रेयमुपसंप्रकातः] सम्यक्चर्यानिःसमर्थः । पूर्वोक्तकोटीगतका-
यप्रणामः कायसमन्वाहारेण कायबलं दृढीकुर्वाणः । पूर्वोक्तकोटीगतकाय चित्तपरिशुद्धि-
निष्कारणसांसारिकचित्तप्रचारसमन्वाहारेण चित्तमनसिकारं निगृह्णन् । पूर्वोक्तकोट्यस-

1) At this point the Tib. adds (169 b. 6): *མཐོང་པོ་བཟུ་གཏེས་པ་འོ* ॥ «Here ends section the twelfth». This must refer to a division of the book into sections (*bam-po*) independent of that into chapters (*le-u*).

2) The text before the Tib. translator must have been different here, as his version reads: *ཇི་ལྟར་འཇགས་པ་ནོར་བཟང་(Sudhana)ཐུང་ལུ་མེས་པ་དཔའི་(bodhisatvasya)སྤྱི་དྲ་པ་ཇི་སྤྱི་བསྐྱེད་པ་དེ་ནི་ཇི་སྤྱི་རྩམ་པར་མེས་པ།* It is not easy to decide whether the words *Ārya-Maitr° up°* are really in their place here. It will be noticed that there is no trace of them in the Tib. here, though they are reproduced at the end of the extract (= 278.3). A gives them in margin before *aparāntak°* (277.13). Possibly they were added here to make the construction and sense clearer. The long string of participles etc. all qualifying *Sudhanaḥ* is in any case sufficiently harsh. What is most curious of all is, that no hint is given of the origin of the whole succeeding passage, which however I found with considerable difficulty in the *Gaṇḍavyūha*, R.A.S. MS. Hodgs. 2 ('H'), ff. 245 b 5—246 a. fin. It is thus introduced: *atha khalu Sudhanaḥ pṛeṣṭhīdhūrakāḥ . . . yena samudrasthaḥ janapadaḥ tenopasamkrāntaḥ tām eva bodhisatvacaryānuṣāsanīm* [cf. 36. n. 3] *anuvicintayan samyak-caryānīh-samarthapūrvānta°*.

तर्कमलौकिककार्यप्रयुक्तनिष्प्रयोजनपरिस्यन्दसमन्वाहारेण प्रत्युत्पन्नप्रयोजनमहासाम-
र्थ्यं विचिन्तयन् । पूर्वात्तभूतपरिकल्पसमुत्थितवितथसेकल्पसंदर्शितम[120b]नसिकार-
समन्वाहारेण सर्वबोधिसत्त्वचर्यासम्यक्संक्रान्ताभिस्कारवलं समुत्थापयन् । अतीतात्मभा-
वार्थप्रयोगारम्भविषमतासमन्वाहारेण सर्वसत्तारम्भवैशेषिकतया ऽध्याशयबलं दृढीकु-
र्वाणः । अतीतिकायसमुदाचारनिरास्वादतासमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मप्रतिलाभप्रयो- 5
गमहासासप्रतिलाभेन्द्रियवेगान्विवर्धयमानोऽतीताध्विपर्याप्तप्रयुक्तमिच्छाशयप्रयोगसम-
न्वाहारेण । प्रत्युत्पन्नाध्वसम्यग्दर्शनाविपर्याप्तसंप्रयुक्तेन बोधिसत्त्वप्रणिधानसमादानेन
सेतति परिशोधयन् । पूर्वात्तगतयोगवीर्यारम्भकार्यापरिनिष्पन्नसमादानसमन्वाहारेण ।
प्रत्युत्पन्नबुद्धधर्मसमुदागमप्रत्युपस्थानेन महावीर्यारम्भविक्रमेण कायचित्तसंप्रयुक्तं संजन- 8
यमानः । पूर्वात्तकोटोपचगत्यपायनित्तितात्मपरनिरुपकरणाव्यनिरुपज्ञीव्यसमुच्छ्रयपरि- 10
ग्रहसमन्वाहारेण । सर्वबुद्धधर्मोत्थापकसर्वज्ञगुणज्ञीव्यसर्वकल्याणमित्राणामर्थ-
त्मभावपरिग्रहणतया विपुलप्रोत्तिप्रामोद्यवेगान्विवर्धयमानः प्रत्युत्पन्नस्माभिर्निर्वृत्त-
ज्ञाव्याधिमरणशोकाकरभूतं संयोगवियोगनिधानभूतं समुच्छ्रयं । अपरात्तकल्पकोटोगत-
बोधिसत्त्वचर्याचरणप्रयुक्तस्य सत्त्वपरिपाचनबुद्धधर्मपरिग्रहप्रयुक्तस्य तथागतसंदर्शनसर्व-

1) *kāyaparyeṣṭisamudd°* H.2) . . 2) *pratilambha . . . pratilambhenendri°* H.3) *°thyāmāyeyogaprayoga* H.4) *°dhānena samtatim* H.5) *°gatāvīryā°* H.6) *°pannasamanvāhāreṇa* H.7) 'exaltation', new to Skt.; Tib. ཀའཇེངས་མཐོང་པོ་, with which Buddhaghosa's explanation of the Pali *sampaggāha* agrees: *ukkhīpanatthēna cittaṃ sampaggaṇhātīti sampaggāho* (Atthasāḷ. p. 372).8) *°ham janayam [sic]* H.9) *nirupanākhyānirupajñ* H.10) *°grahaprayuktasya samanvā°* H.11) *°mitrārāgaṇa* om. H.

बुद्धनेत्रानुचरणसर्वधर्मभाषाकोपस्थानसर्वतथागतशासनसमन्वाहणप्रयुक्तस्य सर्वधर्मपर्ये-
ष्टिसहायभूतस्य सर्वकल्याणमित्रदर्शनसर्वबुद्धधर्मसमुदानयनप्रयुक्तस्य बोधिसत्वप्रणिधि-
ज्ञानशरीरस्य हेतुप्रत्ययभूतमवलोक्याचित्यकुशलमूलेन्द्रियवेगान्विवर्धयमान इति ॥

आर्याल्लयमतिनिर्देशे मक्यायानसूत्रे ऽप्युक्तं । एको बोधिसत्त्वो ऽद्वितीयो ऽसहायो ऽनु-
5 तरायां सम्यक्संबोधौ [121 a] संनाहं⁽¹⁾ संनहति । स बोधिवलपरिगृहीतेनाध्याशयेनापराव-
काशास्वयंकारो । स्वबलबलोद्गतः । स एवं दृढसंनहः संनहो⁽²⁾ । यत्किञ्चित्सर्वसत्त्वानां
परिप्रापयितव्यं भविष्यति तदहं परिप्रापयिष्यामि । यत्सर्वार्थाः सर्वनवयानसंप्रस्थिता
बोधिसत्त्वा न परिप्रापयिष्यन्ति तदहं परिप्रापयिष्यामि । न मम दानं सहायकं । अहं पु-
नर्दानस्य सहायः । न मम शीलज्ञानविधीर्यध्यानप्रज्ञाः सहायिकाः । अहं पुनः शीलज्ञान-
10 वीर्यध्यानप्रज्ञानां सहायो । नाहं पारमिताभिरुपस्थातव्यो मया पुनः पारमिता उपस्थात-
व्याः । एवं सेयकृत्वस्तुषु सर्वकुशलमूलेषु चलेयम् । यावदेकाकिना मया ऽद्वितीयेनासहायेन
वज्रमये महीमण्डले स्थितेन सबले सवाहने मारं धर्षयित्वा एक⁽³⁾-चित्तज्ञापसमायुक्तया
प्रज्ञया ऽनुत्तरा सम्यक्संबोधिर्भिसंबोद्धव्येति ॥

आर्यवज्रध्वजसूत्रे ऽप्याह । तद्यथापि नाम सूर्यो देवपुत्र उदयमानो न तिष्ठति । ज्ञा-

1) *vārya*° MS.; but Tib. བརྩེན་འགྲུས།. The MS. has been corrected here.

2) °*kāṣṭhībhayaṇa*° MS., which again shows marks of alteration. Tib.: སྤོང་པོ་
ཁྱེས་སྒྲུབ་སྤོང་པོ་འཕྲུལ་བར་བསྟུན་ཏེ་ཕྱིར་དོ། 'he acts of himself so as not to give an
opportunity by [? to] another'. *asvayamkṛt* does occur, but possibly some *aksharas*
are missing.

3) Supplied from Tib. (171 a. 6) སེམས་ཀྱི་སྒྲན་ཅིག་གཅིག་ནང་ལྷན་ ། See the pa-
rallel passages at Mhv. I. 229. 10 (with Senart ad loc.) and Lal.-v. 447. 16.

4) *vajradhara*° MS. but Tib. as above 22 n. 2. Compare also Āntideva's
own words in Bodhic. VII. 46.: *Vajradhvaṃjasya vidhīnā ... mānam ... bhāvayet*;
on wh. the Comm. observes: *Vajradhvaṃjāsūtra-pratipādita-vidhīnā*°.

त्यन्धदोषेण । न तिष्ठति गन्धर्वनगरदोषेण । न तिष्ठति चतुर्द्वीपलोकधातुभूमिरजोदो-
 षेण । न तिष्ठति राक्षसुरेन्द्रदोषेण । न तिष्ठति धूममण्डलदोषेण । न तिष्ठति जम्बूद्वी-
 पक्षेत्रदोषेण । न तिष्ठति नानाक्षापादोषेण । न तिष्ठति विषमपर्वतदोषेण । एवमेव बो-
 धिसत्त्वो महासत्त्वः स्मृतिसंप्रज्ञान्यविपुलगम्भीरचेता अदीनसत्त्वो गुणचर्याज्ञानचर्यावसानं⁽²⁾
 यावन्न विवर्तते सत्त्वत्रौहित्यदोषैः । न विप्रवसति कुशलमूलपरिणामैः । सत्त्वदृष्टिकालु- 5
 ष्यदोषैर्न विवर्तते । सत्त्वोभवेतोभिर्न दूरीभवति । सत्त्वविनष्टसंतत्या बोधिसत्त्वाहं न वि-
 ष्कम्भयति । सर्वज्ञगत्परित्राणप्रणिधानस्य सत्त्वकलिकलुषैर्न संसर्गं करोति यावद्बालज्ञ-

1) °*husur*° MS.; but Tib. correctly ལུ་མ་ཡིན་ (171 b. 1).

2) °*nām* MS.

3) Tib. རུ་བྱ་བའི་དང་ལྷན་པ་ཅན་ 'possessing the disposition to injure'. I leave

what appears to be the reading of the MS., though one might read རྒྱུ་ཁྱིལ་ and correct to རྒྱུ་ཁྱིལ་. At this point we find again the same word added in the margin that was noted above p. 149, n. 4. This is to be read in both places as *khaṭvika*- (not *khaṭṭāṅka*-) and here, in the abstract form, *khaṭvikatā*. This would seem to be a gloss on *drauhilya*; but the Tib. here adds a whole parallel clause: རུ་བྱ་བའི་དང་ལྷན་པ་ཅན་ལྷན་པ་ཅན་, which would imply an additional clause *na vivartate satvakhaṭvikatā(?) -doshaiḥ*. The meaning 'violent, wild' is not easy, however, to reconcile with the passage above cited, unless it be through a transition of meaning as in the Eng. 'grasping', 1) rapacious, 2) avaricious; cf. Morris JPTS. 1887, p. 161. In the text of 149. 13, I should now read *kutukukāḥ*, comparing Divy. 8. 3, 302. 3, and regarding *khaṭvika* as a Prākritic form possibly allied to *kaṭu*. As to initial *kh* for *k* in Skt., cf. Jacobi, Ausgew. Erz. p. xxviii § 21.2, Pischel Gr. Pr. § 206. If this be correct, the present abstract is the equiv. of Pali *kaṭu-kañcikatā*: Pugg. p. 19 Dh.-sūi § 1124 (cf. Buddhagh. ad loc. and cf. C. F. Davids, tr. p. 300), where it follows *kaḍariyam* 'grasping character'. In the Gaṇḍavyūha (MS. R.A.S. Hodgs. 2 f. 259 a. 4) *bodhicittam* is said to be *ājāneyāgva-bhūtam* (cf. supra 26. n. 3, 119. n. 1) *sarva-khaṭvikatāyā vigatatayā*. Here *khaṭvika* = 'wildness, (equine) vice'. The Jain-Pkt. is *khakumka* (cf. Pischel, op. cit. § 226). The exact meaning of this, a combination of violence and grudgingness, is well shown by the parable of the restive bullocks in Uttarādhya. § 27 (tr. S. B. E. xlv. 149, 150 n. 4).

4) 'to be parted from' as in Pali.

5) 'relaxation', fem. form new. *gr*° MS.

नसमवधानेन । न निर्विद्यते परसत्त्वदोषैश्च । तत्कस्य हेतोः । अनावरण[121b]मण्डलमे-
 तदुदयति । यदुत सर्वज्ञगद्विभुद्विविनयाप । पे ॥ यश्च तेषां सर्वसत्त्वानां दुष्खस्कन्धो वि-
 विधं चावरणीयं कर्म समुत्थितं येन ते आवरणीयेन कर्मणा बुद्ध्या पश्यन्ति । धर्मं न प्र-
 एवन्ति । संधं न ज्ञानन्ति । तदहं तेषां त्रिविधमावरणीयं कर्मोपचितं दुष्खस्कन्धेन स्व-
 5 केन शरीरेणोपाददामि तामु तामु नरकोपपत्तिष्वपायभूमिषु संवासेषु च । ते च सर्वसत्त्वा-
 स्ततश्चयत्नां । अहं च दुष्खोपादानमुपाददामि व्यवस्याम्युत्सहे । न निर्वर्तेन पला-
 यामि नोत्तस्यामि न संत्रस्यामि न बिभेमि न प्रत्युदावर्तेन विषीदामि । तत्कस्य हेतोः ।
 अवश्यं निर्वाक्यितव्यो मया सर्वसत्त्वानां भारो । नैष मम कामकारः । सर्वसत्त्वोत्तारणप्र-
 णिधानं मम । मया सर्वसत्त्वाः परिमोचयितव्या । मया सर्वज्ञात्समुत्तारयितव्यं । जातिका-
 10 ताराङ्गराकाताराद्याधिकाताराह्युत्पुपत्तिकातारात्सर्वापत्तिकातारात्सर्वापायकात्ता-
 रात्सर्वसंसारकातारात्सर्वदष्टिगहनकातारात्कुशलधर्मप्रणाशकातारात्ज्ञानसमुत्थितका-
 तारात्तदेते मया सर्वसत्त्वाः सर्वकातारेभ्यः परिमोचयितव्याः । तृष्णाज्ञालसक्ता अविद्या-
 निवर्णावृता भवतृष्णासंप्रयुक्ताः प्रणाशपर्यवसाना दुष्खपञ्जरप्रतिष्ठाशारकसंनिश्चिता ।
 अबुधाः प्रतिज्ञाविरूद्धाः संशयभूताः सदा विमतयो ज्ञेयदर्शिनः । अनिशरणकुशला भवा-
 15 णिवे आवर्तमण्डलैकचरणाः । पे ॥ सर्वसत्त्वानामनुत्तरज्ञानराज्यप्रतिष्ठापनार्थमहं चरामि ।
 नाहं केवलमात्मपरिमोचनाभियुक्तः । सर्वसत्त्वा ह्येते मया सर्वज्ञताचित्तज्ञवेन संसारदुर्गा-
 दुद्धर्तव्या । महाप्रपातादभ्युत्तिष्ठव्याः । सर्वोपद्रवेभ्यः परिमोचयितव्याः । संसारस्रोतसः
 प्रतारयितव्या आत्मना मया सर्वसत्त्वदु[122a]ष्खस्कन्धो ऽध्यवसितः । यावदुत्सहेऽहं
 सर्वापायेषु सर्वलोकाधातुपर्यापनेषु सर्वदुष्खवासमनुभवितुम् । न च मया सर्वसत्त्वाः कुशल-

1) 'संज्ञा' 'association with.; cf. 154. 7.

2) *mutsa*° MS.

3) compound new.

4) *jāla* MS.; but Tib. རྩ་ (172 a. 5).

मूलैर्वञ्चितव्याः । व्यवस्याम्यकृमेकैकस्मिन्नपाये ऽपरात्तकोटोगतान्कल्पान्संवसयितुं ।
 यथा चैकापाये तथा सर्वापायनिर्वशेषसर्वलोकधातुपर्यापनेषु सर्वसत्परिमोचननिदानं ।
 तत्कस्य हेतोः । वरं खलु पुनरकृमेको दुष्पिष्टतः स्यां न चेमे सर्वसत्ताः अपायभूमिप्रपत्ति-
 ताः । मया तत्रात्मा बन्धको दातव्यः । सर्वज्ञगच्छ निःक्रेतव्यं नरकतिर्यग्योनियमलोक-
 कात्तारादकं च सर्वसत्त्वानामर्थाय सर्वदुष्खवेदनास्कन्धमनेन स्वकेन शरीरेणानुभवेयम् । 5
 सर्वसत्त्वनिदानमकं च सर्वसत्त्वानां प्रातिभाव्यमुत्सहे सत्यवादी प्रत्ययितो ऽविसंवादकः ।
 न च मया सर्वसत्ताः परित्यक्ताः । तत्कस्य हेतोः । सर्वसत्तारम्बणो मम सर्वज्ञताचितो-
 त्पाद् उत्पन्नो यदुत सर्वज्ञगत्परिमोचनाय । न चाकं⁽¹⁾ रतिकामतयाऽनुत्तरायां सम्यक्संबोधी
 संप्रस्थितो नापि पञ्चकामगुणरत्यनुभवनाय नापि कामविषयनिषेवणाय । न चाकृमन्यो-
 न्यकामधातुपर्यापन्नरतिव्यूहसमुदानयनाय चरामि बोधिसत्त्वचर्या । तत्कस्य हेतोः । अर- 10
 तयो ह्येषा सर्वलोकरतयः । मारविषय एष यदुत कामविषयनिषेवणं⁽²⁾ । दुर्बुद्धिसेवितो
 ह्येष मार्गः । सर्वबुद्धविवर्णितो ह्ययमुपदेशः यदुत कामनिषेवणं । अतश्चैष सर्वदुष्खस्क-
 न्धस्योत्पाद् एव निषे[वणं] अत एव च नरकतिर्यग्योनियमलोकानामु[122b]त्पाद् ।
 कलकृभाण्डनविवादलोभाश्च सत्त्वानामत एव प्रादुर्भवन्ति । एते च सत्ताः कामानिषेवमा-
 णाः बुद्धानां भगवतां सकाशाद्दूरीभवन्ति । स्वर्गोपपत्तेरप्येते कामा अक्षरायाय संवर्तन्ते । 15
 किं पुनरनुत्तरस्य ज्ञानराजस्य सर्वसत्त्वयोगक्षेमस्य । सोऽकृमेवमप्रमाणदोषान्कामानां प-
 श्यन् परीत्तानादीप्तास्तस्मादकृमेतन्निदानमचरणतायां प्रतिपत्स्ये ॥ पे ॥ तथा तथैव मया
 कुशलमूलं परिणामयितव्यं यथा यथैव सर्वसत्ता अत्यन्तमुखमवेदितमुखं यावत्सर्वज्ञतासुखं
 प्रतिलभेरन् । मया सारथिना मया परिणायकेन मयोत्काधारिणा मया क्षेमगतिदर्शकेन

1) Doubtless a condemnatory allusion to the tñtrik forms of Buddhism; cf. Poussin Boudhisme p. 134.

2) *niveshanam* (here only) MS.

3) Not known to classical Skt., but occurring as a synonym of *kalaha* in Divy. 164. 25 (*bhāṇḍ*) and in lexx., e. g. *Deḡināmamālā* 101 (*bhāṇḍana*). For Prakrit usage see Jacobi, *Ausg. Erz.* 13. 23.

4) The Tib. probably had a reading *paridīptān ādīptān*.

- मया क्षणगतिप्रतिलब्धेन मयोपायक्षेन मया ऽर्धविडुषा मया संसारसागरे सर्वज्ञज्ञानयान-
पात्रमहादेशस्थितेन मया परिणामनकुशलेन मया पारदर्शकेन ॥ पे ॥ न खलु पुनरस्मि-
न्चातुर्महादीपके लोकधातौ पावतः सत्वास्तावत् एव सूर्या उदागच्छति चातुर्दीपकलो-
कधात्वभासनाय । अथ च पुनरेक एवैषां सूर्य उदागच्छति चातुर्दीपावभासनाय । न च
5 तेषां सत्त्वानां चतु[123a]र्दीपोपपन्नानां स्वकस्वकैः शरीरैरवभासः प्रादुर्भवति । येन ते
दिवससंख्यां ज्ञानीयुः । स्वकार्यं वा परिप्रापयेयुः । सस्यानि वा परिपाचयेयुः । अहर्⁽¹⁾कृत्वा
उद्याननगरेषु रतिक्रीडापरिभोगमनुभवेयुः । दिशो वा पश्येयुः । गमनागमनं वा ग्रामनगर-
निगमराष्ट्राजधानीषु कुर्युः । व्यवहारकार्येषु प्रयुज्येरन् । पे । अथ च पुनः सूर्यस्य
देवपुत्रस्योदयत⁽²⁾ एकस्य सूर्यमण्डलस्याद्वितीयस्य चातुर्दीपके लोकधातौ सर्वसत्त्वानामव-
10 भासः प्रादुर्भवति । एवमेव बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य कुशलमूलान्युपाप्यमानस्य कुशल-
मूलं परिणामयमानस्यैवं चित्तमुत्पद्यते । नैतेषां सत्त्वानां तत्कुशलमूलं विद्यते येन ते आ-
त्मानं परित्रायेरन् । कः पुनर्वादः परम् । अहं पुनः सर्वसत्त्वानां कृतशः कुशलमूलानि समु-
दानयामि कुशलमूलं परिणामयामि । यद्धुत सर्वसत्त्वमोचनाय । सर्वसत्त्वानामवभासनाय
सर्वसत्त्वानां ज्ञापनाय सर्वसत्त्वानामवतारणाय सर्वसत्त्वानां परिग्रहणाय सर्वसत्त्वानां परि-
15 निष्पादनाय⁽³⁾ सर्वसत्त्वानां प्रसादनाय सर्वसत्त्वा[123b]नां प्रह्लादनाय सर्वसत्त्वानां संशयच्छे-
दनाय आदित्यमण्डलकल्पैरस्माभिर्भविष्यति । न परः प्रतिकारिद्धितव्यः । न परस्यावका-
शमुत्पाद्य⁽⁴⁾ सत्त्वेषु संनाहं उत्सृष्टव्यः । न च सर्वसत्त्वानामतिक्रान्तिस्तत्त्वत्राणव्यवशायो

1) The MS. seems to read *aharahor*.

2) Sic MS. The Pali *ento* implies a partic. *ayant*.

3) The final letters are not clear, nor does this form occur; but the Tib. འཕྲུ་ཡ་ལྷུ་ཡ་ (174 a. 2) and the usage of *parinishpad* in Buddh. Skt. leave no doubt of its genuineness.

4) The text has been corrected here. The MS. is also fractured. The actual reading is *na parasyā* ---- *tpādya*°. Two *aksharas* have been deleted and two more broken away. In the margin is written *sakācāt*. The above text is founded on this and on the Tib. གཤམ་པ་སྐབས་ཕྱི་དེང་

निवर्तयितव्यः । न परिणामनायाः सर्वदुष्कृत्या⁽¹⁾ विनिवर्तितव्यं । न परीक्षानि कुशलमूलानि परित्यक्तव्यानि । न परीक्षया परिणामनया तुष्टिर्मत्तव्या इत्यादि ॥

आर्यान्तपमतिसूत्रेऽप्याह । स न कल्पगण[ना]या बोधिं पर्येषते । इयतः कल्पान् संनत्स्यामि⁽²⁾ । इयतः कल्पान् संनत्स्यामीति⁽²⁾ । अपि तु खल्वचित्यमेव संनाहं संनहति । यावती पूर्वाकोटिः संसारस्य [या]द्येतावेदेकं रात्रिदिवं भवेत् । एवं द्वयै रात्रिदिवैः पञ्चद- 5 शदिवसिकेन पक्षेण त्रिंशदिवसिकेन मासेन द्वादशमासिकेन संवत्सरेण अनया वर्षग[णा]नया यावद्वर्षशतसहस्रेणैकं बोधिचित्तमुत्पादयेयमेकं च तथागतमर्हत्तं सम्यक्संबुद्धं पश्येयं । अनेन प्रवेशेनानया गणनया गङ्गानदीवालुका⁽³⁾समैश्चित्तोत्पादैस्तथागतदर्शनैश्च एकैक- स्या[124 a]पि सत्त्वस्य चित्तचरितं ज्ञानीयां । अनेनैव प्रवेशेनानया गणनया सर्वसत्त्वानां तावद्विशिष्टोत्पादैस्तथागतदर्शनैः[ः]स्वचित्तचरितानि प्रजनीयामित्यनवल्लिनः । संना- 10 कोऽयं बोधिसत्त्वस्यान्तयः संनाहः । एवं दानादिषु बोधिपान्तिकमहापुरुषलक्षणेषु च नयः⁽⁴⁾ ॥

आर्यरत्नमेवेऽप्युक्तं ॥ न बोधिसत्त्वः सत्त्वखटुङ्कतां⁽⁵⁾ सत्त्वडर्दात्ततां ज्ञात्वा । अलमेभिः सत्त्वेरेवं खटुङ्कैरेवं डर्दात्तरिति । ततो निदानं परिषिन्नः परापृष्ठीभूतः । परिश्रुद्वायां लोकधातौ प्रणिधानं करोति । यत्रेदृशानां सत्त्वानां नामापि न शृणुयात् । न च सत्त्वार्थवै- 15 मुख्यस्य⁽⁷⁾ बोधिसत्त्वपरिश्रुद्वायां लोकधातावुपपत्तिर्भवति । तत्र प्राज्ञो बोधिसत्त्व एवं चि-

1) The MS., which has been corrected, reads apparently *harttyā*. The Tib. འཇཏིཏ་ suggests possibly *hrti* rather than *hati*.

2) . . . 2) The Tib. does not reproduce the repetition. In the second clause it would be easy to read *kalpān na*.

3) °*lka* MS.

4) *nayam* MS. Tib. ལྷུ་རྩེ་ [174 b. 2].

5) See p. 279, n. 3.

6) སྐྱེ་བྱེད་ཀྱི་ལུ་ལྷུ་ལྷུ་ 'turning one's back', as Divy.-Index interprets the form.

7) *vimukhya*° MS.

तमुत्पादयति । तस्मात्सत्त्वधातोर्ये सत्त्वाः स्युः प्रत्यवरा ध⁽¹⁾त्रउट्मूकजातीयाः । अपरिनि-
र्वाणधर्मकाः कृत्स्ना सत्त्वधातौ न चिकित्सिताः⁽³⁾ सर्वबुद्धैः सर्वबोधिसत्त्वैश्च प्रत्याख्याताः ।
तेषां मदीये बुद्धक्षेत्रे संनिपातः स्यात् । तानहं सर्वान्बोधिमण्डे निषोद्यानुत्तरां सम्यक्सं-
बोधिमभिसंबोधयेयं ॥ एवं हि बोधिसत्त्वस्य चित्तय[124 b]तश्चित्तोत्पादे चित्तोत्पादे सर्व-
5 मारभवनानि प्रकम्पन्ते । सर्वबुद्धाश्चास्य वर्णवादिनो भवन्तीति ॥

एवं तावत्पुण्यवृद्धिकामेन [आ]शयो दृढीकर्तव्यः ।⁽⁵⁾ आशयदृढीकरणार्थमधुनोच्यते ।
किं पुनरनेन दृढीकृतेनेति विमर्षनिरासाय धर्मसंगीतिमूत्रे गदितं । आशये सप्त्यग्-
भगवन् बुद्धधर्माणां मूलं । यस्य पुनराशयो नास्ति सर्वं बुद्धधर्मास्तस्य द्वारे ॥ आशयसंप-
न्नस्य पुनर्भगवन् यदि बुद्धा न भवन्ति गगनतलाद्धर्मशब्दो निश्चरति कुञ्जवृत्तेभ्यश्च⁽⁶⁾ । आश-
10 [य]मुद्धस्य बोधिसत्त्वस्य स्वमनोज्ञत्वादेव सर्वावदानुशासन्यो निश्चरति । तस्मात्तर्हि
भगवन् बोधिसत्त्वेनाशयसंपन्नेन भवितव्यं ॥ तद्यथा भगवन् यस्य पादौ तस्य गमनं एवं
भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धधर्माः । तद्यथा भगवन् यस्योत्तमाङ्गं तस्य जीवितं एवमेव
भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धबोधिः । तद्यथा भगवन् यस्य जीवितं तस्य लाभः । एवमेव
भगवन् यस्याशयस्तस्य बुद्धत्वलाभः । तद्यथा भगवन् सतीत्वेनाग्निर्ज्वलति⁽⁷⁾ । असतीत्वेन न

1) There is an erasure here. The equivalent Tib. appears to be (though the print is not clear) ཤེན་པ་ལྟ་བུ་ 'small in valour'.

2) Cf. Thomas (in J.R.A.S. '99. 491) on Harṣa-c. 14. 10.

3) MS. originally *ni cakitāh*, corrected to *na cikicchitāh*. Tib. འདི་ལས་བསྐྱེད་པ་ལ་ (174 b. 5).

4) Cf. Mhv. II. 163. 13.

5) Tib. བསམ་པ་ also used as rendering of *saṃkalpa* which like *āḥaya* is used for 'determination, resolve'.

6) I follow here, as in several passages above, the punctuation of the Tib. (175 a. 2). The MS. reads and punctuates: *niṣcarati | kuḍm° ca āḥaḥuddhasya*.

7) Both MS. and Tib. are obscure. The former reads *satītvānenāgnir°*, the latter omits *āgni* and *jvalati* in both clauses.

ज्वलति । एवमेव भगवन्नाशये सति बोधिसत्वस्य सर्वबुद्धधर्मा ज्वलति । असत्याशये न
 ज्व[125a]लति । तद्यथा भगवन्सत्स्वधर्मेषु वर्षं वर्षत्यस्तसु न वर्षति । एवमेव
 भगवन्नाशये सति बुद्धधर्माः प्रवर्तन्ते । तद्यथा भगवन् यस्य वृत्तस्य मूलं विपन्नं तस्य पुष्प-
 फलानि न भूयः प्ररोहन्ति । एवमेव भगवन्स्याशयो विपन्नस्तस्य सर्वे कुशला धर्मा न भूयः
 संभवन्ति । तस्मात्तर्हि भगवन्बोधिसत्त्वेन बुद्धबोध्यर्थिकेन स्वाशयः सूङ्क्रीतः⁽¹⁾ स्वारत्तितः 5
 सुशोधितः स्वधिष्ठितः कर्तव्य इति ॥

कोऽयमाशयो नाम । आर्याज्ञयमतिमूत्रे ऽभिहितः । स खलु पुनराशयो ऽकृत्रिमः अकृ-
 तकत्वात् । अकृतको निःसाध्यत्वात् । निःसाध्यः सुविदितत्वात् । सुविदितो निर्मायत्वात् ।
 निर्मायः⁽²⁾ शुद्धत्वात् । शुद्धः सञ्जुक्तत्वात् । सञ्जुक्तः अकुटिलत्वात् । अकुटिलः स्पष्टत्वात् ।
 स्पष्टो अविषमत्वात् । अविषमः सारत्वात् । सारो अभेद्यत्वात् । अभेद्यो दृढत्वात् । दृढो
 ऽचलितत्वात् । अचलितः अनिश्रितत्वादित्यादि । अयमेव चाधिकाधिकगुणाधिगमप्रवृत्तो
 ऽध्याशय इत्युच्यते ॥

यथात्रैवोक्तं । उत्तरणाध्याशयो विशेषगमनतया इत्यादि ॥

अपि चाध्याशय उच्यते । सौम्यता⁽³⁾ भूतेषु । मैत्रता सत्त्वेषु । हितचित्ता आ[125b]र्येषु ।
 कारुण्यमनार्येषु । गौरवं गुरुषु । त्राणता अत्राणेषु । शरणता अशरणेषु । द्वीपता ऽद्वी- 15
 पे⁽⁴⁾षु । परायणता अपरायणेषु । सहायता असहायेषु । सञ्जुता कुटिलेषु । स्पष्टता खटुङ्केषु⁽⁵⁾ ।

1) རྒྱ་ལྷན་པ་ 'well affected, quite captivated'.

2) ལྷན་པ་ 'guileless'.

3) This combination is not clearly legible. The equiv. Tib. appears to be རྒྱ་ལྷན་པ་

4) Cf. Karanda-vyūha 45. 18, a similar context.

5) Cf. 279, n. 3. Tib. (176 a. 1) རྒྱ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ལྷན་པ་ meaning perhaps clearness, purity of character amongst the vicious.

अशठता शठेषु । अमाया आगहनचरितेषु । कृतज्ञता अकृतज्ञेषु । कृतवेदिता⁽²⁾ द्रोहिषु ।
 उपकारिता अनुपकारिषु । सत्यता अभूतगतेषु । निर्मानता अध्येषु⁽⁴⁾ । अनिन्दिता सु-
 +अनिन्दना⁽⁵⁾ कृतेषु । अनारोचनता परस्वलितेषु । आरत्नता विप्रतिपन्नेषु । अदोषदर्शन-
 ता सर्वोपायकौशल्यचर्यासु । शुश्रूषणता सर्वदत्तिणीयेषु । प्रदत्तिणा⁽⁶⁾ प्रीतिताऽनुशासनी-
 5 ष्वित्यदि ॥

तदेवं व्यवसायाण्यौ दृढीकृत्य कारुण्यं पुरस्कृत्य यते शुभवृद्धये ॥

यथोक्तमार्थधर्मसंगीतिमूत्रे । अथ खल्ववलोकितेश्वरो बोधिसत्त्वो महासत्त्वो भगवत्त-
 मेतद्वोचत् । न भगवन्बोधिसत्त्वेनातिबहुषु धर्मेषु शान्तितव्यं । एको धर्मो भगवन् बोधि-
 सत्त्वेन स्वाराधितः सुप्रतिविद्धः कर्तव्यः । तस्य सर्वबुद्धधर्माः कर्तलगता भवन्ति । कतम
 10 एकधर्मो । यद्वत् महाकरुणा । महाकरुणया भग[126a]वन्बोधिसत्त्वानां सर्वबुद्धधर्माः
 कर्तलगता भवन्ति । तद्यथा भगवन् येन राज्ञश्चक्रवर्तिनश्चक्ररत्नं गच्छति । तेन सर्वो
 बलकायो गच्छति । एवमेव भगवन् येन बोधिसत्त्वस्य महाकरुणा गच्छति । तेन सर्वे
 बुद्धधर्मा गच्छन्ति । तद्यथा भगवन्नादित्ये उदिते सत्त्वाः कर्मक्रियासु प्रचुरा भवन्ति । एव-
 मेव भगवन् महाकरुणा पत्रोदिता भवति तत्रान्यबोधिकरा धर्माः क्रियासु प्रचुरा भव-

1) The Tib. renders simply: 'guileless amongst the wily' མུ་ཅན་རྒྱལ་ཁའ་
 But the MS. reads *vigatāgahac*° with a mark of deletion over the syllable *ga*
 only. As to *gahana* see 172 n. 4. An over-reaching character seems to be meant.

2) The Tib. equiv. རྒྱུ་ཆེན་ connects this with *vedanā*, thus reminding one of
 the Shaksperian «more in sorrow than in anger».

3) ལོག་པར་དུགས་པ་ 'such as have walked in error'.

4) སྒྲུ་ཆེན་ Tib. (167. a. 2). The reading is not clear. B² observes of *√grabh*:
 'simplex nicht belegt'. *stabdh*° transcr., perhaps rightly.

5) MS. corrected and the form °*danā* added in the margin at this point.

6) མཐུན་པར་འཇོག་པ་ apparently 'disposition to take in good part, to receive
 with respect': cf. M. Vyutp. § 126. 13.

त्ति । तद्यथा भगवन् सर्वेषामिन्द्रियाणां मनसाऽधिष्ठितानां स्वस्वविषये प्रकृणप्राचुर्यं भवति । एवमेव भगवन् महाकरुणाधिष्ठितानामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां स्वस्मिन् स्वस्मिन् करणीये प्राचुर्यं भवति । तद्यथा भगवन् जीवितेन्द्रिये सत्यन्येषामिन्द्रियाणां प्रवृत्तिर्भवति । एवमेव भगवन्महाकरुणायां सत्यामन्येषां बोधिकराणां धर्माणां प्रवृत्तिर्भवतीति ॥

5

आर्यान्तयमितिसूत्रेऽप्याह ॥ तद्यथापि नाम भदत्त सारदतीपुत्र पुरुषस्य जीवितेन्द्रियस्याश्वासाः प्रश्वासाः पूर्वगमाः । एवमेव भदत्त सारदतीपुत्र बोधिसत्त्वस्य महायानसमुदागतस्य महाकरुणा पूर्वगमाः ॥ पे ॥ स्याद्यथापि नाम श्रेष्ठि[126b]नो वा गृहपतेर्वा एकपुत्रके गुणवति मज्जागतं प्रेम । एवमेव महाकरुणाप्रतिलब्धस्य बोधिसत्त्वस्य सर्वसत्त्वेषु मज्जागतं प्रेमेति ॥

10

कथमेषा भावयितव्या । स्वकमनेकविधं पूर्वानुभूतमनुभूयमानं वा दुष्खं भयं च स्वात्मन्यत्यन्तमनिष्टं भावयित्वा । प्रियादिषु मैत्री मैत्रीवता भावयितव्या प्रत्युत्पन्नदुष्खव्याधिषु महादुष्खसागरानवधिदीर्घसंसारव्यसनानुनीतेषु वा ॥

यथोक्तमार्गदशभूमकसूत्रे ⁽⁵⁾ । तस्यैवं भवत्याश्चर्यं यावदज्ञानसंमूढा वतेमे बालपृथग्जनाः । येषामसंख्येया आत्मभावा निरुद्धा निरुध्यन्ते निरोत्स्यन्ते च । एवं च तीयमाणा काये न 15 निर्वेदमुत्पादयन्ति । भूयस्या मात्रया दुष्खपक्षे विवर्धयन्ति । संसारश्रोतसश्च महाभयान

1) Cf. usage of Latin *medulla*.

2) *vat (maitrīvat bhāva-yitavyā) karuṇā marg.*

3) °vyāḥ MS.

4) *priyādiṣhu anuṇayam gateshu mohāt marg.*

5) The text corresponds with Ch. V. f. 56 b of the Daṣabhūmiṣvara, Paris MS. cited from a transcript lent to me by Prof. de la Vallée-Poussin. Principal variants cited as 'P'. I have also collated it with my photograph (I. b. 4. l. 2) of the ancient MS. 'K' described at f. 128 b note, below.

6) om. P.

7) *skandham* P.; but Tib. སྐུ་མཆོག་

निवर्तते । स्कन्धालये च नोत्सृजति । धातूरेभ्यश्च न निर्विच्यते । नन्दो⁽¹⁾ रागान्धाश्च
 नावबुध्यते । षडापतनशून्यग्रामं च न व्यवलोकयति । अर्ककारममकाराभिनिवेशानुशयं
 च न प्रजहति । मानदृष्टिशल्यं⁽²⁾ च नोद्धरति । रागद्वेषमोक्षालं⁽³⁾ च न प्रशमयति । अवि-
 द्यामोक्षान्धकारं च न विधमयति । तृष्णार्ण⁽⁴⁾ [127 a] वं च नोच्छोषयति । दशबलसार्थवाहं⁽⁵⁾
 5 च न पर्येषते । माराशयगहनानुगतांश्च⁽⁶⁾ संसारसागरे विविधाकुशलवितर्कयाक्ताकुले परि-
 श्रवते । अप्रतिशरणाः तथा संवेगमापद्यन्ते बहूनि दुष्खानि प्रत्यनुभवन्तः । यदिदं ज्ञातिज्ञ-
 राव्याधिमरणशोकपरिदेवदुष्खदीर्घमनस्योपायासान् । कृताकृत्येषां सत्त्वानां दुष्खार्ताना-
 मनाशानामत्राणानामशरणानामलयनानामपरिषणानामन्धानामविद्याएउकोषपटलपर्यवन-
 दानां तमोऽभिभूतानामर्थपैकोद्दितीयो भूत्वा तथाह्यपुण्यज्ञानसंभारोपचयं बिभर्मि । यथा-
 10 त्रयेण पुण्यज्ञानसंभारोपचयेन संभूतेन स्मे सर्वसत्त्वा अमृत्यविप्रुद्धिमनुप्राप्नुयुरिति ॥

तथात्रैवाह । संसाराटवीकात्तारमार्गप्रपन्ना वतेमे सत्त्वा निरयतिर्यग्योनियमलोकप्र-

1) The MS. (A.) read originally *vañśragebhyas ca* and this has been corrected to the reading of the text, which is confirmed by K., and by P. not only in the parallel passage of prose, but also in the verses at the end of the chapter. Here (f. 62b) the line *skandhālayā ura[ga]dhātu kudṛṣṭiśalyam* occurs. The Tib. (177. a. 3) has: 'phantoms (स्त्रिय) of elements'. *Uraga* is not quoted in this sense; but snakes have sometimes (e. g. Jāt. № 154) the power of metamorphosis.

2) Cf. Divy. 37. 25; M. Vyutp. 244. 121 and Ch. s. v. *nandī. rūgāntaṣcārātām na cāvab*°. K; *rūgataṣcārakaṣ ca* P.; but Tib. with our text.

3) *hanti* P.

4) For the metaphor compare 231. 2.

5) *jālam* A; *jvalanam* P.; Tib. *मे^१ले^२मस^३मे^४मे^५मे^६* (177 a. 4).

6) The Tib. construes this compound with the previous clause, and takes *gahana* in the sense of 'gloom' *मैम*

7) . . 7) omitted in Tib. °*garāṇa na ca sam*° P. Below P. omits *atrān*° and *andh*° and inserts *advīpānām* before *apūrṇy*°.

8) Cf. 6. 12.

9) The readings in this extract correspond generally not with the text of the *Daṣabdhūmīcvara* (Ch. 2) as given in MS. C, which is much abbreviated (fol. 29 b. 7); but with those of the old fragment (K.). See note to 128. b.

10) Here K. inserts *ayogakhemīnenāsvāmiprāptā* (°*mitven*°?) *mahaprapāṭapra-patitū*.

पाताभिमुखाः कुदष्टिविषमज्ञालानुप्राप्ताः⁽¹⁾ मोदगहनसंज्ञना मिष्ट्यामार्गवितथप्रयाता । अ-
 न्धीभूताः परिणायकविकलाः ॥ पे ॥ संसारश्रोतानुवादिनः तृष्णानदीप्रपन्नाः । मन्हा-
 वेगग्रस्ता । अवलोकनाऽसमर्थाः⁽²⁾ कामव्यापादविचिकित्साविहिंसावि[127b]तर्कप्रपा-
 तानुचरिताः । स्वकायदृष्ट्युदकराक्षसगृहीताः । कामगहनावर्त्तानुप्रविष्टाः नन्दीरागम-
 ध्यसंसक्ताः । अस्मिमान्स्वलोच्छन्नाः⁽³⁾ अपरायणाः । आयतनग्रामानुच्छलिताः । कुशल- 5
 संभारकविरहिताः । ते ऽस्माभिर्ह्यकुशलमूलबलेनोद्धृत्य निरूपद्रवे अरुसि शिवसर्वज्ञ-
 तारतन्त्रदीपे प्रतिष्ठापयितव्या । रुद्धा वतमे सत्त्वा ब्रह्मदुष्खदैर्मनस्योपायासब्रह्म-
 अनुनयप्रतिघप्रियाप्रियविनिबन्धने सशोकपरिदेवानुचरिते तृष्णानिगडबन्धने मायाशा-
 व्याविद्यागहनसंज्ञे त्रैधातुकचारके । ते अस्माभिः सर्वत्रैधातुकविवेके अभयपुरे चर्वडु-
 ष्षोपशमे अनावरणनिर्वाणे प्रतिष्ठापयितव्या इत्यादि ॥

10

एवमेभिः परस्परदृढीकृत्यैर्व्यवसायाशयकारूपैः पुण्यवृद्धिमारभेत् । तत्र तावद्
 भद्राचार्याविधिः कार्या वन्दनादिः⁽¹⁰⁾ सदादरात् ॥

1) °nuparyavanaddhā K.

2) avilokanasam° K. C.

3) ना is added in margin; perhaps for nānā Tib. (177 b. 4) मन्हा. °prabhānā-
 nuc° K., °bhānuc° C.

4) satk° K. C. Cf. Ch. s. v. sakkāya°; M.-Vyutp. § 208. Tib. འཇིག་ཚོགས་
 འཕྲུལ་པ་

5) So K. C.; kayagahaganānupr° A. འཇིག་པོ་ཐེག་པ་འཇིག་པོ་ཐེག་པ་ Tib.; cor-
 rect Jā. p. 9 col., 1 accordingly.

6) 'asmī'-mānenamoksha-sthalaṃ ucchannam yeshām A (marg.) asminmā A
 (text). °asminmānasthalotsannāḥ K. Tib. ཐོད་པ་འཕྲུལ་པ་. 'disappearing, wandering
 in the desert . . of egoism'.

7) paribhūtāḥ K.

8) shadāyatana-grāma-bhayatīrocca° K.

9) Corrected to sandhāra a sec. man. སྐྱེལ་པ་སྐྱེལ་པ་ 'one skilled in foster-
 ing'.

10) The margin gives the reading °ādābhīḥ. If this be correct we cannot of
 course take this clause as a versus memorialis.

आर्योद्गतपरिपृच्छायां हि त्रिरात्रे त्रिर्दिवसस्य च शुचेः शुचिवस्त्रप्रावृतस्य च त्रि-
 स्कन्धकप्रवर्तनमुक्तं ॥ तत्र त्रयः स्कन्धाः पापदेशनापुण्यानुमोदनाबुद्धाध्येषणा[128a]ख्याः
 पुण्यराशिवात् । तत्र वन्दना पापदेशनायामतर्भवति । बुद्धान्नमस्कृत्योपालिपरिपृच्छायां
 देशनेति कृत्वा 'वाचनमध्येषणायां एकार्थत्वात् । पूजा तु विभवाभावादनित्येति नोक्ता ।
 5 मानसी वाचसी च सूत्रात्प्रसिद्धत्वान्नोक्ताः । त्रयाणां तु वचनात्प्राधान्यं गम्यते । तत्र
 वन्दना 'सर्वबुद्धान्नमस्यामीति ॥

आर्यान्तयमतिमूत्रे त्वात्मपरपापदेशना पुण्यसेभारे पठ्यते ॥

गाथाचतुष्टयेन च यथागीतैश्च स्तोत्रैः 'आर्यभद्रचर्यादिगाथाभिर्वा पूजना च ॥

आर्यरत्नमेधे यथोक्तं । इह बोधिसत्त्वो यानीमानि भवन्ति पुष्पज्ञातानि वा फलज्ञातानि
 10 वा अममान्यपरिमृष्टाणि । तानि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वभ्यो नि-
 र्यातयति ॥ पे⁽⁵⁾ सयथीमे धूपवृत्ता वा गन्धवृत्ता वा रत्नवृत्ता वा कल्पवृत्ता वा अममा
 अपरिमृष्टास्तानपि त्रिष्कृत्वा रात्रौ त्रिष्कृत्वा दिवसे बुद्धबोधिसत्त्वभ्यो निर्यातयतीति ॥
 आर्यत्रिसमयरात्रेऽपि स्थलज्ञा रत्नपर्वताः । जलज्ञा रत्नपर्वता स्थलजलज्ञानि रत्ना-
 नि दशदिगवस्थितानि । अममान्यपरिमृष्टाणि देयानीत्युक्तं ॥ अनया च दिशा सर्वभैषज्या-

1) The Tib. (178 a. 2) understands this expression as the reading (སྤྲུག་པ་) of the Triskandhaka. See M. Vyutp. § 65. 59, K. F. 274, Bt ad V. 98, 99.

2) This adjectival form appears not to occur elsewhere and the *sūtra* referred to is accordingly not extant.

3) . . 3) This clause is not rendered in the Tib. See below 291. s.

4) See below 297. 2.

5) This is added *a sec. manu.* The omission in fact is not Qāntideva's, but the scribe's, as we find in the Tib. དགེ་ལོང་མེ་ཏུ་ (kuṣalamūlam) བདེ་ཡང་སྤྲུག་ མེད་པ་ཡང་དག་པར་རྟོགས་པའི་བྱད་ལུས་ཏུ་ཕྱོད་སྤྲུག་པའོ

6) Quoted also in Bodhic-ṭ. ad II. 25 (ed. Bibl. Indica, pp. 57.12—58.5). The quotation includes the extract from the Ratnamegha, showing that Prajñākaramati stole Qāntideva's extracts, instead of reading the *sūtras* for himself.

नि सर्वरसायनानि सर्वसलिलानि अ[128b]नवद्यानि अमण्डलानि ⁽¹⁾ । सर्वकाञ्चनमण्डलानि । विवृतेषु वा लोकधातुषु ये परमरसस्पर्शसंपन्ना भूपर्पटीकाः ⁽²⁾ । अमृतलता । अकृष्टो-
प्ता वा ⁽³⁾ शालयः । सर्वोत्तरकुरुद्वीपेषु ⁽⁴⁾ । परिशुद्धेषु च लोकधातुषु ये रमणीयतराः परि-
भोगाः ॥

यथा चार्चरत्नमेघ एवाह । स यानीमानि सूत्रात्तेषूद्गारादाराणि तद्योगतपूजोपस्थानानि 5
प्रप्नोति । तान्याशयतस्तीव्रेणाध्याशयेन बुद्धबोधिसत्त्वभ्यः परिणामयतीति ।

तथा । स विविधानि पूजोपस्थानानि अनुविचिन्तयतीति ॥

देशना पूर्वोक्तेः । आर्यान्तयमतिमूत्रे स्वात्मपरपापदेशना पुण्यसंभारे पश्यते । ⁽⁵⁾ अनुमो-
दना भद्रचर्यागाधया । चन्द्रप्रदीपानुमोदनापरिवर्तेन वा । अध्येषणा भद्रचर्ययैव । परिणा-
मना तु सकलसमाप्तार्यभद्रचर्ययैव । वज्रघनपरिणामनां वा पश्येत् ॥ 10

अथवा दशभूमिकोक्तानि मन्त्राप्रणिधानानि । यथाह । यदुताशेषनिःशेषानवशेषसर्वबु-
द्धपूजोपस्थापनाय । सर्वाकारवरोपेतमुद्गाराधिमुक्तिविशुद्धे धर्मधातुविपुलमाकाशधातुप-
र्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्या[प्रति]प्रसन्नं । मन्त्रापूजोपस्था-

1) I preserve the form given in the MS. Bṭ. has the falsa lect. *āmaṇḍalāni*:
but Tib. ལྷུ་འཇམ་ལྷོ་ལྷོ་.

2) Cf. Mhv. I. 340. 12 sqq., and Senart *ad loc.* Our MSS. seem to read *paryatā-
kāḥ*. Tib. རྩ་ལྷོ་ 'earth-fat' (178 b. 4). The 'bada-lātā' (sic) of Sp. Hardy (p. 67.20)
who is cited by Senart, is possibly a corruption of *amatalatā*.

3) Om. Bṭ.

4) *ca*, before *pariṣ*° in Bṭ.

5) Cf. Bodhic. III. 1—5. *deṇanā p*° refers to 169.6; cf. et. Bodhic. Ch. II.

6) Supra 213.3—216.5. See also 'Additional Notes'.

7) The readings in the following extract have been collated with the corre-
sponding passage in the text of the sūtra, a considerable portion of which was
discovered by me in the Mahārāja's library at Kathmandu. The fragment ('K')
dates from about the VIth cent. A plate showing part of this passage from that
MS. has been prepared for the present work. The passage also occurs in the Da-
ga-bhūmīcvara, Ch. I. For the points of difficulty in the extract I have collated
a Cambridge MS. ('C') of that sūtra (Add. 867, ff. 13 b. sqq.) neglecting modern
barbarisms, the MS. being copied by an ignorant scribe from a good original.

नाय [129a] । प्रथमे महाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वतथागतभाषितधर्मनेत्रीसंधार-
 णाय सर्वबुद्धबोधिसत्त्वपरिग्रहाय । सर्वसम्यक्संबुद्धशासनपरिरक्षणाय । धर्मधातुविपुल-
 माकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठे । सर्वसंक्रल्पसंख्याबुद्धोत्पादसंख्याप्रतिप्रसन्नं ।
 सद्धर्मपरिग्रहाय । द्वितीये महाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबुद्धोत्पादनिर्विशेषसर्व-
 5 लोकधातुप्रसरेषु । तुषितभवनवासमादिं कृत्वा च्यवनाचङ्क्रमणगर्भस्थितिजन्मकुमारक्रोडा-
 त्तःपुरवासाभिनिष्क्रमणदुष्करचर्याबोधिमण्डोपसंक्रमणार्धर्षणाभिसंबोध्यध्येषणमहा-
 धर्मचक्रप्रवर्तनमहापरिनिर्वाणोपसंक्रमणाय । पूजार्धमसंग्रहप्रयोगपूर्वगमं कृत्वा सर्वत्रैक-
 कालविवर्तनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठे सर्वकल्पसंख्या-
 बुद्धोत्पादसंख्याप्रतिप्रसन्नं यावन्महापरिनिर्वाणोपसंक्रमणाय । तृतीये महाप्रणिधान-
 10 मभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबोधिसत्त्वचर्याविपुलमहताप्रमाणासंभिन्नसर्वपारमितासुसंग्र-
 ह्यीतः । सर्वभूमिपरिशोधने साङ्गोपाङ्गनिर्हारं यावत्सल [129b] क्षणविलक्षणसर्वविवर्त-
 सर्वबोधिसत्त्वचर्याभूतयथावद्भूमिपथोपदेशपारमितापरिकर्माववादानुशासन्यनुप्रदानोपस्त-

1) *sarvasamyaksambuddhaparigr° sarvabaddhaçās°* K. The Tib. seems to have read *sarvabuddhabodhi samyakparigr°* and the rest as A. As to *dharmanettri* see E. Hardy, Nettipp., Introd. p. vii., n. 1.

2) Cf. Senart, Mh.v. i. 489 *ādīkamkr°* C.

3) *garbhāṣya marg. ācakr°* K. *āvakr°* C. འཇོ་ས་དྲང་ག་ཤེས་ས་དྲང་ Tib. 179 a. 6.

The reference is to the varied movements of the embryo.

4) . . . 4) *bodhim°* . . . *na* om. K. C.

5) *°nasama°* A.

6) *kramāṇāk*

7) om. *krvā* K.

8) A. here inserts the words *cittotpādābhīnirhārāya*, not in K. C. or Tib.

9) *prayidhim* A.

10) *°tāsam* K. C. (and Tib.).

11) *°nasū* A.

12) *°hārasalaksh°* K.

13) om. *vivarta* K. Tib. (179. b. 4) རྒྱལ་ས་དྲང་པཅས་པའི་བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔ

sarvathāpi bodhi° A. *nīhārakṣaṇavivartitasamvartitasarvabodhis°* C.

म्भचितोत्पादाभिनिर्हराय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक-
 ल्पसंख्यार्चयासंख्याप्रतिप्रसन्नं चितोत्पादाभिनिर्हराय । चतुर्थं महाप्रणिधानमभिनिर्हर-
 ति ॥ यदुत निर्वशेषसर्वसत्त्वधातुत्रूप्यत्रपिसंज्ञासंज्ञि नैव संज्ञि नासंज्ञ्यण्डजरापुत्रसं-
 स्वेदज्ञौपपादुकत्रैधातुकपर्यापन्नषड्भितिसमवसृतसर्वोपपत्तिपर्यापन्ननामरूपसंगृहीताशेषस-
 र्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय⁽¹⁾ । सर्वबुद्धधर्मावतारणाय । सर्वगतिसंख्याव्यवच्छेदनाय । सर्व- 5
 ज्ञानप्रतिष्ठापनाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वकल्प-
 संख्यासत्त्वधातुसंख्याप्रतिप्रसन्नं । सर्वसत्त्वधातुपरिपाचनाय । पञ्चमं महाप्रणिधानमभिनि-
 र्हरति ॥ यदुत निर्वशेषसर्वलोकाधातुविपुलसंज्ञितमकृताप्रमाणसूत्रमौदारिकव्यत्य-⁽³⁾
 स्तावमूर्द्धसमतलप्रवेशसमवसरणानुगतेन्द्रजालविभागदशदिग्गशेषवैमात्र्यप्रवेशविभागज्ञा-⁽⁴⁾
 नानुगमप्रत्यक्षतायै । धर्मधातु[130a]विपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं सर्वक- 10
 ल्पसंख्यालोकाधातुसंख्याप्रतिप्रसन्नं लोकधातुवैमात्र्यावतारणाय । षष्ठं महाप्रणिधानम-
 भिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वत्रैकक्षेत्र⁽⁶⁾ एकक्षेत्र सर्वत्रैकसमवसरणपरिशोधनं । अप्रमाणबुद्ध-
 क्षेत्र⁽⁷⁾ प्रभाब्यूहलंकारप्रतिमण्डितं । सर्वज्ञेशापनयनपरिश्रुद्धिपथोपेतं⁽⁸⁾ । अप्रमाणज्ञानाक-
 रसत्त्वपरिपूर्णमुदारबुद्धविषयसमवसरणं । यथाशयसर्वसत्त्वसंज्ञनसंतोषणाय । धर्मधातुवि-

1) So KC; and Tib. ཡང་སྤྱོད་སྤྱོད་པེར་; *caranāya* A.

2) *bhām* 'satvapariṇip° K. *sarvasatvap°* C. Tib. supports our reading.

3) 'confused'; °*bhyasta°* A. C. *dārikam bhāvātūrtasama°* (I).

4) °*tamindra°* A.

5) With this form, not quoted from other texts, compare *vaimātratā* in Mhv. ('diversité') and Pali *vemattatā*. *vimātratāvibh°* C at first; *vaimatrya* below.

6) om. K. C., contra Tib. In the margin of A. occurs the following gloss: *eko bhāva ityādivat sarvakshetrāṇām ekakshetrasvabhāvānātikrameṇāvaṣaṇāt prativēdhāt gōdhanam | evam anyathā*.

7) In the margin of A. the form *sphūṇita* (for *sphārita*?) is added between *kshetra°* and *pr°*.

8) °*ādha* A. C.

9) °*udārasarva* A.

10) Tib. རྒྱུ་ཅིང་

- पुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याबुद्धतेजसंख्याप्रतिप्रसब्धं ।
 (1) सर्वबुद्धतेजपरिशोधनाय । सप्तमं महाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वबोधिसत्त्वैका-
 शयप्रयोगतयै । निःसपत्नकुशलमूलोपचयाय । एकारम्बणसर्वबोधिसत्त्वसमतयै । अचिर-
 हितसततसमितबुद्धबोधिसत्त्वसमवधानाय । यथेष्टबुद्धोत्पादसंदर्शनाय । स्वचित्तोत्पाद-
 5 तथागतप्रभावज्ञानानुगमाय । अद्युतानुगामिन्यभिज्ञाप्रतिलम्भाय । सर्वलोकधालनुविच-
 (5) रणाय सर्वपर्वन्मण्डलप्रतिभासप्राप्तये । सर्वोपपत्तिस्वशरीरानुगमाय । अचित्त्यमहायानो-
 पेतायै । [130 b] बोधिसत्त्वचर्याचरणाव्यवच्छेदाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसान-
 मपरात्तकोटीनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसब्धं । महायानावतारणाय ।
 अष्टमं महाप्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुताविवर्त्यचक्रसमाबुद्धबोधिसत्त्वचर्याचरणाय ।
 10 अमोघकायवाङ्मनस्कर्मणो । सकृदर्शननियतसर्वबुद्धधर्मप्रतिलम्भाय । सकृदोषोदाहरज्ञाना-

1) *sarva* om. K.

2) *sarvabuddhabodhis*° C, and A in marg. a sec. m.

3) °*gāya* ° *nīḥsapannak*° K.; *nīḥpānnak*° A.; *nīḥsapanna* C. The Tib. རྒྱལ་

འཇུག་པོ་ (180 b. 2) gives the key to the reading.

4) °*ṛṣṇasambhāṣanāyā* K (°*sāntosā*° C); *sahaci*° A.

5) °*vicāraṇa*° K. The noun-form is new to Skt. For the meaning, cf. Dh.-sui § 8 where *anuvicāra* occurs and is explained by Buddhaghosa (Atthas. § 345) *anugantvā vicāraṇakavāsena*; so that something like 'research' is meant. At Dīgha-n. xiii § 3 perhaps some kind of peripatetic meditation is connoted by the verb *anuvicāra*.

6) °*va-buddha-p*° C. K.; but not so Tib.

7) so K. C. with Tib.; °*hājñān*° A.

8) *caraṇāyā* (om. *vyavacch*°) K.

9) *satvānām* A. marg.

10) °*ddhatvāyā* | K. *buddhadharmatvāyā* C.

11) So K. C. throughout. A. hesitates between °*ābh*° and °*lambh*°.

12) *satvānām* added in marg. as above.

नुगमाय । सकृत्प्रसादक्लेशविवर्तनाय । मरुभैषज्यराज्ञोपमाश्रयप्रतिलम्भाय । चित्तामणिव-
त्कायप्रतिलम्भाय । सर्वबोधिसत्त्वचर्याचरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानम-
परात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्पसंख्याचर्यासंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । अमोघघोषतयै । नवमं मरु-
प्रणिधानमभिनिर्हरति ॥ यदुत सर्वलोकधातुष्वनुत्तरसम्यक्संबोध्यभिसंबोधनाय । एक-
वालाव्याव्यतिवृत्तसर्वबालपृथग्जनज्ञम्नोपपत्त्यभिनिष्क्रमणविकुर्वणबोधिमण्डधर्मचक्रप्र- 5
वर्तनमरुपरिनिर्वाणोपदर्शनाय । मरुबुद्धविषयप्रभावज्ञानानुगमाय । सर्वसत्त्वधातुयथाशय-
बुद्धोत्पादतण्णपावबोधप्रशमप्रापणसंदर्शनाय । दृ[131a]काभिसंबोधिसर्वधर्मधातुनिर्माणा-
स्फरणाय । एकघोषोदाहारसर्वसत्त्वचित्ताशयसंतीषणाय । मरुपरिनिर्वाणोपदर्शनचर्या-
बलाव्युपच्छेदाय । मरुज्ञानभूमिसर्वधर्मव्युत्थापनसंदर्शनाय । धर्मज्ञानिर्दिष्टमायाभिज्ञासर्व-
लोकधातुस्फरणाय । धर्मधातुविपुलमाकाशधातुपर्यवसानमपरात्तकोटोनिष्ठं । सर्वकल्प- 10
संख्याभिसंबोधिसंख्याप्रतिप्रसन्नब्धं । मरुयानाभिनिर्हाराय । दशमं मरुप्रणिधानमभि-
निर्हरतीति ॥

1) *sahadarganasatvakleṣavinivart°* A., where *darṣana* appears to be due to erroneous repetition and *satva* to a gloss; *sahaprasāḍavivart°* K. I. accordingly restored the text from the Tib. which has (180b—181) སྐྱེལ་པ་འཕྲུལ་ (cf. 250, n.8) སྐྱེལ་པ་ (saha) རྒྱུ་མེད་པ་ (kleṣa) འཕྲུལ་པ་ (used in the equiv. of *avivartya* supra) གྲུ་པ་, and subsequently found substantial confirmation in C, which reads: *sahaprasāḍakleṣavinirvarttanāya*.

2) Buddha is in Pali *anuttaro bhisakko* Mil.-P. p. 215 med. and other passages in note to Davids' tr.; and Rāṣṭrapālāp. 52.2 cit. infra.

3) *amoghasarvaceṣṭatāyai* K. °*ghareshutāyai* C (corrupted from a similar reading).

4) *ekavālamātram api svamārgād abhiraṣṭaḥ san bālavaḥ-janmādi* margin, apparently to explain the curious juxtaposition of *vāla* and *bāla*.

5) *ṇadarṣ* K (hic et infra).

6) °*ṇavibodhanapra°* K. *ṇavibhāḡavibodhapr.* C.

7) So K. °*satvadhātu°* A.; °*dharmānirm°* C. The Tib. implies a reading °*dharmadhātunirvāṇa°*.

8) Here A adds in marg. the gloss: *vikurvaṇasamdarṣanopasamkramaṇa*.

9) °*māvyu°* A. *mavyavasth* K. C.

10) °*na-rāddhi°* A.

एतच्च भावयन् सर्वत्र परिणामयामीति योऽयं ॥

आर्यावलोकितेश्वरविमोक्षे च यदुक्तं तदप्येवं योऽयं । एतत्कुशलमूलं सर्वसत्त्वप्रपातभ-
यविगमाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वान् सात्त्विकभयप्रशमनाय ⁽¹⁾ सर्वसत्त्वसंमोक्षभयविनिव-
र्तनाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वबन्धनभयसमुच्छेदाय ⁽²⁾ सर्वसत्त्वजीवितोपरोधोपक्रमभयव्या-
वर्तनाय ⁽³⁾ सर्वसत्त्वोपकरणवैकल्यभयापनयनाय ⁽⁴⁾ सर्वसत्त्वाजीविकाभयव्युपशमनाय । सर्व-
सत्त्वाज्ञोक्तभयसमतिक्रमणाय परिणामयामि । सर्वसत्त्वसांसारिकभयोपशमनाय ⁽⁵⁾ सर्वसत्त्वप-
र्यवहारभयविगमाय ⁽⁶⁾ सर्वसत्त्वमरण[131 b]भयव्यतिक्रमणाय ⁽⁷⁾ सर्वसत्त्वदुर्गतिभयविनिवर्त-
नाय । सर्वसत्त्वतमोऽन्धकारविषमगत्यप्रत्युद्वर्तनावभासकरणाय परिणामयामि । सर्वस-
त्त्वानां विसभागसमवधानभयाभ्यस्तविगमाय ⁽⁸⁾ सर्वसत्त्वप्रियविप्रयोगभयनिरोधाय ⁽⁹⁾ सर्वस-
त्त्वाप्रियसंवासाभयापनयनाय ⁽¹⁰⁾ सर्वसत्त्वकायपरिपीडाभयविसंयोगाय ⁽¹¹⁾ सर्वसत्त्वचित्तपरिपीड-
नभयनिर्मेतनाय । सर्वसत्त्वदुःखदौर्मनस्योपायासंसमतिक्रमणाय परिणामयामीति ॥

1) Meaning uncertain. Cf. *samtāna* 23. n. 4 (and 'Additional Notes') also 126. 9.
Tib.: རྒྱུ་ལས་བྱུང་པའི་འཇིགས་ (181. b. 3).

2) The fear of being without a *ghoka* to use as a *pranidhi* or as a charm (?).
The Tib. translates literally.

3) སྐྱོ་ཆེ་པ་ 'timidity'. Noun-form new in this sense; *gārada* 'timid' in lexx.
only. Pāli *sārajjam*. M. Poussin informs me that the present phrase really occurs
in Madhy. vr., Ch. I. (misprinted in Calcutta text, p. 11. 25).

4) The meaning of the text as it stands would be: 'I aspire to causing illumi-
nation [tending to] not turning back from the rugged path [caused by] the blind-
ness of all creatures'. The Tib. had apparently a somewhat different text, as it
has: མེས་མ་ཅན་གྱི་མེས་མ་ཅན་ཡི་པའི་འཇིགས་མ་ཅན་པ་རྒྱུ་ཅན་ཅན་གྱི་པ་ལ་སྤྱོད་ etc. A
gloss has: *avidyākṛta-kugatim prati vyāvartanam mārgāt*. Cf. *paccudāvattati* and
Ch. s. v.

5) 'Fear as to association with (supr. 154. 7) different persons'; *visabhāga*
'keinen Antheil habend' B², Nachtr.; Tib. རྒྱུ་ལས་བྱུང་པ་ (181. b. fin) and Ch. s. v.
On forms of *bhaya*, cf. supra 198. 7-11 and Aṅgutt. Bhaya-vagga (II, §§ 119
—122).

संज्ञेयतः पुनरियमनुत्तरा परिणामना येयमार्यभद्रचर्यागाथायां⁽¹⁾

मञ्जुशिरी यथ ज्ञानति शूरः सो च समन्तत भद्र तथैव ।

तेषु⁽²⁾ अहं अनुश्लेषमाणो नामयमी कुशलं इमु सर्वं ॥ [५५]

सर्वत्रियध्व⁽³⁾ गतेभि जिनेभिर्या परिणामन वर्णितं⁽⁴⁾ अग्रा ।

ताय अहं कुशलं इमु सर्वं⁽⁵⁾ नामयमी वरभद्रचरीये । इति ॥

5

॥ इति शिन्तासमुच्चये भद्रचर्याविधिः षोडशमः परिच्छेदः समाप्तः ॥

XVII.

वन्दनानुशंसाः सप्तदशः परिच्छेदः ॥

उक्तो वन्दनादिविधिः । तेन पुण्यवृद्धिर्भवतीति कुतो गम्यते ॥

आर्यावलोकनसूत्रात्⁽⁶⁾ । एवं हि तत्रोक्तं ।

10

1) The present extract forms stanzas 55—56 of the Bhadracarī-pra-
pidhāna-rāja, as the work is usually styled in MSS. The text has been collat-
ed with two Cambridge MSS. (C.) Add. 1680. 1 fol. 5. b. 5 (C₁) [sæc. xi] and Add.
1471, f. 9. a. 4 (C₂). Metre: Dodhaka. Anusvāra gives length by position in these
gāthās, in contrast to the elision of Vedic and of Latin prosody.

2) *tesha* A.

3) *tripatha* contra metrum A. The phrase *sarvatriyadhva*^o occurs several
times in the Bhadrac.

4) *nina* C₁; *nitu agrāh* C₂.

5) *rve* C₂.

6) See 89. n. 3 (*avalokanā*^o). The present extract corresponds with the passage
II. 363, sqq. of Senart's text. His hypothesis (II. xxvi. n. 3) that the sūtra is an
interpolation in the Mahāvastu is rendered probable by Qāntideva's citations
from it as a separate work, and by the independance of the Tib. version. The pre-
sent extract is made from a different and more Sanskritic recension of the sūtra.
It is of course not easy to say whether the omissions, which occur also in the Tib.,
are due to Qāntideva, or to the recension. Only the variants most important for
our text are noted below, the corresponding passages in the Mhv. being denoted
by 'M'.

- वर्जयत्यक्षान्यष्टौ य इमे देशिता मया ।
 तणो चारागयत्येकं बुद्धोत्पादं सुशोभनं ॥ [132 a]
 वर्णवान् रूपसंपन्नो लक्षणैः समलंकृतः ।
 स्यान्ना बलेन चोपेतो नासौ कौसीद्यमच्छति ॥
 5 आद्यो महाधनश्चासौ अधृष्यः पुण्यवानपि ।
 आराग्य लोकप्रच्योतं सत्करोति पुनः पुनः ॥
 श्रेष्ठकुलेषु स्फीतेषु स आद्येषूपपद्यते ।
 भवेदानपतिः शूरो मुक्तत्यागो ह्यमत्सरी ॥
 राजा भवेद्दार्मिको ऽसौ चतुर्दशपेशरः प्रभुः ।
 10 प्रशंसयेन्महतीं कृत्स्नां समुद्रगिरिकुण्डलाम् ॥
 महर्द्धिकश्चक्रवर्ती सत्तरत्नसमन्वितः ।
 राज्ये प्रतिष्ठितो बुद्धान् सत्करोति पुनः पुनः ॥
 8 श्रुत्युतथास्माद्गतः स्वर्गं प्रसन्नो जिनशासने ।
 शक्नो भवति देवेन्द्रः ईश्वरो मेरुमूर्द्धनि ॥
 15 न शक्नो भाषता वर्णं तपयितुं कल्पक्रोडिभिः ।
 य स्तूपं लोकनाथस्य नरः कुर्यात्प्रदत्तिणाम् ॥

1) *varjati akṣhaṇam* M.

2) *ārāgeti kṣhaṇam* M.

3) Formerly referred to *√ās*; but see Pischel Gr. Pr. § 480, and compare Manu II. 93 *dosham rochāti*.

4) *buddhān* marg.

5) At this point an extra stanza in M.

6) Here three stanzas in M.

7) *praṇvās*° A; but Tib. རྟོགས་, agreeing with M.

8) So the MS.

9) Two stanzas omitted.

10) 'He cannot bring to an end, exhaust, the praise of Buddha by telling it'. Scan as if *kṣhapetum*. The scansion of Mhv. II. 364. s is more difficult.

न ज्ञातु सो ऽन्धः खञ्जो वा कल्पानामपि कोटिभिः ।

उत्पाद्य बोधिचित्तं यः शास्तु स्तूपं हि वन्दते ⁽¹⁾ ॥

दृढवीर्यो दृढस्वामी वीर्यश्च दृढविक्रमः ।

कौशल्यं गच्छति क्षिप्रं कृत्वा स्तूपप्रदक्षिणाम् ॥

यो बुद्धकोटिनिपुतशतसहस्रान् कल्पान् कोटी च तुल्यि सत्करया ।

5

यश्चेह कल्पे चर्मक धोरकाले वन्देय स्तूपं बहुतर तस्य पुण्यम् ॥ [132 b]

अयो हि बुद्धो ⁽⁴⁾ अतुल्यि दक्षिणीयो ⁽⁵⁾ अथां चरित्वा चरियविशेष प्राप्तः ।

तस्येह पूजां करिष्य नररिषभस्य विपाक श्रेष्ठो भवति अनुत्पन्नपः ॥

इतश्च्युत्वा मनुष्येभ्यस्त्वायस्त्रिंशेषु गच्छति ।

विमानं लभते तत्र विचित्रं रत्ननामयम् ॥

10

कूटागारं स्वयं दत्त्वा अप्सरोगणसेवितः ।

मालां स्तूपे संप्रदाय त्रायस्त्रिंशेषु जायते ॥

अष्टाङ्गजलसंपूर्णा सुवर्णसिकता ⁽⁶⁾ अस्त्रिताम् ।

वैडूर्यस्फटिकैश्चैव दिव्यां पुष्करिणीं लभेत् ॥

भुक्त्वा च तां रतिं दिव्यां आयुः संपूर्य पण्डितः ।

15

च्युत्वा च देवल्लोकात्स मनुष्यो ⁽⁷⁾ भवति भोगवान् ॥

1) Two stanzas omitted.

2) I have found no exact parallel for this line in the Mhv. Its metre could be brought to the Trishṭubh-pattern by correcting to *kalpāna* and *satkareya*. The metrical scheme of the next three lines is as follows: — — — — — — — — — — See below. The recension of this sūtra preserved in Mhv. II in the passage (326. 14 sqq.) noted by Senart ad loc. as metrically irregular presents many isolated pādas of this pattern; cf. esp. l. c. 329 ad fin. and 330; at the same time it shows that the metre is a development of Trishṭubh.

3) ? cf. Mhv. II. 379. 16—19.

4) 'tul° . . . 'grām MS.

5) Mhv. II. 365. 3 sqq.

6) Cf. the readings of Senart's MSS. B and C, p. 365. 7 note. The *avagraha* probably represents the *upasarga ā-*.

7) Scan, or read with M., *bhoti*.

ज्ञातिकोटिसकृत्स्त्रणि शतानि निपुतानि च ।
 सत्कृतः स्याच्च सर्वत्र चैत्ये मालां प्रदाय च ॥
 चक्रवर्ती च राजासौ शक्रश्च भवतीश्वरः ।
 ब्रह्मा च ब्रह्मलोकस्मिन्⁽²⁾ चैत्ये मालां प्रदाय च ॥
 5 पटुप्रदान दत्ता तु लोकनाथस्य तायिनः ।
 सर्वेऽस्यार्थाः समृद्धयन्ति ये दिव्या ये च मानुषाः ॥
 [त्यजेद्जीवानकुशलान् न स तत्रोपपद्यते ।]
 मालाविकारं⁽⁵⁾ कृत्वा च लोकनाथस्य धातुषु ।
 अभ्येपरिवारेण राजा भूयान्महर्द्धिकः ॥
 10 प्रियः सदयितश्चासौ सत्कृतश्च प्रशंसितः⁽⁷⁾ ।
 दवानामथ नागानां ये लोकेस्मिंश्च पण्डिताः ॥
 पत्रा⁽⁹⁾[133 a]सौ ज्ञायते वीरः पुण्यतेजःसुदीपितः ।
 ते कुलाः सत्कृता भोति राष्ट्राणि नगराणि च ॥

1) Mhv. II. 365. 17 sq.

2) So M. A, with Senart's MS. C, *ke smin*; cf. Senart, pref. I. xvii.

3) Cf. 31. n. 1 and Senart, Mhv. II. 543.

4) *pāpakule* marg. This half-stanza (Mhv. II. 366. 2) is not reproduced in the Tib. (183. a. 4).

5) *ཐེང་མཐོང་ཁང* apparently some kind of booth of garlands; Mhv. II. 367. 3.

6) Cf. ibid. 367. 4 *bhūyad* is a (so-called) precativ, in its orig. function of aor. opt.

7) *°samṣṭ°* A, like Senart's MS. B.

8) Read probably (cf. M) *kāsmiṇṇā*, as above. The Tib. *འཇིག་རྟེན་དག་ལྔ* implies a loc. plural, real or supposed; anyhow it precludes the reading *°ke 'smin*. Cf. supra, n. 2.

9) Ibid. 367. 11 (... *rāshtrāṇi*); but the plural *rāshtrāṇi* is attested by the Tib.

(1) यः सर्षपात् सूक्ष्मतरं गृहीत्वा धूपेयं धूपं भगवति चैत्यकेषु ।
 तस्यानुशंसान् प्रणुत प्रभाषतो मे प्रसन्नचित्ता इन्द्रिय खिलां मलांश्च ॥
 स पुण्यवांश्चरति दिशः समन्तादारोग्यप्राप्तो दृढमतिर्प्रमत्तः ।
 विनेति⁽³⁾ शोकं विचरति⁽³⁾ चारिकायां प्रियो मनापो भवति महान्नस्य ॥
 राज्यं च लब्ध्वा जिनं वरु सत्करोतो महानुभावो विदुः चक्रवर्ती ।
 सुवर्णवर्णो विचित्रलक्षणैः स मनोज्ञगन्धान्⁽⁴⁾ लभि सर्वलोके ॥
 † ज्ञातमात्रो लभते श्रेष्ठवस्त्रान् दिव्यविशिष्टसुहृच्चिरकौशिकांश्च ।
 भोती सुखमुकायः संवेष्ट्यस्तूपं नायस्य चीवरैः ।
 यश्चीवरेण चैत्येषु कुर्यात्पूजामतुलां नायकानां । †
 तस्येह भोती असदृश आत्मभावो ह्यत्रिंशतीभिः⁽¹⁰⁾ क्वचित् लक्षणेभिः ।

5

10

1) Ibid. 373. 16 sqq. metre ut supra, 299. 6—9. The first half line is metrically deficient. *sarshapena* (M.) is hardly better. Possibly the line may be completed by supposing a form in *-epo*. Cf. 194, note 2. *bhagavatō* (with M.) is perh. preferable.

2) *°vanto* M., which is metrically preferable.

3) *°netu* . . *°ratu* A; cf. Tib. & Mhv., MSS. B. C.

4) *sphoṭo lakṣaṇehi* M. For *āksh°* cf. 3. 1, s et al.

5) The reading of A. (which has been corrected) appears to be *pratibhī*. M. has *°dhām labhate sarvakālam*, which is metrically difficult.

6) . . 6) The reading and metre of these lines, for which I have found no parallel in the Mhv., is doubtful.

7) 'silken clothes', usually neuter. Tib. དྲྭ་ལྗོས་. Cf. Mhv. II. 298. 17. MS. *kāṣikāṃṣa*.

8) The Tib. equivalent of this half-line is (183. b. 3) བཅོས་མ་ཐག་ཏུ་དེ་ལུས་
 མེད་ཏུ་བདེ་ as if *ज्ञातमात्र* were repeated.

9) Tib. འཕྲིན་པ་མཆོད་ས་མེད་རྣམས་ལ་ so that *atulām* must be corrected to agreement with *nāyakanām*.

10) Cf. Mhv. II. 295. 5 (a prose passage).

- पाणीतलेषू मुरुचिरु मुक्तहाराः प्राडुर्भवती विविध घनतकल्पाः ।
 सिंहेलताः मुरुचिरवर्णमूत्रा वेठिल स्तूपं भगवत चोवरेभिः ॥
 दत्त्वा पताकां भगवत चेतिकेषू कन्दं जनिता तथ सिय बुद्धलोके ।
 स पूजनीयो भवति महाजनस्य चिरत्तु श्रेष्ठो जिनचारिकाये ॥
 5 सुवर्णवर्णो भवति सि घात्मभावो लाभी स भोतो मुरुचिरचीव[133b]राणां ।
 कर्पासिकानां मुसकित कम्बलानां डुकूलकानां तथ वरकौशकानां ॥
 धनं ददित्वा क्तरजि सबसारे धनं प्रभूतं प्रतिलभि न चिरेण ।
 प्रभूतकोपो भवति घनतप्रज्ञो परिचारु तस्य भवत्यदोनेचितः ।
 न चित्तप्रलं जनयति सो परस्य प्रसादचित्तः सद अग्रमतः ।
 10 न तस्य घग्निः क्रमति विषवशस्त्रं उद्धोत्तणीयो भवति महाजनस्य ॥

1) Some of the expressions in this stanza occur at Mhv. II. 317. 3—8.

2) Cf. Senart on Mhv. II. 311. 13. *Ibid.* 317. 8 the same metrical difficulty occurs as here, and S. corrects to *simhāl*° — «un pis-aller, qui ne me satisfait guère».

3) *veti*° MS. A similar corruption of *Vveti*, the Pali equivalent of *Vvesht* (Pkt. *veḥh*) occurs in MSS. of the Mhv.

4) See Mhv. II. 375. 9—13.

5) *syām*; cf. 115, n. 1.

6) Our text really has a lacuna here, though not indicated in the MS. This is shown by the corresponding pāda of the Tib., which reads འཇུག་པ་ལྟོ་འཇུག་པ་ལྟོ་ (133. b 5). This of course is not the precise equivalent of the Mhv.-text, which I have inserted to complete the general sense. It presupposes *bodhicarya*, not *jinac*°.

7) Mhv. 375. 17—20. The Tib. does not render the stanza.

8) Cf. Pischel, Gr. Pk. § 423.

9) So MS., altered to *kaucarik*°. Cf. M., loc. cit. (varr. lectt.)

10) Mhv. II. 377. 6—9.

11) °*lebhi* MS. a sec. m.

12) °*vāra* M.

13) *janayati* so (Tib. འཇུག་པ་ལྟོ་) *pareshu* . . . *sadā apr*° M. (378. 5). A (contra metrum) *janeyet parasya* . . . *Sadā 'pr*°.

अधो उपादाय च विभवायु पावत् जाम्बूनदे तेन भवति बुद्धनेत्रं ।
 शक्यं⁽²⁾ लेपेतुं आयुश्रिय एवत्रपा न बुद्धस्तूपे धरयत् एक दीपम् ॥
 न तस्य कायो भवति अवर्णिताङ्गो दृढासु भोती परिघभुजो अरुन्धी ।
 अलोकप्राप्तो विचरति सर्वलोके ददित्व दीपं भगवत चेतिकेषु ॥
 यदि बुद्धनेत्रा नियुतशत[1] सहस्रा भवेयु पूर्णा शिखरगतसर्षपेभिः ।
 शक्यं गणेतुं तुल्यितु भाषितुं वा न तत्रागतेषु धरयितु एकदीपम् ॥
 अलङ्कारिवा⁽⁵⁾ मुरुचिर्दर्शनोयं यो देति कत्रं भगवत चेतिकेषु ।
 तस्येह भोत्यसदृश आत्मभावो द्वात्रिंशतीभिः कवचित लक्षणेभिः ॥
 येभिर्जिनस्य प्रतपत् आत्मभावो रूपं त्रिभिष्टे पथरिव काञ्चनस्य ।
 जाम्बूनदे वा मुरुचिर्दर्श[134a]नीया अभिकीर्णं⁽⁶⁾ कुसुमित लक्षणेभिः ॥
 अभिज्ञप्राप्तो भवति महायशाख्यः⁽⁷⁾ चरति श्रेष्ठावरचारिकायां ।
 न भोगहानिर्भवति कदाचिदस्य देवान भोति गुरुकृत पूजितश्च ॥

5

10

1) M. 378. 21 sqq. *jāmbunadena bhavati viçuddhakshetram* A; *jāmbunadasya imam buddhakshetram* (metre?) M. I have tried to restore sense and metre from the Tib. which has: འདྲེ་ནས་ . . . སངས་ཀུན་ལྷན་པོ་ལྷོ་མ་གསེར་གྱིས་གང། (183 b. 7).

2) i. e. *na çakyam kshayayitum*; cf. 298.15 (*kshapa*^o) and infra l. 6. *āyu* is not represented in Tib. or in M. If *āyu* is genuine, we must scan -uuu for -uuuu.

3) Perhaps «of firm health», though the Tib. which here has རྒྱུགས་མཚན་ སྤེང་ seems to represent a different reading. *parighabh*^o (confirmed by the Tib.) is of course the origin of the 'phalikam bhuja' which puzzled M. Senart. For *achambhī* (not rendered in Tib.) cf. Mhv. II. 269.20. To Childers s. v., *chambhī-tattam*, add a ref. to Dh.-sṃi § 965.

4) ^o*khāg*^o MS.

5) Cf. Mhv. II. 381. 23 sqq.

6) See Ch. s. v. and Mhv. Index.

7) This pāda is metrically confused and deficient. A word like *çama* (Tib. རྩེ་བ 184. a. 4) has been lost.

- न कामभोगै रमति कदाचि धीरो विप्रुद्धशोलः सकुशलब्रह्मचर्यः ।
 समादयित्वा वनपवने उषित्वा ऽभिपुक्ति⁽¹⁾ध्यानो भवति विशेषप्राप्तः ॥
 न ज्ञानकानिर्भवति कदाचिदस्य न बोधिचित्तं विज्ञकृति सो कथञ्चित् ।
 मैत्रोचिहारी भवति अदीनचित्तो दत्तेह क्लृप्तं भगवतचेतिकेषु ॥
 5 वाग्येन पूजां नरवृषभस्य कृत्वा न शोक शल्यवशं ज्ञातुं भोति ।
 मनोज्ञघोषो भवति मनुष्यलोके स्वराङ्गु तस्याविकल [वि]प्रुद्ध भोति ॥
 विशुद्धचतुर्भवति संप्रज्ञेया विप्रुद्धश्चोत्रो भवति उदप्रचित्तः ।
 घणोन्मिदं परम उत्तम भोति वादित्वा वाग्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 जिह्वास्य भोति मुरुचिर दर्शनीया सुसूत्रम मृद्वी रुचिर मनोज्ञ घोषा ।
 10 रक्ता प्रवाला यथरिव देवतानां स्वराङ्ग कोटीवरं सृजते ऽप्रमेयां ॥
 न ज्ञातुं भोती उरगु घञ्जिह्वको वा न खञ्जकुञ्जो नाप च नामिताङ्गः ।
 विशिष्ट भोती मुरुचिर आत्मभावो [134b] वादित्वा वाग्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 न ज्ञातुं कश्चिज्जनये प्रसादं देवो च नागो मनुज मङ्कोरगो वा ।
 आश्वासप्राप्तो विचरति सर्वलोके वादित्वा वाग्यं भगवत चेतिकेषु ॥
 कल्पान कोटोनिपुत[शता]सहस्रं विशिष्टकायो भवति घनिन्दिताङ्गः ।
 प्रासादिको ऽसौ कवचित लनपोभिः संशोध्य स्तूर्पं भगवत निर्वृतस्य ॥

1) *ariktadhy*° M. The reading implied by the Tib. is *abhiññāprāpto* ut supra.

2) The pāda is again defective. Beyond the two first words the reading implied by the Tib. is different *ཐུང་པ་མེད་ཅེས་དཔང་ལུང་ལུང་པོར་ཤིང་*; *na cokaçalyā prasahanti* M.

3) Supplied from M. (382. 24).

4) *susam*° M. and perhaps Tib.

5) *d* (sic for *t*) added a sec. m.

6) M. 386. 8.

7) Added for metre from Tib. *འཕགས་པའི་བུ་*. *bharaty anind*° MS.

विमानश्रेष्ठं लभति मनोज्ञगन्धं दिव्यं विणिष्टं⁽¹⁾ सुरुचिर्चन्दनस्य ।
 न ज्ञातु तृष्णां जनयति सो कदाचित् संशोध्य स्तूपं भगवत् निर्वृतस्य ॥
 प्रलोपकाले⁽¹⁾ जिनवरशासनस्मिन् न ज्ञातु भोती उपगतं जम्बुद्वीपे⁽²⁾ ।
 स्वर्गे स भोति प्रतिष्ठितं⁽³⁾ तस्मि काले गन्धानुलेपं ददिय जिनस्य स्तूपे ॥
 दुर्गन्धिकामानशुचिजुगुप्सनीयान् वर्जति नित्यं प्रतिष्ठितं⁽³⁾ शीलस्कन्धे ।
 चरी स नित्यमिमुं वरं ब्रह्मचर्यं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 इतश्च्युतो ऽसौ मरुपति स्वर्गलोके⁽⁵⁾ अर्थं सद्दत्त्वा तुलयति नो चिरेण ।
 करोति चार्थं सुविपुलदेवतानां गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 वि⁽⁶⁾शिष्टवाक्यो भवति मनोज्ञघोषः प्रियो मनापो बहुजनसत्कृतश्च । [135 a]
 सुखं च तस्य⁽⁷⁾ भवति सदा प्रसन्नं गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥
 अ⁽⁸⁾पायभूमिं विज्ञात्त्यशेषां आसनको भवति तत्रागतानां ।
 प्रसादलब्धः सद सुखि प्रेमणीयो गन्धानुलेपं करिय जिनस्य स्तूपे ॥

1) M. 388. 1. *gāsanesmin* MS.; cf. p. 300 n. 2.

2) The line is understood by the Tib. to mean that he is not re-born in J. then.

3) . . 3) *pratiṣṭh*, as in Rāṣṭrap. 53. 4.

4) To correct the faulty metre is not easy. If we read *nityam caranto* (cf. M. 388. 7), we lose *sa*, which in the Tib. is expressly contrasted (རྟེན་དུ་) with *imu* (འདྲིའི་).

5) *arthaḥ* MS. The Tib. seems to understand the phrase: «he counts his wealth by (as) thousands» (སྒྲིང་རྩམས་པ་ 184 b. 6).

6) M. 388. 21.

7) Sic MS., contra metrum.

8) Cf. M. 388. 17—20.

- सो अन्तर्णं वै विवर्त्तति सर्वं अष्ट तणाशस्य विशिष्टं भोति ।
 बुद्धान्⁽²⁾ पूजामतुलिय सो करोति क्षोरित्व ज्ञालं भगवत चेतिकेषु ॥
 प्रूरश्च⁽³⁾ भोति दृढमतिरप्रमत्तो न कामभोगे ऽभिरुतिं जनेति ।
 नैष्कर्म्यप्राप्तौ च अदीनचित्तः क्षोरित्व ज्ञालं भगवत चेतिकेषु ॥
 5 न बोधितं प्रमुष्यति तस्य ज्ञातुं अखण्डशीलो ऽस्ति सुसंवृतश्च ।
 धर्मं विरागं लभते विशुद्धं उपनीय ज्ञालं भगवत चेतिकेषु ॥
 दुर्वाचतां विवर्त्तति सर्वकालं प्रज्ञाप्रभावं च ब्रह्मत्यशेषम् ।
 विशालप्रज्ञो विवर्त्तति⁽⁷⁾ चारिकायां उपनीय ज्ञालं भगवत चेतिकेषु ॥
 लभो च भोती शुचिभोजनानां वस्त्रान् विशिष्टान् लभते सुवर्णान् ।
 10 स्पर्शाभ्युपेतान् रुचिदर्शनीयानुपनीय ज्ञालं जिनचेतिकेभ्यः ॥
 अभ्युत्तिपित्वा⁽⁹⁾ जिनचेतिकेभ्यः निर्मात्यप्रुष्कं प्रमुदितवेगजातः ।
 ब्रजेत कामान् दुःखद्वैघोरान् आरागयेद्दशबलसार्धवाहान् ॥

1) so 'ksh° ... bhoti MS. With the stanza cf. M. 392. 5-8; as to *choritva* cf. Senart ad 391. 22, and Hindi कोटना.

2) °anu apparently MS.

3) M. 392. 1-4. For metre cf. 305. 10 supra; yet *bhoti* in similar metrical position l. 9. below.

4) Cf. Senart Mhv. I. 443. In spite of Davids & Oldenberg (Vin. Texts I. 104. n. 1), who seem to misunderstand Itivutt. § 72, *nekhamma* seems to be connected with *√kram* not *√kām*.

5) M. 392. 9 sqq.

6) MS. *apaniyya*, here and below, perhaps by confusion with *apaneti* below. I read *upan°* (cf. Mhv. 391. 3 where Senart's MS. C actually reads *apanaye*) in order to alter as little as possible, though the refrain in the Tib. འཕགས་པ་བྱས་ན་ is unchanged, suggesting *choritva* ut supra.

7) °hareta cārīkām MS. contra metrum; but Tib. མུན་པ་གནས་

8) MS. *apaniyya* as before.

9) Tib. (185. a. 5) reads: དར་པའི་ (graddhā) མུགས་པ་བྱས་པའི་མུན་པ་ཆོད་རྟེན་པ་།

The form *abhyyutksh°* occurs in the Mhv.-redaction of the present (Avalokanā-) sūtra, at II. 329. 2. °tkshapi° MS.

प्रासादिको भोति विप्रुद्धकायः उद्धीक्षणी[135 b]यो बहुजनपूजनीयः ।

न तस्य राजापि प्रडुष्टचित्तः यो जीर्णपुष्पानपनेय चैत्ये ॥

कुमार्गं सर्वं पिथितं⁽¹⁾ अपायभूमिः स शीलस्कन्धे स्थित बोधिसत्त्वः ।

अवतारपित्वा जिनचेतिकेभ्यः पुष्पं च प्रागन्यनैः प्रदत्तं ॥

शोकांश्च दोषान्विजज्ञात्यमत्तो रोगानशेषान्विजज्ञात्यनेकान् ।

5

आश्वासप्राप्तश्च अनन्तकल्पान् यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

बुद्धश्च भोत्यसदशदक्षिणीयो अतुल्यप्राप्तो नरमरूपपूजनीयः ।

अलंकृतो भवति विप्रुद्धकायः यो जीर्णपुष्पानपनेति चैत्ये ॥

दद्याच्च यः सुरुचिरदिव्य पुष्पं मान्दारवानप्यथ पाटलं वा ।

निर्मात्यैकं यो ऽपनेयै चैत्ये विपाकं श्रेष्ठो ऽस्य भवेदतुल्यः ॥

10

यः प्राञ्जलिः⁽²⁾ प्रणमति नाथस्तूपं कुरंदं जनिवा च सबुद्धलोके ।

सो भोति लोके गुरुकृतु सत्कृतश्च प्रासादिको भवति सुदर्शनीयः ॥

तस्यैह राज्यं निपतति सर्वलोको देवासुरा नागमनुष्यकाश्च ।

सर्वाः सहस्राः कुसुमित लोकधातुः प्रशस्ति राज्ञो वश ईश्वरांश्च ॥

ये तस्य⁽³⁾ राज्ये स्थित भोति सत्ताः स्थापेय सर्वानकलुषबुद्धजान् ।

15

अपायभूम्यस्त्यक्ता भवन्ति करोति चैषां परमसुश्रेष्ठमर्थम् ॥

1) If genuine, for *prathita* (cf. Mh.v. III. 122. 5), and thus: 'made clear [with a view to avoidance]'; Tib. རྒྱུ་མཐོང་པོ་ 'avoid'. The parallel passage in M. (393. 6) has *pikhitā*, which does not yield very good sense.

2) This pāda would seem to indicate the origin of the unmetrical *nirmālyān* at M. 393. 10.

3) Cf. M. 394. 11 sqq.

4) °*hir nam*° MS.; but cf. 303. 6 below.

5) There seems to be no counterpart to this verse in the Mh.v. In the third pāda --- replaced by --- is of course quite exceptional.

- (1) परिचारो[136 a] ऽस्य भवति मनोजबोषः पुण्यैरूपेतः स्मृतिमतिपूजनियः ।
 आश्वासप्राप्तो विचरति जीवलोके सदाभिप्रायं जनयति श्रेष्ठप्रीतिं ॥
 परिचार भोत्यस्य स्वराङ्ग शुद्धः ज्ञाप्येत सत्त्वैर्मधुरप्रशान्तवाक्यो ।
 न तस्य कश्चिज्जनयति चेश्वरत्वं विलोकनीयो भवति महाजनस्य ।
- 5 दानप्रमोदं प्रियतार्थचर्या (2) समानार्थतां जनयति महाजनस्य ।
 आक्रुष्टः सन्नाशनयेत रोषं यः प्राञ्जलिः प्रणमति बुद्धस्तूपं ॥
 देवेन्द्र भोत्युपगतस्वर्गलोके मनुष्यको (3) भवति नरस्य राजा ।
 न पारि (4) णिर्भवति कदाचिदस्य यो (5) अञ्जलीभिर्नमतीह स्तूपं ॥
 नासावपाये प्रपतेत ज्ञातुं कीनांश्च वर्जितं स काम लोके ।
- 10 आद्यो धनी भोति प्रभूतकोषो यो (5) अञ्जीभिर्नमति बुद्धस्तूपम् ॥
 सूत्रात्तर्चया न कदाचिदस्य नास्थानकोपं कुरुते नृलोके ।
 सत्वाश्च तृप्ता मुदितास्य भोति यः संप्रमुञ्ची गुणवति एकवाचं (8)

1) Cf. M. 394. 21 sqq. In the fourth pāda the Tib. implies the reading *yathābhi-prāyam* found in M.

2) I leave the unmetrical reading of the MS. M. has: *samānārthatā ca bahujanasya* (395. 9; cf. 119. 4) which is equally difficult for metre. *bahujanasya* is probably correct, as the Tib. (185. b. 7) has རྩོམ་མཐུན་པ་དག་སྐྱེ་བོ་མང་ལ་ཕྱེད།

3) M. (395. 17) has the clearer reading *manushyabhūto pi ca bhoti rājā*.

4) *pāriḥ* MS. The form, which I adopt from the Mhv. text, seems sufficiently authenticated (see the Index to that work).

5) . . 5) As both these refrains are unmetrical, one might repeat from the preceding refrain *prāṇamati*, since the Tib. has the same equivalent for all three. *vandati* in the refrain of M. 395. 15, 19 of course gives correct metre.

6) i. e. *hīnān kāmān*. The Tib. implies a reading such as *nityaṃ* (adv.) *kāma* (186. a. 2).

7) If I rightly understand the Tib. which is indistinct here, the reference is to the use of *dhāraṇī-sūtras* or charms, though Āntideva himself as we have seen above does not discountenance these. Cf. also Bodhic. V. 90 (de la V.-P.).

8) At this point the citation from the Avalokanā ends in the Tib.

यः पुष्पमुष्टिं⁽¹⁾ गृहीत्वोदग्रचितः प्रसादतो ऽवकिरति लोकनाथि ।

स पुण्यवान्भवति मनुष्यलोके राते च स्थित्वा जिन सत्करोति ॥

शोका न दोषाः खिलमल नास्य भोति अतुल्यतास्य सुसंस्थिताङ्गः ।

आलोकनीयश्च महाजनस्य व्रजेत कामान भयकरवैरघोरान्⁽²⁾ इति ॥

आर्यमहाकरूपा⁽²⁾[पुण्डरीक]मुत्रेऽप्युक्तं । तिष्ठतु तावदानन्द यो मां संमुखं सत्कुर्यात् । 5
तिष्ठतु मे शरीरस्य पूजा सर्षपफलमात्रे[136b]षु धातुषु । तिष्ठतु मामुद्दिश्य कृतेषु स्तूपेषु
सत्कारः ।⁽³⁾ये केचिदानन्द बुद्धमालम्ब्यान्तश्च एकपुष्पमप्याकाशे नेप्स्यन्ति । तस्य पुण्य-
स्कन्धस्य यो विपाकः सचेद्यावाननादिः संसारो यस्य पूर्वा कोटिर्न प्रज्ञायते । तावतः
कल्पान्संस्मरतां तेषां प्रक्रवं ब्रह्मत्वं चक्रवर्तित्वं । न शक्यस्तत्पर्यतोऽधिगन्तुम् । तिष्ठतु
बुद्धालम्बताऽन्तश्च आकाशेऽप्येकपुष्पनिक्षेपः । सचेदन्तश्च स्वप्नात्तरगता अपि सत्त्वा बुद्ध- 10
मालम्ब्याकाशे एकपुष्पमपि नेप्स्यन्ति तदप्यहं कुशलमूलं निर्वाणपर्यवसानं वदा-
मीति ॥

उक्तं चार्यबृहत्सङ्गारनागरा⁽³⁾न्परिपृच्छायां । अष्टाभिर्भुजगाधिपते धर्मैः समन्वागता
बोधिसत्त्वाः सततसमितं बुद्धसमवधाने प्रतिलभन्ते । कतमैरष्टाभिः । बुद्धबिम्बदर्शनसत्त्व-
समादापनतया । तथागतस्योपस्थानकरणतया । तथागतस्याभीक्ष्णं वर्षभाषणतया । तथा- 15
गतप्रतिमाकरणतया । तथागतदर्शनसर्वसत्त्वसमादापनतया । यत्र च बुद्धक्षेत्रे तथागतश्रवं
श्रूयन्ति तत्र प्रणिधानमुत्पादयन्ति । न चावलीनसंततयो भवन्ति । उदारसंततिकाश्च
बुद्धज्ञानमभिलषन्ति इति ॥

[137a] किं पुनः पुण्यवृद्ध्यर्थिनी बुद्धसमवधानेन प्रयोजनभूतं । यस्य गुणपर्यन्तमसर्वज्ञो
नाधिगच्छेत् ॥

20

1) For the metre we must probably replace the 'gāthā'-form *grāhiyā* (*ūdāgrā*).

2) The Tib. here (186. a. 3) adds the equivalent of this word (K. F. 239) which was wanting in the title above (94. 14 = Tib. 63 a).

3) This is doubtless the work described at K. F. 253 № 2; Nos 3 and 4, being, as I find from the Kanjur itself, much smaller works.

यथार्यगण्डव्यूहे संवर्णिते ।

मुडुर्लभो बुद्धशब्दः कल्पकोटिशतैरपि ।

किं पुनर्दर्शनं सर्वकाङ्क्षक्केदनमुत्तमम् ॥

मुदृष्टो लोकप्रद्योतः सर्वधर्मगतिं गतः ।

5 पुण्यतीर्थं त्रैलोक्यस्य सर्वसत्त्वविशोधनम् ॥

महत्पुण्यमयं क्षेत्रं मुदितं ज्ञानमण्डलं ।

भासयत्यभितं लोके पुण्यस्कन्धविवर्द्धनम् ॥

क्केदो दुष्खजालस्य ज्ञानस्कन्धविशोधनः ।

न दुर्गतिभयं तेषां वैरिहारागितो जिनः ॥

10 विपुलं जायते चित्तं पश्यतां द्विपदोत्तमं ।

प्रज्ञाबलमसंख्येयं जायते च प्रभास्वरं ॥

पुनर्त्रैवाह ।

अर्थाय सर्वसत्त्वानामुत्पद्यते तथागताः ।

महाकारुणिका वीरा धर्मचक्रप्रवर्तकाः ॥

15 प्रतिकर्तुं कथं शक्यं बुद्धानां सर्वदेहिभिः ।

सत्त्वार्थप्रभियुक्तानां कल्पकोटिशतैरपि ॥

कल्पकोटि¹⁾ वरं पक्तुं त्र्यपाये भृशदारुणे ।

न त्वेवादर्शनं शास्तुः सर्वसर्गनिवर्तिनः ॥

यावत्⁽¹⁾ सर्वलोकस्मिन्नपायगतयः पृथक् ।

20 वरं तत्र चिरं वासो बुद्धानामश्रुतिं च ॥

किं कारणमपायेषु निवासश्चिरमिष्यते ।

यत्कारणं जिनेन्द्रस्य दर्शनं ज्ञानवर्धनम् ॥

1) Probably an error for *°vatyah*; as there seems to be no analogy for *gati* as masc.

किञ्चित्ते सर्वदुष्खाणि दृष्ट्वा लोकेश्वरं जिनं ।

संभवत्यवतारश्च ज्ञाने संबुद्धगोचरे ॥

तपयत्यावृत्तीः सर्वा दृष्ट्वा बुद्धं नरोत्तमम् ।

वर्धयत्यमितं पुण्यं येन बोधिर्वाप्यत । इति ॥

[137b] तदेवमस्ति पुण्यवृद्धौ बुद्धसमवधानेन प्रयोजनं । अपि च प्रतिमामात्रदर्शनमपि 5
तावदपरिमितफलं तथागतानां । किं पुनः स्वल्पेण ॥

उक्तं न्याय्यश्रद्धावलाधानावतारमुद्रासूत्रे ⁽³⁾ । यः कश्चिन्मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः कुलडुहिता
वा सर्वलोकधातुरजोपमानां प्रत्येकबुद्धानां दिने दिने शतरसमाहारं दद्यात् दिव्यानि च
वस्त्राणि । एवं ददद्भजानदीवालुकोपमान् कल्पान्दद्यात् । यश्चान्यो मञ्जुश्रीः कुलपुत्रः
कुलडुहिता वा चित्रकर्मलिखितं वा पुस्तक⁽⁴⁾कर्मकृतं वा बुद्धं पश्येद् । अयं ततो ऽसंख्ये- 10
यतरं पुण्यं प्रसवति । कः पुनर्वादो यो ऽञ्जलिप्रयत्नं वा कुर्यात् पुष्पं वा दद्यात् धूपं वा
गन्धं वा दीपं वा दद्याद् । अयमेव ततो ऽसंख्येयतरं पुण्यं प्रसवतीति ॥

आर्यबोधि⁽⁵⁾संवपिठके ऽपि पुण्यवद्बुधपाय उक्तः । यस्तथागतचैत्यं शोधयति स चतस्रो
ऽग्राः प्रणिधानविशुद्धीरनुप्राप्नोति । कतमाश्चतस्रः । अग्रां हूपप्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां
दृढसमादान⁽⁶⁾प्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां तथागतदर्शनप्रणिधानविशुद्धिं । अग्रां लक्षणसंप- 15
त्प्रणिधानविशुद्धिमिति ॥

पुनरत्रैवाख्यातं । तथागतचैत्येषु पुण्यावरण[138a]पणो गन्धानुलेपनं कृत्वा ऽष्टाववि-
कलता अनुप्राप्नोति । कतमा अष्टौ । न हूपविकलो भवति । न भोगविकलः । न परिवा-

1) = *āvaraṇa* (90. n. 2), a new usage. Tib. སྒྲུབ་པ་

2) On seeing Buddha compare the authorities quoted by Minaev *Recherches*
p. 218, n. 2.

3) The quotations from this sūtra supra 86, 87 are closely parallel.

4) Not rendered in the Tib. Illuminated MSS. are doubtless referred to.

5) Cf. 190 n. 2 and add ref. to 'Life of Hiuén Tsiang', tr. Beal, p. 101. s.

6) The phrase occurs at Lal.-v. 862. 9 and 559. s.

रविकलः । न शीलविकलः । न समाधिविकलः । न श्रुतविकलो न प्रज्ञाविकलो न
प्रणिधानविकल इति ॥

उक्तं चार्यरत्नराशिमुत्रे । ये त्रिभवपर्यापन्नाः सत्वास्ते सर्वे प्रत्येकं तथागतस्तूपान्
कारपेपुरेवंद्वपानुच्चैस्त्वेन⁽²⁾ । तद्यथा सुमेरुः पर्वतराजः । तांश्च गङ्गानदीवालिकासमान्
5 कल्पान् प्रत्येकं सर्वसत्कारैः सत्कुर्युः । यश्च बोधिसत्वो ऽविरहितसर्वज्ञताचित्तेनैकपुष्प-
मप्यारोपयेत् । अयं तस्मात्पूर्वकात्पुण्यस्कन्धाद्भुततरं पुण्यं प्रसवेत् ॥

अत्रैवोक्तं । ये खलु पुनस्त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे महायानसं-
प्रस्थिता भवेयुः । सर्वे च चक्रवर्तिराज्यसमन्वागता भवेयुरेकैकश्च राजा चक्रवर्ती महा-
समुद्रप्रमाणादीपस्थाली कृत्वा । सुमेरुमात्रां वर्तीमादीप्य प्रत्येकमेवंद्वपां दीपपूजां तथा-
10 गतचैत्येषु प्रवर्तयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्वस्तैलप्रतिष्ठां वर्ती कृत्वा
ऽदीप्य तथागतचैत्ये धारयेत् । अस्यस्तैलप्रतिष्ठाया वर्तरेतत्पूर्वकं प्रदोषदानं शततमी-
मपि कलां नोपैति । यावदुपनिषदमपि न क्षमते इति । पेयालं ॥ ये च⁽³⁾ खलु पुनस्ते राजा-
नश्चक्रवर्तिनो बुद्धप्रमुखं भिक्षुसं^[138b]घं सर्वसुखोपधानैः सत्कुर्युः यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहा-
वासो बोधिसत्वः पिण्डपात्रं चरित्वा पात्रपर्यापन्नं परेषां संविभज्य परिभुञ्जीत । इदं ततो
15 बहुतरं च महार्घतरं च । यच्च ते राजानश्चक्रवर्तिनः सुमेरुमात्रं चीवरराशिं बुद्धप्रमुखाय
भिक्षुसंघाय दद्यात् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्वस्त्रिचोवरं^{[1](4)} बद्धिर्धा महायानसंप्र-
स्थिताय बुद्धप्रमुख्याय भिक्षुसंघाय वा तथागतचैत्ये वा दद्याद् । इदं भिक्षोश्चीवरदानमेत-
त्पूर्वकचीवरराशिमभिभवति । यच्च ते राजानः प्रत्येकं सर्वं जम्बूद्वीपं पुष्पसंस्तृतं कृत्वा
तथागतचैत्ये निर्वर्तयेत् । यश्चाभिनिष्क्रान्तगृहावासो बोधिसत्वः अतश्च एकपुष्पमपि
20 तथागतचैत्ये आरोपयेत् । अस्य दानस्यैतत् पूर्वकं दानं शततमीमपि कलां नोपैति । याव-
दुपनिषदमपि नोपैतीति ॥

1) Cf. 102. 8 supra.

2) °पुत्वेन MS.

3) yaç ca MS.

4) cīvarabāhirdhā (or °rdvā) MS. Prof. Poussin refers me to Bodhic.
V. 85., which (si vera lect.) suggests a reading °rabahir vā.

आर्यानुपर्वसमुद्भूतपरिचर्ते ऽपि देशितं । चतुर इमान् भद्रानुशंसान् पश्यन् बोधिसत्त्व-
स्तथागतपूजायामुत्सुको भवति । कतमांश्चतुरः । अग्रश्च मे दक्षिणीयः⁽¹⁾ पूजितो भविष्यति
[139 a] मां च दृष्ट्वा ऽन्ये ऽपि तथा शिनिष्यन्ति । तथागतं च पूजयित्वा बोधिसत्त्वो दृढं भवि-
ष्यति । द्वात्रिंशतां च महापुरुषलक्षणानां संमुखदर्शनेन कुशलमूलमुपचितं भविष्यति ।
इमाश्चत्वारः [इति]⁽²⁾ ॥

5

इदं च निरुत्तरं तथागतपूजोपस्थानं । यथोदाहृतमार्यसागरमतिपरिपृच्छासूत्रे । त्री-
णीमानि सागरमते तथागतस्य निरुत्तराणि पूजोपस्थानानि । कतमानि त्रीणि । यच्च बो-
धिसत्त्वमुत्पादयति । यच्च सद्धर्मं परिगृह्णाति । यच्च सत्त्वेषु महाकरुणाचित्तमुत्पादयती-
ति ॥

निर्दिष्टमप्यार्यरत्नमेवे । दशभिः कुलपुत्र धर्मैः समन्वागता बोधिसत्त्वा अननुलिप्ता 10
गर्भमलेन ज्ञायन्ते । कतमैर्दशभिः । यदुत ' तथागतप्रतिमाकरणतया ' शीर्षचैत्यसंस्कर-
णतया ' तथागतचैत्येषु गन्धविलेपनानुप्रदानेन ' तथागतप्रतिमासु गन्धोदकस्नानानुप्रदा-
नेन ' तथागतचैत्येषु संमार्जनोपलेपनानुप्रदानेन ' मातापितृणां कायपरिचर्याचरणेन आ-
चार्योपाध्यायानां कायपरिचर्याचरणेन । सत्त्वैश्चचारिणां कायपरिचर्याचरणेन । तच्च निरामि-
षेण चित्तेन न सामिषेण । तच्च कुशलमेवं परिणामयति । [139 b] अनेन कुशलमूलेन सर्व- 15
सत्त्वा निरूपलिप्ता गर्भमलेन ज्ञायन्तामिति । तच्च तन्निष्पाशयेन चित्तयति । एभिः कुलपुत्र
दशभिर्धर्मैरिति ॥

अनुमोदनानुशंसास्त्वार्यप्रज्ञापारमितायामुक्ताः । यः प्रथमयानसंप्रस्थितानां बोधिसत्त्वा-
नां महासत्त्वानां तांश्चित्तोत्पादाननुमोदते । चरतामपि बोधिसत्त्वचर्यां तांश्चित्तोत्पादाननु-
मोदते । अविनिवर्तनीयामपि अविनिवर्तनीयधर्मतामनुमोदते बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां । 20

1) The Tib. (189 a. 1) renders this phrase: 'the best of receptacle(s) for gifts',
presumably a Buddha.

2) Added from Tib.

3) Not the Aṣṭasahasrikā recension, though chapters V and VI of that
work may be compared for style and for subject-matter, respectively.

क्रियते स भगवन् कुलपुत्रो वा कुलङ्कृता वा बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति ॥ एवमुक्ते
 भगवान् शक्रं देवानामिन्द्रमेतद्वोचत् । पे⁽¹⁾ स्यात्खलु पुनः कौशिकं⁽²⁾ त्रिसाहस्रमहासाह-
 सस्य लोकधातोः पलायेण तुल्यमानस्य प्रमाणमुद्गृहीतुं । न त्वेव कौशिक बोधिसत्वस्य
 महासत्वस्य तेषामनुमोदनासङ्गतानां चित्तोत्पादानां पुण्यप्रमाणं ग्रहीतुं ॥ एवमुक्ते शक्रो
 5 देवानामिन्द्रो भगवन्मेतद्वोचत् । माराधिष्ठितास्ते भगवन् सत्वा वेदितव्या । ये बोधिस-
 त्वानां महासत्त्वानां प्रथमचित्तोत्पादमुपादाय यावदनुत्तरां सम्यक्सं^[140a]बोधिमभिसंबुद्धान-
 नमेवमप्रमेयमनुमोदनासङ्गतं पुण्यमिति न शृण्वन्ति न जानन्ति । तामनुमोदनां न समन्वा-
 हरन्ति । मारपत्निकास्ते भगवन् सत्वा भविष्यन्ति ॥ भगवानाह । पे⁽³⁾ यैः कौशिक कुल-
 पुत्रैः कुलङ्कृतभिश्चेन चित्तोत्पादा अनुमोदिता बोधिसत्त्वयानिकैर्वा प्रत्येकबुद्ध्ययानिकै-
 10 र्वा आवकयानिकैर्वा । ते क्षिप्रं तथागतानर्हन्तः सम्यक्संबुद्धानारागयिष्यन्ति ॥ भगवा-
 नाह⁽⁴⁾ । एवं तैरनुमोदनासङ्गतैश्चित्तोत्पादकुशलमूलैर्यत्र यत्रोपपत्स्यते तत्र तत्र सत्कृता-
 श्च भविष्यन्ति गुरुकृताश्च मानिताश्च पूजिताश्च अर्चिताश्च अपचायिताश्च भविष्यन्ति । न च
 ते ऽमनघ्रापानि ब्रूयाणि द्रक्ष्यन्ति । न च ते ऽमनघ्रापान् शब्दान् श्रोष्यन्ति । एवं न गन्धान्
 रसान् स्प्रष्टव्यान् स्पर्शयन्ति न च तेषामपायेषूपपत्तिः प्रतिकाङ्क्षितव्या स्वर्गोपपत्तिस्तेषां
 15 प्रतिकाङ्क्षितव्या । तत्कस्य हेतोः । तथा हि तैः सत्तैः सर्वसत्त्वसुखावह[न]ानि असंख्ये-
 यानां सत्त्वानां कुशलमूलान्यनुमोदितानि यावदनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्ध्याप्रमेयासं-
 ख्येयान्सत्त्वान्परिनिर्वापयिष्यन्तीति ॥

पुनरत्रैवाह⁽⁵⁾ । ये सुभूते गङ्गान^[140b]दीवालिकोपमेषु त्रिसाहस्रमहासाहस्रेषु लोक-
 धातुषु सर्वसत्वास्ते सर्वेऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रतितिष्ठेयुरनुत्तरां सम्यक्संबोधिं प्रति-

1) om. Tib. (189. b. 4).

2) As a name of Indra cf. R.v. I. 10.11; and for Buddh. lit.; Av.-ṣat., Tale 16.

3) om. Tib.

4) These words also are omitted in the Tib. (190. a. 2).

5) Compare Aśṭas. pp. 160—1.

छाय गङ्गानदीवालिकासमान्कल्पानुपलम्भसंज्ञिनश्चत्वारि ध्यानानि समापयेरन् । यद्ये⁽²⁾
 बोधिसत्त्वो महासत्त्वो ऽनया प्रज्ञापारमितया उपायकौशल्येन च परिगृह्यता ऽतीतानाग-
 तप्रत्युत्पन्नानां बुद्धानां भगवतां शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं । आ-
 वकाणां प्रत्येकबुद्धानामपि शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कन्धं सर्वमेकातो
 ऽभिसंतिप्य पिण्डयित्वा तुलयित्वा निर्वशेषमनुमोदेताग्रयाऽनुमोदनया व्येष्टया श्रेष्ठया 5
 वरया प्रवरया प्रणीतया उत्तरया निरुत्तरया उत्तरोत्तरया असमया ऽसमसमया ऽप्रतिस-
 मया ऽनुमोदनयानुमोद्यानमोदनासङ्गतं पुण्यक्रियावस्वनुत्तरायै सम्यक्संबोधये परिणाम-
 यति । अस्य सुभूते ऽनुमोदनासङ्गतस्य पुण्यक्रियावस्तुनो ऽसौ पूर्वकं औपलम्भिकानां
 बोधिसत्त्वानां चतुर्थ्यानमयः पुण्याभिसंस्कारः शततमीमपि कलां नोपैति यावदुपनिष-
 द[141a]मपि न क्षमत इति ॥ 10

अथमेव नयः परिणामनायामुक्तः⁽⁵⁾ । अथवाऽप्रपरिणामनया परिणामितत्वात्सर्वपुण्या-
 नामस्य बुद्धत्वाय सत्कृतप्रणिधिबुद्धत्वमेव स्यात् । अतः का परा पुण्यवृद्धिः । तद्वशेष-
 त्वमोक्तकृतपुण्यज्ञानोपेतं निर्विकल्पं च⁽⁵⁾ ॥

अध्वेषणायास्त्वनुशंसा आर्योऽप्रपरिपृच्छायामुक्ता धर्मप्राकृत्यमुपादायाप्रमेयासंबध्येषु
 बुद्धक्षेत्रेष्वप्युः परिरक्षणायेति ॥ 15

आर्यशिक्षासमुच्चये वन्दनाद्यनुशंसा सप्तदशपरिच्छेदः समाप्तः ॥

1) The Tib. renders this by རྩེགས་, usually the equivalent of *ālambana*; but cf. *Ashṭas.* 160. 11. 16 etc.

2) The remainder of the extract agrees fairly closely with the text of *Ashṭas.* 160. 17—161. 8.

3) 'sāvauṇal° MS. with *pūrvaka* in margin. so 'pi *paurvaka aup°* *Ashṭ.* *aupalambhika* is not in *lexx.* Tib. རྩེགས་པ་ཅན་

4) Cf. 187 n. 1. For the full phrase (here abridged by *yāvad*) see *Ashṭ.* 161. 8.

5) . . 5) omitted in the Tib.

XVIII.

रत्नत्रयानुस्मृतिर्नामाष्टादशः परिच्छेदः ॥

उक्ता भद्रचर्याविधिना पुण्यवृद्धिः । अस्याश्चायमपरो हेतुः । योऽयं अद्वादीनां सदा
अभ्यासः ॥

- 5 यथोक्तमार्यतथागतगुह्यसूत्रे । चत्वार इमे महाराज धर्मा महायानसंप्रस्थितानां विशेष-
गामितयै संवर्तते उपरिहाणाय च । कतमे चत्वारः । अद्वा महाराज विशेषगामितयै सं-
वर्तते उपरिहाणाय । तत्र कतमा अद्वा । यया अद्वाया आर्यानुपसंक्रामति । अकर्णीये च
न करोति ॥ गौरवे महाराज विशेषगामितयै संवर्तते । येन गौरवेण सुभाषितं शृणोति
शुश्रूषते ऽविरहितश्चोत्रश्च धर्मं शृणोति ॥ निर्मानता महाराज विशेषगामितयै संवर्तते ।
10 यया निर्मानतया आर्याणामभिनमति प्रणमति नमस्यति ॥ वीर्यं महाराज विशेषगामितयै
संवर्तते उपरिहाणाय । येन वीर्येण कायलघुतां [141b] चित्तलघुतां च प्रतिलभते सर्व-
कार्याणि चोत्तारयति ॥ इमे महाराज चत्वार इति ॥

- एषां अद्वादीनां सदाभ्यासः कार्यः । अथवाग्येषां अद्वादीनां ॥ यथाह आर्याल्लयमति-
सूत्रे पक्षेमानोन्दिष्याणि । कतमानि पञ्च । अद्वेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधोन्द्रियं
15 प्रज्ञेन्द्रियमिति ॥ तत्र कतमा अद्वा । यया अद्वायाश्चतुरो धर्मानभिश्चदधाति । कतमाश्च-
तुरः । संसारवर्चरे लौकिकी सम्यग्दर्शिश्च अद्वाति । स कर्मविपाकप्रतिशरणो भवति ।
यद्यत्कर्म करिष्यामि तस्य तस्य कर्मणाः फलविपाकं प्रत्यनुभविष्यामीति । स जीवि-
तहेतोरपि पापं कर्म न करोति । बोधिसत्त्वचारिकामभिश्चदधाति । तच्चर्याप्रतिपन्नश्चान्यत्र

1) Cf. 139 n. 7 and Ch. XVI (title).

2) Cf. Dh.-saṅgr. § 47. In the Pali authorities, e. g. Dh.-spi §§ 12—16, Mil.-P. pp. 33 sqq., the exposition differs from the present one.

यावन्ति पूजा बहुविध अप्रमेया या क्षेत्रकोटौ [142 b] न्युतविम्बरेषु ।

तां पूजकत्वा पुरुषवरेषु नित्यं संख्याकलापो न भवति मैत्रचित्त । इति ॥

का बुद्धाद्यनुस्मृतिः ॥

तत्र राष्ट्रपालसूत्रे संवर्णिता ।

5 वन्दामि ते कनकवर्णनिभा वरलक्षणा विमलचन्द्रमुखा ।

वन्दामि [ते] असमज्ञानपरा सदृशो न ते ऽस्ति त्रिभवे विरजा ॥

मृड चारु स्निग्ध शुभ केश नखा गिरिराजतुल्य तत्र चोष्णारिक् ।

नोष्णीषमीक्षितु तवास्ति समो विधाजते ध्रुवि तवोर्ण मुने ॥

कुन्देन्दुशङ्खकिमशुभनिभा नीलोत्पलाभशुभनेत्रवरा ।

10 कृपयेत्तसे जगदिदं हि यया वन्दामि ते विमलनेत्रे जिन ॥

जिह्वा प्रभूत तनु ताम्रनिभा वदने च क्वादयसि येन स्वके ।

धर्मे वदन्विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरस्निग्धगिरा ॥

दशनाः शुभाः सुदृढ वज्रनिभाः त्रिंशदशाप्यविरलाः संहिताः ।

कुर्वन्स्मितं विनयसे च जगत् वन्दामि ते मधुरसत्यकथा ॥

15 वृषेण चाप्रतिसमो ऽसि जिनः प्रभया च भासयसि क्षेत्रशतान् ।

ब्रह्मेन्द्रपालजगतो भगवन् जिह्सीभवन्ति तव ते प्रभया ॥

1) Cf. Kern, Saddh. tr. p. 3 n. 6.

2) གྲངས་དང་ཆར་མེད་པོ་ 'is not commensurate with any number' (?).

3) See the edition (R.) of the text by M. Finot in the Bibliotheca Buddhica where it is called R⁰, paripṛcchā; see pp. 50.9 sqq. The principal variants are noted below. Metre: Pramitākṣharā with - for ∞ usually at the beginning.

4) om. A.

5) dhara R.

6) cāruaṣubhakeṣa A; keṣa jinā R.

7) °vi vare 'pi tave° contra metrum R.

8) so Tib.: རྒྱལ་པོ་འདི་མེད་སྤྱད་ hitakaram asama A.

9) snigdha madhura A, unmetrically as above; giram R.

एणोप जङ् भगवन्नसमा गजराजवर्किर्मगराजगतो⁽¹⁾ ।
 ईत्तन्नस्यपि युगं भगवन् संकम्पयन्धरणिशैलतटान् ॥
 [143 a] कायश्च लक्षणचितो भगवन् सूक्ष्म कृत्री कनकवर्णनिभा ।
 नेतञ्जगद् व्रजति⁽³⁾ तृप्तिमिदं रूपं तवाप्रतिमरूपधर ॥
 त्वं पूर्वकल्पज्ञतचीर्णतपाः त्वं सर्वत्यागदमदानरतः ।
 त्वं सर्वसत्त्वकृपमैत्रमनाः वन्दामि ते परमकारुणिकम् ॥
 त्वं दानशीलनिरतः सततं त्वं ज्ञातिवीर्यनिरतः सुदृढः ।
 त्वं ध्यानप्रज्ञप्रभतेजधरो वन्दामि ते असमज्ञानधर⁽⁴⁾ ॥
 त्वं वादिसूर कुगणप्रमथी त्वं सिंहवन्नदसि पर्षदि च ।
 त्वं वैद्यराज त्रिमलालकरो वन्दामि ते परमप्रीतिकर⁽⁶⁾ ॥
 वाक्कायमानसविभ्रुद्ध मुने त्रिभवेष्टलितज्ञलपन्नमिव ।
 त्वं ब्रह्मघोषकलविङ्ककृतो वन्दामि ते त्रैभवपारगतम् ॥
 मायोपमं जगदिदं भवता नटरङ्गस्वप्नसदृशं विदितं ।
 नात्मा न सत्त्व न च जीवगतो धर्मा मरीचिदकचन्द्रसमाः ॥
 शून्याश्च शास्त्र अनुत्पादनयं अविज्ञानदेव जगद्भ्रमति ।
 तेषामुपायनयपुक्तिशतैः अवतारयस्यतिकृपालुतया ॥⁽¹⁰⁾

5

10

15

1) °teḥ R.

2) ślakṣṇa A., sec. m. and R. Tib. རྩམ་ 'soft'.

3) A (against metre) na prekshya yāti tava jagat tṛptim. idam rūpam is supported by the Tib. གཞུགས་འདྲི

4) raṃ A.

5) so R. parshadimam A.

6) °rāḥ A.

7) jaga A. Tib. with R.

8) so R and Tib. nāmnā A.

9) so R. with Tib. A unmetrically: anutpādaṣāntaṣūnyānāyām avijñānam eva.

10) °syapi R.

ब्रह्मापि शक्त अपि लोकपतिः भवते च संतुषित देवपतिः ।

(1) परनिर्मितो ऽपि च स यामपतिः तत्पूजया भवति चापि जिनः ॥

एवं ह्यमोघ तव पूजा कृता संदर्शनं [144a] श्रवणमप्यसमं ।

भवते जगद्विविधदुःखहरं स्पृशते (2) पदे च परमं विरजं ॥

मार्गज्ञ मार्गकुशला भगवन् कुपयान्निवारयसि लोकमिमं ।

5

त्तेमे शिवे विरजि श्रार्यपथे प्रतिष्ठापयसि जगद्भगवन् ॥

पुण्यार्थिकस्य तव पुण्यनिधिं सततानया भवति पुण्यक्रिया ।

बहुकल्पकोटिषु न याति तपं यावद्वि न स्पृशति बोधिं (3) वरां ॥

परिश्रुद्धत्तेत्र लभते ह्यचिरं परनिर्मिताभं सदं प्रीतिकरं ।

श्रुद्धाश्च कायवचसा मनसा सत्त्वा भवत्यपि च क्षेत्रवरे ॥

10

इत्येवमादिगुणैकविधान् लभते जिनार्चनकृतान्मनुजः ।

स्वर्गापवर्गं मनुजेषु सुखं लभते च पुण्यनिधिं सर्वजगे ॥

कीर्तियश्च (4) प्रसृतं विपुलं तव सर्वदिक्षु बहुक्षेत्रशतान् ।

संकीर्तयन्ति सुगताः सततं तव वर्णमालं परिषत्सु जिनाः ॥

विगतञ्जरा जगति मोक्षकराः प्रियदर्शना असमकारुणिकाः ।

15

शालेन्द्रिया शमरता भगवन् वन्दामि ते नरवरप्रवर ॥

1) *parin*° . . *suṃāma* R. With our reading compare Mhv. I. 33. 3; and line 9 infra.

2) *param padavaram hy ajaram* R.

3) — for —. R. reads °*gasy api*, which implies a scansion *pratishtha*°.

4) so A with Tib.; *punyādhi*° . . °*nidheh* R.

5) °*carām* R.; but Tib. རྩམ་པ་

6) Tib. རྩམ་; *prabhrtim* A.

7) *parshatsū* (contra metrum) A. R.

स्तब्धा अभिज्ञं जिनं पञ्च मया गगने स्थितेन ते निशम्य गिरम् ।

भवितास्मि वीर सुगतप्रतिमो विभक्तिष्य धर्मममलं जगतः ॥

स्तुत्वाद्य सर्वगुणपारगतं नरदेवनागमहितं सुगतं ।

पुण्यं यद्विज्ञितमिदं [144b] विपुलं जगदाप्नुयादपि च बुद्धपदम् । इति ॥

- 5 अथवा यथार्थधर्मसंगीतिसूत्रे कथितं । पुनरपरं बुद्धा भगवतो महापुण्यज्ञानसंभारा
महामैत्रीमहाकारुणागोचरा महासत्वरारोः त्राणभूता महभिषयशक्त्यर्कर्तारः सर्वसत्त्वसम-
चित्तानित्यसमाधिगोचराः संसारनिर्वाणविमुक्ता यावत्सत्त्वानां मातापितृकल्पाः समानमै-
त्रचित्ताः । पे ॥ सर्वलोकानभिभूताः सर्वलोकस्यालोकभूता महायोगयोगिनो महात्मानो
महाजनपरिवारा विशिष्टजनपरिवारा अनिवारितदर्शनश्रवणार्पणपासनाः स्वमुखनिरपे-
10 ताः परदुष्खप्रशमनप्रिया धर्मप्रिया धर्मधरा धर्माहारा धर्मभिषयो धर्मेश्वरा धर्मस्वामिनो
धर्मदानपतयो नित्यत्यागाभिरता नित्याप्रमत्ता नित्यविवेकाभिरताः सर्वत्र तीर्थसेतुभूता
महाराजमार्गप्रख्या यावदस्तेचनकदर्शना बुद्धा भगवन् । एवं ताननुस्मरति । एवं च तान-
नुस्मृत्य तद्गुणपरिनिष्पत्त्यर्थं स्मृतिमुपस्थापयति ॥ तदुच्यते बुद्धानुस्मृतिरिति ॥

- अत्रैव धर्मानुस्मृतिमाह । इह बोधिसत्त्वस्यैवं भवति । य एते बुद्धा भगवतो जनताप-
15 र्यक्षगुणा एते धर्मज्ञा धर्मपदा धर्मनिर्मिता धर्माधिपतेया धर्मप्रभा धर्मगोचरा धर्मप्रतिश-
रणा धर्मनिष्पन्नाः । पेयोत्तं ॥ यान्यपि लौकिकानि लोकोत्तराणि च मुखानि सन्ति । ता-

1) Dh.-saṃgr. § 20.

2) སེའུ་གཤེགས་མཆོད་སྤྱོད་ (194. b 1) °tāpr° A, °tau pr° R.

3) སྐད་ཀྱིས་ལྟར་པ་; but R. *yadārcitam*.

4) The several similes (the sun, Brahma etc.) whose omission is denoted by this word are detailed in the Tib. (195a 1—2).

5) See Tib. 195 a. 5—7 for the passage omitted. For *dharmapadā* see Glossary.

6) 'La loi est la dispensatrice de tous biens terrestres et supérieurs' Min aev, *Recherches* p. 219 (reproducing this passage).

न्यपि धर्म[145a]ज्ञानि धर्मनिष्पन्नानि । तस्मान्मया बोध्यर्थिकेन धर्मगुरुकेण भवित-
 व्यं । धर्मगौरवेण धर्मप्रतिशरणेन धर्मपरायणेन धर्मसारेण धर्मान्व... धर्मप्रतिपन्नेन । इती-
 यमुच्यते बोधिसत्त्वस्य धर्मानुस्मृतिः ॥ पुनरपरं बोधिसत्त्वस्यैव भवति । समो हि धर्मः समः
 सत्त्वेषु प्रवर्तते । धर्मो हीनमध्यविशिष्टानपेक्ष्यः प्रवर्तते । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यं । न धर्मो सुखप्रेक्षिकया प्रवर्तते । अपत्तपत्तितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृश- 5
 चित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः कालमपेक्ष्यः प्रवर्तते । अकालिको हि धर्मः । ऐक्ष्यपेक्ष्यकः ।
 प्रत्यात्मवेदनीयः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्म उदारे प्रवर्तते हीनेषु न
 प्रवर्तते । अनुज्जामावनामो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः गृहेषु
 प्रवर्तते क्षतेषु न प्रवर्तते । उत्कर्षापकर्षापगतो हि धर्मस्तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवि-
 तव्यं । न धर्म आर्येषु प्रवर्तते पृथग्जनेषु न प्रवर्तते । क्षेत्रदृष्टिविगतो हि धर्मः । तथा मया 10
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो दिवा प्रवर्तते रात्रौ न प्रवर्तते । रात्र्यां वा प्रवर्तते
 दिवा न प्रवर्तते । सदाऽधि[145b]ष्ठितो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् ।
 न धर्मो विनयवेलाभतिक्रामति । न धर्मस्य क्वचिद्विनाशः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन
 भवितव्यम् । न धर्मस्योनत्वं न पूर्णत्वमप्रमेयासंख्येयो हि धर्म आकाशवन्न तीयते न वर्धते ।
 तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः सत्त्वै र्हयते । धर्मः सत्त्वान् रक्षति । तथा मया 15
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मः शरणं पर्येषते । धर्मः सर्वलोकस्य शरणं । तथा मया
 धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मस्य क्वचित्प्रतिघातो । ऽप्रतिहतलक्षणो हि धर्मः ।

1) The MS. appears to read: *dharmānvadadharmāpra*° Tib. ལྷོས་དྲུག་ལྷོས་ལྷོས་
 མཐུན་དེ་ལྷོས་ལྷོས་ལྷོས་ལྷོས་. Possibly therefore the reading was *dharmānulomadhar-*
mapr°.

2) Sic MS. One would expect °*lāpekshyaḥ* or °*lam apekshya*.

3) . . 3) This is a traditional description of *dharma*. See Aṅ. n. vol. I p. 222;
 II. 57. The words also form part of M. Vyutp. § 63 where the *dharma* is de-
 scribed. The context here shows that Böhtlingk's 'rechtzeitig' cannot be cor-
 rect; rather (with the Tib.) 'without stated time'. (Wörterb. K. F., Nachtr. s. v.
ākālika).

तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यं । न धर्मो ऽनुशयं वहति । निरनुशयो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । न धर्मः संसारभयभीतो न निर्वाणानुनीतः । सदा निर्विकल्पो हि धर्मः । तथा मया धर्मसदृशचित्तेन भवितव्यम् । एवं बोधिसत्त्वो धर्मवद्धर्मं स्मृतिमुपस्थापयति । तद्व्यवहृत्य धर्मानुस्मृतिरिति ॥

5 अत्रैवाह । संघो हि धर्मवादी धर्मचरणो धर्मचित्तको धर्मक्षेत्रं धर्मधरो धर्मप्रतिशरणो धर्मपूजको धर्मकृत्यकारी धर्मगोचरो धर्मचारित्रसंपन्नः । स्वभावस्वरूपकः स्वभावशु[146a]द्धः सानुक्रोशो धर्मानुकारुणिकः सदा विवेकगोचरः । सदा धर्मपरायणः सदा प्रोत्साहकरीत्यादि ॥ तत्र बोधिसत्त्वस्य संघमनुस्मरतः एवं भवति । य एते संघस्य भूता गुणा एते मया ऽत्मनः सर्वसत्त्वानां च निष्पादयितव्या इति ॥

10 यथार्थविमलकीर्तिनिर्देशे ⁽¹⁾ बोधिसत्त्वगुणा उक्तास्तथा संघानुस्मृतिर्भाव्या ।

सर्वसत्त्वानं ये ह्येषा रूतघोषाश्च ईरिताः ।

एकतपोनं दर्शेति बोधिसत्त्वा विशारदाः ॥

ते जीर्णव्याधिता भोक्षि मृतमात्मानं दर्शयि ।

सत्त्वानां परिपाकाय मायाधर्मं विक्रीडिताः ॥

15 कल्पोद्धारं च दर्शेति उद्धृत्वा वसुंधराम् ।

नित्यमंशिनं सत्त्वानामनित्यमिति दर्शयि ॥

सत्त्वैः शतसहस्रेभिरिकराष्ट्रे निमल्लिताः ।

सर्वेषां गृहं भुञ्जन्ति सर्वान्नामिति बोधये ॥

ये केचिन्मल्लविद्या वा शिल्पस्थाना बह्वविधाः ।

20 सर्वत्र पारमिप्राप्ताः सर्वसत्त्वसुखावहाः ॥

1) Since writing p. 269, n. 6 sqq. I have been able to consult the English translation of the whole sūtra published with the Chinese version in the magazine 'Hansei Zasshei' vol. xiii. (Tokyo, 1898). The present extract occurs at the end of Ch. VIII.; stanzas 18—41 (tr. pp. 378, sqq.).

2) For *nāmayanti* (°enti), like *paripācati* below.

यावत्तो लोक पाषाण्डाः सर्वत्र प्रव्रजन्ति ते ।
 नानादृष्टिगतं प्राप्तास्ते सत्त्वान्परिपाचति ॥
 चन्द्रा वा भोति सूर्या वा प्रक्रवन्तुप्रजेश्चराः ।
 भवन्ति आपस्तेजश्च पृथिवी मारुतस्तथा ॥
 रोग अक्षरकल्पेषु भेषज्यं भोति उत्तमाः ।
 येन ते सत्त्व मुच्यन्ते सुखी भोति अ[146b]नामयाः ॥
 दुर्भिक्षाक्षरकल्पेषु भवन्ति पानभोजनम् ।
⁽¹⁾ लुधापिपासामपनीय धर्मं देशेति प्राणिनाम् ॥
 शस्त्र अक्षरकल्पेषु मैत्रोध्यायो भवन्ति ते ।
 अव्यापादे ⁽²⁾ नियोजेति सत्त्वकोटिशतान्बहून् ॥
 महासंग्राममध्ये च समपत्ता भवन्ति ते ।
 सन्धिसामग्रि रोचेति बोधिसत्त्वा महाबलाः ॥
 ये चापि निर्याः केचिदुद्धतेत्रेष्वचित्तिषु ।
 संचित्य तत्र गच्छन्ति सत्त्वानां हितकारणात् ॥
 यावत्त्या गतयः काश्चित्तिर्यग्योनौ प्रकाशिताः ।
 सर्वत्र धर्मं देशेति तेन उच्यन्ति नायकाः ॥
 कामभोगां ⁽³⁾ दर्शेति ध्यानं च ध्यायिनां तथा ।
 विघ्नस्त मारं कुर्वन्ति अवतारं न देति ते ॥
 अग्निमध्ये यथा पद्मभूतं तं विनिर्दिशेत् ।
 एवं कामांश्च ध्यानं च अभूतं ते विदर्शयि ॥

5

10

15

20

1) Sic MS. contra metrum. Should we read *kshutpipās*? Cf. Bodhic. III. 8.

2) གཏོད་མེས་ས་མེད་ལ་ Tib. *adhyāyādaṁ* corrected to *vyāpā* MS.

3) Supplied *metri gratia*. Tib. ཡུང་.

- संचित्य गणिकां भोत्ति पुंसामाकर्षणाय ते ।
 रागाङ्कु संलोभ्य बुद्धज्ञाने स्थापयन्ति ते ॥
 ग्रामिकाश्च सदा भोत्ति सार्धवाक्ताः पुरोहिताः ।
 अग्रामात्याथ चामात्यः सत्त्वानां कृतकारणात् ॥
 5 दरिद्राणां च सत्त्वानां निधाना भोत्ति घनयाः ।
 तेषां दानानि दत्त्वा च बोधिचित्तं जनेति ते ॥
 मानस्तब्धेषु सत्त्वेषु महानग्ना भवन्ति ते ।
 सर्वमानसमुद्घातं बोधिं प्रार्थेति उत्त[147a]माम् ॥
 भयार्द्रितानां सत्त्वानां संतिष्ठते अग्रतः सदा ।
 10 अभयं तेषु दत्त्वा च परिपाद्येति बोधये ॥
 पञ्चाभिज्ञाश्च ते भूत्वा ऋषयो ब्रह्मचारिणः ।
 शीले सत्त्वान्निपोज्येति क्षान्तिमौर्त्यसंपमे ॥
 उपस्थानगुह्यन् सत्त्वान् पश्यन्तीह विशारदाः ।
 चेष्टा भवन्ति दासा वा शिष्यत्वमुपयात्ति च ॥
 15 येन येनैव चाङ्गेन सत्त्वो धमर्तो भवेत् ।
 दर्शेति हि क्रियाः सर्वा महोपायसुशिक्षिताः ॥

1) Metre could be restored by reading °*āṅkuṣena* ... *thāpentī*°. 'Sometimes the Bodhisattva appears as a Cyprian amongst libertines, attracts them to himself, and then slowly but surely leads them to see the pure wisdom of the Lord'. — Tokyo-translation.

2) The meaning of this word in Buddh. Skt. is 'athlete' as Böhtl.² shows. The Tib. appears to understand the expression as meaning 'possessed of the [32] *lakṣhaṇas*' (and thus fit to strip for athletics?). 'Invisible athlete'. Tokyo-tr.

3) Cf. supra, p. 322, n. 1.

4) Cf. Lal.-v. 29.9 and Divy. 39.12. 40.6, corrected by B² s. v. *sauratya*.

5) °*tvā* ... *tā* MS.

येषामनन्ता शिला हि घनतश्चापि गोचरः ।

अनन्तज्ञानसंपन्ना अनन्तप्राणिमोचकाः ॥

न तेषां कल्पकोटोभिः कल्पकोटिशतैरपि ।

बुद्धैरपि वदद्भिस्तु गुणान्तः सुवचो भवेद् इति ॥

पथार्यत्नोत्काधारण्यं बोधिसत्वगुणा उक्तास्तथा भावयितव्याः ।

5

⁽¹⁾ रश्मि प्रमुञ्चिय माल्यविपूका माल्यवतंसक माल्य चितानाः ।

माल्यविचित्रविकीर्णसमन्ताः ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय चूर्णविपूका चूर्णवतंसक चूर्णचितानाः ।

चूर्णविचित्रविकीर्ण समन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय पद्मविपूका पद्मवतंसक पद्मचितानाः ।

10

पद्मविचित्रविकीर्णसमन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चिय हारविपूका हारवतंसक हारचितानाः । [147 b]

हारविचित्रविकीर्णसमन्तान् ते जिनपूज करोति महात्मा ॥

रश्मि प्रमुञ्चि ध्वजाग्रविपूका ते ध्वज पाण्डुरलोहितपीताः ।

नीलमनेक पताक विचित्रा ॥

15

ध्वज समलंकरिते जिनक्षेत्राः ते मणिजालविचित्रविपूका ।

पट्ट पताक प्र⁽²⁾लम्बित दामा किङ्किणिजाल जिनस्वरघोषान् ॥

कुत्र धरेति तथागतमूर्ध्ने ते यथ एकजिनस्य करोति ।

पाणितलात् अचिन्तियपूजा एवमशेषतमर्वजिनानां ॥

एष समाधि वि⁽³⁾कुर्व ऋषीणां ते जगत्संग्रहज्ञानविकुर्वा ।

20

अयममाध्यभिनिर्हरमाणाः सर्वक्रिया उपचार मुखेभिः ॥

1) Metre: Dodhaka with occasional resolution of the first dactyl.

2) सु५९ 'hanging'.

3) Cf. 148. b. and Lal.-v. ap. Senart, Mhv. I. 426. 1.

- सत्त्वं विनेति उपायसद्वैः केचि तत्रागतपूजामुखेन ।
 दानं अचिन्ति अत्यागमुखेन सर्वधृतगुणशीलमुखेन ॥
 अक्षय्यतांति अतोभ्यमुखेन केचि व्रतं तपधीर्यमुखेन ।
 ध्यानं प्रशान्तिं विहारमुखेन स्वर्गविनिश्चयप्रज्ञमुखेन ॥
 5 सर्व उपायं सद्वैमुखेन ब्रह्मविहारं अभिज्ञमुखेन ।
 संयत्तवस्तु हितैषिमुखेन पुण्यसमुच्चयं ज्ञानमुखेन ॥
 सत्यप्रतीत्यं विमोक्षमुखेन केचि बलेन्द्रियमार्गमुखेन ।
 आवकपानविमुक्तिमुखेन प्रत्ययपानविमुक्तिमुखेन ॥
 उत्तमपानविकुर्वमु[148a]खेन केचिदनित्यतदुष्वमुखेन ।
 10 केचि निरात्मनिर्जीवमुखेन अश्रुभक्तं संज्ञिविरागमुखेन ॥
 शान्तनिरोधसमाधिमुखेन यातुकं चर्यमुखां जगतीये ।
 यातुकं धर्ममुखाः प्रतियत्तः ते तु समत्तविमोक्षमुखेन ॥
 सत्त्वं विनेति यथाशयं लोके ये तु समत्तविमोक्षमुखेन ।
 सत्त्वं विनेति यथाशयं लोके तेषां निमित्तं न शक्यं ग्रहीतुं ॥
 15 केनचिदेष समाधिविकुर्वाः तेनतिव्यूहृतं अग्रसमाधीः ।
 सर्वज्ञागत्परिपाचनुलोमा सर्वरती मुखप्रीतिप्रकर्षाः ॥
 चित्तियं दर्शयि सर्वं विनेति यत्र दुर्भित्तं मुदुर्लभं सर्वं ।
 ये परिष्कारं सुखावहं लोके तत्र च सर्वभिप्रायक्रियाभिः ॥
 दातुं ददन्ति करोति जगार्थं ते वरभोजनपानरसाग्रैः ।
 20 वस्त्रनिबन्धनरत्नविचित्रैः राश्याधनात्मप्रियैः परित्यागैः ॥

1) Pali *yattaka*.

2) *°ntib* MS. Tib. རྩ་འཁུམ་པ་ཏེ 'entering the order' (?).

दानधिमुक्ति जगद्दिनयति ते वरलक्षणाचित्रितमात्रा ।
 उत्तम आभरणा वरधीराः माल्यविभूषितगन्धनुल्लिप्ता ॥
 रूप विदर्शय सत्त्व विनेति दर्शन प्रीतिप्रकर्षरतानां ।
 ते वररूपसुद्वयमुनेधः उत्तमरूप निर्दर्शयमानाः ॥
 रूपधिमुक्ति जगद्दिनयति ते मधुरैः कलविङ्कलरुतेभिः ।
 कोकिलहंसकुण्डलाख्येण दुन्दुभिकिन्नरवत्तरुतेन देशयि सर्वधिमुक्तिषु धर्मम् ॥
 ये चतुरेव अशीति सहस्रा येभि जिना जगतो ऽर्थं करोति ।
 तेभिः⁽²⁾ धर्मप्रभेदमुखेभिः सत्त्व विनेति यथाशय लोके ॥
 ते मुखदुष्खसहाय करोति अर्थघनार्थसहायक भो[148b]ती ।
 सर्वक्रियासु सहाय भवित्वा सत्त्व विनेति सहायमुखेन ॥
 दुष्खउपद्रवसत्कृतदोषान् ते तु सहति सहायनिदानाम् ।
 तेभि सहाय सहस्रिय पीडां सर्वजगस्य कृताय मुखाय ॥
 यत्र न निष्क्रम⁽⁴⁾णां न च धर्मो ज्ञायति रण्यगतो न च मोक्षः ।
 तत्र तु राज्यसमृद्धिसहाय निष्क्रमणात्मना अनिकेताः ॥

1) Transliterated not translated in the Tib. According to Foucaux on the similar passage in the LaI.-v. (Ch. 5.; tr., ed. 1. p. 53 n. 5) a Himalayan bird.

2) MS. *te dri(?)ta* altered to *tebhita*; perhaps for *te 'bhitah*. Tib.: མེ་ཏུ་བྱེ་བྱུ་གླ་
 མེ་ཏུ་བྱེ་བྱུ་གླ་

3) So the MS. a sec. man. The original reading was *o'nān*. Tib. བློ་མཁུ་ལྷོ་རྩོ་རྩོ
 so that one would construe: 'having aid as their object'.

4) Tib. here has ལྷོ་རྩོ་རྩོ 'history', which must apparently be based on a different reading; just below *nishkrāma* is rendered ལྷོ་རྩོ་རྩོ 'renouncing'.

5) For *aranya* Tib. རྩོ་རྩོ.

- ते गृह्वन्धनतृष्णानिकेतात्सर्वज्ञगत्परिमोचनहेतोः ।
 सर्वत कामरती अनिकेता निष्क्रममोक्ष प्रभावयमानाः ॥
 ते दश चर्य प्रभावयमाना आचरि धर्म महापुरुषाणां ।
 सर्वमशेषत चर्य ऋषीणां भावयमान करोति जगार्थम् ॥
 5 यत्रमितायुष सख भवन्ती सौख्यसमर्पितमन्दकिलेशाः ।
 तत्र नरार्दित व्याधिनपृष्टा⁽²⁾ दर्शयि मृत्युवशं अवशात्मा ॥
 रागप्रदीपितु दोषप्रदीप्तं मोक्षमहाग्निप्रदीपितु लोकम् ।
 प्रखलितं नरव्याधितमृत्यु लोक निदर्शयि सख विनेति ॥
 दर्शयलैश्चतुर्विंशार्यैश्चदशैरपि धर्मविशेषैः ।
 10 बुद्धमहात्म तु सूचयमानाः बुद्धगुणोभि करोति जगार्थम् ॥
 ते च अदेश ऋद्धनुशास्ती ब्रूयिष्ठानबलेन समतात् ।
 दर्शयमान तत्रागत ऋद्धी ऋद्धिविकुर्वित सख विनेति ॥
 ते विविधेहि उपायनयेहि लोक[149a]विचारि करोति जगार्थं ।
 लोकि अलिप्त जले यद्य पथं प्रीतिप्रसादकरा विचरति ॥
 15 काव्यकराः कविराज भवन्ती ते नटनर्तक कल्लकमह्नाः ।
 उत्कृष्टशोभिकद्वारकानृत्या मायकराः पृथु ब्रूयनिदर्शनी ॥

1) *yatr' amit°* རྒྱལ་མཐོང་.

2) Sic MS. Tib. simply རྩོལ་སྤྱོད་ 'having a disease'.

3) The reading is substantially confirmed by the Tib. (199 b. 7); but the metre is not easily explained.

4) The metre again halts. The Tib. has རེ་རྒྱལ་གུན་པའོའོ་ 'they all declaring'...

5) Cf. 48. 12 supra and note. The Tib. here རྩོལ་མོ་མཁའ་པོ་ confirms Kern's rendering 'musicians'.

6) The first three *aksharas* are not clear. Tib. བུཌུགས་.

ग्रामिक नायक सारथि भोक्ता सार्थिक श्रेष्ठिक गृह्यति भोक्ति ।

राज्ञ ग्रमात्य पुरोहित⁽¹⁾द्वता वैद्यविशारदशास्त्रविधिज्ञाः ॥

ते अष्टवीषु मन्त्राहुम भोक्ता औषध अन्नपरत्ननिधानाः ।

चित्तमणि हुम कामदाश्च देशिक उत्पन्नमार्गगतानां ॥

अर्चयि सत्तु तु लोक विदित्वा कर्मविधीषु अज्ञानक सत्ताः ।

5

ते कृषिकर्मप्रयोगवणिज्या शिल्पिविचित्र प्रभावयि लोके ॥

ये अविद्वेष्ट अहिंसप्रयोगः सर्वमुखावहविज्ञप्रशस्ताः ।

विद्यबलौषधि शास्त्रविचित्राः सर्व प्रभावित तेभि ऋषीभिः ॥

ये ऋषिणां चरणाः परमाग्रा पत्रधिमुक्त सदेवकु लोकः ।

ये व्रतडुष्कर ये तपश्चेष्टाः सर्वि प्रभावित तेभि विद्वभिः⁽⁴⁾

10

ते चरकाः परित्राजक तीर्थ्याः तापसगोतममोनचराणाम् ।

नम्र अचेलगुरुभ्रमणानां तीर्थिक आचर्या⁽⁸⁾हि भवति ॥

1) Royal chaplains are mentioned with *ghallamallālā* in Manu XII. 45—46. With *rāja* ... *dātāh* cf. 48.1.

2) ... 2) *te 'ta ... cintāmanī* contra metrum MS.

3) *acireṇa* marg., and so Tib. མེ་རེང་.

4) Mhv. II. 46. 5.

5) This important passage is partly traditional. It should be compared generally with Dīgha-n., sutta vii. and Rh. Davids's remarks thereon (tr. ['Dialogues'] p. 220 sq.) in which he cites the list of heretics in Aṅg.-n. [III. p. 276; cf. JRAS '98 p. 197]. The juxtaposition of heretics with low caste-men occurs also in Saddh.-P, Ch. xiii. init (= Kern, tr. p. 263), where the list begins as here and Lal.-v. 2.20 with Carakas and Parivr. The verse-passage appended occurs above pp. 47—49. The Buddhists themselves were put into similar company by the Ājivakas (Sum.-vil. I. p. 162, tr. Hörnle, Uvāsaga-dasāo, App. II. p. 21). For further references to Jain literature see Additional Notes. The following five stanzas were published with a tentative translation in J.R.A.S. 1901 pp. 122—27.

6) Cf. Aṅg.-n. I. c. The school of Gautama are also referred to in a list of heretics at Mhv. III 412. 7; where they occur as in the Aṅguttara-list, soon after the Traidāṇḍikas. He is distinguished there from Bhagavān Gautama (Buddha) by the epithet *ānandika-guru-putraka*.

7) Goṣāliputra Maskarin, the Ājivaka-leader.

8) These *aksharas* are not fully legible; but see *ācaryā* hi below (to be scanned of course *ācariyā*). The reading here appears to have been *ācaryāni*, but the Tib. here renders མུ་སྒྲེག་ས་ཅན་གྱི་ (tirthikānām) སྒྲེག་ས་ཅན་མཁས་པ་རྣམས་ (200 b.1).

- ते तु अजीविक⁽¹⁾ धर्मचराणां उत्तरिकाणां⁽²⁾ अनुत्तरिकाणां ।
 दीर्घवदन कुमारत्रतानां⁽³⁾ तेष्वपि आचर्या हि भवन्ति ॥
 सूर्यनुवर्तकपञ्चतपानां⁽⁴⁾ कुक्कुरगोत्रतिका मृगचर्या⁽⁵⁾ ।
 चारिक⁽⁷⁾ तीर्थ्य दश त्रितपानां तेष्वपि आचर्या हि भवन्ति ॥
 5 देवतज्ञानप्रवेशरतानां तीर्थुपर्शनदेशचराणां । [149b]
 मूलफलाम्बुचरा अपि भूत्वा धर्म अचिन्तिय ते परमाग्राः ॥
 उत्कुटस्थायिन एकचराणां कपटकभस्मतृणां⁽⁹⁾ शयनानां⁽¹⁰⁾ ।
 पे मुषलेशय युक्तिविकारी तेष्वपि आचर्या हि भवन्ति ॥
 यावत् बाहिरिकाः⁽¹²⁾ पृथुतीर्थ्या आशय तेष्वधिमुक्ति समीक्ष्य ।
 10 तीक्ष्णद्वारासदुग्रतपेभी तीर्थिक दुष्प्रवृत्ताणचिनेति ॥

1) Davids op. cit. p. 71 n. 1 collects the chief passages referring to this sect. *Ājiv°* for *ājiv°* is possibly a term of contempt. See Additional Notes.

2) उत्तरिका न अनुत्तरिकाणां MS.; but the Tib. takes the line as if consisting of two genitives, not *uttarikā na*. Lay and monastic adherents may be intended.

3) Perhaps equivalent to the Jaṭṭakā in the Aṅg-n. Jaṭṭas in Tib. (Feer, 'Fragments' AMG. V. 128—31) and in Pali. On this line see Add. Notes.

4) Manu VI. 23; Viṣṇu § 95.2 Characteristic of the Ājivakas, Jātaka I. p. 493.

5) These *vratas* are explained in Majjh-n., sutta 57. The latter is also thus defined in Mbh. V. xcix. 14: *yatra tatrūṇaṃ nityaṃ yena kenacid ūṣitaḥ | yena kenacid ūchannaḥ sa gavrata ihocayate ||*

6) Cf. Mbh. V. cxxi sub fin. The use of *ajina* by ascetics is also well known.

7) Tib. སྒྲིལ་ not in Lexx.

8) As to *dharma ac°* see Additional Notes.

9.. 9) Both these words represent Ājivaka practices; Jāt. I. c. With the first Dr. Leumann compares Aupap. § 30, V. 2 (*ukkuḍḍy' āsunie*).

10) Cf. Bhagavati-sūtra, tr. Hörnle, Uvās., App. p. 8. 18 (*darbha*).

11) Or possibly *muktī*; a marginal gloss apparently on this word gives '*nimitam*' 'contrivance'(?). Tib.: 'dwelling possessed of a bed (མའུ་རུ་) of pestle-wood'.

12) 'outsiders' i. e. non-Buddhists; cf. Senart Mhv. I. 587.

दष्टिसमाकुलं लाके विदिता सर्वकुदष्टिसमाश्रित तीर्थ्याः ।

सूक्ष्मपदेभिरूपायनं येभी सत्यप्रकाशनं तेषु करोति ॥

केषुचि⁽¹⁾ द्रामिडमन्त्रपदेभो देशयि सत्यं सुगुप्तपदेभिः ।

केषु उज्ज्वलपदेभिः केषुचिदेव रक्ष्यपदेभिः ॥

केषुचि अक्षरभेदपदेभिः अर्थविनिश्चयवञ्चपदेभिः ।

5

वादिप्रमर्दनज्ञानपदेभिः शास्त्रअधर्मकमोक्षपदेभिः ॥

केषुचि मानुषमन्त्रपदेभिः सर्वप्रवेशनिरुक्तिपदेषु ।

केषुचि देवनिरुक्तिपदेभिः नागनिरुक्तिं यत्तपदेभिः ॥

रान्तसायगन्धर्वपदेभिः भूतकुम्भापडमहोरगकेभिः ।

किंनरअप्सरगरुडपदेभिः सत्यप्रकाशनमोक्षपदेभिः ॥

10

ते यथसत्यं निरुक्तिविधिज्ञा एवमशेषतः ये जिनधर्माः ।

धर्ममचित्तिव वाक्यपद्यज्ञा देश[150a]यि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते जगत्सौख्यतः अग्रसमाधौ सर्वज्ञगे अभिनिर्हृमानाः ।

रश्मिमचित्तिपमुत्सृजमाना रश्मिं प्रमुञ्चय सत्त्वं विनेति ॥

रश्मिं प्रमुञ्चय दर्शयमाना यावत् सत्त्वं विज्ञानितं रश्मिं ।

15

तेषु सुदर्शनं भोति अमोघम् हेतुं अनुत्तरि ज्ञानवरस्य ॥

दर्शयि बुद्धं विदर्शयि धर्मं संघं निदर्शयि मार्गं नराणाम् ।

दर्शयि चेतिकं ते जिनबिम्बा तेन सुदर्शनं रश्मिं निवृत्ता ॥

1) *ca* MS.; but see below. On charms from the Dravidian country, cf. Taran. tr. p. 222, where the Tib. equiv. (see note 3) is the same as here, Drāmiḍa being a by-form of Drāviḍa.

2) 'vajra-secrets' Tib. One may perhaps compare the Vajrajāpakrama (Pañcak. § II) and V.-Poussin Bouddhisme p. 152 sqq.

3) This is unmetrical. The Tib. seems to suggest a reading *rākṣhaśa* -- *piṣā-capad*.

4) So MS.; but qu. *kūśhmāṇḍa*?

5) *acityam* (?) MS.

6) Not rendered in Tib. and not quite clear in the MS.

7) So MS.; but Tib. *ལུས་པར་འགྱུར་* 'becomes complete'.

- रश्मि प्रमुञ्चि⁽¹⁾ प्रभंकर नामा या प्रभं जिह्म करोति मञ्जुषां ।
 सर्वरजं च तमे च कृनिवा सो प्रभ भासति लोकहितानां ॥
 ताय प्रभासय चोदित सत्वास्ते जिनपूजप्रदीप धरेत्ती ।
 ते जिनपूजप्रदीप धरित्वा लोकप्रदोपकरा जिन भोक्ति ॥
 5 तैलप्रदीप धृतस्य प्रदीपा दारु तृणा नडवेणु प्रदीपान् ।
 गन्धरसायनरत्नप्रदीपान् दत्त्वा जिनेषु प्रभंकर लब्धाः ॥
 रश्मि प्रमुञ्चि प्रतारणि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 * * * * * नावप्रतारणिनध्यपथेषु ।
 द्वेषित संस्कृत वर्णित शास्त्री तेन प्रतारणि रश्मि निवृत्ता ॥
 10 रश्मि पिपासविनोदनि नामा ताय प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 कामगुणेषु तृषां प्रज्जित्वा धर्मविमुक्तिरसार्थिक भोक्ति ॥
 [कामगुणेषु तृषां प्रज्जित्वा] धर्मविमुक्तिरसार्थिक भूत्वा ।
 बुद्ध भवन्त्यमृतं जलवर्षी तृष्णपिपासविनोदने लोके ॥
 पुष्करिणी नदिकूपतडागा उत्सय कारित बोधिनिदानाः ।
 15 काम विवर्णित वर्णित[150b]ध्याना तृष्णविनोदनि तेन निवृत्ता ॥
 प्रीतिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वाः⁽⁵⁾ ।
 प्रीतिफुटा⁽⁶⁾ वरबोधिनिदानं चित्त जनेति भविष्य स्वर्गभू ॥

1) *pramuñciya* MS., but see below.

2) There is a lacuna here. The MS. originally continued with the line *kāma-guṇeṣhu*^o. The passage *nāvapr*^o . . . *satvāḥ* has been supplied in the margin in a later hand. But it is clear from the Tib. (201. b. 1, 2) that some 7 pādas are still wanting. The original omission was of course due to the eye of the copyist passing from one refrain (*codita satvāḥ*) to another.

3) 'Things having the *samskāras* are disprized, the repose [of *nirvāṇa*] is extolled'.

4) Added from the Tib. to complete the line.

5) *satvān* MS., here only.

6) *དཀྱིལ་པ་སྐྱུ་སྐྱུ་ཤིང་པོ་* 'expanding [like a snake's hood]'?

लक्षणमण्डित पद्मनिपत्ता यत्कृतविग्रहं कारुणिकानां ।
 भाषित बुद्धगुणाः सद कालं प्रोतिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 रश्मि प्रमुञ्चि रत्तिकर⁽²⁾ नामा ताय प्रभासय बोधित⁽³⁾ सत्वा ।
 बुद्धरतीरत धर्मरतीरत संघरतीरत ते सद भोक्षि ॥
 त्रितपरतीरत ते सद भूत्वा बुद्धसमागमधर्मगणार्ये ।
 लब्धनुपत्तिकक्षात्ति लभन्ति चोदित स्मारित ये वद्ध सत्वा ॥
 बुद्धघनुस्मृतिधर्मगणार्ये बोधि य चित्तगुणान्विवरित्वा ।
 तेन⁽⁴⁾ रत्तिकर रश्मि निवृत्ता ॥
 पुण्यसमुच्चय⁽⁵⁾ रश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।
 दानु ददन्ति विचित्रमनेके प्रार्थयमानु अनुत्तरु बोधिं ॥
 आशय पूरितु याचनकानां यज्ञ निर्गड⁽⁶⁾ तैर्यज्ञमानैः ।
 सर्वभिप्रायत दानु ददित्वा पुण्यसमुच्चय रश्मि निवृत्ता ॥
 ज्ञानवती यद रश्मि प्रमुञ्चि ताय प्रभासय चोदित सत्वा ।
 एक तु धर्म मुखालु⁽⁷⁾ अनेका धर्ममुखानवबुद्धि क्षणेन ॥

5

10

1) ལྷ་ལྷ་ལྷ་ལྷ་ 'bodily shape'.

2) *nānā* MS.

3) So MS., the Tib. read *codita* as before.

4) This stanza or the previous one is metrically defective; but by the analogy of the previous verses, the present pāda must end a stanza.

5) *pañcas*° MS.; but see below. Tib. བསྐྱེད་པ་མཁའ་ལྷ་མོ་ (202. a. 2).

6) 'Unhindered' cf. *sārgaḍa*.

7) °*ntu anekān* MS. (*kān* a sec.). The Tib. appears to understand the passage 'Dharma [being] one is manifold by its approaches (མཁའ་ལྷ་མོ་); *avabuddhi* app. for *avabudhyate* 'understands' བློ་རྒྱ་ལྷ་མོ་

- धर्मप्रभेद⁽¹⁾प्राहित सत्त्वान् अर्थविनिश्चय ज्ञान विभक्तौ । [151 a]
 धर्मपदार्थविभाषणा कृत्वा ज्ञानवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥
 प्रज्ञप्रदीपय ओसरि रश्मि ताप प्रभासय चोदित सत्त्वाः ।
 शून्य⁽²⁾ निसत्त्व अज्ञातविपन्नान् ओतरि धर्म अभावस्वभावान् ।
 5 मायमहोचितमा⁽³⁾ दृक्चन्द्रस्वप्नसमान् प्रतिबिम्बसमान् वा ।
 धर्म अस्वामिक शून्य निरीकृान् भाषति प्रज्ञप्रदीप निवृत्ता ॥
 धर्मविकुर्वणि रश्मि प्रमुञ्चि ताप प्रभासय चोदित सत्त्वा ।
 धारणि अक्षयकोष⁽⁵⁾ लभित्वा सर्वतथागतकोषु लभेत्ति ॥
 धर्मधराणु परिग्रह कृत्वा धार्मिकरत्न करित्व ऋषीणां ।
 10 धर्म अनुग्रह कृत्वा जगत्स्य धर्मविकुर्वणि रश्मि निवृत्ता ॥
 त्यागवती यद् रश्मि त्रिमुञ्चो ताप य मत्सर चोदित सत्त्वा ।
 ज्ञात्वा अनित्य अशाश्वतभोगान् त्यागरतीरत ते सद भोत्ति ॥
 मत्सरदुर्दम सत्त्व अदात्ता ज्ञात्वा धनं सुपिनाशस्वभावं ।
 बृंहित त्याग प्रसन्नमनेन त्यागवतीप्रभ तेन निवृत्ता ॥
 15 निष्परिदाह य ओसरि रश्मिः ताप दुःशीलय चोदित सत्त्वा ।
 शीलविशुद्धि प्रतिष्ठित भूत्वा चित्त जनेत्ति भवेय स्वयम्भूः ॥

1) MS. broken; a compound of *-grāhita* used actively with the meaning 'captivate, seduce'. Tib. འཇོག་བརྒྱུད་ (202. a. 5).

2) For *nih-satva སངས་ཤེས་ 'without self or substance'. The next words must be read *ajāt' avipanna* (nnā?).

3) i. e. *udakac°* ལྷ་ལྷོ་

4) MS., here only, °*bhāya samco°*.

5) Apparently for *kosheshu*. Tib. མཛོད་ལྱིས་ as if for *kosheshyas*. The next occurrence is, however, construed as an accusative.

6) *ka* MS.; but Tib. གང་དག་ = *ye*.

कर्मपथे कुशले परिशुद्धे शील समादयि यद्वक्तव्यम् ।
 बोधयि चित्त समादयेन रश्मि निवृत्त स निष्परिदाहः ॥ [151 b]
ज्ञानविवेक य ओसरि रश्मि ताय य अन्नम चोदित सत्वाः ।
 क्रोधविलं⁽¹⁾ अधिमान ब्रह्म ज्ञानिर्तीरत ते सद भोति ॥
 दुःकृत ज्ञानि अयायमतीनां चित्त अतोभित बोधिनिदाने ।
 वर्णित ज्ञानिगुणाः सदकालं तेन निवृत्त स ज्ञानविवेक ॥
 रश्मि उत्तमवती यद् मुञ्ची ताय कुशीदय चोदित सत्वाः ।
 युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करोति अखिन्नप्रयोगाः ॥
⁽²⁾ युक्त प्रयुक्त त्रिषू रतनेषु पूज करित्व⁽³⁾ अखिन्नप्रयोगाः ।
 ते चतु⁽⁴⁾ मारपथा अतिक्रान्ताः क्षिप्र स्पृशन्ति अनुत्तर बोधिं ॥
 वीर्य समादयि यद्वक्तव्यम् पूज करित्व त्रिषू रतनेषु ।
 धर्म धरित्व जयंगत काले तेन उत्तमवती प्रभ लब्धा ॥
शान्तिकरी यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय विधातय चोदित सत्वाः ।
 तेषु न रागु न द्वेष न मोहाः बोधित भोति समाहित चित्ताः ॥
 पाप कुमित्र कलिष्ठ चरीये संगणिकाविनिवर्तन कृत्वा ।
 वर्णित ध्यान प्रशान्त अरण्ये शान्तिकरी प्रभ तेन निवृत्ता ॥
प्रज्ञविवेक य ओसरि रश्मी ताय दुःप्रज्ञ⁽⁵⁾ सेचोदित सत्वाः ।
 सत्यप्रतीत्य विमोक्षनयेऽस्मिन्निद्रिय ज्ञानगतिं गत भोति ॥

1) श्र'स i. e. *akhila*.. For the scansion, cf. 260. n. 2.

2) Supplied from the Tib. (202. b. 7).

3) सुश'दश, as contrasted with सुश'स'र'गु'र, the equivalent of *karonti* in the last line.

4) °*tur* MS. contra metrum.

5) The *anusvāra* is written in the MS., but must be, like the *visarga* just before, disregarded in the scansion.

इन्द्रियज्ञानगतिं गत भूत्वा * * * * ।

⁽²⁾सूर्यप्रदीपसमाधि लभित्वा प्रज्ञप्रभास[152 a]करा जिन भोति ॥

राज्यधनात्मप्रियैः परित्यगैः धर्म य मार्गित बोधिनिदानं ।

तं च सत्कृत्य प्रकाशिय धर्म रश्मि निवृत्त स प्रज्ञविपूकाः ॥

5 बुद्धवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभाय संचोदित सत्त्वाः ।

बुद्ध सकृन् अनेक अचित्त्यान् पण्डितेषु पद्मवनेषु निषण्णान् ॥

बुद्धमहात्मत बुद्धविमोक्षा भासित बुद्धविकुर्व अनन्ता ।

बुद्धबलाविप्रभावन कृत्वा बुद्धवती प्रभ तेन निवृत्ता ॥ ॥

ते ⁽⁶⁾भयंद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय अभयार्दित सत्त्व सस्पृष्टाः ।

10 भूतयक्षावधताडनबन्धे मुच्यिषु सर्वपसर्गभयेभ्यः ॥

ये अमयेन निमज्जित सत्त्वाः प्राणिबधत्तु निवारित भोति ।

त्रायित यच्छ्रृणागत भीतास्तेन भयंद् रश्मि निवृत्ता ॥

सर्वमुखावक् ओसरि रश्मो ताय गिलानय आतुर स्पृष्टाः ।

सर्वत व्याधिदुःखात्प्रतिमुक्ता ध्यानसमाधिसुखानि लभन्ति ॥

15 रोगविनोदनि मूल फलोषध रत्न रसायन गन्धनुलेपान् ।

काणित क्षीर मधू घृत तेलान् भोजन पान ददित्वय लब्धा ॥

1) This pāda is not represented in the Tib.; and neither authority gives a hint as to the missing pāda. 2) M. Vyutp. § 21. 47.

3) *sātki*° seems an extraordinary short syllable; but in view of the Tib. *གུས་པ་མུས་པ་* correction is unjustifiable.

4) See note above and *sa[n]sprishatā* below.

5) If we retain the reading of the MS., we must take *āvi* as = *āviskr̥tā*; but the Tib. (203 a 7) *སྤྱོད་པ་རྒྱུ་འབྱུང་* makes a correction to *balardāhi* (*dā* and *v* are often confused in this MS.) all but certain.

6) Sic MS.; *ten'* [*tena samayena*] *abhayaṃda*°?

7) *གསུང་* Tib. 'hiding'; as from *ava-dhā*.

बुद्धनिर्दर्शनि रश्मि प्रमुञ्ची ताय संचोदित आयु क्षयात्ते ।

बुद्ध अनुस्मरि पण्डित्यु बुद्धम् ते व्युत गच्छि सबुद्धकक्षेत्रं ॥

काल करोति च स्मारित बुद्धा दर्शितप्रतीकरा [152b] जिनबिम्बान् ।

बुद्धगताः शरणं मरणात्ते भासिय बुद्धनिर्दर्शनि लब्धा ॥

धर्मप्रभावनि रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभाय संचोदित सत्ता ।

5

धर्म पठति शृण्वति लिखति धर्मरती रत ते सद भोति ॥

धर्मदुर्भिक्षय द्योतितु धर्मो धर्मगवेषिण पूरित आशा ।

कन्द जनिव प्रपुष्यथ धर्मे भाषत धर्मप्रभावनि लब्धा ॥

घोषवती यद् रश्मि प्रमुञ्ची बुद्धसुता परिचोदनतायां ।

यातुक शब्दप्रचारु त्रिलोके सर्व तथागतघोष शृण्वति ॥

10

उच्च स्वरेण स्तवति मरुर्षीन् तूर्यमरुत्तरघण्टप्रदानैः ।

सर्वज्ञगे जिनघोषरुतार्थं निश्चरि घोषवती प्रभलब्धा ॥

ते ऽमृतंदद् रश्मि प्रमुञ्ची ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।

सर्व प्रमाद् चिरं प्रवृत्तिवा सर्वगुणैः प्रतिपद्यति योगं ॥

डुण्डु अनेक उपद्रवपूर्णं भाषित संस्कृत नित्यमन्तेमं ।

15

शान्तिनिरोधमुखं सद क्षेमं भाषयता अमृतंदद् लब्धा ॥

रश्मि विशेषवती यद् मुञ्ची ताय प्रभासय चोदित सत्ताः ।

शीलविशेष समाधिविशेषं प्रज्ञविशेष शृणोति जिनानां ॥

1) Here the MS. reads *samco*^o. Above (338.9) where a short syllable is equally required the reading is *sa-sprshatāh*.

2) This letter is uncertain.

3) *ayam arthas tair darśitāh pūrvam marg*.

4) i. e. *bhāshātāh* मङ्गलं सत्त्व

5) The Tib. རྒྱལ་ལྷ་མོ་ལྷ་མོ་

6) Cf. 338 n. 6 supra.

7) *sada 'kshemam samshṛta marg*: i. e. 'things compounded are described as ever unstable'.

- शीलत अय समाधित ⁽¹⁾अग्रो प्रज्ञत अय महामुनिराज्ञा । [153 a]
 य स्तुत वर्णित बोधिनिदानं तेन विशेषवती प्रभ लब्धा ॥
रत्नविपूक य ओसरि रश्मिं ताव प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 अन्तर रत्ननिधान लभित्वा पूजयि रत्नवरेभि महर्षीन् ॥
 5 रत्नविसर्गं त्रिने त्रिनस्तूपे संग्रहं कृत्स्नज्ञानं रतनेभिः ।
 रत्नप्रदानं करिष्व त्रिनानां रश्मिं निवृत्तं य रत्नविपूकाः ॥
 गन्धप्रभासं य ओसरि रश्मीं ताव प्रभासय चोदित सत्वाः ।
 ब्राह्मन् अमानुषं गन्धं मनोज्ञान् बुद्धगुणैः नियुतानि भवन्ति ॥
 गन्धनुलेपनमानुषदिव्यैर्यत्कृतं पूजं नराधिपतीनां ।
 10 गन्धमयान् त्रिनविग्रहस्तूपान् कृत्वा निवृत्तं सुगन्धप्रभासः ॥
 मुञ्चति रश्मिं विचित्रविपूकान् इन्द्रपताकधजाय विचित्रान् ।
 तूर्यनिनादितगन्धप्रधूपितं शोभिमुखोत्तमपुष्पविकीर्णं ॥
 तूर्यप्रत्युद्गमि पूजत्रिनानां पुष्पविलेपनधूपनचूर्णैः ।
 कृत्स्नधजायपताकवितानैस्तेन विचित्रविपूकं निवृत्ताः ॥
 15 रश्मिं प्रसादकरीं यद् मुञ्ची पाणितलोपमं संस्थिह्नि भूमिः ।
 शोधयती ⁽³⁾ऋषिं चाश्रमस्तूपान् तेन प्रसादकरीं प्रभ लब्धा ॥
 मुञ्चति मेघवतीं यद् रश्मिं संस्थिह्नि गन्धं प्रवर्षति मेघं ।
 स्तूपं वराङ्गागन्धजलेनासिञ्चय [153 b] मेघवतीं प्रभ लब्धा ॥
 भूषणव्यूहं प्रमुञ्चतु रश्मीन् अचेलं सुभूषणं भोक्ता ।
 20 वस्त्रनिबन्धनकारविचित्रं दत्तं विभूषणं रश्मिं निवृत्ता ॥

1) *agrā* MS.2) *nirv*° . . . *raśmiv*° MS.3) *gandhajaalena snapayitrā* says the marginal glossator, referring to a practice still in vogue among Buddhist pilgrims (Cunningham, Mahābodhi, p. 30).

रश्मि रसाग्रवती यद मुञ्चति भुञ्जति भोज्य रसाग्र लभन्ती ।

भोजन पान विचित्र रसाग्रान् दत्त्वा रसाग्रवती प्रभ लब्धा ॥

अर्थनिर्दर्शनि मुञ्चति रश्मीन् रत्ननिधान लभन्ति दर्शिकाः ।

अन्तर्गतनिधिं त्रिभि रत्नैर्दानत अर्थनिर्दर्शनि लब्धा ॥

चक्षुर्विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् अन्ध तदा दृशि रूप विचित्रम् ।

5

दीपप्रदान जिने जिनस्तूपे चक्षुर्विशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

श्रोत्रविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् श्रोत्रविहीन श्रुणा पृथुशब्दान् ।

वाद्यप्रदानजिने जिनस्तूपे श्रोत्रविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

घ्राणविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् घ्राणि घ्राणितपूर्वं सुगन्धान् ।

गन्धप्रदान जिने जिनस्तूपे घ्राणविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

10

त्रिङ्गुविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् स्निग्धमनोहरैस्तुति बुद्धान् ।

वाच उरुक्ता विवर्जित रुक्ता श्लक्ष्ण उदीरित रश्मि निवृत्ता ॥

कायविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् इन्द्रियहीन सुइन्द्रिय भोति ।

कायप्रणाम जिने जिनस्तूपे कुर्वत कायविशोधनि लब्धा ॥

चित्त[154a]विशोधनि मुञ्चति रश्मीन् उन्मत्तु सर्व सचित्त भवति ।

15

चित्त समाधिवशानुग कृत्वा चित्तविशोधनि रश्मि निवृत्ता ॥

रूपविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् पश्यिय चित्तिय रूपनरेन्द्रान् ।

रूपकशोधनि चित्रसमतात् स्तूप अलंकरता प्रतिलब्धा ॥

शब्दविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् शब्द अशब्दत ग्रन्थ विज्ञानी ।

प्रत्यय ज्ञात प्रतिश्रुततुल्यं शब्दप्रकाशन रश्मि निवृत्ता ॥

20

गन्धविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्व दुर्गन्ध सुगन्ध भवन्ती ।

गन्धवराय जनैर्जिनस्तूपान् स्नापनबोधिरुम प्रभ एषा ॥

1) stauti contra metr. MS. 2) unmatta or unmatu MS.

3) durgr° MS.? read durg., metathesis metri gratia.

ते रसशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सद्विष निर्विष भोति रसाद्याः ।

बुद्ध सन्भावकमातृपितृणां सर्वरसाग्रप्रदान प्रभैषां ॥

स्पर्शविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् कक्खट⁽¹⁾ स्पर्श मृद् सुख भोती ।

शक्तित्रिभूलसितोमरवर्षा माल्य मृद् पडुमोत्पल भोती ॥

5 डुष्य अनेक मृद् सुखस्पर्शा संस्तरि मार्गि व्रजति जिनानां । [151b]

पुष्पविलेपनचीवरसूक्ष्मा माल्यवितान प्रदान प्रभेयम् ॥

धर्मविशोधनि मुञ्चति रश्मीन् सर्वत रोमत चित्तिव धर्मान् ।

निश्चरतः श्रुणि लोकहितानां तोषयि सर्वधिमुक्तिजिनानाम् ॥

प्रत्यय ज्ञात अज्ञात स्वभावा धर्मशरीर अज्ञातशरीराः ।

10 धर्मत नित्यस्थिता गगनस्था सूक्ष्मत धर्मविशोधनि लब्धा ॥

रश्मि सुखाप्रमुखा इति कृत्वा एकतु रोममुखातु ऋषीणां ।

निश्चरि गङ्गरजोपम रश्मी सर्वपृथग्विधकर्मप्रयोगाः ॥

ते यद्य एकत रोममुखातो ओसरि गङ्गरजोपम रश्मी ।

एवमशेषत सर्वतु रोमा देश समाधिविकुर्व ऋषीणां ॥

15 येन गुणेन य रश्मि निवृत्ता तस्मि गुणेषु सहायक पूर्वे ।

तेषु तमेव प्रमुञ्चति रश्मिं ज्ञानविकुर्वण एष ऋषीणां ॥

तेषु य पुण्य सहायक पूर्वे यैरनुमोदित याचित येभिः ।

येभि च दृष्ट श्रुभोपचितं वा ते स्म रश्मि प्रज्ञानति तेषां ॥

ये च श्रुभोपचिताः कृतपुण्याः पूजित येभि पुनः पुन बुद्धाः ।

20 अर्थिक कन्दिक बुद्धगुणेभिः चोदन तेष करोतिष रश्मिः ॥

1) MS. here *khakkh*^o; see 245, n. 2.

2) *°pūp-asi*. A half-danḍa in the MS. intended as a hyphen has been altered into *ā*.

3) The equiv. of this appears to be *सुद* 'originating'.

4) *sūcayanti dharmatām marg.* 5) *nīhsaranti marg.*

6) For *°ty aya(n)*. Tib. as if *°nt' ime raḥmayah*.

सूर्यं यथा ज्ञात्यन्ध न पश्यी नो च स नास्ति उदेति स लोके ।

चक्षुर्नमेत उदागमु ज्ञात्वा सर्वं प्रयुज्य⁽¹⁾ [155a] स्वक स्वक धर्मे ॥

एवत रश्मि मक्षापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।

मिथ्यकृता अधिमुक्तिविहीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥

अभरणानि निपान विमानाः रत्न रसायन गन्धनुलेपाः ।

5

ते पि तु अस्ति मक्षात्मजनस्य ते च सुदुर्लभ कृच्छ्रगतानां ॥

एवत रश्मि मक्षापुरुषाणां अस्ति च ते इतरे च न पश्यी ।

मिथ्यकृता अधिमुक्तिविहीनाः दुर्लभ ते च उदारमतीनां ॥

यस्मिन् रश्मिप्रभेदं श्रुण्वता भेष्यति अदधिमुक्ति प्रसादः ।

तेन न काङ्क्ष न संशय कार्यो नाङ्क्ष न भेष्यि मक्षागुणकेतुः ॥

10

ते परिवारवियूहविकुर्वा अग्रसमाध्यभिनिर्हरमाणाः ।

सर्वदशदिशि अप्रतिमानाः दर्शयि बुद्धसुताः परिवारं ॥

ते त्रिसहस्रप्रमाणविचित्रं पद्ममधिष्ठिहि रश्मिवियूहाः ।

कायपर्यङ्क परिस्फुटपद्मे दर्शयि एष समाधिविकुर्वा ॥

ते दशतेत्ररजोपम अन्ये पद्ममधिष्ठिहि संपरिवारं ।

15

सर्वं परीवृत बुद्धसुतेभी ये च समाध्यसमाधिविकारी ॥

ये परिपाचित तेन ऋषीणां सत्त्व निष्पादित बुद्धगुणेषु ।

ते परिवारि अतं मक्षपद्मे सर्वं उदि⁽⁵⁾ तिष्ठु प्राञ्जलिभूताः ॥

1) Correction in MS. perhaps meant for °*yuñji*.

2) MS. *eshata* here and *evata* in the similar passage below. Tib. དེ་སེའོ་ in both places, whence I have supposed the form to be connected with *evam*, though Ap. Pkt *evaḍu* represents *iyat* (Hem. VIII. iv. 408). 3) cf. 259 n. 5.

4) *trisahasrapramāṇapadme paryāṅkam darśayanti buddhā rādhyā marg*.

5) *mahāpadmaṁ* MS. *udī°* = *uddikshu* 'celestial regions' འུ་ཁོང་ (206. a. 6).

No break after this verse occurs in the MS., but the Tib. here adds a long passage, resuming the text as we have it at 207. b. 3.

- ते च समाहित बालशरीरे व्युत्थि⁽¹⁾हि [155 b] हि यौवनवेगस्थितेभ्यः ॥
 यौवनवेगस्थितेषु समाहित व्युत्थि⁽²⁾हि शीर्षक वृद्ध शरीराः ।
 शीर्षकवृद्धशरीरि समाहित व्युत्थि⁽³⁾हि श्रद्ध उपासिककायात् ॥
 श्रद्ध उपासिककायसमाहित व्युत्थि⁽⁴⁾हि भिन्नुणिकायशरीरा ।
 5 भिन्नुणिकाय शरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾हि भिन्नुबद्धश्रुतकायाः ॥
 भिन्नुबद्धश्रुतकाय समाहित व्युत्थि⁽⁶⁾हि शैल श्रैलशरीराः ।
 शैल श्रैलशरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁷⁾हि प्रत्ययबुद्धशरीरा ॥
 प्रत्यय बुद्ध शरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁸⁾हि बुद्धवराग्रशरीरा ।
 बुद्धवराग्रशरीरि समाहित व्युत्थि⁽⁹⁾हि देवतक[1]य शरीरा ॥
 10 देवतकाग्रशरीरि समाहित व्युत्थि⁽¹⁰⁾हि नागमर्द्धिककायाः ।
 नागमर्द्धिककायसमाहित व्युत्थि⁽¹¹⁾हि यत्तमर्द्धिककायाः ॥
 यत्तमर्द्धिककायसमाहित व्युत्थि⁽¹²⁾हि सर्वतभूतशरीराः ।
 सर्वतभूतशरीरि समाहित व्युत्थि⁽¹³⁾हि एकतुरोममुखातः ॥
⁽⁴⁾एकतु रोममुखस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁵⁾हि सर्वत रोममुखेषु ।
 15 सर्विषु रोममुखेषु समाहित व्युत्थि⁽⁶⁾हि एकतु बालपथातः ॥
 एकतु बालपथस्मि समाहित व्युत्थि⁽⁷⁾हि सर्वत बालपथेभ्यः ।
 सर्विषु बालपथेषु समाहित व्युत्थि⁽⁸⁾हि ते परमाणुरजातः ॥
 एकरजस्मि समाहित भूवा व्युत्थि⁽⁹⁾हि सर्वरज्जेभ्य श्रेषम् ।
 सर्वरज्जेषु समाहित भूवा व्युत्थि⁽¹⁰⁾हि सागरवज्रतलातः ॥

1) Marginal note (partly broken off): *Buddhāḥ te bālye samādhiṃ samāpan-*
nāḥ yauvane.

2) *samādheḥ sakāṣād uttiśṭhanti* marg.

3) *pratyeḥka* marg.

4) *ekaromṇi tīnāḥ santāḥ spharanti tu*, marg.

5) *eki tu* (here only) MS.

6) Cf. 295.5 supra

7) °*shuḥ* MS.

सागरवज्रतलस्मि समाहित [156a] व्युत्थिहि ते मणिवृक्षफलेभ्यः ।

वृक्षफलेषु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि रश्मिमुखेभि जिनानां ॥

रश्मिमुखेषु जिनां समाहित व्युत्थिहि सागरतोयनदीभ्यः ।

सागरतोयनदीषु समाहित व्युत्थिहि तेजपद्मासु महात्मा ॥

तेजपद्मस्मि समाहित भूत्वा व्युत्थिहि वायुपद्मानुस्मृतीमान् ।

5

वायुपद्मे तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि भूमितलानु महात्मा ॥

भूमितले तु समाहित भूत्वा व्युत्थिहि सर्वतु देवविमानात् ।

सर्वि तु देवतलान् समाहित व्युत्थिहि ते गगनानुस्मृतीमान् ॥

एति समाधि विमोक्ष अचित्त्यास्तेषु अचित्त्यगुणोपचितानाम् ।

कल्प अचित्त्य प्रभाषियमाणाः सर्वजिनेभि न शक्य क्षयीतुम् ॥

10

सर्वजिनेभि च भाषित एते कर्मविपाकु जगस्य अचित्त्यो ।

नागविकुर्वित बुद्धविकुर्वा ध्यायिन ध्यान अचित्त्य विकुर्वा ॥

ते च वशे स्थित अष्ट विमोक्षाः आवका एक भवोबद्ध भोक्ता ।

भूत्वा बद्धः पुन एक भविता ध्यायति प्रज्वलति गगनस्मिन् ॥

ते हि महाकरुणाय विहीना बोधि अनर्थिकु लोक उपेक्षी ।

15

दर्शयि कायविकुर्व अचित्त्या कस्य न दर्शयि लोक हितैषी ॥

चन्द्र स सूर्य नभे विचरन्तौ दर्शयि सर्वदिशि प्रतिभासं ।

⁽⁶⁾ उत्ससरोद्गदकूपतडा [156b] गे भाजनरत्नसमुद्रनदीषु ॥

1) Compare the rays from the face and head of Amitābha in Buddhist art.

2) Tib. implies *sarvatu . . vimāna u tsupra*.

3) *ete* (^o*tē*) marg.

4) Dh.-saṅgr. § 59.

5) ^o*nesmin* MS.

6) *kutra kutrety āha* marg.

- एवमचित्तिं दर्शयि रूपं सर्वदशदिशि ते नरवीराः ।
 सर्वसमाधिविमोक्तविधिज्ञा यत्र तथागतं सान्ति स्वयम्भूः⁽¹⁾
 सागरदेव रूतावतिनामा यावत्सत्त्वं समुद्रोत्पन्ना ।
 तेषु स्वराङ्गरूपेषु विधिज्ञा तोषयि सर्वरूतान् स्वरूपेन ॥
 5 सा हि सरागं सदोषं रूतावति सर्वरूपे प्रतिघोषं विधिज्ञा ।
 धारिणीधर्मबलं वशिप्राप्ता कः स न तोषि सदेवकलोकम् ॥
 मायकरो यद्य विद्यविधिज्ञो दर्शयि रूपं विचित्रं अनन्तान् ।
 रात्रिदिवैकमुद्धृतुकु मासान् वर्षशतं पुन स्फोतप्रदीप्तान् ॥
 मायकरो हि सरागु सदोषो तोषयि मायविकुर्वित लोकं ।
 10 ध्यानं अभिज्ञं विमोक्तमुशिक्षितं कस्य न तोषयि चर्यविधिज्ञः ॥
 राङ्गं यथे⁽³⁾षि य निर्मणि कांयं कुर्वति वज्रं पदे तलबन्धं ।
 दर्शनं सागरं नाभिप्रमाणं भोति सुमेरुतले समं शीर्षः ॥
 सोऽपि सरागु सदोषं समोद्धो राङ्गं निदर्शयि ईदृशं ऋद्धिं ।
 मारुप्रमर्दनं लोकप्रदीपं कस्य न दर्शयि ऋद्धिं अनन्ता ॥
 15 पश्य⁽⁴⁾ अचित्तिं य⁽⁵⁾ शक्रवि⁽⁶⁾कुर्वी देवसुरेन्द्राणस्मि प्रवृत्ते ।
 पातुकं बिम्ब⁽⁷⁾रानेकसुराणां तातुकं निर्मणिं शक्र [157a] स्वकायान् ॥

1) From this point to the end of the chapter, a considerable number of verses not found in the Sanskrit are reproduced or added in the Tib.

2) i. e. *muhūrtam ekam*.

3) Syllable obliterated. Tib. འདོད་པོའི་ལྟོས་ 'according to desire'. *nirmanī* is glossed in marg. as *nirminoti*.

4) *yasya* MS.; but Tib. ཡོད་པའི་

5) Letters mostly destroyed. Tib. སུ་ཕུ་ལྟོས་ལྟོས་

6) °*vaasu*° MS., ཡ being added in the margin to indicate that we must understand an elision (dev' *asur*°).

7) The reading of the MS. looks more like *bimdhār*; but I have replaced the present form (cf. 157 n. 1) from the Tib. which has (209. b. 6): ལྟོ་མེད་ལྟོ་མ་ «miliards of Asuras».

सर्वसुरेन्द्रसुराश्च विज्ञानी शक्रम - पुरतो गत स्वायुम् ।
 एष गृह्येत⁽¹⁾ वज्रयथाणां संभ्रमु गच्छिषु सर्वसुरेन्द्राः ॥
 नेत्र सहस्र भयङ्कर दर्शनी ज्वालप्रमुच्चन वज्र गृह्यते ।
 वर्मित काय डुरासद् तेन शक्रमुदीक्ष्य पलात्सुरेन्द्राः⁽²⁾ ॥
 सो हित इव⁽³⁾ पुण्यबलेना शक्र विकुर्वति देवज्ञपार्थी ।
 सर्वज्ञगस्य विशेषत त्राणां अक्षयपुण्य कुतो न विकुर्वी⁽⁴⁾ ॥

*****

वायुत संभुत मेघप्रवर्षा वायुत मेघ पुनः प्रसमेती ।
 वायुत सस्य चित्तेकृति लोके वायु सुखावह सर्वज्ञगस्य ॥
 सो हि अशिक्षित पारमितासु बुद्धगुणेषु अशिक्षित वायुः ।
 दर्शयि लोकविपाक अचिन्त्या कस्य न दर्शयि ते वरलब्धा ॥

इति शिन्तासमुच्चये रत्नत्रयानुस्मृतिनामाष्टादशः परिच्छेदः समाप्तः ॥

1... 1) Syllables obliterated. *ya krama + pur*^o MS. Tib.: *ཡུ་ཤིལ་* (Çakra)

རང་རང་མ་རྩལ་རྩལ་ལྟ་བུ་ཡིས་ (as if for *svaāyātana*?) *ཤེས་* | *དེ་ཉི་ཤི་ཨེ་འཆང་བས་*

བཟུང་བེེས་ (supply 'ti after *grhyeta*?) |

2) *palātu = palā(yi)tāh*.

3) *ཡུ་ཤིལ་* 'ordinary, moderate' a meaning which fits with the context in the two other passages (Divy., Mhv.) where *itvara* occurs.

4) The Tib. here reproduces a considerable passage (210. a. 2 — 211. a. 3), continuing chiefly the same topic (Çakra and the Asuras).

XIX.

नवदशः परिच्छेदः

अन्योऽपि पुण्यवृद्धये हेतुः कार्यः। यो ज्यं सर्वावस्थासु सत्त्वार्थः ॥

यथा कथितं चार्थरत्नमेव⁽¹⁾। स तथागतचैत्ये वा तथागतविग्रहे वा पुष्पं वा धूपं वा गन्धं
 5 वा दत्तसर्वसत्त्वानां दौःशील्यदौर्गन्ध्यमलापनयनाय तथागतशीलप्रतिलम्भाय च परिणाम-
 यति। स सम्मार्जनोपलेपनं कु[157b]र्वन् सर्वसत्त्वानामप्राप्तादिकेर्यापयविगमाय 'प्राप्तादिके-
 र्यापयसंपदे च परिणामयति। स पुष्पच्छत्रमारोपयन् सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेशपरिदाहविगमाय
 परिणामयति। स विहारं प्रविशन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वान् निर्वाणपुरं⁽²⁾ प्रवेशयेयं। स
 निष्क्रमन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वान्संसारचारकान्निष्क्रामयेयं। स लभनद्वारमुद्घाटय-
 10 नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वानां लोकोत्तरेण ज्ञानेन निर्वाणसुगतिद्वारमुद्घाटयेयं। स
 पिथेदेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वानां सर्वापायद्वाराणि पिदध्यां। स निषीदन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति। सर्वसत्त्वान्बोधिमण्डे निषादयेयं। स दक्षिणेन पार्श्वेन शठ्यां कल्पयन्नेवं चित्तमु-
 त्पादयति। सर्वसत्त्वानेव परिनिर्वापयेयं। स ततो व्युत्तिष्ठन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्व-
 सत्त्वान् व्युत्थापयेयं सर्वक्लेशपर्युत्थानेभ्यः। स शरीरगत्या गच्छन्नेवं चित्तमुत्पादयति। स-
 15 र्वसत्त्वा महापुरुषगत्या गच्छन्तु। स तत्रोपविष्ट एव चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वा निःश-
 ल्यक्रिया⁽⁴⁾ पडुत रागद्वेषमोक्षेभ्यः। स शौचं कुर्वन्नेवं चित्तमु[158a]त्पादयति। सर्वसत्त्वानां
 क्लेशमलात्प्रक्षालयेयं। स कृस्तौ प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति। सर्वसत्त्वानां सर्वक्लेश-

1) Cf. Minaev, Recherches p. 108. With the foregoing line cf. 350. n. 1.

2) Cf. 3. 1 supra.

3) For *pidadhat*; cf. *pidhivā* (Mhv.) and *pithita* (ibid. & Lal. -v.).

4) Sic MS. °*tvānām* °*kriyā bhavatu*?

वासनामपनयेयं । स पादौ प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति सर्वसत्त्वानामनेकप्रकाराणि
 क्लेशरक्षास्यपनयेयं । मुखं प्रक्षालयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां सर्वधर्ममुखानि
 परिशोधयेयं । स दत्तकाष्ठं भक्षयन्नेवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वानां नानाविधान् क्लेशम-
 लानपनयेयं । सर्वां कायावस्थां सर्वसत्त्वहितमुखाय परिष्णामयति । तथागतचैतयं वन्दमान
 एवं चित्तमुत्पादयति । सर्वसत्त्वा वन्दनीया भवन्तु सदेवकस्य लोकस्येति ॥

5

अथवा यथार्थप्रज्ञापारमितायां । पुनरपरं शारिपुत्र व्याडकात्तारमध्यगतेन बोधिस-
 त्वेन महासत्त्वेन नोन्नसितव्यं न संत्रसितव्यम् न संत्रासमापत्तव्यम् । तत्कस्माद्धेतोः ।
 तथा हि तेन सर्वं परित्यक्तं सर्वसत्त्वानामर्थाय । तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यम् । सचेन्मां
 व्याडा भक्षयेयुस्तेभ्य एव तद्दानं दत्तं भवतु । मम च दानपारमितापरिपूरिर्भविष्यति ।
 अभ्यासना च भविष्यति । तथा च करिष्यामि यथा मे अनुत्तरां सम्यक्संबो [158b] धिमभि- 10
 सम्बुद्धस्य सतस्तत्र बुद्धक्षेत्रे तिर्यग्योनिगताः सत्त्वाः सर्वेण⁽²⁾ सर्वं न भविष्यन्ति न प्रज्ञा-
 स्यन्ते ॥ चोर्कात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नोन्नसितव्यं न संत्रसि-
 तव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । सर्वस्वपरित्यागकुशला हि ते बोधिसत्त्वा
 महासत्त्वा उत्सृष्टकायेनापि च बोधिसत्त्वेन भवितव्यं परित्यक्तपरिष्कारोपकरणेन च ।
 तेनैवं चित्तमुत्पादयितव्यं । ते चेन्मे सत्त्वाः परिष्कारोपकरणानि कुरन्ति तेभ्य एवैतद्दानं 15
 दत्तं भवतु । सचेन्मां केचिज्जीविताद्यपरोपयेयुः तत्र मया न द्वेषो न क्रोध उत्पादयितव्यः ।
 तेषामपि मया न कायेन न वचसा न मनसा उपराद्धव्यं । एवं च मे तस्मिन्समये दानपार-
 मिता च शीलपारमिता च क्षान्तिपारमिता च परिपूरिर्भविष्यति । अनुत्तरा च मे सम्य-
 कसंबोधिर्भ्यासना भविष्यति । तथा च करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे अनुत्तरां स-
 म्यक्संबोधिर्भ्यासना भविष्यति । एते चान्ये च दोषाः सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं न 20
 भविष्यन्ति न प्रज्ञास्यन्ते ॥ पानीयकात्तारमध्यगतेन शारिपुत्र बोधिसत्त्वे [159a] न महास-

1) *prakhyāt*° here MS.; below *prakhāt*°.

2) 'wholly'; v. Indices to Divy. and Mhv.

- त्वेन नोत्तसितव्यं न संत्रसितव्यं न संत्रासमापत्तव्यं । तत्कस्माद्धेतोः । अत्र संत्रस्तधर्माणो
 हि बोधिसत्त्वा महासत्त्वा भवन्ति । एवं चानेन चित्तमुत्पादयितव्यं । सर्वसत्त्वानां मया सर्वतृ-
 ष्णाच्छेदय शान्तितव्यं । न बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन संत्रासमापत्तव्यं । सचेदहं तृष्णाया
 कालं करिष्यामि । अपि तु खलु पुनः सत्त्वानामतिके महाकरुणाचित्तमुत्पादयिष्यामि ।
- 5 अहो यताल्पपुण्या धर्मी सत्त्वा यदेतेषां लोके एवंद्वपाणि पानीयकात्ताराणि प्रज्ञायते ।
 तथा पुनरहं करिष्यामि तथा प्रतिपत्स्ये यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सत-
 स्तत्र बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं पानीयकात्ताराणि न प्रज्ञास्यते । तथा च सर्वस-
 त्वान् पुण्यैः संयोजयिष्यामि यथाष्टाङ्गोपेतपानीयपलाभिनां भविष्यति । तथा दृढं वीर्यमार-
 प्स्ये सर्वसत्त्वानां कृतशो यथा वीर्यपारमिता तस्मिन्समये परिपूरिं गमिष्यति ॥ पुनरपरं
- 10 शारिपुत्र बुभुक्षाकात्तारमध्यगतेन बोधिसत्त्वेन महासत्त्वेन नोत्तसितव्यं न संत्रसितव्यं
 न संत्रासमापत्तव्यं । एवं चानेन संनाहः संनद्धव्यः । तथा दृढं वीर्यमारप्स्ये तथा च स्वं
 बु[159b]द्धक्षेत्रं परिशोधयिष्यामि यथा मे ऽनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धस्य सतस्तत्र
 बुद्धक्षेत्रे सर्वेण सर्वं सर्वथा सर्वं एवंद्वपाणि बुभुक्षाकात्ताराणि न भविष्यति न प्रज्ञा-
 स्यते । सुखिता एव ते सत्त्वा भविष्यन्ति सुखसमङ्गिनः । सर्वसुखसमर्पितास्तथा च करि-
- 15 ष्यामि यथा तेषां सत्त्वानां यो य एवाभिप्रायो भविष्यति यद्यदेवाकाङ्क्षिष्यति मनसा तत्त-
 देव प्रा[॥]र्भविष्यति । तद्यथापि नाम देवानां त्रायस्त्रिंशानां मनसा सर्वं प्रादुर्भवति मन-
 सा सर्वमुत्पद्यते । तथा दृढं वीर्यमारप्स्ये यथा तेषां सत्त्वानां धार्मिका अभिप्रायाः परि-
 पूरिं गमिष्यन्ति । अथैकल्यं च जीवितपरिष्कारैः सर्वसत्त्वानां भविष्यति सर्वेषां सर्वतः
 सर्वदेति ॥

- 20 एवमयं ^{(1)c} सर्वावस्थासु सत्त्वार्थः पुण्यवृद्धिहेतुः । विस्तरतस्त्वार्यगोचरपरिशुद्धिसूत्रे
 द्रष्टव्यः ॥
 किं च ।

धर्मदानं निरामिषं [॥] पुण्यवृद्धिनिमित्तं भवति ॥

1...1) The underlined words form together the first line of Kārikā 26 (see the Introduction). For the second line see below [f. 162 a].

यथोक्तमार्पाध्याशयसंचोदनसूत्रे । विंशतिरिमे मैत्रेयानुशंसा निरामिषदाने । यो लाभ-
सत्कारमप्रतिकाङ्क्षन् धर्मदानं ददामि । कतमे विंशतिः । यदुत । स्मृतिमांश्च भवति
मतिमांश्च भवति बुद्धिमांश्च भवति गतिमांश्च भवति धृतिमांश्च भवति प्रज्ञावांश्च भवति ।
[160a] लोकोत्तरां च प्रज्ञामनुविध्यति⁽¹⁾ । अल्पपरागो भवति । अल्पद्वेषो ऽल्पमोक्षः । मा-
रश्चास्यावतारं न लभते । बुद्धिर्भगवद्भिः समन्वृष्टिपते⁽²⁾ । अमनुष्याश्चैनं रक्षन्ति । देवाश्चा- 5
स्यौतः कापे प्रतिपत्ति । अमित्राश्चास्यावतारं न लभते । मित्राणि चास्याभेक्ष्यानि भव-
न्ति । अदेयवचनश्च भवति । वैशारद्यांश्च⁽³⁾ प्रतिलभते । सौमनस्यबहुलश्च भवति विद्वत्प्र-
शस्तश्च । अनुस्मरणीयं चास्य तद्धर्मदानं भवति । इमे मैत्रेय विंशतिरनुशंसा इति ॥

आर्यप्रज्ञापारमितायां वाक् । सचेद्विमानन्द आचक्रयानिकानां पुद्गलानां आचक्रभूमौ
धर्मं देशयेः । तस्यां च धर्मदेशनायां ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रे लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं 10
सात्तात्कुर्युस्तदध्यापि त्वया मे आचक्रेण आचक्रकृत्यं न कृतं स्यात् । सचेत्पुनः त्वमानन्द
बोधिसत्त्वस्य महासत्त्वस्यैकमपि प्रज्ञापारमिताप्रतिसंयुक्तं पदं देशयेः प्रकाशयेरेवमहं
त्वया आचक्रेणाराधितः स्यां । तथा च पूर्विकया धर्मदेशनया ये त्रिसाहस्रमहासाहस्रे
लोकधातौ सत्वास्ते सर्वे ऽर्हत्वं प्राप्नुयुस्तेषां चार्हतां पदानामयं पुण्यक्रियावस्तु शील-
म[160b]यं पुण्यक्रियावस्तु भावनामयं पुण्यक्रियावस्तु । तत्किं मन्यसे आनन्दापि तु स 15
बहु पुण्यस्कन्धः । आह । बहु भगवन् बहु सुगत । भगवानाह । अतः स आनन्द आ-
चक्रयानिकपुद्गलो बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिसत्त्वानां महासत्त्वानां प्रज्ञापार-
मिताप्रतिसंयुक्तं धर्मं देशयति । अतो ऽप्यानन्द बहुतरं पुण्यस्कन्धं प्रसवति यो बोधिस-
त्त्वो महासत्त्वो ऽपरस्य बोधिसत्त्वस्य प्रज्ञापारमिताप्रतिसंयुक्तं धर्मं देशयति । अतएव एक-

1) རྟེན་སྲུང་གི་སྤངས་པ་ལོ་ཤིང་ (213. b. 3) i. e. 'fully penetrates'.

2) 'is regarded, remembered'; cf. Mh v. Ind.

3) Sic MS. Tib. (213. b. 5): རྟེན་གྱི་ཐུང་སྤངས་པ་ལོ་ཤིང་ which may imply *vaigā-*
radāḥ ca or *°dyāc ca*.

4) तिम् (?) MS.

दिवसमपि । तिष्ठत्वानन्द एकदिवसः । अतश्च प्राग्भक्तमपि । तिष्ठत्वानन्द प्राग्भक्ते ।
अतश्च एकनालिकामपि । यावत्तश्च एकक्षणसंनिपातमपि । पेयालं ॥ इदमानन्द तस्य बो-
धिसत्त्वस्य महासत्त्वस्य धर्मदानं सर्वश्रावकयानिकानामपि सर्वप्रत्येकबुद्धयानिकानां च
पुद्गलानां कुशलमूलमभिभवति । एवं कुशलमूलसमन्वागतो बोधिसत्त्वो महासत्त्वः । एवं
5 कुशलमूलं समन्वाहृतस्थानमानन्दानवकाशो यत्स बोधिसत्त्वो महासत्त्वो विवर्तेतानुत्त-
रायाः सम्यक्संबोधेः । नैतत्स्थानं विद्यत इति ॥

कथं धर्मदानं दातव्यं । यद्यप्यसङ्घर्मपुण्डरीके ऽभिक्षितं⁽²⁾

कालेन चो चित्तयमा[161a]नु पण्डितः प्रविश्य लयनं तथ घट्टयित्वा ।

विपश्य⁽⁴⁾ धर्मं इमि सर्वं योनिशो उत्थाय देशेत अलीनचित्तः ॥

10 सुखस्थितो भोति सदा विचक्षणो मुखे निषण्णस्तथ धर्मं भासते ।

उदारप्रज्ञस करित्व आसनं चौत्ते मनोज्ञे पृथिवीप्रदेशे ॥

चौत्ते च सो चीवरं प्रावरित्वा⁽⁶⁾ सुरक्तरङ्गं च प्रसन्नरङ्गैः ।

आसेवकं कृष्णं तथा ददित्वा महाप्रमाणं च निवासयित्वा ॥

1) ལྟོན་ (214. a. 6) 'forenoon' i. e. the time before the meal (*pūrvāhṇabho-jana*), a usage new to Sanskrit. For the use of *antaṇḍh* (= jusqu'à); cf. Divy. Ind.

2) From Ch. XIII. Kern tr. pp. 267—270. stanzas 24, 26—29. 32—35. The following MSS. have also been collated: at Cambridge Add. 1684 fol. 91 a 2 sqq. (C); 1688, f. 88. a. 2 (D); 2197 f. 79. a. 1 (E). All these MSS. are dated equiv. to XIth cent. A. D. In London I used the MS. called above (47. n. 5) W.

3) Scan *lenam*. I do not understand the metre of Kern's correction *pravi-layanam*. The MSS. and the Tib. ཁྱེད་ཀྱི་མེ་ཁྱེད་ (entering his house) support our text. The Tib. rendering of *ghatī*^o seems to me also preferable: 'closing the door' (cf. Divy. 29 7, 12).

4) *vipaṣyī* Kern. I follow the MSS. & take it with the Tib. as a verbal form.

5) So AD (with Tib. ལྟོན་) for *bhāsayate*; EW have the easier *bhāshate*.

6) A. here inserts the pada *mahāpramāṇam* ca^o repeating it below.

7) New to Skt., though *seraka* 'sack' occurs in Lexx.; rendered in Tib. (214.b.5) རྩལ་གཤམ་ 'a dust-cloak'.

8) མཆོད་མཆོད་མཆོད་ 'a full cassock'.

सपादयो⁽¹⁾ठस्मि निषद्य घ्रासने विचित्रदु⁽²⁾ष्येहि सुमेस्तृतस्मिन् ।

सुघौतपादश्च उपा⁽³⁾रुह्वा स्निग्धेन शीर्षेण मुखेन चापि ॥

धर्मासने तत्र निषीदियानः एकाग्र सत्त्वेषु⁽⁴⁾ समं विपश्यन् ।

उपसं⁽⁵⁾कुरेच्चित्रकथां बहू⁽⁶⁾श्च भिन्ननद्यो भिन्ना⁽⁶⁾णिकास्तथैव⁽⁷⁾ ॥

किला⁽⁸⁾सिताश्चापि विवर्जयित न चापि उत्पादयि खेदसंज्ञां ।

घृतिं च सर्वा विनक्तो⁽⁹⁾त्त पण्डितः मैत्रोबलं पर्यदि⁽¹⁰⁾ भावयेच्च ॥

भाषेच्च रात्रि⁽¹¹⁾र्दिवसयधर्मान् दृष्टान्तकोटीनियुतैः स पण्डितः ।

सं⁽¹²⁾हर्षयेतां च तथैव तोषयेत् न चापि किञ्चित्तत्र ज्ञातुं प्रार्थयेत् ॥

खाद्यं च भोज्यं च तथा ऽन्नपानं वस्त्राणि शय्यासनचीत्राणि ।

ग्लानभैषज्यं न चित्तयेत्सः न विसृजे⁽¹⁴⁾[161b]त्पर्वदि किञ्चिदन्यत् ॥

5

10

1) *pīṭhastha* C.

2) *āsanopari vastram* marg. Cf. 76. 12.

3) So DE with Tib.; °*strte'smin* A; °*skṛte'smin* OW.

4) So A. The equiv. passage in the Tib. is unfortunately illegible. I preserve the reading, however as it may be at least an ancient variant, seeing that D had *samāsameshu* which has been altered to *samāgateshu*, the reading of the other MSS.

5) *thām bahūmṇca* A, *thām* D.

6 . . 6) Kern renders as these as if accusatives after a verb of addressing. D has °*kshūna co* (= °*kshūnām ca u*) *bhikṣuṇikani caiva* (C. °*nā yana c°*; E. °*ni-yāni*) a reading which suggests that tales of recluses are meant.

7) The Tib. here adds the stanza numbered 30 in Kern.

8) Kern's 'is indefatigable' is founded on C's reading: *kālāmita na ca viv°*. The reading of the text is that of A; °*taṃ pi vi°* D, *taṃ cāpi* EW; compare Kamma- v. p. 4. The Tib. version may rest on a reading *vilāsinaḥ cāpi vivar-jayitvā*.

9) So CDEW with Tib., *viśaheta* A.

10) CDE are corrupt and unmetrical.

11) *bhāveya* D, *bhāve ca* W.; and Tib. *སྤྱོད*

12) So W with Tib., °*ci ta jātu pr°* C; °*cit tu sa anta* D; *cin na tu jānu* E; °*cit tanujām sa* A.

13) °*varam vā* C. D.

14) °*yeta* C. D.

15) °*jñāpayāye parishāya kiñcit* C. D.

अन्यत्र चित्तेय सदा विचक्षणः भवेय बुद्धो ऽह्मिने च सत्वा ।

एतच्च⁽¹⁾ मे सर्वसुखोपधानं ये धर्म आवेमि ह्मिताय लोके ॥

अत्रैवाह⁽²⁾ ॥ न च कस्यचिदक्षो धर्मप्रेम्णा ऽप्यधिकतरमनुग्रहं करोति ॥

आर्यचन्द्रप्रदीपसूत्रे ऽप्याह ।

5 अध्येषयेयुर्यदि त्वां ते धर्मदानस्य कारणात् ।

प्रथमं वाच भाषेया नाहं वैतुल्यशिक्षितः ॥

एवं त्वं वाच भाषेया युष्मे वा विज्ञपयिष्यताः ।

कथं महात्मनां शक्यं पुरतो भाषितुं मया ॥

सहस्रेषां न ब्रूतेत तुल्यित्वा तु भाजनं ।

10 यदि भाजनं विज्ञानीयाः अनघोष्टो ऽपि देशयेः ॥

यदि दुःशीलान् पश्येसि परिषायां बहून् स्थितान् ।

(8) सैलेखं मा प्रभाषे त्वं वर्णा दानस्य कीर्तयेः ॥

भवेयुर्यदि चाल्पेच्छाः श्रुद्धाः शीले प्रतिष्ठिताः ।

मैत्रं चित्तं जनिता त्वं कुर्याः सैलेखिकीं कथाम् ॥

1) *evam mayā* E (°mama CW); *etan mama* D.

2) *yaṃ sarvadh° srāmi* (sic) C; *saddh° srāvēmi* DW. and Kern.

3) Kern tr. 272. 1. 2; W 113 a 3; °*kasyaḥ anta°* A.

4) Cf. the Vetulyaka sect (Index to Kathav.-atth. JPTS. 89 p. 222). The Tib. ར་ས་ཀུན་དག་གིས་བསྐྱབས་ (215. a. 5) 'taught by those greatly increased(?)' (215. a. 5) seems to suggest the reading *vaipulya*.

5) Scanned as a monosyllable (cf. Apabhr. Pkt. jē) in this line, and above l. . . .

6) Hitherto quoted from Pān. only.

7) *parshāyām* MS.

8) 'strengē Enthaltensamkeit' B² from M. Vyutp. without exact ref.; and so Tib. རྒྱུ་སྒྲུ་བསྐྱུ་ 'reduction of necessities of life'. Render: 'Preach not thou abstinence'.

परोत्ता यदि पापेच्छाः शीलवत्तो ऽत्र विस्तराः ।

लब्धपत्तस्तदा भूत्वा वर्णं शीलस्य कीर्तयेः । इति ॥

उक्तं चार्यसागरमतिसूत्रे । तद्यथा ⁽¹⁾ समे समवति । शमितशत्रु । अङ्कुरे । मङ्कुरे ।
मारजिते । कराडे ⁽²⁾ । केयूरे ⁽³⁾ । शोधवति । शोहोक्वति । विशठनिर्मले । मलापनये । शो-
खरे । खरोयसे । [162 a] असने । हेमुखी । पराञ्जुखी । ग्रामुखी । शमितानि सर्वधक्तबन्ध- 5
नानि । निगृहीताः सर्वपरप्रवादिनः । विमुक्ता मारपाशाः । स्वापिता बुद्धमुद्राः समुद्धाति-
ताः सर्वमाराः । अचलितपदपरिशुद्धा विगच्छन्ति सर्वमारकर्मणि ॥ इमानि सागरमते
मन्त्रपदानि धर्मभाणकेन सुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासनकेन सुप्रवृत्तानि कृत्वा धर्मासननिपण्णेन
सर्वी पर्यट् बोधयाकाराभिनिर्हृतया मैत्र्या स्फुरित्वा आत्मनि वैद्यसंज्ञामुत्पाद्य धर्मे भैष-
ज्यसंज्ञां धर्मश्रवणिकेघातुरसंज्ञां तथागते सत्पुरुषसंज्ञां धर्मनेत्र्यां चिरस्थितिकसंज्ञामुत्पा- 10
द्येमानि मन्त्रपदान्यामुखोक्तय धर्मसंक्रया करणोपा । तस्य समत्ताद्यो जनशते न मारो न
मारकायिका वा देवता उपसंक्रमयिष्यन्ति विचलुःकरणे । ये ऽप्येनमुपसंक्रमिष्यन्ति ते
ऽप्यस्य न शक्यत्यत्तरायं कर्तुमिति ॥

अत्रैवाह । धर्मभाणकेन चोत्तेण शुचिसमुदाचारेण सुम्रातेन शुचिनिवासितेन भवित-
व्यमिति ॥

15

एवं धर्मदानं ॥

1) *game gamav*° Tib. I quote the chief variants from the Tib., which as usual in *mantras* transliterates, instead of translating.

2) *karoti* Tib.

3) *omvati ukohāy*° Tib.

4) *samitāni* MS.

5) *bahu* MS.

6) A new form; 'occupant of pulpit.

7) Cf. Mhv. III. 416. 1, where Senart gives no rendering. 'Das Abgencigt-machen' B²; but Tib. འཇོག་འཇོག་མཚན་ 'vexation, insult'. Morris JPTS. '89. 208 renders *vicakḥhu* in Samy. vol. I. pp. 112—3 'perplexed'.

⁽¹⁾ बोधिचित्तं च पुण्यस्य वृद्धिहेतुः समासतः ॥

यथोक्तमार्यरत्नकरणउक्तसूत्रे ।

तद्यथापि नाम मञ्जुश्रीर्नानागन्धवृक्षाश्च चतुर्धातुसंगृहीता विवर्धन्ते । एवमेव मञ्जु-
श्रीर्नानासंभारोपचितं बोधिसत्त्वस्य कुशलमूलं । बोधिचित्तसंगृहीतं सर्वज्ञतापरिणामितं
5 विवर्धत ' इति ॥

एषादिका आदिका[162b]र्मिकाणां सत्त्वा बोधिसत्त्वशिक्षा स्मरणार्थमुपदर्शिता ।
विस्तरतस्तु बुद्धविषय एव ॥ यत्र चास्या यथोक्तायाः शिक्षायाः ।

⁽²⁾ सिद्धिः सम्यक्प्रवृत्तानामप्रमादाविषयजनान् ।

स्मृत्याथ संप्रव्रज्येन योनिशश्चित्तनेन च ॥

10 तत्रानुत्पन्नानां पापकानामकुशलानां धर्माणामनुत्पादायैव क्न्दं जनयति व्यापच्छति
वीर्यमारभते चित्तं प्रगृह्णाति सम्यक्प्रणिदधातीत्यनेन रत्ना ॥

उत्पन्नानां च प्रवृत्तयः क्न्दं जनयतीत्यनेन शुद्धिः । अनुत्पन्नानां कुशलानां धर्माणा-
मुत्पादाय क्न्दं जनयति । यावदुत्पन्नानां च स्थितये भूयोभावाय क्न्दं जनयतीत्यादि । अनेन
वृद्धिः । एतानि च नित्यमप्रमादाधिष्ठितानि कार्याणि सर्वकुशलमूलानां तन्मूलत्वात् ॥

15 यथोक्तमार्यचन्द्रप्रदीपसूत्रे ।

यावत्त धर्माः कुशलाः प्रकीर्तिताः शीलश्रुतं त्यागु तथैव ज्ञातिः ।

सर्वेषु मूलं क्लृप्तमप्रमादो निधानलम्भः सुगतेन देशित ' इति ॥

को ज्यमप्रमादो नाम । इष्टविधातानिष्टागमशङ्कापूर्वकं प्रतिकारतात्पर्यं । तद्यथा ती-
व्रक्रोपप्रसादस्य राज्ञो भेषज्यतेलपरिपूर्णभाजनं गृहीत्वा पिच्छे[163a]संक्रमेण भृत्यस्य

20 गच्छति⁽³⁾ ॥

1) Kārikā 26 b. For 26 a see above 350. 21.

2) This is the 27th and last of the Kārikās forming the framework of the book. See the Introduction.

3) The simile is clumsily expressed, but the illustration is apparently drawn from the king's feelings on drinking a whole bowl of castor oil through servant's *pramāda* in stepping on something slippery, or, as the Tib. says, by a slip of the table: རྟེན་པ་འདྲེན་པ་. The Tib. probably read *opāprasāda*°. V.-P. compares Bcp. ad VII. 70 (*tailupātradhārāḥ*).

उक्तं क्षार्यतथागतगुह्यसूत्रे । तत्र कतमो ऽप्रमादो । यदिन्द्रियसंस्पर्शः । स चक्षुषा रूपा-
णि दृष्ट्वा न निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । एवं यावन्मनसा धर्मान्विज्ञाय न
निमित्तग्राही भवति । नानुव्यञ्जनग्राही । सर्वधर्मेष्वास्वादं चादीनयं च निःशरणां च यथा-
भूतं प्रजानाति । अयमुच्यते ऽप्रमादः ॥ पुनरपरमप्रमादो यत्स्वचित्तस्य दमनं परचित्त-
स्यारक्षा ⁽¹⁾ क्लेशरतेर⁽²⁾परिकर्मणा धर्मरतेरनुवर्तनं यावदयमुच्यते ऽप्रमादः । यस्य गुह्यकाधि- 5
पते अद्वा चाप्रमादश्च तस्यानुलोमिकेन वीर्येण कार्यं । येन तानप्रमादकारणान् अद्वाकार-
णान्श्च धर्मान्समुदानयति । यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च तेन स्मृतिसंप्र-
जन्ये योगः करणीयः । येन स्मृतिसंप्रजन्येन सर्वान्वोधिपत्तान् धर्मान् विप्रणाशयति ।
यस्य गुह्यकाधिपते अद्वा चाप्रमादश्च वीर्यं च स्मृतिसंप्रजन्यं च तेन योनिशः प्रयोगे योगः
करणीयः । योनिशः प्रयुक्तो हि गुह्यकाधिपते बोधिसत्त्वो यदस्ति तदस्तीति प्रजाना- 10
ति । यत्रास्ति तत्रास्तीति प्रजानाति । यावदस्ति संवृत्त्या ⁽³⁾ चतुरित्यादि ॥

तथात्रैवाह ।

सदा ऽप्रमादो क्षमृतस्य ⁽⁴⁾ मूलं सत्त्वार्थयु[163 b]क्तस्य च बोधिचित्तं ।

यद्योनिशश्चैव त्रिवेकाचित्तमपरिग्रहः सर्वसुखस्य मूलमिति ॥

आह च ।

परात्मसमतभ्यासाद्बोधिचित्तं दृढीभवेत् ।

आपेक्षिकं परात्मत्वं पारावारं यथामुषा ॥

15

1) i. e. °cittasya ārakṣā शेसस्यै'सु'सु'न'.

2) 'not ministering to the love of . . .' Tib. paraphrases merely by शे'स' 'avoidance'.

3) Cf. 257. 7 and Bodhic. X. 2 with comm. ad loc.

4) Cf. Mh.v. I. 297. 12 et al.

5) Tib. (217. a. 2) རྟོག་ (technical sense not registered by Jäschke). A preliminary of the first *dhyāna*, common to all Buddhist teaching. See Mh.v. I. 228. 4 (and Senart ad loc.) and Dīgha-n. I. p. 73 fin, where Rh. Davids renders 'detachment' or 'separation' (tr. p. 84 and note 2).

- तत्कूलं⁽¹⁾ न स्वतः पारं किमपेक्ष्यास्वपारता ।
 आत्मत्वं न स्वतः सिद्धे किमपेक्ष्य परो भवेत् ॥
 तदुष्णेन न मे बाधेत्यतो यदि न रक्षति ।
 नागामिकायदुष्वात्ते बाधा तत्केन रक्षति ॥
 5 अहमेव तदा ऽपीति मिथ्येयं परिकल्पना ।
 अन्य एव मृतो यस्मादन्यस्तत्र प्रजायते ॥
 अन्यश्रेज्जायते तत्र किं पुण्येन प्रयोजनं ।
 पूनः किं बृद्धकायस्य सुखाय धनसंचयैः ॥
 मृते गर्भगते तावदन्यो बालः प्रजायते ।
 10 मृते बाल्ये कुमारत्वं तन्नाशायागतो युवा ॥
 तन्नाशाच्चागतो बृद्धः 'एकः कायः कथं मतः ।
 एवं प्रतिलक्षणं चान्यः कायः केशनखादिवत् ॥
 अथ बाल्यापरित्यागाद्वालो याति कुमारतां ।
 कायस्वभावो वक्तव्यो यो ऽवस्थारहितः स्थितः ।
 15 कायश्चेत्प्रतिमाकारः पेसीभिस्मसुं नास्ति सः ॥
 सूक्ष्मभावेन चेत्तत्र स्थूलत्वं त्यक्त्वा व्यवस्थितः ।
 अनिर्देश्यः स्वतः प्राप्तः 'काय इत्युच्यते न सः ॥
 तत्र चित्तैव मे नास्ति दृश्यकायस्तु नाशवान् ।
 अवस्थाभिश्च संबन्धः संवृत्या⁽⁵⁾ चैव दृश्यते ॥

1) °kuçalam MS.; but Tib. རྒྱལ་མཚོ་དེ་

2) These stanzas occur with variants at Bodhic. VIII. 97-8 (V.-P.).

3) lūna punar jāta marg.

4) usually peṣṣī; a stage of embryonic development. The marg. has: ādan kala-lāt peṣṣī [cf. W assiljev, Buddh. 260 (236)] ante dāhād bhasma. Cf. Bcp. ad IX. 85.

5) kalpitabhedanāvara samertya marg.

आग[164 a]माच्च तदस्ति त्वं पुन्यगमनिवारितम् ।

न गुणव्यतिरेकेण प्रधानं विद्यते यतः ॥

न च त्रीणि प्रधानानि तथा सत्ता गुणा अपि ।

प्रत्येकं व्यात्मकास्ते ऽपि शेषे नैकविधं जगत् ॥

अचेतनं च वस्त्रादि तत्सुखाद्यात्मकं कथम् ।

सुखादेर्न पट्टात्पत्तिः पट्टादेस्तु सुखादयः ।

पट्टादीनामहेतुत्वाद्भावस्तत्सुखे कुतः ॥

तस्मादागमपुक्तिभ्यामनित्यं सर्वसंस्कृतं ।

तद्धेतुफलसंबन्धः प्रत्यक्षत्वात् साध्यते ॥

स्वसंताने च दृष्टोऽसौ नित्येषु च कथं यथा ।

परमणुस्तु नैकोऽस्ति दिग्भेदानुपपत्तितः ॥

दीपतैलं क्षयं याति क्षीयमानं न लक्ष्यते ।

एवं भावा न लक्ष्यन्ते क्षीयमानाः प्रतिक्षणं ॥

संतानः समुदायश्च पङ्क्तिसेनादिवन्मृषा ।

तत्राभ्यासादकृत्कारः परस्मिन्किं न जायते ॥

1) Cf. Bodhic. (IX) 247. 16.

2) *buddha* marg.

3) *satvādi* ibid.

4) *ātmā* ibid.

5) *ekavāt* ibid.

6) *sāmānyavastvaviriktā* | *satvādayaḥ* ib.

7) *triguṇāmayam jagad* ib.

8) *pradhānam* ib.

9) *satvarajastamasām sukhaduḥkhopekhālakṣaṇatvāt* marg.

10) Cf. Bodhic. IX. 130.

11) *tadutpattir iti cet* marg.

12) Cf. Bodhic. IX. 10 and comm.: *yadi na paramārthataḥ satvo 'sti, katham ā samsāram satvasantānaḥ pravartate?*

13) Ibid. IX. 87.

14) *santānabhāva* marg. The gloss preceding this refers to the next line (*pa-rasmin kim?*): *pare 'stīti nāyuktam kintu tvasmin na yuktam cet.*

- तस्मादेवं जगत् ज्ञेयं यथायतनसंचयः⁽¹⁾ ।
 अप्राप्तमेव तदुष्णं प्रतिकार्यं परात्मनोः ॥
 घृणुक्तमपि चेदेतत्स्वात्मन्यस्तीतिरत्र न ।
 यदयुक्तं निवर्त्य तत् स्वमन्यद्वा यथाबलं ॥
 5 कृपया बद्धं दुष्णं चेत्कस्मादुत्पाद्यते बलात् ।
 जगदुष्णं निवृत्त्यै कृपादुष्णं कथं बद्धं ॥
 एवं भावितसंतानाः परदुष्णमप्रियाः⁽²⁾ ।
 अवीचीमवगाहते हंसाः पद्मवनं यथा ॥
 सत्त्वेषु मुच्यमानेषु ये ते प्रामोद्यसागराः ।
 10 तैरेव⁽³⁾ ननु पर्याप्तं मोक्षेणाप्यरसेन किम् ॥
 एवं परार्थं कृत्वापि न मद्मे न च विस्मयः ।
 न विपाकफलाकाङ्क्षा परार्थकात्तत्त्वाया ॥
 दशदिक्सत्त्वसंपत्तिरात्मी[164 b]या[5]स्य न संशयः⁽⁴⁾ ।
 नास्त्येव⁽⁵⁾विकाशो ऽपि परसौख्ये स्वसंज्ञया ॥

1) 'a collection of spheres of sense'. མྱེ་མཆོད་ཆོག་སྒྲིལ་, *pratyekam anatmā* comm.

2) = Bodh. VIII. 104 Marginal note, apparently referring to this line: *ced ante param*.

3) རྒྱུ་ 'character'. Here used in similar sense (fixed bent of mind) to the meaning noted at 23. n. 4 (cf. Add. notes). These stanzas recur (with variants) at Bodh. VIII. 107-9, where the comm. has: *evam parātmāsamatayā | bhāv° anā-bhogapravṛttacittasamātayā*.

4) *ūcayenaiva duḥkṣhapriyāḥ* marg. The comm. (communicated by Prof. Poussin) continues: *parāduḥkṣhena samam tulyam priyam sukhahetur yeshām te tathā*. Thus to the Bodhisat even a descent to Avīci (cf. Kāraṇḍav. Ch. II.) is indifferent.

5) དེ་དེ་སྒྱུ་ཤིང་ཆོག་མེད་དཔེ (218. a. 3). 'Is there not satisfaction from this alone?' So that *tair eva* is taken as equiv. to *teshām mokshād eva*, *paryāptam* is confirmed by Bcp.

6) *daḍadikshu yā satvānām saṃyaddhīḥ sū 'sya*. Both text and gloss are somewhat obscure, but the meaning, as the Tib. shows, is: 'the happiness of all the world [must be considered as] one's own. Of this there is no doubt'.

7) So the MS. against metre and sandhi. Should we read with hiatus, °*stī ṛshy°*?

परिषामात्मनो वापि सामान्या पापदेशना ।
पुण्यानुमोदना चैवं बुद्धाध्येषणयाचनं ॥
परिणामनमप्येवं निर्विशेषं प्रवर्तते ।
पुण्यं प्रवर्तते तस्मादनन्तं सबधातुवत्⁽¹⁾ ॥
अयं स मार्गप्रवरः तेमान्तसुखोत्सवः ।
बोधिसत्त्वमहासार्थ कलिलप्रीतिवर्धनः ॥
पात्यमानश्च सततं वज्रपाण्यातिपात्रिकैः ।
मार्गमुत्तिकसंत्रासजननैर्बुद्धकिंकरैः ॥
संबुद्धराज्ञतनया बोधिचित्तरथस्थिताः ।
वक्ते तेन मार्गेण स्तूयमानाः सुरादिभिः ॥
तस्मादात्मत्वमारोप्य सबन्धभ्यासयोगतः ।
परात्मदुष्पक्षघात्यर्थमात्मादीन्सर्वद्योतमृजेत् ॥
तृष्णा परिरक्तो यस्य तस्य दुष्पक्षं न शाम्यति ।
परिणामविनाशित्वात्स दुष्पक्षजनको यतः ॥
लोके दुष्प्राप्तिरसौ च कार्तिः सुमुखे भवेत् ।
समन्ताद्ब्रह्ममाणस्य नखादोक्ते ऽपि किं सुखम् ॥
आत्मतृष्णा च सर्वेषां दुष्प्राणां मूलमुत्तमं ।
तस्मान्निहन्मि तामेव सबन्धः स्वार्थमुत्सृजन्⁽³⁾ ॥

- तदग्रहती ज्ञातेष्का जेतव्या सर्वपन्नतः ।
 आत्मतत्त्वस्मृतिं कृत्वा प्रतीत्योत्पादचित्तया ॥
 यद्भवान्नोत्सृजाम्येतत्तदेवाददती भयं ।
 प्रतिक्षणं हि यात्येव कायश्चित्तं च मे यतः ॥
 5 यदि नि[165a]त्याप्यनित्येन निर्मला मलवाहिना ।
 बोधिः कायेन लभ्येत ननु लब्धा मयैव सा ॥
 एवमात्मानमुत्सृज्य सर्वसत्त्वार्थमाचरेत् ।
 भैषज्यप्रतिमाकल्पो लोकधर्मेष्वचित्तकः ॥
 सर्वसत्त्वार्थमल्लिते स्वप्रज्ञां विनियोजयेत् ।
 10 युक्त्या संरक्ष्य तु द्रव्यं सत्त्वेषु वोपयोजयेत् ॥
 स्वकाये परकाये वा यदुष्णं नेह दुष्णकृत् ।
 सत्त्वानां भोगविघ्नत्वात् क्लेशाः शोध्यः प्रपन्नतः ।
 लोकोपज्ञीव्यात्मतीर्थाद्भुजङ्गकुण्ठा इव ॥
 15 पुण्यक्षेत्रमिदं शुद्धं संपत्सस्यमहाफलं ।
 सुखदुर्भिक्षसंतप्तं जगत्संतर्पयिष्यति ॥
 लाभसत्कारकायादि त्यक्तं ननुज्ञेन मया ।
 कोपः कस्यार्थमद्यापि मृषा वा तन्मयोदितम् ॥
 स्वार्थेष्वेषु यदि द्वेषः कृपा कुत्र भविष्यति ।
 निर्दयस्यापि कः कोपः परार्थो यदि नश्यति ॥

1) jñātā 'icchā trṣṇā.

2) The Tib. appears to have read sarvasatvataḥ.

3) yadi nātma mayā bodhir lābhah katham marg.

4) svasantānāt marg. 'from one's own character' which is thus compared to a holy place.

5) kim artham svasantānāṣoḍhanam ity āha.

आक्रोशादिज्ञेयाः सत्यमितुकस्तूरिकादयः ।

स्वाम्यसनेन दुर्न्यस्ता नोपभोग्या भवन्ति ते ॥

चित्तपति प्रतीकारं न च स्वामिहितेच्छया ।

नापि संचोदयत्येनं भोगार्थं नोपयाति च ॥

अनुस्मृत्योपस्मृत्यैतानकृष्टोक्ता जिनात्मज्ञाः ।

नानाविषयधातूनां सर्वेन्द्रियमहागदान् ॥

विज्ञप्य स्मारयित्वैतान् कृद्धानप्युपकारिणः [165 b] ।

स्वभावात्यक्तमाधुर्याः सुखयत्येव दुःखितान् ॥

धातवः पञ्च भूवारितेजोर्गन्धलसंज्ञिताः ।

पावत्सत्त्वाः स्थितास्तावत्सर्वेषामर्थकारिणः ॥

सर्वदुश्चरितेनेषां सत्त्वार्थाद्विनिवर्तनं ।

एवमेतान् करोम्येष धातून् षडपि निर्वर्धयान् ॥

पावदाकाशनिष्ठस्य निष्ठा लोकस्य संभवेत् ।

तावत्स्थास्यामि लोकार्थं कुर्वन् ज्ञानपुरःसरः ॥

आत्माचार्योऽनुश्रियथाद्धि सदात्मानं मुशियध्वत् ।

अपृष्ट्वा चात्मनात्मानं बलेनारक्षितक्रियः ॥

1) *kastūrikādīdānena parārītham ākroṣādi kshamante nirdayāḥ* marg.

2) MS. apparently: *svāmyās° durnnyaste*; but Tib. བདག་པོས་མེས་པོས་བདག་ 'unintelligently offered by their owner'.

3) °*yānti* MS.; but the Tib. appears to take the verb as parallel to *saṃcod°*. The marg. prefixes to this clause the word *yena* ('because').

4) Like *akṛṣhtāpacya* and *ak°rohini* sown on virgin soil' hence, 'exuberant, enthusiastic'. The Tib. མ་སྒྲུབ་སྒྲུབ་པ་ (219. a. 3) can hardly be right. Something like སྒྲུབ་སྒྲུབ་སྒྲུབ་ would seem to be required.

- क एव मम दुष्खेन दुष्खी स्यान्मे भयाद्भयी ।
 तदोषानुशयसो वा यथात्मगुरुरात्मनः ॥
 अविरगि⁽²⁾यपलायी च करूणाविषयोऽपि वा ।
 नित्यसंनिकृतिश्चापि शिष्य आत्मसमः कुतः ॥
 5 क्लेशोन्मत्तोऽथ मोक्षान्धः प्रपातबहुले पथि ।
 स्वल्पन् पदे पदे शोच्यः पर आत्मा च सर्वदा ॥
 स्वलितान्वेषणं तस्मात्समानव्यसनाज्जनात् ।
 न युक्तं पुष्यते तत्र गुणान् दृष्ट्वा ऽद्भुतं मनुत् ॥
 नैकेन शक्यामादातुं मया दोषमहोदधिः ।
 10 कृत्यमन्यैर्ममैवात्र कोऽन्यदोषेषु मेत⁽⁴⁾षाः ॥
 परचोदनदत्ताणामनधीष्टोपकारिणां ।
 वाक्यं मूर्धा प्रतीच्छामि सर्वशिष्यो भवान्यहं ॥
 संप्रामो हि ममैकस्य बहुभिः क्लेशशत्रुभिः ।
 तत्रैकेन रूपासक्तनन्ये निघ्न[166a]ति मां सुख⁽⁵⁾म् ॥
 15 तत्र यः पृष्ठतो भीतिं आचयेदन्यतो ऽपि वा ।
 प्रद्विष्टो वा प्रसन्नो वा समे प्राणप्रदः सुहृत् ॥

1) *ātmā guru y* . . (two *aksharas* lost) *premanīyavatā*[t] marg.

2) *avirāgi* འཇིག་པ་མེད་ 'indefatigable'.

3) བསྐྱོད་ 'hunt out', 'convict' (?).

4) *ikṣhaṇa* (adj. masc.) does not occur elsewhere uncompounded; but *doshek-ṣhaṇa* is quoted from *Sāhityad. mā* for *na* can hardly be correct. The Tib. apparently read: *ko 'nyo dosheshu moksanaḥ*; an easy correction but not yielding very appropriate sense. The next stanza occurs with variants at Bodh. V. 74.

5) The Tib. བསྐྱོད་པ་ལོ་བསྐྱོད་པ་འཇིག་པ་མེད་ (219. b. 4) seems to imply a reading *mat-sukham*: 'destroy my happiness'. With *saṃgrāma* Poussin compares Bodh. VI. 19.

⁽¹⁾अलिसंज्ञातनीलेन चीरभारणभारिणा ।
 विचित्रसुरभिस्फातपुष्पशिखरकाशिरेणा ॥
 युगपत्सर्वदिग्बुद्धतेजसाग्रचारिणा ।
 बलिना प्रतिकार्येण सर्वमारुपहारिणा ॥
 नरकप्रेतसंतापप्रशमोन्मुक्तवारिणा ।
 संसारगुह्यनाशस्थभव्यसत्त्वार्थसारिणा ॥
 जगन्नेत्रोच्छ्वोत्पादिबलालङ्कारधारिणा ।
 विदुषा बालवपुषा लोकविस्मयकारिणा ॥
 मञ्जुश्री संज्ञके यत्तत्पिण्डीभूते जगद्धिते ।
 सर्वेणैवात्मभावेन नमस्तस्मै पुनः पुनः ॥
 अनेकदुष्खसंतप्तप्रह्लादनमकाङ्क्षदं ।
 त्रैलोक्यतृष्णापातालप्रपूर्णमहाम्बुदम् ॥
 जगदिष्टफलस्फातदशदिक्कल्पपादपं ।
 प्रार्थितप्राप्तिसंस्तुष्टजगन्नेत्रोत्पलार्चितं ॥
 विस्मयोद्गतरोमाच्चैर्वोधिसत्त्वशतैः स्तुतम् ।
 मञ्जुश्रियं नमस्यामि प्रणामैरुत्तरोत्तरैः ॥
 निःशेषदुष्खवैद्याय सुखसत्त्वप्रदायिने ।
 सर्वाकारोपजीव्याय मञ्जुघोषाय ते नमः ॥ ॥

5

10

15

1) This and the following seven stanzas of *namaskāra* are omitted in the Tib. Dark blue is one of the recognized colours of Mañjuśrī.

2) For *netrotsava*; cf. B & R s. v. *utsava*.

3) རྟེན་པ་ 'feast', like the Brahmanical *sattru*. Poussin compares Bodh.

(1) इति शिनतनयानां सर्वथाऽत्यद्भुतानां चरितमुपनिबध्योपाजितं यच्छुभं मे ।
 भवतु सुखमनसं देहिनां तेन यावत् सुगतपदमन[166 b]तव्योमसीमाधिपत्यं ॥
 पुण्यवृद्धिः समाप्ता ॥ ११ ॥

समाप्तश्चायं बोधिसत्त्वविनयो ऽनेकमूत्रात्तोद्धतः शिक्षासमुच्चय इति⁽²⁾ ॥

1) Metre: Mālinī.

2) The Tib. adds (before the final word equiv. to *samāpta*) ལྷོས་དཔེན་ཞི་བའི་

ལྷོས་མངོན་ 'made by the Teacher (*ācārya*) Cāntideva'.

Index I.

Titles of works quoted

(Indications of subject are added for the longer and more important quotations).

- Akshayamati-sūtra 11. 8; 21. 23; 33. 13; 34. 17; 117. 13; 119. 3 (on quietude of mind); 158. 7; 167. 1; 183. 4 (on the state called *mudītā*); 190. 4 (80 forms of *gruta*); 212. 12; 233. 6; 236. 1, 6 (on *citta*- and *dharma-smṛtyupasthāna*); 271. 4; 278. 4 (A° nirdeṣe mahāyāna-sūtra: — on vigorous self-reliance in resolve); 285. 7 (similar topic); 287. 6; 291. 8; 316. 13 (on *praddhendriya* and four other *indriyas*).
- Āṅgulimūlika [sūtra] 133. n. 6.
- Adhyāṣayasamcodana-sūtra 15. 13; 97. 19 (on *samādāna*); 104. 9, 17—116. 5 (avoidance of five *ārāmas*); 351. 1 (on the *nirāmisha dāna*).
- Anantamukhanirhāra-dhāraṇī 18. 15.
- Anupūrvāsamudgata-parivarta 313. 1.
- Apararājāvavāḍaka-sūtra 9. 13 (value of *bodhicitta* by itself).
- Avalokanā-sūtra 89. 15; 297. 10—309. 11 (on the merit of adorning *stūpas* etc.).
- Avalokiteṣvaravimoksha 296. 2 (declaration of *pariṇāmanā*).
- Ākāṣagarbha-sūtra 10. 14; 11. 1; 59. 10—66. 8 (*locus classicus* on sin and confession).
- Āryasatyaka-parivarta (cf. KF. 210, № 13) 165. 17.
- Ugraparipṛcchā or Ugradattap° 11. 2. 18. 13 (on self-abnegation); 37. 7; 78. 7, 14 (duty to a wife); 120. 3 (on *smṛti*); 136. 1 (on clothing); 144. 1, 5; 145. 10; 146. 5; 147. 20; (Ugrad°) 180. 1, 14 (the preparation of the *citta*; indifference to *loka-dharmās*); 192. 12; 193. 3; 196. 7; 198. 1 (life in the forest); 200. 7; 267. 12 (Tib. here implies Ugragrāhapati-par°) 271. 9 (on *dāna-cūddhi*); 315. 14.
- Udayana-vatsarāja-paripṛcchā 80. 13 (description of fleshly passion).

Upāyaka uṣāya-sūtra ¹) 66. 9; 165. 5; 167. 3—20 (on sins through evil influence); 168. 4.

Upāli-paripṛcchā 164. 8 (on confession); 168. 15 (formulas for confession); 178. 9 (superiority of Mahāyāna-system as to release from sin); 290. 3.

Karmāvaranaviṣuddhi-sūtra 90. 8 (on hindrances to holiness); 172. 10.

Kāmūpavādaka-sūtra 76. 16.

Kūṣyapa-parivarta 52. n. 1.

Kṣhitigarbha-sūtra 13. 7; 67. 19 (on sin and penance); 88. 1; 100. 5; 176. 4 (on abstention from *prāṇātipātā* and *adattadāna*).

Gaganagañja-sūtra 33. 11; 44. 21 (on *anartha-vivarjana*); 50. 1 and 51. 14 (on Māra); 117. 7 (on mental *gūṇyatā*); 126. 15; 270. 9 (on purity in giving); 271. 16 (on purity in conduct).

Gaṇḍavyūha 2. 3 (on *kṣhāṇa-sampād*) 5. 20 (on *bodhicitta*); 8. 16 (on *bodhi-pranidhicitta*) 34. 18 (on the true friend); 36. 4 and note; 95. n. 2; 101. 13; 122. 10 (on *citta*); 149. 7; 154. 1; 180. 15; 276. n. 2 (*locus classicus* on increase in holiness); 310. 1, 12 (on *Buddha-darṣana*).

Gocarapariṣuddhi-sūtra 350. 21.

Caturdharmaka-sūtra (Feer, *Fragments du Kandjour* p. 196; Nanjio 266 —67) 41. 7; 160. 4 (*ibid.* p. 19); where the title of the work *here* quoted is *Caturdharmaka-nirdeṣa*; cf. Nanjio).

Candrapradīpa-sūtra (called in Sanskrit Mss. *Samādhirāja*; both names in Tib.: *Tārān.* p. 156, K.F. 249) 16. 19; 18. 11; 53. 19; 100. 13; 116. 14; 121. 2, 6—9; 134. n. 3; 137. 11; 157. 9—13; 166. 6; 177. 4; 179. 15; 183. 1; 189. 4; 193. 4—195. 16; 242. 11 (on *gūṇyatā*); (*°dīpānumodana-parivarta*); 291. 9; 354. 4 (on *dharma-dāna*); 356. 15.

Candrottarā-dārikā-paripṛcchā 78. 19 (on passion).

Cundā-dhāraṇī 173. 4.

[Jambhala stotra 155. n. 3].

Jñānavatī-parivarta [of *Candra-pradīpa*, q. v.] 134. 7.

Jñānavaipulya-sūtra 192. 6 (what *śāstras* are to be avoided).

Tathāgatakosha-sūtra (*°garbha-s*) 171. 13 (on the great sins) [cf. *Subhā-shita-S°* fol. 99; see *Additional Notes*].

Tathāgataguhyā-sūtra 7. 20 (on *bodhicittotpāda*); 126. 5 (on kindly speech); 158. 16 (on purity of person); 242. 7; 274. 3 (ten ways of showing vigour); 316. 5 (the four great virtues); 357. 1 (expositions of the subject of *Kār.* 27)

Tathāgatabimba-parivarta 173. 8 (merit of offering an image).

---

1) According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio № 52 (tr. AD. 265—316) and 926, and differs entirely from Nanjio 1257 (a *śāstra* not a *sūtra*), though otherwise similar in name.

Trisamayarāja 138. 15 (charms: cf. 139. 14); 172. 13; 290. 13.
Triskandhaka 290. 1; cf. 171 n. 3.

Daṣadharmasūtra 5. 7; (°dharmaka-s°) 8. 8 (on *bodhicittotpāda*, its 4 occasions; its 2 kinds); 116. 16.

Daṣabhūmika(°maka)-sūtra 10. 15; 11. 10; 126. 9; 227. 11; 287. 14 (on compassion towards all); 291. 11 (on the *mahā-praṇidhāna*). See also: 'Pramuditāyāp' 11. 3.

Divyāvadāna (tales from): see Saṅgharakṣita, Sūkārikā.

Dharmasamṁgīti-sūtra 12. 8; 117. 1 (action only for others); 119. 11 (on *smṛti* and *saṁādhi*); 122. 4 (on *citta*); 124. 5; 125. 1; 127. 1 (on care in speech); 143. 9; 145. 16; 146. 6 (on disinterested giving); 153. 7; 179. 11; 228. 12 and 229. 7 (on *kāyasmṛtyupasthāna*); 233. 9; 263. 1, 6 (on *gūṇyatā*); 264. 12; 284. 7 (on good resolution); 286. 7; 322. 5, 14 and 324. 5 (on mindfulness of the 'three gems').

Nārāyaṇapariṣecchā 21. 1 (on self-denial); 147. 1 (motive for virtue); 189. 7.

Niyatāniyatāvatāramudrā-sūtra 7. 1 (parable as to *bodhicitta*); 87. 14.

Nirvāṇa [? —sūtra?] 133, note 5.

Piṭakas: see Bodhisatva-p°; Vidyādhara-p°.

Pitr-(Pitā)-putrasamāgama 181. n. 4; 244. 11—256. 3.

Pushpakūṭadhāraṇī 173. 13 and 256. 4—257. 8 (on the *dharma*s and on *karma-phala*); 257. 9—261. 11 (several extracts, as to *gūṇyatā*).

Prajñāpāramitā (1) 'mahatī' 275. 15.

(2) Aṣṭasahasrikā 37. 13; 314. 13.

(3) Other recensions: 49. 5 (on Māra); 120. 11 (on *prajñā* and *samprajanya*); 313. 13 (on *anumodanānuṣamsāh*); 349. 6 (care for universal salvation); 351. 9 (on showing forth the *dharma*). See also Bhagavatī.

Pramuditā 11. 3 (cf. *supra* Daṣabhūmaka).

Pravrajyāntarāya-sūtra 69. 6.

Praṇāntavinicaya-prātihārya-sūtra 16. 2 (on instruction); 83. 20 and 84. 8 (on help to the faithful); 86. 13 (on honour to bodhisats); 146. 16.

Prātimokṣa 125. 9.

Brhat-sūgaranāgarāja-pariṣecchā 309. 13 (eight means to gain Buddha-samavadhāna).

Bodhicaryāvatāra 1. n. 4; 125. 11—12 ('shun scandal'); 127. 10—13; 155. 10; 155. 14—157. 8 [cf. 59, note 2; 118, notes 1, 3, 7; 125, notes 1, 3; 155, note 3].

Bodhisatvapīṭaka 190. 12; 311. 13, 17 (honour to *caityas*).

Bodhisatva-prātimokṣa 11. 11; 17. 16; 18. 17; 20. 12 (on self-denial); 34. 13; 36. 15; 55. 6; 125. 5; 144. 9 (on liberality); 188. 17.

Brahmapariṣecchā 125. 8.

Bhagavatī 188. 5 (n. 1) (on resolutions for patience); 202. 4, 8; 210. 3 (on meditation on the 'impurities'); 243. 15; 262. 12.

Bhadrakalpika-sūtra 8. 20 (on *bodhicittotpāda*).

Bhadracariprapñidhānarāja, here called } 290. 8; 291. 9; 297. 1.
Bhadracaryagāthā

Bhikṣuprakīrṇaka 154. 17.

Bhaiṣajyaguruvaidūryaprabha-sūtra 13. 12; 174. 1—175. 6 (on the virtue of sacred names and of fasting).

Mañjuṣrī-buddhakṣetrāḡuṇavyūhāḡamkāra-sūtra 13. 16 (on *bodhicittotpāda*); 14. 13 (on taking vows); 53. 14; 175. 17.

Mañjuṣrīvikrīḡita-sūtra 149. 5.

Mahākaraṇḡa-[puṇḡarika]-sūtra 94. 14 (parable of fisherman); 309. 5.

Mahāmegha 184. 5; [cf. 133. 4].

Mahāvastu: see Avalokanā-sūtra.

Mārīcī (a charm) 142. 5 (cf. Feer AMG. V. 430—432).

Mālāsiphanāda see Ġrīmālā°.

Maitreyavimokṣa 9. 8 (on value of *bodhicitta*, *vināpi caryayā*); 177. 14 (purification from sin through *bodhicitta*).

Ratnakaraṇḡaka-sūtra 6. 11; 356. 2.

Ratnakūḡa 52. 12; 53. 17; 54. 11; 55. 3; 146. 4; 148. 8. 196. 11; 235. 1 (on *citta-smṛti*).

Ratnacūḡa-sūtra 117. 12 (sūtra described as fully discussing *ġūnyatā*); 120. 7; 229. 13 (on *kāya-smṛtyupasthāna*); 232. 6 (on *vedanā-smṛty°*); 235. 1 (on *citta-smṛty°*); 236. 13 and 237. 3 (on *dharma-smṛty°*); 272. 0 (on *caryā-pariḡuddhī*); 317. 13.

Ratnamegha 7. 13 (on *adhīmatrādhīmuktī*); 17. 6; 36. 5; 51. 8, 21; 52. 4 (on avoidance of bad friends); 54. 2 (avoidance of despair); 116. 6; 121. 12 (on *citta*); 124. 13 (Kārikā 12); 127. 16; 135. 1, 12 (on food and medicine); 137. 1, 6; 148. 5; 149. 11—151. 2 (against greed and pride); 157. 16; 168. 1; 179. 16; 196. 16 and note 6 (duties of forest-recluse); 209. 5 (on *aḡubhas*); 267. 14 (on *bhogaviḡuddhī*); 274. 1; 283. 13 (benevolence even to the thankless); 290. 9; 291. 5; 313. 10; 348. 4 (votive offerings to be made for the salvation of all).

Ratnarāḡi-sūtra 55. 7; 128. 3 and 129. 14 (on almsgiving); 137. 17; 200. 12 (on forest-seclusion); 312. 3, 7 (honour to caityas).

Ratnolkadhāraṇī 2. 15 (on faith); 153. 11 (*cittotpāda* in 10 ways) 327. 5—347. 11 (on the virtues of bodhisats). (According to Mr. Wogihara this work is the original of Nanjio 785).

Rājāvādaka-sūtra (see also Aparā-rājāvādaka-s°) 206. 11 (on objects of fear to the recluse).

Rāṣṡṡrapāla-sūtra (-pariprecchā) } 54. 16; 153. 1; 195. 17—166. 6; 203. 8 (R°
Rāṣṡṡrapāloka-gāthā } gāthā); 318. 4 (on Buddhānusmṛti).

Laṅkāvatāra-sūtra 131. 13 and note 5; 132. 1—134. 6 (on food); 135. 5.

Lalitavistara 5. 12; 203. 14—206. 10; 237. 5 (on *dharma-smṛti* and *ġūnyatā*).

Lokaṅāthavyākaraṇa 241. 10 (on *ġūnyatā*).

Lokottaraparivarta 151. 13 (on Māra-karmāṇi; on pride).

- Vajracchedikā 171. 2, 275. 11
- Vajradhvaja-pariṇāmanā also called } 22. 5 and 27. 4—33. 10 (on self-denial);
 Vajradhvajasūtra } 213. 3 (on benevolence) 278. 14 (on earnest effort); 291. 10.
- Vācanopāsikāvimoksha (in Gaṇḍavyūha) 36. 5.
- Vidyādharaṇīṭaka 142. 12 (charm).
- Vinayavinigṇaya: see Upālipariṇeṣhā.
- Vimalakīrtinirdeṣa 6. 10; 145. 11; 153. 20; 264. 6 (and note 1); 269. 11, 13 and 270. 4 (on *bhoga-viguddhi*); 273. 6; 324. 10 (and note 1).
- Viradattapariṇeṣhā 34. 10; 280. 10
- Ālistambasūtra 219. 10—227. 10 (on causation).
 (atra) Āikṣhāsamuccaye 16. 1.
- Āraṅgamasūtra 8. 19; 91. 8 (on *anulpādita citta-vyākaraṇa*).
- Āradhbābādhanāvātāramudrā-sūtra 86. 1; 87. 4; 153. 16; 311. 6 (merit of seeing Buddha even in pictures).
- Āravakavinaya 135. 9; 168. 12.
- Ārimalāsīmhanādasūtra 42. 12 (cf. Add. Not. ad loc.).
- Saṅgharakṣhitāvadāna [Divyāvadāna; but see 57. n. 2 and Addit. Not. ad loc.] 57. 11.)
- Saddharmapūṇḍarika 47. 13 (on avoidance of frivolity); 92. 8; 352. 7 (how to make a *dharmadāna*).
- Saddharmasmṛtyupasthāna 12. 5; 69. 13—76. 5 (on the future punishment of the ten sins); 125. 4.
- Saptamaithunasamṣyukta-sūtra 76. 7 (avoidance of *kāma*); (cf. Aṅg.-n. VII. xlvii).
- Samādhirāja: see Candrapradīpa.
- Sarvadharmavaipulyasamgraha-sūtra 95. 11 (sin of opposing religion); 96. 17.
- Sarvadharmāpravṛttinirdeṣa 6. 16; 90. 10 (on hindrances to spiritual growth); 99. 3, 16 (on solemn resolve).
- Sarvavajradharmamantra 140. 13.
- 'Sarvāstivādinām' 148. 13 cf. Add. N. (conversation on *kuṣalamūlāni*).
- Sāgaranāgarāja-p^o: see Bṛhat-sā^o.
- Sāgarapati[pariṇeṣhā]-sūtra 12. 12 (on the solemnity of the saṃvara); 41. 14 and 43. 5 (on study, through preachers); 50. 2 (on Māra); 126. 1; 127. 6; 145. 8; 151. 3, 7; 184. 9 (patience, three-fold); 275. 1 (on energy); 313. 6; 355. 3.
- Sīmhapariṇeṣhā 5. 13, 14; 53. 5.
- Suvarṇaprabhāsottama-sūtra 160. 12 (confession of sin); 216. 6 (on *maitrī* and *karuṇā*).
- Sūkarikāvadāna [in Divyāvadāna] 177. 10.
- Hastikakṣhya [sūtra] 133. 4 (see Additional Notes ad loc.).

Index II.

Sanskrit Words.

(Nomina propria are distinguished by capital letters).

- akalpana (?) 'imperturbable' 32. 7.
akuṣalāḥ karmapathāḥ (ten) 69. 13; 172. 4.
akṛshṭopta 'exuberant' 363. 5.
akṣhaṇa (eight) 2. 4; 114. 14; 147. 14 (cf. Suhrillekha 64. JPTS. '86, p. 19).
akṣharacaryā 'study by letter (not spirit)' 96. 4.
Akshobhya 14. 14 *sg.* (a tathāgata).
agnikhada 204. 11.
agniṣikhācara n. of hell-birds 69. 14.
agniskandha 'naked flame' 77. 4.
(buddha-) ankura (met.) 159. 21.
(nir-)aṅgaṇa 121. 2 (note 2).
Acela-guru 331. 12.
accha 'clear' 197. 1.
acchaṭṭasaṃhāta 214. 11 (note 4).
acchati (= recchati) with acc. 298. 4 (note 3).
acchambhī 303 (note 3).
acchidracittatā 117. 9.
Ajivika-guru 332. 1.
ajivikā-bhaya 'fear of not sustaining life' (so Tib.) 296. 5.
aṇḍakosha 6. 12; 288. 8.
atitṛpti 273. 14, 15.
atīcchā 'excessive desire' 255. 16.
atyaya 'transgression' 162. 16; cf. Add. Notes ad loc.
atyarthābhīyoga 'déployer de l'énergie' (Feer AMG. V. 198) 160. 8 (cf. Add. Notes).
adhikaraṇa 'topic for debate' (cf. Asht. Prajñ. 52. 5) 195. 10.
adhipateya (?) 'adhip' 28. 14.

- adhi-vas 'bear with' 177. 6 (note 2).
 adhishṭhāna 'blessing' 273. 2.
 (an-)adhiṣṭa '(not) requested as a teacher' 354. 10 (cf. Additional Notes on 13. 15)
 adhyavasita (niyama): *vide* svananadhya°.
 adhy-ā-pat 'violate, ravish' Add. Note on 171. 18.
 adhyālabhāna 'reaching' 123. 1.
 adhyāṣaya definition of 285. 14.
 (try-)adhvan 25. 5; 68. 10 et al.
 Anantaprabha n. of a Tathāgata 9. 3.
 Anantayaças, a king 255. 8.
 anapatrāpya 105. 8 (cf. apatrā°).
 anartha-(vi) varjana Ch. V (title) and esp. 116. 1—5.
 { anavamardya 32. 11.
 { anavamrdyatā 183. 5.
 anavarāgre without past or future, endless.
 anātha ṣālā-vat (simile) 'like a poor-house' 231. 5.
 anālina 'not desponding' 100. 17 (note 8).
 anāvaraṇajñāna 29. 20.
 anāvaraṇatā 244. 5.
 aniṣṭa 'independent' 126. 11.
 anugraha 'support' (?) 336. 10.
 (an-)anutapyanā 191. 2.
 anutpattikadharmakṣānti 212. 14.
 anupariṣṭhita 'repeatedly dried' 212. 3.
 anumodanānuṣṇāṇa 313. 18 foll.
 anuvicāraṇa 'research' 294. 5.
 anuvidhyati 'penetrates' 351. 4.
 anuvyāñjana 183. 7 (note 4); 184. 14; 202. 10 sq.
 anuṣṇāṇa (cf. bhadrānuṣṇ°) 124. 2; 351. 1—8 (*vinṇatir anuṣṇ° nirāmiṣadāne*).
 antaṣaḥ 'jusqu'à' (cf. Divy. index) 17. 18; 352. 1.
 anyatra with instr. 88. 12.
 apakṣhālā 145. 6 (note 1).
 apatrāpya 'modesty' 12. 1; 136. 1; 192. 1; (cf. *trapā* explained in Bep. ad V. 32).
 aparigraha 357. 14.
 aparīmanatā 'inflexibility' 35. 6.
 aparitarshaṇā 'non-covetousness' 183. 5 (see Additional Notes).
 aparitrasyanā see paritrasyanā.
 aparihāna 'the state of lacking nothing' 316. 6.
 (tir-)apāya 54. 13; 204. 3.
 aptva 'wateriness' 246. 16.
 apratihatābuddhitā 183. 9.
 apramāda 356. 16; 357. 1 (definition).
 (smṛty-)apramoshatā 30. 4; 191. 12.
 abhavya 'incurable fool' 209. 12 (note 7).
 abhidhyā 'covetousness' 74. 5; 172. 2.
 abhinirvṛtta 'developed' 203. 5.

- abhinirharamāṇa and ^ohṛta (used of attainment of *dhyaṇa* or *samādhi*)
338. 13; 343. 11; 272. 11.
- abhinirhāra 184. 14.
- abhi-ni-viṣ (par.) 'be attached to' (?) 252. 10; 254. note 1; (ātm.) 'enter on' 254. 8, 13.
- abhimukhī-kr 'to manifest' 216. 4.
- abhi-lap 24. 16.
- abhiṣraddadhāti 'believes in' 316. 13 (cf. Vajracch. § 21).
- abhūtagata 'fallen in to error' 286. 2.
- abhyavakāṣika (bodhisatva: see Childers s. v. *dhūtaṅga*) 137. 1.
- abhyudgata 'gone forth from' 35. 1.
- Amitābha, Tathāgata, and his heaven 175. 6.
- amṛta (= nirvāṇa) 357. 13 (note).
- ayoniḥomanaskāra 'want of reflection' 157. 14.
- aruṣṭacitta (*sic lege*: v. Add. Notes) 'with unangered mind' 23. 15.
- (nir-)argaḍa 'unhindered' 335. 11.
- arcciya (?) glossed 'acireṇa' 331. 5 (note 3).
- Arcishmat, a Tathāgata 9. 3.
- alāta-vat (simile) 121. 16.
- avakrānta 'engaged in', 'entered on' 270. 4.
- avacara 214. 10 (note 3).
- avadha 'concealment' (?) 338. 10 (note 7).
- avabhāsa ('a broad hint') defined 131. 3 (note 2).
- avamanyanā (*sic legendum*) 'contempt' 9. 7, 92. 6.
- avamardanatā 'disposition to break a command' 126. 15.
- avaliyate 'desponds' (cf. *ālina*; and *anavaliyanatā*, Samādhirāja 5. 20) 264. 14.
- avaskandanū 'assault' Add. Note to 172. 1.
- avastuka 261. 5.
- avasphaṇḍana 'reviling' 172. 1.
- avasyandanavacana 126. 1 (see Add. Note ad loc.).
- avikalatāḥ (asṭa-) '(eight) states of freedom from distraction' 311. 17.
- avirāgi 'indefatigable' 364. 3.
- (an-)avekshā (= P. upekkhā) 'non-regarding' 187. 6.
- avaimukhya 'not being put out of countenance' (see vaimukhya) 179. 15.
- avyutthita (?) 25. 12.
- avyupaccheda 'uninterruptedness' 295. 9.
- aḥloka: see ḥloka.
- asamprajanya 'not conscious' 108. 8.
- asampramoshā 35. 2.
- asampravedhanatā 35. 7 (note 11).
- asecanakadargana 'lovely so that no beholder cloy's' (cf. Divy. Index) 322. 12.
- ākāra (80 kinds) 190. 5—191. 3.
- Ākāṣagarbha 67. 14.
- āgahana-carita 'of overreaching' (?) ways 286. 1.
- āgrhita-cittatā 'niggardliness' 28. 7.
- āgharate 82. 6.
- ācārya-ḥāstrisaṃjñā 154. 12.
- (an-)ācchindanatā 'non-disregard' 126. 15.

- ājāneya 26. 14 (note 3); 28. 3; 128. 7; 190. 2. °yatā 119. 5 (note 1).
 ājivika (āj° metri gr. 2) 332. 1.
 ātāpa 'zeal' (Tib. *brtan-ba*; cf. Kārikā 8) 119. 17.
 ātāpin 'zealous' 31. 3 (Divy).
 ātiyantrika 'charm, spell' (?) 361. 7.
 ātyayika 'harmful, prejudicial' (so Tib.) 17. 19.
 ādātum 'to convict' (a fault) 364. 9.
 ādeya 'acceptable' (of persons) Kārikā 10, 11.
 ādip kṛtvā 292. 5.
 ādikarmika 'novice' ('fidèle en route pour la Bodhi', Poussin Bouddhisme 231, see also H. Oldenberg Z. D. M. G. 52. 650, n. 1) 11. 6; 20. 5; 104. 17; 139. 8; 356. 6 (cf. Pali *ādikammika* Saddhammas. IX 12, apud JPTS. '90. 62).
 ādīptaçiraçcaila (used of supernatural illumination? cf. Jäschke s. v. *ye-śes*) 54. 4; 191. 8. The expression also occurs twice in an unpublished fragment of Upālipariprocchā.
 ādhipateya 117. 3 (note 1).
 ādhyātmika (shaḍādh° dhātavaḥ) 'personal' 249. 3 foll.
 ānantarya (five kinds) (1) regarding *bodhi* 17. 20—18. 7; 257. 11. (2) regarding *āpatti* 'sin' 60. 5; 67. 1; 168. 1 (cf. Pali *ānantarika*, Pugg. P. 13 and Dh.-Sū 1290).
 āniñjya 'immobility' 223. 1 note 1.
 ānuçamṣa 'advantage' 121 n. 3; 195. 9. Cf. Samādhir. 15. 16 and Saddh.-P. Chapter XVIII, title; where Kern (tr. 336. n. 1) against his MSS reads the more classical form *ānṛçamṣa*. See also: *ānuçamṣa*.
 āpatti (two kinds) 168. 16.
 ābhāsa (anā°) 129. 3 (cf. Bodhic. V. 36 and de La V.-Poussin on Bep. *ad loc.*).
 āmishapṛakṣhipta 128. 7.
 āmukhikarma 33. 15.
 āyatana-saṃcaya 'congeries of sense-spheres' 360. 1.
 ārāma 104 fin — 105. 4; 106—11; 234. 13 seq. (cf. Aṅg.-n. VI § cxvii. = III. 449).
 āramatā 191. 10.
 ārambana 22. 1; 253. 2; 259. 10; 281. 7 (Pali *ārammaṇa*).
 āragāṇa 277. 11.
 āragayati 30. 6; 244. 3 and note 1.
 āryavaṃça (catur-) 105. 8.
 ālambana (cf. ārambana) 235. 6 (and note 3).
 āloka 'light' 22. 8; 178. 6.
 āvaraṇa 'hindrance' 90. 6 and n. 2.
 (loka-)āvarjana 'winning, overcoming the world' 165. 13 (cf. Ev. Joh. XVI. 33).
 āvṛti 311. 3 and note 1.
 āçaya 'determination', teaching as to, 284. 6.
 āçayādhyāçaya 272. 14.
 āsevaka 'dust-cloak' 352 (note 7).
 āhrikyā 105. 8.
 itihāsapūrvaka 126. 13.
 itvara 'ordinary, moderate' 347. 5 and note 3.

Indra 314. 5.

indriya (five, gradhendro etc. explained in detail) 316. 14—318.

ivā for ivā (cf. *vā* Senart Mhv. I. 371) 204. 15.

iryapathāh 51. 8; 53. 18.

uccaghaṇā 'scoffing' 45. 7; 185. 1; 271. 6 (cf. Pāli *ujjhagg[h]ikā*, *ujjaggh* — J.P.T.S. '85. p. 31).

uccaistva (only once elsewhere) 'height' 312. 4.

ucchava = utsava 365. 7.

ut-karsh 'exhort' (?) 197. 10.

utkuṭasthāyinaḥ (ascetics) 332. 7.

uttarikā (anutt^o) 332. 1.

uttarimanushyadharmāḥ (uttaram^o M. Vyutp. 257. 4) 62. 4 (cf. Pāṭim. § 4).

(an-)uttrāsa 176. 5 (cf. 200. 14 and note 2).

utthala (?) 'plain' 249. 13.

utpāda (anup^o) kauṣalya 190. 14.

utpīḍanā (fem. form new) 'harm' 271. 4.

utprāsyamana 'mocked' 266. 10.

utplava 'exaltation' of mind (B² in literal sense only) 183. 6, 8.

utsāda 'desire' 56. 6.

utsadatva 'excess' 248. 5. } (cf. Senart Mhv. I. 372).

utsiṣṭa (falsa lect. for utsp^o) 125. 4 and n. 2 also 139. 14 but *utsiṣṭa* at 187. 4; 211. 4, 7.

(an-)utsrjyanatā 193. 9.

udgrhīta 'captivated' 'taken with a thing' 285. 5.

uddāna 6. 6.

uddūha 'burning up' 177. 14 (Pāli *uddhayaṇa* J.P.T.S. '87. 116).

uddhura 157. 19.

(an-)uddhuratā '(not) striving against' 192. 4. }

uddhuratva (*sic lege*) 19. 13. } Tib. *lgaḥ-ba*.

Udraka (and Devadatta) 105. 17 (cf. Add. Not.).

udvaṣyāpayitvā — ōcyamāna 'jeer' (?) 57. 6. 8 (cf. Addit. Not. ad loc.).

udvedha 'height' 246. 5.

(an-)unnada '(not) proud' 120. 4 and note 2 (cf. Pāli *unnada* J.P.T.S. '87. 121).

unnam: see Vnam.

(an-)unnahanatā 119. 5.

unnāma 105. 5; 108. 12 (cf. Pāli forms J.P.T.S. '87. 120).

unmīṇjita 'offered' (?) 215. 16.

upakleṣa 'great pain' 222. 10.

upanidhyāyati 187. 14.

upanibandha 220. 1 °badhnāti 230. 6 (cf. Pāli J.P.T.S. '87. 128).

upanigraha (= P. upanissaya) 32. 4 and note 2.

upanishad (proverbial use) 187. 1; 315. 9.

upapatti (re-)birth 234. 6.

upapariksh 'consider' (Divy. and Pāli) 198. 2.

upapāduka 175. 8 note 2.

upalambhasampjñin 315. 1.

(ashṭāṅgasamanvāgata) upavāsa 175.3.

upavicarati 251.17.

upasthāyaka 200.3 (cf. B. & R.).

upasthāyakatva 'servitude' 23.7.

upāyakuṣala 164.17 sq. (esp. 165.2).

{ (-an)-upāyāsa (not) 'anguish of mind' 176.5 and note 2.

{ upāyāsa 179.16; 222.10; 296.11.

upārpayamāna (cpd. causal new) 'effect' 282.10.

uraga 'phantom' (?) 288.1.

ullāpana 271.6.

rjukena 169.1 and note 2.

rddhi 175.7.

ekacitta-kṣaṇa° 278.12.

ekāgratā 119.5.

ekāgrīkaroti 317.8.

ekīyamata 66.15.

eqamūka 'deaf and dumb' 284.1. (cf. Thomas. J.R.A.S. '99 p. 491).

ettaka (= iyat) 174.15.

evata 343.3 and note 2.

eshyaishikatā 183.15 and note 8.

aikadhyam 170.14; 222.4.

autsukya 'zeal' 184.15.

andar[i?]yakam 'bladder' 209.9 and note 3.

aundhatya 106.15; 118.9; 198.10 (cf. Bep. ad V. 137).

aundbilya 'peace of body' ('being out of a hole') 183.6; 190.10 (B.Sk.); cf. Senart,

Mhv. I. n. 577; also Pali *ubbilla* c. g. Majjh. III. 159 (M.H.B.).

aupadhikam (kriyāvastu) 138.7 and note 2 cf. Minaev Rech. p. 171 sq.

aupapattyaṃcika 253.3.

aupalambhika 'conscientious, possessing consciousness of a religious act' 315.8;

compare Ashṭas.-P. 161.3.

aurabhrika 48.10.

kakkhaṭa } 'hardness' 245.4, note 2; 342.3; cf. Dh.-sūi 145.4 and Har-
kakkhaṭatva } shac. 231.1 for a derived meaning 'old'.

kaṭuka (sic lege) 'pond' 249.14.

kadevara = *cadaver* 208.12.

kaṇṭhanādyapakarshaka n. of a class of hell-birds 70.1.

(vigata)-kathamkatha 'with doubt cleared' 317.3 (*kathamkathā* Saddh.-P.,

Divy. ap. B²).

kapālāntacāra n. of a class of hell-birds 69.16.

kapi (simile) 110.11; 204.6.

kabhalli 'skull' κεφαλή 80.11 and Add. Not. ad loc.

karnadhāra (simile of steersman) 102.8.

(civara-) karnika 'bottom-ear' of a robe 249.2.

- karmapathāḥ akuṣalāḥ 69.13; 172.4; kuṣalāḥ 175.11.
 karmavāyu 207.12 (cf. 170.15).
 karmārāma 112.12 *sq.*
 karshū 'fire, flame' 71.9; 193.7.
 kalaviṅka (simile) 6.13; cf. 329.5.
 (saṃkhyā-)kalūpa 318.2 (and note 2).
 kaṣambaka 'rubbish' 67.20.
 (pañca-)kashāya 'depravities' 265.1.
 kākhordaṣāstra 192.8 and note 3.
 kācalindika, 'a kind of down', 208.11 note 2.
 kāmamāgama 32.15.
 (māra)kāyika 123.4.
 kārā 'praise' 150.2 and note 1.
 kārshāpanacchedika n. of a torture 182.5 note 2.
 Kāṣyapa 136.10; 138.2 *sqq.*
 kāhiti = karishyati 101.6.
 kimpkuṣalābhiyukta (?) 50.7.
 kiṣavaira 'corpse' 204.14.
 Kukkuravratāḥ 332.3 and note 5.
 √kuṭṭ 'censure' 100.3, note 1.
 kuṭṭakuṇḍaka (read kuṭuk°, 279. n. 3) 149.13 and note 4.
 kuṇḍā 'Himalayan pheasant' 329.6.
 kupina 'net' 77.4.
 Kumāravratāḥ 332.2.
 kumbhī 75.8.
 kusamskṛtātāḥ 193.15.
 { kuhanā 'deceit' 131.3, 6; 230.3 (cf. Itiv. 112.13 and Vis.-M. ap. JPTS. '93. 80).
 { kuhā id 196.6.
 kuhaka (adj.) 13.9.
 kṛtavedita 'sorrow at [their] deeds' 286.1.
 kṛtaṣaḥ (cf. Aṣṭ. Pr.) 37.13; (= kṛtena, with gen.) 350.9.
 kṛṣṇapurusha parājaya 173.6.
 kelika 'charm' (?) 237.7.
 keṇḍuka n. of a class of hell-birds 70.5.
 (tri-)koṭi 132.14; 135.2 (n. 2), 6.
 koṭṭarājan 159.11 and note 2.
 kaukṛtya 135.16; (nishk°) 138.1; 171.4 (n. 2), 6; (atik°) 178.14.
 kaupina 'loin-cloth' (?) 136.1.
 Kauṣika (Indra) 314.2 note 2.
 krāyaka 'buyer' 38.8 (cf. Aṣṭ. Pr.).
 (ekacitta-)kṣapa see ekacitta.
 kṣapaḥbhāṅga 234.8 (cf. Poussin, Madhy. vr. p. 4 n. 4).
 kṣapasampad 114.15.
 kṣhata 323.9.
 kṣhamāṇa 165 note 3.
 kṣhānti (trividha) 179.11.
 Kṣhāra-nadī n. of a sea 75.10.

kshuṇṇa-vyākaraṇā 126.6 cf. Bcp. ad V. 54 and note there, also Subhā-shita-saṃgraha.

khakkhaṭṭa v. kakkh^o.

{ khaṭṭuka 149. note 4.

{ khaṭṭukatā 279 note 3; 283. 13.

khaṭṭaṅka see khaṭṭuka.

khaḍga 'rhinoceros' simile of, 194. 15; 195. 16.

(agni-) khaḍāḥ 204. 11.

khalistoka 58. 7 (cf. Additional Notes).

khalupaḡcūdbhaktika 135 note 6, cf. Buddh. Trigl. fol. 22 b.

khāṇu 102. 1 and note 1.

Gaganagaṇja, Bodhisat 127. 1.

gaṇikā (simile) 105. 16, 168. 12, 326. 1.

gati 'evil ways' (four) 147. 14, 15.

gantra (?) 'cart' 28. 1.

garmut 248 note 3, cf. Harsha.-c. 52. 11.

gahanatā 'clinging to the world' 172. 3.

gāthā 37. 8, 10 (cf. s. v. *catushp*^o) 144. 14.

gāḍha 'desire (?)' 109. 14 and note 5.

gu (numeral = 7?) 66 note 1.

Guṇadhvaṇa, (n.) 9 note 1.

Guhyakādhipati a 'dramatis persona' 357. 10.

grūjāna 132. 5.

grddhi 40. 1, 137. 4.

(tāpasa-) Gotama 331. 11.

govratikā 332. 3.

ghaṭṭayitvā 'closing (the door)' 352. 8 and note 3.

gharate 82. 6.

ghāṭikā 'disposition to hurt' 269. 2.

Ghoshadatta, a Tathāgata (? same as hero of Samādhi-r. Ch. V.) 8. 20.

cakshumattā (?) 30. 13.

(uc-) /cagh 'sneer' 12. 15, 13. 1 cf. *uccagghaṇā*.

Caṇḍamahāroshapa 141. 1.

caṇḍalakumāra (simile) 129. 16; 150. 12, 13.

caturdikka 26. 16.

Caturdvipeḡvara 175. 10.

catushpādikā gāthā 37. 8; 144. 14.

(Buddha-)candra 102. 12.

Candragomin 155, note 3.

carakāḥ 331. 11 (adj. *cārīka*?) 332. 4.

cari = caryā 13. 13.

cāturdiḡa-sāṅghika 56. 5; 59. 14.

cāraḡapāla 'jailer' (apparently the real meaning of *cārapāla* in Divy. 565. 19) 231. 5.

- cikitsita 'thinking' (?) 284. 2.
 cikka 'gum' (of eyes) 231. 11.
 cittakalyatā 'pleasure to the mind' (cf. also Pāli *kallacitto*) 213. 7.
 cittanagara (met.) 122. 15—123. 11.
 citrikāra 'respect' 151. 17 and note 3.
 Vcip
 cippatika } 182, note 1.
 caitya (metaphorical use, like S. Paul's 'temple of the Holy Ghost') 56. 11; 136. 2.
 { coḍa 'raiment' 113. 8 and note 3.
 { coḍaka *id.* 20. 17.

 chambitatta (cf. Vin.-P; III. p. 69. 14) 303, note 3.
 chardana 'ejaculation' (usage in B. Sk. as in Pāli; cf. Divy. where however root
 = *tyaj*) 173. 5. cf. note 3.
 chāyikā (chārikā?) 'ash' 246. 10, 11 (chāilla = 'lamp' in Pkt: but medial *r* is
 never changed to *y*).

 janapadakalyāṇī 'belle of the district' (cf. Digha-N. xiii § 19) 252. 3.
 jambhakavidyā-ḥāstra 'demonology (?)' (to be avoided) 192. 8.
 jalamaṇḍakāḥ 93. 12.
 Jayamati (a Buddhistic Korah) 6. 16.
 jaha (adj.) 273. 1 and note 1 (cf. Itiv. 108. 6).
 jāgarikāyoga 191. 6.
 jātu (Mhv.) 69. 5.
 jāpana 'maintenance' cf. *yāpana* 137. 2.
 jighatsita 'hungry' 274. 7.
 jihvāmishabhujah 69. 17.
 Jivaka, a vaidyarāja 159. 8 *sqq.*
 jivaḥṣṭulika (torture) 182. 6.

 jhallaka 48. 12.
 Vjhash 'destroy' 59. 13; 60. 12; 89. 3.

 jākini 'she-devil' 133. 2.
 jomba a low caste (Doms) 193. 1.

 tatṭu (tatṭa?) 'basin' (cf. Pāli *tattuka*, Morris in JPTS '84. p. 80) 53. 1.
 tannimna (°pravāṇa) 106. 13.
 Vtas 25. n. 3; 36. n. 1 and Add. Notes.
 tātuka (correl. of yātuka) 346. 16.
 tātthagata (adj.) (cf. Bodhic. V. 46) 157. 13, 20.
 tāyin 31. 3; 260. 11; 300. 8 and note.
 tiraḥkuḍya 76. 12.
 tishṭhatu 'let alone' (something comparatively unimportant) 309. 5. 352. 1; cf.
 Ch. s. v. *tishṭhati*; and Majjh. I. 490, 491 (M.H.B.).
 tulapicupa 'cotton-wool' (simile) 180. 14 and note.
 tebhitā (= tebhyas) 329. 8.
 tailapācika (n. of a dish?) 182. 1 and note.

trāyastriṃṣāḥ (devāḥ) [for °ā cf. Mhv. and Pāli] 350. 16.

trikoṭi see koṭi.

tribhava 102. 8; 312. 3; 319. 11.

triskandhaka 171. 5 (note); and compare Index I.

traiyadhvika (*sic lege*) 139. 4 (compare Add. Notes).

tvacaḥ (shaṭ) 70. 4.

dakṣhiṇīya (B. Sk.) 'venerable' 56. 15; 151. 9; 271. 5; 286. 4.

daṇḍanīti-ṣāstra 192. 7.

daṇḍāpayati 63. 13; 67. 10.

dantakāshṭha 'toothsticks' (not to be chewed in public) 125. 5.

dantotpūṭaka n. of hell-birds 69 *fn.*

daṣaddiṣi 346. 1.

daṣavarga 169. 1 (note 1).

dāntājñeya 'well-bred bull' 190. a.

dāsa (simile; cf. *lokadāsa* 35. 7) 143. 8.

Dirghajaṭṭh (a sect) 332. 2.

durnyāsa 144. 2 and note.

durvācatā 'abusiveness' 306. 7.

duḥṣradhānīya 'hard to believe' 174. 18;

dushkhaṇa (duḥkhada, v. 7.) 'harm-doing (Tib. *gnod-byas*)' 156. n. 2.

Dushpradharsha a Tathāgata 9. 5.

dushya 'curtains', 'seat-drapery' 76. 12; 353. 1.

Devadatta and Udraka 105. 17.

devāgnivat (simile) 121. 16.

Dṛḍhavikrama, a Tathāgata 9. 4.

dauvarikabhūtā (smṛti) 120. 9.

daushṭhulya 116. 17 (note 5).

Dramiḍa (°ita?) 96. 14; 95. 6.

(matta-)dvīpa (simile) 118. 12.

dvīpatā 'state of being a refuge' 285. 15.

Dhanyottarā (?) Add. Note to 168. 4.

dhanva 'dull' 7. 9; dhanvikṛ 7. 11. Perhaps to be read dhandh°; see Add. Notes.

dharmatā 236. 16.

dharmadāna 352. 7; 354. 5.

dharmapadāḥ (adj.) 322. 15, interpr. by Tib. (195. a), if the reading was the same: *chos-kyi-bgo-skal-la spyod-pa* 'enjoying their share of the dharma'.

dharmabhāṇaka (cf. Saddh.-P. ch. XVIII) Ch. III *passim*; 97. 3, 4; 151. 15; 284. 2; 335. 14.

dharmamukhāḥ (masc.?) 'approaches to dharma' (?) 335. 14.

dharmamegha (figuratively) 103. 1.

dharmasannāha; see sannāha.

dharmasambhāra-yoga, defined, 191. 4 sqq.

dharmāsanaka 'occupant of pulpit' 355. 8.

Dharmodgata 39. 11; 40. 1.

dhātu (fem.) 138. 11 note 3.

dhātu (six) 220. 10 sqq.; 244. 11 sq.

dhāraṇī 18. 16; 336. 8.

dhārmagravanika 'relating to hearing the law' 197. 18; 201. 5.

dhārmī kathā 131. 1.

{ dhūtaguṇāḥ (cf. Samādhi-r. 5. 14) 137, note 1; 191. 10.

{ dhūtaguṇa- 328. 2.

{ dhūtaṅgāḥ 135, note 6; 137, note 1.

dhūmagāra (?) 80. 11.

dhvaja (metaph. use) 134. 6.

Nakshatra-rāja, a Tathāgata 9. 1.

(citta-)nagara (simile) 122. 15—123. 9.

nagarāvalambaka 9. 4.

nagna-acela 331. 12; 340. 19.

naṭaraṅgavacana 126. 3.

naḍa 'artery' 221. 2.

naḍacippitika (?) 182. 2.

nandirāga 288. 1.

√nam with ut- 'exalt' and ava- 'cast down' 180. 3.

nayuta 318. 1 and note 1.

navavaraṇa (of the body) 230. 11, note 5.

nidānam (adv. use) 100. 12.

—nidānāḥ 'having as their object' 329. 11.

nidrārāma 111. 3.

nidhyapti 33. 15; 131. 8; 152. 2. (cf. Samādhi-r. ch. IV. 1. 8).

nimittam karoti 'give a hint' 268. 6.

(tan-)nimna 54. 1; 106. 13; 191. 8 (note 5).

niraṅgaṇa 121. 2.

nirāmishacitta 'non-fleshly-minded' (cf. Kūrikā 26) 148. 4 cf. Samādhir. 17. 3—9.

nirāsvādātā 'insipidity' 277. 5.

niruddhu (?) 134. 11 and note 5.

nirgamana 'decease' (?) 208. 15.

nirmāna 127. 13 (paronomasia with °māṇa); 201. 3; 316. 9.

nirmāya 'guileless' 285. 8.

nirvikalpa 'free from hesitation' (Tib. *mi-rlog*) 324. 2.

nirviṣeṣha with instr. 'indistinguishable from' 201. 17.

nirvṛta 29. 6; 45. 1.

niṣcari 339. 12.

niṣcārayati 'utters' 268. 3, 9.

niṣcittatā 122. 7 (note 2).

niṣchadma 'without cloak (of guile)' 155. 10 Bodhic. VI 119.

niḥṣaraṇa ('sortie, fuite') Senart, Mhv. I. 433) 203. 16; 205. 12 (cf. (a-) *niṣṣratva* 285. 11 and Itiv. § 48).

nishadyā 'sitting' (cf. Mhv. Index) n^ocitta 'a mind for (desire of) sitting' 17. 18 (and Add. Notes).

nishkaṇa 158. 15 (note 5).

nishparidāha 121. 9.

- nisayanda (cf. syanda) 129. 11; 130. 2; 151. 4; 181. 10.
 ni(h)satva 336. 4.
 nihsapatna 'unrivalled' 294. 3.
 nivarana 'besetting sin' 191. 7.
 (dharma-)netrī 88. 14; 292. 1.
 naigama-janapadāḥ 'town and country folk' (Buddhist usage) 297. 15.
 naishkramya 'renunciation' 306. 4 (note 4).

 √paps 62. 3; 63. c; 98. 7; 153. 3.
 papsana (noun) 'hurting' 10 note 4 (for °papsana [adj.] in the met. sense of
 'dishonouring' see B & R. s. v.; Pkt. °phapsana, Hem. Decīn. II. 42.)
 √pac 'make clear' } 243. 13 and note.
 pacya 'conspicuous' }
 pañcatrimṣat Buddhāḥ 169 note 3.
 pañcapāṣaka (bandhana) 165. 5.
 √paṭ: see adhyā-paṭ.
 pattiyaśi, (pratiyaśe), pattiyaśi, 'believe' 174. 7, 15.
 —pathima 'leading to' 260. 10 and note.
 parātma-samatā, °tva 357. 16, 17; cf. Bodhic. VIII. 90.
 parāpṛsthībhūta 'turning one's back' 283. 14.
 parikarabandha 'girding up the loins of the mind' 276. 3.
 (a-)parikarman 357. 5.
 parikarshaṇa 'planning' 172 note 2; 190. 13.
 parikalpam upādāya 166. 11.
 pariṇāmanā 213 note 4.
 pariṇāyaka 281. 19.
 pari-tap 'despond' 228. 10.
 pari-tas: see below (a)paritras°, and Add. Notes.
 paritulana, °natā 191. 1, 6.
 (a-)paritrasyanā (cf. Digha-N. I. p. 40 *ad finem* and Rh. Davids tr. p. 53)
 25. 7; 36. 1 note 1 and Add. Notes.
 paridāha 121 note 4; 198. 9; 206. 4.
 paridīpita 124. 6.
 parinishpatti 'perfection' 184. 14.
 parinishpanna 277. 8.
 parinishpādana 'completion' 282. 15.
 paripūrī 'fulness' (cf. Senart Mhv. I. 373 *ad finem*). 117 note 2; 119 note 6,
 350. 13 *et al.*
 paripraṇayati 'consider' 88. 6; 152. 10.
 parivrājaka 331. 11.
 parishā = Pāli parisā (? *parshada* Suvarṇap. 4 fin) 113. 8.
 (sukha-)parisarpyakam (sthāna) 'a place easy to walk about in' 197. 3.
 parihāra: see saparih°.
 paritta 'limited, circumscribed' (su°-) 113. 15; 281. 17; 'few' 355. 1.
 paryādāna 'making an end' (esp. of karma; see Divy. Index) 177. 15.
 paryutthāna 178 note 3 (occurs several times in Upāliparip.).
 (a-)paryutthānatā 191. 7.

- paryupāsita 35. 2.
 palāṇa (masc.) 242. 8.
 paliguddha } 50. 15 (palibodha ?); 100. 4; 105. 12; 109. 1; 186. 10; 249. 8.
 paligodha }
 paṣurathagatiko Bodhisatvaḥ 7. 1 sq.
 paṣcimāyām pañcāṣṭyām 88. 14 (note); 104. 10; 116. 2 *et al.*
 pañcagatike saṃsāre 91. 9; 176. 6.
 pārājika 66. 16.
 pārāvāra 357. 17.
 pārihāni [cf. aparihāṇa] 308. 8 and note.
 pārṣvapārṣvaka 228. 13 and note.
 piṇḍārtha 'concentrated meaning' 127. 3, cf. *piṇḍāyitrā* M. Vyntp. § 245. 271.
 pithat = pidaḥat 348. 11 and note.
 pippalakā (vāyavaḥ) 248. 13.
 pukkasa a low caste 183. 1.
 puṇyakriyāvastu 138. 8 and note.
 purime = pūrvam 177. 7;
 purimeṇa 193. 9.
 pūrvābhilāpitā 'disposition to speak first, chattiness' 183. 15.
 pūrvāvadāne 10. 12 (cf. 13. 10).
 prśthavaṃṣacara (hell-birds) 70. 2.
 pesī (°ṣī) 'embryo' 358. 15 and note.
 pañḍilika 150. 13 (cf. *pañḍapātika*, Bodhic. X. 46, R. Trigl. 22. 6 and § 45. 4
 of the anonymous vocabulary published by Minaev in his *Buddhism* I. ii.
 p. 128).
 posha 199. 8.
 praguṇṇa (pragunya?) 184, note 1.
 pragarati 'ooze' 249. 7.
 prañidhānas, list of 291. 11 sqq.
 Prātāpana, a hell 85. 1.
 pratigha 'anger' 149. 5, 6 (quasi-etymological explanation); 271. 12; 272. 6.
 pratīcchādanatā 41. 19 (note).
 pratipaksha 160. 5—6; 172. 13; 173. 8.
 pratibhāna 15. 13;
 pratibhāsa 272. 10.
 prativigacchati 248. 10.
 prativijñapti 'recognition' 250. 5, 6.
 { pratividhyati 317. 10.
 { prativedha 214, note 5.
 prativinodana 120. 15 and note;
 { pratisaṃlayana (Divy.) 'privacy' 114. 9; 120. 16.
 { pratisaṃlīna 67. 12.
 pratisaṃvidā (cf. Samādhi-r. ch. XXIV.) 109. 6.
 pratisaṃvedanā 'experiencing' 253. 6, 14.
 pratiṣaraṇāḥ (masc.) 'refuse' 207. 17 (cf. 191. 1).
 prāṭihanyanā 251. 14 and note.
 pratyaya-yāna 328. 8.

- pratyarthika 'enemy' 234. 11.
 pratyavalokana 'paying attention to' 148. 11 and note.
 pratyāpatti 'restitution' (after repentance) 160. 8; 177. 9.
 { (a-)pratyudāvartanam (non-) retreat 296. 8.
 { pratyudāvarte 'turn back' 280. 7.
 pratyekanaraka 57. 1; 136. 10.
 prathamacittotpādika Bodhis. 212. 13.
 { pradakṣhiṇa 112. 14.
 { pradakṣhiṇa-grāhitā 'disposition to take well' 236. 4.
 prapañcārāma 105. 3; 114. 13 sqq.
 prabhaṅgura 232. note 1.
 pramuditā n. of a *bodhisatva-bhūmi* and of a division of a treatise on the *bhū-*
mis 10. 17; 11. 3.
 pramosha cf. *supra*: *apramoshatā, asampra°*.
 pralambapādam 'with one foot hanging down' 125. 13 (*mahārajalū-*posture.
 Foucher *Iconographic* p. 67 note 5).
 pralugna 56. 8.
 pravaṇatā 191. 8.
 pravārymāna 'pressed to accept' 268. 4.
 prasāda 'seat, locus' (cf. *Atthasāl.* pp. 72, 306 sq.) 250. 14.
 prasrabdhi 'cessation' 255. 14.
 prahāṇa 135. 3.
 prahruta 'crooked' 42. 5.
 prāg eva 'much more' 11. 2.
 prāgbhakta 'forenoon' 352. 1.
 prāgbhāratā 191. 8 and note.
 prātihārya 'marvel, magic' 213. 11; *Dīgha* - n. xi, *passim*.
 prādeçika (vidhi) 125. 8 ('yāna) 183. 10.
 prāntaṣayyūsanika 55. 9 (cf. 104. 15).
 prāvish-kr 194. 8.
 prāsāṅgikam 168. 14.
 prāsādikatva 'kindliness' 157. 5.
 Priyaṅkara (Bodhisatva) 168. 4; (a king) 255. 11.
 Priyadarçana a Bodhisat 124. 5.
 prekshika (?) } 52. 18; 267. 15 and note.
 prekshikā }
 premaniyā 126. 11 and note.
 phāsum 129. 8 (and Introduction § 4).
 °phuṭa 'expanding like a snake's hood' 334. 17.
 (daça-)bala 25. 4; 161. 2; 164. 3.
 bahukṛtya 128. 10.
 Bahuçarika n. of a naraka 57. 1.
 bālā n. of a flower 81. 8.
 bāhirakāḥ 'outsiders' 332. 9.
 bāhuçrutya 12. 16; 114. 2.

- bimbara n. of a high number 157. 11.
 bilaṅga-thālikā (Pāli) Additional Note to 80. 11.
 bisa (*sic legendum*) 'lotus-root' 137. 15 (and 'Additional Notes' ad loc.).
 bukkā 'heart' 25. 11, 17.
 buddhamāhātmya 145. 12.
 buddhāḥ: see pañcatrimṣat 169 note 3.
 bodhikarā dharmāḥ 286. 14; 287. 4.
 bodhimaṇḍanishadana 158. 8.
 bodhisatvayānika 104. 10; 116. 1.
 bodhisatvapitaka 190. 12.
 bodhisatva-vinaya 190. 4.
 bodhyaṅga 144. 10.

 bhadraghaṭa 155. 8 and note 3.
 bhadracarividhi (°caryāṅv°) 139. 13 (note 7); 291. 10; 316. 8 (= Kārikā 25).
     Compare title of Ch. XVI.
 bhadraṇuṣaṃsāḥ (four kinds) 313. 1.
 bhaya various kinds of, 193. 7—18; 296. 3 sqq.
 bhayin 'timorous' 364. 1.
 (tri-)bhava 102. 8; 312. 3.
 bhājana 354. 9, 10.
 bhikṣhadā 98. 8.
 bhūtaṃ (adv. ?) 46. 6.
 bhūtakoṭi 257. 15.
 bhesyanti = bhavishyanti 45. 12 (cf. 46. 16); see also Introduction § 4.
 bhaishajya (satata -bh°; glāna-pratyaya-bh°) 135. 8.

 Makkoṭaka, n. of mountain 71. 2.
 mañcāroha 139. 15.
 mativikrama 122. 4.
 mana-utplāvākari (like Wordsworth's 'My heart') leaps up when I behold...
     126. 12; cf. Bcp. ad I. 7 (p. 13. 11).
 mantrāḥ 'spells' (ayukta-m°) 113. 12 (paligodha-m°) 109. 1; (vivāda-m°) 108. 7.
 manyanā 'self-consciousness' 251 n. 2.
 { maru 307. 7; 334. 1.
 { maru-pati 'lord of the Maruts' [and devas generally] (cf. Pāli) 305. 7.
 marmaguhyaka (hell-birds) 70. 2.
 marmasthāna 'vital points (of doctrine)' 17. 10, 11 (= Kārikā 3).
 mastakaluṅga (= mastul°) 'brains' 69. 16 note 5.
 mahadgata 'great' 248. 15.
 Mahāpaduma, n. of a hell 75. 10.
 mahāprāṇidhānāni (list of) 291. 11.
 mahāpramāṇa 'full cassock' 352. 13.
 mahāyānika 'follower of the Mahāyāna' 13. 8.
 Mahāvvyutpatti passages used from, 67 note 2; 117 note 3; 119 note 3.
 mahācāla 175 note 5.
 mātṛajña 'moderate' (Pāli *mattajñu*) 143. 20 (= Kārikā 14).

- mātrābhōjin 'eating in moderation' 129. 13 and note.
 Māyā-devī 122. 14.
 Māra 189. 8.
 Mārakarmāṇi (daça) 49. 5—51. 20; 151. 13 sqq.; 182. 16.
 Mārakāyika 128. 5; 184. 10.
 Māradūta 184. 11.
 Mārabbhavanāni 284. 5.
 Mārāṅkuça-viddha 151. 12.
 mārganatā 214. 7.
 mālāvihāra 'votive flowerbooth' 300. 8.
 middha 'sloth' 111. 9, 13, 128. 1; 197. 6 *et al.* [cf. Additional Notes].
 mukhapūram 'mouthful' 125. 11.
 muditā (defined by extract) 183. 4—184. 4.
 mudrākārūḥ (not to be eaten) 139. 15.
 mudrāvāre niyuktāḥ 58. 6.
 mushitaçruti 108. 8 and note.
 muṣṭika a low caste 48. 2.
 mūtoḍi (li) 210. 8 note 3; 231. 1.
 mūlāpatti (five kinds of sin) 59. 11—60; 66. 12, 15 sq.; 167. 19.
 mṛgacaryā 332. 8.
 mṛśhāmoshadharma 261. 8; cf. Madhy-vj. 10. 20.
 medakasthūli 'vessel of grog' (malt, acc. to Tib.) simile, 231. 2.
 mraksha 198. 8 ('persistence in wrong-doing' B^a from B. Sk.; 'hypocrisy' Ch.).
 mrakṣaṇa ('massage?') 132. 6.

 yatha-r-iva 304. 10 *et al.*
 Yaças, a Tathāgata 9. 2.
 yātuka = Pāli yattaka 328. 11; 339. 10.
 yāthāvataḥ 260. n. 2.
 (pratyaya-) yāna 328. 8.
 yāpanā 127. 19 (cf. *jāpanā*).
 yāma-laukika 130. 17.
 yāvat (1) = peyyālam 93. 1; 171. 10. *et al.* (often denoting an omission made by a redactor).
 (2) 'least of all' 252. 9 (note) sqq.
 yuktyāgama 359. 1.
 yugamātraprekshin 'looking only a yoke's length before him' 128. 6 (note); 267. 15.
 yuñjishyāmi, ghaṭishye 201. 4 (note).
 yogakshema 147. 4.

 rajoharaṇa 'broom' 35. 8 (cf. Jacobi, Jain-sūtras I. [SBE. vol. XXII p. 57]).
 raṇya = araṇya 329. 13 (cf. *ḍaka* for *udaka*) p. 57, note 2).
 ratha (metaphor) 361. 9.
 raçmi mystic rays, list of 333. 14—342. 13.
 raksha(m) = rakṣā 309. 2.
 rūgayāti (ā-, vi) 30. 6, 7.

- { —rājan at end of cpd. 178. 7; 246. 4.
 { rājāna- (as cpd. base; cf. Mhv. Index) 45. 9 (note).
 Rāhu 346. 11.
 ruksha 'rough' 131. 4.
 Rutāvatī, a sūgara-devī, inventress (?) of music 346. 3.

 lapana 'babbling' 268. 6 (cf. Bcp. ad V. 75, and Vis.-m. ap. JPTS. '91-3, p. 80).
 layana Add. N. to 29. 14; 178. 2 (contrasted with *grha*).
 laçuna 132. 5.
 lābhasatkāra 104. 17; 105 *passim* and 148. 16 (Kārikā 16).
 lālapyaṇa 'lamentation' 222. 8 (note).
 līnatā 'despondency' (new meaning, cf. *kyate* 185. 3); 179. 14; 183. 5.
 lūha 128. 16 (note); 129. 9; 130. 5; 131. 4.
 leya 'snare' 77. 4.
 lokadāsa 35. 7 (cf. dāsa 143. 8).
 lokadharmā (aṣṭa) 180. 2 (note).
 lokapradyota 'Light of the World' 298. 6; 310. 4.
 lokāyata-maṇṭra 148. 10; -çāstrāṇi 192. 7.

 vaṃça (caturārya°) 105. 8 (note).
 vaika («forme prācrite du sanscrit vakra dans le sens moral» (Senart, Mhv. I. 450) 230. 3.
 vanīpaka (°iyaka) (Divy.) 26. 5 *et al.*
 varga (daça-, pañca-) 169. 1.
 vā = iva (cf. Mhv. Index) 275. 8.
 vādavidyāçāstra 192. 8.
 vānta 'removed' 173. 9 (note).
 vālapatha = 'hair's breadth' 295. 5; 344. 10.
 vālikā = vālukā 'sand' 312. 4; 314. 18.
 vikalpa, see nirvik°.
 vikuṭṭanā 'censure' 100. 3 (note).
 vikurva (°vaṇa and °vita) 'miraculous power' 327. 20 (note); 330. 12; 342. 18.
 vighāta 'loss of', 'separation from' (with disjunctive instrumental?) 268. 7.
 vicakshuh-karāṇa 'vexation' 355. 12.
 (a) vicikitsaka 'not doubting' 36. 7.
 vicchidra (Pāli, *vicchidaka*) 77. 12.
 vijahya (from *vā*) 106. 11.
 (a-)vijñaptika 234. 2.
 viṭhapanā 180. 4 (note); 236. 1-4 (definition).
 vidūshaṇā 'self-reproach' (cf. Feer, cited in Add. Notes) 160. 5-14.
 vidyuccakrāçani (simile) 105. 11.
 Vidyutpradīpa, a Tathāgata 9. 2.
 vidhamanaka 'bellows' 249. 2.
 vidhamanatva, °tā 31. 10 and note; 192. 1.
 vinīlaka 211. 1 (note).
 vipaṭmaka 211. 1.
 viparyāsa (four) 198. 11, 12; cf. Poussin, Muséon. N. Sér. I. 236.

- vipaṣṣyanā (cf. Lal.-v. 146. 7) 'keensightedness' 108. 16.
 vipūyaka 211. 1.
 vipratīṣāra 'repentance' 160. 7.
 (ati°) vipratīṣārin 'remorseful' (Lal.-v. and Divy.) 178. 14.
 Vimalatejas 189. 9 sqq.
 vi-rāgaya 30. 7.
 vilohita = lohita 'blood' 81. 14.
 vivarṇita 'blamed, condemned' (also Lal.-v. apud B²) 281. 12.
 viveka 'detachment' 357. 14 and note.
 (a-)viṣarāṇa 235. 11.
 (praṇidhāna-) viṣuddhi (four kinds) 311. 14.
 viṣeshagāmitū 'being in the way to distinction' 316. 3, s.
 viśhkambhanatā 'disposition to check or hinder' 191. 7.
 viśhkambhayati 'ungirds' 279. 6-7.
 viśṭhīhate (vitīṣṭhate; cf. *vyutthīhi* 344) 18. 6 (note); cf. M. Vyntp. page 87, note 9.
 viśamvādaka 13. 10.
 viśabhāga 'different' 296. 9 (note).
 viśrambhaḥṭikā 'destructiveness of trust' 269. 2.
 vihāra 213. 12 (note).
 viheṭhanā (= viheṭha Lal.-v.) 'harm' 271. 8 *et al.*, also Asht.-P. 417. 2.
 vīrya (sāmtatya-), definition, 51. 9.
 vṛṣabhita 214. 1 and note.
 vaitulya (v. l. vaipulya; see Additional Notes) 354. c.
 vaidhurya (?) 136. 9 (note).
 (a-)vaimukhyam (cf. Samādhi-r. 5. 21) '(not) being put out of countenance' 179. 15.
 vaiyāpṛtya (or, °vṛtya. Senart, Mhv. I. n. 594 maintains the form vṛtya, comparing the Pāli *vayyāvacca*) 'service' 50. 15; 55. 6; 114. 3, 5, 7 (note 1).
 vairamaṇacakra (cf. Mhv. I. 128. 7; Suvarṇa-p. 3 fin) 176. 8.
 Vairambha (n. of a proverbially strong wind) 246. 11 (note).
 vaiṣeshikatā (abstr. form new) 'faculty of distinction' 277. 4.
 vyavadāna 172. 11 (n. 5).
 vyādhmūṭaka 211. 1.
 vyāpāda 'desire to injure' (B. Skt.) 269. 1.
 vyāpṛta (partic.) 143. 8 (cf. *vyāpṛtatā*, Harsha-c. 179. 8).
 vyupaparikṣh (new cpd.) 122. 1.
 Vvraj (Ātm.) = varj 309. 4.
 ṣamathā-vipaṣṣyanā 272. 16 (note).
 (a-)ṣarāṇa (?) 235. 11.
 ṣalya (metaph.) = σκόλοψ 231. 2; 283. 3; 322. 6.
 ṣastrakāḥ (vāyavaḥ) 248. 12.
 Śāntamati 159. 13, 15.
 ṣaradya 'timidity' 296. 7 (note).
 ṣāstrasamjña 98. 7; 154. 12.

- { çikshāpada 11. 15; 143. 20.
 { çikshāpadāni (several groups) 174. 1 sqq.
 Çibirājā (tale of) 97 note 2.
 çivapathika 211. 9 and note.
 çukladharma 187. 16 (note); 199. 13.
 çuddhadrshṭi 135. 3.
 çūnyatā: see sarvākāravara; pudgalaçū° 242. 5.
 çūnyatādhimukti (salvation from sin by its means) 171. 13 sqq.
 çūnyatāvādin 264. 12.
 çaikshaka 55. 10 (note).
 çaila — (mānasa) 'virtuous' ('mountain-like' Tib. cf. Samādhi-r. 5. 3; 23. 23); 266. 12.
 çmasānaparyavasāna 25. 17.
 çmāsānika 135. 1 (note) (cf. Buddh. Trigl. fol. 22. b).
 (a-)çramsana [leg. °sraç?] 'falling away' 190. 18.
 çraddhā } eulogy of 2—4.
 } definitions of 5. 13 sqq.; 316. 6 sqq.
 çraddhādeya 198. 2 sqq.; 146. 18.
 çraddhāniya v. duḥçr° 174. 13.
 Verabh (written sr° in Buddh. Mss.) 269. 2.
 Çrāmaṇavarnaprātirūpaka n. of a hell 136. 10.
 Çrikirti, name, 9, note 1.
 (a-)çloka-bhaya 296. 6 (note).
 { saṃlikhita 127. 13 (note); 128. 1.
 { saṃlekha 354. 12.
 saṃvara 11. 15 sqq.; 14. 13; 15. 1.
 saṃvartana 215. 5 (note).
 saṃvṛti 'conventional external reality' (opp. to paramārtha) 256. note 3;
 257. 7; 264. 3; 357. 11 (note).
 saṃvega 197. 14, 15 (note 3).
 saṃsūrapurā 35. 5.
 saṃskṛta-dharmāḥ 263. 4.
 saṃhāta = saṃghāta, bulk (cf. acchaṭṭas° 214. 11) 159. 9.
 (a-)saṃhārya 'not to be captivated' 317. 15.
 saṃkalībhūta 211. 11 and note 3.
 saṃkilikilāyate 'romp with, shriek for joy' 76. 11 (cf. Aṅg.-n. IV. p. 55. 7, *saṃ-*
kīlati, saṃkīlayati).
 saṃkucati 'shrinks' (in fear) 264. 13 (note).
 saṃkrānti 'transition' 226. 13 (note).
 saṃgaṇikā (*sic lege*) 106. 11; 191. 10; 201. 13; 202. 20; 337. 15.
 saṃgraha-kārikāḥ 66. 15.
 saṃgrahavastu 95. 3; 278. 11; 328. 6.
 saṃgrāmayati 181. 4, 8.
 saṃjāda 152. 12.
 saṃjña (cf. Mrs. Davids on Dh.-sūi § 4) 264. 7.
 sātkāyadrshṭi 289 note 4 and Add. Notes.

- sadayita (*si vera lectio*) intens. of *dayita* 'beloved' 300. 10.
 sanikāya 176. 9.
 saṃtati 'disposition' 194. 5; 253. 5.
 saṃtāna (1) 'series of moments of consciousness' (?) 359. 14.
 (2) 'character' [arising from (1)] 23. 16; 126. 9; 360. 7 (cf. *sāntānika* 296. 3 and Additional Notes).
 saṃdhuḥkṣaṇa 126. 3; 136. 4.
 saṃnāha 'spiritual armour' 99. note 7; 123. 4 *sqq.* def. of *dharmasaṃnāha* 185. 6 and note; 188. 1; 232. 9; 278. 5 [cf. 130. 16. *maitrīyāhārasaṃmaddha* and 272. 11 *maitrī-saṃnāhasaṃmaddha*].
 saṃniḥraya 'accumulation' (?) 160. 10.
 saṃparihāra 'watchful' 178. 13 (occurs with *sāmurakṣū* in *Upālipariprechā*).
 saṃtapadāni 167 note 1.
 saṃpratīsa 'respectful' (Divy.) 199. 16.
 sabhāga 176. 9 (note).
 samanantara, use of 269. 13 (note 5).
 Samantasatva-(pari-)trāṇaujaḥṣṛī n. of a *devatā* 149, note 3.
 samanvaṅgībhūta 166. 8.
 { *samanvāhr* (passive) 'regarded' 𑀲𑀸𑀓𑀸𑀓𑀸𑀓 (cf. Senart, *Mhv.* I. 564) 35. 1; 351. 5.
 { *samanvāhāra* 225. 9 (note).
 samayadhāna 'association with' 154. 7; 296. 9 (note); (eight means to get *Buddha-sam*°) 309. 14.
 samādāna 98. 1 *sqq.*
 samādāpanatā (abstr. form new) 309. 15, 16.
 samādāyi (cf. *samādāyana* 337. 2) 'making a vow' 337. 11 [cf. Cowell, *Divy.* — Index s. v. *samādāya* or solemn resolve].
 samādhiskandha 117. 15.
 samuccarati 'address' 186. 8 (note).
 samuccraya 'body' (B. Skt.) 277. 10, 13.
 samudācaraṇa 'practice' esp. of evil (= °cāra committal) 268. 13.
 { *samudānayana* 'collecting' 278. 2.
 { *samudānetā* 237. 2.
 samudīraṇatva 248. 11.
 samudghāta 'removal' 232. 15.
 saṃpragraha 277. 9 (note).
 saṃprajanyam } 121. 4; 271. 10; 279. 4; 108. 8 (note); 123. 14 (definition).
 (a-)saṃprajanya }
 saṃpravārita 208. 2 and note.
 saṃmiñjita 'stretch out' 120. 14 (note).
 samyakprahāṇa (catuḥ) 105. 14 (note).
 sayāthā 113. 5 (note).
 sarvatragāmini (bhūmi) 32. 15.
 Sarvadharmanirṇādacchatramaṇḍalanirghoṣa, rāja 154. 2.
 sarvavajradharamantra 140. 13.
 sarvākaravaropetā cūnyatā (definition) 272. 11.
 saḥakyaṃ (adv.) 110. 19 (note).
 saha usage of, 65 note 1; with partic. like 𑀲𑀸𑀓𑀸𑀓𑀸𑀓 (cf. *samanantara* 178. 3 (note).

- sahadharmika 'consonant with religion' 194. 7 (note).
 sahāyaka ('ikā) as separate adj. uncompound 278. 8, 9.
 sāmplekhika 354. 14.
 sāmvarika 11. 15.
 sāmkaṭhya 'discourse' 50. 6 (note); 151. 18.
 Sāgaramati, Nāgarāja 12. 15 *sqq.*
 sāmptatyavīrya (defined) 51. 9.
 sāmptānika 296. 8.
 sārva-kālika 14. 18.
 si 'his' 302. 5 and note.
 Simha, rājakumāra 5. 15.
 Simhavikrīḍita n. of a Tathāgata 173. 13, 18.
 sīmābandha 139. 10.
 su-udgr̥hita v. udgr̥h°.
 sukhasparṇam viharati 200. 18 note.
 Sukhāvati (heaven) 175. 5.
 sudurgati 86. 15 and note.
 sudhana 122. 14.
 sudhā 'plaster' 274. 9.
 suparijita 'well tamed' Add. Note to 122. 6.
 sūcīchidra (hell-birds) 70. 3.
 sūtrāntacaryā 'practice in (magical?) treatises' 808. 11.
 sūpāsya 202. 19.
 sūrata 196. 2.
 Buddha-)sūrya (simile) 102. 10.
 seka 'excitation' (as of fire with dropped oil) 265. 15.
 saukara 'pork-butcher' 48. 10.
 sauratya (? cf. sūrata) 183. 14 (note).
 (ātma-) (para-) skhalita 116. 4.
 sthūpayitvā 'except' [cf. Divy. and Pāli] 175. 1.
 sthūma (B. Skt.) 'stamina' (?) 23. 16;
 (dagdha-)sthūnā 149. 3.
 snehatva 'viscousness' 246. 17.
 sparṇa (= phāsu?) 32. 2.
 spashṭatā (moral) purity (?) 285. 16.
 Vspṇaṇḍ 172. 1 (note).
 Vspṇar (1) intrans. 'sich verbreitend über (B²)' 213. 1.
 (2) trans. 'fill full' 187. 7 (note), (*aspharāṇya*) 249. 5, 8;
 sphuṭa 'filled with' 247. 9; 249. 5, 8.
 smṛtyupasthāna (catuḥ) 105. 13 (note), cf. Ch. XIII.
 syanda (°dana) 116. 12, 13 (note 2); 119. 1; (cf. *nishyanda* 129. 11; 130. 2 and
 nart Mhv. I. 169, 3; II. 230. 7; n. 546).
 srāṃsana (qr°) 'relaxation' 279. 7 (note).
 ṛsrahb for ṛsr° 269. 2 (note).
 svanadhyaṣita 'quite unattached to' 269. 8.
 svastinā 104. 11 (note); 116. 2.
 hastipotāḥ (simile) 137. 15.

Hāṭakaprabhāsa, n. of a form of mercury (*rasajātum*, *rasadhātu*) 177. 10.

hākkāra 'exclamation' (of wonder) 36. 11.

hetupratyaya-samyukta 172. 5.

hrīrapatrāpya 136. 1; 192. 1 (cf. the falsa lectio in Samādhi-r. 5. 13; and Pāli

hirotappa Ch. s. v., Majjh. - n. I pp. 271—74, Aṅg. - n. IV. p. 99, Itiv.

p. 366, also Suḥṛllekha § 32 (J.P.T.S. '86 p. 12).

γ/hru 42. 5 (note).

Additional Notes and Corrections.

(Typographical errors in separate list.)

1. 3. Tib. གང་ཐོས་ནས་ཀྱང་... སྟོན་སྟོན་; and similarly the Chinese translation, as I learn from Prof. Leumann and Mr. U. Wogihara, so that the reading may have been something like: **अवा च ये त्यजति°**.
2. 8-7 and note 1. Quoted also in Bcp. ad I. 4, ed. de la Vallée Poussin in *Bibl. Indica*, p. 10.3 with some variants. As to the topic (*kṣaṇasampad*) Poussin compares Suhṛllekha 64. J.P.T.S. '86. 19 and Aug. - n. VIII § xxix.
2. 9. With *samāgamam* de la Vallée-Poussin compares Bodhic. I. 4.
2. 10, 11. Kārikā 1. See the Introduction. The stanza is repeated by Cāntideva at Bodhic. VIII. 96. The whole passage 2. 10-13 is quoted in Bcp. ad III. 21 (= 87. 1-5 of the edition).
2. 13, 14. Kārika 2. Prof. de la Vallée Poussin compares Sumaṅg.-V. 231. 15 *saddhāmūlikā sammāditṭhī*.
2. 15 and note 3. Mr. Wogihara informs me that this *dhāraṇī* (from which a very long extract is given at pp. 327 sqq.) is identical with the work described by Nanjio 785. The latter authority makes it a chapter of a large work of the Avatamsaka-group.
2. 18 and note 5. My friend Leumann points out to me what I should have noticed myself, had I been able to use the Tib. version better at the time that we must divide: *mātr-jaṇetrī* (*janayitrī*).
མ་ལྷ་ར་བ་སྟེན་པ་སྟེན་
 'giving birth to (i. e. reproducing) what is past, like a mother'.
3. 8. The Tib. has རྒྱལ་ས་པའི་སྟོན་པ་ implying a reading *saṅgamukh°*.

3. 14. Read of course *अतृप्त गु°*. Dr. Leumann suggests that we should correct the *gunonti* of the MS. to *gunenti*: 'studying without satiety'; and so too the Tib. (5b 2): རྒྱལ་ཁྲིམས་པ་མེད།. I find in Jain Prakrit *gunāviya* similarly used (Jacobi, *Ausgew. Erz.* 7. 17).
4. 18, 19 and note. Read in note °*syi aci°*. According to the Tib. (6a 2), however, we must understand both lines *paçyiy' acintiya* (པཅུའི་ཡིན།); so too the Chinese, as Dr. Leumann informs me.
5. 9. Read *तस्माच्छ्रुत्वा°*.
5. 13. The Chinese, acc. to Dr. Leumann, had a reading °*yā 'ks°* as it renders equivalent to 'every *akṣaṇa*' (*akṣaṇam akṣaṇam*).
5. 20—6. 4. *bodhicittam . . . vijayāya* quoted in Bcp. ad I. 14 (p. 23. 2) with the introductory words: *Bodhisatva . . . uktavān Sudhanāya . .*
7. 9, 11. Read perhaps *dhandha* (°*dhi°*). རྩམ་ and རྩམ་ are hardly distinguishable in old Nep. MSS. Cf. Sk. *dhāndhya* and Pāli *dandha*. *dadhva°* MS of Pañcakr. (ed. Poussin, p. 53).
7. 19 and note 4. This is illustrated by *Yogasūtra* I. 22; *mṛdu-madhyātīmātratrāt tato 'pi viśeṣah*. The glossator refers to a twelve-fold classification occurring in the *Abhisamayālaṃkāra*, probably one of the several commentaries on the *Prajñāp*, so-called.
8. 8—15. My friend de la Vallée has recognized this quotation in the Tib. of a missing passage of the Bcp. (ad III. 23).
8. 12. Regarding the lacuna in l. 12 the above-cited Tib. version renders, the missing word མཎྜཱན་མེད་ *anāthān*; but the Tib. version of our text has མྱོལ་པ་མེད་ which looks more like *atrāṇān*.
8. 16 sqq. A paragraph ought to have followed the end of the quotation. With the following phrase compare *Bodhic.* I. 15. Accordingly in the Bcp. on this passage (ed. p. 24). *Prajñākaramati* reproduces not merely one, but *both* the two following quotations.
8. 17. Read probably *सत्त्वलोके* with Bcp. and Tib. (8b 4) སེམས་ཅན་གྱི་ཁབས་ན་.
9. 8—12, 14—10. 7. This pair of quotations also is laid under contribution by the author of the Bcp. ad I. 17 (pp. 25, 26), with the following chief variants: 9. 8 *bhinnaṃ api*; 13 *sarveṇa sarvaṃ sarvathā dāna°*; 10. 5, 6 *kuṣalamūlavipākena*.
10. 13 (note 4). The stem — *pāmsana* found at the end of adj.-compounds in the sense of 'defiling, destroying' may very well, it seems to me, belong to this root, though B. & R. refer it to a denom. *pāmsaya-* from *pāmsu*.

10. 15, 16. The quotation is the passage immediately following that at 11. 3, 4 verified below. It forms an explanation of *agloka-bhaya*, in the light of which 296 n. 2 must be corrected.
10. 17. See Daṣaabhūmiṣvara Ch. I, fol. 10. a. 3 of Camb. Add. 1618. Read *yogeneti*.
11. 3-4. *ātma* . . . *sneha* ibid. 10. b. 7, 8.
11. 7-9. *tatrāpy*° . . . °*bhavitavyam* quoted in Bep. ad V. 52 (p. 118. 3) with variant न चातः.
11. 9. Read स्योपेक्षे°.
11. 15.- De la Vallée reports that this passage is quoted in Bep. ad III. 23, extant in Tib. only.
12. 12 sqq. This quotation also was reproduced in the same missing portion. See the Tib. version of the comm. on Bodhic. IV. 4. to be printed in the Appendix to Prof. Poussin's forthcoming edition. The expression मरि (sūtra) occurs in this version also (cf. note 4).
12. 13. Both Tib. versions seem to suggest a reading such as रासमहामात्य but it seems to me possible that the translators may have missed such a nice point of Sanskrit as the force of -mātra here.
12. 14. Both Tib. versions imply a reading *sa tam* for *satyam*.
12. 16. *yāvat* here, as often, indicates an omission made by a relatively recent redactor of the text, i. e. subsequent to the Tib. version, and probably to Prajñākara's comm. on Bodhic. The former has a string of five, not merely three, datives.
13. 12-15. Quoted in Bep. ad III. 23 (Tib. only extant).
13. 15. The Tib. of our text has (12. a. 4) གཤམ་པ་གདམ་ཞེ as the equivalent of the word following *Kalyāṇamitram*. *gdabs* (also in St. Pet. Tanjur) is apparently a form of *hdebs*, as we find from the Tib. of the Bep. which has, as Prof. Poussin informs me གཤམ་པ་གདམ་པ་. This suggested to me *adhi-shya* (cf. *anadhīṣṭa* infra 354. 10), and on re-examining the MS. I find traces of the conjunct གཤམ་པ་.
- 13 (note 5). Mr. Wogihāra informs me that the quotation is not verifiable in Nanjio 23 (46).
14. 8 (note 1). *nihil mutandum*. See Introduction p. XXI and Hopkins, Great Ep. p. 253 ibi cit.

15. 1-12. The whole of this passage has been appropriated by the Bcp. ad IV. 48 (p. 93-4) without any clearer indication of its origin than may be guessed from the fact that the passage at 16. 1, 2 (where the name *Qikshāsamuccaya* occurs) is introduced immediately after.
15. 4. Before करोति our MS. has a mark of omission. The missing word is न, which occurs in the Bcp. text (93. 13) and is confirmed by our Tib.:
ནག་ཏན་མེ་ཕེ་ར་པ (13. a. 4).
15. 7. *qikshāpr*° Bcp.
15. 9. The lacuna is filled by the Bcp. thus: देशनात्तर्भावात्.
15. 11. Bcp.: °रभते । न निवर्तते । उपेतते वा । सापत्तिकी. This reading may accordingly be adopted, as on re-examining the MS., which has been rewritten as well as much broken here, I find the syllables *nivartta*-with part of *te* and *na* added below perhaps in the orig. hand.
15. 13-21. Quoted in Bcp. ad IX. 43: see Poussin 'Bouddhisme' p. 283 med. where the variants are noted. From this we learn that the lacuna in l. 14 is to be thus filled °षितं । वेदितव्यं कतमैश्वर्यम्.
15. 14. The reading मर्थोप° .. नानार्थ° of the Bcp. is supported by the Tib.
(13. b. 4) རོལ་..མ་རོལ་.
15. 19. The striking dictum *yat kimcit . . . subhāshīlam sarvaṃ tad Buddha-bhāshīlam*, cited by Minaev ('Recherches', p. 85) from this passage is paralleled from Aṅg.-n. IV. p. 164.5-12 (reference given by Prof. de la Vallée Poussin).
16. 1, 2. See note to 15. 1-12 above. *Vyutpādam* is supported by the Bcp.
16. 19. Mr. Wogihara called my attention to the fact that the Candrapradīpa-sūtra (often quoted in this work) is identical with the Samādhirāja. Both names are used in the Tibetan authorities (Tāran. p. 156; KF. 249). The present extract is from Ch. 35¹⁾ and occurs at f. 163. b. 1 of the R.A.S. MS. (Hodgson 4).
17. 5-18. The whole of this passage (*uktāni . . . °śādamāni*), text and quotations, has been appropriated in the Bcp. (ad IV. 48 = ed. Poussin pp. 91-93).
17. 10-11. *marmā*° . . . *bhavet*. This verse forms Kārikā 3b. As to Kārikā 3a see the Introduction. It is implied in the expression *esa bodhisatvasaṃvara-saṃgrahaḥ*, l. 14.
17. 11, 12. *yāni hi* . . . °*uktāni*. Clause wanting in Tib. and in Bcp

1) In the recension of 40 Chapters (London and Cambridge MSS.).

17. 13, 14. The couplet forms Kār. 4 and the Bcp. adds *ity uktam* accordingly.
17. 17. Read ཐུལ་སྒྲུབ་ཀྱི་མཆོག་ with Bcp. and Tib.
17. 18. I was wrong in changing the reading of the MS., *niṣadyā* being amply attested from Gr. and Lexx. and also by Mhv. II. 398. 20, 403. 1. In these last passages as well as in M. Vyutp. 261. 31 the meaning is clearly «sitting, seat» which the Tib. འདྲུག་ assigns to it here; but the meaning 'small bed', assigned by the Trikāṇḍeṣha (a lexicon specially rich in Buddhistic words) apud B. R., is possible here.
17. 19 and note 3. The Tib. title of the work quoted is འདྲུག་པ་ཡོད་ཀྱི་སྐད་ཀྱི་མཆོག་ a name which I have not succeeded in identifying in Kanjur or Tanjur. According to Mr. Wogihara the quotation comes from the original of the work described by Nanjio as № 1084. This, says Nanjio, was «translated . . A. D. 289» and «agrees with Tibetan»; but I cannot verify the Tibetan in question. It will be observed that Nanjio's own Sanskrit literal translation of the Chinese name agrees fairly well with the Tib., whereas the Chinese traditional Sanskrit name is of quite different import.
18. 17. Quoted in Bcp. ad III. 21 (p. 85. 12).
19. 13. Read *uḍḍhuratvād gatvā*. Though indistinct in the MS, this is guaranteed by the Tib. (16. b. 4): བལ་པ་པ་དང་འགྲུལ་བར་འབྱུང་, corresponding to འགྲུལ་མེ་བྱེད་པ་ (120. a. 1) = *anuddhuratva* (192. 4).
20. 4. Read *haranna*, the copyist of the transcript or its original (MS. A wanting here; see 18. n. 4) having misread མ as རྒྱ.
20. 17. *bhaktacoḍakap*°. See 113. 8 and note.
20. 18–22. Compare Bcp. ad III. 21 (p. 85); apparently a similar passage from the same sūtra, containing a repetition of the phraseology here quoted.
21. 1, 2, 5–12. Quoted in Bcp. ad I. 33 and III. 21 (pp. 37, 85). Beside minor variants note the insertion of *rājya* before *rāshṭra* in l. 12.
22. 1, 2 ཡ and མ are often undistinguishable in our MS., but the Tib. མོ་ (18. b. 5, 6) shows that *mukha* must be replaced.
22. 5–27. 3. } The excessive length of these extracts (forming together the longest
27. 1–33. 10. } prose quotation in the book) has induced me, contrary to my usual practice, to subdivide them into paragraphs, for convenience in reading. Mr. Wogihara has verified this passage in the Chinese version of the Vajradhv. and reports that the present extract really falls into three selections: 1) 22. 5–29. 9 from Parīṇāmanā VI; 2) 29. 10–31. 2 from Parīṇ. I; 3) 31. 3–33. 10 from Parīṇ. VI (join *shashthi*-p° in 32. 2).

23. 12. After the equivalent of *asūrāt sarvatraiḥlokyāt* the Tib. (20 a 1) has:

སྒྲིབ་པོར་རྟོག་པ་; so that apparently the missing *akṣaras* are [*sāraṃ pra*]
tyaveks°.

23. 13, 14. *jihvām* sqq. Tib. (20. a. 2) ལྷོ་སྒྲུབ་མ་ཐག་ཏུ་ཆོག་འཇམ་ཞིང་དགའ་བར་

འབྱུང་བ་ With མ་ཐག་ཏུ compare 178 note 1; so that the Tib. must have read some form of *saṃāna-* (or possibly *samanantaram*, cf. 269. 12) and have understood it in the sense of *saha* there noted: «as soon as he is asked he sits down...and addresses the suppliant with amiable speech and with benevolence...»

On reexamining the MS. (broken here) I find that the true reading is unquestionably བཀའ་.

23. 15 and note 3. '*arishṭa*'. Tib. མ་ཐོས་པ་ 'unangered'. It will be therefore

safest to read *arushṭa* with the gloss *akrusṭa*.

For *mahātma*° the equiv. is སེམས་བདག་ཏིན་ཆོན་པོའི་རྒྱལ་ཀྱིས་མཐོང་བ་
'with mind exalted in the lineage of the high-souled'. Replace བདྲུང་མ་
མཐོང་བ་ (°འོག་མ་).

23. 16. On *saṃtāna*, the Tib. equiv. of which is merely རྒྱུད་ 'disposition', see some further reff. in the Add. Notes prefixed to Part I. and Index I. s. v.

25. 7. See below on 36. 1.

29. 13—13. Quoted in Bcp. ad III. 9 (p. 79); where the extract is introduced with the phrase: *idam ca pariṇāmanam ūrya-Vajradhvaṣasūtra* [supra 22. 5] *vistareṇa pratipāditam | tatredam uktam 'sa tāni*°.

29. 14. For ལཡན་ read ལཡན་ with Bcp. and with the Tib. ཀུན་སྒྲིལ་. ལ and ལྷ་ are practically undistinguishable in our MS.

29. 21—30. 2. Quoted in the Bcp. *ibidem*.

33. 13—34. 2. Quoted in Bcp. ad III. 10 (p. 81).

33. 15. The readings of Bcp. °*dhyaptir*...°*amukhikaraṇa* are preferable to those of our MS. which is not clear here.

34. 1. བེག་མེད་ Bcp. which is supported by our Tib. བྱུག་སྒྲིལ་འབྱུང་བ་ and Tib. tr. of Bcp.

Chapter II.

34. 11—13. *paribhogāya...pālayet*. These lines, which should have been printed as verse, form Kārikās 5, 6a. For 6b see below line 17 and 41. 9, 10. See also the Introduction, and Bep. ad V. 1. From 158. 13 and the intervening text, it results that by °*ādi* is meant the two other kinds of *rakshā*: viz. *bhogarakshā* and *punyarakshā*.
34. 19—36. 4. Quoted in Bep. ad V. 103 (p. 157; with some omissions).
35. 2. *paryupāsita* 'honoured' Tib. བསྐྱེད་པ་ཀླུ་མ་ལྷོ་མ་ལྷོ་མ་ 'approached with respect'.
35. 5 and note 6. The Tib. of our book and of Bep. seem to have read °*rāpr*° (°*ra*+*apr*°).
35. 6. °*āparitasanataṣṭā* Bep.
35. 9. °པཱུ་མ་ལྷོ་མ་ Bep.; but though *agra*- might give rather better sense, both Tibetan versions support the reading མ་ལྷོ་མ་.
36. 1. Bep. °*tasana*° at supra. For the form *tas* see M.-Vyutp. 245. 408—9, a context which suggests that our MS., and also the Tib. version, may be right.
36. 2. *anuśāsani* here prob. as Tib. རྒྱུ་མཁུ་མཁུ་མ་ = 'good advice'.
37. 8. Cf. Vajracch. §§ 11, 12, 32.
37. 13 sqq. This quotation is referred to in Bep. ad V. 102 (p. 157. 1).
41. 7, 8. The present extract is translated by L. Feer in his 'Fragments . . du Kandjour' A.M.G. tom. V p. 196 (compare p. 160. 4 infra). It is also quoted in Bep. ad V. 102; compare last note.
41. 9—10. The rest of Kārikā 6 (see Introduction) is embedded in these lines.
42. 12 and note 3. Mr. Wogihara calls my attention to Nanjio 23 (48), 59 (tr. A.D. 420—479).

Chapter III.

44. 19. *tatrātmabh*° . . °*varjanam* = Kārikā 7a; for 7b see 116. 12.
- 45, note 1. The scansion here suggested would make an almost unexampled śloka. It is merely a hypermetron of the kind discussed below, Add. Note to 160. n. 5. See also p. XXII.
- 46, note 3. Epic parallels in Hopkins, 'Great Epic' p. 249.
50. 15. *palibodhe*. Probably the MS.-reading must stand. Compare now 100. 4 (and note) and 105. 12. The word seems not to be rendered in the Tib. (36. b. 7).

51. 18, 19. Quoted in Bcp. ad V. 87 (p. 145), merely introduced with the words:
yad uktam.

52, note 1. Compare also Tāran. p. 180, n. 1.

53. 19—54. 1. This quotation is taken from Samādhirāja Ch. IV, 10th stanza from end; fol. 18b. 4. in Hodgson MS. (See Add. note to 16. 19 above). From the context one finds that the passage is a metrical one of the *trishṭubh-jagatī* plan, through from its considerable irregularity it might easily pass for prose when standing alone. Line 1 (to ॐ) is *jagatī*; the remainder are *trishṭubh* with the *choriambus* (----) resolved to ~~~~.

The syllables *tann* — have to be scanned short as at 106. 13¹).

It is to be hoped that the Calcutta editors can themselves construe their reproduction of these lines (edition p. 15. 2. 3). Our readings are supported by the Hodgson MS.

54. 2—10. Quoted in Bcp. ad VII. 17, 19.

54. 11—13.   "   "   "   "   V. 90 with v. 1. (line 13) °*yānaprakāṇā*.

54. 16—55. For the Rāṣṭrapālāparipreccā, always called °*sūtra* in our text, see now the edition ('R') in the *Bibliotheca Buddhica*, by M. L. Finot. The present quotation occurs at p. 20. 5—8.

54. 17.   Read *buddhe dh°* with R. and Tib.

54. 18.   °*trir-ap°* R.

55. 2.   °*gatishu°* R, against the metre, which however is very irregular throughout the passage.

57. 6, 8.   *udvāṣya*... ६ and ६ being very similar in the MS. and ॥ and ॥ being constantly confused, these forms may belong to *ṽhas* with *ud-*, in a sense not hitherto met with.

57. 11 sqq. Mr. Wogihara informs me that a Chinese version of this *editio ornatior* is extant in a version made by I-tsing but not mentioned by either Nanjio or Takakusu) of the Vinaya-pravrajyāvastu of the Mūla-sarvāstivādins. The Chinese work forming Nanjio's n° 781 agrees in little more than the name.

I regret that I have been unable to consult the Tibetan version of the Saṅgharakṣita, as the India Office copy of Kanjur Dölva vol. I cannot now be found.

58. 7.   Read खल्लिस्तीकं and compare R. Morris in Trans. IXth Congress Or. (London, 1892) I. 482.

1) Where *tannimna* again occurs; see note there, which shows that the correction *nishtha* is unnecessary.

Chapter IV.

- 59, sqq. A portion of this passage is quoted in Bcp. ad. V. 104 (text-passages cited in note 2). The *mūlāpattis* are also discussed in the *Sūtrasamuccaya* of Nāgārjuna (Tanj. Mdo 30. f. 196).
59. 12. For the rare *jhāshayati* Bcp. has *camayati*.
- » » The Tib. བཤམ་བཤམ་བྱུང་ཅིང་ rather suggests the reading पराजितः (cf. infra 60. 12).
59. 13. Read° ལྟ་བུ་ལྟོ་མོ་ with Bcp. and Tib. (པདྨ་).
60. 18. *akṛtaṣamā* is the reading of the MS., but the Tib., རྟོ་ཉན་ཏུ་མ་སྤྱངས་ (43. a. 4) shows that we must correct it to *akṛtaṣramā*, as at 62. 14 below.
61. 6-64. 13. The remaining seven *mūlāp*° (nos 2-8) are given in the Bcp., loc. cit. in a much shortened form; but cf. id ad V. 90 (p. 147. 14).
61. 6, 7. In the corresponding passage of the Bcp. these two *yūnas* are collectively described as *hinayāna* (cf. M.-V yutp. X. 32).
61. 10-14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 157. 14) with v. l. (l. 12) *guddhir bhavi-shyati*.
66. 9. For the bibliography of this sūtra see p. 165 n. 4 and note in Index I. p. 368.
66. 15 sqq. These verses are to be understood as original, the previous quotation ending 'iti'. Bcp. ad V. 104 (p. 162) introduces them with the epithet *śāstrakūropadargitāh*.
69. 13-76. 6. A single quotation acc. to the Chinese tr. (U. W.).
76. 7-15. Sūtra not verifiable in Tanjur; but cf. Aṅg.-n. vol. IV. p. 55.
80. 11. *kabhali*-, apparently not rendered in the Tib., stands for *kapāla* like the other Prakrit forms detailed by Pischel, Gr. P. § 208. In Mil.-P. 197 the first torture mentioned after the ear- and nose-cutting (which we have here) is the *bilāṅgathūlīka* explained by Buddhaghosa (Morris's Aṅg.-n. ed. 1. p. 118) as a hot iron ball put into the head after removing the skull (*śīsakapāla*).
83. note 2. But the line may be a *jagatī* mixed, as often with the *trishṭubh*.
85. 13, 14. Quoted in Bcp. ad I. 34 (p. 39).
86. 6-11. This extract has been borrowed by the Bcp. in the same passage (p. 40). The chief variant is °*nirjātā* for *niry*° at l. 9.
87. 14-18. Quoted in Bcp. ad I. 35 (p. 41).
88. 14. Read *netrīm* (with the MS) and cancel the note in the Corrigenda to Pt I. See now Dr. Hardy Netti-p., Introd. note 1.
95. 11-14. Quoted in Bcp. ad V. 90 (p. 147).

Chapter V.

105. 1—3. Compare *Āṅg.-n.* III, p. 449 (VI. cxvii).
105. 17. This Udraka is perhaps identical with Udraka Rāmaputra mentioned as a heresiarch in *M.-Vyutp.* § 178. 4.
106. 11. If we read *vijahāya* (*°jahāya* occurs in Pkt.) in the second or both occurrences the clause would fall into the metre.
115. 2. Delete second clause of the note, as the anusvāra-syllable may be scanned long (see Introduction, p. XX).
116. 12. See *Kār.* 7b. Read *sarvam* with Bcp. ad V. 54.
The words *kenai°...varjanāt* should have been printed as a line of verse. For they form *Kārikā* 7b.
116. 14. From the beginning of Ch. 38 of the *Samādhi-rāja*; Camb. Add. 916, f. 191. b. 5.

Chapter VI.

118. 3, 119. 1—3. See the Introduction for *Kārikā* 8, of which the component parts are contained in these lines.
119. 2. Read probably *śamanāh°* for metre, also *tāpena* [*ātāpena*] in next line.
119. 9, 10. *Samūhito°* = *Kārikā* 9a. The saying occurs at *Samy.-n.* III. p. 13 and is quoted in *Mil.-P.* 39. 3 as *bhāsitaṃ Bhagavatā*. The Bcp. ad IX. 1. (= Poussin, *Bouddhisme*, 237. 15) reads *janāti°* but in face of the Pāli *paññānāti°* and *prajānāti* below (120. 11—13). I prefer to leave an 'interior hypermeter' such as Hopkins (*Gt. Ep.* 258), after Jacobi, allows in extreme cases. Here a *prose-saying* is *forced* into verse, as there proper names.
119. 14—15. *tasmūn...iti* quoted (without indication of source in Bcp. ad V. 54).
120. 3—6. Both quotations with the same introductory phrase (*gyrhiṇam°*) 'bodily conveyed' to the same passage of the Bcp.
120. 5 and n. (2). Poussin compares *M. Vyutp.* § 127. 9—11 *khatu[m]ka | ud-dhata | unnata*.
120. 5. Bcp. reads °स्मृतिना । सत्संप्र°.
121. 2—3. This quotation forms the last words of *Samādhi-rāja* Ch. 27 (in the recension of 40 chapters) and in Hodgson-MS. (H.; see above Add. note to 16. 19) occurs at f. 118 a. From the more correct reading of H. the trish-tubh-jagati metre may be recognised:
*kshipram samādhiṃ tabhate nirāṅgaṇam
viṇuddhaṭṭasy' imi ānuṇaṃsāh |*

With *kshipram sam° labhate* one may compare the expression occurring in the same book (near the beginning of chapter 8 = p. 25. 10 of the edition) *kshipram imam samādhiṃ pratilabhate*.

121. 7—9. From the following chapter (28) of the same book. The lines occur in H. at 114b. 6 with the variants *varjeti ca* (l. 8) and *guptau* (l. 9).

121. 10—11. *etū° . karma*. Quoted without indication of source Bcp. ad V. 58.

121. 12—122. 3. Quoted in Bcp. ad V. 8 (p. 99).

121. 15. *cittena cīyate karma* recurs (as M. de la Vallée notes) *Laṅkāv.* 52. 10.

121. 16. Read *taraṅgavat* ('like a wave'), though both MSS. (A. and Bcp.) have *tur°*; but both Tib. versions have རྩམས, and together with the context of the passage just cited from *Laṅkāvatāra* (evidently related closely to the present extract) seem to make the emendation certain. See especially *Laṅk.* 53. 2, 3 *ālayam hy udadher yathā | taraṅgavṛttisādharmyam°*.

ibid. Read *davāgnivat*. Both MSS. have this reading: my reading *dev°* was due to an error in the Minaev-transcript.

122. 4—8. Quoted in Bcp. ad V. 18.

122. 6. Add from Bcp., after *svadhishṭhitam, supariṣṭitam*, this word being represented by our Tib. (77 a 3) རྩམས་པ་ལྟ་བུ་ 'well tamed'.

122. 10—13. Quoted in Bcp. ad V. 17 with variants *परिस्थन्द°* [but *व्य°* by Pān. 8. 3 72] and *āvaranīyadh°*. The latter is not supported by our Tib.

123. 13, 14. *camāc . . . °vartanāt* = *Kārikā* 9b.

124. 3, 4 (and note 2). *Kārikā* 10. The correction proposed is of course not necessary, indeed it is improbable from the metrical point of view (Hopkins, *Gt. Epic* p. 456); but the Tib. seemed to take *acapala* and *mandam* as syntactically parallel.

124. 10, 11. *Kārikā* 11; quoted in Bcp. ad V. 80 with variant *channam . . vahnim*.

125. 13, 14. *Ratnameghe°* = *Kārikā* 12, first identified by my friend la Vallée Poussin with comparison of Bcp. ad V. 93 (p. 149).

126. 5—8. Quoted in Bcp. ad V. 54.

127. 9. *ayam pinḍārīho°* cited, as if a well-known saying, in Bcp. ad V. 55.

127. 14. Compare *Kārikā* 13.

132—134. In this extract from the *Laṅkāvatāra*, the following passages are omitted in the Chinese version of *Çikshā* (collated by Mr. Wogihara): 132. 10—17; 133. 4—134. 5. Of these 133. 10—13 are wanting in all three Chinese versions of the original sūtra.

133. 4. The *Hastikakshya* is also quoted in the *Subhāshita*-a. f. 96.

134. 7 sqq. and note 3. I owe to Mr Wogihara the identification of this extract. The *parivarta* in question is the 34th of the Samādhirāja. The stanza occurs in H. at 158. 6, 2. My conjecture *yadi* is there confirmed.
134. 11, 12. *bhaviṣṭhyan tikimite smin saśamādhi* H., a reading which though badly corrupted suggests a more satisfactory line: *cikitsite' smin sa samādhi labdah*. After making the above suggestion, I found it practically confirmed by a Cambridge MS. of the Sam.-r. (Add. 916) which has (151. b. 7): चि-
किर्सते (sic) स समाधिल°.
135. 9. Probably no one book is referred to, but the Vinaya of the Hinayāna generally.
- 136 note 1. The Chinese Version, however, follows our Sanskrit text (U. W.).
137. 9, 10. *ātma...prajūyate* = Kār. 136 b. For the whole Kārikā see Introduction and infra 143. 1, 3.
137. 11—18. Quoted also in Bcp. ad. V. 85 (p. 141). The stanza occurs in the Candrapradīpa (Samādhirāja) Ch. IX, and forms the 8th from the end of the chapter.
In line 15 read विसा 'lotus-roots', with Bcp. and H (see Add. note to 121. 2). The variants of the Calcutta text (p. 32) are not worth citing.
- 138 note 4. Add a ref. to Nanjio 1063 (Wogihara).
139. 4. Read *traiyadhvikānām* with the Tib. (cf. note 1). The conjuncts *bdk* and *dhv* are not distinguishable in the MS.
142. 5 and note (1). The whole *dhāraṇā* is translated by L. Feer in his 'Fragments' (A. M. G. tom. V. pp. 480—2).
143. 1, 3. The two lines form Kārikā 13.

Chapter VII.

143. 19. Insert a half-danḍa after तत्र, as the remainder of the clause forms Kārikā 14.
144. 6—8, 9—17. *tathā...bhavati, yas tu...cārībīḥ*. These two quotations are successively appropriated in Bcp. ad V. 87. The remainder of the paragraph is also divided between Bcp. ad. V. 85 and 87 (pp. 142—4).
145. 4, 5. Read तत्र (typographical error) and below एकस्रसंय°.
145. 11—15. The extract is taken from Ch. VII. of the sūtra. See pp. 337—8 of the translation cited at 324 note (1). The Chinese shows, however, no very close agreement, it would seem.
146. 21, 22. *svārtha°...bhavet* = Kārikā 15a. For 15b see Introduction and the note on 147. 18.
- 146 note 6. The Chinese translation, however, shows (as Mr. Wogihara reports) no lacuna.

147. 18. } Kārikā 15 b *paçcāt tūpaṃ na kurvīta na ca kṛtvā prakūçayet* |
 148. 2, 3. }
148. 6, 7. Kārikā 16.
148. 8, 9. *caturbhir. . . dharmāḥ*. Mr. Wogihāra reports that Chinese tr. of Çi. and of the orig. book gives the following sense: 'the not yet produced good is destroyed and the already produced does not grow'.
148. 13 sqq. Quoted in Bep. ad. VI. 1 (p. 168), where the source is described thus: *ārya-Sarvāstivādinā tu paṭhyate*. Note the variant (14, 15) °tā | *adhuc caturaçā*°, with which both Tib. versions agree.
149. 5, 6. Also quoted in B cp., *ibid*.
149. 13 and note 4. On re-examination I find that the MS. has *kuṭukuṇcakāḥ*. The *aksharas* ॠ and ॡ are very much alike in our MS. See p. 279 n. 3.
151. 15, 16. A double danda should follow मारकर्म in both places; these being the first two of the ten *mārakarmāni*.
153. 2-3. Rāshtrap. 35. 10 sq., where M. Finot reads *mānava çenam*°; but our text corresponds with the Tib. རྒྱལ་པོ་འབྲུག་པོ་ (95. b 1).
- 155 note 3. Dr. S. d'Oldenburg points out that a Jambhalastotra of Candragomin is quoted in Nāmas.-ṭīkā.
157. 10-13. Samādhir. Ch. XXXII sub fin. = H. fol. 147. a 3.
157. 10. *pūjā . . . °meyā* H. and the two Cambridge MSS(Cc.).
157. 11. *kshetra hoti yuta ca bimbareshu* H., Cc.
157. 12. °jān dhātva purushavareshu nityam H. °ji kṛtvā purushavareshu ni° Cc.
157. 13. °cittaiḥ Cc.
- 157 note 1. It is perhaps simplest to regard the lines as a resolution of the kind of hypermetric *trishṭubh* noted by Prof. Hopkins 'Great Epic' p. 299. 10-15; so that here
- — — — —
- is resolved into
- — — — —

Chapter VIII.

158. 13. *trayānām*, i. e. the preservation of *ātmabhāva*, *bhoga* and *punya*. See Add. Note to 34. 11, the Introduction p. II, and the Summary with its marginal divisions.
158. 14, 15. = Kārikā 17.
159. 20, 21. = " 18.
160. 2, 3. = " 19.

160. 4-11. Apart from the conventional description of 'dramatis personae' (so to say) always found at the beginning of Mahāyāna-sūtras (*evam mayā cṛutam ... Bhagavān ... viharati sma ...*, and the conclusion *bhagavato bhāshitam abhyanandan*), this extract contains the whole sūtra. See Feer's translation from the Tibetan in his 'Fragments' (A. M. G. V. pp. 197-8), where the work is called *C' nirdeṣa* not *°sūtra*. The Bcp. (ad V. 98; cf. ad II. 53) has appropriated the extract, including even Qāntideva's introductory words *tatra. . . deṣitam*.
160. 7. Read *adhyācarati* | *tatraiva*.
160. 8. *°abhiyogaḥ* | *tatra pr°* Bcp.
- 160 note 5. The reference to p. 92 n. 4 is not strictly *à propos*, as there *trishṭubhs* are discussed. But a similar license occurs in Epic *ślokas*, as is abundantly proved by Prof. Hopkins, 'Great Epic' p. 253. See also Introduction p. XXII.
161. 1 sqq. Prof. de la Vallée calls my attention to the resemblance of Bodhic. II. 31 sqq. to the present passage, which Qāntideva must clearly have had in mind when he wrote Bodhic. II. 31b.
162. 16. For *atyayam pratigrah* the same friend refers me to Bodhic. II. 66 and Dighan. I. p. 85, § 100.
164. 8 and note (3). I have now identified the Tib. work cited as the translation of the present book; see Add. Notes to 178. e.
164. 9 sqq. Quoted in Bcp. ad V. 98.
165. 17. The Āryasatyaka-pariv. is apparently the same as Kanjur, Phalchen 13 (KF. 210), which is a 'parivarta' (པའི་བཅའ་) of the Avatamsaka (Phalchen).
166. e-4. = Samādhi-r. MS. 'H'. f. 160b 2 sqq. (important variants only noted).
166. 13. *°dhisatva cārikāp. ... daridrānnābhū sau°* H.
167. 3. Compare Bcp. ad V. 84, with the addition of the reference "*Jyotishka-mūṇavakādhikāre*".
168. 4 and note 1. The name is perhaps Dhanyottarā. ཕྱུ་ཕྱི་ is given by Saratch. Dās as a Skt. equiv. of རྩལ་ལྷོ་ཕྱི་.
168. 12. For the simile compare 105. 16; 326. 1.
- 169-171. Portions (169. 4-7; 170. 19-171. e) quoted in Bcp. ad V. 98 (pp. 153-4).
171. 13. Mr. Wogihara, who has identified the present extract in the Chinese Tripiṭaka (new Jap. ed. vol. II f. 7 b) informs me that the book is identical with the Tathāgatagarbha-sūtra of the Tibetan (KF. 269) and Chinese collections (Nanjio 384, tr. before A. D. 420).
- The present passage is also found in another anthology discovered by me in Nepal in 1899, the Subhāshita-saṃgraha, (shortly to be published) where it occurs at ff. 99-100 of my MS. In that work the original sūtra is entitled Tathāgataguhyakośa-sūtra. The main variants and corrections from this source are subjoined.

171. 10. After *arhanā ca* add. (from S.-s) *tām cādhyūpatyet* which is guaranteed by the Tib. རེ་ལ་འོག་པར་ (so rightly St. Pet. Tanjur 112a 4; I. O. རེ་ལ་པར་) རྒྱུ་པ། The compound is new, but the sense 'violate' which the Tib. assigns is easily deducible from *ṽpat*.
172. 1 and note (1). *aryānām avaskandanā*. S.-s. This word was no doubt the reading before the Tib. translator: see note 1.
172. 2. *ānantaryopākramaṇam* S.-s.: cf. Tib. in note 2.
172. 3. °*tabhūpak*° .. *atyantāgahanadr̥ṣhītā* id.
172. 8. *adhimuñcate* id.
177. 4-9. = Samādhirāja Ch. XVIII. fol. 86 b 3 in H. In Calc. ed. ('C') Ch. XV p. 69. 14.
177. 6. °*kroçāt*... *nāyaka*. C.; *çm*...°*ka* H.
177. 7. *kṣapeyam* C °*yeyam* H.
177. 8. °*to 'pi vā* C. H.
177. 11, 12. Quoted in Ādikarmapr. (p. 187 of Poussin's 'Bouddhisme') this stanza and the next two lines are also quoted in Bcp. ad V. 98 (p. 155). The readings of the stanza in both these books agree with our text, not with the Divy.
178. 9-16. This quotation occurs in the second chapter of the Upāli-p°. This chapter occupies in the Tib. (Kanj. Kon-ts. V.) 13 leaves (ff. 231b-244a). A portion of it (= ff. 231 — 237b) forms Part II of a short Sanskrit work entitled Bodhisatvaprātimoksha (different however from the work of that name quoted in the present text) of which a unique MS. on palmleaf (circa saec. XII) was presented to me in 1899 by H. E. Deb Shamsher Jang Bahādur, then Mahārāja of Nepal. The present extract occurs at ff. 7a—b of that MS.
178. 12, 13. *evam...uktaḥ*. This phrase constitutes an abridgment (judicious, in the eyes of the modern reader) made by a redactor of our text subsequent to Çāntideva. For the *full text* (which goes through all the *yīmas*) appears in the Tib. (110b — 111a 1). See Introduction p. XXIX.

Chapter IX.

179. 5-9. For Kārikā 20 (*kṣhameta...aṣubhādīkam*) as embedded in these lines, see the Introduction and compare Bcp. ad VI. 1 (p. 167).
179. 11-17. This series of quotations is incorporated in the Bcp. (ad VI. 9).
- 180, note 3. The Tib. shows that this line must be added to our text.

181. 8 sqq. *tatra* sqq. The remainder of this quotation and also the extract following (from *Pitṛputrasamāgama*) are reproduced in the Bcp., ad VI. 14 (pp. 166–7).
181. 8. Read, from Bcp., *tatrālpadu°...kashṭak°*. The syllable which I printed as तम is written in the margin of the MS. and the form of it is hardly distinguishable from that of तप. The reading °*lpa°* is confirmed by the Tib. ལུ (112. b. 3).
181. 9. Join °*संज्ञाप्रत्यु°*.
181. 13. Insert, after वेदयते, न डुष्णं, with Bcp. and Tib.
182. 1 and note 1. Bcp. has °*kuṭṭitīkam vā°*; and this I find on re-examination is probably the real reading of our MS.
183. 4–7. *tatra...ratir* quoted by Bcp. ad VI. 9 with variant (l. 5) °*parimitatar-shanā*, not confirmed by Tib. which has (113. b. 6) རྩེད་པ་མེད་པ།. But in l. 4 (cf. Poussin, l. c.) the correct reading, implied by both Tib. versions, is prob. *yā buddhadharmānu°*.
- 185, note 2. The Chinese tr. of our book, however agrees with the Skt., not with the Tib. (U. W.). Compare p. XXX.

Chapter X.

189. 5, 6. Mr. Wogihara has found these lines in the Chinese version of the *Samādhir*. Ch. IX, and sends me the following English translation from the Chinese: «Although he reads extremely many *sūtras*, (if) he, relying on his extensive learning, transgresses his vows...» I have accordingly verified the passage in P [Calcutta print] (p. 80. 23), H. (fol. 35. b) and C (Cambridge, Add. 1481).
189. 5. *bahūn C. °ryāyūneryā H. °ryāyaneyyā...ṣrutena mattaḥ C. P.*
189. 6. *ṣrutena nā ṣakku H. C. P. °ṣṭu yena C.*

Chapter XI.

193. 5–16. = *Samādhirāja* Ch. V. p. 17. 9 sqq. of the Calcutta print («P»), with which I have collated a Cambridge MS. (C.) of the work. The variants of P (as before) are not noted when unsupported by a MS.
193. 12 and note 1. My proposed correction is unsupported by the MSS., and indeed is (I now find) unnecessary, as this form is occasionally found even down to the *Purāṇas*. Hopkins ('Great Epic', 496) gives full details.
193. 14. *nāpasthi° CP.; pari-yāna (Ṛ) dh° C.*

193. 15. *yathaiiva* C.
 193. 16. *°mukhaḥ* C.
 194. 1-10. = Ch. IX (fin.) p. 31. 17-26 of the same work, corresponding to f. 36 a-b in H(odgson MS. at R. A. S.).
 194. 2. *ke eti* H. P.
 194. 5. *°bhāvadharmaṭām* H.; P. with us.
 194. 6. *na cāsti* H.
 194. 7 and note 2. *°eno* confirmed by P.; and by H. (*dharmi teno*). The Vedic instrumental (occurring in verse) in *°enā* may be also compared.
 194. 9. *samehi* H.
 194. 12-15. = ibid. Ch. XIX.; f. 90. a. 5 in H.
 194. note 4. My doubts were unnecessary. Anusvāra often 'makes position'. See now the Introduction, p. XX.
 194. 15. *te gagane pavane va* (= iva) C. *te gagane parvane ce prajānti* H.
 195. 4. *eti* for *tehi* H.
 195. 6-13. = ibid. Ch. XXVIII. f. 119. a. 3 in H.
 195. 11. On the genitive in *-asyo* (confirmed by H) see the Introduction p. XV.
 195. 12, 13. *bhavati ca an° ... vana vasa vidhi ...* H. In view of these variants, possibly no new metrical variety need be supposed.
 195. 15, 16. ibid. Ch. XXIX; ff. 124. b, 125 in H.
 195, note 7 and 196. 1-6. See now the edition ('R') p. 13.4-9. The whole verse-passage (13.4-15) is reproduced (see note 5) in the Tib., but not in the Chinese.
 196. 3. *strīsamstavi* R.
 » 4. *khaḍgavimalāḥ* R.
 » 5. *harshitaman°* R.
 199, note 1. The Chinese tr. follows our text (U. W.).

Chapter XII.

202. 3. Cf. 179. 7, 8 and Kārikā 20 (p. XLV).
 203. 9, 10. = Rāshṭrapālāparip° 18. 15, 16; with variant *tyaja pr°*.
 204. 14, 15. A.'s reading may stand, as *ḍaka* for *udaka* occurs elsewhere.
 213. 3-216. 5 and 213. n. 4. The names V°-pariṇāmanā and V°-sūtra represent one and the same work. The present extract has been verified by myself from the Kanjur (Phalchen 30. f. 215) and by Mr. Wogihara from the Chinese. It occurs at the beginning of section III (on the third *pariṇāmanā*).

219. 10. From an examination of the Tib. version of the *Ālistamba* instituted by M. de la Vallée and myself it results that the whole sūtra with the exception of an unimportant sentence or two can be pieced together from extant quotations. M. de la Vallée accordingly proposes to print the whole sūtra. It may be of interest to mention here that from the present passage arose the first literary identification of the Stein-fragments, communicated by me to Mr. Barnett and by him to Dr. Stein. I first noticed that the passage in Stein's Prelim. Report (1901) pl. XVI. fig. 2 belonged to the *Ālistamba*. The extract (torn on left side) corresponds, as I now see, to f. 139. a. 1—5 of our Tib. version (= 221. 14—222. 7 of the text). The words $\text{འཇིགས་པའི་ལུ་ལོ་ལོ་}$ quoted in 222, note 1 will be seen (with variant འཇིགས་པའི་) in the middle of l. 2 of the plate. It is also interesting to note that the fragment agrees with our text in 222. 2 (*amī ucyante samskṛṇ*) in excluding the equiv. of *avidyāpratyayāḥ* found in B. and even in our Tib. version.
- 222, note 10. My friend Poussin communicates to me his reading of the passage of M. viz., *ṣoṭṭhamālāpana*.
- ibid. n. 13. In *Daṣabdhūmi* VI (a reference which I owe to the same friend) we find *upāyāsāḥ* described as *duḥkhadaurmanāsyabāhulatva-sambhūtāḥ*.
- 223, n. 3. The Tib. (to be printed: see above) corresponding to the Sanskrit passage quoted from M. would give a Sanskrit text somewhat as follows: *vijñāna-sahajāḥ catvāro rūpiṇaḥ skandhā | rūpaṃ ca yad bhavati tad vijñānapratyayaivān nāmarūpaṃ iti*.
- ibid. n. 7. It is neither reproduced in the Tib. of the *Āikshā* nor in that of the *Ālistamba*.
224. 1—5, note 1. Mr. U. Wogihara reports that this passage is omitted in the Chinese version of the *Āikshā*, briefly paraphrased in one version of the sūtra (Nanjio 281), but fully reproduced in two others (N. 280, 267). The passage discussed in n. 6 is wanting in all four Ch. versions.
225. 6. Poussin compares *Majjh.-n. I. 259*, fin.
227. 11 sqq. The extract occurs in the *Daṣabdhūmīgvara* Ch. VI (fol. 59 a in the Paris MS, as la Vallée Poussin informs me). I have also verified the passage in my photographs of the ancient MS. (XII. b. 3) mentioned at p. 291, note 7. The leaf containing the passage is unfortunately badly mutilated. There is no variant of importance. About a line of text has been passed over by our author before the words *api tu* in line 12.
- 235, note 5. The Chinese version however of *Qi*, follows our text; it does not agree with the Tib. (Ü. W.).
- 238—241. The Ch. version abridges the extract, omitting 238. 3—4; 238. 9—239. 2; 239. 5—10; 240. 7—241. 18.
239. 10. Read probably मते अनामः , *anuvāra* being scanned (as often; see Introduction, p. XX) long.

Chapter XIV.

242. 3-5 and note 1. The Chinese version omits the whole sentence, *evam...avataret* (U. W.).

242. 11 sqq. = Samādhi-r. Ch. XXXI. Fol. 130. b. 2 in H(odgson MS. at R.A.S.); fol. 126. a in C(ambridge Add. 916).

» 12. *jātu uṣarī* H.? for *usarī* (utsar). *josarī* C.

» 13. *indriyāṇa vasam āti* (sic) C.

243. 4. *bhisham* H. C. *kureshyatī* H.

» 7. °*maticandraḥ* C.

» 9. °*kshubhye* C. *kshuyo* H.

» 11. °*gamishyatī puna jātu* H. *gamishyatū pu*° C.

» 12. °*rūpaṃ* C.

» 13. °*pañco* H. C.

244. 11 sqq. This *locus classicus* is referred to at the beginning of Ch. V. of the Madhy. vṛtti.

245. 15 and n. 5. The clause must be a late interpolation, as it is wanting (so Mr. Wogihara reports) not only in the three Chinese versions of the *sūtra*, but even in the Ch. version of the *Āikshā* itself.

250, note 1. Similar abridgement in Chinese tr. of Āi. and in the later tr. of orig. *sūtra*; but the earlier tr. agrees with Tib.

250, note 2. Similar omission in Chinese Āi. (U. W.).

259, note 1. The Chinese tr. of *our* book, however, follows our text (U. W.).

259. 10 sqq. The whole of this extract is omitted in the Chinese tr. (U. W.).

262. 10 and n. 6. རྟོག་པོ་ལྟ་བུ་ probably represent (as V. P. suggests) རྟོག་པོ་.

262. 9-11 and n. 5. In verse also in Chinese tr. (U. W.).

Chapter XV.

267, note 2. } Also wanting in the Chinese (U. W.).
269, » 4. }

269. 13 sqq. From Ch. X. of the *sūtra* (p. 456 of the Tokyo translation cited at 324, note 1).

270, note 1. The next chapter (Ch. XI) (*ibid.* p. 491 fin.).

270. 8 and note 2. Join °*karuṇā-garbha*° and compare Poussin, Bouddhisme p. 116. 4 and passages there quoted.

Chapter XVI.

273. 13, 14. = Kārikā 22.
 » 16. = » 23a (for 23b see 275. 10).
 275. 10. Join *ṣūnyatā-ka*^o. Compare 270. 8 and Add. Note ad loc.
 276. 4, 5. Kār. 24.
 » 10. Compare the reference to the Gaṇḍav. cited Add. N. to 5. 20. The Chinese version of the Āi. (not of the orig. sūtra) confirms our text (U. W.).
 278. 6 and note 2. Poussin compares Bodhic. VII. 49—51. «The Bodhisat must not give to others an opportunity of wrong-doing».
 278. 14 sq. From Paripāmanā I.
 283, note 2. Chinese with Tib.
 284. 9. Read *kudya* in text and note. Poussin compares Bep. ad IX. 86 (= p. 276. 7 of his «Bouddhisme») and he also quotes the Ālokavārttika in JRAS. 1902, p. 374.
 289. 12. = Kārikā 25a. Read *bhadrācāryā*.
 » note 4. Dele (?), the Tib. reading being confirmed by Poussin in Muséon N. Sér. I. 234, note 1.
 290. 7 and note 3. The clause does, however, appear in the Chinese tr. (U. W.).
 291. 9. Candrapradīpānum^o, i. e. Samādhirāja, Chapter XXV.
 291. 10. As another example of the sanctity of the Vajradhvaṃṣa^o compare my Camb. Cat. p. 152 where a devotional extract from the work has been written at the end of so sacred a work as the Aṣṭas. Prajñāp.
 296. 5—7 and note 2. In Daśabhūmīcvara Ch. I (just before the passage quoted at 11. 3 supra) *ajīvikabhaya*, *āloka*^o and *maranabh*^o are mentioned, together (Camb. Add. MS. 1618. 10. b. 6). Hence it follows that *āloka* must be the antithesis of *śloka* in the sense of 'renown'. Compare *parānurvāda-bhāya* in Aug.-n. II. p. 122 and Add. N. to 10. 15 above.

Chapter XVII.

300. 7. }
 302. 4, pada 2. } Also wanting in the Chinese Āi. (U. W.).
 302. 5. The Chinese agrees with our text, not with the Tib. (U. W.).
 305, note 4. Read *nityam*, with anusvāra and scan the anusvāra long, ut saepe.
 309. 1—4 (see 308, n. 8). The Chinese agrees with our text.

Chapter XVIII.

316. 3, 4. See Kārikā 25 in the Introduction.
317. 13. Compare Dh.-saṅgr. § 48 (§ 47 was quoted at 316. n. 2).
317. 18, 19. Compare Kār. 25b.
- 318, note 3. Compare the usage of the Lal.-v.; Jacobi, ZDMG. 38. 610.
326. 1. For the simile compare 168. 12.
331. 11 sqq. and note 5. As a result of the tentative publication here mentioned my attention was called by Prof. Leumann to several parallels from the Jain canon esp.: (1) Anuyogadvāra, text and comm. ap. Weber, Ind. Studien XVII. 26 (English tr. in Ind. Ant. XXI. 304).
(2) Aupapātika §§ 30, 73.
- 331, note 6. 'Goyama' (Gotama) occurs also in the Jain list, and the scholiast identifies him with the founder of the Hindu darṣana: cf. Weber's note 3 (98) ad loc. cit.
- 332, l. 1 and note 1. On Ājivika, which at first looks like a mere metrical licence, Mr. Wogihara favours me with a note to prove that it is a contemptuous modification coined by the Buddhists: «A pupil of Hiouen-Tsang who composed a commentary on the Vijñānamātra-śāstra of Dharmapala, writes on that work that the founder of the sect ought really to be called 'rightly-living' (*ājīvaka*) but that the Buddhists call him 'the unrightly living' (*ājīvaka*), because he lives unrightly».
- The chief objection to the credibility of this anecdote is that no form of *ā-jīva* has as yet been found in the alleged sense.
- 332, l. 1 and note 2. As to *uttarikā*° and *anuttar*°. I learn through Dr. Leumann and Mr. Wogihara that one of the Chinese versions of the Ratnolkādharaṇī (called by the Chinese translators Mahāvaiṣṭya-dharaṇī-ratnolkū) refers these words to the acceptance or not of the *pū-nyatā*-doctrine: 'those who suppose a real existence or (on the contrary) an absolute non-existence'.
- 332, l. 2, note 3. As to *āṛghajaṭā*, compare also Beal, Life of Hiouen Tsang, p. 161 fin. On the *Kumāravaras*, Mr. Wogihara refers to a work of Nāgārjuna, «in which many 'impure practices' are mentioned, amongst them the service of Kumāra. Nāgārjuna elsewhere describes the attributes of Kumāra (Skanda)».
- 332, l. 6, note 8. The reading *dharmā a-cintiya* here is confirmed by the Tib. མཁའ་ཤིང་ལྷན་ and by the Chinese translation of the sūtra quoted, from which Dr. Leumann and Mr. Wogihara render the pāda: 'und der solche Lebensweisen für hochschmeckende unausdenkbare Obliegenheiten [*dharmā*] haltende'.
- On the other hand the list cited from the Mahāvastu has *dharmā-cintika* and that from the Jain Anuyogadvāra *dharmacintaga*. The latter

expression is thus explained in the commentary: *Yājñavalkya prabhṛti-rshi-pranāta-dharmasamhitā cintayanti dharmacintakāḥ*. The reading before the Chinese translator of the *Çikshā* was probably similar. Moreover below at 333. 12 where a similar phrase recurs, the Tib. (201. a. 2) renders it: རྩོམ་ཉིད་པམས་བྱས་ (not ཡས་, as above).

Chapter XIX.

348. 8. See *Kārikā* 26a. Compare p. 350, n. 1.
348. 12. With *dakṣhinena pā°*, compare Bcp. ad V. 96 (V P.).
354. 5 sqq. This passage comes from Ch. XXIV of the *Samādhirāja*; fol. 109b in Hodgson MS. of R.A.S.)
- » 6 and note 4. *repulyas°* H., confirming my suggestion in note 1.
- » 10. *bhājana vijānīyādhi°* H.
- » 14. *sānīl°* H.
355. 1. *°vanto bahu bhavet* H.
356. 16, 17. The stanza forms the last couplet but one of the *Anumodana-parivarta* (specially recommended above 291. 9); i. e. Ch. XXV fol. 111b of the London MS. of the *Samādhirāja*.
357. 1. Compare *Digha-n* I. p. 70 § 64 and other Pāli passages cited by Davids in his translation, ad loc.; also Vis.-m. in JPTS. 1891—3, p. 79.
358. 5. Our MS. reads *°kampanā*; but *°kalpanā* is supported both by the Bodhic. and our Tib.
360. 5. *°pādyate* Bodhic.

Index I.

369. s. v. *Pitrputras°*. Add. ref. to 256. 4—262. 11.

Typographical Errors.

---

1. 1.	Dele	<i>danḍa</i> after नरकादि.
1. 4.	Read:	अप्राप्तपूर्व°.
1. 7.	»	प्रणुत.
3. 5.	»	बुद्धगतीये (one word).
3. 10.	Divide:	हेतु गु°.
3. 14, 15.	Read:	अतृप्त गु°.
3. 16.	»	अविव°.
3. 17.	»	संघ°.
5. 8.	»	तस्माच्छ्रद्धा°.
5. 12.	Divide:	°yām, Ānanda, yogaḥ.
6, note 7.	Read:	referring.
7. 11.	»	अपे (same error in 4, note 3 supra).
7. 14.	»	°क्रीडितो.
9. 7.	»	नात्रमन्यना.
11. 6.	»	बोधिसत्त्वेन.
17. 6.	»	बोधिसत्त्वशिक्षासंब° (<i>anusvāra</i> misplaced).
17. 20.	»	°रां सम्य°.
17. 21.	»	°बुध्यन्ते.
23. 14.	»	वाचा.
31. 2.	Join:	षष्ठोपरि°.
34. 12.	Read:	सत्त्वानाम° (without break).
35. 1.	Divide:	°हृता नातिक्र°.
37. 15; 38. 1.	Read:	क्षरापणा.

- 35, note 12. Read: (26. a. 2).
39. 8. » °वलिको-
44. 20. » °विवर्जनं.
- 45, note 5. » *bhavishtyanti* instead of °tīi.
- » » » » not clear) I » » not clear). I
46. 19. » भविष्यामी.
54. 17. » यस्य धि° (*yasy' a°*)....बुद्धे घ°.
61. 13. » °क्तमियम°.
68. 16. » °ङुगुप्ति°.
95. 12. » °वृषां.
100. 17. » म्रनालीनः.
- » » » °सत्कार°.
126. 5. » °गुह्य°.
129. 7. » परिमुञ्जता.
145. 4. 5. » तत्र तेना° and below एकसत्त्वस°.
146. 21. » उक्ता समासतो, and add half danḍa after तत्र (which introduces *Kārikā*).
148. 5. Join: °रत्ताकामो.
148. 7. Sic transcript; but correct sandhi to °त्वः प्रस°.
148. 15. Read: यावत्तयो.
151. 15, 18. » A double danḍa should follow मार्कर्म in both passages.
See Add. Notes.
160. 7. » °ध्याचरति । तत्रैव च.
169. 2. » देशयेत्.
181. 12. » सुखाक्र° (as in line 10).
- 182, n. 1, l. 5. » genuineness.
- 184, note 2. » here for there.
- 187, note 2. » § 69.
- 191, note 2. » two more.
- 206, note 7. » *anāgata°*.

213. 2. Read: °रम्बणा°.
- 222, note 10. » understand.
224. 12. » कर्मलेत्र°.
226. 12. » संक्रात्तितः.
- 239, note 4. » metrically.
249. 14. » कटुक.
- 263, » 1. » cf. 131. 3. 6.
273. 16. Join: °lasya-varḍh°.
275. 10. » tū-karuṇā.
276. 4. So the transcript: read °āṣāyan.
277. 8. Read: °पन्नवीर्यसमादा°.
284. 9. *kudya* is of course the reading, though probably the conjunct in the text stands for *ḍm*. Correct also note 6.
287. 4. Read: धर्माणां.
- 288, n. 1, l. 5. Dele point in Tibetan: ལྷུལ (monosyll).
289. 2. Read: भद्रचर्या.
289. 9. » सर्वङ्ग-
314. 15. » °वहानि (without [न]).
- 351, note 3. » probably ལྷུལ ('word') and, of course, བར.
- 357, » » » Bodhic. IX. 2.
369. Add to entry Pitṛputras° reference to 256. 4—262. 11.
383. In entry pari-tap correct reference to 128. 10.
386. Add to entry bhaya reference to 206. 15 sqq.
387. » » » rapya » » 204. 15 (for *daka*).

Introduction p. XXIX. 27. Read: necessarily.

E. P. R. 100f-

